

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΑΡΙΘ. 108

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΠΑΚΑΛΑΚΗΣ

ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΣΤΟ ΛΟΦΟ ΓΙΟΡΚΟΥΣ
ΒΑ ΤΗΣ ΑΘΗΑΙΝΟΥ, ΚΥΠΡΟΣ

ΑΘΗΝΑ 1988

ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΣΤΟ ΛΟΦΟ ΓΙΟΡΚΟΥΣ

ΒΑ ΤΗΣ ΑΘΗΑΙΝΟΥ, ΚΥΠΡΟΣ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΑΡΙΘ. 108

Γ. ΜΠΑΚΑΛΑΚΗΣ

ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΣΤΟ ΛΟΦΟ ΓΙΟΡΚΟΥΣ
ΒΑ ΤΗΣ ΑΘΗΑΙΝΟΥ, ΚΥΠΡΟΣ

ΑΘΗΝΑ 1988

© *Ἡ ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία Πανεπιστημίου 22, 106 72, τηλ. 36 00 589*

ISBN 960-85025-0-0

ΓΡΑΦΕΙΟ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΩΝ

ΜΝΗΜΗ
ΠΟΡΦΥΡΙΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	ια'
Εἰσαγωγικὸ σημεῖωμα	1
Α. Ἀνασκαφικὰ	7
Τομέας I	7
Ἡ ἀνασκαφή	7
Τὰ ἐρείπια	10
— Τὸ σπίτι I	11
— Τὸ οἰκοδομικὸ συγκρότημα II	17
— Ὁ ἄλλοι χώροι	21
— Δίδυμη ἀρυκρήνη	26
Τομέας II (τμήμα τοῦ ἀνατολικοῦ περιβόλου τῆς πόλης)	30
Ἡ ἀνασκαφή	20
Τὰ ἐρείπια	30
Τομέας III	36
Ἡ ἀνασκαφή	36
Τὰ ἐρείπια	36
Β. Τὰ εὐρήματα	41
Ἡ κεραμικὴ	41
Πήλινα εἰδῶλια	118
Κεραμίδες στέγης. Κιούνκι	121
Γλυπτὰ	124
Μεταλλουργία καὶ μέταλλα	134
Κοσμήματα	141
Γ. Ἱστορικὸ σχεδιάσμα	142

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἡ ἀπόφαση τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, νὰ ἀναλάβει πρώτη, μὲ εἰδικὸ κονδύλιο στὸν προϋπολογισμό τοῦ Ἰδρύματος, τὴ διενέργεια μιᾶς ἀρχαιολογικῆς ἀνασκαφῆς σὲ ἓναν ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ἀρχαιολογικοὺς χώρους τῆς ἐλληνικῆς μεγαλονήσου Κύπρου, εἶναι ἀρετὰ παλαιά. Εἶχε ληφθεῖ ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐκπαιδευτικὴ ἐκδρομὴ τῶν τελειοφύτων τῆς τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 1967, καὶ ἡ ἰδέα ρίχτηκε σὲ μιὰ πολὺ κατάλληλη στιγμή, σὲ μιὰ «καλὴ ὥρα», πὺν θὰ τὴν ἔλεγε κανεὶς στιγμὴ «ἐθνικῆς εὐδαιμονίας».

Ἦταν ἓνα μαγιάτικο βραδυνό, ὅταν μᾶς καλοδέχτηκαν στὴν Παιδαγωγικὴ Ἀκαδημία τῆς Λευκωσίας σπουδαστὲς καὶ καθηγητὲς μὲ τὸν †Κ. Σπυριδάκι, ὑπουργὸ τότε τῆς Παιδείας, ἐπικεφαλῆς, καὶ μᾶς τραγούδησαν ἀρχίζοντας μὲ τὸ «ἀδέρφια, καλῶς ἤρτετε» τοῦ Δ. Λιπέρτη¹. Καὶ σὰν τέλειωσαν οἱ συγκινητικοὶ λόγοι κι ἀπὸ τὶς δύο μεριὲς καὶ τονίστηκαν οἱ δεσμοὶ τῆς Θεσσαλονίκης μὲ τὴ μεγαλόνησο, ὁ φίλος κ. Β. Καραγιώργης, Διευθυντὴς τοῦ Τμήματος Ἀρχαιοτήτων Κύπρου, μᾶς εἶπε : «Ἀλήθεια, τόσες καὶ τόσες ξένες ἀποστολὲς σκάβουν στὴν Κύπρο², γιατί δὲν ἀποφασίζετε νὰ κάνετε καὶ σεῖς κάτι;». Μὲ τὴ λιγόλογη ἐκείνη πρόσκληση, μὲ τὴ φωνὴ τῆς Κύπρου πὺν καλοῦσε τὴ Σχολὴ ἐπαναλαμβάνοντας περὶπου τὸ «προελθοῦσα ἐκ Μακεδονίας, βοήθησον ἡμῖν», ὁ κ. Καραγιώργης συνέχισε : «σᾶς περιμένουν τόσοι ἀρχαῖοι τόποι, ὅπως οἱ Γόλγοι λ.χ., ὅπου ἀντιπροσωπεύονται ὅλες οἱ ἐποχές...».

Ἡ Σχολή, μὲ τὴν ἐπάνοδό της στὴ Θεσσαλονίκη ὕστερα ἀπὸ τὴν πλούσια σὲ ἐκπαιδευτικὰς ἐμπειρίες ἐκδρομὴ μας, ἀποφάσισε νὰ δεθεῖ κάπως πιὸ σφικτὰ μὲ τὴν ἐλληνικὴ μεγαλόνησο, ἀρχίζοντας μὲ μιὰ ἀρχαιολογικὴ ἀνασκαφή.

Ὡσπου νὰ πάρει ὥστόσο ἡ ἀπόφαση ἐκείνη τὴ μορφὴ τῆς πραγματικότητος πέρασε ἀρετὸ χρονικὸ διάστημα. Τὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας ἔπρεπε νὰ νιοθετήσῃ τὴν ἀπόφαση τῆς Σχολῆς, τὸ Ὑπουργεῖο Οἰκονομικῶν νὰ τὴν ἀναγράψῃ καὶ νὰ τὴν ἐγκρίνῃ στὸν προϋπολογισμό τοῦ Ἰδρύματος.

1. Δ. Θ. Λιπέρτη, "Ἀπαντα τὰ εὐρισκόμενα (Κύπρος 1961) 99.

2. Βλ. γι' αὐτὲς τώρα, *Hellenica Jb* (1976) 172, *Das antike Tamassos, ein Kypr. Stadtstaat der Bergbauregion* (Buchholz).

Τὸ πιὸ σκληρὸ ὅμως ἐμπόδιο ποὺ συνάντησε ἡ ἀπόφαση ἐκείνη, ἦταν ἡ ἐπιμονὴ τῆς Νομισματικῆς Ἐπιτροπῆς νὰ ἐκδώσει εὐνοϊκὴ ἀπόφαση. Γιὰ τὴν παρουσίᾳ μας στὴν Κύπρο δὲν ἔφτανε ἡ ἀπόφαση μιᾶς κατεξοχὴν ἐκπαιδευτικῆς πανεπιστημιακῆς Σχολῆς. Τὰ διάφορα ἐμπόδια ξεπεράστηκαν στὸ τέλος, ὅταν τὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας καὶ ἡ ἀρμόδια Γενικὴ Διεύθυνση Ἀρχαιοτήτων τοῦ Ὑπουργείου Προεδρίας τότε, εἶπαν στὶς 15 Σεπτεμβρίου πιά τοῦ 1969, ὅτι ἡ παρουσία τῆς Σχολῆς στὴν Κύπρο εἶναι μιὰ πραγματικὰ ἐθνικὴ ἀποστολή. Μεγάλῃ ἦταν ἡ συμπαράστασις τῆς ἴδιας τῆς Κύπρου σ' ὅλες τὶς πολλαπλές διατυπώσεις, μὲ τὸ προσωπικὸ ἐνδιαφέρον τοῦ τότε πρεσβευτῆ τῆς στὴν Ἀθήνα κ. Ν. Κρανιδιώτη, κι ἀπὸ τὸ μέρος τῆς Σχολῆς τὸ ζεστὸ ἐνδιαφέρον τοῦ καθηγητῆ κ. Ἰ. Καραγιαννόπουλου, στὴν κοσμητεία τοῦ ὁποίου εἶχε γίνεи ἡ ἐκδρομὴ καὶ εἶχε ληφθεῖ καὶ ἡ ἀπόφασις γιὰ τὴ διενέργεια τῆς ἀνασκαφῆς.

Ἔτσι, κάπως ἀναπάντεχα, ἄρχισε ἡ πρώτη περίοδος τῆς ἀνασκαφῆς στὶς 24 Νοεμβρίου τοῦ 1969 ποὺ συνεχίστηκε ὡς τὶς 20 Δεκεμβρίου. Κι αὐτὸ μονάχα στὸ ἥπιο κλίμα τῆς Κύπρου εἶναι βολετὸ νὰ γίνεи.

Ἀλλὰ καὶ γιὰ τὶς τρεῖς ἐπόμενες ἀνασκαφικὲς περιόδους δὲν ἦταν λίγες οἱ διατυπώσεις ποὺ προηγήθηκαν.

Ὅπως ἄργησε νὰ πραγματοποιηθεῖ ἡ ἀπόφασις τῆς Σχολῆς, ἔτσι ἄργησε νὰ δεῖ τὸ φῶς καὶ αὐτὸ τὸ βιβλίο, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία ἐκείνου ποὺ ὑπογράφει τὶς γραμμὲς αὐτές. Πολλὲς οἱ αἰτίες γι' αὐτὴ τὴν καθυστέρηση καὶ πάνω ἀπὸ ὅλες ἡ τούρκικη κατοχὴ τοῦ λόφου.

Τὰ φορητὰ εὐρήματα τῆς ἀνασκαφῆς, ὅπως καὶ τὰ ἐργαλεῖα μας, βρίσκονταν σὲ εἰδικὰ νοικιασμένα ἀποθήκη στὴν Ἀθηαῖνον, ἀπὸ ὅπου παρὰ τὶς δυσκολίες ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία τῆς Κύπρου μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν κ. Ἀ. Ὀρφανοῦ κατάφερε νὰ τὰ μεταφέρει στὸ Κυπριακὸ Μουσεῖο.

Τὸ Μάιο τοῦ 1979 κατορθώθηκε μὲ τὴ θαρραλέα πρωτοβουλία τοῦ αἰδ. π. κ. Χρυσοστόμου Γεωργίου καὶ μὲ τὴ συνοδεία τοῦ ζεύγους Π. Φάκλαρη νὰ πλησιάσουμε τὰ ΝΔ κράσπεδα τοῦ λόφου Γιόρκους ἀπὸ τὸ τελευταῖο σημεῖο τῆς ἀπαγορευμένης ζώνης τοῦ «θύλακος Ἀθηαῖνον». Ἡ ἀπόστασις ἀπὸ τὸ τούρκικὸ φυλάκιο θὰ πρέπει νὰ ἦταν, μὲ γνώμονα τὴ φωτογραφικὴ μηχανή, γύρω στὰ 250 μ. Τὸ φυλάκιο εἶναι στημένο πέρα ἀπὸ τὸν ἀνασκαμμένο χῶρο, στὸ βορειότερο ὑψωμένο σημεῖο τοῦ λόφου. Οἱ πάσσαλοι τοῦ περιφραγμένου χώρου, τομέα I, διακρίνονταν ὀρθιοὶ στὴ θέση τους.

Σὲ ὅλες τὶς ἀνασκαφικὲς περιόδους πῆραν μέρος ὡς ἐπιστημονικὸς βοηθὸς ἡ κυρία κ. Δήμητρα Παπανικόλα - Μπακιρτζῆ, ἐπιμελήτρια Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων σήμερα καὶ ὁ κ. Χ. Μπακιρτζῆς, ἔφορος Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων σήμερα, στὶς τρεῖς περιόδους (1970 - 72), στὸν ὁποῖο χρωστᾶμε καὶ τὴν ἐκπό-

νηση πολλῶν σχεδίων καὶ κυρίως τῶν Παρένθ. Πιν. Α-Γ. Τὰ ἄλλα σχέδια διαφόρων ἐδρημάτων εἶναι τῆς καλλιτέχνης - ζωγράφου - σχεδιάστριας Μουσειῶν κ. Ἀσπασίας Δριγκοπούλου - Φάκλαρη καὶ δικά μου, πὺν τὰ διόρθωσε καὶ τὰ μελάνωσε ὁ κ. Ἰ. Καγιᾶς, διδ. Σχεδίου στὸ Τμήμα τῆς Ἱστορίας τῆς Ἀρχαίας Τέχνης τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Τοὺς εὐχαριστῶ θερμότατα.

Δούλεψαν ἀκόμη καὶ οἱ τότε τελειόφοιτοι τῆς Σχολῆς κυρίες Β. Ἀλαμανῆ - Σουρῆ, ἐπιμελήτρια Ἀρχαιοτήτων σήμερα καὶ Φ. Παπαντωνίου, καθηγήτρια Μ.Ε. σήμερα, ὁ ἀναπλ. καθηγητῆς σήμερα κ. Μ. Τιβέριος καὶ ὁ λέκτορας κ. Π. Φάκλαρης, στὴ δεύτερη περίοδο (1970), ἡ ἐπικ. καθηγήτρια σήμερα, βοηθὸς τότε, κ. Σ. Δρούγου - Μπακατζῆ, στὴν τρίτη περίοδο (1971). Ἐθελοντικὰ προσέφερε τίς ὑπηρεσίες της στὴν τέταρτη περίοδο (1972) ἡ κ. Εὐδ. Μπακαλάκη.

Ὁ ἀκούραστος καὶ ἄριστος γνώστης τῆς κυπριακῆς ἀνασκαφικῆς τεχνικῆς καὶ ἀλησμόνητος φίλος † Κακουλῆς Γεωργίου προσέφερε μὲ ὅλο τὸν ἐνθουσιασμό του καὶ τὴν ἀγάπη του τίς πολὺτιμες ὑπηρεσίες του σ' ὅλες τίς ἀνασκαφικὲς περιόδους. Τοῦ χρωστῶ ἓνα μεγάλο μέρος τῆς ἐμπειρίας μου πὺν βρίσκεται πέρα ἀπὸ τὴν ἀρχαιολογική. Μὲ ὁδηγὸ ἐκεῖνον γνώρισα πολὺ καλὰ τὴν ψυχὴ τοῦ κυπριακοῦ ἑλληνισμοῦ. Δικὲς του εἶναι καὶ οἱ φωτογραφίες πὺν συνοδεύουν τὸ κείμενο¹.

Συχνὰ ἐπισκέφθηκαν τὴν ἀνασκαφὴ οἱ ἀρμόδιοι συνάδελφοι: †Κ. Νικολάου, ἔφορος τότε τοῦ Κυπριακοῦ Μουσείου, ἡ κ. Μιχαηλίδου - Νικολάου, βοηθὸς ἔφορος τοῦ ἴδιου Μουσείου, ὁ Διευθυντὴς τοῦ Τμήματος Ἀρχαιοτήτων Κύπρου δρ Β. Καραγιώργης, ὁ Β. Ἀρχαιολογικὸς Λειτουργὸς τότε κ. Ἀ. Χριστοδούλου, ὁ καθηγητῆς κ. Ἀ. Καμπίτογλου (1970) καὶ στὴν τέταρτη περίοδο ὁ καθηγητῆς κ. Γ. Δεσπίνης, πὺν προσάρμοσε καὶ τὰ δύο κομμάτια τοῦ γλυπτοῦ τοῦ Πιν. 89,5.

Θερμὲς εὐχαριστίες ἐκφράζονται καὶ ἀπὸ ἐδῶ πρὸς ὅλους πὺν ἀναφέρονται παραπάνω καὶ ἰδιαίτερα στοὺς κ. Β. Καραγιώργη, †Κ. Νικολάου, †Ἀ. Πασχαλίδου-Πιερίδου, κ. Ἰ. Μιχαηλίδου-Νικολάου γιὰ κάθε πρόθυμη συμπαράστασή τους.

Θερμὲς εὐχαριστίες χρωστᾶ νὰ ἀναγράψει ἀκόμη ἐκεῖνος πὺν γράφει τίς γραμμὲς αὐτὲς γιὰ τὴν κ. Α. Ἱεροδιακόνου, βιβλιοθηκάρη τοῦ Κυπριακοῦ Μουσείου, γιὰ τὸν κ. Ν. Κωνσταντινίδη, βοηθὸ πρῶτης τάξεως, καὶ τὸν κ. Γ. Χρήστου, βοηθὸ τοῦ Κυπριακοῦ Μουσείου.

1. Ἄν τυχὸν παρατηρήσει κανεὶς πὺς οἱ φωτογραφίες στὸ τοπογραφικὸ μέρος τοῦ βιβλίου εἶναι πολὺ περισσότερες ἀπ' ὅ,τι ἀπαραίτητα χρειάζονταν, εἶναι γιὰτὶ «Κύριος οἶδεν» ἂν σώζεται πιά τίποτε ἀπὸ τὰ ἐρεῖπια, ὁπότε αὐτὲς θὰ παραμεῖνουν μάρτυρες «ἐς αἶν».

Στὸν τότε καὶ τώρα Δήμαρχο Ἀθηαίνου κ. Ἀ. Χατζηθεοχάρους, στὸ Μον-
χτάρη κ. Τζ. Κούλουρο καὶ ἰδιαίτερα στὸν ὑφυπουργὸ τῆς Προεδρίας τῆς Δη-
μοκρατίας κ. Π. Σταύρου, εἴμαστε ὅλοι ὅσοι πήραμε μέρος στὴν ἀνασκαφὴ
πολὸν ὑποχρεωμένοι.

Στὸ τέλος, εὐχαριστῶ θερμότατα τὸ Διοικητικὸ Συμβούλιο τῆς Ἀρχαιο-
λογικῆς Ἑταιρείας πὺν δέχτηκε νὰ περιλάβει τὸ βιβλίο μου στὴ σειρὰ τῶν
δημοσιευμάτων τῆς Ἑταιρείας, τὸν Γεν. Γραμματέα καθηγητὴ † Γ. Ε. Μυλω-
νᾶ, πὺν εἰσηγήθηκε σχετικά, καθὼς καὶ τὸ Γραφεῖο Δημοσιευμάτων, καὶ ἰδιαί-
τερα τὴν κ. Ἐλευθερία Κονδυλάκη, πὺν εἶχε τὴν ἐπιμέλεια τῆς ἔκδοσης.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

Agora XII

B. A. SPARKES and L. TALCOTT, *Black and Plain Pottery of the 6th, 5th and 4th Centuries B.C., The Athenian Agora XII* (Princeton, N.J. 1970).

Manuel I

M. YON, *Manuel de céramique chypriote I* (Lyon 1975).

Necropolis of Salamis

V. KARAGEORGHIS, *Excavations in the Necropolis of Salamis.*

RDAC

Report of the Department of Antiquities, Cyprus.

Salamine de Chypre

Salamine de Chypre I-XI (Lyon 1969-1980).

SCE

The Swedish Cyprus Expedition I-IV (Stockholm 1934-1972).

HILL, H.C. I

G.F. HILL, *A History of Cyprus I* (Cambridge 1940).

O. MASSON, *Inscript. chypr. syll.*

O. MASSON, *Les inscriptions chypriotes syllabiques. Recueil critique et commenté* (Paris 1961).

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Όπως ειπώθηκε ήδη, μαζί με την ιδέα να αρχίσει η Σχολή μια ανασκαφή στην Κύπρο, αναφέρθηκε και το όνομα μιας αρχαίας τοποθεσίας. «Νά σκάψετε στους Γόλγους». Κι εμείς που περισσότερο συμβολική σημασία δίναμε στην παρουσία της Σχολής στην Κύπρο, δεν είχαμε κανένα λόγο να προβάσουμε κάποια άλλη έκλογή, να ζητήσουμε λ.χ. κάποιον άλλον όμορφο τουλάχιστον τόπο του νησιού, παρά τη νοτιοανατολική αυτή άκρη της Μεσαρκᾶς (Μεσαορίας), που και το φθινόπωρο ακόμη η γῆ της είναι «πολλά πυρή».

Δυο μέρες πριν από την έναρξη των εργασιών μας προστέθηκε στις λιγοστές γνώσεις μας για το λόφο Γιόρκους μια λιγόχρονη αυτοψία του χώρου. Μια προσωπική έπαφή με τον τόπο, που το αγνάντεμά του ήταν στην πραγματικότητα εξίσου απογοητευτικό (Πίν. 1α), όσο κι εκείνο που προηγήθηκε με το αντίκρισμα του ξεροῦ λόφου στους πίνακες IV 3 και 4 του βιβλίου του O. Masson, *Les inscriptions chypriotes syllabiques* (Paris 1961) όπου στη σελ. 275 προλογίζει ο έρευνητής την έκδοση των επιγραφών που προέρχονται από την περιοχή των Γόλγων.

Άκόμη και τώρα ό,τι ξέρουμε για την τοπογραφία της περιοχής της πόλης μας : 1) ιερό στον Άγιο Φώτη, 2) πόλη στο λόφο Γιόρκους και 3) νεκρόπολη κατά τα ανατολικά του περιβόλου της πόλης, είναι αποτέλεσμα της έρευνας του κ. O. Masson, γιατί ο έρευνητής αυτός, εκτός από τα άλλα «κυπριακά» άρθρα του, στο *BCH* 95 (1971) 305 κέ. προτάσσει και

μιὰ - δυὸ σελίδες γιὰ τὴν τοπογραφία τῆς περιοχῆς καὶ τῆς πόλης μας, ὅπου ἔδρασε κυρίως ὁ L.P. di Cesnola.

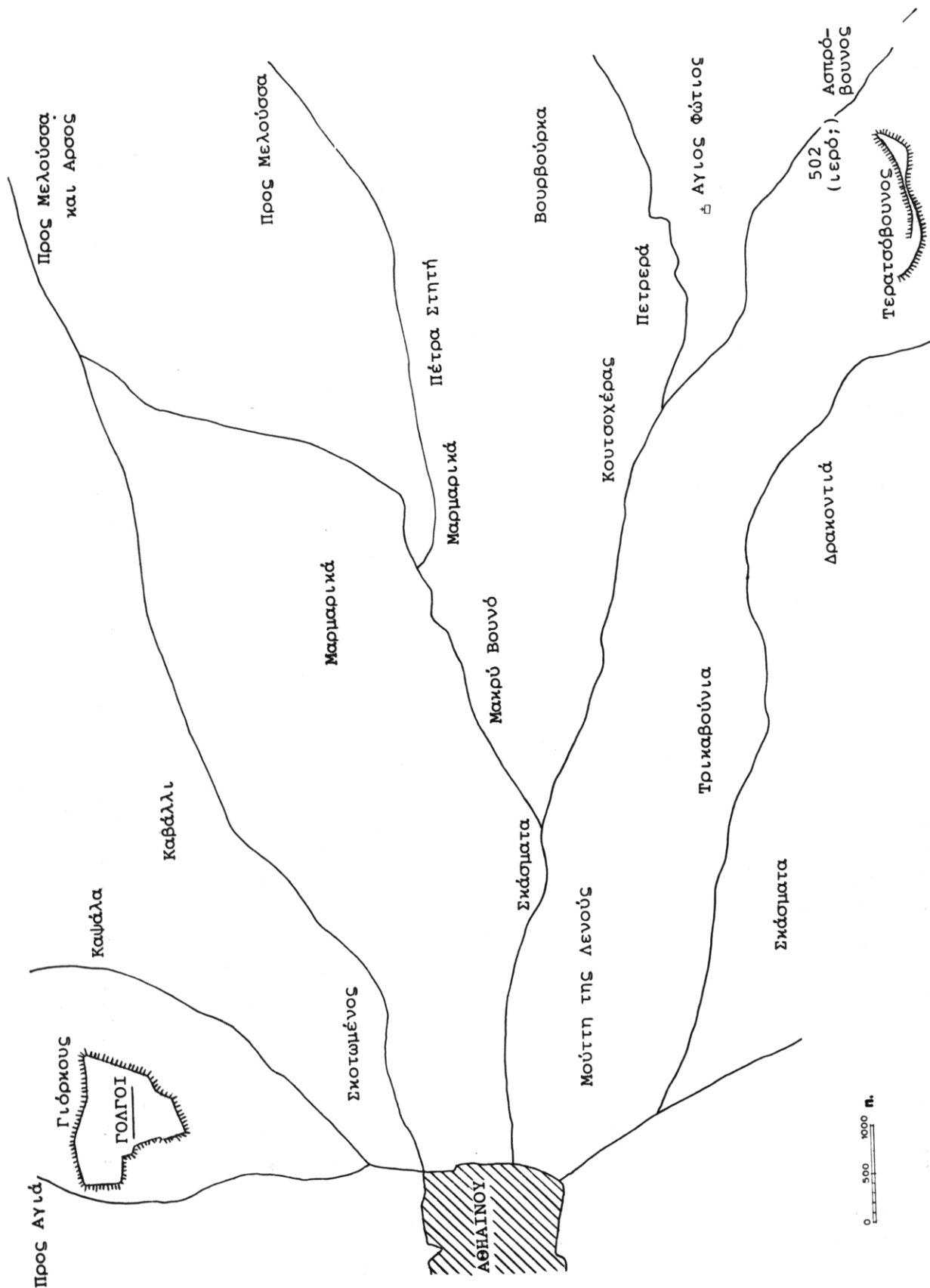
Ἀνάμεσα στὴ Λευκωσία καὶ στὸ Κίτιο —Λάρνακα ἢ Σκάλα—, ὅχι ἀκριβῶς ἐπάνω στὴν κύρια ἀρτηρία, βρίσκεται σὲ μιὰ ἀπόσταση 12 μίλια (20 χιλιόμετρα) ἀπὸ τὴν πρωτεύουσα καὶ κατὰ τὰ νοτιοανατολικά της, μιὰ πολὺ συμπαθητικὴ, πεδινὴ κωμόπολη, ἡ Ἀθηαῖνου. Ἕνας τριγωνικός, χαμηλὸς «ἀναδρος» λόφος κατὰ τὰ ΒΑ τῆς κωμόπολης (Εἰκ. 1), ὀνομάζεται Γιόρκους καὶ τὸ ὄνομά του εἶναι, ὅπως πιστεύουμε, ἡ ζωντανὴ φωνὴ τοῦ ἀρχαίου τόπου.

Οἱ ἀνασκαφές πού ἔγιναν ἐκεῖ ἐπάνω μὲ τὴν ἐντολὴ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, ἔφεραν στὸ φῶς, ὅχι φαίνεται γιὰ πρώτη φορά, τὰ ἐρείπια μιᾶς μικρῆς ἀρχαίας πόλης (τομέας Ι κυρίως), πού ὁ Ἕλληνας σοφὸς Ἀθανάσιος Σακελλάριος¹ τὴν ταύτισε στὰ 1851 κιόλας μὲ τοὺς ἀρχαίους Γόλγους². Ὀλόκληρο αἰῶνα ἀπὸ τότε δεινοπάθησε φοβερὰ ἡ πόλη. Τὰ ὁρατὰ ὥς τότε ἐρείπιά της καταστράφηκαν συθέμελα, ὅχι μονάχα ἀπὸ τὶς ἐργασίες τοῦ L.P. di Cesnola³, προ-

1. Γιὰ τὸν Ἀθ. Σακελλάριο (1826 - 1901) ὡς λαογράφο βλ. Θ. Παπαδόπουλου, *Κυπριακαὶ Σπονδαὶ* 32 (1968) 3-8.

2. Ἀθ. Σακελλάριος, *Τὰ Κυπριακὰ Ι* (Ἀθῆναι 1855) 187 κέ. Ι² (Ἀθῆναι 1890) 193 κέ. Ἰ. Κ. Περισιτιάνης, *Γεν. Ἱστορία τῆς νήσου Κύπρου* (Λευκωσία 1910) 550-560. Σ. Μενάρδος, «Τοπωνυμικὸν τῆς Κύπρου», *Ἀθηνα* XVIII (1906) 321, *RE* VII, 1579 (1912) (E. Oberhummer). Τὴν ταύτιση τοῦ Σακελλάριου τὴ δέχθηκαν ὅλοι καὶ πρῶτος ὁ M. De Vogüé, *RA* I (1862) 347, χωρὶς φυσικὰ νὰ ἀναφέρει (!) τὸν Ἕλληνα σοφὸ πού δίκαια παραπονεῖται γι' αὐτὸ (*Τὰ Κυπριακὰ Ι*², 194 - 195). Ἔτσι οἱ παλαιότεροι —ἀπὸ τὸ Neubauer κέ.— πιστεύουν ὅτι πρότεινε τὴν ταύτιση ὁ Vogüé. Ἀδικεῖ τὸ Σακελλάριο καὶ ὁ J. L. Myres πού στὸ *Hd of the Cesnola Collection* (New York 1914) 123 γράφει: «This place (Golgoi) had been already, supposed by the French antiquary Vogüé, to be the site of the ancient Golgoi...». Hill, *H.C.* I, 67 καὶ σημ. 4· ὁ συγγραφέας δεχόμενος τὴν ταύτιση τοῦ λόφου μὲ τὴν πόλη, γιὰ τὴν ὁποία ὁ Πανσανίας VIII, 5,2, μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ...τέως ἡ θεὸς παρὰ *Κυπρίων* τιμὰς εἶχεν ἐν Γολγοῖς καλουμένῳ χωρίῳ, λέγει: «Münter and (independently) R. Neubauer (*Comm. Phil. Th. Mommseni*, 1877, 673-693) identify Golgi with Kouklia, but the statement of Pausanias that, before the foundation of the temple at Paphos by Agapenor, Aphrodite was worshipped 'at a place called Golgi' is surely rather against than for the identification. On the other hand there is something to be said for the neighbourhood of Athienou, even though the dedications found in the temenos - site already excavated show that it was sacred to Apollo. Yorgos or Giorkos (στοὺς Γιόρκους) a spot near Athienou, where there are remains of an ancient city, and where has never been a church of A. Giorgios to account for the name, may represent the ancient Golgi». O. Masson, *Inscript. chyp. syll.* 275 καὶ σημ. 1 καὶ 2. *BCH* 90 (1966) 22 σημ. 1: «Je considère comme assurée la localisation de la ville de Golgoi au nord et à l'est d'Athiënou». 95 (1971) 305-306 καὶ σημ. 9: «A. Identification probable du site de Golgoi en 1851». «C'est donc un mérite de l'érudit chypriote A. Sakellarios...». «Dans la seconde édition (1890) p. 192 sqq., l'auteur revendique en détail ses droits de 'priorité' à l'égard des Français, Vogüé et Waddington». «L'argument a rencontré depuis cette époque peu de contradicteurs sérieux et l'on peut dire actuellement que l'identification est généralement acceptée, bien qu'une preuve définitive n'ait pas encore été découverte».

3. L.P. di Cesnola, *Cyprus* (1871) 109: «...of ancient masonry protruding from the soil, treacherously inviting exploration, but found absolutely nothing except the foundations of small houses not going deeper than two feet below the surface. They did not appear to me to be ancient». Αὐτὰ στὰ 1866!

Εικ. 1. Η περιοχή της 'Αθηναίου και ο λόφος Γιόρκους. (BCH 95, 1971, 305 εικ. 1).

ξένου τῶν Η.Π.Α. στὴ Λάρνακα, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων ξένων ποὺ προηγή-
θηκαν λίγο ἀπ' αὐτὸν (1863)¹, ἀπὸ ἐκείνους ποὺ μὲ κάποια ἐπιείκεια μπορεῖ
νὰ τοὺς χαρακτηρίσει κανεῖς σὰν συλλέκτες ἀρχαιοτήτων, μιὰ ποὺ ὁ στό-
χος τους δὲν ἦταν ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα.

Γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Σακελλάριου, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἴδιο, ὅπως καὶ γιὰ τὶς
καταστρεπτικὲς ἐνέργειες τῶν ξένων, ἔχουμε μιὰ ἀξιόλογη ἔκθεση. Τὸ
ἄρθρο Golgoi στὴ *RE*, VII (1912) 1579 κέ., γραμμένο ἀπὸ τὸν E. Oberhum-
mer, ποὺ κατὰ τὴ γνώμη τοῦ O. Masson εἶναι «de bonne qualité».

Ὁ Σακελλάριος γράφει: «Καὶ τῷ ὄντι ἐρευνήσαντες πολὺ περὶ αὐτῆς
εὔρομεν τὰ ἐρείπια αὐτῆς βορειοανατολικῶς κείμενα² τῆς Ἀθηνέου, ἐν τῷ
μέσῳ τῆς ὁδοῦ τῆς μεταξὺ Λάρνακος καὶ Λευκωσίας, Γόργους ὑπὸ τῶν
κατοίκων τῆς Ἀθηνέου καλουμένης, κατ' ἐναλλαγὴν γράμματος τοῦ λ εἰς
ρ... περιλαμβάνετο δ' ἐντὸς τείχους, ἔχουσα περὶ τὰ ἑπτὰ στάδια περι-
φέρειαν. Τοῦ δὲ τείχους αὐτῆς σώζονται πανταχοῦ ἵχνη, ἀλλὰ ταχέως καὶ
αὐτὰ θὰ καταστραφῶσι· διότι οἱ κάτοικοι τῆς Ἀθηνέου ἐντεῦθεν μετακο-
μίζουν τοὺς πρὸς οἰκοδομὴν τῶν οἰκιῶν λίθους. Εἰς δὲ τὸ ἀνατολικὸν
αὐτοῦ μέρος ἐφαίνοντο, ὅτε τῷ 1851 ἐγὼ εἶδον αὐτό, ἵχνη πύλης. Τότε δὲ
οἱ πρεσβύτεροι τῶν κατοίκων τῆς Ἀθηνέου μοὶ ἔλεγον ὅτι καὶ ἐτέρας πύ-
λης ἐρείπια ἐν τῷ μέσῳ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ τείχους ἐνεθυμοῦντο ὅτι
ὑπῆρχον. Κύκλῳ δὲ τοῦ τείχους ὑπάρχουσιν ἀρχαίων οἰκοδομῶν λείψα-
να, ἐξ ὧν συμπεραίνομεν ὅτι ἡ πόλις καὶ ἐκτὸς τοῦ τείχους ἐξετείνετο.
Ἐκτὸς δὲ τοῦ τείχους εὐρίσκονται καὶ νῦν πολλάκις εἰδῶλια ἐξ ἐπιχωρίου
λίθου, ἔτι δὲ καὶ ἐξ ὀπτῆς γῆς. Εἰς τὰ δυτικὰ δὲ τῆς πόλεως ὑπάρχουσι
λείψανα ὑδραγωγείου, ὅπερ πιθανῶς μετέφερε τὰ ὕδατα εἰς τὴν πόλιν ἐκ
τῶν περιβολίων, ἅτινα πρὸς τὴν ὁδὸν τῆς Λάρνακος κείμενα καλοῦνται
Καφοῦντα. Τῶν Γόλγων ἀνατολικῶς πρὸς Μελουχίαν ὑπῆρχε ἀρχαῖον νε-
κροταφεῖον λίαν ἐκτεταμένον...».

Στὴ συνέχεια ὁ Σακελλάριος μὲ τὸ δίκιο του παραπονεῖται λέγοντας «ἐν-
ῶ δ' ἡμεῖς τοὺς Γόλγους εἰχομεν ἀνακαλύψει, καὶ ἐν τῇ Γεωγραφίᾳ ἡμῶν τῆς
Κύπρου τῷ 1854 εἰχομεν δημοσιεύσει ὅσα ἀνωτέρω λέγομεν, ἔτι δὲ καὶ τὴν
πόλιν αὐτὴν ἐν τῷ χάρτῃ τῆς Γεωγραφίας ἡμῶν εἰχομεν ἀναγράψει, παρα-
δόξως ὁ Κόμης Μ. Βογὲ προέτεινε τῷ γεωγράφῳ Μ. Κίπερτ ὡς ἰδίαν τοῦ
ἀνακάλυσιν τὴν τοποθέτησιν τῆς πόλεως Γόλγων παρὰ τὴν Ἀθηνέου».

Ὁ Oberhummer ποὺ ἐπισκέφτηκε στὰ 1887 τὸν τόπο καὶ βρέθηκε
μπροστὰ «von einem ziemlich ausgedehnten Trümmerfeld», δὲν ἀμφιβάλ-

1. Melcior de Vogüé, William Waddington καὶ Edmond Duthoit.

2. Ἀθ. Σακελλάριου, *Τὰ Κυπριακὰ* I², ὁ.π. 193 - 194.

λει, παρά την ἔλλειψη κάποιου ρυμοτομικοῦ σχεδίου, ὅτι πρόκειται γιὰ μιὰ πόλη. Σὲ συνέχεια ἐπαναλαμβάνει περίπου τὴν ἐκθεση τοῦ Σακελλάριου.

Τὸν ἀπόηχο τῶν κακῶν πράξεων τῶν ξένων τὸ χρωστᾶμε στὴν ὑπομονητικὴ ἔρευνα τοῦ Ο. Masson, ποὺ ἀναφέραμε ἐδῶ ἀμέσως παραπάνω καὶ ποὺ ἐβεβαίωσε στὸ χάρτη του¹ καὶ τὰ ὅρια τῆς νεκρόπολης κατὰ τὰ ἀνατολικά τῆς πόλης καὶ κατὰ μῆκος τοῦ ἀμαξιτοῦ πρὸς Μελοῦσσα καὶ Ἄρσος, γιὰ τὴν ὁποία, ὅπως εἶδαμε, πρωτομίλησε ὁ Σακελλάριος.

Δὲν κατατρύπησαν τὸ ἔδαφος τοῦ λόφου μὲ «μπατζιές» καὶ «λούκκους» μονάχα οἱ ξένοι, ἀλλὰ πρὶν ἀπ' αὐτοὺς οἱ ἐντόπιοι χωρικοί. Οἱ ἐργάτες τῆς ἀνασκαφῆς μας, ἐξὸν ἀπὸ τὶς «κοτζιάκαρες» καὶ τὰ «κοπελλούθκια», ἦταν γέροι, ποὺ οἱ πατέρες τους δίδαξαν στοὺς ξένους τὴν τέχνη τῆς ἀρχαιοκαπηλίας², ποὺ σὲ συνέχεια τὴν ἄσκησαν οἱ ἀπόγονοί τους. Ἔμαθαν καλὰ τὰ «νεκροκύρια» κατὰ τὰ «νεκροκορίνθια», καὶ ἀποζοῦσαν ἀπὸ «τὲς κοῦζες»³. Κι ἀκόμη ὀλόκληρη ἡ κωμόπολη Ἀθηαίνου, οἱ δρόμοι καὶ οἱ κύριες ἀρτηρίες της, κατασκευάστηκαν στὸν περασμένο αἰῶνα καὶ ὡς τὸ πρῶτο μισὸ τοῦ παρόντος μὲ τὴ «λιθολογία» ἢ τὴν εὐκολὴ δουλειὰ τῶν «πετροκόπων», ποὺ ἀντὶ νὰ λατομήσουν τὸ οἰκοδομήσιμο ὑλικό τους, μάζευαν τὸ ἀρχαῖο⁴.

Παρά τὸ ἀνελέητο ρήμαγμα καὶ τὸν ἀφανισμό, ἄφησαν ὥστόσο καὶ κάτι γιὰ τὴν ἔρευνα, ποὺ καὶ αὐτὴ φταίει, γιατί ἦλθε ὁμολογουμένως παρὰ τὶς εὐχὲς τοῦ Σακελλάριου, πολὺ ἀργόπορη. Ἔτσι ἡ ἐπίχωση στὸ σημεῖο ποὺ ἀνασκάψαμε ἦταν πολὺ ταραγμένη. Τὸ ἀρχαῖο δομικὸ ὑλικὸ εἶναι μικρολιθικὸ (Πίν. 1β) καὶ ἀπὸ τὸ ὑλικὸ αὐτὸ εἶναι σήμερα σπαρμένη ἡ ἐπιφάνεια τοῦ λόφου (Πίν. 4β).

Ὅταν ἐπισκέφτηκε τὸ λόφο κι ἔσκαψε γιὰ πρώτη φορὰ στὰ 1866 ὁ L.P. di Cesnola ἔγραφε : «I went to visit some fields north-east of Athienou, which were strewn with stone and plaster, and with portions of ancient masonry protruding from the soil, treacherously inviting exploration»⁵.

Μὲ τὴν ἀνασκαφὴ μας ἐπάνω στὸ λόφο, μολονότι τὰ ἐρείπια ποὺ ἀποκαλύφθηκαν δὲν εἶναι ἐπιβλητικὰ καὶ μεγαλόπρεπα, ἄρχισε ὥστόσο νὰ δημιουργεῖται ἓνας καινούργιος γιὰ τὴ μεγαλόνησο ἀρχαιολογικὸς χῶρος. Σήμερα δὲν μπορούμε νὰ μαντέψουμε ποιά θὰ ᾖ ἡ μελλοντικὴ ὄψη τοῦ τόπου, καὶ τί θὰ ἀπομείνει γιὰ τὴ συνέχιση τῆς ἔρευνας κάποτε ἀπὸ ἄλλους, γιατί καὶ αὐτὴ σὰν τὴ ζωὴ δὲν σταματᾷ.

1. BCH 95(1971) 305 καὶ εἰκ. 1. Ἐδῶ εἰκ. 1.

2. J. L. Myres, *Had of the Cesnola Collection*, δ.π. XIII.

3. Κούζα (ἡ) : στάμνα καὶ κάθε πήλινο ἀγγεῖο λαγνὸς σχημο.

4. Σακελλάριος, *Τὰ Κυπριακά* I², δ.π. 194.

5. *Cyprus* (1871) 109.

Α. ΑΝΑΣΚΑΦΙΚΑ

ΤΟΜΕΑΣ Ι

Ἡ ἀνασκαφή

Τμήμα τῆς ἀρχαίας πόλης, στὰ χωράφια τῶν Ἀνδρέα Ἰακώβου Σάββα (κτηματολόγιο, πίν. XXXI, 37, ἀριθ. 311) καὶ Νικολάου Κατεΐφη (ἀριθ. 321. Εἰκ. 2).

Ἀνασκαφικὲς περιόδοι 1969, 1970 καὶ 1972

Ἀρχίσαμε¹ μὲ μιὰ τάφρο πὺ εἶχε πλάτος 2 μ. καὶ μῆκος 22 μ., μὲ κατεύθυνση ἀπὸ Α πρὸς Δ (Παρένθ. Πίν. Α, τ.0-2-Α-Δ)². Μὲ τὴν πάροδο τῶν ἐργασιῶν διευρύνουμε τὴν τάφρο ἐκείνη κατὰ 4 μ. πρὸς Β (Παρένθ. Πίν. Α, τ.0-4-6-Α-Δ) καὶ κατὰ 14 μ. πρὸς Ν (Παρένθ. Πίν. Α, τ.8-18-Α-Δ)³. Ἔτσι ἀποκαλύφθηκε μέσα σὲ ἓνα τετράπλευρο —κάνναβο— χῶρο, χαρακωμένο μὲ δίμετρες συντεταγμένες συνολικῶν διαστάσεων 18×22 μ., ἓνα τμήμα τῆς ἀρχαίας πόλης, πὺ δίνει τὴν ἐντύπωση ὅτι πρόκειται γιὰ ἓνα προϊστορικὸ συνοικισμό⁴ (Πίν. 1β - 2α).

Ἀπὸ τὰ «χαμόσπιτα» πὺ περιέχονταν στὸ χῶρο αὐτὸ ξεχώριζαν κάπως ἓνα μέρος ἀπὸ τὸ σπίτι Ι, ἀπὸ τὸ οἰκοδομικὸ συγκρότημα ΙΙ, ὁ τριγωνικὸς χῶρος μὲ τὴν κτιστὴ «ἐστία», ὁ μοναδικὸς ἀπὸ Β πρὸς Ν δρόμος καὶ

1. Ἡ ἐναρξὴ τῆς ἀνασκαφῆς χαιρετίσθηκε μὲ ἐνθουσιασμό ἀπὸ τὸν καθ. Ο. Masson, *BCH* 95(1971) 305. Ἀπὸ τὶς μικρὲς σὲ μᾶκρος, ὑπηρεσιακὲς ἐκθέσεις μας ὁ κ. Β. Καραγιώργης παρουσίασε μέσα στὰ πλαίσια τοῦ «Chronique des Fouilles» στὸ *BCH* 94(1970) 269 κέ.· 95(1971)403 κέ.· 96(1972) 1073 κέ.· 97(1973) 673 κέ. ὅ,τι ἦταν ἀπαραίτητο νὰ πρωτοφανεῖ· *Ἑλληνικά* 22 (1969) 522· 23(1970)429· *AJA* 74(1970)396 κέ.· 76 (1972)314· 77(1973)56, 429-430. Βλ. καὶ *The Princeton Encycl. of Class. Sites* (1976)359 σ.λ. Golgoi (Νικολάου). Μετὰ τὴν εἰσβολὴ ἔστειλα ἓνα ἄρθρο : ἀνασκαφὴ στοὺς Γιόρκους, πὺ δημοσιεύθηκε χωρὶς νὰ ἰδῶ διορθώσεις (*Κυπριακαὶ Σπουδαί* 38-39, 1974-1975, 13 κέ.) καὶ ἔχει φυσικὰ πολλὰ τυπογραφικὰ λάθη (βλ. τόμο 40, 1976, 268).

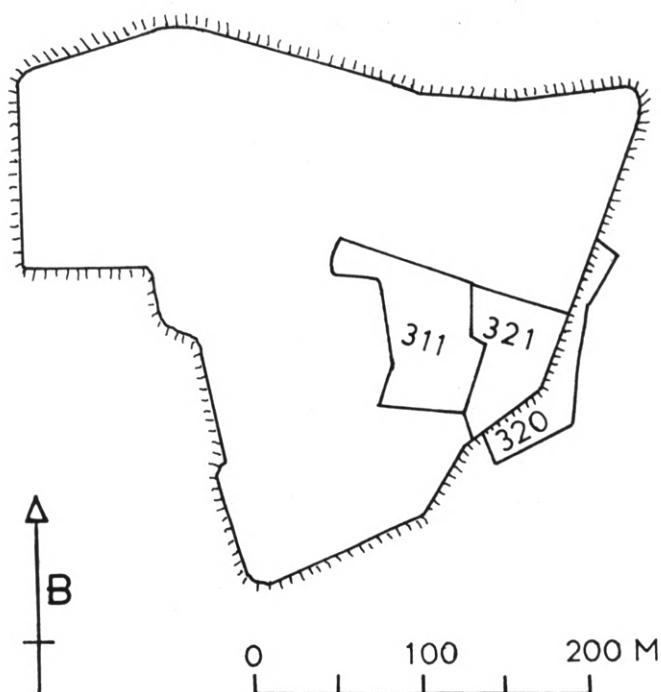
2. τ = τετράγωνο. Τ = τομέας.

3. Ἡ τάφρος ἀποτελεῖ τὸ ὄριο τῆς πρὸς Β καὶ Ν πλευρᾶς τοῦ τομέα Ι.

4. Ἡ ἐντύπωση αὐτὴ δὲν εἶναι ἄσχετη μὲ τὸ δεσμὸ τῆς Κύπρου πρὸς τὴν ἀπέναντί της Ἀνατολή, σχέση πὺ βρίσκεται καὶ σὲ θέματα πολιτισμοῦ, πνευματικὰ καὶ ὕλικά. «Οἱ πόλεις τῆς Κύπρου καὶ ὅταν ἀκόμη μοιάζουν μὲ τὶς ἐλλαδικές, ἡ ὁμοιότητά τους εἶναι μονάχα ἐπιφανειακή. Γιὰ τοὺς Ἕλληνες τῆς Κύπρου ἡ ἀρχαϊκὴ ἐποχὴ ἦταν μιὰ ἐποχὴ ἀκμῆς, ὅχι ὅμως καὶ πνευματικῆς 'Wende'» (G. F. Maier, *Cyprn*, 1964,34-35).

τμήμα από ένα χώρο κατά τὰ βορινὰ τοῦ οἰκοδομικοῦ συγκροτήματος II ἢ τὸ δάπεδο μὲ τὸ γουδι στὴ θέση του (Παρένθ. Πίν. Α).

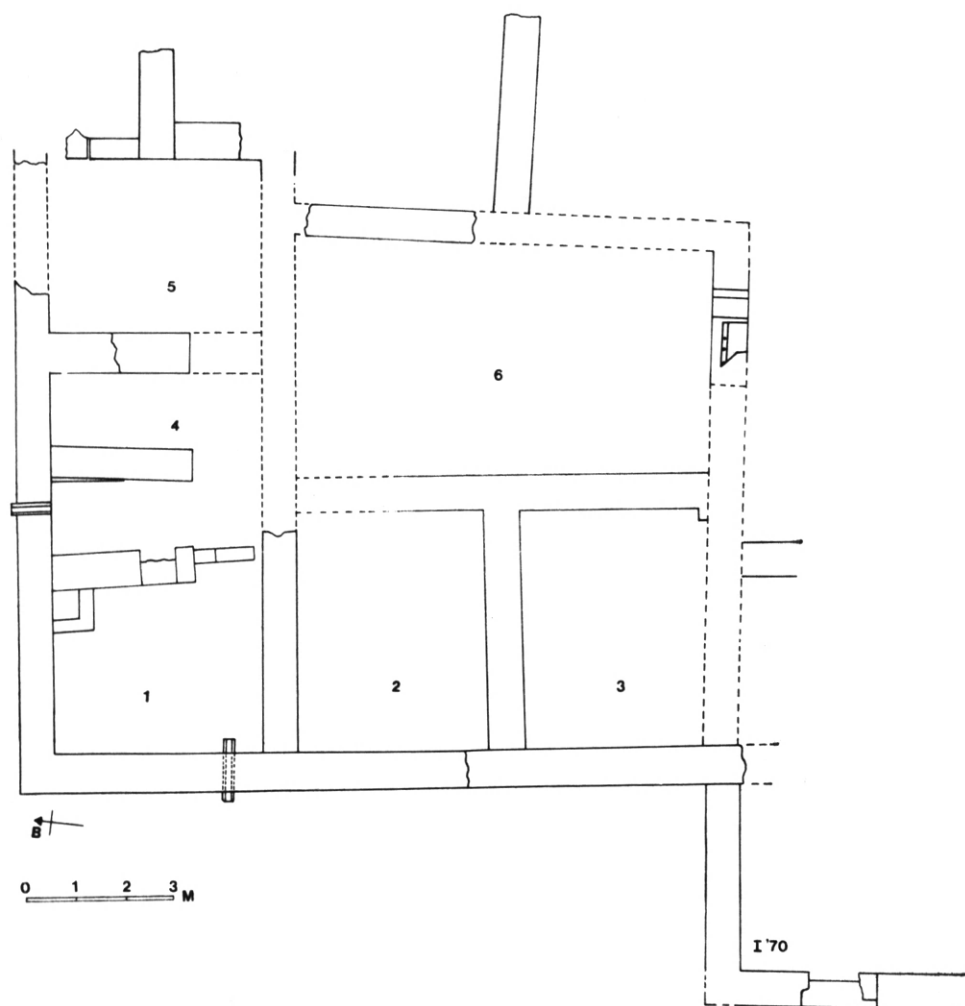
Μὲ τὴν ἐπέκταση τῶν ἐργασιῶν πρὸς τὰ ἀνατολικά κατὰ 4 ἀκόμη δίμετρα τετράγωνα : α-δ-24-30 ἢ ὡς τὴ βορειοανατολικὴ '69 καὶ τὴ νοτιοανατολικὴ '69 γωνία κατὰ τέσσερα ἀκόμη ἐπὶ ἐννέα τετράγωνα (Παρένθ. Πίν. Α) ἀποκαλύφθηκαν τὸ 1969 ἕνα μεγάλο μέρος τοῦ σπιτιοῦ I (σχέδ. Εἰκ. 3) καὶ ὑπολείμματα ἀπὸ τοίχους καὶ δάπεδα σπιτιῶν. Ἔτσι τὰ δίμετρα τετράγωνα τῆς ἐργασίας μας τὸ 1969 πῆραν ἔκταση 18×30 μ. (Πίν. 2α).

Εἰκ. 2. Ὁ λόφος Γιόρκους. Τὰ χωράφια, ὅπου ἀποκαλύφθηκε τμήμα τῆς ἀρχαίας πόλης καὶ τοῦ περιβάλλοντός της.

Τὴν ἄλλη χρονιά (1970), ξεκινώντας ἀπὸ τὸ τετράγωνο 0-'69 στὴ νοτιοανατολικὴ πλευρὰ τοῦ καννάβου μας καὶ ἐπεκτείνοντας τὰ τετράγωνα μας πρὸς τὰ ἀνατολικά, τὰ βόρεια καὶ τὰ νότια, μάταια προσπαθήσαμε, μέσα στὰ τετράγωνα 0-A-B-18 πρὸς B καὶ B-20-22 πρὸς N, ὅπως καὶ B-34-ο' πρὸς Δ νὰ ὀλοκληρώσουμε κάπως τὴν κάτοψη τοῦ σπιτιοῦ I ἢ μόλις καταφέραμε νὰ αὐξήσουμε τὰ ὑπολείμματα τῆς ἰδιωτικῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Καὶ τὸ τμήμα ἐνὸς σπιτιοῦ (I'70['69]), μπορεῖ νὰ ἀνήκει στὸ σπίτι I ἢ καὶ νὰ ἀποτελοῦσε μέρος ἀπὸ ἕνα ἄλλο σπίτι, μὲ τὸ σύστημα τῆς κοινοτοικίας.

Τὸ ἴδιο καὶ στὸ χῶρο ποὺ κλείνεται μέσα στὰ ὅρια : '69-'70-18-28-38 πρὸς Β καὶ καθόλου τὸ μῆκος τοῦ τομέα Ι, 34 μ. πρὸς Ν (Παρένθ. Πίν. Α καὶ Πίν. 2β) μονάχα ὑπολείμματα σπιτιῶν καὶ τὴ δίδυμη, ὑπόγεια ἀρυκρήνη, στὴ ΒΑ γωνία τοῦ ἀνασκαμμένου χώρου, μπορέσαμε νὰ ἀποκαλύψουμε.

Εἰκ. 3. Κάτοψη τοῦ σπιτιοῦ Ι.

Ἡ δουλειά μας στὴ βόρεια πλευρὰ τοῦ μεγάλου τετράπλευρου τομέα Ι, τ.α'-θ'-40-42, ἦταν τὸ 1972 λιγοήμερη καὶ εἶχε βάλει γιὰ σκοπὸ της περισσότερο τὴν παρακολούθηση τοῦ οἰκοδομικοῦ συγκροτήματος ΙΙΙ χωρὶς νὰ τὸ ἐπιτύχει, τουλάχιστον κατὰ τὸ ΒΑ μισὸ τμῆμα της.

Τὰ ἐρείπια

Τετράπλευρη ἔκταση, χαρακωμένη μὲ δίμετρες συντεταγμένες (κάν-ναβο), μέτρα συνολικά 34×38 ἢ τομέας I.

Ὅπως εἰπώθηκε παραπάνω, ἀπὸ τὰ χρόνια κιόλας ποὺ ὁ Ἀθ. Σακελλάριος ἐπισκέφτηκε τὸ λόφο, καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῶν ἐργασιῶν τοῦ L.P. di Cesnola ὡς τὰ τώρα, τὰ ἐπιφανειακὰ εὐρήματα ἦταν πολὺ πιὸ ἐνθαρρυντικά ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ συναντᾷ ἡ σκαπάνη. Γι' αὐτὸ καὶ τὰ παιδιὰ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου τῆς Ἀθηαίνου μὲ τὴν καθοδήγησιν τῶν δασκάλων τοὺς ἔχουν μαζέψει ἄρκετὰ κομμάτια ἀπὸ γλυπτὰ καὶ ἄλλα μικροεὐρήματα. Τὸ ἴδιο καὶ πολλὰ ἐπιφανειακὰ εὐρήματα βρίσκονται σήμερα στὸ Κυπριακὸ Μουσεῖο στὴ Λευκωσία.

Ἡ κατάστασις σὲ βάθος εἶναι ἀπελπιστική γιὰ τοὺς λόγους ποὺ ἀναφέραμε κιόλας ἐδῶ παραπάνω. Ἔτσι ἀμέσως κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῶν χωραφιῶν συναντήσαμε στὴν ἀρχικὴ τάφρο μας, σὲ βάθος μόλις 0.20 μ., πέτρες ριχτὲς ποὺ μὲ λίγη καλὴ θέλησις ἢ προσοχὴ πίστευε κανεὶς ὅτι σχημάτιζαν κάποια τοιχάρια. Στὸ βάθος ὅμως αὐτὸ τῶν 0.20 μ., κι ἀκόμη καὶ ὡς τὰ 0.40 μ., συναντήσαμε λιγοστοὺς τοίχους ἢ ὑπολείμματα σπιτιῶν, ποὺ ἦταν πολὺ πρόχειρα κτισμένα (φάσις τῆς πόλης IIIα-IIIβ, βλ. πίνακα σελ. 160), ἡ ἄνευ μεγάλης φροντίδας ἢ ἐπιμέλειας καὶ μὲ διαφορετικὴ —λοξή— κατεύθυνσις σὲ σχέσιν μὲ τοὺς τοίχους ποὺ κατευθύνονται ἀπὸ Β πρὸς Ν καὶ ἀνήκουν στὴ φάσιν II τῆς πόλης μας.

Τὸ κοινὸ εὖρημα σὲ μεγάλῃ ἔκτασιν τοῦ χώρου, καὶ ὅχι μονάχα στὸν τομέα αὐτό, ἦταν ἀπορρίμματα, σκουριὲς καὶ πρασινωπὲς «καμινίες» ἀπὸ τὸ χύσιμο χαλκοῦ. Ἡ ἐντόπια κεραμικὴ ἦταν λευκὴ ἀπλὴ ἄβαφη (plain white ware) τοῦ τύπου VII, ἡ γνωστὴ ἀπὸ ἄλλες ὡς τώρα ἀνασκαφές, ἃν καὶ φαίνεται πὼς ἔχουμε νὰ κάνουμε μὲ τὰ προϊόντα ἐνὸς τοπικοῦ ἐργαστηρίου, ποὺ θὰ τὸ ὀνοματίζαμε μὲ τὸ ὄνομα τῆς γειτονικῆς, σημερινῆς πολίχνης, «ἐργαστήρι τῆς Ἀθηαίνου».

Ἀνάμεσα σ' αὐτὴ τὴν κεραμικὴ βρίσκεται κι ἓνα μικρὸ ποσοστὸ ἀπὸ τὴν ἀττικὴ μελανόβαφη κεραμικὴ, μικρὲς ἄωτες κυρίως φιάλες μὲ σταμωτὴ διακόσμησιν, ἀπὸ τὸν 4ο αἰῶνα π.Χ., ποὺ βοηθᾷ ἔτσι στὴ χρονολόγησιν τῆς σύγχρονης ἀκόσμητης κυπριακῆς κεραμικῆς.

Στὸ ἐπάνω - ἐπάνω στρώμα δὲν λείπουν ὥστόσο καὶ ὄστρακα ἀπὸ χοντρά ἀγγεῖα ἀπὸ τὰ μεταγενέστερα χρόνια, ὅπως μερικὰ ὄστρακα ἀπὸ κοκκινωπὰ πιάτα ρωμαϊκῆς ἐποχῆς ἀρρετηνά, καὶ ἓνα - δυὸ θραύσματα ἀπὸ λύχνους τῶν μέσων τοῦ 1ου μ.Χ. αἰ. καὶ θραύσματα ἀπὸ πήλινους σωλήνες γιὰ ὕδρευση, «κιούνκια». Ἐπειδὴ δὲν βρέθηκε καμιὰ γραμμὴ γιὰ ὕδρευ-

ση στη θέση της, δὲν εἴμαστε βέβαιοι ἂν ἔχουμε νὰ κάνουμε μὲ μιὰ ὕδρευση ἀπὸ πηγαῖα νερά, πὺ τροφοδοτοῦσε τὴν πόλη στὸ τελευταῖο στάδιο τῆς ζωῆς της (φάση IIIa).

Ἡ παρουσία τῶν θραυσμάτων αὐτῶν κάνει μεγάλη ἐντύπωση, ὅταν μάλιστα αὐτὰ βρίσκονται σχεδὸν στὴν ἐπιφάνεια ἢ ἀμέσως κάτω ἀπὸ αὐτὴν καὶ ὅταν ἀναλογιστεῖ κανεὶς τὴ σημερινὴ γυμνότητα τοῦ ἄνδρου λόφου.

Τὰ θραύσματα αὐτὰ δὲν μπορεῖ νὰ σχετίζονται μὲ τὴ δίδυμη, ὑπόγεια ἀρुकρήνη πὺ ἀποκαλύφθηκε στὴ ΒΑ γωνία τοῦ ἴδιου τομέα καὶ γιὰ τὴν ὁποία θὰ μιλήσουμε ἐδῶ παρακάτω, θὰ πρέπει ὅμως νὰ σχετίζονται μὲ τὸ ὕδραγωγεῖο γιὰ τὸ ὁποῖο μιᾶ ὁ Σακελλάριος καὶ ἀπὸ τὸ ὁποῖο δὲν σώζεται κατὰ τὰ δυτικὰ τῆς πόλης μας τίποτε.

Τὰ κομμάτια αὐτὰ ἀπὸ κιούγκια¹ συνοδεύονται ἀπὸ λιγοστὰ σχετικά θραύσματα ἀπὸ κεραμίδες στέγης, πὺ ὁ τύπος τους, στρωτῆρων καὶ καλυπτῆρων, ἀνάγεται σὲ ἀκόμη μεταγενέστερα ἀπὸ τὸν 1ο μ.Χ. αἰ. χρόνια, στὰ χρόνια τῆς Τετραρχίας, ἐνῶ τὰ σπῖτια πὺ καταστρέφονται σύρριζα μὲ τὸ τέλος τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνα φαίνεται πῶς εἶχαν δώματα.

Ὅπου μερικὰ θραύσματα ἀπὸ τοὺς πῆλινους σωλῆνες καὶ τὶς κεραμίδες στέγης παρατηρήθηκαν καὶ σὲ λίγο μεγαλύτερο βάθος, ἐπρόκειτο πάντοτε γιὰ λούγκους καὶ μπατζιές, πὺ ἀνάγονται σὲ νεώτερες κακώσεις καὶ περιπέτειες τοῦ τόπου.

Τὸ σπῖτι I

Νωρὶς μὲ τὴν ἐναρξὴ τῶν ἐργασιῶν μας καὶ μέσα στὴν ἀρχικὴ τάφρο (τ.0-2-A-B, Παρένθ. Πίν. Α. Εἰκ. 3), ἄρχισε νὰ ἀποκαλύπτεται ἓνα μέρος ἀπὸ τὸ δωμάτιο 1, τοῦ μεγάλου σχετικὰ σπιτιοῦ I, πὺ τὸ σωζόμενο μῆκος τοῦ δυτικοῦ ἐξωτερικοῦ τοίχου τοῦ πιάνει τὰ 14.50 μ., τοῦ βορινοῦ ἐξωτερικοῦ τὰ 13 μ.

Ὅλοι οἱ τοῖχοι εἶναι κτισμένοι μὲ ἀργούς, πλακαροὺς λίθους σὰν αὐτοὺς πὺ βρίσκονται στὴν ἐπιφάνεια τῶν χωραφιῶν. Ἡ συνδετικὴ ὕλη ἀνάμεσά τους εἶναι πηλός. Στὰ ἐπάνω ὅμως σωζόμενα σημεῖα τῆς ἐπιφανείας τους καὶ ἰδιαίτερα τοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ δωματίου 1 χρησιμοποιήθηκε σὲ μιὰ δεύτερη, φαίνεται, φάση γύψος γιὰ συνδετικὴ ὕλη. Στὸ βάθος τῶν 0.30 μ. ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ χωραφιοῦ, ὅπου ἐκτὸς ἀπὸ λίγους δό-

1. Δυστυχῶς τὰ κιούγκια αὐτὰ δὲ μποροῦν νὰ χρονολογηθοῦν. Θὰ πρέπει ὅμως νὰ μὴν εἶναι πολὺ παλαιά. Πρβ. Κ. Νικολάου, «The Historical Topography of Kition», *Studies in Mediterranean Archaeology* XLIII (Göteborg 1976) 143 κέ., 152 σημ. 14, 155 καὶ πίν. XI 3.

μους που σώζονται στη θέση τους και που συγκρατούνται με γύψο, έχουμε πολλά ξεμασχαλεύματα των λίθων που αφαιρέθηκαν, αλλά ξμειναν οί βα-
θουλοί «τύποι» τους, τὰ «καλούπια» τους στο γύψο. Για τὸ σωζόμενο ὕψος
τοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ σπιτιοῦ αὐτοῦ στο δωμάτιο 1, θὰ ξαναγίνει λόγος
παρακάτω. Τὸ πάχος των τοίχων φτάνει τὰ 0.60 - 0.75 μ.· τὸ ἴδιο καὶ τὸ
ὕψος τους, ὅπου αὐτοὶ σώζονται, χωρὶς νὰ ἔχουμε σκάψει γύρω - γύρω
τους, ὅπως στο δυτικὸ καὶ στο βόρειο.

Ἡ κάτοψη των δωματίων 1 - 5 καὶ τῆς εὐρύχωρης σχετικὰ, ὑπαίθριας
αὐλῆς (6), που ἡ κοκκινωπὴ ἐπίστρωση τοῦ δαπέδου της με κονίαμα (con-
crete) σώζεται σὲ πολλὰ σημεῖα καὶ σὲ καλὴ κατάσταση, εἶναι βέβαιη
(Πίν. 5α-β). Ἡ μερικὴ καταστροφή των τοίχων (βόρειου ἐξωτερικοῦ,
ἐσωτερικοῦ που εἶναι παράλληλος με ἐκεῖνο καὶ νοτιότερου) δὲν ἀλλά-
ζουν τὴν ἀλήθεια. Δὲν ἔχουμε πολλὰ στοιχεῖα γιὰ τὴν πιθανὴ ἢ ἀπαραί-
τητη συμπλήρωση με τρία ἀκόμη ἢ καὶ περισσότερα δωμάτια πρὸς τὰ
ἀνατολικά, ὅπου ἔχουμε ἓνα μονάχα ἐσωτερικὸ τοῖχο, καὶ τίποτε σχεδὸν
γιὰ τὴν ὁλοκλήρωση τοῦ σχεδίου τῆς κάτοψης τοῦ σπιτιοῦ πρὸς τὴ νότια
 πλευρά. Εἶναι ἐνδεχόμενο ἢ νοτιοδυτικὴ ἐξωτερικὴ γωνία με τὴν εἴσοδο
(ἡ'-θ'-20 ἢ σπίτι I '70, Παρένθ. Πίν. Α. Πίν. 8α) νὰ ἀνήκει στὴν ἴδια οἰκο-
δομὴ ἢ σὲ μιὰ ἄλλη με τὸ σύστημα τῆς κοινοτοιχίας. Ἔτσι δικαιολογεῖται
καὶ ὁ ἀρχικὰ ὑπαίθριος, ἀρκετὰ μεγάλος γωνιακὸς χῶρος κατὰ τὰ δυτικὰ
τοῦ σπιτιοῦ I, που πῆρε ἀργότερα με τὴ δομὴ ἐνὸς λεπτοῦ, ἐξωτερικοῦ
τοίχου, ἓνα τριγωνικὸ σχῆμα· στο βόρειο τμῆμα τοῦ χώρου ἐκεῖνου βρί-
σκεται μιὰ κτιστὴ «ἐστία».

Ἡ ΒΔ ἐξωτερικὴ γωνία τοῦ σπιτιοῦ I (Πίν. 12α), που μοιάζει γιὰ τὸ
καλὸ κτίσιμό της με ἐκείνη με τὴν εἴσοδο (I '70. Πίν. 8α), δικαιολογεῖται
γιὰ ἓνα τόσο μεγάλο σχετικὰ, γιὰ τὴν ιδιωτικὴ κυπριακὴ ἀρχιτεκτονικὴ
γενικά, καὶ ιδιαίτερα γιὰ τὴν πόλη μας, καλοκτισμένο σπίτι.

Ἐνα κομμάτι ἀπὸ κατώφλι, που βρέθηκε στὴ γραμμὴ τοῦ νότιου χα-
λασμένου τοίχου τοῦ σπιτιοῦ (τ.α' - β' - 2, Παρένθ. Πίν. Α) δὲν βρίσκεται
στὴν ἀρχικὴ θέση του. Μερικὰ ὑπολείμματα τοίχων με κατεύθυνση ἀπὸ
B-N, ἓνα ἀπὸ αὐτὰ πάει ὡς τὸ χεῖλος (νότιο) τοῦ ἀνασκαμμένου χώρου
καὶ εἶναι καλοκτισμένο, εἶναι σύγχρονα με τοὺς βεβαιωμένους γιὰ τὸ
σπίτι I τοίχους. Αὐτὸ ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι δὲν μποροῦσε νὰ εἴχαμε ἓνα
ἄλλο σπίτι με τὸ σύστημα τῆς κοινοτοιχίας κατὰ τὰ ΝΔ τοῦ σπιτιοῦ I ('69)
καὶ εἴσοδο μάλιστα πρὸς τὰ δυτικὰ (I '70).

Τὸ τμῆμα τοῦ σπιτιοῦ που σώζεται δίνει τὸν τύπο τῆς ἀρχαίας ἐλλη-
νικῆς κατοικίας, που πυρήνας της εἶναι ἡ ὑπαίθρια αὐλὴ, ἀφοῦ εἶναι βέ-

βαιο ὅτι ὁ μέγας χώρος 6 ἦταν αὐλή, καὶ ἄς μὴν εἶχε περιστύλιο. Τὸ ἀσβεστοκονίαμα τοῦ δαπέδου της, ὅπως εἰπώθηκε, σώζεται ἀρκετὰ καλά.

Ἐπειδὴ σὲ πολλὰ ἀπὸ τὰ δωμάτια (2 καὶ 3 κυρίως, 4 καὶ 5 ἐν μέρει) τὸ χωματερὸ δάπεδο σώζεται ἀρκετὰ καλά, δὲν ἐπιχειρήσαμε νὰ δοῦμε τὸ βάθος τῆς θεμελίωσης τῶν ἐσωτερικῶν τοίχων τοῦ σπιτιοῦ παρὰ μόνο ἐκεῖ ὅπου αὐτοὶ εἶναι κατεστραμμένοι. Ἔτσι ἀπὸ τὰ χαντάκια ποὺ ἀνοίχτηκαν γιὰ τὴ θεμελίωση τῶν τοίχων αὐτῶν ποὺ σήμερα εἶναι ἀποψιλωμένοι, καὶ κυρίως ἀπὸ τὸ δυτικὸ τοῖχο τοῦ σπιτιοῦ στὸ δωμάτιο 1, ποὺ τὸ δάπεδό του ἦταν κατεστραμμένο, ξέρουμε ὅτι οἱ τοῖχοι τοῦ σπιτιοῦ I εἶναι πολὺ βαθιὰ θεμελιωμένοι.

Τὸ σωζόμενο ὕψος τοῦ δυτικοῦ τοίχου, μετρημένο στὴν ἐσωτερικὴ ὄψη του στὸ δωμάτιο 1 εἶναι 1.30 μ., καὶ αὐτὸ εἶναι περίπου τὸ ἀρχικὸ (Πίν. 6α-β). Ἡ ἐπάνω ἐπιφάνειά του βρίσκεται σὲ βάθος 0.30-0.40 μ. ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ χωραφιοῦ. Ἀπὸ ἐκεῖ καὶ ἐπάνω σὲ ὕψος ἢ ἀνωδομὴ τῶν τοίχων ἦταν καμωμένη ἀπὸ ὠμὰ πλιθάρια. Στρώματα ἀπὸ διαλυμένα πλιθάρια βεβαιώθηκαν σὲ πολλὰ σημεῖα τῶν ἐσωτερικῶν χώρων τοῦ σπιτιοῦ I, περισσότερα ὅμως κατὰ μῆκος τοῦ χαλασμένου νότιου τοίχου τοῦ δωματίου 3.

Τὸ ἐπίπεδο τῶν δαπέδων τῶν δωματίων καὶ τὸ ὕψος τῶν μὴ ὁρατῶν ἐξωτερικῶν ὀψεων τῶν τοίχων τοῦ σπιτιοῦ, ὀρίζεται μὲ δυὸ λίθινες «χολέτρες»¹, ποὺ βρέθηκαν στὴν ἀρχικὴ τους θέση. Στὴ δυτικὴ πλευρὰ τοῦ δωματίου 1 ἡ μία, στὴ βορινὴ τοῦ δωματίου 4 ἡ ἄλλη. Οἱ χολέτρες αὐτὲς μὲ τὴν κλίση τους πρὸς τὰ ἔξω, ἔβγαζαν ἀκύθαρτα προφανῶς νερὰ στοὺς χώρους κατὰ τὰ βορινὰ καὶ δυτικὰ τοῦ σπιτιοῦ I. Ἔτσι φαίνεται πὺς οἱ χώροι αὐτοὶ θὰ πρέπει στὰ σημεῖα ποὺ ἔβγαζαν οἱ χολέτρες νὰ ἦταν ἀρχικὰ ὑπαίθριοι. Γιὰ τὸ δεύτερο χῶρο, κατὰ τὰ δυτικὰ τοῦ δωματίου 1, ποὺ καλύφθηκε ἀργότερα, αὐτὸ εἶναι βέβαιο. Γιατὶ ξέρουμε ἀνασκαφικὰ ὅτι τὰ ἄλατα τῶν νερῶν ποὺ ἔπεφταν ἐκεῖ ἀπὸ τὴ χολέτρα τοῦ δωματίου 1 —καὶ εἶναι πολὺ πλούσιο σὲ ἄλατα τὸ νερὸ τῆς Ἀθηαίνου καὶ σήμερα— κάλυψαν ὁλότελα τὰ ὄστρακα τῆς λευκῆς ἀκόσμητης κεραμικῆς τῶν τύπων VI καὶ VII, ποὺ βρέθηκαν στὸ σημεῖο τῆς ἐκροῆς τῆς χολέτρας αὐτῆς (Πίν. 44, 24).

Ἐπειδὴ τὸ τελευταῖο, ἀπὸ κάτω πρὸς τὰ ἐπάνω δάπεδο τοῦ δωματίου 1 ἦταν χαλασμένο, γιατί οἱ «πετροκόποι» ἢ οἱ ἀρχαιοκάπηλοι πῆγαν σὲ ἀρκετὸ βάθος, προχωρήσαμε κι ἐμεῖς ὡς τὸ στερεὸ («ντενιὸ») ἔδαφος, ἐπά-

1. Χολέτρα (ἡ) = αὐλάκι τετράπλευρης τομῆς σκαμμένο σὲ μαλακὴ πέτρα.

νω στο όποιο θεμελιώθηκε ο δυτικός τοίχος του δωματίου και ολόκληρης της οικόδομης. Οί νεώτερες καταστροφές δεν τάραξαν φυσικά την επίχωση κατά μήκος της εσωτερικής όψης του τοίχου του δωματίου, όσο προς το κέντρο των χώρων.

Έτσι ξέρουμε ότι από το βάθος 0 ως 1 μ., από κάτω προς τα επάνω, και στο σημείο που βρέθηκε κτισμένη ή χολέτρα, έχουμε το αρχικό ύψος του τοίχου. Από εκεί και πέρα ως το ύψος 1.30 μ., έχουμε μια δεύτερη φάση της τοιχοδομής, στην οποία χρησιμοποιήθηκε σαν συνδετική ύλη γύψος αντί πηλού, τρόπος που συνηθίζεται στην πόλη μας στην τελευταία φάση της ζωής της λίγο πριν από το 300 π.Χ.

Η χολέτρα ανήκει στο παλαιότερο τμήμα του τοίχου, αν και έχει γύρω της ενισχυθεί με γύψο, ή σειρά όμως των δόμων που ήταν κτισμένη με γύψο βρίσκεται πάνω από αυτήν. Πολλοί από τους δόμους αυτούς ξεμαχαλώθηκαν —ξεριζώθηκαν—, έμειναν ωστόσο τα αποτυπώματά τους στο γύψο.

Στη ρίζα του τοίχου αυτού και φυσικά στην εσωτερική όψη του, είχαμε όστρακα από τη λευκή γραπτή κεραμική του τύπου V, από την κυπροαρχαϊκή II και κυπροκλασική I εποχή (Πίν. 45, 28), ενώ από το δάπεδο που αντιστοιχεί στο ύψος 1 ως 1.30 μ., είχαμε όστρακα από τη λευκή αβαφη κεραμική των τύπων VI και VII, από την κυπροκλασική II εποχή.

Παρά την καταστροφή και την ανακατασούρα που προκάλεσαν οι πετροκόποι, στάθηκε δυνατό να ξεχωρίσουμε ότι και το δάπεδο του δωματίου 1 αποτελούνταν από δύο αλληπάλληλα κύρια στρώματα, από καμένη και πατημένη γη, που ξεχώριζαν σαφώς στην τομή τους. Το πρώτο —από κάτω προς τα επάνω— και πιο παχύ ήταν, και αποτελούνταν από περισσότερες σε ύψος υποδιαίρέσεις - στρώματα. Ένώ το δεύτερο δάπεδο, από το 1 μ. ως το 1.30 μ., ήταν έναιο και περιείχε, όπως είπώθηκε, όστρακα από τη λευκή ακόσμητη κεραμική των τύπων VI - VII.

Μέσα στο πρώτο δάπεδο και στην τομή του, σε βάθος 1 μ. από το πιο ψηλό σημείο του τοίχου με τη χολέτρα, και προς τον τοίχο που χωρίζει το δωμάτιο 1 από το δωμάτιο 4, παράλληλα δηλαδή με το βορινό εξωτερικό τοίχο της οικόδομης, βρέθηκε μια πήλινη «έστια» πλασμένη επί τόπου ή στην αρχική θέση της (Πίν. 7α-β).

Για να κάνουν την έστια αυτή έπλασαν με πηλό μια χοντρή κάπως λεκάνη, σαν πολλές άλλες φορητές, που κομμάτια τους βρέθηκαν σε πολλά σημεία του ανασκαμμένου χώρου (Πίν. 55, 14.5). Η στεφάνη της «έστιας» αυτής είναι πέρα για πέρα κατεστραμμένη. Η διάμετρός της ήταν

0.55 μ. καὶ τὸ ἐσωτερικό, σωζόμενο βάθος της εἶναι 7 ἐκ. Μέσα στὸ «σταχτὸ» τῆς «ἐστίας» αὐτῆς βρέθηκαν λίγα σπυριά ἀπὸ στάρι καὶ ἄλλα δημητριακὰ καὶ ὄσπρια καμένα, ποὺ δὲν ξεκαθάριζαν καλά, καὶ ἡ χάντρα (Πίν. 94, I) ἀπὸ ὀρεία κρύσταλλο.

Τέτοιες «ἐστίες» ἐπιζοῦν στὴν Κύπρο μορφολογικὰ πανόμοιες ὡς τὰ πρῶιμα ρωμαϊκὰ χρόνια (H.W. Catling, *Levant* IV, 1972, 25 καὶ εἰκ. 16). Μέσα σὲ αὐτὲς μποροῦσαν νὰ ψήσουν ἀκόμη καὶ ψωμί. Ὑστερα ἀπὸ γερὸ πύρωμά τους ἀνάποδα στὴ φωτιά, καθάριζαν τὸ ἐσωτερικό τους καὶ ἔβαζαν τὴ ζύμη καὶ τὴ σκέπαζαν μετὰ μὲ ἓνα μετάλλινο πῶμα, πάνω στὸ ὁποῖο μάζευαν τὴ ζεστὴ στάχτη - ἀνθρακιά.

Ὁ μικρὸς τετράπλευρος χῶρος κατὰ τὴ ΒΑ ἐσωτερικὴ γωνία τοῦ δωματίου 1 θὰ πρέπει νὰ ἀνήκει στὴ δεύτερη φάση τῆς ζωῆς τοῦ σπιτιοῦ. Μέσα του βρέθηκαν τὰ ὄστρακα ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀποτελέστηκε μιὰ οἰνοχόη (Πίν. 45, 30). Ὁ μεσότοιχος ποὺ χωρίζει τὰ δωμάτια 1 καὶ 4 δὲν εἶναι τόσο βαθιὰ θεμελιωμένος, ὅσο ὁ δυτικὸς ἐξωτερικὸς τοῦ σπιτιοῦ στὴν ἔκταση τοῦ δωματίου 1 τουλάχιστον, οὔτε καὶ ἡ ἐκεῖ «παραστάδα» εἶναι πολὺ παλαιά. Οἱ διαχωριστικοὶ τοῖχοι τῶν δωματίων 4 καὶ 5 θὰ πρέπει νὰ ἔχουν ὑποστεῖ ἀρκετὲς μετατροπές. Τὸ ἴδιο καὶ ὁ ἀνατολικὸς τοῖχος τοῦ δωματίου 5, ὅπου στὴ βορινὴ μισὴ ἔκτασή του ἔχουμε ἓνα κατώφλι. Στὴ νότια μισὴ του διατηρεῖται ἴσως τὸ ἀρχικὸ πλάτος του. Τὶς χωρίζει ἓνας ἐξίσου παχὺς τοῖχος ποὺ βαίνει ἀπὸ Α πρὸς Δ, γιὰ τὸν ὁποῖο ὅμως δὲν εἴμαστε βέβαιοι ἂν εἶναι ἀρχικός. Στὸ τετράγωνο ποὺ ὀρίζεται ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς τοίχους, σημεῖα δ-14-12 (Παρένθ. Πίν. Α) καὶ σὲ βάθος 0.70 μ. ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ χωραφιοῦ, βρέθηκαν ὄστρακα ἀπὸ τὴ λευκὴ γραπτὴ κεραμικὴ (Πίν. 53, 11) καὶ στὸ σημεῖο 12 ἀκριβῶς τῶν συντεταγμένων (δ-30-12), σὲ βάθος 0.60 - 0.70 μ. ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ χωραφιοῦ, στὰ χῶματα ποὺ πῆραν ἀπὸ κάπου ἄλλοῦ, ἀλλὰ ὄχι ἀπὸ πολὺ μακριὰ βέβαια, γιὰ νὰ στρώσουν τὸ δάπεδο ἐνὸς δωματίου, βρέθηκε ὁ δίσκος ἀπὸ τὴ λαβὴ ἐνὸς ψευδόστομου «πρωτόλευκου» ἀμφορέα (Πίν. 52, 5.1. Εἰκ. 33).

Κατὰ τὰ ἀνατολικά τῆς αὐλῆς, ἓνας ἄλλος τοῖχος κάθετος στὸν ἀνατολικό της, μὲ κατεύθυνση δηλαδὴ ἀπὸ Α πρὸς Δ μπορεῖ νὰ ὀρίζει δύο ἀκόμη δωμάτια τοῦ ἴδιου σπιτιοῦ I.

Ἐνῶ πουθενὰ δὲν παρατηρήθηκε στὴν ἐπίχωση ποὺ κάλυπτε τὸ τμήμα τοῦ σπιτιοῦ I κανένα κομμάτι ἀπὸ κεραμίδια στέγης, ποὺ σημαίνει ὅτι εἴχαμε δῶμα μὲ πατημένο χῶμα, οἱ ἐσωτερικὲς ἐπιφάνειες τῶν τοίχων τοῦ σπιτιοῦ αὐτοῦ εἶχαν λευκὰ καὶ κόκκινα («πομπηιανὰ») ἐπιχρίσματα. Πολλὰ κομμάτια βρέθηκαν στὸ δωμάτιο 2. Κοκκινωπὴ ἦταν καὶ ἡ ἐπιφάνεια

του λεπτού κονιάματος της επίστρωσης του δαπέδου της αὐλῆς (6), πού επικαθόταν σὲ ὑπόστρωμα ἀπὸ μεγαλύτερα χαλίκια. Ὅπου αὐτὸ ἦταν χαλασμένο, σὲ βάθος ± 0.50 μ. ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειά του, βρέθηκαν πολλὰ παλαιότερα γραπτὰ ὄστρακα τῆς κυπροαρχαϊκῆς II ἐποχῆς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴ λευκὴ ἀκόσμητη τῆς κυπροκλασικῆς I ἐποχῆς, τοῦ τύπου V.

Οἱ χάλκινες αἰχμὲς ἀπὸ βέλη ἀριθ. Μ. 28, 29, 30 πού βρέθηκαν ἐδῶ (τετρ. 0-α-12-16. Παρένθ. Πίν. Α) ἀνήκουν στὴν τελευταία φάση τῆς ζωῆς τοῦ σπιτιοῦ, λίγο πρὶν ἀπὸ τὸ 300 π.Χ., πού ὀρίζεται κάπως ἀκριβέστερα μὲ τὸ χάλκινο νόμισμα ἀριθ. 3, Πίν. 90, 3Α-3Β (Σαλαμίνας τοῦ τύπου Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, 332 - 322 π.Χ.), πού βρέθηκε στὸ τ.2-8, προέκταση σημ. 24-26. Αὐτὸ εἶναι τὸ τελευταῖο ὄριο τῆς ζωῆς τοῦ οἰκοδομήματος. Ποιό εἶναι τὸ ἀρχικό; Αὐτὸ μᾶς τὸ δίνουν τὰ γραπτὰ ὄστρακα ἀπὸ τὴν ὀψιμη κυπροαρχαϊκῇ II καὶ τὴν πρώιμη κυπροκλασικῇ I ἐποχῇ, ὅσο κι ἂν ἀνήκουν σὲ προηγούμενη ἀπὸ τὴ θεμελίωσή του ἐποχῇ. Ἔτσι τὸ σπίτι Ι ἔχει μιὰ ἀρκετὰ μακριὰ ζωή.

Ὅπως εἰπώθηκε ἤδη οἱ ἄλλοι τοῖχοι ἢ τὰ ὑπολείμματα τοίχων μὲ λοξὴ κατεύθυνση ἀπὸ ΝΑ πρὸς τὰ ΒΑ εἶναι μεταγενέστεροι. Βρίσκονται σὲ πολὺ λίγο ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ χωραφιοῦ βάθος, εἶναι πιὸ χοντροὶ καὶ θὰ πρέπει νὰ ἐπικάθησαν στὰ ἐρείπια, μερικὰ ἢ ὀλικά τοῦ σπιτιοῦ Ι, μετὰ τὴν καταστροφὴ τοῦ τόπου γύρω στὰ 300 π.Χ. Ἀνήκουν σὲ μιὰ πόλη πού φυτοζωοῦσε (φάση IIIβ). Κατὰ τὰ νότια τοῦ λοξοῦ χοντροῦ τοίχου, στὸ τ. 30-12-10 (Παρένθ. Πίν. Α) βρέθηκε τὸ χάλκινο νόμισμα τοῦ Πίν. 91, 7Α-7Δ, Πτολεμαίου Β' (284-247/6 π.Χ.).

Τὰ ὑπολείμματα τῶν τοίχων κατὰ τὰ νότια τοῦ τμήματος τοῦ σπιτιοῦ πού περιγράψαμε, δὲν μᾶς βοηθοῦν καθόλου νὰ ὁλοκληρώσουμε τὴ νότια πλευρά του. Στὸ ἴδιο σπίτι ἢ στὴ γωνιά Ι '70 μπορεῖ νὰ ἀνήκουν οἱ ἀπὸ Β πρὸς Ν τοῖχοι τῶν τ.β'-20, γ'-18, 22, μέχρι τὸ νότιο χεῖλος τοῦ ἀνασκαμμένου χώρου (Παρένθ. Πίν. Α). Μονάχα στὴν ἀνατολικὴ πλευρὰ τοῦ τοίχου β'-20 εἶχαμε ὄστρακα ἀπὸ τὴ λευκὴ γραπτὴ κεραμικὴ σὲ μεγάλο βάθος (Πίν. 51,2).

Τὰ δωμάτια μὲ τὴ λοξὴ κάτοψη (τ. 20-32-α' καὶ μ'-ν'-ξ'-22-34. Παρένθ. Πίν. Α) θὰ πρέπει νὰ εἶναι μεταγενέστερα. Στὰ τετράγωνα ι'-μ'-20-34 ἔχουμε ἓνα ἐκτεταμένο σωρολίθι, καὶ ἡ τομὴ πού κάναμε μέσα σ' αὐτὸ δὲν μᾶς ἔδωσε τίποτε!

Τὸ ἴδιο καὶ τὰ τετράγωνα μ'-ο'-22-34-1970 (Παρένθ. Πίν. Α) ἀπὸ ὅπου δὲν ἔχουμε τίποτε τὸ σημαντικὸ (φάση IIIα τῆς πόλης). Ἀντίθετα ὁ πρὸς Β τους χῶρος (μ'-ν'-20-22) ἔδωσε σὲ βάθος 0.40-0.50 μ. ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια

τοῦ χωραφιοῦ τὰ μεγαλύτερα κομμάτια ἀπὸ γραπτὰ κυπριακὰ ἀγγεῖα (Πίν. 54-55, 14), πολλὰ κομμάτια ἀπὸ μιὰ πήλινη φορητὴ ἐστία (Πίν. 55, 14.5) κι ἓνα σκαραβαῖο (Πίν. 94,2).

Τὰ μεταγενέστερα δωμάτια ποὺ ἀναφέραμε ἀμέσως ἐδῶ παραπάνω, συνοδεύονται ἀπὸ κοκκινωπά, ἀρρετινὰ ὄστρακα, ποὺ βρέθηκαν στὸ τ. δ'-20-22 (Παρένθ. Πίν. Α. Πίν. 52,7) καὶ κεραμίδες στέγης τῆς ἐποχῆς τῆς Τετταρχίας, ποὺ βρέθηκαν στὰ ἀνατολικά ὅρια τοῦ χώρου ποὺ ἀνασκάφηκε τὸ 1971 (Πίν. 79, 1-24).

Δύο ὀρύγματα στὸ φυσικὸ μαλακὸ βράχο («χαβάρ») χ καὶ Χ (Παρένθ. Πίν. Α, 0-α'-20 καὶ 0-Α-20) ἦταν κοιλότητες (λοῦκκοι), ποὺ τὶς παραγέμισαν οἱ οἰκοδόμοι γιὰ τὴ θεμελίωση τῆς ΝΑ γωνίας τοῦ σπιτιοῦ Ι, ποὺ μᾶς λείπει ὁλότελα. Ἀπὸ τοὺς λοῦκκους αὐτοὺς προέρχονται τὰ παλαιότερα γραπτὰ κυπριακὰ ὄστρακα (Πίν. 51, 3.1-12. 52,4).

Οἰκοδομικὸ συγκρότημα II

Κατὰ τὰ δυτικά τοῦ σπιτιοῦ Ι καὶ χωρὶς οἱ δύο τοῖχοι τους —ὁ δυτικὸς τοῦ πρώτου καὶ ὁ ἀνατολικὸς τοῦ δεύτερου— νὰ εἶναι παράλληλοι, ἀποκαλύφθηκε ἓνα ἀρκετὰ μεγάλο οἰκοδομικὸ συγκρότημα, ποὺ μετρᾷ 14.45×10.25 μ. (Παρένθ. Πίν. Α, 4-Δ-12-Δ-Λ. Πίν. 8β. 9α-β. Εἰκ. 4). Δὲν εἴμαστε βέβαιοι ἂν πρόκειται γιὰ μιὰ κατοικία ἀπὸ τρία δωμάτια «ἐφ' ἑνὸς ζυγοῦ» (δωμάτιο τῆς μεγάλης πέτρας ἢ 1, 2 καὶ 3 κατὰ τὰ νότια τοῦ πρώτου) ἢ, τὸ πιὸ πιθανό, ἀπὸ πέντε δωμάτια, τὰ τρία ποὺ ἀναφέραμε καὶ δύο ἄλλα μεγαλύτερα: τὸ δωμάτιο «τῶν χαλκῶν αἰχμῶν ἀπὸ βέλη», ἢ 4 κι ἓνα ἀκόμη κατὰ τὰ νότιά του (5), χωρὶς νὰ λογαριάσουμε ἓνα στενὸ, ὅμοιο μὲ διάδρομο χῶρο (6) μεταξύ τους. Θὰ μπορούσαν φυσικὰ ὅλοι αὐτοὶ οἱ χῶροι νὰ ἀνήκουν σὲ δύο κατοικίες μὲ τρία δωμάτια «ἐφ' ἑνὸς ζυγοῦ» γιὰ τὴν κάθε μία, ἀλλὰ καὶ σὲ περισσότερες, μιὰ ποὺ ὁ κοινὸς βόρειος τοῖχος ἐκτείνεται ἀκόμη πρὸς τὰ δυτικά. Ἀπὸ τὴν ἄλλη ὅμως μονάχα οἱ ἐσωτερικὲς γωνίες τῶν δωματίων 1 καὶ 4 δένουν καὶ εἶναι ἀρχικὲς ἢ σύγχρονες μὲ τὴν οἰκοδόμησιν τοῦ βορινοῦ τοίχου. Γιὰ νὰ ἔχει κανεὶς μιὰ ἰδέα γιὰ τὶς διαστάσεις τῶν μικρόχων δωματίων, πράγμα ποὺ τὸ παρατήρησε καὶ ὁ L.P. di Cesnola¹, σημειώνουμε ὅτι οἱ διαστάσεις τοῦ δωματίου 1 εἶναι 4.5×2.70 μ. Τῶν ἄλλων οἱ διαστάσεις βγαίνουν ἀπὸ τὴν κλίμακα τῆς

1. *Cyprus* (1871) 109: «...but found absolutely nothing except the foundations of small houses not going deeper than two feet below the surface».

Εικ. 4. Τὸ πάχος τῶν τοίχων τοῦ δωματίου αὐτοῦ ποικίλλει ἀνάμεσα στὰ 0.60 καὶ 0.70 μ.

Ὁνοματίσαμε τὸ βορειοανατολικὸ δωμάτιο 1 ἔτσι, γιατί νωρὶς στὴν ἀρχικὴ τάφρο μας καὶ στὸ τ. Z-H-0-2 (Παρένθ. Πίν. Α. ΜΓΠ. Πίν. 8β) καὶ ἀμέσως κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ χωραφιοῦ παρουσιάστηκαν κάτι

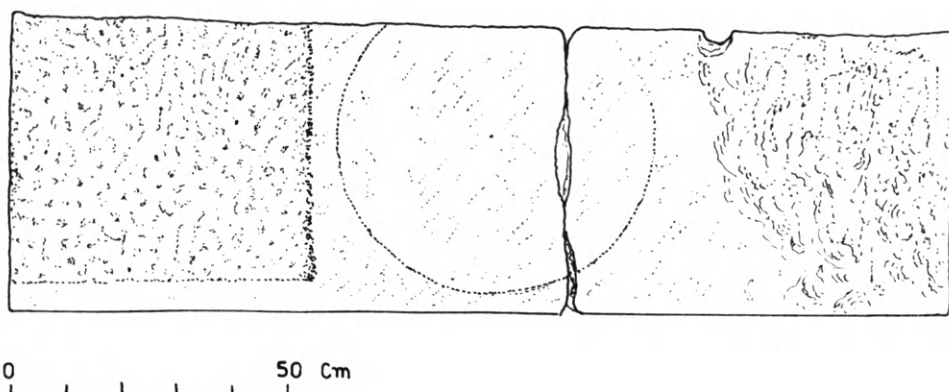

Εικ. 4. Τὸ οἰκοδομικὸ συγκρότημα II.

«ἄθλια τοιχάρια» —σειρὲς ἀπὸ πέτρες στὴν πραγματικότητα— πὺ τίς ἀφαιρέσαμε ἀφοῦ ξεκαθάρισε ἡ κάτοψη τοῦ δωματίου 1. Χτυπητὴ τότε ἀντίθεση ὡς πρὸς τὸ ἄλλο δομικὸ ὑλικό, ἀκόμη καὶ ὡς πρὸς τὸ σκόρπιο, ἀποτελοῦσε ἡ παρουσία μιᾶς μεγάλης τετράπλευρης πέτρας, πὺ βρέθηκε κοντὰ στὸ δυτικὸ τοῖχο τοῦ δωματίου. Ἡ δουλεμένη αὐτὴ πέτρα ($1.13 \times 0.55 \times 0.48$ μ. καὶ πάχος 0.14 - 0.16 μ.) ἀποτελοῦσε μιὰ ἐξαίρεση ἀνάμεσα στὸ ἄλλο ἀδούλευτο δομικὸ ὑλικό. Δὲν ἀποτελοῦσε ὅμως καὶ ὀργανικὸ κομμάτι τοῦ δωματίου αὐτοῦ ἢ ἄλλου μέρους τῆς οἰκοδομῆς¹.

1. Καὶ σὲ ὅλη τὴν ἐκταση τοῦ τομέα I μονάχα μερικοὶ στενόμακροι πλακαροὶ δόμοι, δουλεμένοι δύο μάλιστα ἔχουν καὶ κάποιο χάραγμα κυκλικό, βρέθηκαν στὰ ἀκράϊα τετράγωνα 38-42, Παρένθ. Πίν. Α

Ἀκολουθοῦν κατὰ τὰ νότια τοῦ δωματίου 1 ἕνας λίγο λοξὸς στὴν κάτωψή του χῶρος (2), πού μπορεῖ νὰ αὐλιζόταν κάποτε καὶ ἀπὸ τὰ ἀνατολικά του, ἀπὸ τὸ μεταγενέστερο δρόμο, κι ἕνας ἀκόμη πιὸ νότιος (3), παράλληλος καὶ ἰσομεγέθης πρὸς τὸ δωμάτιο 1 (Πίν. 9α).

Εἰκ. 5. Ἀπὸ τὴ σειρὰ τῶν πλακαρῶν, κάπως δουλεμένων, λίθων, Παρένθ. Πίν. Α, τ. 30-12-38-42.

Τὰ δάπεδα τῶν δωματίων 1 καὶ 3 εἶναι πλακόστρωτα, μὲ γυψολιθικὲς πλάκες, «γαλερές». Ἄν καὶ τοῦ δωματίου 1 εἶναι καμένες καὶ παρουσιάζουν ἄρκετὰ κενὰ μεταξύ τους, ὥστόσο δὲν προχωρήσαμε σὲ βάθος. Τοῦ ἐνδιάμεσου δωματίου 2 τὸ δάπεδο ἦταν ἀλλεπάλληλα στρώματα ἀπὸ γῆ πατημένη. Ἐκεῖ πήγαμε μέχρι τινὸς σὲ βάθος καὶ γιὰ τὰ μικροευρήματα (βλ. Πίν. 44, 23. Πίν. 47,37). Ἔτσι ἀπὸ τὰ δωμάτια 1 καὶ 3 δὲν ἔχουμε παλαιότερα ὅστρακα ἀπὸ τὴ λευκὴ ἀκόσμητη κεραμικὴ τῶν τύπων VI καὶ VII, γιατί τὰ παλαιότερα θὰ βρίσκονταν κάτω ἀπὸ τὰ λιθόστρωτα δάπεδα.

Ὁ δυτικὸς τοῖχος τοῦ δωματίου εἶναι μερικὰ κατεστραμμένος, τοῦ 3 ὁλότελα. Ὁ νότιος τοῦ 3 καλύπτεται καθόλο τὸ ἀπὸ Α πρὸς Δ μῆκος του καὶ σύρριζα μὲ τὸ πρὸς Ν ὄριο τοῦ πλάτους του (περασιὰ) ἀπὸ ἕναν, μεταγενέστερο προφανῶς, παχὺ τοῖχο πού εἶναι καμωμένος ἀπὸ πολὺ μικρὰ λιθάρια, κολυμπημένα στὸν πηλό. Ὁ τοῖχος αὐτὸς (Παρένθ. Πίν. Α, τ. Ε-Η 12 - 14, ΠΧΤ) ὅπως καὶ ἕνας - δύο ἄλλοι στὰ τ. Β-Γ-Δ-12-14 (Παρένθ. Πίν. Α, ΠΧΤ) δίνει τὴν ἐντύπωση «ντάπιας» (προμαχόνα). Τὰ ἐρείπια πού βρίσκονται κατὰ τὰ νότια τῆς «ντάπιας» αὐτῆς, τ.Ε-Ζ-Η-14-18 (Παρένθ. Πίν. Α. Πίν. 10α) δὲν ἀνήκουν φαίνεται στὸ οἰκοδομικὸ συγκρότημα II.

καὶ εἰκ. 5· πρβ. καὶ BCH 95(1971) 308, σημ. 29 : «...A Iorgos... je n'ai rencontré que des fondements en blocage mal fait, pas une pierre de taille» (Duthoit).

Ἐπάνω στὸ δυτικὸ τοῖχο τοῦ δωματίου 1 — ἀνατολικὸ τοῦ δωματίου 4 — καὶ λίγο πρὶν ἀπὸ τὴν πρὸς Νότο κατεστραμμένη συνέχισή του, βρέθηκαν τὰ δύο χάλκινα νομίσματα ἀριθ. 1 καὶ 2 (Πίν. 90, I-2A-B) Σαλαμίνας, τύπου τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, καὶ στὸ πλακόστρωτο δάπεδο τοῦ χώρου 3 τὸ χάλκινο νόμισμα ἀριθ. 4 τῆς ἴδιας πόλης (Πίν. 90, 4A-B).

Ἀπὸ τὰ δύο μεγάλα δωμάτια 4 καὶ 5 ὀνομάσαμε τὸ ΒΔ (4), «δωμάτιο τῶν χαλκῶν αἰχμῶν ἀπὸ βέλη», γιατί ἀπὸ τὶς 20 αἰχμὲς ποὺ βρέθηκαν τὴν περίοδο 1969, οἱ μισὲς προέρχονται ἀπὸ αὐτὸ (Πίν. 92). Ἀπὸ τὴ ΒΑ ἐσωτερικὴ γωνία του προέρχεται καὶ τὸ μολύβδινο βλήμα σφενδόνης (M3 σ. 141). Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ δυτικὸ τοῖχο τοῦ δωματίου οἱ τρεῖς ἄλλοι, ἂν καὶ ἔχουν διαφορετικὸ πλάτος, εἶναι ὀργανικὰ δεμένοι μὲ τοὺς τοίχους τοῦ δωματίου 1, τοῦ ὅλου συγκροτήματος.

Ἡ καμένη ἐπίχωση τοῦ δωματίου αὐτοῦ (4), ἦταν γεμάτη ἀπὸ ὄστρακα τῆς λευκῆς ἄβαφης κεραμικῆς τῶν τύπων VI καὶ VII καὶ περιεῖχε καὶ μερικὰ κομμάτια ἀπὸ μελανόβαφα ἀττικὰ ἀγγεῖα (Πίν. 41, 15. 44, 23). Καὶ τοῦ δωματίου αὐτοῦ τὸ δάπεδο ἦταν κάποτε στρωμένο μὲ πλάκες ποὺ ἦταν ἀτακτα τοποθετημένες. Σώζονται πολὺ λίγα κομμάτια στὴ θέση τους.

Ὁ λοξὸς τοῖχος ποὺ ἐπικάθεται στὴ ΒΔ ἐξωτερικὴ γωνία τοῦ δωματίου 4, θὰ πρέπει νὰ εἶναι μεταγενέστερος. Δὲν εἴμαστε βέβαιοι γιὰ τὸ νότιο τοῖχο τοῦ μεγάλου τρίτου χώρου (5), ποὺ ἔρχεται ὕστερα ἀπὸ τὸν κοινὸ στενὸ χῶρο 6. Ἄν ὁ χοντρὸς τοῖχος ποὺ ἡ διαδρομὴ του συμπίπτει μὲ ἐκείνη τοῦ παχιοῦ τοίχου ἀνήκει καὶ στὸ δωμάτιο αὐτό, τότε ἡ εἴσοδος τοῦ σπιτιοῦ ἢ τοῦ χώρου αὐτοῦ μπορεῖ νὰ βρισκόταν στὴ ΝΔ γωνία του. Στὴ δυτικὴ πλευρὰ τοῦ δωματίου αὐτοῦ ἔχουμε ἓνα μικρότερο χῶρο ποὺ σώζεται μονάχα ἢ μία γωνιακὴ πλευρὰ του.

Ὁ ἀμέσως κατὰ τὰ δυτικὰ τοῦ «δωματίου τῶν χαλκῶν αἰχμῶν» μεγάλος χῶρος, ποὺ ἐπάνω του διασταυρῶνονται δύο μεταγενέστεροι τοῖχοι (τ. I-K-A-2-4, Παρένθ. Πίν. Α), ἔδωσε ἐλάχιστα εὐρήματα. Τὸ ἴδιο καὶ οἱ πρὸς τὰ νότιά του χῶροι, ποὺ βρίσκονται σὲ πολὺ λίγο βάθος καὶ ἀμέσως ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ χωραφιοῦ.

Ὁ βόρειος τοῖχος τοῦ οἰκοδομικοῦ συγκροτήματος II συνεχίζεται πρὸς τὰ δυτικὰ καὶ πέρα ἀπὸ τὸ «δωμάτιο τῶν χαλκῶν αἰχμῶν», καὶ χρησιμοποιεῖ γιὰ δομικὸ ὕλικὸ καὶ μιὰ τετράπλευρη λεκάνη ἀπὸ «ἥμερο» λίθο¹

1. Πρόκειται γιὰ ἓνα εἶδος μαλακοῦ ψαμμίτη λίθου, ποὺ οἱ ντόπιοι τὸ λέγουν «ἥμερο». Πελεκιέται εὐκόλα. Δὲν καίγεται, γι' αὐτὸ καὶ ἡ ὀνομασία «lime stone» δὲν εἶναι σωστή, γιατί ἀπὸ τὸ λίθο αὐτὸ δὲ γίνε-
ται ἀσβέστης. R. Storrs and B.J.O'Brien, *The Handbook of Cyprus* (1930)⁹ 246-247: «Athiaenou stone».

(Πίν. 10β). Δέν έχουμε δυτικό τοίχο, για τὸ χῶρο 7, καὶ ὁ νότιος σώζεται ἐν μέρει. Τὰ ἄλλα λοξὰ τοιχαράκια κατὰ τὰ νότια τοῦ χώρου 7, θὰ πρέπει νὰ εἶναι μεταγενέστερα.

Ἄν καὶ ἀπὸ τὸν κοινὸ βόρειο τοίχο τοῦ οἰκοδομικοῦ συγκροτήματος II βλασταίνει ἓνας ἄλλος κάθετος, πρὸς Β, οἱ δύο χῶροι ποὺ δημιουργοῦνται ἐκεῖ δὲν μποροῦν νὰ καθοριστοῦν γιὰ τὴν κάτοψή τους, ὅπως καὶ γιὰ τὴν ἐποχή τους (Παρένθ. Πίν. Α, τ. Δ-Ι-4-6. Πίν. 11α-β). Στὴν ἐσωτερικὴ γωνία τοῦ πρώτου χώρου διατηρεῖται στὴ θέση του τὸ ἀρχικὸ μέρος μονάχα ἀπὸ τὴν ἐπίστρωση τοῦ δαπέδου μὲ κονίαμα 1.50×1.70 μ., καὶ ἓνα μεγάλο γουδί ἀπὸ ἥμερο λίθο. Διαστάσεις τοῦ γουδιοῦ: διάμετρος 0.94 μ., πλάτος στεφάνης 0.10 μ., βάθος 0.60 μ. Ἐπάνω στὸν κοινὸ τοίχο, καὶ περασιὰ μὲ τὸ κονίαμα τοῦ δαπέδου ποὺ περιβάλλει τὸ γουδί, βρέθηκε ὁ σφραγιδόλιθος (Πίν. 94,3). Κατὰ τὴ ΒΑ ἐσωτερικὴ γωνία τοῦ ἴδιου χώρου ἔχουμε μιὰ ἐστία, ὅμοιο πιθαριοῦ ἀνεστραμμένου στὴν πραγματικότητα. Ἀπὸ τὸν ἄλλο τραπεζοειδὴ δυτικὸ χῶρο ἔχουμε τὸ θραῦσμα ἀπὸ μιὰ οἶνοχόη στὴ λευκὴ, ἄβαφη κεραμικὴ, τοῦ τύπου VI, μὲ γραπτὴ συλλαβογραφικὴ ἐπιγραφή (Πίν. 42,17).

Ὁ κοινὸς βόρειος ἐξωτερικὸς τοίχος τῶν χώρων αὐτῶν, εἶναι πιὸ στενὸς ἀπὸ ὅ,τι ὁ μεσότοιχος καὶ ὁ δυτικὸς τοῦ δεύτερου, ποὺ τὸ δάπεδό του εἶναι πρანές, λιθόστρωτο. Ἴσως νὰ κατέληγε ἐκεῖ κάποιος δρόμος.

Οἱ ἄλλοι χῶροι

Ἀνάμεσα στὸ σπῖτι I καὶ τὸ οἰκοδομικὸ συγκρότημα II, δημιουργήθηκε κάποτε ἓνας τριγωνικὸς, κλειστός, στεγασμένος χῶρος, μὲ τὴ δομὴ ἑνὸς τοίχου ποὺ εἶναι παράλληλος μὲ τὸν ἀνατολικὸ ἐξωτερικὸ τοίχο τοῦ συγκροτήματος II καὶ τὶς πρὸς Β προεκτάσεις του. Ἔτσι δυτικὰ ἀπὸ τὸν τριγωνικὸ χῶρο δημιουργήθηκε ἓνας στενός, μόλις 1.15 μ. πλατύς, δρόμος (Παρένθ. Πίν. Α, τ. Δ-θ'-ι'. Πίν. 12α-β). Ἀπὸ τὴν ἐπίχωση τοῦ β' στρώματος τοῦ δρόμου, βάθος 0.20 - 0.40 μ., προέρχεται τὸ χάλκινο ἔλασμα «γιγγλυμὸς» (Πίν. 93, Μ.31), λιγοστὰ ὄστρακα ἀπὸ τὴ λευκὴ ἀκόσμητη κεραμικὴ καὶ μιὰ-δυὸ λαβὲς ἀπὸ τὴ λευκὴ γραπτὴ κεραμικὴ τοῦ τύπου V.

Στὸ πιὸ στενὸ σημεῖο τοῦ τριγωνικοῦ χώρου, ἔχουμε κατὰ τὴ ΒΔ ἐξωτερικὴ γωνία τοῦ σπιτιοῦ I, καὶ τὸ δυτικὸ τοίχο του, μιὰ κτισμένη ἐστία στὴ θέση της (Παρένθ. Πίν. Α, Β-Γ-2. Πίν. 13α-β, 14α-β). Τὴν περιβάλλουν κι ἀπὸ τὶς δύο πλευρὲς δύο τοιχαράκια μὲ ἄνισο πλάτος καὶ μῆκος. Τὸ νότιο κάμπτεται σὲ ὀρθὴ πρὸς τὴν ἐστία γωνία, καὶ τὰ δύο μαζί σχη-

ματίζουν πίσω της —κατὰ τὰ ἀνατολικά της— ἓνα βαθὺ χῶρο πὺ ἦταν γεμάτος καθαρὸ «πηλό».

Ἡ κυρίως ἐστία ἀποτελεῖται ἀπὸ ἓνα πήλινο «τροχούλι», ἀπὸ ἓνα δηλαδὴ τμήμα ἀπύθμενου ἀγγείου πὺ μπῆκαν γύρω του μικρὲς πέτρες, σὰν ἓνα εἶδος τοιχαράκι, 0.16 - 0.18 μ. παχύ, καὶ μετὰ ἔκτισαν τοὺς δύο πλατύτερους τοίχους πὺ σμίγουν μὲ τὸ δυτικὸ τοῖχο τοῦ σπιτιοῦ I ἢ σχηματίζουν τὸ χῶρο πὺ περιεῖχε τὸν «πηλό». Τὸ πάχος τοῦ πήλινου τεμαχίου εἶναι μόλις 2 ἐκ., τὸ μεγαλύτερο σωζόμενο ὕψος του 0.30 μ., ἡ διάμετρος του 0.70 μ. Τὸ ἀρχικὸ ἐπάνω πέρας του —στεφάνη— δὲν σώζεται πουθενά. Σὲ ἓνα σημεῖο τῆς δυτικῆς πλευρᾶς του ἔχει ἓναν αὐλὸ γιὰ ἀερισμό, 7×8 ἐκ. πλατὺ καὶ σὲ ἓνα ὕψος 0.18 μ. ἀπὸ τὸ ἐπάνω πέρας του. Τὸ ἄνοιγμα αὐτὸ ἔχει ἀνώφλι, ὄχι ὅμως καὶ κατώφλι. Τὸ δάπεδο τῆς ἐστίας ἦταν πηλὸς πὺ μεταβλήθηκε σὲ κέραμο. Ἀπὸ τὴν ἐπίχωση τῆς ἐστίας προέρχονται τὰ ὄστρακα ἀριθ. 5, Πίν. 38. Δὲν ξέρουμε πόσο ἦταν τὸ ἀρχικὸ ὕψος τοῦ πήλινου μέρους. Ἄν αὐτὸ ἦταν ἀρκετὰ ψηλὸ θὰ μπορούσε κανεῖς νὰ παραβάλλει τὴν ἐστία αὐτὴ μὲ τοὺς κλιβάνους πὺ ἀποκαλύφθηκαν στὸν οἰκισμό Tel Anafa τῆς Παλαιστίνης, πὺ χρονολογοῦνται στὸ 2ο αἰῶνα π.Χ. (S.S. Weinberg, Tel Anafa, The Hellenistic Town, *The Israel Exploration Journal* 21, 1971, 93 κέ., εἰκ. 4 καὶ πίν. 13 A-C). Τότε φυσικὰ θὰ τὴ χαρακτηρίζαμε σὰν κλίβανο. Κυψελόσχημοι κλίβανοι γιὰ καμίνευση χαλκοῦ βρέθηκαν στὴν Ταμασσὸ (AA 1978, 165). Ἐνῶ σὲ πολλὰ σημεῖα τοῦ τομέα I βρέθηκαν κομμάτια ἀπὸ καμινία καὶ σκουριές, στὸ σημεῖο αὐτὸ δὲν παρατηρήθηκαν!

Στὴ νότια πλευρὰ τοῦ πρώτου, πλατιοῦ τοίχου, πολὺ κοντὰ στὸ δυτικὸ τοῖχο τοῦ σπιτιοῦ I, ἔχουμε δύο μικρὰ κιβωτιόσχημα κατασκευάσματα· εἶναι καμωμένα ἀπὸ ὠμὰ πλιθάρια καὶ ἐπιχρισμένα μὲ γύψο (Πίν. 15α) καὶ μπορεῖ νὰ χρησίμευαν γιὰ νὰ ἀποθηκεύουν κάτι.

Μεταγενέστερα θὰ πρέπει νὰ εἶναι καὶ τὰ δύο καμπυλωτὰ τοιχαράκια (‘69α καὶ ‘69β, Παρένθ. Πίν. Α. Πίν. 15β) πὺ σκεπάζουν τὴν ἐξωτερικὴ γωνιὰ τοῦ σπιτιοῦ I (‘70), ἐνῶ τὸ ἀπέναντι στίς δυὸ ἀποθήκες γώνιασμα (‘69γ) θὰ πρέπει νὰ εἶναι σύγχρονο μὲ τὸν τοῖχο, κατὰ τὰ νότια τῆς ἐστίας πὺ ὀρίζει συνολικὰ τὸ χῶρο. Ὀνομάζουμε τοὺς χώρους μὲ τὸν ἀριθμὸ ‘69,α-γ, γιὰτὶ ἐνῶ ξεχωρίσαμε τὰ τοιχαράκια στὴν πρώτη ἀνασκαφικὴ περίοδο, ἀνασκάψαμε τὴν ἐνδιάμεση ἐπίχωσή τους στὴ δεύτερη, τὸ 1970.

Στὰ τ. E-Z-H-14-16, νότια πλευρὰ (Παρένθ. Πίν. Α), σὲ βάθος 0.30 - 0.40 μ. ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ χωραφιοῦ, ξεκαθάριζε ἓνας μικρὸς τετράπλευρος χῶρος, κατὰ τὰ νότια τοῦ χοντροῦ τοίχου ἢ τὰ βόρεια τῆς γραμ-

μῆς ι'-ν' τοῦ ἰδίου σχεδίου. Ἡ ἐπίχωση τοῦ χώρου ἦταν καμένη καὶ ταραγμένη. Ἀπὸ ἐκεῖ προέρχονται διάφορα κομμάτια ἀπὸ τῇ λευκῇ ἀκόσμητη κυπριακῇ κεραμικῇ, ἡ ἄωτη, ἀττική φιάλη (Πίν. 50,42. Εἰκ. 30) ποὺ τὸ βάμμα τῆς δὲν εἶναι πολὺ καλόν, καὶ τὸ λίθινο πόδι (Πίν. 82,7β) ποὺ δὲν ἀνῆκε ποτὲ σὲ γλυπτό. Τὸ δάπεδο τοῦ χώρου καλύπτεται μὲ γυψόπλακες. Κατὰ τὰ δυτικά του, στὸ τ. Η-Θ-18, ἔχουμε ἕναν ἄλλο ἐξίσου μικρὸ χώρο, ποὺ τὸ δάπεδό του στὸ ἴδιο βάθος (0.30 μ.) καλύπτεται μὲ γυψόλιθους. Δίπλα στὸν ἐνδιάμεσο τοῖχο τῶν δύο χώρων, ποὺ ἡ ἄκρη του κάμπτεται σὲ ὀρθή γωνία, βρέθηκε ἡ ὀμφαλωτὴ φιάλη τοῦ λίθινου θυμιατηρίου (Πίν. 83,8).

Στῇ βορινῇ πλευρᾷ τοῦ τομέα αὐτοῦ (I), ἂν καὶ ἐργαστήκαμε πέρα ἀπὸ τὰ ὅρια τοῦ ἀνασκαμμένου χώρου 1969 - 1970 καὶ στὶς δύο ἐπόμενες περιόδους, ἐκτὸς ἀπὸ τῇ δίδυμῃ ὑπόγεια ἀρυκρήνη (τ. 36-38 βόρεια πλευρά, Παρένθ. Πίν. Α) δὲν καταφέραμε νὰ ξεκαθαρίσουμε καμιὰ κάτοψη σπιτιοῦ.

Στὸ δυτικὸ μισὸ περίπου τμῆμα τοῦ χώρου, πέρα ἀπὸ τὸ δωμάτιο μὲ τὸ γουδί, ἔχουμε ἕνα μεγάλο χώρο (τ. Δ-24 κέ., πρὸς Β. Παρένθ. Πίν. Α), ποὺ οἱ τοῖχοι του ἔχουν λοξὴ κατεύθυνση, ἀπὸ τὰ ΝΔ πρὸς τὰ ΒΑ. Ἄν καὶ σ' ὅλη τὴν ἀνασκαμμένη ἐκταση κοινὸ εὔρημα ἦταν οἱ πρασινωπὲς σκουριὲς ἀπὸ καμίνευση χαλκοῦ, ἐδῶ κάπου θὰ πρέπει νὰ καμίνευαν κιόλας χαλκός, γιὰτὶ καθόλη τῇ νότια πλευρᾷ τοῦ χώρου εἶχαμε πολλὰ ὑπολείμματα ἀπὸ καμινία, χωρὶς ὥστόσο νὰ βεβαιωθεῖ πούθενά καμινί.

Ἀπέναντι —ἐξω— ἀπὸ τὸ μεγάλο πρὸς Β ἄνοιγμα τοῦ χώρου βρίσκεται ἕνα πηγάδι (Παρένθ. Πίν. Α, πγ) ποὺ τὰ τοιχώματά του δὲν εἶναι πλεγμένα, ἀλλὰ ἀπλῶς λαξευμένα στὸ μαλακὸ βράχο, κι ἔχουν γι' αὐτὸ καταπέσει. Τὸ ἀντλημὰ του δὲν ἔδωσε τίποτε ἄλλο παρὰ μερικὰ χοντρά ὄστρακα, ποὺ χρονολογοῦνται στὰ μετὰ τὴν καταστροφὴ τοῦ 300 π.Χ. χρόνια.

Κατὰ τὰ ΒΑ τοῦ χώρου αὐτοῦ καὶ πέρα ἀπὸ τὴν πρὸς Β διαδρομὴ τοῦ στενοῦ δρόμου, ἂν φυσικὰ δὲν τὸν ἐκλείσαν ποτὲ (τ. Δ-6, Παρένθ. Πίν. Α), ἔχουμε μερικοὺς χώρους, τμήματα μᾶλλον ἀπὸ οἰκήματα ποὺ σώζονται σὲ πολὺ κακὴ κατάσταση, καὶ ποὺ δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ τοὺς χαρακτηρίσει ὡς δωμάτια. Εἶναι πολύπλοκα στὴν κάτοψή τους, μικρόχωρα καὶ σὲ ἀλλεπάλληλα ἐπίπεδα, τμήματα χώρων.

Ἡ κατεύθυνση τῶν τοίχων πέρα ἀπὸ τῇ ΒΔ ἐξωτερικῇ γωνίᾳ τοῦ σπιτιοῦ I, καὶ ἐκτὸς ἀπὸ ἕνα τμῆμα μιᾶς παλαιότερης οἰκοδομῆς ποὺ κολλᾷ στὸ Β τοῖχο τοῦ σπιτιοῦ αὐτοῦ (I), στὸ σημεῖο τῆς δεύτερης χολέτρας (Παρένθ. Πίν. Α, τ. γ'-δ'-16-18-24) εἶναι πάλι ἀπὸ τὰ ΝΔ πρὸς τὰ ΒΔ, παράλ-

ληλη δηλαδή με την κατεύθυνση των τοίχων του χώρου, έξω από τον όποιο βρίσκεται το πηγάδι· ή καλύτερα, οι δυτικοί τοίχοι βρίσκονται περσιὰ με τη γραμμή του τοίχου που όριζε το δρόμο από τα ανατολικά.

Το πιο συνηθισμένο εύρημα στους χώρους αυτούς (Παρένθ. Πίν. Α, τ. γ'-ζ'-24-42) είναι, εκτός από τα όστρακα της λευκής ακόσμητης κεραμικής του τύπου VII και τα λίγα άττικά μελανόβαφα, σκόρπια κομμάτια από κονιάματα που φαίδρυναν κάποτε έσωτερικά τους πλινθόκτιστους σε ύψος τοίχους των σπιτιών, όταν φυσικά στέκονταν στα πόδια τους, επάνω στα λίθινα θεμέλιά τους. Τα κονιάματα έχουν χρώματα: λευκά, κόκκινα, κίτρινα και κρασάτα (Πίν. 16α-β).

Τα σκόρπια αυτά κομμάτια δέν μᾶς επιτρέπουν να ξέρουμε τίποτε για την άρθρωση της διακόσμησης των τοίχων. Το ένιαίο κόκκινο χρώμα (Πίν. 16α) βρίσκεται επάνω σ' ένα όχι πολύ παχύ στρώμα άσβεστοκονιάματος, που το έχει κάπως ποτίσει. Η επιφάνεια του κονιάματος είναι γυαλισμένη με την τεχνική της μαρμαροκονιάς. Μερικά κομμάτια παρουσιάζουν μιὰ λεπτή, κάπως λοξή χάραξη, πατούρα, όσο και το πάχος τους βαθιά, 8 χιλ., που σημαίνει ότι χωρίζονταν σε σειρές ή σε δόμους. Τα κομμάτια αυτά είναι όμοια με εκείνα που προέρχονται από το σπίτι I, και φαίνεται πως είναι αρχαιότερα από τα άλλα, που τα χρώματά τους είναι «γραπτά».

Τα τρία κομμάτια του Πίν. 16α προέρχονται από το πετρογέμισμα του διαμερίσματος I της άρुकρήνης. Η πατούρα (άπλο λοξότμητο κυμάτιο) δείχνει το πάχος του κονιάματος και ότι ξεχώριζαν και πλαστικά από το επόμενο χρώμα. Διαστάσεις του α είναι 6×5 εκ. Το λοξό πάχος 8 χιλ., άρχικό. Του β 7×6.5 εκ. Το λοξό πάχος 7 χιλ., δέν είναι το άρχικό. Του γ 5×3.5 εκ., το πάχος είναι όπως του πρώτου, άρχικό, 8 χιλ.

Τα κομμάτια με τα λευκά χρώματα αποτελούνται από ένα υπόστρωμα από άσβεστοκονίαμα και μιὰ λεπτή επιδερμίδα - γύψωμα, που κάθεται επάνω στο πρώτο. Το πάχος μετρά μόλις 3 - 4 χιλ., και τα κομμάτια αυτά παρουσιάζουν τη λεπτή κάπως χάραξη.

Τα κομμάτια με τα γραπτά κίτρινα και κρασάτα χρώματα (Πίν. 16β) διαφέρουν από τα λευκά μονάχα κατά τη λεπτή γραπτή επιδερμίδα τους. Πρόκειται στην πραγματικότητα για έπαλείψεις. Τα χρώματα δέν είναι ένιαια. Παρουσιάζουν «νερά» ή έχουν διαφορετικούς χρωματικούς τόνους.

Στα δύο κομμάτια του Πίν. 16γ (από τον τομέα I, τ. ε'-ζ'-36, βάθος 0.40 μ., διάσταση του μεγαλύτερου 18×13 εκ.) έχουμε δύο γραπτές κόκκινες ταινίες επάνω σε λευκό γύψωμα. Το πλάτος της μιᾶς είναι 6 εκ., της άλλης 17 χιλ. Στο άλλο διαστάσεων 8×6 εκ., σώζεται μέρος της μιᾶς ταινίας.

Μερικά κομμάτια από κονιάματα δαπέδων σώζονται στη θέση τους, αλλά και πολλά κομμάτια χρησιμοποιήθηκαν ως δομικό υλικό σε μια δεύτερη φάση σε τοίχους κτισμένους αρχικά με άργους μόνο λίθους, που φαίνεται έτσι ότι είναι παλαιότεροι. Ένα τέτοιο κομμάτι (Πίν. 16δ) που χρησιμοποιήθηκε ως οικόδομικό υλικό στο δυτικό τοίχο του συγκροτήματος III, έχει τη μια πλευρά του καμπύλη και την επάνω επιφάνειά του ανάλαφρα κοίλη. Διαστάσεις: $0.50 \times 0.40 \times 0.30$ μ. Το πάχος της καμπύλης πλευράς είναι 0.15 μ. Το κονίαμα περιέβαλλε ίσως κάποιο αντικείμενο που ήταν τοποθετημένο στο δάπεδο, όπως το λίθινο γουδί του χώρου στον Παρένθ. Πίν. Α, τ. Ε-Η-4-6.

Η επίχωση ως το βάθος 0.50 - 0.60 μ., από την επιφάνεια του χωραφίου, ήταν καμένη, και περιείχε, εκτός από ό,τι παραπάνω αναφέραμε, σε δύο σημεία: τ.ε'-ζ'-36, βάθος 0.40 μ. και τ.γ'-δ'-36, βάθος 0.50 - 0.60 μ., στάχτες, όστρακα από μαγειρικά σκεύη (πρβ. Πίν. 57, 22/1970), κόκαλα, αυγότσοφλα και κελύφη από θαλασσινούς αχινοί. Τα αυγότσοφλα δεν φωτογραφήθηκαν, γιατί δεν αποδίδουν. Παραθέτουμε όμως από τα περισσότερα κελύφη αχινών τις δύο όψεις ενός (;) που διατηρείται πολύ καλά (Πίν. 16ε) και προέρχεται από το τ. ε'-ζ'-36. Μεγαλύτερη διάμετρος 4.5 εκ. Το σωζόμενο ύψος στο κεντρικό σημείο του φτάνει το 1.5 εκ. (πρβ. *Necropolis of Salamis* II, 194, πίν. XXXVI m. 16 και App. VI, 301).

Το συγκρότημα III με τη στενωπή είσοδο - διάδρομο στα δυτικά, δύο τετράπλευρους χώρους, το μικρότερο και το στενόμακρο κατά τα ανατολικά τους (Παρένθ. Πίν. Α, τ. β'-η'-26-42. Πίν. 37), έρχεται κάπως σε λογαριασμό. Έπάνω στο δάπεδο του μικρότερου χώρου τ. γ'-δ'-26-28 βρέθηκε το χάλκινο νόμισμα αριθ. 5, Πίν. 90, 5Α-Β, 332 - 322 π.Χ. Όλοι οι τοίχοι δεν φαίνονται να είναι σύγχρονοι, ο μακρὸς ανατολικὸς εἶναι πολὺ κατεστραμμένος. Η επίστρωση του δαπέδου του μεγαλύτερου δωματίου —γυψοασβεστοκονίαμα— διατηρείται εν μέρει, κι ο δυτικὸς τοίχος χρησιμοποιεῖ γιὰ δομικὸ υλικοὶ κομμάτια ἀπὸ κονιάματα δαπέδου σὲ δευτέρη χρήση. Ἀπὸ τὸ στενωπὸ διάδρομο (Παρένθ. Πίν. Α, τ.ε'-ζ'-28) καὶ ἀπὸ βάθος 0.60 μ. προέρχεται τὸ λίθινο βωμόσχημο αντικείμενο ἢ πύραυλος (Εἰκ. 91) πὸν ἔχει ὥστόσο στὴν περιφέρειά του λίγα ἴχνη ἀπὸ πύρωση.

Οἱ ἄλλοι στενωποὶ καὶ τραπεζιόσχημοι χώροι κατὰ τὰ νότια τοῦ συγκροτήματος III, εἶναι δυσερμήνευτοι. Πρόκειται φανερά γιὰ πρόχειρη χρησιμοποίηση ἀλλεπάλληλων ἐρειπίων σὲ μιὰ ὥρα ἀνάγκης ἢ ὕστερα ἀπὸ μιὰ καταστροφή.

Εἰπώθηκε ἤδη ἐδῶ παραπάνω πὼς μονάχα ἓνα τμήμα οἰκοδομῆς, πὸν

τὰ υπολείμματα της εἶναι ὁμόλογα μὲ τοῦ σπιτιοῦ I, ἐπάνω στὸ ὁποῖο κολ-
λᾶ, εἶναι προηγούμενο χρονολογικὰ δείγμα ἀπὸ ἐκεῖνα τοῦ χώρου τῆς
ἀνάγκης, γι' αὐτὸ καὶ μονάχα κατὰ τὰ ΒΑ τῶν λοξῶν τοίχων καὶ σὲ μεγά-
λο βάθος (1.30 - 1.90 μ.) παρατηρήθηκαν παλαιότερα γραπτὰ κυπριακὰ
ὄστρακα (Πίν. 56, 17).

Δίδυμη ἀρυκρήνη

Στὴ ΒΔ γωνιὰ τοῦ τομέα αὐτοῦ (I, τ.28-36-38, Παρένθ. Πίν. Α. Πίν.
17α-β, 19α-β, 20α-β καὶ 21α-β), ἀποκαλύφθηκαν δύο δίδυμα, κτιστά, ὑπό-
γεια διαμερίσματα μιᾶς πηγῆς καὶ ἀρυκρήνης συνάμα. Οἱ ἐσωτερικὲς δια-
στάσεις τους εἶναι 3.25×2.65 μ. Τὸ σωζόμενο ὕψος τοῦ πρώτου ἀπὸ τὴν
ἐπιφάνεια τοῦ «κόννου», ἀπὸ τὸ σημεῖο δηλαδὴ ὅπου ἀναβλύζει τὸ νερὸ
(Πίν. 18β), ὡς τὴν πρώτη πλάκα ἢ τὴν ἀρχὴ τῆς ἐκφορικῆς ὀροφῆς του,
ποὺ κατέρρευσε στὴν ἀρχαία ἐποχὴ, εἶναι 3 μ. Τὸ ἀρχικὸ ὕψος τοῦ δεύ-
τερου, ἄθικτου διαμερίσματος εἶναι 3.50 μ.

Τὰ δύο διαμερίσματα ἐπικοινωνοῦν μεταξὺ τους μὲ ἓνα παραθυροειδὲς
ἄνοιγμα (1×0.66 μ.), ποὺ ἔχει τὸ πάχος τοῦ κοινοῦ ἐγκάρσιου τοίχου—
ξερολιθιδᾶς— 0.70 μ. καὶ ποὺ ἔχει ὑποχωρήσει κάπως μαζὶ μὲ τὴν ὀροφὴ
τοῦ πρώτου διαμερίσματος (Πίν. 19β, 20α). Τὸ πάχος τῶν ἄλλων τοίχων
ποὺ εἶναι ἐπίσης φροντισμένη ξερολιθιδᾶ δὲν προφτάσαμε νὰ τὸ μετρή-
σουμε ἢ νὰ τὸ ἀποκαλύψουμε¹.

Ἡ ὀροφὴ τῶν διαμερισμάτων ἀποτελοῦνταν ἀπὸ μεγάλες πλάκες, βαλμέ-
νες κατὰ τὸν ἐκφορικὸ τρόπο, ποὺ ξεκινοῦσαν μονάχα ἀπὸ τὸ ὕψος τῶν δύο
μακρῶν πλευρῶν. Ὑστερα ἀπὸ μερικὲς σειρὲς πλάκες, τὸ τελευταῖο, μι-
κρὸ σχετικὰ κενό, καλύφτηκε μὲ μεγαλύτερες πλάκες ποὺ στηρίζονταν
στὶς δύο τελευταῖες ἀνωπὲς σειρὲς. Στὶς δύο στενὲς πλευρὲς ἡ ξερολιθιδᾶ
συνεχίζεται σὲ ὕψος, πλαισιωμένη ἀπὸ τὶς ἐκφορικὲς πλάκες τῶν μακρῶν
πλευρῶν².

Εἶναι ὁ ἀπλούστερος τρόπος κατασκευῆς ἐνὸς ψευδόθολου (Kragstein

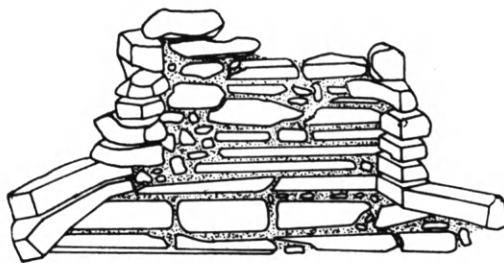
1. Μὲ τὴν εἰσβολὴ δὲν μπορέσαμε νὰ ἐλέγξουμε καὶ τὰ μετρήματά μας.

2. Ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία παρατίθεται στὸ τέλος τοῦ πρόσφατου ἄρθρου τῶν J. Carpenter καὶ D. Boyd, γιὰ τὰ Δρακόσπιτα στὴν Εὐβοία, Ἀττικὴ καὶ Καρία, *AJA* 81 (1977) 179 κέ., 215. Στὴ σελίδα 202 καὶ σημ. 121 γιὰ τάφους στὴ νότια Ρωσία. Ἀπὸ τὰ πολλὰ παραδείγματα ἀπὸ ὑπέργειες, ξερολιθικὲς οἰκοδομὲς πρβ. γιὰ τὴ δικὴ μας ἀρυκρήνη αὐτόθι εἰκ. 13 (Στύρα Εὐβοίας), 21 (Θεάγγελα Καρίας). Γιὰ τοὺς τρεῖς τρό-
πους πλακόστρωσης ὀροφῆς βλ. Ἀ. Κ. Ὁρλάνδου, *Τὰ ὑλικά δομῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων*, (1958) 281-325. Ν. Μουτσόπουλου, «Τὰ δρακόσπιτα τῆς ΝΔ Εὐβοίας», *Ἐπετ. Πολυτ. Σχολ. Θεσσαλονίκης* Η' (1982) 266 κέ., πίν. 1-157, 467 κέ. βιβλιογρ.

Gewölbe ή Corbelling in unsmouthed steps from two sides)¹ πού χρησιμοποιείται σέ υπέργειες ξερολιθικές οἰκοδομές στήν Καρία, Εὐβοία καί Ἀττική, ἀλλά καί σέ υπόγειους τάφους, ὅπως λ.χ. στή νότια Ρωσία ἀπό τόν 4ο π.Χ. αἰώνα.

Ἡ ὀροφή τοῦ δεύτερου διαμερίσματος διατηροῦνταν καλὰ ὡς τόν καιρὸ τῶν ἐργασιῶν μας (Πίν. 21γ, 22α). Μερικὲς ἀπὸ τὶς τελευταῖες πλάκες ἀπὸ ἥμερο λίθο ἔχουν κάπου κοιλότητες - τόρμους (ή πρώτη ἦταν κατώφλι), πού σημαίνει ὅτι μπῆκαν ἐκεῖ σέ δεύτερη χρήση (Πίν. 22α). Ἡ ὀροφή τοῦ υποστηρίχτηκε μὲ ξύλινα δοκάρια, ὥστε νὰ ἀποκαλυφθεῖ σέ συνέχεια, νὰ μελετηθεῖ καὶ νὰ στερεωθεῖ, πράγμα πού ὅμως δὲν κατορθώθηκε.

Ἡ ἀντλήση τοῦ νεροῦ γινόταν ἀπὸ τὴ δυτική, στενὴ πλευρὰ τοῦ πρώτου διαμερίσματος, ὅπου ἔχουμε τὰ ἴχνη τῆς μιᾶς πλευρᾶς τοῦ τετράπλευρου ἀνοίγματος - στομίου (Εἰκ. 5α, Πίν. 21α-β) καὶ ἀπὸ τὴν ἐπίσης δυτικὴ πλευρὰ τοῦ δεύτερου, ἀκριβῶς μετὰ ἀπὸ τὸ παραθυροειδὲς ἀνοιγμα

Εἰκ. 5α. Ὑπολείμματα στομίου ἀντλήσης τμήματος Ι.

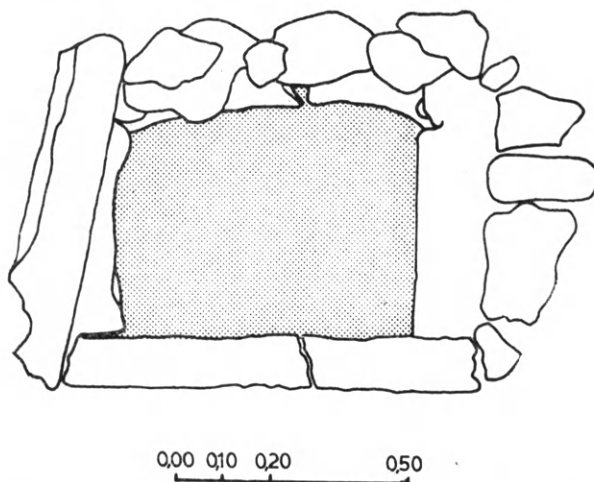
Οἱ διαστάσεις τοῦ δεύτερου στομίου (Εἰκ. 5β. Πίν. 21β) στή βάση τοῦ μετροῦν 0.66×0.55 μ. Στὴν ἀρχαία ἐποχὴ θὰ πρέπει νὰ ὑπῆρχε στὸ κάθε ἓνα ἀπὸ τὰ δύο αὐτὰ σημεῖα καὶ ἓνα κτιστὸ ἴσως, προστομιαῖο.

Τὸ ἀνοιγμα τοῦ δεύτερου διαμερίσματος ἦταν, κατὰ τὴν ἀνασκαφὴ τοῦ, σκεπασμένο μὲ μιὰ μεγαλύτερη πέτρα καὶ γύρω τῆς ἄλλες μικρότερες, ἂν καὶ ὁ ἐσωτερικὸς χῶρος ἦταν γεμάτος ἀπὸ πέτρες καὶ χώματα. Τὸ πετρογέμισμα αὐτὸ θὰ πρέπει νὰ ἔγινε μᾶλλον ἀπὸ τὸ παραθυροειδὲς ἀνοιγμα. Ἀπὸ αὐτὸ ἔγινε ἐν μέρει καὶ ἡ ἔρευνα στὸ δεύτερο χῶρο καὶ ἡ ἐξαγωγή τῶν λίθων πού ἔπεσαν ἐκεῖ μέσα, ὥσπου νὰ ἐλευθερωθεῖ κάπως ὁ χῶρος.

Ὅπως εἰπώθηκε ἤδη, ἡ ὀροφή τοῦ πρώτου διαμερίσματος εἶχε ὑποχωρήσει κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ τὸ μεγάλο βαθούλωμα πού ἔγινε ἐκεῖ

1. Πρβ. *Archaeology* 29(1976) 250 καὶ εἰκ. σ. 256.

(Πίν. 21α) γεμίστηκε με πολλές πέτρες (Πίν. 17α-β) για να ισοπεδωθεί ο χώρος, που ήταν, φαίνεται, ένα είδος «πλατείας» της πόλης που έφθινε ύστερα από την καταστροφή του 300 π.Χ. Αν βέβαια το σωρολίθι δεν οφείλεται σε καμιά άλλη αιτία, στους πετροκόπους λ.χ., ή υποχώρηση της όροφής του πρώτου διαμερίσματος δεν είναι όπωσδήποτε έργο δικό τους.

Εικ. 5β. Κάτοψη του δεύτερου στομίου. Πρβ. Πίν. 21β.

Κάτω από το πετρογέμισμα του διαμερίσματος που ανασκάφηκε πρώτο και επάνω στην επιφάνεια της επίχωσης που σχηματίστηκε ως το σημείο που ανέβαινε κάποτε ή στάθμη του νερού (λεπτό υγρό χώμα), βρέθηκαν πολλά κόκαλα ζώων (Πίν. 18α). Η διάταξή τους και οι ανασκαφικές ενδείξεις, έδωσαν το συμπέρασμα ότι ανήκαν κάποτε σε μεγάλα μέρη-μέλη που ρίχτηκαν εκεί πριν αποχωριστούν από τις σάρκες που τα περιέβαλλαν. Ο ειδικός καθηγητής του Πανεπιστημίου της Κολωνίας Δρ. Günter Nobis¹ που παραβρέθηκε στην Κύπρο με άφορμή τις ανασκαφές των Γερμανών στην Ταμασσό, ξεχώρισε και καθόρισε ότι ανήκαν: σε ένα αλόγο, σε δύο μοσχάρια, σε ένα χοίρο, σε ένα σκύλο και σε ένα - δύο γιδοπρόβατα. Όλα τα κόκαλα ήταν άθραυστα· δεν πρόκειται έτσι για απορρίμματα μαγειρείου, ούτε και για πτώματα ζώων που έπεσαν κάποτε ολόκληρα εκεί μέσα.

Στην επίχωση κυρίως του πρώτου χώρου της άρυκρήνης βρέθηκαν, εκτός από άλλα, και πολλά όστρακα - μεγάλα μέρη από άγγεϊα της λευκής

1. Institut für Ur- und Frühgeschichte, Abt. Domestikations Forschung. Ευχαριστώ θερμότατα τον καθηγητή κ. Nobis για την πρόθυμη βοήθειά του.

ἀκόσμητης κεραμικῆς τοῦ τύπου VII καὶ κομμάτια ἀπὸ κονιάματα ποὺ κοσμοῦσαν τὶς ἐσωτερικὲς ἐπιφάνειες τῶν τοίχων τῶν σπιτιῶν.

Ἀνάμεσα στὰ ὄστρακα ὑπερτεροῦν ὡς σχῆμα μεγάλες οἰνοχόες ἢ ἀμφορεῖς (:). Στὴν προσπάθειά μας νὰ ὁλοκληρώσουμε μερικὰ σχήματα δὲν πετύχαμε πολλὰ πράγματα.

Γιὰ τὴν τελευταία χρῆση τῆς ἀρυκρήνης χαρακτηριστικὰ εἶναι, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ κομμάτια τῆς ἀκόσμητης κεραμικῆς τύπου VII, δύο ὄστρακα ἀπὸ «ὀξύβαφα» (ψαροπινάκια), ποὺ δίνουν τὸ χρονικὸ ὄριο τῆς ἐγκατάλειψης τῆς (Πίν. 73,7.2-3). Οἱ κάτοικοι ποὺ ἔμεναν ἐπάνω στὸ λόφο καὶ μετὰ τὴ μεγάλη καταστροφὴ τοῦ 300 π.Χ., ἐποχὴ ποὺ θὰ τὴ χαρακτηρίζαμε σὰν δύσκολα χρόνια, φαίνεται ὅτι δὲν ἤξεραν ἢ δὲν χρησιμοποιοῦσαν πιά τὴν κρήνη.

Ὅσο γιὰ τὴν ἀρχαιότητα γενικὰ καὶ εἰδικὰ γιὰ τὴν πόλη μας, ἡ δίδυμη ἀρυκρήνη εἶναι ἓνα ἔργο ποὺ ξεπερνᾷ κάθε ἀτομικὴ πρωτοβουλία. Πρόκειται γιὰ ἓνα κοινωφελὲς ἔργο, γιὰ δημόσια χρῆση τοῦ νεροῦ μιᾶς πηγῆς ποὺ μαζευόταν μέσα σὲ μιὰ μεγάλη δίχωρη ἀρυκρήνη. Ὁ προορισμός της εἶναι φανερὰ ἀντίθετος ἀπὸ ἐκεῖνο τοῦ γειτονικοῦ πηγαδιοῦ ποὺ ὑστερεῖ ὡς μέγεθος καὶ ὡς ποιότητα ἐργασίας ἀτομικῆς πρωτοβουλίας. Δὲν ἀποκλείεται φυσικὰ τὸ πηγάδι ἐκεῖνο νὰ ἀνοίχτηκε σὲ δύσκολες τοῦ τόπου στιγμὲς καὶ μετὰ τὴν ἐγκατάλειψη τῆς κρήνης.

Ἡ φλέβα τοῦ καλοῦ πόσιμου νεροῦ ἐπάνω σὲ ἓνα ἄνυδρο σήμερα τόπο —ἴσως καὶ ὄχι μονάχα σὲ αὐτὸ τὸ σημεῖο— εἶναι ἡ πιὸ τρανὴ ἀπόδειξη γιὰ τὶς πολλὲς ἀλλαγὲς τῆς ὄψης του, ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ὡς σήμερα.

Κατὰ τὰ βόρεια τῆς ἀρυκρήνης —πλάτος συνολικὸ τοῦ τομέα βόρειο 38-42, Παρένθ. Πίν. Α. Πίν. 37γ— ἔχουμε μιὰ σειρὰ ἀπὸ πλακαροὺς λίθους χωρὶς ὑποθεμελίωση, συνολικοῦ μήκους 3.25 μ., πλάτους 0.51 - 0.54 μ. Δύο ἀπὸ αὐτοὺς (διαστάσεις 1.70×0.51 μ. Εἰκ. 5) ἔχουν στὴν ἐπιφάνειά τους κάποια ἀδύναμη προετοιμασία γιὰ νὰ δεχτοῦν ἓνα στύλο, ἴσως. Ἀμέσως κατὰ τὰ δυτικὰ τους παρουσιάζεται ἓνα μικροχάλικο λιθόστρωτο, ποὺ περιέχει χοντρά ὄστρακα ἀπὸ τὴ λευκὴ ἀκόσμητη κεραμικὴ τοῦ τύπου VII. Ἔχουμε τὴν ἐντύπωση πὼς ὁ χῶρος ἔμεινε ὅπως καὶ γύρω ἀπὸ τὴν κρήνη ἐλεύθερος. Κι ἀκόμη ὁ χῶρος αὐτὸς φαίνεται ὅτι συνδέεται μὲ ἓνα δρόμο (ἔχουμε τὸν ὑπόνομό του) ποὺ ξεκινώντας ἀπὸ αὐτὲς ἔφτανε στὴν πρώιμη μορφὴ τοῦ περιβόλου μὲ τὴν πυλίδα ἢ στὸ κατώτερο ἐσωτερικὸ τμήμα τῆς κλίμακας. Ἴσως καὶ ἄλλοι δρόμοι νὰ κατέληγαν στὸν ἐλεύθερο χῶρο γύρω ἀπὸ τὴν κρήνη.

Ἡ ἀνασκαφή

Στὴ δεύτερη περίοδο τῶν ἐργασιῶν μας (1970), μὲ ἀφετηρία τὸ τετράγωνο Α-Β-2-4, στὴν ἀνατολικὴ πλευρὰ τοῦ τομέα Ι (Παρένθ. Πίν. Α), ἀνοίξαμε δοκιμαστικά, δίμετρα τετράγωνα (Δ-Ε '70 ἕως Π-Ρ '70, Παρένθ. Πίν. Β) μὲ τετράμετρα ἐνδιάμεσα κενὰ ὡς τὸ φρύδι τοῦ λόφου (λωρίδα ἀπὸ τὰ χωράφια τῶν ἀδελφῶν Ἀθανασίου καὶ Μιχαήλ Κουφόπουλου, κτηματολόγιο XXXI, 37 ἀριθ. 320, ἐδῶ Εἰκ. 2) ποὺ τὴν ἄλλη χρονιά ἓνα μέρος τοὺς τὸ ἐνσωματώσαμε στὸν τομέα ΙΙ κι ἓνα ἄλλο στὸν τομέα ΙΙΙ.

Ἀπὸ τὰ τετράγωνα Δ-Ε κέ. (Παρένθ. Πίν. Β), ὅπου ἀποκαλύφθηκαν ὑπολείμματα ἀπὸ τοίχους, εἴχαμε ὄστρακα ἀπὸ διάφορες ἐποχές. Τὰ ὄστρακα ἀπὸ τὰ ὄψιμα κυπροαρχαϊκὰ χρόνια ἦταν ὥστόσο, σὲ ἀναλογία, περισσότερα ὡς τὰ μισὰ περίπου σημεῖα τῆς ἀπόστασης ἀπὸ τὰ ἀνατολικά ὅρια τοῦ τομέα Ι, ἢ σὲ μέτρα συνολικοῦ μήκους 18. Πέρα ἀπὸ τὸ σημεῖο ἐκεῖνο δὲν εἴχαμε τίποτε! Στὸ τετράγωνο ὅμως Σ-Τ ἢ σὲ μιὰ ἀπόσταση 48 μ. ἀπὸ τὰ ἀνατολικά ὅρια τοῦ τομέα Ι, φάνηκε ἓνα τμήμα ἀπὸ τὸ «λιθολόγημα» τοῦ ἀνατολικοῦ περιβόλου τῆς πόλης, ἀκριβῶς στὸ σημεῖο ὅπου αὐτὸς σχημάτιζε μιὰ κλίμακα - πυλίδα (Πίν. 22β), ὅπου καὶ ἐργαστήκαμε καὶ στὶς τρεῖς περιόδους (1970 - 1972. Παρένθ. Πίν. Β, Α'-Θ'-36-38 μ.) καὶ ἀποκαλύψαμε τὸ τεῖχος σὲ μῆκος 130 μ.

Τὰ ἐρείπια

Τὸ ἀρχικὸ ὕψος τοῦ λιθολογήματος δὲν διατηρεῖται παντοῦ, φαίνεται ὅμως πὼς ἦταν καὶ κατὰ ἀποστάσεις διαφορετικό. Ἀριστερὰ ἀπὸ τὴν πυλίδα σώζεται σὲ ὕψος 2.5 μ. (Πίν. 23α, 24β) καὶ αὐτὸ φαίνεται πὼς εἶναι τὸ ἀρχικό· ἀλλὰ μονάχα γύρω ἀπὸ τὴν πυλίδα, καὶ σὲ μιὰ ἀπόσταση 4 μ. δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ἀπὸ αὐτήν, ὅπου καὶ σχημάτιζε, στὸ ὕψος 1.40 μ. μιὰ ἐσοχή, 0.15 μ. πλατιά. Πρόκειται γιὰ μικρολιθικὴ κατασκευή. Ἀργοὶ λίθοι μικροῦ μεγέθους συνδέονται μὲ πηλὸ ποὺ συνεχίζονταν σὲ ὕψος μὲ ὠμὰ πλιθάρια. Στὰ 4 μ. ἀπὸ τὴν πυλίδα πρὸς τὰ δεξιὰ μας, τὰ πλιθάρια ἀρχίζουν ἀπὸ τὴν ἐσοχὴ τοῦ λιθολογήματος, ἀπὸ τὸ 1.40 μ. τοῦ ὕψους του, καὶ μπαίνουν πρόσοψη μὲ αὐτὴ (Πίν. 23β, 24α). Τέτοιο ἦταν καὶ τὸ τεῖ-

χος τοῦ Ἰδαλίου στὰ προϊστορικά χρόνια¹ καὶ ἓνα τμήμα τοῦ τείχους τῆς Παλαιπάφου (Κούκλια)².

Τὰ πλιθάρια διατηροῦνται ἀρκετὰ καλὰ σὲ μερικά σημεῖα, ἀλλὰ κυρίως δεξιὰ ἀπὸ τὴν πυλίδα, κι ἔχουν ὕψος 9-10 ἐκ. Σώζονται ἐκεῖ 9-10 σειρές, καὶ μαζί μὲ τὸν πηλὸ πὺ τὰ ἐνώνει φτάνουν σὲ ὕψος 0.96 μ. Τὸ μήκος τους δύσκολα μετρίεται, ἐλέγχεται ὁμως σὲ πολλὰ σημεῖα ὡς τὸν πύργο Α' καὶ βγαίνει τὸ συμπέρασμα ὅτι ἦταν 0.45 - 0.46 μ. (Πίν. 24α).

Τὸ ἀρχικὸ πάχος τοῦ λιθολογήματος πὺ ἦταν 2.5 μ. καὶ πὺ διπλασιάστηκε κάποτε κι ἔγινε 5 μ. (Πίν. 25β), κόβεται σὲ ἓνα σημεῖο ἀπὸ μιὰ κλίμακα πὺ ἔχει στὸ κάτω τμήμα τῆς, ἔξω ἀπὸ τὴ γραμμὴ τοῦ λιθολογήματος, ὁκτὼ πρόσθετα σκαλοπάτια καὶ ἄλλα ἔξι στὸ πάνω τμήμα τῆς. Τὰ σκαλοπάτια χωρίζονται μὲ ἓνα ἐνδιάμεσο πλατύσκαλο 2.90 μ. × 1.30 μ. πλατύ. Ἐνας μικρὸς ἀγωγὸς πὺ βρίσκεται στὸ ἐπίπεδο τοῦ πλατύσκαλου καὶ ἔβγαζε κάποτε τὰ νερά ἀπὸ μέσα πρὸς τὰ ἔξω, βεβαιώνει ὅτι τὰ ἔξι σκαλοπάτια τοῦ δεύτερου τμήματος τῆς κλίμακας (μῆκος 1.35 μ.) ἀνήκουν σὲ μιὰ νεώτερη προσθήκη ἢ ἀνύψωση τοῦ δρόμου πὺ κατέληγε κάποτε στὴν ἐσωτερικὴ ὄψη τοῦ περιβόλου.

Ἄν καί, ἀντίθετα μὲ τὶς πλευρὲς τῶν ἔξι σκαλοπατιῶν, ἐπάνω στὶς παρειὰς τοῦ πὺ πλατιοῦ τμήματος τῆς κλίμακας μὲ τὰ ὁκτὼ σκαλοπάτια δὲν σώζεται κανένα ἀχνάρι ἀπὸ παραστάδες, εἶναι βέβαιο ὅτι στὸ σημεῖο αὐτὸ εἶχαμε μιὰ μικρὴ πύλη, χωρὶς ὁμως νὰ ξέρουμε πὺ ὁδηγοῦσε.

Σὲ μιὰ ἀπόσταση 7 μ. ἀπὸ τὸν ἐξωτερικὸ φλοιὸ τοῦ τείχους ἔχουμε πρὸς τὰ ἀνατολικά τὸ προτειχίσμα, πὺ σώζεται σὲ μερικά σημεῖα, ἀλλὰ πὺ καλὰ μετὰ ἀπὸ τὸν πύργο Γ'. Τὸ πάχος του μετρεῖ 0.75 μ. (Εἰκ. 6).

Μόνον μιὰ πύλη πὺ ἐντάσσεται στὸν ὀχυρωματικὸ προορισμὸ τοῦ τείχους μπορεῖ νὰ εἶναι τόσο στενὴ. Ἡ ἐξωτερικὴ κλίμακα ὁμως ἀντιτίθεται σὲ αὐτόν. Ἄν καὶ δὲν ξέρουμε τὸ ὕψος τοῦ προτειχίσματος, οὔτε καὶ κανένα ἄλλο ἄνοιγμα - πύλη ἐπάνω σὲ ἐκεῖνο, μπορεῖ νὰ πρόκειται γιὰ μιὰ ἱερὴ πυλίδα. Ἴσως αὐτὴ νὰ ὁδηγοῦσε σὲ ἓνα ἱερὸ πὺ βρισκόταν ἔξω ἀπὸ τὸν περίβολο. Σὲ μιὰ λοξὴ κατεύθυνση πρὸς ἓνα λόφο κατὰ τὰ ΝΑ ἔχουμε ἓνα σημεῖο πὺ δίνει πολλὰ ἐπιφανειακὰ εὐρήματα. Κυρίως τεμάχια ἀπὸ γλυπτὰ μικροῦ μεγέθους, πήλινα εἰδῶλια καὶ ἄλλα (Πίν. 78, 15-18 καὶ 89, 4-5).

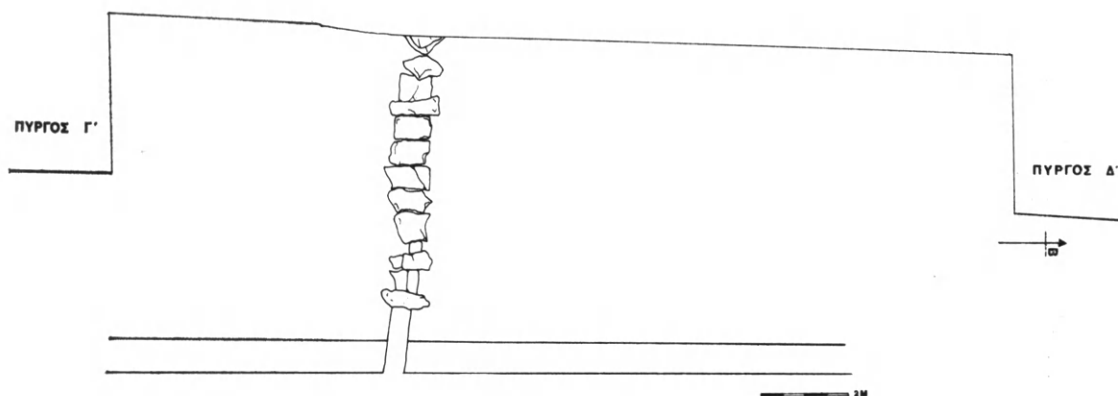
Κατὰ τὰ βόρεια τῆς κλίμακας καὶ τῆς πυλίδας ἔχουμε σὲ μιὰ ἀπό-

1. SCE IV, 1c, 35 καὶ εἰκ. 7c, 20 καὶ 21.

2. RDAC 1967, 43, ἐποχὴ VA, μέσα τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνα ἢ λίγο μετὰ, εἰκ. 4 καὶ πίν. X2.

σταση 13.5 μ. ἀπὸ αὐτὴν, ἓνα πύργο A' (Παρένθ. Πίν. Β, Θ'-Ο'. Πίν. 26 α-β' διαστάσεις του : $4.5 \times 13.5 \times 5.15$ μ.) καὶ ἓναν ἄλλο πρὸς Ν καὶ σὲ μιὰ ἀπόσταση 4 μ. ἀπὸ αὐτὴν πύργο Β' (διαστάσεις : $3.5 \times 10.5 \times 3.5$ μ. Παρένθ. Πίν. Β καὶ Γ. Πίν. 27, 28). Ἔτσι κλίμακα καὶ πυλὶδα πλαισιώνονται ἀπὸ δύο πύργους.

Ἡ ἀποκάλυψη τοῦ τείχους συνεχίστηκε καὶ πέρα ἀπὸ τὸν πύργο Α' πρὸς τὰ βορινά, ὅπου σὲ μιὰ ἀπόσταση 18.5 μ. ἀπὸ τὴ βορινὴ πλευρά του, ἔχουμε τὸν λίγο μικρότερο πύργο Γ', πού στὴν πρόσοψή του μετρᾷ 12.75 μ. καὶ στὶς πλευρές του ἀπὸ 3.5 μ. Σὲ μιὰ ἄλλη ἀπόσταση 20.75 μ. ἀπὸ αὐτὸν ἔχουμε τὸν πύργο Δ', πού εἶναι ἀκόμη πιὸ μικρός. Ἡ πρόσοψή του μετρᾷ 11 μ. καὶ οἱ πλευρές του ἀπὸ 3.5 μ. Τὸ ὕψος του εἶναι ἀρκετὰ κατεστραμμένο (Πίν. 29β. 30).

Εἰκ. 6. Τὸ προτεῖχισμα καὶ ὁ ἀγωγός, ἀνάμεσα στοὺς πύργους Γ' καὶ Δ'.

Ἔτσι τὸ τμήμα τοῦ περιβόλου πού ἀποκαλύφθηκε ἀπὸ τὸ νοτιοανατολικὸ καμπύλο φρύδι τοῦ λόφου ὡς τὸν πύργο Δ' φτάνει τὰ 130 μ. συνολικὰ (Παρένθ. Πίν. Γ. Πίν. 30).

Ἰχνη τοῦ περιβόλου θὰ πρέπει νὰ σώζονται ἀκόμη ἀρκετὰ πρὸς Β. Ὑποθέτουμε ὅτι ὁ Σακελλάριος εἶδε ἓνα τμήμα τοῦ περιβόλου πού ἀποκαλύφθηκε. Δὲν ξέρουμε ποῖο τμήμα ἀνέσκαψε ὁ Cesnola τὴ δεύτερη χρονιά τῆς ἐργασίας του ἐπάνω στὸ λόφο¹. Ὅτι ὁμως ἀποκάλυψε θὰ καταστράφηκε ἀλύπητα στὸ μεταξύ, ὅπως κατεστραμμένος φαίνεται νὰ εἶναι ὁ περίβολος στὶς ἄλλες πλευρές τοῦ λόφου.

1. *Cyprus* (1871) 109, 117-118 : «...but with the exception of part of the city wall, found nothing to encourage the continuation of my researches».

Ἀνάμεσα στὴν κλίμακα καὶ στὴ ΝΑ γωνία τοῦ πύργου Α' τὸ τεῖχος παρουσιάζει ἓνα ρήγμα ποὺ τὸ μάλωσαν μὲ ἓναν ὄχι πολὺ καλὸ τρόπο (Παρένθ. Πίν. Β. Πίν. 23α-β, 25α), ἴσως γιὰτὶ ἦταν ἀνάγκη νὰ γίνεῖ ἡ ἐργασία αὐτὴ λίγο βιαστικά. Ἐνα μέρος τοῦ λιθολογήματός του προβάλλεται λίγο (0.70 μ.) ἐπάνω στὴν πρόσοψη τοῦ παλαιότερου. Τὸ ὕψος τοῦ λιθολογήματος τῆς ἐπισκευῆς σώζεται ὥς τὰ 0.42 μ., τὸ ὀλικὸ θὰ ἦταν 1.20 μ. Τὸ μῆκος τοῦ μπαλώματος ὥς τὴ νότια πλευρὰ τοῦ πύργου Α' εἶναι 5.70 μ. Εἶναι πιὸ πρόχειρα καμωμένο καὶ τὰ πλιθάρια του περιέχουν ἄχυρα. Οἱ διαστάσεις τους εἶναι 0.40 - 0.44 μ., τὸ ὕψος τους 8 ἐκ. Σώζονται σὲ συνολικὸ ὕψος 0.36 μ. τρεῖς ἀλλεπάλληλες σειρὲς μαζί μὲ τὸν ἐνδιάμεσο πηλὸ, γιὰτὶ ἔχουν μεταξὺ τους περισσότερὸ συνδετικὸ ὑλικό.

Τὰ παλαιότερα ἀρχικὰ πλιθάρια δὲν ἔχουν ἄχυρα. Εἶναι καμωμένα ἀπὸ κοκκινωπὸ χῶμα ποὺ περιέχει τρίμματα ἀπὸ ἰζηματογενὲς πέτρωμα (χαβάρα) καὶ τὸ συνδετικὸ ὑλικό τους εἶναι πηλὸς πρασινωπός.

Τὸ ἀρχικὸ λιθολόγημα τοῦ τεῖχους καὶ τῶν πύργων δὲν σώζεται τόσο καλὰ σὲ ὅλη τὴ διαδρομὴ ποὺ ἀποκαλύφθηκε, ὅσο στὸ τμήμα ἀνάμεσα στὴν πυλίδα καὶ στὸν πύργο Α'. Θὰ ἔφθανε ὅμως σὲ πολλὰ σημεῖα στὸ ὕψος ἐκεῖνο.

Οἱ πυρῆνες τῶν πύργων Α' καὶ Β' ἀποτελοῦνται ἀπὸ ζῶνες λίθων καὶ πλιθαριῶν κατὰ κάποιον ἀκατάστατο τρόπο ἐμπλεκτῆς δομῆς. Φυσικὰ ἡ ἐπίχωση στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ περιβόλου ἦταν σὲ πολλὰ σημεῖα διαλυμένα πλιθάρια.

Ἀνάμεσα στοὺς πύργους Γ' καὶ Δ' ἀποκαλύφθηκε σημαντικὸς γιὰ τὸ μῆκος του καὶ γιὰ τὴν τομὴ του πλακόστρωτος ἀγωγός, ποὺ στὸ στόμιο τῆς ἐξόδου του (ἄνοιγμα 0.50×0.55 μ.) ἀπέχει ἀπὸ τὸ τεῖχος 7 μ. καὶ συμπίπτει ἔτσι μὲ τὸν τοῖχο τοῦ προτειχίσματος ποὺ εἶναι 0.75 μ. παχὺς (Πίν. 30. Εἰκ. 6). Τὸ σωζόμενο ὕψος τοῦ ἀνδῆρου τοῦ προτειχίσματος, στὸ σημεῖο αὐτὸ εἶναι 1 μ. Τὰ χωράφια πέρα ἀπὸ τὸ προτεῖχισμα παρουσίαζαν, φαίνεται, στὴν ἀρχαιότητα μιὰ μεγαλύτερη ἀκόμη κατωφέρεια. Ἄν ὁ ἀγωγὸς ἀντιστοιχοῦσε, ὅπως φαίνεται, σὲ κάποιο δρόμο τῆς πόλης, μελλοντικὴ ἐρευνα στὸ σημεῖο αὐτὸ θὰ ἔδινε κάποια πληροφορία γιὰ τὴ ρυμοτομία τῆς πόλης.

Ὅτι τὸ τεῖχος ἦταν ἀρχικὰ μονόπλατο (2.5 μ.) καὶ ὅτι ἀργότερα διπλασιάστηκε τὸ πλάτος του μὲ μιὰ ἰσόπλατη προσθήκη στὴν ἐξωτερικὴ ὄψη του, βεβαιώνεται ὄχι μονάχα ἀπὸ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο εἶναι καμωμένη ἡ κλίμακα καὶ ἡ πυλίδα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι σ' αὐτὴ τὴ νέα προσθήκη ἢ στὸ νέο φλοιό του ἀνήκουν οἱ μεγάλες διαστάσεις τῶν

πύργων Α' και Β' πού ήταν αρχικά πιό μικροί. Έτσι έρμηνεύεται και ή παρουσία ένός άγωγοῦ πού ύπάρχει στην έσωτερική όψη τοῦ τείχους και σέ μιá απόσταση 3.20 μ. από τή βόρεια γωνία τοῦ πύργου Α' και πού δέν συνεχίζεται πρὸς τὰ έξω (Παρένθ. Πίν. Β, τ. Ο-Π-52).

Τὰ όστρακα 19 και 20, 1972 (Πίν. 76,19 και 20), πού προέρχονται από τόν πυρήνα τοῦ πύργου Δ', πρὸς τή νότια και βόρεια πλευρά του, δέν εἶναι πολὺ χαρακτηριστικά. Μερικά ώστόσο από αὐτὰ ανήκουν στην όψιμη κυπροαρχαϊκή II και κυπροκλασική I έποχή. Έτσι οί μικρότεροι στίς διαστάσεις τους και στην έξοχή τους από τή γραμμή τοῦ τείχους Δ' και Γ' πύργοι, θά πρέπει νά μὴν ενισχύθηκαν τότε πού διπλασιάστηκε τὸ λιθολόγημα τοῦ περιβόλου και μποροῦν νά χρονολογηθοῦν ανάμεσα στα 475 και 400 π.Χ.

Πέρα και κατά τὰ νότια τοῦ πύργου Β' έχουμε ένα μεγάλο τμήμα τοῦ περιβόλου πού ακολουθεῖ τὸ καμπύλο περίγραμμα τοῦ λόφου (Παρένθ. Πίν. Γ. Πίν. 27, 28). Ἡ έξωτερική όψη τοῦ λιθολογήματος πού έχει και εκεί διπλὸ πάχος, δέν σώζεται τόσο καλά, βεβαιώνεται όμως αρκετὰ ικανοποιητικά. Μεγαλύτερη ζημιὰ έπαθε ὁ πύργος Β'. Ἀντίθετα ή αρχική έσωτερική πλευρά τοῦ τείχους σώζεται όχι μονάχα καλά, αλλά και χρησιμοποιήθηκε σάν ανατολικὸς τοίχος γιὰ τρία μεγάλα δωμάτια ή στεγασμένους χώρους (Παρένθ. Πίν. Γ). Τὸ παράδειγμα εἶναι γνωστὸ από άλλες έλλαδικές πόλεις, όπου οί έξωτερικοί «τυφλοὶ» τοῖχοι τῶν σπιτιῶν κολοῦν στὸν περίβολο τῆς πόλης και έτσι τὸν ενισχύουν ή επέχουν θέση τείχους (Όλυνθος, Ἰδάλιον). Πρβ. *SCE* IV, 1c, σ. 35 και εἰκ. 7a-c, 20 και 21.

Τὸ έδαφος (φυσικὸς ήμίβραχος) κατά τὰ νότια τῆς κλίμακας και τῆς πυλίδας εἶναι άνηφορικὸ και ύψώνεται αρκετά. Οί μεγάλοι χῶροι έσωτερικά από τὸ τεῖχος εἶναι θεμελιωμένοι πάνω στὸ έξαρμα αὐτό. Δέν ανήκαν ἴσως σέ καμιὰ ιδιωτική χρήση. Ἦταν ἴσως χῶροι πού προορίζονταν γιὰ τή φρούρηση τοῦ περιβόλου. Γι' αὐτὸ και στὸ σημεῖο αὐτὸ δέν καταδαφίστηκαν, όπως θά δοῦμε γιὰ τὸ τμήμα τῆς πόλης έσωτερικά από τήν πυλίδα, προϋπάρχουσες κατοικίες γιὰ νά διπλασιαστεῖ με τὸ δομικὸ ὑλικὸ τους τὸ τεῖχος τῆς πόλης.

Ἀντίθετα με τοὺς μεγάλους αὐτοὺς χώρους, εκείνοι πού σχηματίζονται έσωτερικά από τήν κλίμακα - πυλίδα, και μικροσκοπικοὶ και πολὺ άξεδιάλυτοι εἶναι στην κάτωσή τους. Οί δύο στενοὶ χῶροι άμέσως μετὰ τήν έσωτερική όψη τοῦ τείχους θά ήταν γεμάτοι χῶμα και έτσι τὸ ενίσχυαν (Πίν. 31a).

Εἶναι βέβαιο ὅτι ὁ δρόμος πού κατέληγε κάποτε στην κλίμακα κόπη-

κε ἐγκάρσια ἀπὸ ἓνα λοξὸ καὶ κάπως χοντρὸ τοῖχο (Παρένθ. Πίν. Β, Ο-Δ-34-36, 1971. Πίν. 32), ποὺ εἶναι παράλληλος μὲ τὸ τεῖχος καὶ ποὺ θὰ πρέπει νὰ σχετιστεῖ μὲ τὸ διπλασιασμὸ τοῦ πάχους του. Τὸ βορινὸ πέρασ τοῦ τοίχου αὐτοῦ δὲν σώζεται. Ἐκεῖ εἴχαμε ἓνα πολὺ βαθὺ ἀρχαῖο σκάμμα. Τὸ δυτικὸ σωζόμενο ἄκρο τοῦ ὑπονόμου τοῦ δρόμου βρίσκεται ἀκριβῶς κάτω ἀπὸ τὸ λοξὸ τοῖχο. Πέρα ἀπὸ αὐτὸ τὸ σημεῖο δὲν ἔχουμε κανένα ἀχνάρι τοῦ δρόμου πρὸς τὰ δυτικά.

Ὁ λοξὸς χοντρὸς τοῖχος ἔκοψε σὲ δύο ἄνισα μέρη δύο χώρους - δωμάτια (Παρένθ. Πίν. Β, 36-40-0-A-B, 1971. Πίν. 32). Ὁ βόρειος ἐξωτερικὸς τοῖχος τοῦ ἐνὸς ἀπὸ αὐτοὺς ὀρίζει τὸ νότιο κρᾶσπεδο τοῦ δρόμου. Ὁ τοῖχος ποὺ ὀρίζει τὸ βόρειο ἀντίστοιχό του ἔχει ὁλότελα καταστραφεῖ. Ἕνας πῖθ στενὸς τοῖχος ποὺ ἀνήκει σὲ ἓνα μικρὸ χῶρο, ἀντωπὸ πρὸς τὸ χῶρο Π-Ρ '70, περιόρισε τὸ πλάτος τοῦ δρόμου.

Οἱ χῶροι 36-40-0-A-B, 1971, Παρένθ. Πίν. Β. Πίν. 32, ἀνήκουν σὲ μιὰ παλαιότερη φάση, οἱ τοῖχοι τους ὅμως δὲν ἔχουν κατεδαφιστεῖ γιὰ νὰ ἐνισχυθεῖ μὲ τὸ δομικὸ ὑλικό τους τὸ τεῖχος, ὅπως συνέβη γιὰ τὸ συγκρότημα ἀπὸ οἰκοδομὲς ἀπὸ τὸ σημεῖο 34-0-A-Δ, 1971 καὶ πρὸς τὰ δυτικά. Ἡ ἐσωτερικὴ ὄψη τοῦ τοίχου τοῦ νότιου χώρου (Πίν. 31β, 32) δείχνει, μὲ ἓνα «παραθυροειδῆ» τρόπο οἰκοδομῆς, τὴν ἀνάγκη νὰ τὸν στερεώσουν καλύτερα, γιὰ τὸ πρὸς τὰ δεξιὰ μας πατεῖ στὸ φυσικὸ καὶ ἀνηφορικὸ ἔδαφος. Οἱ μικροὶ χῶροι χρησιμοποιήθηκαν, προφανῶς, μονάχα ἀπὸ τοὺς ἐντεταλμένους γιὰ τὴ φρούρηση τοῦ περιβόλου σὲ μιὰ παλαιότερη ἐποχὴ. Τὰ ἴχνη τοῦ κονιάματος τοῦ δαπέδου ποὺ σκέπαζε τοὺς χώρους αὐτοὺς στὴ νεώτερη ἐποχὴ τοῦ διπλασιασμοῦ τοῦ λιθολογήματος στὸ τ. Σ-Τ 1972 σώζονται στὸ ἴδιο σχεδὸν ἐπίπεδο μὲ τὴν ἐσωτερικὴ ὄψη τοῦ λιθολογήματος τοῦ τείχους (Πίν. 32). Τὰ ὄστρακα ποὺ βρέθηκαν κάτω ἀπὸ τὸ πλακόστρωτο δάπεδο τοῦ νότιου χώρου (43/1971, Πίν. 71, 43.1-7) ὀρίζουν ἔμμεσα κάπως καὶ τὴ χρονολόγηση - θεμελίωση τοῦ παλαιότερου λιθολογήματος στὴν ὀψιμη κυπροαρχαϊκὴ II - κυπροκλασικὴ I ἐποχὴ.

Ἀπὸ τὴν ἐπάνω ἐπιφάνεια τοῦ λιθολογήματος στὸ σημεῖο τ. -Δ'-38 (Παρένθ. Πίν. Γ. Πρβ. καὶ λαβὴ 6/'72 καὶ εἰδῶλιο 13/'72) προέρχονται τρία κομμάτια ἀπὸ γύψο μὲ ἀποτυπώματα ἀπὸ «ψαθαρκὰ» (Πίν. 33α). Σήμερα ἀκόμη πλέκουν στὴν Κύπρο μὲ καλάμια, σχισμένα σὲ λωρίδες κατὰ μήκος, μεγάλα πλαίσια τετράπλευρα ἀπὸ ψάθες ποὺ τὶς χρησιμοποιοῦν γιὰ τὴν ἐπένδυση τῆς ὀροφῆς, τοποθετώντας τὶς ἀνάμεσα στὰ «βολίτζια», σὲ φράχτες καὶ σὲ διάφορες ἄλλες περιπτώσεις. Κάποτε τὶς καλύπτουν καὶ μὲ πηλὸ ἢ κονίαμα. Ὅταν ἡ ψαθαρκὰ καταστραφεῖ μένουν στὸν πηλὸ

ἢ στὸ κονίαμα τὰ «ἀβακωτὰ» ἀποτυπώματά της. Στὴν ἀρχαιότητα κάλυψαν τὴν ψαθαρκὰ μὲ στρῶμα γύψου. Τὸ δείγμα αὐτὸ τῆς λαϊκῆς κυπριακῆς τέχνης φαίνεται ὅτι εἶναι πολὺ παλαιό. Διαστάσεις τοῦ κομματιοῦ 1 εἶναι 0.14×0.11 μ., πάχος 3-4 ἐκ., τοῦ κομματιοῦ 2 0.12×0.12 μ., πάχος 4-5 ἐκ. καὶ τοῦ κομματιοῦ 3 0.6×0.7 μ., πάχος 12 χιλ.

Εἰπώθηκε παραπάνω ὅτι μιὰ πυλίδα μὲ κλίμακα κατὰ πρόσωπο δὲν ἀποτελεῖ ἀσφάλεια γιὰ ἓνα περίβολο. Τώρα θὰ πρέπει ἐδῶ νὰ ποῦμε ὅτι ἓνας διπλασιασμός τοῦ πάχους τοῦ ἀδύναμου μᾶλλον τείχους σὲ βάρος τῶν γειτονικῶν σπιτιῶν τῆς πόλης, μονάχα λίγο πρὶν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς «πτολεμαϊκῆς εἰρήνης» μπορεῖ νὰ δικαιολογηθεῖ. Καὶ ἔχουμε τόσες ἐνδείξεις ὅτι λίγο πρὶν ἀπὸ αὐτὴν καταστράφηκε ἡ πόλη μας «διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου».

ΤΟΜΕΑΣ ΙΙΙ

Ἡ ἀνασκαφὴ

Τὸ 1971 ἀνασκάψαμε τὴν ἔκταση Ο-Α-Δ καὶ σὲ μῆκος 36 μ. ἀπὸ τὰ δυτικὰ πρὸς τὰ ἀνατολικά, στὴν ὁποία καὶ ἐνσωματώσαμε τὰ δίμετρα δοκιμαστικὰ τετράγωνα Δ-Ε κέ. 1970. Τὸ 1972 δὲν ἐπεκταθήκαμε πρὸς τὰ τ. Θ'-Ι'-Κ' κέ. πρὸς Β, ἀλλὰ σὲ ἓνα πλάτος 0-2-4 τῆς νότιας πλευρᾶς. Ἀπὸ τὸ σημεῖο ὅμως αὐτὸ καὶ πρὸς Ν, πήραμε μιὰ λωρίδα 4 μ. πλατιά ἀπὸ Β πρὸς Ν, ποὺ κατέληξε στὰ δυὸ μεγάλα δωμάτια ἐσωτερικὰ ἀπὸ τὸν καμυλωτὸ περίβολο (Παρένθ. Πίν. Β καὶ Γ).

Ὁ τομέας αὐτὸς οὐσιαστικὰ δὲν ξεχωρίζει ἀπὸ τὸν τομέα Ι, γιατί πρόκειται γιὰ ὑπολείμματα σπιτιῶν ποὺ συνεχίζουν σὲ ἔκταση πρὸς τὰ ἀνατολικά τὸ τμήμα τῆς πόλης ποὺ ἀποκαλύφθηκε στὸν τομέα ἐκεῖνο. Ἐπειδὴ ὅμως πρόκειται γιὰ μιὰ στενὴ λωρίδα ποὺ βρισκόταν ἀνάμεσα στὸ μεγαλύτερο τμήμα σπιτιῶν ποὺ ἀποκαλύφθηκαν σὲ ὅλες τὶς ἀνασκαφικὲς περιόδους (τομέας Ι) καὶ στὸ τμήμα τοῦ ἀνατολικοῦ περιβόλου ποὺ ἀποκαλύφθηκε στὶς ἴδιες περιόδους (τομέας ΙΙ), ἔτσι, γιὰ τεχνικοὺς λόγους, ὀνομάζουμε τὴ λωρίδα αὐτὴ τομέα ΙΙΙ. Καὶ ἀκόμη πρέπει νὰ ποῦμε ὅτι δὲν εἶχαμε καὶ πολὺ καιρὸ στὴ διάθεσή μας γι' αὐτόν.

Τὰ ἐρείπια

Στὰ τ. Ο-Α-Δ 1971 καὶ 0-2-4-Α-Β 1972 (Παρένθ. Πίν. Β. Πίν. 34) καὶ σὲ βάθος 0.40 μ. ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ χωραφιοῦ, ἐκτὸς ἀπὸ ὑπολείμματα μεταγενέστερων χοντρῶν τοίχων, ἓνα μικροῦ πλάτους ἀγωγὸ καμωμένο

μέ πλάκες από ήμερο λίθο, κάπως ήμικυκλικά διατεταγμένες, και μία λίθινη, όμοια με σαρκοφάγο λεκάνη (Πίν. 33β), δέν ξεκαθαρίσαμε τίποτε άλλο. Οί διαστάσεις τής λεκάνης είναι 2.18×0.76 μ. Τό άρχικό ύψος της δέν σώζεται πουθενά. Στη μιá στενή πλευρά της φτάνει τά 0.40 μ., στήν άλλη έχει ένα κρουνό.

Ή επίχωση ανάμεσα στά ύπολείμματα τών τοίχων ήταν πολύ ταραγμένη, γιατί είχαμε λούκκο, πού έδωσε κομμάτια από λύχνους του 1ου μ.Χ. αιώνα και κεραμίδες στέγης από τά χρόνια τής Τετραρχίας! Από τó τ. 0-2-A 1972 προέρχεται τό χάλκινο ρωμαϊκών χρόνων αταύτιστο νόμισμα (Πίν. 91,8). Στά βαθύτερα όμως στρώματα (0.80 ως 1.30 μ.), και μέσα στη «μόθη», στά τ. A-B-6-10 1971, σέ βάθος 1.50 μ., είχαμε πολλά παλαιότερα γραπτά κυπριακά όστρακα χωρίς ίχνη τοίχων! Πρόκειται για «μπαζώματα» σέ ένα προηγούμενος ελεύθερο χώρο ή πού ελευθερώθηκε άργότερα, γιατί στο βάθος 1.25 μ. είχαμε όστρακα αρχαϊκής εποχής και άρρετηνά.

Στά τετράγωνα 0-A-12-16, 1971 και Γ-Z-6-12, 1972 (Παρένθ. Πίν. Β), βάθος 1.20 μ. από την επιφάνεια του χωραφιοϋ, έχουμε τμήματα από κατεστραμμένα οικήματα, από τά όποία οί χώροι 0-A-14-16, 1971 και Γ-E-6-10, 1972 φαίνεται πώς ήταν τόποι όπου καμίνευαν χαλκό, χωρίς νά έχουμε όστόσο καμιά άλλη ένδειξη για αυτό, έκτός από κομμάτια από καμινία και σκουριές (Πίν. 90, 1-6).

Έπάνω σέ ύπολείμματα από πηλόχριστο δάπεδο στο τετράγωνο 0-A-14-16, 1971 ξεχώριζαν και μέρη καμωμένα από χοντρά ποταμοχάλικα, και ανάμεσα σέ κομμάτια από καμινία και σκουριές βρέθηκαν και σπόροι από κώνο πεύκου άπανθρακωμένοι. Από τά βαθύτερα στρώματα τών τ. E-Z-H-14, 1972, έχουμε λιγοστά παλαιότερα γραπτά όστρακα.

Σέ όλη την έκταση προς Β (τ. 0-A-Δ κέ., 1971 ή 0-18 μ., Παρένθ. Πίν. Β) έκτός από τό λοξά θεμελιωμένο «κτίριο τής επιφάνειας», για τό όποιο θά μιλήσουμε παρακάτω, δέν έχουμε ίχνη από έρείπια.

Από τά τ. Α-22 κέ., 1972 και κυρίως από τά τ. 0-Δ-24-34, 1971 (Παρένθ. Πίν. Β. Πίν. 35) έχουμε σέ βάθος 1.85 μ. από την επιφάνεια του χωραφιοϋ, μικρολιθικούς τοίχους από ένα μεγάλο συγκρότημα σπιτιών, πού σέ αυτό τό βάθος μία μονάχα σειρά από τίς πέτρες τους σώζεται (Παρένθ. Πίν. Β. Πίν. 36α). Τό πλάτος τών τοίχων πιάνει τά 0.75 - 0.80 μ. Οί τοίχοι αυτοί θά πρέπει κάποτε σκόπιμα να αποψιλώθηκαν. Τό άρχικό τους ύψος μάς τό σώζει ό λοξός παχύς τοίχος (Παρένθ. Πίν. Β, ΑΠΤ) πού δέν κατεδαφίστηκε και είναι 0.75 μ.

Στὸ βάθος αὐτὸ (1.85 μ.) καὶ ἐπάνω στὰ ἐπίπεδα ὅπου θεμελιώθηκαν οἱ τοῖχοι τους, οἱ μεγάλοι σχετικὰ αὐτοὶ χῶροι δὲν παρουσιάζουν τίποτε ἀξιοσημείωτο, ἐκτὸς ἀπὸ μερικὲς κοιλότητες σκαλισμένες στὸ μαλακὸ βράχο. Μέσα σὲ μιὰ ἀπὸ αὐτές, διαμέτρου 0.35 μ., βρέθηκε ἀναποδογυρισμένο ἓνα κομμάτι ἀπὸ κονίαμα δαπέδου (Παρένθ. Πίν. Β, τ. Α-Β-32-34,δ). Σὲ ὅλα αὐτὰ τὰ ἐπίπεδα, ἀκόμη καὶ τὰ ὄστρακα τῆς λευκῆς ἄβαφης κεραμικῆς τοῦ τύπου VII, εἶναι λιγοστά. Ἡ κατάσταση μονάχα μὲ τὴ διάνοιξη λούκκων μπορεῖ νὰ δικαιολογηθεῖ, καὶ οἱ λούκκοι θὰ πρέπει νὰ ἀνοίχτηκαν στὴν ἀρχαιότητα. Ἀπουσιάζουν ἀπὸ τὰ ἐπίπεδα αὐτὰ τὰ παλαιότερα γραπτὰ κυπριακὰ ὄστρακα, πὺ ἀραιὰ βέβαια, ἀλλὰ ὅπωςδήποτε παρουσιάζονται πολὺ ψηλότερα, σὲ βάθος 0.40 μ. καὶ στοὺς χώρους 0-Α-Β-36-38, 1971 (Παρένθ. Πίν. Β), ἀμέσως δυτικὰ ἢ ἐσωτερικὰ ἀπὸ τὴν κλίμακα. Οἱ χῶροι ἐκεῖνοι θὰ πρέπει νὰ εἶναι σύγχρονοι μὲ τὸ συγκρότημα, δὲν κατεδαφίστηκαν ὅμως, ἀλλὰ καλύφτηκαν στὸ ὕψος τῆς ἐσωτερικῆς ὀψης τοῦ λιθολογήματος. Ὁ βόρειος μακρὺς τοῖχος τοῦ συγκροτήματος αὐτοῦ εἶναι ἐκεῖνος πὺ γιὰ ἓνα τμήμα του, τὸ ἀνατολικό, μιλῆσαμε παραπάνω, καὶ πὺ ὀρίζει τὴ μία πλευρὰ τοῦ δρόμου μὲ τὸν ἀγωγό. Ὁ προσανατολισμὸς ἢ ἡ κατεύθυνση τῶν τοίχων τοῦ συγκροτήματος αὐτοῦ εἶναι διαφορετικὸς ἀπὸ τὴν κατεύθυνση τῶν τοίχων τῶν μεγάλων χώρων πὺ σχετίζονται χρονικὰ καὶ χρηστικὰ μὲ τὸν περίβολο καὶ κατὰ τὰ ΝΔ τοῦ πύργου Β'. Συμπίπτει μὲ τὴ γραμμὴ τοῦ κατεστραμμένου δρόμου καὶ ἀνταποκρίνεται κάπως μὲ τὴ θέση τῆς ἀρυκρῆνης.

Τὸ συγκρότημα ὀρίζεται καὶ ἀπὸ Νότου μὲ ἓνα μακρὺ καὶ παράλληλο πρὸς τὸ βορινὸ τοῖχο (Παρένθ. Πίν. Β, Θ-Ρ-16-34, 1972), πὺ καὶ αὐτὸς σὲ ὕψος ἀνήκει σὲ δύο διαφορετικὲς ἐποχές. Γιατὶ σὲ ἓνα σημεῖο τῆς διαδρομῆς του (Λ-Μ-24-22, Παρένθ. Πίν. Β), ἔχουμε δύο κάθετους ἀλλεπάλληλους ἀγωγούς σὲ σχέση μὲ τὴ γραμμὴ τοῦ τοίχου, πὺ ἔβγαζαν σὲ ἓνα ἄλλο δρόμο, ὁ ὁποῖος δὲν διαπερνοῦσε σὲ μιὰ δεύτερη φυσικὰ ἐποχὴ τὸ φλοιὸ τοῦ περιβόλου. Σταματοῦσε στὸ πρῶτο ἀπὸ τὰ δύο μεγάλα δωμάτια, ἐσωτερικὰ ἀπὸ τὸν πύργο Β', πὺ θὰ αὐλιζόταν ἀπὸ τὸ δρόμο αὐτό.

Ἔτσι, ἐνῶ δὲν ξέρουμε πότε θεμελιώθηκε τὸ συγκρότημα αὐτό, ὑποθέτουμε ὅτι κατεδαφίστηκε γιὰ νὰ διπλασιαστεῖ μὲ τὸ δομικὸ ὑλικό του τὸ πλάτος τοῦ περιβόλου καὶ ὅτι ἀπὸ τότε καὶ πέρα ὁλόκληρη ἡ ἔκταση ἔμεινε ἐλεύθερη.

Ἡ κατάσταση αὐτὴ πρέπει νὰ δημιουργήθηκε λίγο πρὶν ἀπὸ τὸ 300 π.Χ., σύμφωνα μὲ τὰ ἀνασκαφικὰ δεδομένα καὶ μὲ τὸ γεγονὸς ὅτι μὲ τὴ μακροχρόνια γιὰ τὴν Κύπρο «πτολεμαϊκὴ εἰρήνη» (294 - 58 π.Χ.) δὲν χρεια-

ζόταν τεῖχος. Ὅσο γιὰ τὴν παρουσία μετὰ ἀπὸ τὰ γεγονότα ἐκεῖνα μιᾶς «φυτοζωικῆς» κατάστασης στὴν πόλη μας, ἔχουμε νὰ προσθέσουμε ὅτι δὲν ἔχουμε κανένα ἵχνος ἀπὸ ἀπορρίμματα ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς ρωμαιοκρατίας ἢ καὶ τῆς Τετραρχίας σὲ κανένα σημεῖο ἐξωτερικὰ ἀπὸ τὸν περίβολο καὶ σὲ ὅσο κομμάτι ἀνασκάψαμε.

Ἀντίθετα ἀπὸ τὸ τ. Γ-Δ-26, 1971, ἀποκαλύφθηκε ἓνα στενόμακρο μὲ λοξή ἀπὸ τὰ ΒΑ πρὸς τὰ ΝΔ κατεύθυνση ἐξάχωρο οἰκοδόμημα, πὺ οἱ τοῖχοι του δὲν ἔχουν καμιὰ θεμελίωση (Παρένθ. Πίν. Β. Πίν. 35 καὶ 37). Τὸ σωζόμενο ἐλάχιστο ὕψος τους ἀποτελεῖται ἀπὸ μιὰ σειρὰ μονάχα πέτρες. Οἱ διαστάσεις του εἶναι 7.20 - 7.40 μ. × 28.36 - 28.95 μ. Μονάχα στὸ ἕκτο καὶ τελευταῖο (ἢ ἀρίθμηση ἀπὸ τὰ Α πρὸς ΒΑ) δωμάτιό του ἔχουμε ἓνα κατώφλι στὴ θέση του, διαστάσεων 1.07×0.62 μ. Τὸ ἄνοιγμα αὐτὸ πρὸς τὰ νότια καὶ ἡ προέκταση τοῦ τοίχου τῆς στενῆς πλευρᾶς τοῦ οἰκοδομήματος πρὸς τὸ χῶρο τοῦ τομέα Ι (1970), δίνει τὴν ἐντύπωση ὅτι ὁ χῶρος κατὰ τὴ ΝΔ γωνία του χρησίμευε σὰν αὐλή. Πρόκειται βέβαια γιὰ ἓναν πελώριο χῶρο, ἀλλὰ καὶ τὸ πολὺ «ἐπιφανειακό», ὅπως τὸ χαρακτηρίσαμε κτίσμα, εἶναι πελώριο.

Μιὰ δοκιμαστικὴ τομὴ κατὰ τὰ βόρεια τοῦ τ. Δ-Ε 1971, κατὰ τὰ νότια τοῦ πέμπτου δωματίου τοῦ κτίσματος, δὲν ἔδωσε μέχρι τὸ παρθένο ἔδαφος σχεδὸν τίποτε. Ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ χωραφιοῦ ὥς τὸ βάθος 0.80 μ. ἔδωσε πολὺ θρυμματισμένα ὄστρακα ἀπὸ τὰ πρῶιμα ἑλληνιστικὰ χρόνια. Ἀπὸ τὸ βάθος ὥς 1.80 μ. ἔδωσε μονάχα ἓνα παλαιότερο γραπτὸ ὄστρακο.

Ἀπὸ τὸ κτίσμα τὸ ἴδιο, πὺ γιὰ τὴν «ἐπιφανειακὴ» θεμελίωση μιλήσαμε ἤδη, ἔχουμε ἀρρετινὰ ὄστρακα καὶ μιὰ βάση ἀπὸ ἓνα γυάλινο ἀγγεῖο, ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἐπίχωση ἀμέσως κάτω ἀπὸ τὴ σειρὰ τῶν λίθων - τοίχων τους δὲν ἔχουμε κανένα ὄστρακο ἀπὸ τὰ ρωμαϊκὰ χρόνια. Ἡ ζωὴ ὡστόσο στὸ λόφο ἐπάνω δὲν σταμάτησε ὁλότελα καὶ μετὰ ἀπὸ τὰ πρῶιμα ρωμαϊκὰ αὐτοκρατορικὰ χρόνια.

Β. ΤΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ

Ἡ κεραμική

Τὰ ὄστρακα καὶ τὰ ἐλάχιστα δυστυχῶς μεγάλα μέρη ἀπὸ ἀγγεῖα, ποὺ δημοσιεύονται ἐδῶ παρακάτω, ἀποτελοῦν ἓνα πολὺ μικρὸ διαλεγμένο ποσοστὸ ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ προῆλθαν ἀπὸ τὴν ἀνασκαφὴ μας καὶ ποὺ φυλάγονται σὲ δίσκους καὶ σὲ σακίδια στὶς ἀποθήκες τοῦ Κυπριακοῦ Μουσείου στὴ Λευκωσία.

Ἡ διαλογὴ ἔγινε μὲ βάση τὶς ἀνασκαφικὲς ἐνδείξεις, ὅσο κι ἂν πρόκειται γιὰ πολὺ ταραγμένες στρωματογραφικὰ ἐπιχώσεις. Οἱ ἐνδείξεις μας ἀφοροῦσαν ἀπὸ τὴ μιὰ στοὺς τομεῖς καὶ στὰ ἀνασκαμμένα τετράγωνα, στὸ βάθος καὶ στὸ πλάτος τῶν χώρων ποὺ ἀποκαλύφθηκαν, στὶς λιγοστὲς ξεκαθαρισμένες κατόψεις σπιτιῶν, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη σὲ ἀντιπροσωπευτικὰ εἶδη τῆς κεραμικῆς, σχήματα, μέρη κυρίως ἀπὸ σχήματα, μιὰ ποὺ πρόκειται γιὰ ὄστρακα, ξεχώρισμα τύπων ἢ ρυθμῶν¹ τῆς κυπριακῆς κεραμικῆς καὶ σὲ ὅ,τι ἄλλο φάνηκε πὼς ἄξιζε νὰ σημειωθεῖ ἰδιαίτερα.

Τὸ ἐπικρατέστερο εἶδος τῆς κεραμικῆς ἀποτελεῖται ἀπὸ κομμάτια τῆς λευκῆς, ἀκόσμητης κεραμικῆς (plain white ware) —ἐδῶ παρακάτω ὡς λ.ἀ.κ.— ποὺ οἱ διάφοροι ὥστόσο τύποι της εἶναι ἀδύνατο νὰ ξεχωρίσουν ἀκριβόλογα μιὰ καὶ δὲν ἔχουμε ἐπίχωση μὲ ἀτάραχτα στρώματα. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ κατάταξη τῶν δειγμάτων στοὺς τύπους V-VII παρουσιάζεται ἐδῶ παρακάτω συχνὰ μὲ ἓνα ἐρωτηματικὸ δίπλα στὸ λατινικὸ ἀριθμὸ.

Τὸ ξεχώρισμα ἔτσι στοὺς τύπους VI καὶ VII γίνεται μὲ βάση τὸ γνωστὸ καὶ ἀπὸ ἄλλοῦ ὕλικό, προκειμένου γιὰ μικρότερα ἀνοικτὰ σχήματα, ὅπως : ἄωτες φιάλες, κύπελλα καὶ δίσκοι σκύφοι μὲ «κατάμιτα» στιλβωμένα τὰ τοιχώματά τους ἢ ἀπλῶς μὲ λευκὸ ἐπίχρισμα².

1. Οἱ Σουηδοὶ ἐρευνητὲς μιλοῦν γιὰ τύπους, οἱ Κύπριοι γιὰ ρυθμούς. Ὑστερα ἀπὸ πολλὰς σκέψεις καταλήξαμε στὸ πρῶτο, μιὰ καὶ ὁ ὅρος ρυθμὸς ἔχει πιά καθιερωθεῖ γιὰ τὴ μνημειώδη τέχνη καὶ γιὰ τὴν ἀττική κεραμική.

2. *SCE* IV 2, εἰκ. LXVII 4-5. IV 3, σ. 58 κέ., 73 κέ., ὅπου λέγεται ὅτι ὁ τύπος VII στὴ λ.ἀ.κ. ἐξακολουθεῖ καὶ μέσα στὴν ἑλληνιστικὴ ἐποχὴ. Μὲ τὸ δανεισμένο ἀπὸ τὴν ἀρχιτεκτονικὴ ὁρο «λίθος κατάμιτος» ἀποδίδεται ὁ ξένος «stroke polished».

Ἀπὸ τὰ κλειστὰ πάλι σχήματα, προκειμένου γιὰ τὰ μικροῦ μεγέθους, λ.χ. οἶνοχόη, ἂν ὁ κορμός της εἶναι ὠοειδῆς ἢ σφαιρικὸς ἢ σακόσχημος, ἂν ἡ λαβὴ της ὑπερυψώνεται πολὺ ἀπὸ τὴ στεφάνη - στόμιο, ἂν ἔχει στὴ ρίζα τοῦ λαιμοῦ της καὶ πρὸς τὸν ὦμο ἓνα ἀνάγλυφο κυμάτιο —δοντάκι— τὸ ἀγγεῖο κατατάσσεται στοὺς τύπους V ἢ VI¹.

Σὲ μιὰ ξεχωριστὴ ομάδα ἀγγείων ἀνήκουν χαρακτηριστικὲς δίδυμες λαβὲς ποὺ ἔχουν στὴν ἀπόληξή τους ἓνα ἀνάγλυφο κεφαλάκι «καρφιοῦ». Αὐτές, ἐκτὸς ἀπὸ ἐλάχιστες περιπτώσεις, ὅπου τὰ ὄστρακα βεβαιώνουν εὐρύστομα, ἀνοικτά, μεγάλα σχήματα, θὰ πρέπει νὰ ἀνήκουν σὲ μεγαλύτερες κάπως οἶνοχόες ἢ ἀμφορεῖς, ἀδιάφορο ἂν δὲ βρέθηκε ἢ δὲν ἀποτελέστηκε κανένα ἀκέραιο παράδειγμα.

Ἡ ποιότητά τους εἶναι ἄριστη. Ὁ πηλὸς τους ἐρυθρὸς, πρασινωπὸς, ἢ φαιὸς, μὲ τὸ ὠραῖο λευκὸ - κοκαλὶ ἐπίχρισμα, εἶναι λεπτὸς καὶ πολὺ καθαρὸς. Ὁ πυρήνας τῶν τοιχωμάτων τους εἶναι ὁμοιογενής.

Ὡς τώρα δὲν συναντᾶμε σὲ καμιὰ συλλογὴ ἢ δημοσίευση τέτοιο ὑλικό. Οὐτε καὶ στὸ Κυπριακὸ Μουσεῖο ὑπάρχουν ὅμοια δείγματα ποὺ νὰ προέρχονται ἀπὸ τὴν περιοχὴ μας². Ἡ πληθωρικὴ ὥστόσο παρουσία τοῦ εἶδους αὐτοῦ τῆς κεραμικῆς στὸ λόφο Γιόρκους δίνει τὴν ἐντύπωση ὅτι πρόκειται γιὰ προϊόντα ἐνὸς ντόπιου κεραμικοῦ ἐργαστηρίου, ποὺ θὰ τὸ λέγαμε «ἐργαστήρι τῆς Ἀθηαίνου»³.

Ἡ παρουσία ἐνὸς ἢ περισσοτέρων ἀνάγλυφων κεφαλῶν ἀπὸ «καρφάκια» στὴ λ.ἀ. κυπριακὴ κεραμικὴ ἀνάγεται σὲ μιὰ πολὺ παλαιὰ ἐποχὴ. Στὴν τροχήλατὴ π.χ. οἶνοχόη ἀπὸ τὸ Ἰδάλιο, ποὺ χρονολογεῖται στὴν ὕστερη κυπριακὴ III ἐποχὴ τοῦ χαλκοῦ, καὶ στίς ἄλλες ἀπὸ τὴ Λάπηθο (*Manuel I*, σ. 97 καὶ εἰκ. 34a. E. Sjöqvist, *Problems of the late Cypriot Bronze Age*, 1940, 59 καὶ εἰκ. 16, 1b-2b. H.W. Catling, *Cypriot Bronze Work*, 1964, 151, ἀριθ. 107(a-b) καὶ 106(c-d) καὶ πίν. 20)⁴.

Ἐδῶ καὶ λίγα χρόνια τὰ καρφάκια αὐτὰ παρουσιάστηκαν σὲ μικροῦ

1. *AJA* 56(1956) 49 πίν. 35 (Benson). Πρβ. καὶ *AJA* 45(1941) 271-272. *Opusc. Athen.* 3(1960)110, 114 (Gjerstad). *Necropolis of Salamis IV*, 21, T.119.2-9, πίν. XI, ὅπου ἀνάμεσα στὸν τύπο V καὶ VI ἢ IV καὶ V δὲν ὑπάρχει διαχωριστικὴ γραμμὴ.

2. Στὴ λ.ἀ.κ. μονάχα δύο τριφυλλόσχημες οἶνοχόες εἶδαμε μὲ τὴν κ. Ἰ. Μιχαηλίδου - Νικολάου στὸ Κυπριακὸ Μουσεῖο, ποὺ μπορεῖ νὰ προέρχονται ἀπὸ τὴν περιοχὴ Ἀθηαίνου, χωρὶς νὰ εἶναι καὶ αὐτὲς πρώτης τάξεως. Γι' αὐτὸ καὶ ἦταν ἐτοιμὲς νὰ ἐξαχθοῦν: S.R. 5975/75 καὶ 5976/75. Ὁ πηλὸς τους εἶναι κοκκινωπός, τὸ ἐπίχρισμα λευκό.

3. Παρὰ τὸν «κοινὸ κυπριακὸ χαρακτήρα» ὑπάρχουν καὶ «regional ceramic styles». Βλ. *Opusc. Athen.* 3(1960)107.

4. Θὰ μπορούσε ἀκόμη νὰ ἀναφερθεῖ καὶ ὁ ἀλαβάστρινος ἀμφορίσκος ἀπὸ τὸ Κίτιο (Karageorghis, *BCH* 84(1960)545 καὶ εἰκ. 67, 548 καὶ εἰκ. 78, οἶνοχόη λευκὴ τοῦ τύπου *Bucchero*).

μεγέθους πρόχους, αναθηματικές, από τη 14η - 13η προχριστιανική εκατονταετία, στο γειτονικό στο λόφο Γιόρκους «Παμπουλάριν της Κουκκουνίνας»¹, αλλά και σε εκείνες, τόσο ή πολύ παλαιότερη εποχή, όσο και ο τρόπος, όπως και οι θέσεις των ανάγλυφων κεφαλιών από καρφάκια διαφέρουν πολύ από εκείνα της λ.ά.κ. από το λόφο μας.

Έκτος από αυτές τις πολύ παλαιότερες περιπτώσεις που αναφέραμε, διαφορετική είναι και η παρουσία ή η θέση των καρφιών στα άγγεϊα με κόκκινο επίχρυσμα του τύπου V(VII) από τάφους στη Λεύκα, Βουνούς κ.ά. (SCE IV, 2, εικ. LXVI, 16, Κυπριακό Μουσείο 37,3. Στο ίδιο Μουσείο : 1933/XII-14/4 Λεύκα, 1951/IX/-8/1, 302 Βουνοί, τάφος 4, τάφος 14, τάφος 13, 22, τάφος 3, 19, 23, 33).

Έξω από την Κύπρο η παρουσία των καρφιών αυτών είναι πολύ συχνή στην εντόπια κεραμική της Λάρισας στον Έρμο, όχι μονάχα στις λαβές από οίνοχόες στη γκρίζα κεραμική (*Larissa am Hermos*, III, 126, πίν. 48, 9, 12), αλλά και σε σκύφους, που ανήκουν ακόμη στην πρώιμη εποχή του αττικού ερυθρόμορφου ρυθμού κι έχουν δίπλα στη γραπτή ανθεμωτή διακόσμησή τους και ανάγλυφα κεφάλια από καρφάκια (αὐτ. σ. 129 κέ., 134 και Πίν. 52,3). Εκεί σωστά φαίνεται πως η παρουσία τους έρμηνεύεται όχι μονάχα σαν παρόρμηση από μεταλλικά πρότυπα (σ. 99).

Δεν αποκλείεται έτσι η παρουσία των «αποκρυσταλλωμένων», διακοσμητικῶν πιά αυτῶν στοιχείων στην κυπριακή λ.ά.κ. των τύπων V(:)-VII, να οφείλεται σε μιὰ παρόρμηση από την κεραμική της Αιολίδας, με την οποία η Κύπρος στην καμπή από τη δεύτερη πρὸς την πρώτη προχριστιανική χιλιετία έχει και άλλες «μεθομηρικές», μυθολογικές σχέσεις.

Αξίζει ίσως να σημειωθεί ἐδῶ πως και από την κεραμική των μεταγενέστερων έλληνιστικῶν χρόνων, στις σαμιώτικες χοντρότοιχες λεκάνες, όπως λ.χ. *Samos XIV*, 120, εικ. 199, E, έχουμε δεξιά και αριστερά από τη ροή ανάγλυφα κεφαλάκια καρφιών. Το παράδειγμα ὡστόσο ἐκεῖ F, είναι δύσκολο να ανήκει σε λεκάνη. Μήπως πρόκειται για λαβή ;

Στον έλλαδικὸ χῶρο και σε μιὰ ἄλλη πλούσια σε καλλιτεχνική δημιουργία περιοχή έχουμε ένα τυχαῖο, αλλά σημαντικό —νομίζουμε— εὔρημα. Στην Πάρο, ανάμεσα σ' ἄλλα ἐπιφανειακά κεραμικά εὔρηματα, έχουμε από τη νότια περιοχή του νησιῦ (Ἄσπρο Χωριὸ) ένα κομμάτι από μιὰ

1. T. Dothan και A. Ben - Tor, «Excavations at Athienou, Cyprus, 1971-1972» (Preliminary Report), *Israel Expl. Journal* 22(1972) 205, φάση III, εικ. 4, 6 και κατάλογο ἀριθ. 116 για την έκθεση που έγινε στο Ἰσραηλινὸ Μουσείο της Ἱερουσαλὴμ τὴν ἀνοιξη 1974, εικ. σ. [5] και [23].

μελανόβαφη ταινιωτή λαβή με τὸ παρόμοιο με τὶς κυπριακὲς λαβὲς ἀνά-
γλυφο καρφάκι στὴν ἀπόληξή της (Πίν. 38α)¹.

Τὸ εἶδος τῆς λευκῆς γραπτῆς κεραμικῆς (white painted ware· ἐδῶ πα-
ρακάτω ὡς λ.γ.κ.), με τοὺς τύπους IV (λιγότερα παραδείγματα), V καὶ VI,
ἔρχεται δεύτερο σὲ ἀναλογία μετὰ ἀπὸ τὸ εἶδος τῆς λ.ἀ.κ.

Πολὺ μικρότερο εἶναι ἀκόμη τὸ ποσοστὸ τῆς γραπτῆς κεραμικῆς με
μελανὸ χρῶμα ἐπάνω σὲ κόκκινο ἔδαφος (black on red) καὶ τῆς δίχρωμης.
Μοναδικὸ παράδειγμα τοῦ «style figuré» εἶναι τὸ ὄστρακο 35,5/1969, Πίν.
46,35.5.

Ἡ θέση ἔτσι ποὺ παίρνει ἡ περιοχή τῆς πόλης μας στὴ μελέτη τῆς
γραπτῆς γενικὰ κεραμικῆς τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς μεγαλονήσου ἀπὸ
τὴν κυπροαρχαϊκὴ I καὶ II ἐποχὴ, ἐν μέρει καὶ ἀπὸ τὴν κυπροκλασικὴ I,
δὲν εἶναι σημαντικὴ.

Ἀπομένει νὰ σημειωθεῖ ἡ παρουσία τῆς ἀττικῆς ἐπείσακτης κεραμι-
κῆς, ποὺ ἡ συμβολή της στὴ χρονολόγηση πολλῶν δειγμάτων τῆς λ.ἀ.κ.
τῶν τύπων VI καὶ VII κυρίως εἶναι μεγάλη καὶ πολὺ βοηθητικὴ.

Δυστυχῶς μονάχα στὶς ἄωτες μελανόβαφες φιάλες, μικροῦ μεγέθους, με
σταμπωτὰ καὶ χαρακτὰ κοσμήματα στὸ ἐσωτερικὸ τους, ἔχουμε σχήματα
καθημερινῆς χρήσης καὶ μάλιστα πολύχρονης. Ἔχουμε ἐπίσης ἓνα μονα-
δικὸ κομμάτι ἀπὸ κρατήρα (Πίν. 65,23). Ἐνα ἄλλο μικροσκοπικὸ ἐρυθρό-
μορφο, με μερικὲς γραπτὲς πτυχές, βρέθηκε στὴν ἀνασκαφὴ τῆς παλαιο-
χριστιανικῆς βασιλικῆς στὸ λόφο μας. Εἶναι γνωστὸ ὅτι κυρίως ἡ βορειο-
δυτικὴ περιοχή τῆς μεγαλονήσου (Μάριον) καὶ λιγοστὰ ἄλλα παραλιακὰ
κέντρα (Πάφος καὶ Κίτιον) ἔδωσαν καλὰ γραπτὰ ἀττικὰ ἀγγεῖα.

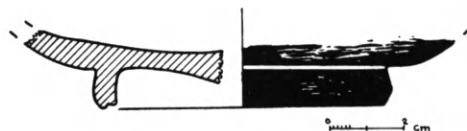
Γιὰ τὰ λιγοστὰ δείγματα ἀπὸ λαβὲς ἀπὸ ἐπείσακτους ὀξυπύθμενους
ἀμφορεῖς δὲν νομίζουμε ὅτι πρέπει νὰ γίνει ἐδῶ ἰδιαίτερος λόγος.

1. Κατατέθηκε στὸ Μουσεῖο Πάρου. Τὸ βερνίκι του εἶναι ἀπολεπισμένο. Θερμὰ εὐχαριστῶ τὸν καθ.
κ. Γ. Δεσπίνη γιὰ τὴ φωτογραφία τοῦ ὄστράκου.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΟΣΤΡΑΚΩΝ

Ἀνασκαφικὴ περίοδος 1969

1. (26-11-'69)¹. Τομ. 1, τ. 0-2-E-Z, ἀμέσως κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ χωραφιοῦ (Πίν. 38,1 καὶ Εἰκ. 7).

Εἰκ. 7 = Πίν. 38,1.

Ὅστρακο ἀπὸ μιᾶ μελανόβαφη ἀττική φιάλη. Μεγαλύτερη διάσταση 72 χιλ. Διάμετρος βάσης 8 ἐκ. Ὑψος δακτυλιδίου τῆς 1 ἐκ. Κάτω ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια κωνική. Στὴν ἔνωση τοιχωμάτων καὶ δακτυλιδίου τῆς βάσης ἔντονο χαρακτὸ αὐλάκι (grove), βαμμένο μὲ πρόσθετο κόκκινο χρῶμα. Ἀπὸ τὸ κόσμημα στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ ἀγγείου σώζονται δύο ἐφαπτόμενες ἑλικες μὲ σταμπωτὰ ἀνθέμια μέσα σὲ κύκλο ἀπὸ τέσσερις σειρὲς χαρακτὲς ἀκτίνες (rouletting).

Πρβ. γιὰ τὸ θέμα *Agora* XII, πίν. 58, 805 καὶ 59, 1052. 375 - 350 π.Χ.

2. (27-11-'69). Τομ. I, τ. 0-2-A-B, βάθος 0.30 μ. ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ δωματίου 1 τοῦ σπιτιοῦ I (Πίν. 38,2).

1. Ὅστρακο ἀπὸ φιαλόσχημο ἀγγεῖο ποὺ διατηρεῖ τὴν ἀνάγλυφη ρίζα τῆς βαμμένης λαβῆς του.

Πρβ. *SCE* IV 2, εἰκ. XXXVII 16a.

Πηλὸς κόκκινος. Μεγαλύτερη διάσταση 5 ἐκ. Μαύρη διακόσμηση ἐπάνω σὲ κόκκινο ἔδαφος (black on red), τύπος V.

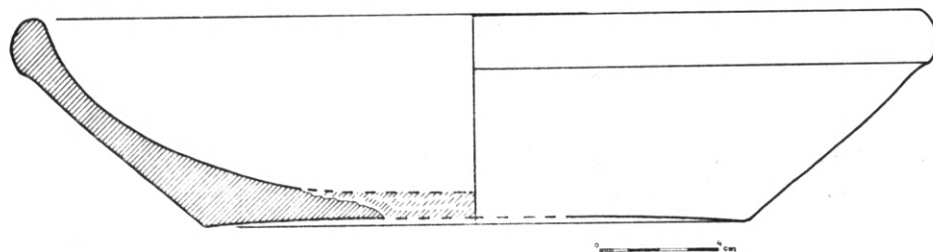
2. Μικροσκοπικὸ ὄστρακο ἀπὸ ἓνα μεγάλο κλειστὸ σχῆμα ἀγγείου στὴ λ.γ.κ. (white painted ware), τύπου V. Πηλὸς ἐρυθρὸς. Μεγαλύτερη διάσταση 2.5 ἐκ. Πλατιά ταινία καὶ δύο δακτυλίδια. Ὅπῃ ἀπὸ ἀρχαῖο μαντάρισμα(ς).

3. (27-11-'69). Τομ. I, τ. 0-2-K-A, βάθος 0.20 μ. ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ χωραφιοῦ (Πίν. 38,3 καὶ Εἰκ. 8).

Δύο κομμάτια ποὺ πιάνουν ἀπὸ μιᾶ χοντρή ἐυρύχωρη λεκάνη. Πηλὸς ἐρυθρὸς. Λ.ἀ.κ., τύπου V (ς). Ὑψος 7 ἐκ. Χορδὴ τόξου σωζόμενης ἐπίπεδης βάσης 6.5 ἐκ., παχιάς στεφάνης 0.18 μ. Συμπληρωμένη διάμετρος στεφάνης 0.31 μ., βάσης 0.18 μ.

Πρβ. *Necropolis of Salamis* II, 216, πίν. XLV, 132· LIII, 3. *Necropolis of Salamis* III, 233, πίν. XLVII, CCXXV καὶ 255, πίν. CCXXXIII, τομὲς πολλῶν, τύπου V.

1. Οἱ ἀριθμοὶ πρὶν ἀπὸ τὴν παρένθεση εἶναι οἱ ἀριθμοὶ τοῦ εὐρετηρίου καὶ ἀναφέρονται στοὺς πίνακες 38,1 κέ. Στὸ κείμενο δίνονται μὲ κυρτὰ στοιχεῖα, ἐνῶ στοὺς πίνακες εἶναι πιὸ ἔντονοι ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Ἐδῶ πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ἡ ἰδιομορφία ποὺ παρουσιάζουν στὴν ἐμφάνισή τους οἱ πίνακες 38 κέ. ὀφείλεται στὸ ὅτι, γιὰ νὰ ἀποφευχθοῦν λάθη, κρίθηκε ἀπαραίτητο νὰ μὴ διαταραχθεῖ ἡ ἀρχικὴ τους σύνθεση καὶ νὰ κατασκευαστοῦν τὰ τσιγκογραφήματα σὲ μονοκόμματα πλάκες κατὰ σελίδα μὲ βάση τὴ σύνθεση ἐκείνη, ἐπειδὴ οἱ φωτογραφίες τῶν διαφόρων εὐρημάτων εἶχαν κολληθεῖ σὲ ὀρισμένων διαστάσεων χαρτόνια καὶ κάτω ἀπὸ αὐτὲς ἢ καὶ σὲ ἄλλα σημεία τέθηκαν οἱ ἀριθμοὶ τους καὶ οἱ ἀριθμοὶ εὐρετηρίου.

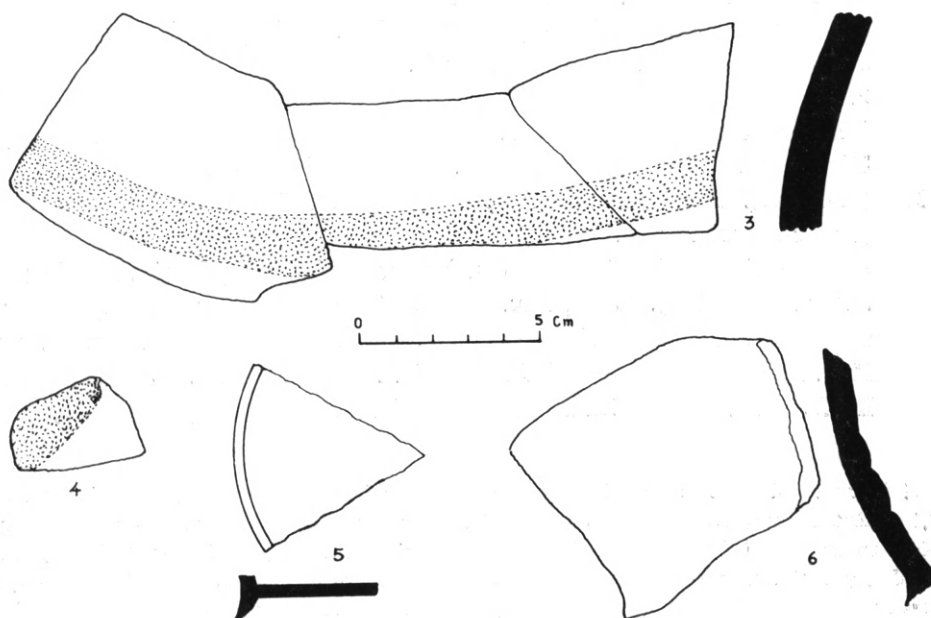
Εικ. 8 = Πίν. 38,3.

4. (27-11-'69). Τομ. Ι, ανατολικά από την κτιστή έστία (τ.0-2-B-Γ), στο βάθος του τετράπλευρου χώρου με τον πηλό και τις στάχτες, βάθος 0.40 μ. από το δάπεδο του χώρου της έστιας ή 0.70 μ. από την επιφάνεια του χωραφίου (Πίν. 38,4.1-2).

1. Δίδυμη λαβή από μία οίνοχόη στη λ.ά.κ., του τύπου VI(;). Πηλός λεπτός, πρασινωπός. Ύψος της λαβής 0.19 μ. Πλάτος ή χορδή σωζ. τόξου του στομίου 6 εκ. Στην απόληξη της λαβής ανάγλυφο κεφάλι από καρφάκι που μιμείται μεταλλικό.

2. Ρίζα από λαβή κυπριακού όξυπύθμενου αμφορέα στην ίδια με τη λαβή 1 κεραμική. Πηλός ώχροπράσινος. Μεγαλύτερες σωζ. διαστάσεις 0.12×0.12 μ. Στην επιφάνεια του δοστράκου έχουμε φανερές κατακόρυφες ραβδώσεις.

Μαζί με τα δοστράκα αυτά βρέθηκαν και άλλα στη λ.ά.κ., του τύπου VI και λίγα χοντρά στη λ.γ.κ. που θα πρέπει να ανάγονται στον τύπο VI αν όχι και στον V.

Εικ. 9 = αριθ. 4. 3-6.

3. Τρία ὄστρακα πού πιάνουν ἀπὸ ὦμο (;) ἐνὸς κλειστοῦ σχήματος. Πηλὸς ἐρυθρός, χοντρός. Ἐσωτερικὴ ἐπιφάνεια: τροχήλατο, ἐξωτερικὴ: πλατιά ταινία χρώματος μῶβ (ιώδους) ὕδαροῦ. Σωζ. μήκος 19 ἐκ. Σωζ. πλάτος 6 ἐκ. Τοιχώματα χοντρά, 1 ἐκ. παχιά (Εἰκ. 9,3).
4. Μικροσκοπικὸ ὄστρακο μὲ μαύρη διακόσμηση ἐπάνω σὲ κόκκινο ἔδαφος, τύπος V. Πηλὸς ἐρυθρός. Διαστάσεις 3.5×2.5 ἐκ. πρὸς τὴ ρίζα λαβῆς πού περιβαλλόταν ἀπὸ ταινίες (Εἰκ. 9,4).
5. Ὑστρακο ἀπὸ βάση σκύφου στὴ λ.ἀ.κ., τύπου V ἢ VI. Πηλὸς ἐρυθρωπός. Διαστάσεις 4.5×5.5 ἐκ. Διάμετρος συμπληρωμένης βάσης 8 ἐκ., ὕψος δακτυλίου τῆς 7 χιλ. (Εἰκ. 9,5).
6. Ὑστρακο ἀπὸ τοίχωμα καὶ ἀρχὴ βάσης ἀπὸ ἓνα κλειστὸ σχῆμα στὴ λ.ἀ.κ., τύπου V ἢ VI. Πηλὸς ἐρυθρωπός. Διαστάσεις 7.5×9 ἐκ. Ὁραῖο λευκὸ ἄλειμμα (Εἰκ. 9,6).
5. (28-11-'69). Τομ. I, τ.Β-Γ-2 μέσα ἀπὸ τὴν ἐπίχωση τῆς κτιστῆς ἐστίας (Πίν. 38,5.1-2).
 1. Λαβὴ ἀπὸ σκύφο πού μιμεῖται ἀττικό. Λ.ἀ.κ., τύπου VII. Πηλὸς ἐρυθρός. Χορδὴ σωζόμενου τόξου στεφάνης 4 ἐκ.
Πρβ. *SCE IV 2*, σ. 84 καὶ εἰκ. LXVII,5.
 2. καὶ Εἰκ. 10. Ὑστρακο ἀπὸ ἄωτο λεπτόφλουδο κύπελλο πού μιμεῖται μεταλλικὸ πρότυπο στὴ λ.ἀ.κ. Πηλὸς ἐρυθρός. Σωζ. ὕψος 57 χιλ. Ἀπὸ αὐτὰ τὰ 2.5 ἐκ.

Εἰκ. 10 = Πίν. 38,5.2.

ἀνήκουν στὸ χεῖλος. Σωζ. μήκος ὦμου 5 ἐκ. Ὁ κορμὸς πού λείπει θὰ ἦταν σφαιρικός, χωρὶς βάση.

Πρβ. *SCE IV 2*, εἰκ. LXVII,4.

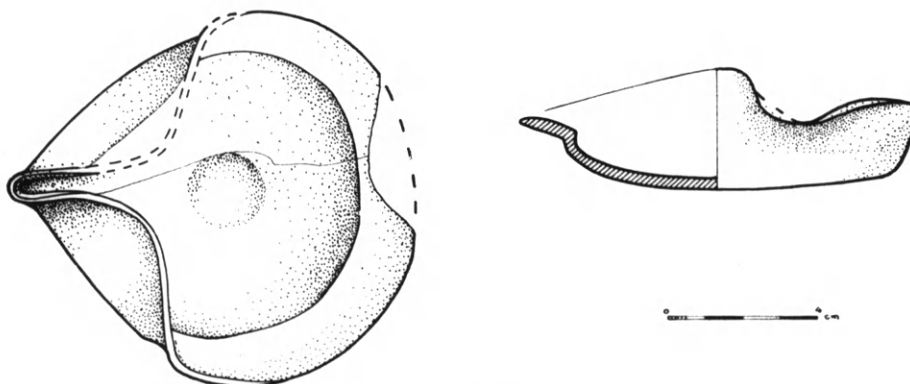
Καὶ τὰ δύο κομμάτια εἶναι χαρακτηριστικὰ τῆς λ.ἀ.κ., τύπου VII, τῆς δεύτερης κυπροκλασικῆς ἐποχῆς πού τελειώνει στὰ 325 π.Χ. καὶ εἶναι ἐνδείξεις ἢ στηρίγματα γιὰ τὴ χρονολόγηση τῆς καταστροφῆς τῆς πόλης (φάση II) γύρω στὰ 300 π.Χ.

6. (27-11-'69). Τομ. I, τ.0-2-A πρὸς τὴ γωνία τοῦ κτιστοῦ κατασκευάσματος στὸ δωμάτιο 1 τοῦ σπιτιοῦ I, βάθος 0.60 μ. (Πίν. 38,6. Εἰκ. 11).

1. Λύχνος κυπριακὸς ἀνοικτοῦ τύπου χωρὶς βάση στὴ λ.ἀ.κ., τύπου VII, σπασμένος στὰ δύο στὰ μισὰ τῆς περιφέρειάς του. Διαστάσεις 0.10×0.10 μ.

Πρβ. Vessberg, *Opusc. Athen.* I (1953) 115 κέ. καὶ πίν. I, 1-6· σ. 117, 3ου π.Χ. αἰ. Cattling, *Die Beleuchtungsgeräte im israelitisch-jüdischen Gebiet, Z. d. Deut-*

schen - Palästinavereins, Bd. 46 (1923) 13. 'Ο τύπος είναι κοινός στὸν 5ο καὶ 4ο π.Χ. αἰ. Σὲ μᾶς, μὲ βάση τὰ ὄστρακα τῆς λ.ἀ.κ. τύπου VI καὶ VII, χρονολογεῖται πρὶν ἀπὸ τὸ 325 π.Χ. Πρβ. *Necropolis of Salamis II*, 35, πίν. LXXXIII, Dr. 5, T. 16, τέλος τῆς κυπροκλασικῆς ἐποχῆς. 'Ο λύχνος αὐτ. πίν. LXXXV, T. 18.4, σ. 38 εἶναι παλαιότερος. *Salamine de Chypre*, I, Les Lampes (1969) 15, εἰκ. 1. «Lampes tournées ouvertes. Lampes en coupelle dites 'cananéennes'», ὅπου σ. 16 λέγεται ὅτι ἡ χρονολόγησή τους πάει ἀπὸ τὸν XI (;) ὥς τὸν III καὶ II π.Χ. αἰώνα. Ἡ μύξα τοῦ λύχνου σχηματίζεται μὲ μιὰ πίεση σὲ ἓνα σημεῖο τοῦ τοιχώματος τοῦ φιαλόσχημου σκεύους μὲ τὸν ἀντίχειρα καὶ τὸ δείκτη τοῦ κεραμέα. Βλ. αὐτ. εἰκ. στὴ σ. 17, VI. Nomenclature καὶ XIV, 19.

Εἰκ. 11 = Πίν. 38,6.1.

2-3. Μαζί μὲ τὸ λύχνο βρέθηκαν δύο ὄστρακα ἀπὸ δύο οἰνοχόες. Τὸ πρὸς τὰ ἀριστερά μας σώζει περισσότερο μέρος ἀπὸ τὸν ὄμο τοῦ ἀγγείου. Σωζ. πλάτος 4 ἐκ. Τὸ πρὸς τὰ δεξιὰ μας περισσότερο καὶ ἀπὸ τὰ δύο σημεῖα. Σωζ. ὕψος 3.5 ἐκ. Πηλὸς ἐρυθρός, ἀνάγλυφες ὀριζόντιες ραβδώσεις στὴ ρίζα - μέσο τοῦ λαιμοῦ. Λ.ἀ.κ., τύπου VI (;), ἄριστη ποιότητα.

7. (28-11-'69). Τομ. I, τ. 2-4-A, βάθος 0.30 μ. (Πίν. 38,7).

Δύο γραπτὰ ὄστρακα ἀπὸ ὄμο καὶ λαιμὸ τῆς ἴδιας (;) οἰνοχόης. Πηλὸς πρασινωπὸς ὠχρός, βάμμα μελανὸ ἀραιὸ καὶ ἀμαυρό. Διαστάσεις τοῦ πρώτου 5×7 ἐκ., τοῦ δεύτερου 6×12 ἐκ. Ἀκτινωτὸ κόσμημα στὸ λαιμὸ - ὄμο, παρακάτω πλατιά ταινία ἀνάμεσα σὲ δύο στενές. Λ.γ.κ., τύπου VI ἢ VII. Πρβ. Πίν. 46,36.2, καὶ τὰ ἀμέσως ἐπόμενα ἀριθ. 8.

8. (1-12-'69). Τομ. I, τ. 0-2-Θ-I, βάθος 0.20 μ. (Πίν. 39,8.1-3).

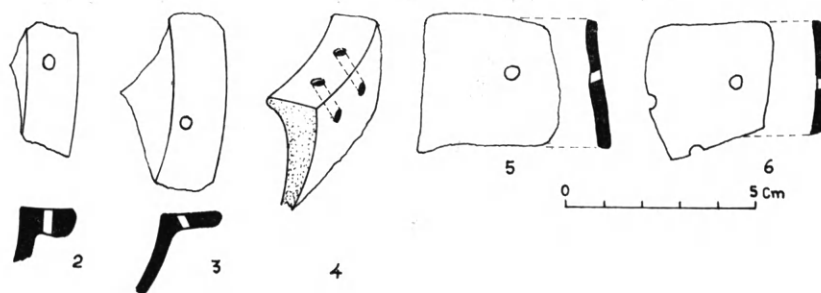
Δύο γραπτὰ κομμάτια, ὅμοια ὡς πρὸς τὸ εἶδος τῆς κεραμικῆς μὲ τὰ προηγούμενα, ἀλλὰ σὲ μεγαλύτερο σχῆμα καὶ μαζί τους λαβὴ ἀπὸ σκύφο ποὺ μιμεῖται ἀττικό στὴ λ.ἀ.κ., τύπου VII. Διαστάσεις τοῦ 1 7×10 ἐκ., τομὴ τοῦ ὀστράκου κάπως κάθετη, τοῦ 2 8.5×6.5 ἐκ., τομὴ κάπως καμπύλη καὶ τοιχώματα πιὸ χοντρά. Πηλὸς τοῦ 1 φαιός, βάμμα μελανὸ ὕδαρό. Ταινίες ὀριζόντιες καὶ ὑπόλειμμα ἀπὸ παράσταση «ιεροῦ δένδρου». Πηλὸς τοῦ 2 ἐρυθρόφαιος. Ἴδιο διακοσμητικὸ θέμα. Λευκὴ γραπτὴ κεραμικὴ, τύπου VII (;). 'Ο πηλὸς τοῦ ὀστράκου 3 εἶναι ἐρυ-

θρωπός· τὸ λευκὸ - κρέμ ἄλειμμά του εἶναι ὠραῖο. Πλάτος τῆς λαβῆς 5 ἐκ., ἀπόσταση ἀπὸ τὸ χεῖλος 4 ἐκ. Λ.ἀ.κ., τύπου VII.

9. (3-12-'69). Τομ. I, τ.0-2-H-Θ, «δωμάτιο χαλκῶν αἰχμῶν ἀπὸ βέλη», βάθος 0.60 μ. (Πίν. 39,9).

1. *Ὀστρακο ἀπὸ ἓνα πλαστικὸ ἀγγεῖο (;) - κεφάλι ζώου. Πηλὸς κόκκινος, λευκὸ - κιτρινωπὸ ἄλειμμα. Διαστάσεις 5×6 ἐκ. Λ.ἀ.κ., τύπος VI. Γιά τὸ σχῆμα πρβ. *Manuel I*, εἰκ. 39, παλαιότερη οἰνοχόη μὲ μαύρη διακόσμηση ἐπάνω σὲ κόκκινο ἔδαφος II (IV) κυπροαρχαϊκῆς I ἐποχῆς.

Μαζί του βρέθηκαν καὶ ὄστρακα στὴ λ.ἀ.κ. ποὺ εἶναι ἐνδιαφέροντα, γιατί ἔχουν τρυπηθεῖ σὲ διάφορα σημεῖα τους ὅταν ἀκόμη ὁ πηλὸς τους ἦταν ὠμὸς καὶ δὲν καθαρίστηκαν οἱ «σκλέτσες» τους (Εἰκ. 12).

Εἰκ. 12 = ἀριθ. 9. 2-6.

2. Στεφάνη ἀπὸ λεκανίδα ποὺ τρυπήθηκε ἀπὸ ἐπάνω πρὸς τὰ κάτω ἢ πλατιά στεφάνη της. Πηλὸς ἐρυθρός. Τόξο σωζ. χορδῆς στεφάνης 3 ἐκ., πλάτος στεφάνης 12 χιλ. Διάμετρος ὀπῆς 3 χιλ. Ὑπολογιζόμενη διάμετρος στεφάνης 12 ἐκ.

3. *Ὁμοία. Πηλὸς ὠχροπράσινος. Σωζ. διαστάσεις στεφάνης 4.5 ἐκ. Σωζ. ὕψος 2.5 ἐκ. Πλάτος στεφάνης 14 χιλ. Ὑπολογιζόμενη διάμετρος στεφάνης 12 ἐκ. Πρβ. *Necropolis of Salamis II*, πίν. CCXXXII, Dr. 2 καὶ Dr. 6, CCLII,26.

4. Κομμάτι ἀπὸ στεφάνη ἄωτης φιάλης. Πηλὸς ὠχρός. Σωζ. μεγαλύτερη διάσταση 5 ἐκ. Πλάτος στεφάνης 10 χιλ. Δύο ὀπές διαμ. 3 χιλ. Πρβ. *Necropolis of Salamis IV*, 5, ἀριθ. 7, T.44, πίν. I, 7 καὶ XLIII,7.

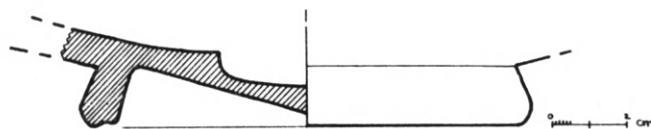
5 - 6. Δύο ὄστρακα ἀπὸ κάθετα, λεπτὰ τοιχώματα. Ὁ πηλὸς καὶ τῶν δύο ἐρυθρός. Μεγαλύτερη διάσταση τοῦ 5 3.5 ἐκ., τοῦ 6 3 ἐκ. Τὸ 5 ἔχει μία ὀπή, τὸ 6 τρεῖς. Τὰ ὄστρακα ἀνήκουν σὲ ἓνα (;) ἡθμὸ (σουρωτήρι).

10. (1-12-'69). Τομ. I, τ.0-4-H-Θ, βόρεια πλευρά, βάθος 0.20 - 0.40 μ. (Πίν. 39,10. Εἰκ. 13).

Μεγάλο μέρος ἀπὸ μελανόβαφο ἀττικὸ ψαροπινάκιο («ὀξύβαφο»)¹. Πηλὸς ἀττικός, βάμμα μελανό, στιλπνό. Σωζ. διάμετρος 10 ἐκ. Διάμετρος ἐσωτερικοῦ βα-

1. Γιά τὴν ὀνομασία «ὀξύβαφο» βλ. Σ. Δρούγου - Γ. Τουράτσογλου, *Ἑλληνιστικοὶ λαξευτοὶ τάφοι Βέροιας*, Δημοσιεύματα ΑΔ 28 (1980) 158, σμ. 135.

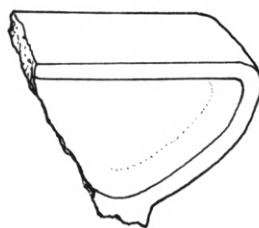
θουλώματος 47 χιλ. Ἐσωτερικὴ διάμετρος βάσης 9.5 ἐκ., ὑπολογιζόμενη ἐξωτερικὴ 12 ἐκ. Κάτω ἐπιφάνεια πυθμένα κωνική.

Εἰκ. 13 = Πίν. 39,10.

Πρβ. *Agora XII*, εἰκ. 10 1074-1076 καὶ πίν. 37, 1073, χρονολ. περὶ τὸ 325 π.Χ. *Salamine de Chypre VIII*, εἰκ. 22, 38.47 καὶ πίν. I, 4ος π.Χ. αἰ.· τὸ ἀριθ. 64 αὐτ. χρονολογεῖται πιά στὸν 3ο π.Χ. αἰώνα. Ἐδῶ Πίν. 75,16,1. Εἰκ. 83.

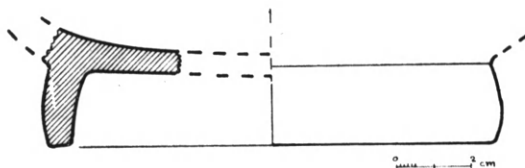
11. (1-12-'69). Τομ. I, τ.4-Η-Θ, βόρεια πλευρά, βάθος 0.40 μ. (Πίν. 40,11. Εἰκ. 14).

Εἰκ. 14 = Πίν. 40,11.

Λαβὴ σὰν ἀττικοῦ κρατήρα σχήματος «καμπάνας», ἀλλὰ γεμάτη στὴν ἐξωτερικὴ πλευρά της, στὴ λ.ἀ.κ., τύπου VI ἢ VII(;). Πηλὸς ἐρυθρός. Ὑψος 5 ἐκ. Διαστάσεις τῆς τετράπλευρης ἐπάνω ἐπιφάνειας 57×67 χιλ. Γιὰ ἄλλες λαβές παραδοσιακοῦ τύπου σὲ ἄλλη κεραμικὴ, μεταφερμένες στὴ λ.ἀ.κ., βλ. Πίν. 67,29.1.

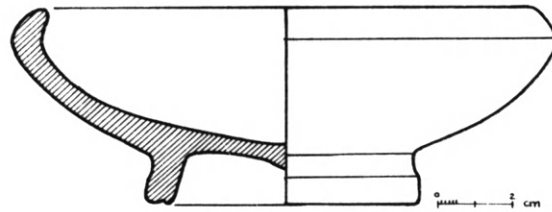
12. (1-12-'69). Τομ. I, τ.2-Η-Θ, βάθος 0.20 - 0.40 μ. (Πίν. 40,12).
Μικρὸς μόνωτος (;) ἀττικὸς μελανόβαφος σκύφος ποὺ λείπει ἡ κάθετη λαβὴ τοῦ ἀπὸ τὴ ρίζα της. Δὲν ἔχουμε τὸ ἀντίστοιχο μέρος τῆς στεφάνης τοῦ ἀγγείου. Πηλὸς ἀττικὸς, ἐρυθρός. Βάμμα κοκκινωπό. Ὑψος 72 χιλ. Διάμετρος στεφάνης ἐξωτερικὴ 9.5 ἐκ. Βάσης 57 χιλ. Τέλος τοῦ 4ου π.Χ. αἰώνα. Μαζί του βρέθηκε ἡ μισὴ λεπτὴ λαβὴ ἀπὸ μελανόβαφη φιάλη ἢ κἀνθαρο. Σωζ. μῆκος της 6.5 ἐκ.
13. (2-12-'69). Τομ. I, τ. Γ-Δ-2-8, νότια πλευρά, βάθος 0.40 μ., μαζί μὲ τὸ λίθινο γλυπτὸ Πίν. 80, ἀριθ. 1 (Πίν. 40, 13. Εἰκ. 15).

Εἰκ. 15 = Πίν. 40,13.

*Οστρακο από τη βάση μιᾶς αττικής μελανόβαφης φιάλης. Πηλός αττικός. Σωζ. χορδή τόξου 10 ἐκ. *Υψος δακτυλιδιοῦ 2 ἐκ. Στὸ ἐσωτερικὸ ὑπολείμματα ἀπὸ τέσσερα σταμπωτὰ ἀνθέμια. Μέσα τοῦ 4ου π.Χ. αἱ.

14. (*Απὸ ὅπου τὸ 13). (Πίν. 40,14. Εἰκ. 16).

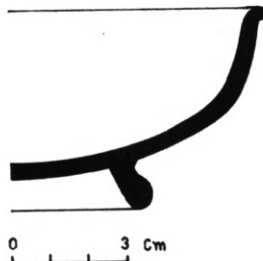

Εἰκ. 16 = Πίν. 40,14.

*Αττικὴ μελανόβαφη φιάλη ποὺ ἀποτελέστηκε ἀπὸ πέντε κομμάτια ποὺ πιάνουν, καὶ μὲ ἓνα τριγωνικὸ κενό. Χεῖλος κυρτό, δακτυλίδι βάσης ὑψηλό, 12 χιλ. Τὸ μελανὸ βάμμα εἶναι ξεθωριασμένο. *Υψος 5 ἐκ. *Εξωτερικὴ διάμετρος στεφάνης 14.5 ἐκ. Διάμετρος δακτυλιδιοῦ βάσης 72 χιλ. *Εσωτερικὸ κόσμημα: γύρω ἀπὸ τὸ ἐλικωτὸ κέντρο, τρία ἀλλεπάλληλα φύλλα ἰωνικοῦ κυματίου καὶ δύο ἀνθέμια ἐπαναλαμβάνονται τέσσερις φορές. Τὸ κόσμημα περιβάλλεται ἀπὸ τριπλὲς χαρακτὲς ἀκτίνες.

Γιὰ τὸ σχῆμα καὶ τὴ διακόσμηση πρβ. *Agora XII*, πίν. 33,834. 325 π.Χ., *Salamine de Chypre VIII*, 236, εἰκ. 32, πίν. III· 243, εἰκ. 32, γ' τέταρτο τοῦ 4ου αἰῶνα ὡς τὸ τελευταῖο τέταρτο· 598, εἰκ. 38, γύρω στὰ 300 π.Χ.

15. (2-12-'69). Τομ. I, ΒΑ γωνία «δωματίου τῶν χαλκῶν αἰχμῶν ἀπὸ βέλη», βάθος 0.60 μ., κάτω ἀπὸ λίθους τοίχων ποὺ γκρεμίστηκαν. Μαζί του οἱ χάλκινες αἰχμὲς ἀριθ. 4 - 5 (Πίν. 41,15. Εἰκ. 17).

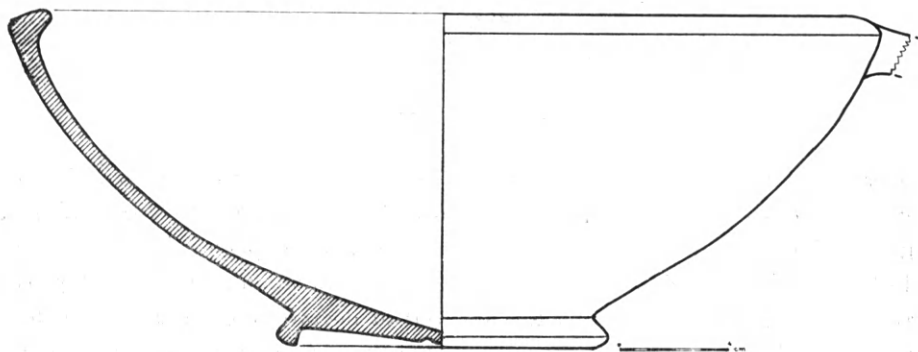
Εἰκ. 17 = Πίν. 41,15.

Μεγάλο μέρος ἀπὸ μιὰ μελανόβαφη αττικὴ φιάλη. *Υψος 5 ἐκ. Χεῖλη ποὺ ἀποκλίνουν πρὸς τὰ ἔξω, ὑπολογιζόμενη διάμετρος στεφάνης 13 ἐκ. Διάμετρος δακτυλιδιοῦ τορευτῆς βάσης 7.5 ἐκ. Κάτω ἐπιφάνεια δακτυλιδιοῦ βάσης ἄβαφη. Στὴν κάτω ἐπιφάνεια τοῦ πυθμένα ἐσωτερικὰ ἀπὸ τὸ δακτυλίδι ἐναλλαξ κόκκινη γραμμὴ, μελανόβαφη ταινία, ἄβαφος δίσκος καὶ κέντρο. Κόσμημα στὸ ἐσωτερικὸ: τέσσερις ἀνθεμωτὲς σταμπωτὲς ἑλικες μέσα σὲ κυκλικὸ πλαίσιο, ποὺ τὸ

ἀποτελοῦν δύο γραμμὲς ποὺ πλαισιώνουν φύλλα ἰωνικοῦ κυματίου. Διάμετρος τοῦ κοσμήματος 5 ἐκ.

Γιὰ τὸ σχῆμα πρβ. *Agora XII*, εἰκ. 8, 802 καὶ 803, γύρω στὰ 380 π.Χ. Γιὰ τὸ κόσμημα πρβ. *Salamine de Chypre VIII*, 237, εἰκ. 54, γ' τέταρτο τοῦ 4ου π.Χ. αἰώνα.

16. (2-12-'69). Τομ. I, τ. Γ-Δ-8, νότια πλευρά, βάθος 0.30 μ. (Πίν. 41,16. Εἰκ. 18). Μεγάλῃ μόνωτῃ λεκάνῃ ποὺ σώζεται λίγο περισσότερο ἀπὸ τὸ μισό της. Πηλὸς ἐρυθρωπός. Λ.ἀ.κ., τύπου V ἢ VI(γ). Κατάμιτο στίλβωμα ἐσωτερικὰ καὶ ἐξωτερικὰ. Ἡ ἐπιδερμίδα τοῦ ἀγγείου πρὸς τὰ σημεῖα ποὺ δὲν σώζονται εἶναι πολὺ φθαρ-

Εἰκ. 18 = Πίν. 41,16.

μένη καὶ ἔχει πολλὰ ἄλατα - ἴζημα. Τὸ ὅτι εἶχε μιὰ μονάχα λαβὴ βγαίνει ἀπὸ τὸ ὅτι δὲν βρίσκονται κατὰ τὴ διάμετρό της ἕξ ἄλλης λαβῆς. Ἀλλὰ καὶ ἡ μία λαβὴ λείπει. Ἔχουμε ὁμῶς τὴ ρίζα της καὶ μιὰ τριγωνικὴ «ἀποκρυσταλλωμένη» ἀπόφυση, πέρα ἀπὸ τὴ σύναψή της ἐπάνω στὴ στεφάνη τοῦ ἀγγείου. Ἐξέχει ἡ ἀπόφυση αὐτὴ 23 χιλ. ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸ τῆς στεφάνης. Ὑψος 12 ἐκ.

Πρβ. *SCE IV* 2, εἰκ. LXI,7 (15) γιὰ τὸ σχῆμα μονάχα τῆς λαβῆς.

Ἐξωτερικὴ διάμετρος τῆς στεφάνης 32 ἐκ., ἐσωτερικὴ 29 ἐκ. Πλάτος τῆς στεφάνης 16 χιλ. Διάμετρος βάσης 12 ἐκ. Στὴν κάτω ἐπιφάνεια τῆς βάσης ἔχει ἓνα ἀνάγλυφο κύκλο διαμέτρου 15 χιλ.

17. (2-12-'69). Τομ. I, τ.6-4-Η-Θ, βόρεια πλευρά, βάθος 0.40 - 0.60 (Πίν. 42,17). Μέρος ἀπὸ μιὰ οἶνοχόη — λαιμός, ὅμος στὴ λ.ἀ.κ., τύπου V ἢ VI(γ). Πηλὸς ἐρυθροκίτρινος, ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια ὠχροκίτρινη. Διάμετρος ρίζας λαιμοῦ στὸ ἀνάγλυφο κυμάτιο 5 ἐκ. Μεγαλύτερο σωζ. ὕψος λαιμοῦ 2 ἐκ. Μεγαλύτερες σωζ. διαστάσεις ὅμου 6×20 ἐκ. Ἐπάνω στὸν ὅμο ἔχουμε μιὰ συλλαβογραφικὴ ἐπιγραφή σὲ τέσσερις στίχους, γραμμὴν μὲ μελανὸ βάμμα. Βλ. γι' αὐτὴ *BCH* 94 (1970) 272 ἀριθ. I (Masson).
18. (2-12-'69). Τομ. I, τ.8-Θ-I, νότια πλευρά, βάθος 0.10 μ. (Πίν. 42,18). Τὸ κάτω μέρος λύχνου μὲ τὴ ρίζα τῶν τοιχωμάτων του. Τὸ «μεσόμφαλο» σώζεται ὁλόκληρο. Πηλὸς ἐρυθρός, ἀττικός. Στὸ ἐσωτερικὸ βάμμα κοκκινωπό, ἐξωτερικὰ ἄβαφος. Μεγαλύτερη σωζόμενη διάμετρος 7 ἐκ. Διάμετρος βάσης 4 ἐκ. Πρβ. Πίν. 59,28. 325 π.Χ.

19. (2-12-'69). Τομ. Ι, τ.0-2-Θ-Ι, βάθος 0.40 - 0.60 μ. (Πίν. 42,191 - 5).

1 και 2. Κομμάτια από το γραπτό λαιμό ενός αμφορέα, που δεν πιάνουν, αλλά συνανήκουν. Πηλός φαιός. Επιφάνεια άδρή, ώχρου - πρασινωπού τόνου. Το βάμμα της διακόσμησης είναι κοκκινωπό. Πλατιές, οριζόντιες ταινίες. Μέσα στη στεφάνη ταινία, επάνω στο κυρτό χείλος ταινία κυματιστή. Το αρχικό ύψος του λαιμού 15 εκ., σώζεται στο δοσρακο 1· στο 2 σώζεται ως τα 14 εκ. Η εξωτερική διάμετρος της στεφάνης συμπληρώνεται με βάση την εξωτερική χορδή του τόξου στο δοσρακο 2, σε 0.22 μ. Η εσωτερική σε 0.18 μ. Το πλάτος της στεφάνης και στα δύο δοσρακα είναι 2 εκ. Η διάμετρος του λαιμού στη βάση του είναι πιο στενή. Με βάση τη χορδή του τόξου (9.5 εκ.) υπολογίζεται 12 εκ. στο εσωτερικό του.

Το δοσρακο 3 προέρχεται από τον ώμο του ίδιου αγγείου. Σωζ. διαστάσεις 9×13 εκ. Τα τοιχώματα σ' αυτό είναι εύλογα λεπτότερα. Διακόσμηση: πλατιές ταινίες και δακτυλίδια.

Το δοσρακο 4, σωζ. διαστάσεις 7.5×8.5 εκ., ανήκει στην κοιλιά του ίδιου ίσως αγγείου. Υπολείμματα από την παράσταση «αερού δένδρου». Λ.γ.κ., τύπου VI (*Opusc. Athen.* 3,1960, 120, εικ. VI 9).

Μαζί τους βρέθηκε το κομμάτι 5, από ένα κρατηροειδές σχήμα στη λ.α.κ., τύπου VI ίσως, που σώζει τη μιὰ μεγάλη ταινιωτή, εγκάρσια λαβή του. Πηλός έρυθρός. Σωζ. διαστάσεις 8×11 εκ. Πλάτος της λαβής 1.5 εκ. Μήκος 7.5 εκ.

20. (2-12-'69). Τομ. Ι, τ.0-2-Ι-Κ, βάθος 0.20-0.40 μ. (Πίν. 43,20.1-10).

1. Μεγάλο μέρος από ένα σκύφο που σώζεται ή μιὰ λαβή του. Αποτελέσθηκε από πέντε κομμάτια που πιάνουν. Πηλός έρυθρωπός. Στην εξωτερική επιφάνεια μιὰ ζώνη έρυθρωπή. Σωζ. ύψος 10.5 εκ. μαζί με τη λαβή. Διάμετρος στεφάνης συμπληρωμένη 16 εκ. Λ.α.κ., τύπου VII.

2. Κομμάτι από άλλο σκύφο που διατηρεί τη μιὰ λαβή του. Πηλός κόκκινος. Χορδή σωζ. τόξου στεφάνης 6 εκ. Σωζ. ύψος 4 εκ. Λ.α.κ.

3. Κομμάτι από άλλο όμοιο σκύφο. Πηλός κόκκινος. Τοιχώματα πιο χοντρά από του 2. Χορδή σωζ. τόξου στεφάνης 9 εκ. Σωζ. ύψος 6 εκ. Διάμετρος στεφάνης υπολογίζεται σε 17 εκ.

4. Άλλο κομμάτι από όμοιο σκύφο. Σωζ. ύψος 6 εκ. Λ.α.κ.

5. Κομμάτι από μιὰ άωτη φιάλη. Πηλός έρυθρωπός. Σωζ. μήκος 9 εκ. Σωζ. ύψος 3.5 εκ. Εξωτερική διάμετρος στεφάνης υπολογίζεται σε 18 εκ., κατάμιτη στίλβωση. Λ.α.κ., τύπου V ή VI.

6. Κομμάτι από όμοιο σχήμα. Πηλός κόκκινος. Κατάμιτη στίλβωση εσωτερικά και εξωτερικά.

7. Κομμάτι από ένα κύπελλο. Πηλός έρυθρός. Σωζ. ύψος 5.5 εκ. Λ.α.κ., κατάμιτη στίλβωση, τύπου V(;).

8. Χείλος από όμοιο κύπελλο. Ύψος αρχικό 3 εκ. Σωζ. μήκος 9 εκ., πηλός έρυθρός. Λ.α.κ., στίλβωση κατάμιτη, τύπου V(;).

Μαζί με τα δοσρακα αυτά βρέθηκαν και δύο κομμάτια, 9 και 10, από λυχνάρια. Το πρώτο: βάση και λίγο τοίχωμα από ένα μικρού μεγέθους λυχνάρι. Πηλός

έρυθρός, άττικός. Τò «μεσόμφαλο» είναι βαμμένο με στιλπνò μελανò βάμμα. Τò βάμμα στο έξωτερικό έγινε έρυθρωπό στο ψήσιμο. Σωζ. μεγαλύτερη διάμετρος 5 εκ., διάμετρος βάσης 3 εκ. 325 π.Χ.

10. Μύξα από ένα μεγαλύτερο λύχνο. Σωζ. μήκος 6 εκ. Καί αὐτοῦ τò βάμμα στο έσωτερικό μελανό, στο έξωτερικό έρυθρωπό. Τελευταίο τέταρτο τοῦ 4ου π.Χ. αιώνα.

21. (2-12-69). Τομ. Ι, τ.0-2-Η-Θ, βάθος 0.40-0.60 μ. (Πίν. 43,21.1-6).

Τέσσερα όστρακα από σκύφους στη λ.ά.κ., τύπου VII. Ό πηλός τών τριών πρώτων είναι έρυθρός, τοῦ τέταρτου φαιός.

Διαστάσεις : 1. χορδή τόξου στεφάνης 7.5 εκ., προεξοχή λαβής 4 εκ. Πλάτος της 4.5 εκ. Διάμετρος στεφάνης υπολογίζεται σε 13 εκ.

2. Πλάτος λαβής 6 εκ., απόσταση από τò χεῖλος 4 εκ.

3. Πλάτος λαβής 4.5 εκ. Ίδια απόσταση από τή στεφάνη.

4. Πλάτος λαβής 5 εκ., απόστασή της από τή στεφάνη 4 εκ.

5. Στεφάνη από ένα λεκανοειδές άγγείο. Πηλός πρασινωπός. Χορδή τόξου 12.5 εκ. Πλάτος στεφάνης 15 χιλ. Σωζ. ύψος 3.5 εκ. Ύπολογιζόμενη διάμετρος στεφάνης 26 εκ.

Για τò σχήμα πρβ. *Necropolis of Salamis II*, πίν. CCXXXV, 35 όπου ή διάμετρός τους δέν ξεπερνά τὰ 20 εκ.

Τò όστρακό μας ανήκει στη λ.ά.κ., ίσως τύπου V.

6. Κάθετο χεῖλος από μία άωτη φιάλη. Πηλός ώχρός έρυθρός. Σωζ. μήκος 7 εκ. Λ.ά.κ.

7. Μεγάλο μέρος από μιá χύτρα με όριζόντια λαβή, στρογγυλής τομής. Σωζ. μήκος 14 εκ. Σωζ. ύψος 9.5 εκ. Πηλός καφετής. Πρβ. *Agora XII*, πίν. 94, 1956. 350 - 310 π.Χ.

22. (2-12-69). Τομ. Ι, τ.0-2-Η-Θ, βάθος 0.40-0.60 μ. Διάφορα όστρακα (Πίν. 44,22.1-15) στη λ.ά.κ.

1. Βάση πυθμένα από ένα άνοικτό σχήμα, κατάμιτο στιλβωμένο άκτινωτά στο έσωτερικό του. Κατάμιτο στιλβωμένο ήταν καί τò έξωτερικό τοῦ άγγείου, εκτός από τò δακτυλίδι τής βάσης. Πηλός έρυθρόφαιος. Διαστάσεις τοῦ όστράκου μετρημένες στο έσωτερικό του, που πήρε σχήμα περίπου τετράπλευρο, 9.5×10 εκ. Διάμετρος δακτυλιδιοῦ 97 χιλ. Λ.ά.κ., τύπου VI(;))

2 καί 3. Λαβές από σκύφους. Ό πηλός τοῦ 2 είναι πρασινοκίτρινος. Χορδή σωζ. τόξου 92 χιλ. Σωζ. ύψος 8.5 εκ. Προεξοχή τής λαβής 4.5 εκ. Πλάτος της 4 εκ. Ό πηλός τοῦ 3 είναι έρυθρός, τò άλειμμά του κρέμ. Χορδή σωζ. τόξου 5 εκ. Σωζ. ύψος 5 εκ. Πλάτος λαβής 46 χιλ., προέκτασή της 5 εκ.

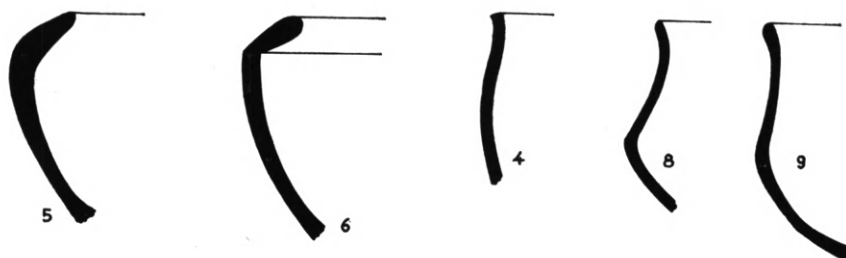
4. (Εικ. 19). Κομμάτι από σκύφο. Σωζ. μήκος 4.5 εκ., σωζ. ύψος 6.5 εκ. Πηλός κοκκινωπός.

5. 6. 7. : Τρία κομμάτια από στεφάνες από άωτες φιάλες.

5. (Εικ. 19). Πηλός πρασινωπός. Χορδή σωζ. τόξου 8 εκ. Σωζ. ύψος 5.5 εκ. Διάμετρος στεφάνης υπολογίζεται 14 περίπου εκ.

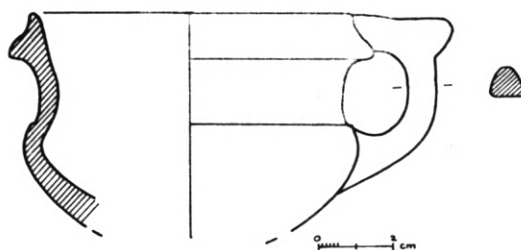
6. (Εικ. 19). Πηλός πρασινωπός. Χορδή σωζ. τόξου 8.5 εκ. Σωζ. ύψος 57 χιλ. Διάμετρος στεφάνης υπολογίζεται σε 15 περίπου εκ.

7. Πηλός πρασινόφαιος. Τομή στεφάνης όπως του 6. Σωζ. μήκος δστράκου 4.5 εκ. Όλα τα υπόλοιπα δστρακα ανήκουν σε λεπτόφλουδα, άωτα κύπελλα, που μιμούνται μεταλλικά πρότυπα. Ο πηλός του 8 (Εικ. 19) είναι κόκκινος. Σωζ. μήκος - ύψος του 5 εκ. Του 9 (Εικ. 19) ο πηλός είναι πρασινωπός. Διαστάσεις: χορδή σωζ. τόξου 7 εκ. Η διάμετρος στεφάνης υπολογίζεται περίπου 13 εκ. Ο πηλός των 10, 11, 12 και 15 είναι κόκκινος, των 13, 14 πρασινωπός. Το σωζ. μήκος του 14 είναι 8 εκ. και το σωζ. ύψος του είναι 3 εκ. Η διάμετρος της στεφάνης υπολογίζεται σε 13 εκ.

Εικ. 19 = Πίν. 44,22. 4-6. 8-9.

23. (2 και 11-12-'69). Άττικός μελανόβαφος κάνθαρος. Τομ. Ι (Πίν. 44,23. Εικ. 20). Από το δωμάτιο των χαλκών αίχμων προέρχονται δύο μονάχα δστρακα, τα άλλα, ή μικρή τριγωνική προέκταση της λαβής, χείλος, στεφάνη κλπ. προέρχονται από το δεύτερο δωμάτιο του οικοδομικού συγκροτήματος ΙΙ'69 (της μεγάλης πέτρας). Σωζ. ύψος 6 εκ. Διάμετρος στεφάνης έσωτερική 8.5 εκ. Από προέκταση λαβής σε προέκταση, συμπληρωμένη απόσταση 14 εκ. Τα περισσότερα

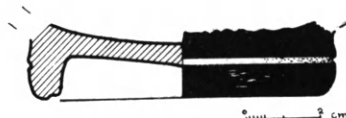
Εικ. 20 = Πίν. 44,23.

κομμάτια του βρέθηκαν μέσα στο σκληρό, πατημένο χώμα, δεύτερο επίπεδο του δωματίου 2, δίπλα στο χάλασμα - είσοδό του, και σε βάθος 0.25 μ. από την επιφάνεια του δαπέδου ή 0.60 μ. από το πιο ψηλό σημείο του τοίχου. Έτσι όρίζεται κάποιο κοινό επίπεδο - βάθος με το δάπεδο του δωματίου των χαλκών αίχμων, παρόλο που στο σημείο αυτό του δαπέδου του δωματίου 2 του οικοδομικού συγκροτήματος ΙΙ έχουμε δύο αλληπάλληλα χωματένια δάπεδα. Τα δύο κομμάτια του κανθάρου βρέθηκαν πολύ νωρίτερα (2-12-'69) μέσα σε επίχωση γεμάτη από

- δσπρακα τῆς λ.ἀ.κ., τύπου VII καὶ ἄλλα ἀντικείμενα ποὺ χρονολογοῦνται πρὶν ἀπὸ τὸ 325 π.Χ. Τὸ σκληρό, πατημένο χῶμα τοῦ δεύτερου δαπέδου τοῦ δωματίου 2 τοῦ οἴκ. συγκροτ. II περιεῖχε χαλίκια μικροῦ μεγέθους. Δὲν εἶχε ὅμως ὥς τὸ φυσικὸ βράχο πολὺ μεγάλο βάθος. Πιστεύουμε πὼς ἡ ἀρχικὴ θέσις ὅπου ἔπεσε ἢ ἔσπασε τὸ ἀρχαῖο ἀγγεῖο, ἦταν ἐκεῖ ὅπου βρέθηκαν τὰ περισσότερα κομμάτια του καὶ ὅχι τὸ δωμάτιο τῶν χαλκῶν αἰχμῶν, πράγμα ποὺ βγαίνει καὶ ἀπὸ τὶς ἄλλες ἀνασκαφικὲς ἐνδείξεις - παρατηρήσεις ὅτι ἐκεῖνο ἦταν ἕνας χῶρος, ὅπου ἀπορρίφθηκαν πολλὰ μπάζα - χῶματα, ὕστερα ἀπὸ μιὰ καταστροφὴ. Ἀπὸ τὸ ἴδιο σημεῖο τοῦ 2ου δωματίου τοῦ οἰκοδομικοῦ συγκροτήματος II, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ ἴδιο βάθος προέρχονται τὰ ἐνεπίγραφα κυπριακὰ δσπρακα ἀριθ. 37, 1969. (Πίν. 47. 1-4).
- Γιὰ τὸν ὑψηλὸ, κοῖλο λαιμὸ τοῦ κανθάρου, τὸ κυμάτιο τῆς στεφάνης καὶ τὶς προεκτάσεις τῶν λαβῶν του πρβ. *Agora* XII, 122, εἰκ. 7 καὶ πίν. 29, ἀριθ. 698, 700, ποὺ χρονολογοῦνται γύρω στὰ 375 - 350 π.Χ.
24. (3-12-'69). Τομ. I, τ.2-8-B-Γ, ἀπὸ τὸ δάπεδο τοῦ χώρου, ὅπου ἡ κτιστὴ ἐστία, στὰ νοτιοανατολικά του, κάτω ἀκριβῶς ἀπὸ τὴ χολέτρα τοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ σπιτιοῦ I (Παρένθ. Πίν. Α).
- Τρία μεγάλα κομμάτια (Πίν. 44,24) ποὺ πιάνουν καὶ μὲ τὴ βοήθεια γύψου συγκροτοῦνται, ἀπὸ ἕνα μεγάλο, ἀνοικτό, λεκανόσχημο ἀγγεῖο στὴ λ.ἀ.κ., τύπου VI(;). Πηλὸς κιτρινωπός. Ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια τῶν δσπράκων εἶναι φανερά ὀξειδωμένη καὶ καλυμμένη μὲ ἅλατα. Σωζ. ὕψος 14 ἐκ. Πλάτος τοῦ ἀνάλαφρα λοξοῦ, ἐπίπεδου χείλους 2 ἐκ. Χορδὴ σωζ. τόξου 22.5 ἐκ. Ὑπολογιζόμενη διάμετρος στεφάνης 0.33 μ.
- Καὶ ἄλλα χοντρά δσπρακα ἀπὸ τὴ λ.ἀ.κ. ποὺ βρέθηκαν στὸν ἴδιο χῶρο, κάτω ἀπὸ τὸ σημεῖο ποὺ ἔτρεχαν κάποτε τὰ νερά τοῦ δαπέδου τοῦ δωματίου I τοῦ σπιτιοῦ I ἢ κάτω ἀπὸ τὴ χολέτρα, εἶναι τῶν τύπων VI-VII. Αὐτὸ δείχνει ὅτι ὁ τριγωνικὸς χῶρος τῆς κτιστῆς «ἐστίας» ἦταν κάποτε ὑπαίθριος καὶ βρεχόταν στὸ σημεῖο ἐκεῖνο ἀπὸ τὰ νερά τῆς χολέτρας καὶ φυσικὰ καὶ ἀπὸ τὰ νερά τῆς βροχῆς. Ἔτσι ἡ διαμόρφωσις τοῦ τριγωνικοῦ χώρου καὶ τὸ κτίσιμο τῆς «ἐστίας» ἐγινε μετὰ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ δσπράκου ἀριθ. 24.
25. (4-12-'69). Τομ. I, τ. 6-H-Θ, βόρεια πλευρά, ἔξω ἀπὸ τὸ βόρειο τοῖχο τοῦ οἰκοδομικοῦ συγκροτήματος II, στὸ ἐπίπεδο τοῦ λιθόστρωτου ἢ ἔξω ἀπὸ τὸ δυτικὸ χῶρο ἐκεῖνου μὲ τὸ γουδι στὴ θέσις του.
- Θραῦσμα ἀπὸ ἕνα ἄβαφο ἀττικὸ λύχνο (Πίν. 44,25). Μύξα καμένη. Βαθὺ κυκλικὸ αὐλάκι στὴν ἐπάνω ἐπιφάνεια. Μεγαλύτερο σωζ. μῆκος 4.5 ἐκ., ἐσωτερικὰ βάμμα κόκκινο σκόπιμα. Χάραγμα *U* 1.
- Πρβ. *Agora* IV,354. *Salamine de Chypre* I, 34, τελευταῖο τέταρτο τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνα.
26. (4-12-'69). Τομ. I, τ.0-4-I-K, βόρεια πλευρά, κοντὰ στὸν ἐπικαθήμενο λοξὸ μεταγενέστερο τοῖχο (Πίν. 44,26. Εἰκ. 21).
- Βάσις ἀπὸ μιὰ ἀττικὴ, μελανόβαφη φιάλη ποὺ ἔσπασε στὰ δύο στὴν ἀρχαιότητα. Βάμμα καφετί, θαμπό. Ἐξωτερικὴ διάμετρος τοῦ δακτυλιδιοῦ τῆς βάσης 8 ἐκ., ὕψος τοῦ δακτυλιδιοῦ 1.5 ἐκ. Καταμεσῆς περίπου τοῦ ὕψους του ἔχει ἕνα βαθὺ χαρακτὸ αὐλάκι. Ἡ ἐπιφάνεια τῆς ἐπαφῆς του εἶναι διαφοροποιημένη, ἀλλὰ

βαμμένη. Ἡ κάτω ἐπιφάνεια τῆς βάσης εἶναι κωνική. Στὸ ἐσωτερικὸ ἔχουμε χαρακτὴ καὶ σταμπωτὴ διακόσμηση. Γύρω ἀπὸ σταμπωτό, ἐλικωτὸ κέντρο, ἐφαπτόμενες χαρακτὲς ἑλικες ποὺ στεφανώνονται ἀπὸ ἀνθέμια. Δὲν φαίνεται ἂν τὸ κόσμημα περιβαλλόταν κι ἀπὸ ἕνα ἄλλο κύκλο μὲ ἀκτίνες (rouletting).

Πρβ. *Agora XII*, πίν. 33, 832, εἰκ. 8, 350-325 π.Χ.· πίν. 58, 805, 375-350 π.Χ.· πίν. 59, 1052, 375-350 π.Χ.· πίν. 56, 759, 375-350 π.Χ. *Salamine de Chypre VIII*, εἰκ. 34, 324, γ' τέταρτο τοῦ 4ου π.Χ. αἰώνα.

Εἰκ. 21 = Πίν. 44,26.

27. (4-12-69). Τομ. I, δωμάτιο 1 τοῦ σπιτιοῦ I (τ.2-8-A-B, νότια πλευρά), ἀνάμεσα στὸ δάπεδο 1 καὶ 2, βάθος 1 μ. (Πίν. 44,27.1-5).

Τέσσερα ὄστρακα στῇ λευκῇ γραπτῇ κεραμικῇ τύπου V καὶ ἕνα πέμπτο ποὺ ἡ ἐπιφάνειά του καλύπτεται ἐσωτερικὰ καὶ ἐξωτερικὰ ἀπὸ μαῦρο ἄλειμμα (black slip painted). Πρβ. Πίν. 65,22.2.

Ὁ πηλὸς τοῦ ὄστράκου 1 εἶναι πρασινωπός, τὸ σχῆμα ἦταν μεγάλο καὶ κλειστό, ἡ διακόσμηση εἶναι ἀπλὴ γραμμωτὴ. Πλατιῆς ταινίες ποὺ πλαισιώνουν λεπτὰ δακτυλίδια, ἀπὸ τὴ μέση περίπου τοῦ χαμένου σχήματος καὶ ἐπάνω. Σωζ. ὕψος 16 ἐκ., σωζ. πλάτος 15 ἐκ.

Τὸ 2 στράβωσε στὸ ψήσιμο. Πηλὸς πρασινωπός. Σωζ. ὕψος 7.5 ἐκ., σωζ. πλάτος 6 ἐκ. Ἀνήκει σὲ λαιμὸ ἑνὸς κλειστοῦ σχήματος. Διακόσμηση : πλατιά δακτυλίδια.

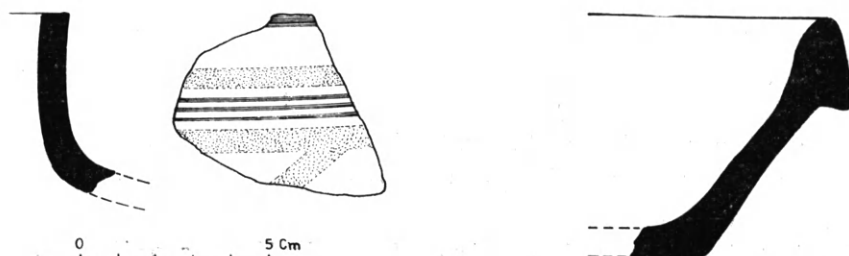
Τὸ 3 ἴσως ἀνήκει στὸ 1. Μεγαλύτερο σωζ. μήκος 42 χιλ.

Τὸ ὕψος τοῦ 4 εἶναι 6 ἐκ., ὁ πηλὸς του εἶναι ἐρυθρός, ἡ διακόσμηση ὅπως τοῦ 2.

Ὁ πηλὸς τοῦ 5 εἶναι καφετῆς. Τὸ σχῆμα εἶναι ἀνοικτό. Διαστάσεις 3.5×3 ἐκ. Στὴν ἐξωτερικὴ πλευρὰ τοῦ κάθετου χεῖλους - στεφάνης ἔχει ὀριζόντιες χαρακτὲς αὐλακώσεις.

Πρβ. *Opusc. Athen.* 3(1960) 111, εἰκ. 2, τύπος IV,6. *SCE IV* 2, εἰκ. XLIII,15. *Necropolis of Salamis II*, 131, 3 πίν. CLXVII,3. Ἐδῶ Πίν. 65,22.2.

Μαζί τους βρέθηκε ἕνα ἀκόμη γραπτὸ ὄστρακο στῇ λ.γ.κ., τύπου V, ἀπὸ ἕνα κάθετο λαιμὸ (Εἰκ. 22,6). Σωζ. ὕψος 5 ἐκ. Σωζ. μήκος 5.5 ἐκ. Πηλὸς ὅπως τοῦ 1. Διακόσμηση : ταινίες ὀριζόντιες καὶ ζικζακωτές(;).

Εἰκ. 22 = ἀριθ. 27. 6 - 7.

Καὶ ἓνα ἄλλο (Εἰκ. 22,7), ἀπὸ μιᾶ χοντρή λεκάνη στὴ λ.ἀ.κ. Ὑψος 7 ἐκ., σωζ. μήκος μαζὶ μὲ τὴν ἀρχὴ τῆς ἐπίπεδης βάσης 6 ἐκ. Πλάτος τῆς τριγωνικῆς στὴν τομὴ τῆς στεφάνης, 2.5 ἐκ.

28. (5-12-'69). Τομ. I, τ.0-8-A-B ἢ δωμάτιο 1 τοῦ σπιτιοῦ I, βάθος 1.40 μ. ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ δυτικοῦ τοίχου μὲ τὴ χολέτρα στὴ θέση τῆς. Δεύτερο μαῦρο δάπεδο, σύρριζα μὲ τὴν κατώτατη σειρὰ λίθων τῆς θεμελίωσης τοῦ τοίχου αὐτοῦ (Πίν. 45,28.1-4).

1. Κομμάτι ἀπὸ ἓνα ἀνοικτὸ σχῆμα, λεκανόσχημο μὲ δύο λαβὲς στὴ λ.γ.κ., τύπου V. Σώζεται στὰ δεξιὰ μας ἡ ρίζα τῆς λαβῆς. Σωζ. μήκος 8 ἐκ., σωζ. ὕψος 6 ἐκ. Πηλὸς κόκκινος. Στὸ ἐσωτερικὸ ἄλειμμα λευκὸ καὶ κατάλοιπο ἀπὸ μιᾶ μεγάλῃ ταινία 4 χιλ. πλατιά. Στὸ ἐξωτερικὸ : πλατιά ταινία, μελανὴ κάτω ἀπὸ τὴ ρίζα τῆς λαβῆς καὶ συγκεντρικὸς κύκλος. Πρβ. *Opusc. Athen.* 3 (1960) 111, εἰκ. 2, τύπος V, 5, κυπροαρχαϊκὴ II ἐποχὴ.

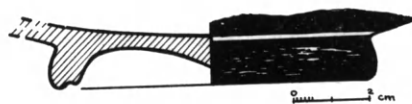
2. Ὅστρακο ἀπὸ ἓνα κλειστὸ σχῆμα. Πηλὸς πρασινέρυθρος. Σωζ. διαστάσεις 7×7 ἐκ. Τὸ ἐσωτερικὸ του εἶναι ἄβαφο, ἀλλὰ φροντισμένο, ὁμαλὰ τοιχώματα. Ἐξωτερικά : μελανὲς γωνιώδεις καὶ καμπύλες (:) ταινίες λ.γ.κ., τύπου IV πρὸς V.

3. Ὅστρακο ἀπὸ κλειστὸ, μικροῦ μεγέθους σχῆμα. Πηλὸς κόκκινος, τοιχώματα λεπτὰ, μέσα τροχήλατο. Σωζ. διαστάσεις 5.5×4 ἐκ. Διακόσμηση λ.γ.κ., τύπου V(:). Ταινία καὶ δύο δακτυλίδια.

4. Ὅμοιο μὲ τὸ 1, ἀλλὰ μικροσκοπικόν. Μέγιστη διάσταση 3 ἐκ. Πηλὸς ἐρυθρός, μέσα ἄβαφο, τοιχώματα λεπτὰ. Ἐξωτερικά : ὑπολείμματα ἀπὸ δύο ὁμόκεντρους κύκλους ποὺ περιβάλλουν δακτυλίδια. Δίχρωμος τύπος V(:).

29. (5-12-'69). Τομ. I, τ.Η-Θ-8-10, νότια πλευρά, δωμάτιο 5, οἰκοδομικοῦ συγκροτήματος II, βάθος 0.20 - 0.40 μ.

Βάση ἀπὸ μιᾶ ἀττική μελανόβαφη φιάλη ποὺ ἔχει στὴν κάτω κωνικὴ ἐπιφάνεια τοῦ πυθμένα τῆς τὸ χάραγμα ΓΑ (Πίν. 45,29. Εἰκ. 23). Ὅπως πολλὰ ἀττικά ἀγγεῖα καὶ αὐτὸ ἔχει πολὺν χρησιμοποίηθαι. Διάμετρος δακτυλιδιοῦ βάσης 8.8 χιλ.,

Εἰκ. 23 = Πίν. 45,29.

ὕψος δακτυλιδιοῦ 13 χιλ. Κάτω ἐπιφάνεια ἐπαφῆς ἄβαφη καὶ διμερῆς. Σταμπωτὸ καὶ χαρακτὸ κόσμημα στὸ ἐσωτερικόν. Γύρω ἀπὸ κύκλο, τέσσερα ζευγάρια ἀπὸ ἐφαπτόμενες ἑλικες ποὺ στεφανώνονται μὲ ἀνθήμια καὶ ἀνάμεσά τους δύο μονάχα παραπληρωματικὰ ἀνθήμια. Τὸ κόσμημα περιβάλλεται ἀπὸ κύκλο μὲ χαρακτὲς ἀκτίνες (rouletting).

Γιὰ τὸ σχῆμα πρβ. *Agora XII*, εἰκ. 8,832, πίν. 33 καὶ ἐδῶ ἀριθ. 26.

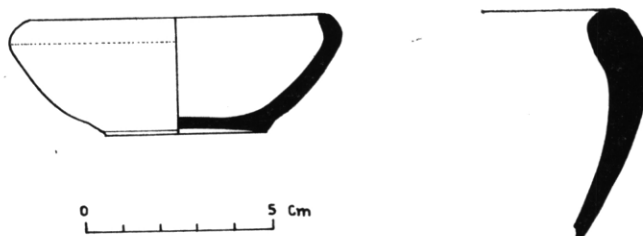
30. (5-12-'69). Τομ. I, τ.0-4-A, δωμάτιο 1 τοῦ σπιτιοῦ I, μέσα στὸ κτιστὸ κατασκεύασμα, στὴ ΒΑ γωνία του.

Οἶνοχόη (Πίν. 45,30) στὴ λ.ἀ.κ., τύπου VI(:), μὲ ὀριζόντιες τροχήλατες ραβδώσεις. Λαβὴ ταινιωτὴ ποὺ βλασταίνει ἀπὸ τὸν ὦμο καὶ λήγει στὴ στεφάνη χωρὶς νά

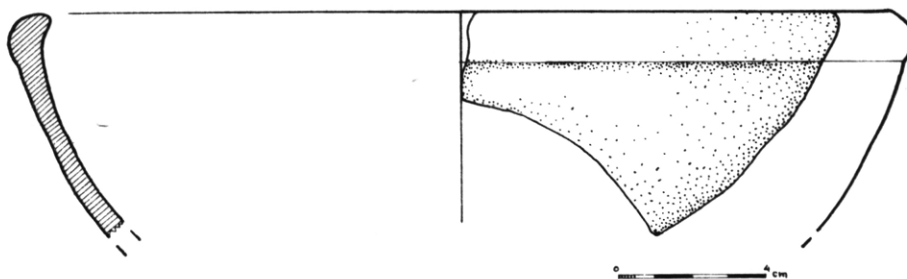
υπερυψώνεται. Πηλός πρασινωπός. Ύψος 16 εκ. Διάμετρος στεφάνης 9.5 εκ., διάμετρος τορευτής βάσης 5.5 εκ.

Πρβ. *Opusc. Athen.* 3(1960) 117, εικ. 9, τύπος VI, 12 και VII, 13, κυπροκλασική II εποχή, 400-325 π.Χ.

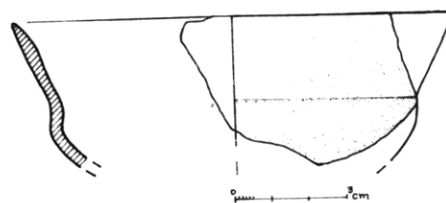
31. (8-12-69). Τομ. Ι, τ.Θ-Ι-8-10, βάθος 0.40-0.60 (Πίν. 45,31. 1-5. Εικ. 24, 1-5).

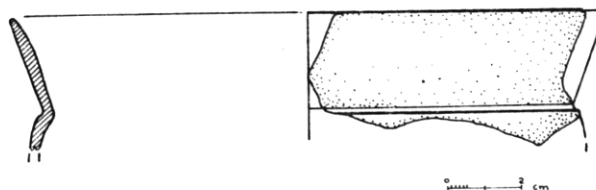
Εικ. 24 = Πίν. 45,31. 1-2.

Εικ. 24 = Πίν. 45,31.3.

Εικ. 24 = Πίν. 45,31.4.

Εικ. 24 = Πίν. 45,31.5.

1. Μικρή ἄωτη φιάλη στη λ.ἀ.κ. με συγκλίνοντα χείλη (Πίν. 45,31.1). Ύψος

32 χιλ. μαζί με τὸ ἐλάχιστο ὕψος τοῦ δακτυλιδιοῦ τῆς βάσης. Ἐξωτερικὴ διάμετρος στεφάνης 9 ἐκ., ἐσωτερικὴ 7.6 ἐκ. Διάμετρος χαμηλῆς βάσης 4.5 ἐκ.

2. Κομμάτι ἀπὸ μιᾶ ἄωτη φιάλη μεγαλύτερου μεγέθους, στὴ λ.ἀ.κ. ποὺ εἶναι μέσα-ἔξω κατάμιτη (Πίν. 45,31.2. Εἰκ. 24,2). Σωζ. ὕψος ὀστράκου 6 ἐκ., χορδὴ σωζ. τόξου τῆς στεφάνης ποὺ κλίνει αἰσθητὰ πρὸς τὸ ἐσωτερικόν, 10 ἐκ. Ἡ διάμετρος τῆς ὑπολογίζεται σὲ 22 ἐκ.

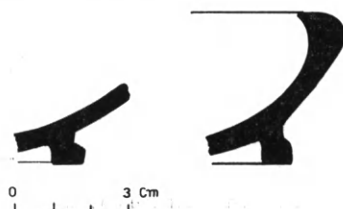
Πρβ. *Necropolis of Salamis*, II, 188, πίν. XXXIII, CXCV, 31, ποὺ τυπολογικὰ πηγαίνει στὸ τέλος τῆς κυπροαρχαϊκῆς ἐποχῆς, ἀλλὰ μὲ βάση τὸ νόμισμα ποὺ βρέθηκε μαζί κατεβαίνει ὥς τὸ τέλος τοῦ 4ου π.Χ. αἰ. Ἔτσι καὶ ἐδῶ δὲν μπορεῖ νὰ καθοριστεῖ χρονολογικὰ τὸ πλῆθος τῶν ὁμοίων ἀγγείων, γιὰτὶ δὲν βοηθᾷ ἡ στρωματογραφία.

3. Κομμάτι ἀπὸ ὁμοία φιάλη (Πίν. 45,31.3. Εἰκ. 24,3). Σωζ. ἀνάπτυγμα 10 ἐκ. Σωζ. ὕψος 6 ἐκ. Συμπληρωμένη διάμετρος στεφάνης 24 ἐκ.

4-5. Ὅστρακα ἀπὸ λεπτόφλουδα κύπελλα (Πίν. 45,31.4-5. Εἰκ. 24,4-5). Διαστάσεις τοῦ 4 6×4 ἐκ., τοῦ 5 ποὺ εἶναι στιλβωμένο κατάμιτο 7×3 ἐκ.

32. (8-12-69). Τομ. I. τ.Ζ-Η-10-12, ἐπὶ τοῦ πλακόστρωτου δαπέδου τοῦ δωματίου 3 τοῦ οἰκοδομικοῦ συγκροτήματος II, βάθος 0.40-0.60 μ.

Ἀνάμεσα στὰ ὅστρακα ἀπὸ τὴ λ.ἀ.κ., τύπου VI καὶ VII, σημειώνονται ἐδῶ δύο παραδείγματα ἀπὸ ἄωτες φιάλες (Εἰκ. 25,1-2), ποὺ τὸ δακτυλίδι τῆς βάσης τους

Εἰκ. 25 = ἀριθ. 32. 1-2.

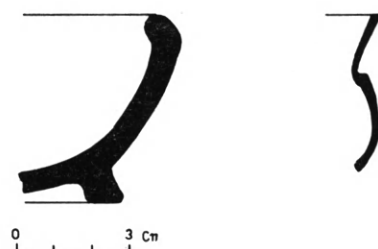
δὲν ἔχει τὴ συνηθισμένη τομὴ ἢ μᾶλλον ἔχουν βάση. Ἀπὸ τὸ 1 σώζεται ἓνα μικρὸ ὄστρακο 3.5 ἐκ. μόλις μήκους. Μέσα-ἔξω ὁμοῦ εἶναι κατάμιτο. Τὸ ὕψος τοῦ 2 εἶναι 38 χιλ.

33. (9-12-69). Τομ. I, ἐπέκταση πρὸς τὰ ἀνατολικά, ἀνάμεσα στὰ σημ. 24 καὶ 26-8 νότια πλευρά, ἢ ἀπὸ τὴ συνέχεια τοῦ χαλασμένου κοινοῦ τοίχου τῶν δωματίων 1 καὶ 4, τοῦ σπιτιοῦ I, βάθος 0.50 μ. ἀπὸ τὸ δάπεδο τῆς αὐλῆς (6) (Πίν. 46,33.1-2). 1. Ταινιωτὴ λαβὴ στὴ λ.γ.κ., τύπου IV. Πηλὸς πρασινωπός. Σωζ. ὕψος 8 ἐκ., πλάτος 5.5 ἐκ., πάχος 1.5 ἐκ. Διακόσμηση: ψαροκόκαλο ἀνάμεσα σὲ δύο πλατιεὲς ταινίες. Τὸ θέμα εἶναι μυκηναϊκό.

Πρβ. Ἀ. Πιερίδου, Ὁ πρωτογεωμετρικὸς ρυθμὸς ἐν Κύπρῳ, εἰκ. 5,18. *Salamine de Chypre* II, εἰκ. 13,77, σ. 92, 77, 14. J. Deshayes, *La Nécropole de Ktima* (1963) ἀπὸ τάφο VIII d καὶ πίν. XLIV 12, σ. 218, κάθετο στὴν πλευρὰ ἀμφορίσκου 1058, ποὺ χρονολογεῖται (σ. 238) στὴν κυπροαρχαϊκὴ I ἐποχὴ.

2. Κομμάτι ἀπὸ ἓνα μεγάλο βαρελοειδὲς σχῆμα. Πηλὸς φαιός. Σωζ. μῆκος 5 ἐκ., τοιχώματα λεπτὰ. Διακόσμηση: ἀνάμεσα σὲ δύο πλατιεὲς ταινίες ἔντεκα λεπτὰ δακτυλίδια. Λ.γ.κ., τύπου V(;).

34. (9-12-'69). Τομ. Ι, τ. Β-10-12, βάθος 0.20-0.40 μ. (Πίν. 46, 34.1-2. Εικ. 26, 1-2).
 1. Άωτη φιάλη στη λ.ά.κ., τύπου V(;). Στιλβωμένη κατάμιτη μέσα-έξω. Πηλός ἐρυθρώπος. Ύψος μαζί με τὸ δακτυλίδι τῆς βάσης 5 ἐκ. Ἐξωτερικὴ διάμετρος τῆς στεφάνης ποὺ καμπυλώνεται ἐλαφρὰ πρὸς τὰ μέσα 14.5 ἐκ. Διάμετρος δακτυλιδιοῦ βάσης 9 ἐκ.

Εικ. 26 = Πίν. 46, 34. 1-2.

Πρβ. *Necropolis of Salamis* II, 188, πυρὰ Χ 31, πίν. XXXIII, ποὺ ἔχει τὶς ἴδιες διαστάσεις.

2. Μεγάλον μέρος ἀπὸ ἓνα λεπτόφλουδον κύπελλον. Πηλός ἐρυθρός. Σωζ. ὕψος 4.5 ἐκ. Μέσα-έξω στιλβωμένο κατάμιτο. Λ.ά.κ., τύπου V-VI (;).
 35. (10-12-'69). Τομ. Ι, τ. 2-8- σημ. 24-26 προέκταση πρὸς τὰ ἀνατολικά, ΒΔ γωνία τῆς αὐλῆς (6) τοῦ σπιτιοῦ Ι, βάθος 0.50-0.60 μ. ἀπὸ τὸ δάπεδον πάνω στὸ ὁποῖο βρέθηκε τὸ χάλκινον νόμισμα Πίν. 90, 3Α-3Β, καὶ 1.20 μ. ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ χωραφιοῦ (Πίν. 46, 35.1-9).
 1. Ὅστρακον ἀπὸ ἓνα πινάκιο (;). Πηλός κατακόκκινος. Σωζ. διαστάσεις 8×5 ἐκ. Τομὴ Εἰκ. 27,1. Ἡ διάμετρος τῆς στεφάνης ὑπολογίζεται σὲ 20 ἐκ. Τοιχώματα στιλβωμένα καὶ στὶς δύο ὀψεις. Μαύρη ταινία πάνω σὲ κόκκινον ἔδαφος (black on red) στὸ ἐσωτερικὸν τοῦ χεῖλους, δύο (;) στὴν ἐξωτερικὴ ὀψη. Τύπος V.

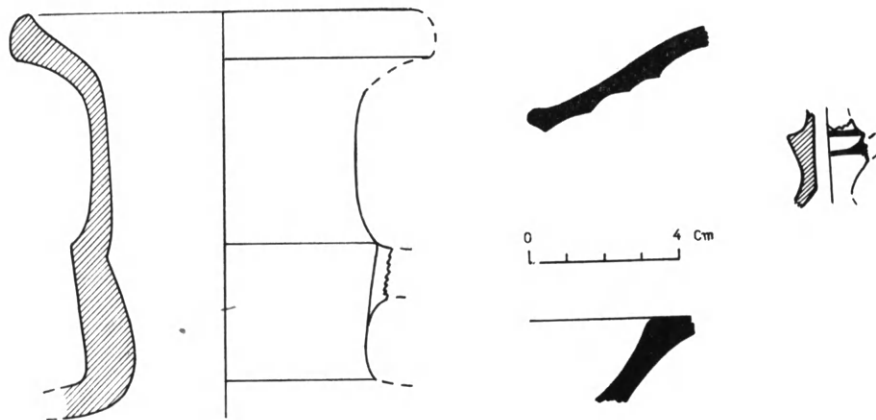
Εικ. 27 = Πίν. 46, 35. 1.4.9.

2. Μικρὸ ὄστρακον ὅπως τὸ 1. Ἴδιος πηλός. Μέγιστη διάσταση 3.5 ἐκ. Μέσα μαύρη ταινία καὶ ὑπολείμματα ἀπὸ μιᾶ ἄλλης, ἔξω μαύρη ταινία ποὺ περιβάλλει λεπτὰ δακτυλίδια ἐπάνω σὲ κόκκινον ἔδαφος. Τύπος V.
 3. Μικρὸ ὄστρακον ἀπὸ ἓνα μεγάλο, κλειστὸ σχῆμα. Πηλός κατακόκκινος. Μέγιστη σωζ. διάσταση 5 ἐκ. Στὴ μέσα ὀψη μονάχα τροχήλατο, στὴν ἔξω ταινίες καὶ δικτυωτὸ τριγωνικοῦ περιγράμματος. Μαῦρον πάνω σὲ κόκκινον ἔδαφος, τύπος IV.

4. "Οστρακο από μια βάση ανοικτού σχήματος που εικονίζεται άνεστραμμένο (Εικ. 27,4). Πηλός έρυθρός. Μέγιστη διάσταση 4.5 εκ. Κάτω πλάτος δακτυλιδιού 5 χιλ., ύψος του 1 εκ. Έσωτερική επιφάνεια στιλβωμένη. Καί στις δύο όψεις ταινίες μελανές και ιώδεις. Δίχρωμος τύπος II(V).
5. "Οστρακο από ένα κλειστό κάπως σχήμα. Πηλός έρυθρός. Διαστάσεις σωζ. 8×6 εκ. Μέσα επιφάνεια κοκκινωπή, τροχήλατο. Έξω, επάνω σε κιτρινοπράσινο στιλβνό αλειμμα - έδαφος, έχουμε μικρό υπόλειμμα από την πολύ συνηθισμένη στην κυριακή κεραμική παράσταση πουλιού. Μοναδικό παράδειγμα ανάμεσα στα κεραμικά εύρηματα της ανασκαφής σε στύλ «figuré» (Πίν. 46, 35.5). Το κεφάλι αποδίδεται με ένα απλό κύκλο. Μια μελανή στιγμή στο κέντρο του αποδίδει το μάτι. Το ράμφος δίνεται με δύο γραμμές που πλησιάζουν κάπως και εγγιζούν το έδαφος. Ο λαιμός ήταν βαμμένος με ιώδες χρώμα. Οί όριζόντιες ταινίες κάτω από το ράμφος μπορεί να υποδηλώνουν σχήμα άμφορέα ή κρατήρα δίχρωμου, κυπροαρχαϊκής II έποχής, τύπου IV.
- Πρβ. V. Karageorghis - J. des Gagniers, *La céramique chypriote de style figuré* (Roma 1974) 326, XXV. c.4, δίχρωμος κρατήρας τύπου IV στη συλλογή Κολοκασίδη· 393, XXV.f.9, δίχρωμη οίνοχόη τύπου IV, Κυπριακό Μουσείο Μ 1939/IV-5/1a, 13· 416, XXV.g.13, άμφορέας, Λοῦβρο AM 681· 464, XXV.h.6, κρατήρας, Βρετ. Μουσείο C 857, δίχρωμου τύπου IV. Σε κανένα από τα παραπάνω παραδείγματα το ράμφος του πουλιού δεν εγγιζει τόσο τις ταινίες του έδάφους.
6. Κάθετη ταινιωτή λαβή. Πηλός έρυθρός. Σωζ. ύψος 5 εκ. Η έλλειψοειδής τομή έχει πάχος 1.5×1.2 εκ. Όριζόντιες ταινίες στη λ.γ.κ., τύπου V(·).
7. "Οστρακο από ὅμο ενός κλειστοῦ σχήματος, ίσως από μια οίνοχόη με άναγλυφο κυμάτιο προς το λαιμό. Πηλός πρασινωπός. Σωζ. διαστάσεις 13×6 εκ., λ.ά.κ., τύπου VI.
8. Κομμάτι από ένα κύπελλο. Πηλός έρυθρός. Σώζεται ή χαμηλή βάση και άρκετο από το τοίχωμα. Μεγαλύτερη διάσταση 8 εκ. Διάμετρος βάσης 22 χιλ., λ.ά.κ., τύπου VI.
9. Κομμάτι από κύπελλο. Μέρος από την ταπεινή βάση και τοίχωμα που ή έξωτερική επιφάνεια - τομή του θλάται (τομή Εικ. 27,9). Πηλός έρυθρός. Μεγαλύτερη διάσταση 4.5 εκ., λ.ά.κ., τύπου VII.
- Πρβ. *Necropolis of Salamis* II, 186, πίν. XXXII, V,1, κυπροκλασική I περίοδος· πίν. XXVII, Q,2.CXCIV,2, πυρά Q, σ. 181,2, πίν. CXCV, πυρά V.1, σ. 186, λ. ά.κ., τύπου VII, τέλος κυπροκλασικής I έποχής.
36. (11-12-69). Τομ. I, τ.Ε-Z-10-12, επάνω στο πλακόστρωτο δάπεδο του τρίτου δωματίου του οικοδομικού συγκροτήματος II (Πίν. 46,36.1-3).
1. Κομμάτι από μια άττική μελανόβαφη άωτη φιάλη. Σωζ. ύψος 4 εκ. Η διάμετρος της στεφάνης υπολογίζεται σε 12.5 εκ. Η διάμετρος του δακτυλιδιού της βάσης σε 7 εκ. Στο έξωτερικό, στη ρίζα των τοιχωμάτων και στην άρχή του δακτυλιδιού της βάσης έχουμε χαρακτό αὐλάκι βαμμένο με κόκκινο χρώμα. Έσωτερικό: έξι ζευγάρια από έφαπτόμενες έλικες στεφανώνονται από σταμπωτά άνθήμια. Το κόσμημα περιβάλλεται από διπλό κύκλο με χαρακτές άκτίνες. Πρβ. Πίν. 44,26.

2. Ώστρακο ἀπὸ ὦμο οἰνοχόης στὴ λ.γ.κ., τύπου VI. Πηλὸς ὠχρὸς. Σωζ. διαστάσεις 6.5×4.5 ἐκ. Γραπτὸ ἀκτινωτὸ κόσμημα. Πρβ. Πίν. 38,7 ('69).
3. Κομμάτι ἀπὸ ἓνα λαιμὸ δξυπύθμενου ἀμφορέα. Πηλὸς κόκκινος ποὺ περιέχει ψήγματα μαρμαρυγία χρυσίζοντα. Συμπληρωμένη διάμετρος στομίου 12 ἐκ. Σωζ. ὕψος λαβῆς 7.5 ἐκ. Μεγαλύτερο πλάτος τῆς 5 ἐκ. Σφράγισμα. Στὴν ἀπόληξη τοῦ λαιμοῦ μιὰ κόκκινη ταινία κάπως ἀκατάστατα βαμμένη. Μαζί τους βρέθηκε τὸ νόμισμα ἀριθ. 4, Πίν. 90,4A-4B.
37. (11-12-'69). Τομ. I, δεῦτερο δάπεδο τοῦ δωματίου 2 τοῦ οἰκοδομικοῦ συγκροτήματος II, ἀπὸ ὅπου καὶ τὰ κομμάτια τοῦ ἀττικοῦ κανθάρου ἀριθ. 23/'69. Τέσσερα (Πίν. 47,37. 1-4) ἐνεπίγραφα ὄστρακα στὴ λ.ἀ.κ., τύπου VI ἢ VII(;).
1. Πηλὸς ἐρυθρῶπός. Σωζ. μῆκος 5.5 ἐκ. Ἡ ἐπιγραφή εἶναι γραμμένη στὴν ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια τοῦ ὀστράκου ποὺ οἱ γραμμὲς τοῦ τοιχώματός του εἶναι λοξές. Γιὰ τὴν ἀνάγνωση βλ. Ο. Masson, *BCH* 94 (1970) 272, ἀριθ. II: *Po-li-ya-u-wo-i-ko-se* = *Πο λί ν αν Φοϊ κος* = ὁ οἶκος κάποιου Πολία.
2. Πηλὸς ἐρυθρῶπός. Σωζ. μῆκος 3 ἐκ. Τοίχωμα λεπτοκέλυφο πρὸς τὸν ὦμο ἢ λαιμὸ. Ἡ ἐπιγραφή γραμμένη στὴν ἐξωτερικὴ ἐπιφάνειά του. Ἀνάγνωση Masson, ὅ.π., ἀριθ. III: *]si-ke-re-te-se* = *Ἰσρέτης*, ὅπως στὸ ὄνομα Στασικρέτης κ.ἀ.
3. Πηλὸς ὠχρὸς, πιὸ χοντρός ἀπὸ ὅ,τι τοῦ 1. Σωζ. ὕψος 4 ἐκ. Ἡ ἐπιγραφή εἶναι γραμμένη στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ ὀστράκου, ποὺ ἀνήκει σὲ ἓνα μικρὸ, κλειστὸ σχῆμα. Σώζονται τέσσερα γράμματα. Ἀνάγνωση Masson, ὅ.π., ἀριθ. IV ? *] -wo-re-ta-i* (?).
4. Πηλὸς ὅπως τῶν ὀστράκων 1 καὶ 2. Τοίχωμα λεπτὸ. Τὸ σχῆμα τοῦ ἀγγείου ἦταν μικροῦ μεγέθους. Σωζ. μῆκος 3.5 ἐκ. Τὸ ὄστρακο εἶναι ἀμφίγραφο, ἀλλὰ οἱ δύο γραμμὲς τοῦ κειμένου δὲν διαβάζονται. Masson, ὅ.π. ἀριθ. V. Τὰ ψηφία ὅλων τῶν ἐπιγραφῶν εἶναι γραμμένα μὲ μελάνι.
38. (11-12-'69). Τομ. I. Κάτω ἀπὸ τὸ δάπεδο τοῦ δωματίου 4 τοῦ σπιτιοῦ I, στὰ σημεῖα α-β-24-26, βορειότερα ἀπὸ τὴ θέση ὅπου βρέθηκε τὸ χάλκινο νόμισμα ἀριθ. 3 (Πίν. 90, 3A-3B), βάθος ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ χωραφιοῦ 1.40 μ. Τὸ πάχος τοῦ δαπέδου ἦταν 0.20 - 0.25 μ. καὶ ἀποτελοῦνταν ἀπὸ διαλυμένα πλιθάρια καὶ «μόθη» (= ἐπίχωση ἀμμουδερή), ποὺ σημαίνει ὅτι ὁ χῶρος ἔμεινε γιὰ κάποιο χρονικὸ διάστημα ἐκτεθειμένος στὰ νερά τῆς βροχῆς (Πίν. 48,38.1-16. Εἰκ. 28,1.1-16).
1. Λαιμὸς ἀπὸ ἓνα βαρελοειδὲς σχῆμα (οἰνοχόη;) μὲ «δοντάκι» περίπου στὸ μέσο τοῦ ὕψους του, καὶ χεῖλος στομίου κάθετο, ποὺ ἐξέχει καὶ καμπυλώνεται ἀρκετὰ (ἀποκλίνει) ἀπὸ τὴν κάθετη περιφέρειά του. Ἀπαρτίστηκε ἀπὸ πολλὰ κομμάτια. Πηλὸς ὠχρὸς. Σωζ. ὕψος 10.5 ἐκ. Διάμετρος στομίου 11 ἐκ., λ.γ.κ., τύπου V. Διακόσμηση: Πλατιὲς ταινίες περιβάλλουν λεπτὰ δακτυλίδια ὡς τὸ δοντάκι, καταμεσῆς τοῦ λαιμοῦ. Κάτω ἀπὸ τὴν ἀπόληξη τῆς ταινιωτῆς λαβῆς ὡς τὴν πλατιά ταινία στὴ ρίζα τοῦ λαιμοῦ - ἀρχὴ ὦμου, ἄβαφος. Πρβ. *Opusc. Athen.* III (1960) 114, εἰκ. 7, τύπος V,5, κυπροαρχαϊκὴ II ἐποχὴ.
2. Κομμάτι (δύο ὄστρακα ποὺ πιάνουν) ἀπὸ τὸ ὀριζόντιο τμήμα ἐνὸς βαρελοειδοῦς σχήματος (Πίν. 48,38.2. Εἰκ. 28,2), πολὺ τριμμένο. Πηλὸς ὠχρὸς. Σωζ. μῆκος 5.5 ἐκ. Μέσα ἀδρὸ τροχήλατο, ἐξω ἀνάγλυφη θηλὴ ἢ ὀφθαλμός· λ.γ.κ., τύπου IV-V(;). Διακόσμηση: πλατὺ κάπως δακτυλίδι γύρω στὸν ὀφθαλμὸ καὶ ἔνδεκα δακτυλίδια ποὺ περιβάλλονταν ἀπὸ πλατιά ταινία. Αὕτὴ μόλις σώζεται.

3. Κομμάτι από τη στεφάνη μιᾶς λεκανίδας (Πίν. 48,38.3. Εἰκ. 28,3). Πηλὸς φαιὸς, χοντρόκοκκος. Σωζ. ὕψος 2 ἐκ., σωζ. τόξο στεφάνης - τοιχώματος 4.5 ἐκ. Ἡ ἐσωτερικὴ τῆς διαμέτρος σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο ὑπολογίζεται σὲ 14 περίπου ἐκ. Ἀπὸ τὸ πλάτος τοῦ ὀριζόντιου χεῖλους τῆς λεκανίδας ἔχουμε μόνις 1.5 ἐκ., λ.γ.κ., τύπου V. Πρβ. *Opusc. Athen.* III (1960) 111, εἰκ. 2, τύπος V,7, κυπροαρχαϊκὴ II περίοδος. Διακόσμηση: ἐπάνω στὸ χεῖλος ἔχουμε τρεῖς κάθετες γραμμὲς ἀνάμεσα σὲ δύο παράλληλες ταινίες. Στὸ ἐσωτερικὸ σώζονται τρεῖς ταινίες. Ἐξωτερικά, κάτω ἀπὸ τὴ λοξή, ἄβαφη κάτω ἐπιφάνεια τοῦ χεῖλους, μιὰ ταινία.

Εἰκ. 28 = Πίν. 48,38. 1.2.3-16.

4-11. Ὅστρακα ἀπὸ τὰ τοιχώματα μιᾶς οἰνοχόης (:), ποὺ συνανήκουν, ἀλλὰ δὲν πίνουν (Πίν. 48,38.4-11). Δίχρωμη κεραμικὴ, τύπου IV. Πηλὸς φαιὸς, ἐσωτερικὴ ὄψη ἄβαφη. Διαστάσεις τοῦ 4 8×5 ἐκ., τοῦ 6 μεγαλύτερη 4.5 ἐκ., τοῦ 7 μεγαλύτερη 7 ἐκ., τοῦ 8 6.5 ἐκ. Οἱ μικρότερες διαστάσεις τῶν ἄλλων εἰκάζονται ἀπὸ τὴν κλίμακα τῆς εἰκόνας. Γιά τὸ διακοσμητικὸ θέμα: πλατιὲς δίχρωμες ταινίες ποὺ περιβάλλουν ὁμόκεντρος κύκλους.

Πρβ. *SCE* IV 2, εἰκ. XXIV 5/15a καὶ 8/16b· *Opusc. Athen.* III (1960) 105, εἰκ. 7, τύπος IV, 9· *Manuel* I, εἰκ. 30a, κυπροαρχαϊκὴ I ἐποχὴ, 700 - 600 π.Χ.

Τὸ ὄστρακο Πίν. 48,38.12 εἶναι γραπτὸ μελανὸ ἐπάνω σὲ κόκκινο ἔδαφος (black on red) καὶ ἀνήκει σὲ ἓνα ἀνοικτὸ σχῆμα, λεκανίδα, γι' αὐτὸ καὶ ἔχει στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ κόκκινου ἐπίχρσιμα. Πηλὸς κατακόκκινος, λεπτός. Μεγαλύτερη διάστασή του 5.5 ἐκ. Διακοσμεῖται μὲ στιλπνὲς ὀριζόντιες ταινίες καὶ μιὰ κάθετη κοντὰ στὴ ρίζα τῆς λαβῆς τοῦ ἀγγείου. Πρβ. 17,70. Πίν. 56.

Τὸ μικροσκοπικὸ κομμάτι Πίν. 48,38.13 εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρον. Ἐπαναλαμβάνεται στὴν ἐπόμενη εἰκόνα μὲ τὸν ἴδιο ἀριθ. 13. Ἐπάνω σὲ κόκκινη, στιλπνὴ ἐπιφάνεια ἔχουμε διακόσμηση ἀπὸ μελανοὺς ὁμόκεντρος κύκλους. Πηλὸς ὠχρὸς ἐρυθρός, τοίχωμα λεπτότατο, πρὸς τὸ λαιμὸ μικροῦ, κλειστοῦ σχήματος. Διαστάσεις 3×2 ἐκ.

Τὸ κομμάτι Πίν. 48,38.14 εἶναι τὸ μεγαλύτερο τῆς ομάδας αὐτῆς. Πηλὸς ὠχρὸς, ἐρυθρός. Διαστάσεις 3×3.5 ἐκ. Ἡ θέση του στὴν εἰκόνα κατὰ τὸ τροχήλατο τῆς

έσωτερικῆς ἐπιφάνειάς του. Ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια σκούρα ἐρυθρῇ, διάφοροι ὁμόκεντροι κύκλοι μὲ μαῦρο χρῶμα.

Πίν. 48,38.15. Ὁ πηλὸς ὅπως τοῦ 13. Διαστάσεις 3×1.5 ἐκ. Τὸ κόκκινο χρῶμα τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφάνειας πιὸ ἀνοιχτό. Ἀπὸ τὴ διακόσμηση σώζεται μέρος ἀπὸ ὁμόκεντρο κύκλο καὶ δύο ταινίες.

Γιὰ τὸ εἶδος τῶν ὀστράκων 13-15 καταγράφεται καὶ ἀπεικονίζεται ἐδῶ καὶ τὸ ὄστρακο 16 (Πίν. 48,38.16. Εἰκ. 28,4), ἂν καὶ προέρχεται ἀπὸ τὸν τομέα III, τ. Α-32, 1971 (Παρένθ. Πίν. Β) καὶ βρέθηκε στὶς 20-7-'71. Πηλὸς ἐρυθρὸς ὠχρὸς. Σωζ. ὕψος 2 ἐκ., διάμετρος στὸ δοντάκι 17 χιλ.

Ἐνῶ δὲν μποροῦμε νὰ καθορίσουμε τὸ σχῆμα τῶν ὀστράκων 14 καὶ 15, τὰ 13 καὶ 16 καὶ κυρίως τὸ τελευταῖο, εἶναι βέβαιο ὅτι ἀνήκει σὲ μιὰ οἰνοχόη - πρόχου μὲ μία ἢ δύο λαβὲς (small-handle-ridge jug), στὴ γραπτὴ μὲ μαῦρο ἐπάνω σὲ κόκκινο ἔδαφος κεραμικὴ τύπου III.

Πρβ. *Opusc. Athen.* III (1960) εἰκ. 8 τύπος III, 1, σ. 115. *SCE IV* 2, 287 κέ. Ἡ ἐποχὴ τῶν τεσσάρων ὀστράκων πρέπει νὰ εἶναι τὸ τέλος τῆς κυπρογεωμετρικῆς III ἐποχῆς — ἀρχὴ τῆς κυπροαρχαϊκῆς I, γύρω στὰ 700 π.Χ.

39. (15-12-'69). Τομ. I ΒΑ γωνία τοῦ ὀρίου ἀνασκαφῆς 1969, ὅπου ὁ βόρειος ἐξωτερικὸς τοῖχος τοῦ σπιτιοῦ I εἶναι χαλασμένος ὡς τὸ «ντενιό». Βάθος 0.90 μ. ἀπὸ τὸ α' δάπεδο πέρα ἀπὸ αὐτὸ τὸν τοῖχο ἢ 1.30 μ. ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ χωραφιοῦ.

Γραπτὴ λ.κ. τύπου V (Πίν. 49,39.1-3), ἀλλὰ καὶ λ.ἀ.κ., τύπου VI (Πίν. 49,39.4).

1. Μεγάλο ὄστρακο ποὺ ἀποτελέστηκε ἀπὸ τέσσερα μικρότερα. Πηλὸς ὠχρὸς, τοιχώματα χοντρά. Σωζ. ὕψος 11 ἐκ., σωζ. πλάτος 7.5 ἐκ. Πλατιὲς ταινίες ποὺ περιβάλλουν λεπτὰ δακτυλίδια.

2. Πηλὸς ὠχρὸς, ἐρυθρὸς. Διαστάσεις 7×9 ἐκ. Δύο ὁμόκεντροι κύκλοι καὶ ὑπόλειμμα ἀπὸ μεγαλύτερο.

3. Πηλὸς ὠχρὸς, ἐρυθρῶς. Μεγαλύτερο ὕψος 6.5 ἐκ., ὑπόλειμμα ἀπὸ γραπτὸ κύκλο.

4. Πηλὸς ἐρυθρὸς. Τοιχώματα χοντρά. Μεγαλύτερη διάσταση 3 ἐκ. Λ.ἀ.κ., τύπου VI(;).

40. (15-12-'69). Τομ. I. τ. 2-α-12-14, νότια πλευρά, ἐπάνω στὸ καμένο δάπεδο τοῦ νοτιότερου δωματίου (3) τοῦ σπιτιοῦ I, ἀμέσως δυτικὰ ἀπὸ τὸν κοινὸ τοῖχο του μὲ τὴν αὐλή. Μαζί οἱ χάλκινες αἰχμὲς ἀπὸ βέλη ἀριθ. 28 καὶ 29 (Πίν. 92).

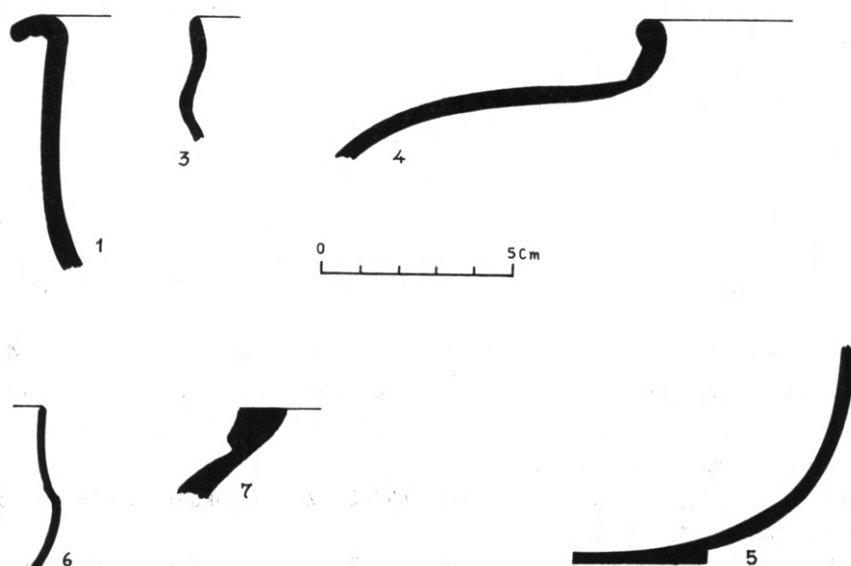
1 καὶ 2. (Πίν. 49,40.1-2. Εἰκ. 29,1). Μεγάλο μέρος ἀπὸ μιὰ βαθιὰ λεκανίδα καὶ ἓνα ἄλλο (ἀπὸ δύο ὄστρακα) μικρότερο, ποὺ ἀνήκουν, ἀλλὰ δὲν πιάνουν μὲ τὸ 1. Σωζ. ὕψος τοῦ πρώτου 7 ἐκ., χορδὴ τόξου ἀπὸ τὴ στεφάνη 8 ἐκ. Μεγαλύτερη διάσταση τοῦ 2.5 ἐκ. Ἡ διάμετρος τῆς στεφάνης τοῦ ἀγγείου ὑπολογίζεται σὲ 17 ἐκ. Διακόσμηση: μέσα-ἔξω πλατιὲς λευκὲς ταινίες ποὺ ὀρίζονται μὲ μαῦρα, λεπτὰ πλαίσια. Δίχρωμη κεραμικὴ μὲ μαῦρο ἐπάνω σὲ κόκκινο ἔδαφος καὶ ἐπιπλέον λευκό, τύπος IV.

3. (Πίν. 49,40.3. Εἰκ. 29,3). Μικρὸ ὄστρακο. Πηλὸς ἐρυθρὸς, διαστάσεις 3.5×2.5 ἐκ. Λεπτό, κάθετο χεῖλος ἀπὸ ἓνα κύαθο(;). Ἡ ἐξωτερικὴ ὀψη διακοσμεῖται μὲ κάθετες, κοκκινωπὲς (μαῦρες) γραμμὲς, ἢ ἐσωτερικὴ μὲ ἴδιες στὸ χρῶμα, ἀλλὰ

ὀριζόντιες καὶ λευκὲς ταινίες ἐπάνω σὲ ἐρυθρὸ ἔδαφος. Ἴδιος τύπος μὲ τὰ ὄστρακα 1 καὶ 2.

4. (Πίν. 49,40.4. Εἰκ. 29,4). Στόμιο καὶ ὄμος ἀπὸ ἓνα μεγάλο ἀγγεῖο στὴ λ.ἀ.κ., τύπου V-VI. Μεγαλύτερη διάσταση μήκος 17 ἐκ. Σωζ. ὕψος 6 ἐκ. Πηλὸς ἐρυθρός. Ἡ διάμετρος τοῦ στομίου ὑπολογίζεται σὲ 18 ἐκ.

5. (Πίν. 49,40.5. Εἰκ. 29,5). Ἐπίπεδη βάση καὶ μέρος ἀπὸ κάθετα τοιχώματα. Σχῆμα ἀνοικτό; Πηλὸς ἐρυθρωπός. Σωζ. ὕψος 6 ἐκ. Ἐξωτερικὴ διάμετρος τῆς ταπεινῆς βάσης 7 ἐκ. Ὡραία στιλπνὴ ἐσωτερικὴ καὶ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια, λ.ἀ.κ., τύπου VI(;).

Εἰκ. 29 = Πίν. 49, 40. 1. 3-7.

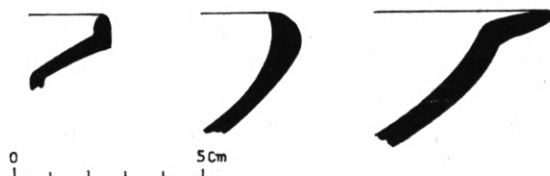
6. (Πίν. 49,40.6. Εἰκ. 29,6). Ὅστρακα ἀπὸ λεπτόφλουδο κύπελλο. Πηλὸς ὠχρός. Σωζ. ὕψος 4.5 ἐκ. Χορδὴ σωζ. τόξου στεφάνης 6.5 ἐκ. Ὑπολογιζόμενη διάμετρος στεφάνης 13 ἐκ., λ.ἀ.κ., τύπου VII(;).

7. Ὅστρακο ἀπὸ ἓνα κρατηροειδὲς σχῆμα, πὺλ μονάχα ἡ τομὴ τοῦ στομίου τοῦ εἰκονίζεται (Εἰκ. 29,7). Σωζ. ὕψος μόλις 3 ἐκ., πλάτος χεῖλους 13 χιλ., λ.ἀ.κ., τύπου VI(;).

41. (18-12-'69). Τομ. I, τ. Z-H-14-16, νότια πλευρά, ἀπὸ ὅπου καὶ ὁ ἐπόμενος ἀριθ. 42 καὶ τὰ λίθινα (Πίν. 82, 7α-β).

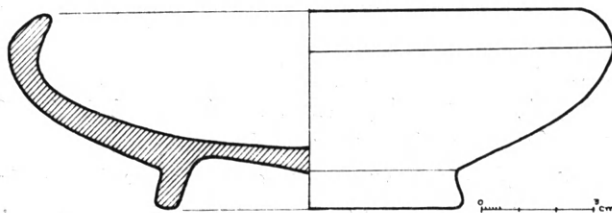
1. Χεῖλος ἀπὸ ἓνα πινάκιο(;) (Πίν. 50,41.1. Εἰκ. 30,1). Πηλὸς ἐρυθρός. Σωζ. μήκος 11 ἐκ., πλάτος 3 ἐκ. Ὅριζόντια φρίζα ἀπὸ ἑξὶ συνολικά, σταμπωτά, πλατιά καὶ στενὰ φύλλα ἰωνικοῦ κυματίου, πὺλ τυπώθηκαν ἀνὰ δύο, ἓνα πλατὺ καὶ ἓνα στενόν, μὲ τὸν ἴδιο τύπο (καλούπι), λ.ἀ.κ., τύπου VII. Κατάμιτο στίλβωμα. Τέλος τοῦ 4ου π.Χ. αἰώνα. Πρβ. *Necropolis of Salamis* II, 196 καὶ πίν. XXXVIII,30 ἀπὸ τὴν πυρὰ t.

2. Μικρό ὄστρακο ἀπὸ στεφάνη ὀλυνθιακῆς ἄωτης φιάλης, ὅπως ἢ ὑπ' ἀριθ. 42 (δὲν ἀπεικονίζεται). Διαστάσεις 5×4 ἐκ. Τομὴ (Εἰκ. 30,2) ὅπως τῆς 42. Βάμμα ἀττικό, κοκκινωπό.

Εἰκ. 30 = Πίν. 50, 41. 1-3.

3. Ὅστρακα ἀπὸ μελανόβαφο πινάκιο (Πίν. 50, 41.3. Εἰκ. 30,3). Πηλὸς ἐρυθρός. Διαστάσεις 5.5×4 ἐκ., βάμμα ὄχι πολὺ στιλπνόν. Τέλος τοῦ 4ου π.Χ. αἰ. Ὅριο χρονολογικὸ τῆς καταστροφῆς τῆς πόλης (φάση II), γύρω στὰ 300 π.Χ.
42. (18-12-'69). Τομ. I, ἀπὸ ὅπου καὶ τὰ προηγούμενα ἀριθ. 41. (Πίν. 50,42. Εἰκ. 31). Ἄωτη μελανόβαφη ἀττική φιάλη. Ὑψος 5 ἐκ. Διάμετρος στεφάνης ἐξωτερικὰ μετρημένη 16 ἐκ., διάμετρος δακτυλιδιοῦ βάσης 8 ἐκ., ὕψος 1 ἐκ. Χεῖλη εἰσέχοντα, τοίχωμα κυρτό. Βάμμα ὄχι καλόν. Ἡ ἐπιδερμίδα τοῦ ἀγγείου ἀπολεπισμένη

Εἰκ. 31 = Πίν. 50, 42.

νη ἀπὸ τὴν πολλὴν χρῆση. Στὴν κάτω ἐπιφάνεια —ἐξωτερικὴ τοῦ πυθμένα— χάραγμα: δύο κυματιστὲς γραμμὲς καὶ σταυρός.

Γιὰ τὸ σχῆμα πρβ. *Agora XII*, πίν. 33, 831 κέ. Χρονολογία 325 π.Χ. *Salamine de Chypre VIII*, ἀριθ. 292, εἰκ. 32, γύρω στὰ 300 π.Χ.

43. (18-12-'69). Τομ. I, τ.Δ-E-16-18, βάθος 0.20 μ. (Πίν. 50.43.1-2).
1. Μεγάλον τμήμα ἀπὸ μιᾶ λαβῆ ὀξυπύθμενου ἀμφορέα. Πηλὸς κόκκινος ποῦ περιέχει πολλὰ ψήγματα μαρμαρυγία. Σωζ. ὕψος λαβῆς 21.5 ἐκ., πλάτος 4 ἐκ. Διαστάσεις σφραγίσματος 2×2 ἐκ. Ἐπίσημα: βότρως. Ἐπιγραφή: [Θ] ΑΣΙΩΝ ΚΤ ἢ ΚΠ.
2. Μέρος στομίου καὶ λαβῆς ἀπὸ ὁμοιο ἀμφορέα (Πίν. 50,43.2). Πηλὸς κόκκινος. Σωζ. ὕψος λαιμοῦ 6.5 ἐκ., χορδὴ τόξου στομίου 7 ἐκ. Διαστάσεις σφραγίσματος 17 χιλ. \times 2 ἐκ. Ἐπίσημα: βότρως. Ἐπιγραφή: Θ ΕΙ.
- Πρβ. *Salamine de Chypre III*, 67, ἀριθ. 143, εἰκ. 155, ἀκαθόριστη προέλευση, ἀλλὰ καὶ ὄχι τὸ ἴδιο σφράγισμα.

1. (2-9-'70). Τομ. Ι, τ.0-A-18, βόρεια πλευρά, βάθος 0.25 μ., σύρριζα με ένα καμένο κονίαμα δαπέδου (Πίν. 51,1.1-4).
 1. "Οστρακο από μιά διχαλωτή λαβή, σωζ. μήκος 4 εκ. στην κεραμική της ύστερης ΙΙ κυπριακής εποχής του χαλκού, με λευκό άλειμμα τύπου ΙΙ (white slip ΙΙ ware) πριν από το 1200 π.Χ.
E. Sjöqvist, *Problems of the Late Cypriote Bronze Age* (Stockholm 1940) 43 εικ. 10· SCE IV, Ic, 437, εικ. LXXX 2-6, LXXXII και LXXXIII. P. Dikaios, *Enkomi* I, 163, 308 και ΙΙα, πίν. 89 στη β' ομάδα με άλλα όστρακα μαζί και διχαλωτή λαβή βαμμένη σαν τη δική μας μονάχα στους κροτάφους, όπως και στις δύο ήμισφαιρικές κύλικες του Κυπριακού Μουσείου, που εξετέθησαν στο Έθν. Μουσείο Αθηνών αριθ. καταλόγου 26(11805) και 28(19540).
 2. Δίδυμη λαβή λ.ά.κ., με ανάγλυφο κεφάλι από καρφάκι στην απόληξή της τύπου VII(·). Σωζ. μήκος 5.5 εκ., πλάτος στο καρφάκι 2 εκ. Τέλος κυπροκλασικής ΙΙ εποχής.
 3. "Οστρακο από επίπεδη βάση σκύφου στην ίδια κεραμική. Μεγαλύτερη διάσταση 3 εκ.
 4. "Οστρακο από άωτη φιάλη στην ίδια με τα 2 και 3 κεραμική. Χορδή σωζ. τόξου στεφάνης 3 εκ. Ό πηλός των τριών οστράκων είναι ώχρος. Το στρωματογραφικό ανάκρωμα ή η παραγμένη επίχωση είναι φανερό στα τέσσερα αυτά όστρακα.
2. (2-9-'70). Τομ. Ι, τ.β'-20, νότια πλευρά, βάθος 0.70 μ. Κάτω από χαλάσματα τοίχων μέσα σε στερεά, κιτρινωπά χώματα. Μετά από αυτό το βάθος είχαμε χαβάρια (σαθρό, κροκαλοπαγές πέτρωμα - παρθένο έδαφος).
Τα όστρακα (Πίν. 51,2.1-7) θα πρέπει να συνανήκουν. Ό πηλός τους είναι έρυθρός. Το σχήμα ήταν κλειστό. Το σωζ. μήκος του 2 είναι 6.5 εκ. Το 3 βεβαιώνει ότι το άγγείο ήταν δίχρωμο τύπου IV(·)-V. Το 4, μεγαλύτερη διάστασή του 6 εκ., φέρει μιά πλατιά (σωζ. πλάτος 3 εκ.) ιώδη ταινία και πάνω από αυτή δακτυλίδι, και τα δύο τελευταία σώζουν μέρη από την πλατιά ταινία και υπολείμματα από όμόκεντρους κύκλους. Το 8 ανήκει σε άλλο δίχρωμο άγγείο. Ό πηλός του είναι ώχρος - έρυθρός. Μεγαλύτερη διάσταση 4.5 εκ. Πλατιά ταινία και άλλεπάλληλα λεπτά δακτυλίδια.
3. (2 και 3-9-'70). Τομ. Ι, τ. 0-α'-20 ή μικρός λούκκος χ (Παρένθ. Πίν. Α. Πίν. 51, 3.1-12).
 1. "Οστρακο με λεπτά τοιχώματα, δίχρωμο, τύπου IV-V. Πηλός ώχρος, διαστάσεις 4 x 2.5 εκ. Πλατιά ιόχρωμη ταινία, ακολουθούν στενή μαύρη, όμόκεντροι κύκλοι και μαύρη. Η τοποθέτηση του οστράκου σύμφωνα με το τροχήλατο στο έσωτερικό του.
 2. "Οστρακο από μιά ταπεινή βάση σχήματος ανοικτού, λεκανοειδούς (Εικ. 32,2). Πηλός ώχρος. Μεγαλύτερη διάσταση - μήκος 4.5 εκ. Σωζ. ύψος 1 εκ. Συμπληρωμένη διάμετρος βάσης 11 εκ. Μέσα επιφάνεια άβαφη. Έξω: στη ρίζα της βάσης ταινία, στην κάτω επιφάνειά της τριγωνικό δικτυωτό, λ.γ.κ., τύπου IV.

3. Πηλός ἐρυθρός. Τοίχωμα λεπτό. Σχήμα κλειστό, μέτριου μεγέθους. Ἡ ἐπάνω ἄκρη τῆς γραμμωτῆς διακόσμησης ἰώδης. Δίχρωμος τύπος V. Διαστάσεις 5×5 ἐκ.
4. Ὅπως τὸ ὄστρακο 1, μικροσκοπικῶν διαστάσεων. Μεγαλύτερο μήκος 27 χιλ.
5. Πηλός ἐρυθρός. Ἐσωτερικὴ ἐπιφάνεια ἀπολεπισμένη. Ἐτσι τὸ τροχήλατο δὲν βοηθᾷ γιὰ τὴ βέβαιη τοποθέτηση τοῦ ὀστράκου. Σωζ. ὕψος 4 ἐκ. Ἡ διακόσμηση —ὕπόλειμμα ἀπὸ κυμάτιο— κατακόρυφη.

Εἰκ. 32 = Πίν. 51, 3, 2,6.

Πρβ. τὸ σύνθετο κόσμημα ἀπὸ «ἐξηρημένα ἡμικύκλια», συνηθισμένο σὲ παλαιότερα χρόνια. Κυπροαρχαϊκὴ I ἐποχὴ. J. L. Benson, *The Necropolis of Kaloriziki, Studies in Mediterranean Archaeology*, v. XXXVI (Göteborg 1973) 74, πίν. 61, K 126, «πρωτόλευκος ἀμφορέας» (proto-white painted). Ἄ. Πιερίδου, *Ὁ Πρωτογεωμετρικὸς ρυθμὸς ἐν Κύπρῳ* (1973) 50, εἰκ. 5-6, πιδὸ σύνθετο.

6. Ὅστρακο ἀπὸ ἀνάβαθι λεκανίδα στὴ λ.ἀ.κ., τύπου V(;) (Εἰκ. 32.6). Πηλός ἐρυθρός. Διαστάσεις 5.5×4 ἐκ. Πλάτος στεφάνης 1.5 ἐκ.

Πρβ. *Necropolis of Salamis III*, πίν. CCXXXIV καὶ CCXXXVI πού ἡ διάμετρος τοὺς φτάνει τὸ πολὺ τὰ 20 ἐκ.

7. Πηλός κόκκινος, τοίχωμα λεπτὸ πρὸς τὸν ὄμο ἢ στόμιο. Ἡ τοποθέτηση τοῦ ὀστράκου κατὰ τὸ τροχήλατο. Διαστάσεις 5×3 ἐκ. Δίχρωμη διακόσμηση τύπου V.

8. Πηλός ἐρυθρός, ὠχρός, τοίχωμα λεπτό. Σχήμα ἀνοικτό. Ἐσωτερικὸ: ὑπόλειμμα ἀπὸ δίχρωμη διακόσμηση, τὸ ἴδιο καὶ τὸ ἐξωτερικὸ, ἀλλὰ πιδὸ ἀμαυρῆ. Σωζ. διαστάσεις 2×3.5 ἐκ.

9. Πηλός ἐρυθρός. Διαστάσεις 3.5×3.5 ἐκ., λ.γ.κ., τύπου V. Μέσα ἄβαφο τροχήλατο, ἔξω συγκεντρικοὶ κύκλοι.

10. Μεγάλον ὄστρακο, διαστ. 12×5.5 ἐκ. Πηλός ἐρυθρός. Σχήμα κλειστὸ πρὸς τὴ βάση του, λ.γ.κ., τύπου V. Πλατιὰ ταινία καὶ δακτυλίδια.

11. Ὡραῖον κομμάτι πού ἀνήκει ἴσως στὸ ἐπόμενο. Διαστάσεις 8.5×6.5 ἐκ. Πηλός κόκκινος. Ἐσωτερικὰ τροχήλατο, ἐξωτερικά, ἰώδης μαυροπλαισιωμένη ταινία καὶ μαῦρα δακτυλίδια. Δίχρωμη κεραμική, τύπου V.

12. Μεγάλον κομμάτι πού ἀποτελέσθηκε ἀπὸ τρία ὄστρακα. Πηλός ὅπως τοῦ 11. Διαστάσεις 19×10 ἐκ. Σχήμα βαρελοειδές. Δίχρωμη κεραμική, τύπου V. Ταινίες ἰώδεις καὶ μεταξὺ τοὺς λεπτὰ μαῦρα δακτυλίδια.

4. (2 καὶ 3-9-'70). Τομ. I, τ.0-A-20, X (μεγάλος λοῦκκος). Βάθος 1.40 μ. ἀπὸ ἐπιφάνεια χωραφιοῦ, 0.75 μ. ἀπὸ ὑπόλειμμα παρακείμενου τοίχου. Ἐπίχωση ἀμμουδερῆ (Πίν. 52,4.1-3).

1. Πηλός ἐρυθρός. Σωζ. πλάτος 8.5 ἐκ. Ἐσωτερικὴ ἐπιφάνεια: ἄδρὸν τροχήλατο, ἀλλὰ βαμμένο μὲ μαῦρον καὶ ἰώδες χρῶμα. Σχήμα ἀνοικτό, λεκανοειδές. Ἐξω-

τερικό, αλλειμμα λευκό και διακόσμηση λ.γ.κ., τύπου IV(;). Όριζόντιες ταινίες και συνεχές δικτυωτό κόσμημα.

Για το σχήμα και το κόσμημα λίγο παλαιότερη είναι η λεκανίδα *Opusc. Athen.* III (1960) 110, εικ. 1, τύπος III,3, κυπρογεωμετρική III εποχή. Το δικό μας κομμάτι θα πρέπει να χρονολογηθεί άμέσως μετά το 700 π.Χ. στην κυπροαρχαϊκή I εποχή.

2. Μικρό κομμάτι από τη βάση του ίδιου ίσως αγγείου που δεν πιάνει. Μεγαλύτερο σωζ. μήκος 4 εκ. Εικονίζεται η εξωτερική όψη του.

3. Κάθετη, ταινιωτή λαβή, με βάση τη φορά του τροχήλατου στο έσωτερικό του κομματιού. Σωζ. ύψος - πλάτος 10.5 εκ. Πηλός ερυθρός. Σχήμα οινόχρη βαρελοειδής. Διακόσμηση: κάθετες μελανές ταινίες που πλαισιώνουν οριζόντιο οδοντωτό κόσμημα. Η ρίζα της λαβής περιβάλλεται από πλατιά καμπύλη ταινία. Δίπλα της —αριστερά μας— υπόλειμμα από την κάθετη ταινία, πέρα από την οποία θα είχαμε λεπτά δακτυλίδια που περιέβαλλαν το οριζόντιο μέρος του αγγείου. Μόλις σώζεται το ίχνος ενός. Το ίδιο θέμα θα πλαισιώνει τη λαβή και από την άλλη μεριά (στά δεξιά μας). Λ.γ.κ., τύπου IV.

5. (3-9-70). Τομ. I, τ.δ-30-12, βάθος 0.60-0.70 μ., μέσα σε φορητή σκληρή επίχωση που τοποθετήθηκε εκεί για δάπεδο δωματίου του 4ου π.Χ. αι. (Πίν. 52,5.1-3).

0 2 cm

Εικ. 33 = Πίν. 52, 5. 1.

1. Δίσκος, με ανάγλυφη στο κέντρο του κορυφή (Εικ. 33), από ένα ψευδόστομο άμφορέα, που σώζει αρκετό μέρος από τη μία ταινιωτή λαβή του. Πηλός ώχρος. Σωζ. διαστάσεις 4×3 εκ. Σωζ. ύψος 2 εκ. Πρωτόλευκος τύπος, γύρω στα 1075 π.Χ. Πρβ. V. Karageorghis, *Alaas, A Protogeometric Necropolis in Cyprus* (1975) τάφος 13, πίν. V, 4, 7, 8, LIII 4,7,8· τάφος 16, πίν. XI και LVII, 1,5,15· τάφος 17, πίν. XV, 24 και LX,24· τάφος 19,13, πίν. XVIII και LXIII,13· σ. 29 κέ., πίν. XXVI B,10, XXVII B,6, LXXXIII B,1 και LXVIII· σ. 43, πίν. XLII B2-B3. Αὐτ. σ. 49 και 67 για τη χρονολόγηση. Πρβ. Α. Πιερίδου, δ.π., 59, πίν. 14-15. *Salamine de Chypre* II, 89 κέ. *Manuel* I, 171, εικ. 63b από Alaas, πρωτόλευκος ψευδόστομος άμφορέας = ύστερη εποχή του χαλκού στην Κύπρο III - κυπρογεωμετρική I.

2. Όστρακο στη λ.α.κ., τύπου V(;). Πηλός ερυθρωπός. Μέσα τροχήλατο, άβαφο. Έξω, μία άμαυρή, αδύναμη ταινία(;). Διαστάσεις 5×3 εκ.

3. Όστρακο μικρό από όμο ληκυθίου (;). Πηλός κόκκινος. Έσωτερικό άβαφο. Έξωτερικό: πλατιά μαύρη ταινία επάνω σε κόκκινο έδαφος, που έχει ταλαιπωρηθεί σε νεώτερη εποχή(;).

6. (3-9-70). Τομ. I, τ.Α-B-16-18, βάθος 0.70 μ. ανάμεσα σε ποταμοχάλικα (Πίν. 52,6). Μικροσκοπικό όστρακο από ένα ύστεροελλαδικό IIIb (μυκηναϊκό) άγγείο, σχήματος κάπως μεγάλου. Σωζ. διαστάσεις 2×1.5 εκ. Πάχος τοιχώματος 6 χιλ. Τρεις χρυσέρυθρες ταινίες. 13η έκατονταετία π.Χ.

7. (3-9-70). Τομ. Ι, τ.δ'-ε'-20-22, νότια πλευρά, βάθος μόλις 0.10 - 0.20 μ. (σχεδόν επιφάνεια) (Πίν. 52,7).
Μεγάλο μέρος από τη βάση ενός πινακίου, που αποτελέστηκε από δύο δσπρακα. Πηλός ερυθρός και επιφάνεια ερυθρή, στιλβωμένη. Ἡ διάμετρος τῆς βάσης υπολογίζεται σὲ 16 ἐκ. Τὰ δύο ἄλλα δσπρακα ἀπὸ χεῖλος (διαστάσεων 7 καὶ 9 ἐκ.) δὲν εἶναι βέβαιο ἂν ἀνήκουν στὸ ἴδιο πινάκιο.
Γιὰ τὸ πλησιέστερο προφίλ τους πρβ. *Hesperia* II, πίν. IX, 203-204, 214-215. Μέσα τοῦ 2ου μ.Χ. αἰ. Πρβ. ἐδῶ Πίν. 74,11.
8. (4-9-70). Τομ. Ι, τ.θ'-ι'-22, νότια πλευρά, βάθος 0.20 μ.
Μελανόβαφη ἀττική φιάλη πολὺ ἐλλιπής (Πίν. 52,8). Ὑψος 5 ἐκ. Διάμετρος στεφάνης ἐξωτερικῆς 13.5 ἐκ., διάμετρος δακτυλιδιοῦ βάσης 6.5 ἐκ. Βάμμα κακόν, καὶ στὶς δύο ὄψεις ἀκατάστατα βαμμένη. Τέλος τοῦ 4ου αἰῶνα π.Χ., ἐποχὴ τῆς καταστροφῆς τῆς πόλης. Φάση II.
9. (4-9-70). Τομ. Ι, τ.θ'-ι'-22, νότια πλευρά, βάθος 0.55 μ. (Πίν. 53,9.1-2).
1. Βάση ἴσως ἀπὸ σκύφο στὴ λ.ἀ.κ., τύπου VI(γ). Πηλός πρασινωπός. Διάμετρος 9 ἐκ., ὕψος δακτυλιδιοῦ 1 ἐκ.
2. Βάση ἀπὸ σχῆμα ἀνοικτό, ὅπως καὶ τὸ 1. Πηλός ερυθρός. Διάμετρος 8.7 ἐκ. Στὸ κέντρο τῆς κοίλος πρόστυπος κύκλος διαμέτρου 4.4 ἐκ. Ὑψος δακτυλιδιοῦ βάσης 4 χιλ. Καὶ τὰ δύο δσπρακα δείχνουν τὴν ἄριστη ποιότητα καὶ τὴν ἀκρίβεια μὲ τὴν ὁποία εἶναι γυρισμένα στὸν κεραμικὸ τροχὸ τὰ ἀγγεῖα τῆς κυπροκλασικῆς I ἐποχῆς καὶ ἴσως στὸ ἐργαστήρι τῆς Ἀθηαίνου.
10. (5-9-70). Τομ. Ι, τ.Α-Β-2, βάθος 0.15-0.35 μ. (Πίν. 53,10.1-2).
1. «Μεσόμφαλο» λύχνου. Πηλός ἀττικός. Μεγαλύτερη διάμετρος 6 ἐκ. Σωζ. ὕψος 2 ἐκ. Διάμετρος βάσης 3.5 ἐκ., ὕψος τῆς 5 χιλ. Μέσα βάμμα καφετὶ πρὸς τὸ μαῦρο. Ἐξω ἄβαφος. Πρβ. *Agora* IV, 70, τύπος 25A, 285-300, πίν. 10.38.
2. (Εἰκ. 34). Ὅστρακο ἀπὸ ἓνα ψαροπινάκιο (ὀξύβαφο) στὴ λ.ἀ.κ., τύπου VII.

Εἰκ. 34 = Πίν. 53,10.2.

- Μεγαλύτερη διάσταση 6 ἐκ. Σωζ. ὕψος 1.5 ἐκ., διάμετρος ἐσωτερικοῦ βαθουλώματος 3 ἐκ. Ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια λεία. Ἡ ἐσωτερικὴ δείχνει κάποια ἀπόπειρα νὰ μιμηθεῖ βάμμα μελανό(γ).
Πρβ. γιὰ τὸ σχῆμα *Agora* XII, εἰκ. 10, 1075, γύρω στὰ 325-310 π.Χ.
11. (7-9-70). Τομ. Ι, τ.0-Α-12-14, στὴν προέκταση τοῦ ἀποψιλωμένου ἀνατολικοῦ τοίχου τοῦ σπιτιοῦ I, μετὰ ἀπὸ τὸ δωμάτιο 5, βάθος 0.70-0.80 μ. (Πίν. 53,11.1-7).
1. Μεγάλο κομμάτι (ἀπὸ τέσσερα δσπρακα). Πηλός ερυθρός. Διαστάσεις 13×16 ἐκ. στὴ λ.γ.κ., τύπου V. Σχῆμα μεγάλο κλειστό. Πλατιὲς ταινίες ποὺ περιβάλλουν λεπτὰ δακτυλίδια.
2. Μικρὸ δσπρακο ἀπὸ στεφάνη ἀνοικτοῦ σχήματος. Πηλός ερυθρός. Ἐσωτερικόν: ἰώδεις καὶ μαῦρες ταινίες. Ἐξωτερικόν: στὸ χεῖλος πλατιά ἰώδης καὶ πα-

ρακάτω μαύρη ταινία και μία λοξή γραμμή. Δίχρωμη κεραμική, τύπου V. Διαστάσεις 3.2×2.5 εκ.

3. Μικρό δοσρακο από στεφάνη με ανάγλυφο κυμάτιο. Σχήμα ανοικτό. Πηλός έρυθρός. Σωζ. διαστάσεις 3×2.2 εκ., λ.ά.κ., τύπου V.

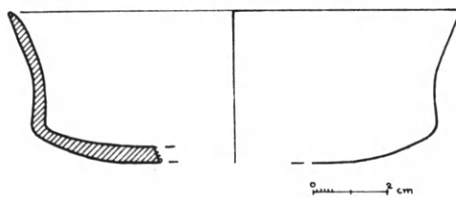
4. Χοντρό δοσρακο από μεγάλο κλειστό σχήμα. Πηλός έρυθρός. Διαστάσεις 4×3 εκ., λ.ά.κ., τύπου V, επιφάνεια κατάμιτη.

5. Μικρό δοσρακο από κλειστό σχήμα. Δίχρωμο, τύπου V. Πλατιά ιώδης ταινία περιβάλλει λεπτά μαύρα δακτυλίδια και περιβάλλεται από ένα σωζόμενο. Μέγιστη διάσταση 3 εκ.

6. Όσρακο από χοντρό τοίχωμα, μεγάλου κλειστού σχήματος. Πηλός καφετής. Σωζ. διαστάσεις 4×3 εκ. Μαύρες ταινίες, λ.γ.κ., τύπου V.

7. Βάση από λεκανόσχημο (;) άγγειο. Πηλός έρυθρωπός. Μέσα τροχήλατο, άβαφο. Έξω: μία ταινία στο δακτυλίδι της ταπεινής βάσης. Σωζ. διαστάσεις 4×2 εκ., λ.γ.κ., τύπου V.

12. (8-9-'70). Τομ. I, από το νότιο μισό του χώρου '69α, η'-θ'-16 (Παρένθ. Πίν. Α), σε βάθος μόλις 10 εκ. από το μεταγενέστερο καμπύλο τοίχο (Πίν. 53,12.1-2 Εικ. 35).

Εικ. 35 = Πίν. 53,12.1.

1. Αύγοκέλυφο κύπελλο που αποτελείστηκε από πολλά κομμάτια και έχει ακόμη μερικά κενά. Πηλός έρυθρωπός, λ.ά.κ., τύπου VII(;). Διάμετρος στεφάνης 12 εκ. Ύψος 4 εκ. Πρβ. Πίν. 56,16.2.

2. Από το βόρειο και νότιο μισό του ίδιου χώρου προέρχονται δύο θραύσματα από μια άττική μελανόβαφη φιάλη που πιάνουν (Πίν. 53,12.2). Άριστη τέχνη και εποχή, 5ος π.Χ. αϊ. Χορδή τόξου 8 εκ. Στην κάτω όψη του πυθμένα έχει ένα χάραγμα 4 και υπόλειμμα από ένα άλλο που δεν διακρίνεται καλά επάνω στο σκόπιμα βαμμένο κόκκινο χρώμα. Μέσα δεν έμεινε τίποτε από τη διακόσμηση παρά τα ίχνη του μελανόβαφου εδάφους.

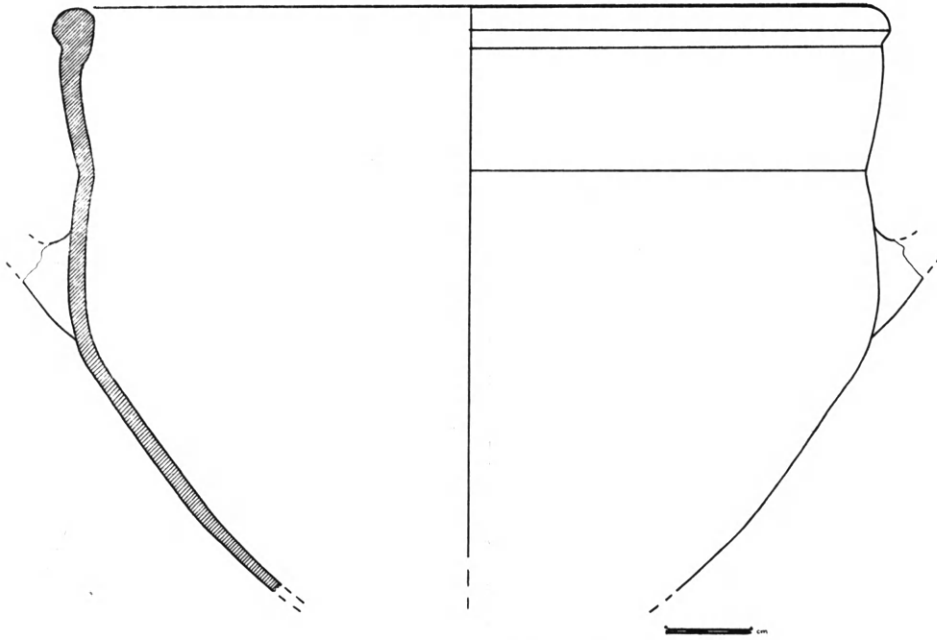
13. (9-9-'70). Τομ. III, δοκιμαστικό τετράγωνο Δ-E-1970 (Παρένθ. Πίν. Β), βάθος 1.35-1.45 μ. (Πίν. 54,13.1-9).

Όλα τα δοσρακα είναι λ.γ.κ., τύπου V, εκτός από το 5 που είναι δίχρωμο, τύπου V. Σωζ. ύψος του 1 είναι 7 εκ. Πηλός κόκκινος. Τοίχωμα λεπτό. Έσωτερικά άβαφο τροχήλατο. Έξωτερικά: πρασινόλευκο άλειμμα και μαύρη διακόσμηση. Το σωζ. μήκος του 4 είναι 8.5 εκ. Πηλός έρυθρός. Μέσα τροχήλατο άβαφο, έξω άλειμμα πρασινωπό και μαύρη κυματιστή γραμμή. Το σωζ. μήκος του 5 είναι 4 εκ. Μέσα τροχήλατο, έξω κίτρινο επίχρισμα, δίχρωμος τύπος V. Διακόσμηση: ιόχρωμη ταινία και μαύρος όμόκεντρος κύκλος. Ο πηλός του 6 είναι έρυθρός.

Σωζ. ὕψος 5 ἐκ. Ἡ ἐξωτερικὴ ὄψη τῶν 7 (μεγαλύτερη διάσταση 3 ἐκ.), 2 (μεγαλύτερη διάσταση 2.5 ἐκ.) καὶ 3 (μεγαλύτερη διάσταση 6 ἐκ.) εἶναι ἐρυθρωπή. Τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ 7 εἶναι κατακόκκινο, τῶν 2 καὶ 3 πρασινωπό. Τὰ 8 καὶ 9 εἶναι μικροσκοπικὰ καὶ ἡ ἐπιφάνειά τους εἶναι μέσα - ἔξω γκρίζα.

14. (9-9-'70). Τομ. Ι, τ. μ'-ν'-20-22 (Παρένθ. Πίν. Α), νότια πλευρὰ ἢ ΝΔ γωνία τοῦ ἀνασκαμμένου χώρου, κάτω ἀπὸ τὸ δάπεδο τοῦ χώρου, βάθος 0.40 - 0.50 μαζὶ μὲ τὸ σκαραβαῖο Πίν. 94,2 (Πίν. 54 - 55, 14.1-5).

1. Μεγάλο μέρος ἀπὸ ἓνα κρατήρα δίχρωμου τύπου (Πίν. 54, 14.1. Εἰκ.36). Πη-

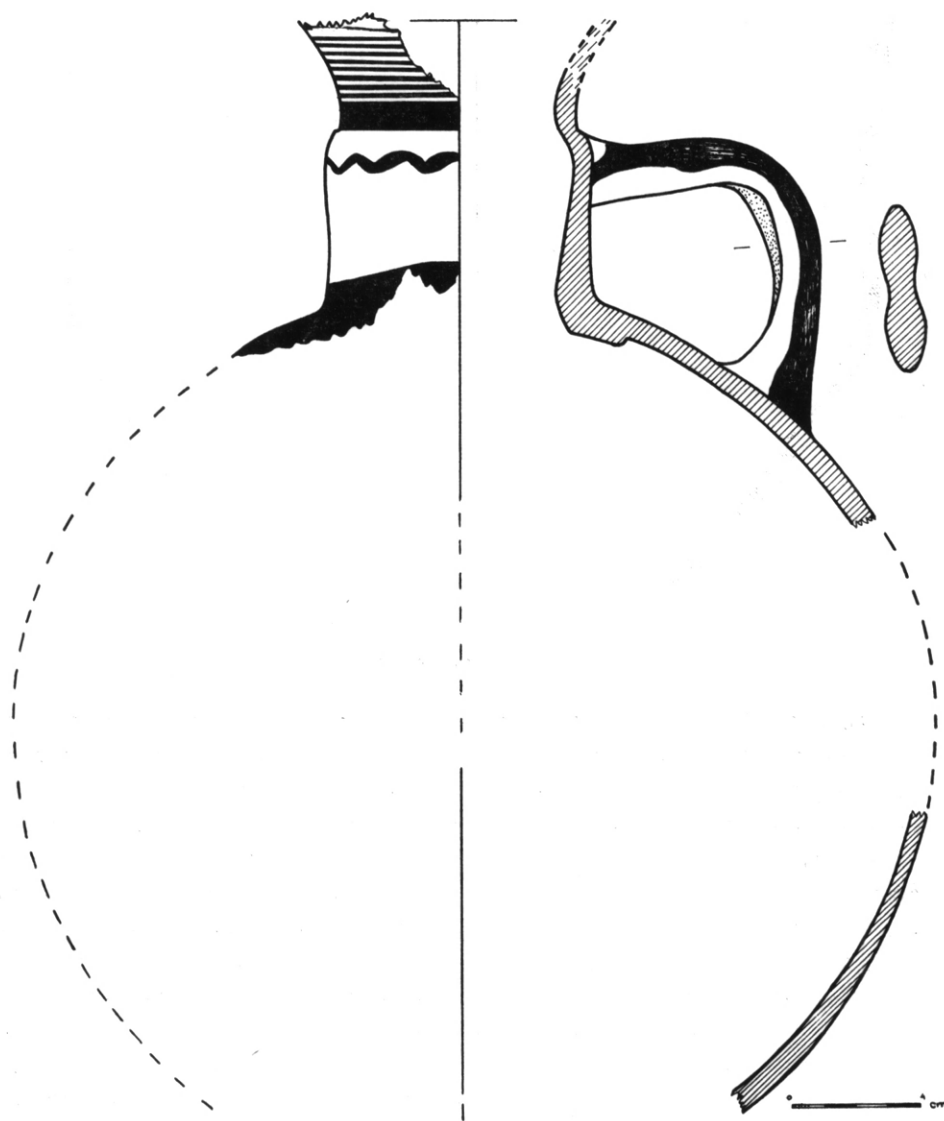

Εἰκ. 36 = Πίν. 54, 14. 1.

λὸς ἐρυθρός. Σωζ. ὕψος 27 ἐκ. Διάμετρος στεφάνης ὑπολογίζεται 39 ἐκ. Ὑψος τοῦ λαιμοῦ 7.5 ἐκ. Μέσα ἄλειμμα κοκκινωπό, ἐκτὸς ἀμέσως ἐξωτερικὰ ἀπὸ τῆς στεφάνης, ὅπου ἔχουμε μελανὴ ταινία. Ἐπάνω στὴ στεφάνη - χεῖλος, καὶ σὲ μιὰ κοκκινωπὴ ταινία, ἔχουμε κατὰ ἀποστάσεις ὁμάδες ἀπὸ πέντε ρομβοειδῆ, μελανὰ κοσμήματα. Πρὸς τὴ λαβὴ ποὺ σώζεται ἡ ρίζα τῆς, ἡ ὁμάδα ἀποτελεῖται ἀπὸ ἑπτὰ. Τὰ κοσμήματα αὐτὰ ἐκτείνονται λίγο στὴν ἐξωτερικὴ ὄψη τῆς στεφάνης. Στὸν κυρτό, κάθετο λαιμὸ ἔχουμε ἐναλλασσόμενες, κοκκινωπὲς καὶ ἄβαφες ταινίες. Στὸν ὤμο σειρά (φρίζα) ἀπὸ ὁμόκεντρος κύκλους. Σώζονται ἕξι ἀπὸ τὴ ρίζα τῆς μιᾶς ὁριζόντιας λαβῆς καὶ πέρα, ποὺ ἦταν ἐν μέρει βαμμένη. Παρακάτω ἀπὸ τὴ ρίζα τῆς λαβῆς ἀκολουθοῦν δύο μελανὲς ταινίες ποὺ τὸ χρῶμα τῶν λαβῶν τις διασταυρᾷ καὶ τις ξεπερνᾷ, ὅπως ἀνεβαίνει καὶ στὸ ἑπάνω μέρος ὡς τὸ λαιμὸ. Πρὸς τὴ βάση τοῦ ἀγγείου, ποὺ λείπει, τὸ σῶμα τοῦ ἦταν φωτεινὸ - ἄβαφο. Τὸ σχῆμα τοῦ κρατήρα εἶναι σπάνιο γιὰ τόσο μεγάλο μέγεθος. Συνήθως ἔχουμε μικρότερους. Καὶ ἀκόμη τὸ σχῆμα εἶναι πολὺ παλιό.

Πρβ. τὸ μυκηναϊκὸ SCE I, πίν. LXXXV, 7η σειρὰ κέντρο καὶ XC ἐπάνω δύο σειρές· V. Karageorghis, *Nouveaux documents pour l'étude du bronze récent à Chypre* (Paris 1965) 231 κέ., 248c καὶ πίν. XXVII, 4-6. Manuel I, εἰκ. 79. Γιὰ τὴ διακόσμησίν του, πρβ. ἀμφορίσκο *Necropolis of Salamis II*, 172 ἀριθ. 84, πίν. XVII, ἀπὸ πυρὰ Α, δίχρωμο, τύπου V, ποὺ χρονολογεῖται στὴν κυπροκλασικὴ I ἐποχὴ. 475-400 π.Χ.

2. Μεγάλο μέρος ἀπὸ τὸ στόμιο, λαιμὸ καὶ ὄμο μιᾶς βαρελόσχημης οἰνοχόης (Πίν. 54, 14.2. Εἰκ. 37). Λεῖπει τὸ χεῖλος. Πηλὸς κόκκινος. Σωζ. ὕψος λαιμοῦ 9

Εἰκ. 37 = Πίν. 54, 14.2.

έκ., έσωτερική διάμετρος του 10 έκ. Πλάτος της ταινιωτής, ανάλαφρα αύλακω-
της λαβής 5 έκ. Σωζ. καμπύλωμα ώμου 20 έκ.

Ένα άλλο κομμάτι (3) (Πίν. 54,14.3), διαστάσεων 11×12 έκ., που αποτελέστηκε
από τρία μικρότερα όστρακα δέν πιάνει στο κομμάτι 2. Άνήκει όμως στο ίδιο
άγγείο και θα πρέπει νά πηγαίνει προς τή βάση του. Μέσα τροχήλατο. Έξω :
βάμμα μελανό επάνω σε πηλό κόκκινο και κοκκινωπό άλειμμα. Δίχρωμη κερα-
μική, τύπου V.

Πρβ. *Necropolis of Salamis II*, πίν. CIII, 41, από τάφο 23, δίχρωμος, τύπου V,
κυπροαρχαϊκή I εποχή. L. J. Bliquez, *Studies in Mediterranean Archaeology*,
XX : 6, *Corpus of Cypriot Antiquities*, 6 Cypriot objects in Washington State, 9
αριθ. 13, πίν. 27, εικ. 13a-c, λ.γ.κ., τύπου IV, κυπροαρχαϊκή II εποχή και SCE IV 2,
57 και εικ. XLVI 7, τύπου V, σύγχρονη με τά δικά μας θραύσματα, αλλά πλου-
σιότερη στον αριθμό των γραπτών ταινιών και δακτυλιδιών. Αύτ. σ. 13, αριθ. 22,
πίν. 29, εικ. 22a-c (δίχρωμος τύπος IV, κυπροαρχαϊκή I εποχή) και SCE IV 2, εικ.
XXXIII, 1-2, δίχρωμος IV τύπος, είναι λίγο παλαιότερα παραδείγματα από τά
δικά μας θραύσματα. *Manuel I*, 111, 113, εικ. 43b, λ.γ.κ., τύπου V, κυπροαρχαϊκή
II εποχή. 129-130, εικ. 49, 17 για την ανατομία του σχήματος και την πορεία της
έργασίας την ώρα της κατασκευής. Το σχήμα θεμελιώνεται στην κυπρογεωμετρική
εποχή και φτάνει στην πιο εξελιγμένη μορφή του, στην τελειώσή του, στην κυ-
προαρχαϊκή II εποχή, εποχή των θραυσμάτων μας (*Manuel I*, εικ. 67b-c).

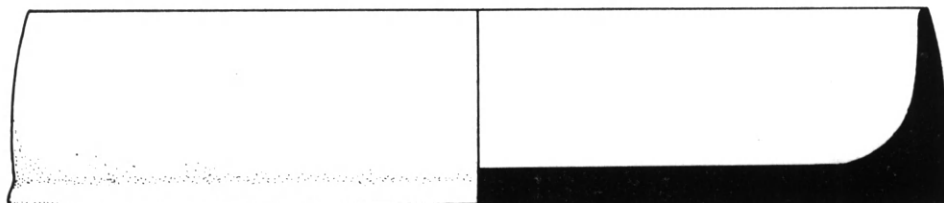
Η ταινιωτή λαβή που κάμπτεται σε όρθή γωνία, δένει τον ώμο του άγγείου με
το λαιμό, καταμεσής στο πλαστικό δοντάκι, στη διαφοροποίηση του πάχους
του. Από τή διακόσμηση του λαιμού σώζονται έννέα λεπτά δακτυλίδια πάνω
από μιá πλατιά ταινία στο δοντάκι. Ακολουθεί παρακάτω μιá κυματιστή ται-
νία και άλλη μιá πλατιά κάτω στη ρίζα του λαιμού - ένωσή του με τον ώμο. Το
χειλος που λείπει θα το φανταστούμε νά καμπυλώνεται πολύ προς τά έξω. Πρβ.
αριθ. 38, 1969, Πίν. 48,1.

Η κάπως κοίλη έξωτερική επιφάνεια της λαβής είναι βαμμένη μονάχα στις δύο
άκρες της (έξάρματα) και στη ρίζα. Δεξιά κι άριστερά από τή λαβή, έχουμε στο
κεντρικό σχήμα του βαρελόσχημου σώματος του άγγείου και κατά τον κατακό-
ρυφο άξονά του πλατιά δακτυλίδια που πλαισιώνουν πέντε λεπτά. Σώζεται άρκε-
τό μέρος από τά προς τά δεξιά μας και μόλις κάτι από τήν αντίθετη πλευρά. Τά
δύο ήμισφαιρικά, πέρα από αυτά, τμήματα του άγγείου, θα κατέληγαν σε μιá
ανάγλυφη «ρόγα», τó κάθε ένα, και γύρω της πάλι θα είχε πλατιά δακτυλίδια
που περιέβαλλαν λεπτά. Στο κεντρικό μέρος του σώματος του άγγείου και κάτω
από τή λαβή έχουμε σειρά από άλλεπάλληλους όμόκεντρος κύκλους. Σώζονται
τρεις σε διαφορετική απόσταση όστράκων.

4. (Πίν. 55,14.4). Μεγάλο τμήμα από τή μιá όριζόντια, ήμισφαιρική πλευρά
μιās άλλης βαρελόσχημης οίνοχόης, που καταλήγει στην ανάγλυφη ρόγα.
Μεγαλύτερη σωζ. διάσταση 25 έκ. Βάμμα μελανό επάνω σε πηλό πράσινο ώχρο -
λευκό χωρίς άλειμμα (:), λ.γ.κ., τύπου IV(:). Το πλατύ δακτυλίδι που περιβάλλει
τήν ανάγλυφη ρόγα, περιβάλλει μαζί με ένα άλλο, όκτώ λεπτά δακτυλίδια. Η
διάμετρος της ρόγας είναι 185 χιλ.

Πρβ. τὰ προηγούμενα κομμάτια 2 καὶ 3 καὶ τὰ παραδείγματα ποὺ ἀναφέρονται ἐκεῖ (κυπροαρχαϊκὴ II ἐποχὴ, 600-475 π.Χ.) καὶ *Necropolis of Salamis* II, 10, πίν. LV, 11, λ.γ.κ., τύπου IV· 21 καὶ πίν. LXIV, 107-108, λ.γ.κ., τύπου V, κυπροαρχαϊκὴ II ἐποχὴ.

5. Κομμάτια (Πίν. 55, 14.5) ἀπὸ μιᾶ πῆλινη φορητὴ ἐστία. Πηλὸς χοντρός, ἀκάθαρος. Διαστάσεις συμπληρωμένες κατὰ τὸ σχέδιο Εἰκ. 38, ὕψος 11 ἐκ.,

0 10 Cm

Εἰκ. 38 = Πίν. 55, 14. 5.

διάμετρος βάσης 52 ἐκ., στεφάνης 50 ἐκ. Πάχος πυθμένα 2 ἐκ. Πάχος τοιχωμάτων πάνω ἀπὸ τὴ βάση, ἐσωτερικὰ 5 ἐκ., στήν ἀπόληξη 5 χιλ. Πρβ. ἐστία δωματίου I, σπιτιοῦ I καὶ ἓνα κομμάτι ἀπὸ τὸν τομέα I, τ.0-2-H (29-11-'69. Εἰκ. 39).

0 5 Cm

Εἰκ. 39. Κομμάτι ἀπὸ μιᾶ φορητὴ ἐστία. Τ. I, τ. 0-2-H.

Σωζ. ὕψος 13 ἐκ., μεγαλύτερο πάχος 5 ἐκ. Τέτοιες ἐστίες βεβαιώθηκαν στήν Κύπρο καὶ σὲ νεώτερα χρόνια, ἑλληνιστικὰ καὶ ρωμαϊκὰ (H.W. Catling, *Levant* IV, 1972, 25 καὶ εἰκ. 16).

15. (10-9-'70). Τομ. Ι, τ.β'-γ'-24-26, βόρεια πλευρά, βάθος 1-1.30 μ.
Τεμάχιο από μιά λαβή δξυπύθμενου, επείσακτου άμφορέα (Εϊκ. 40). Πηλός κοκκινωπός, πού περιέχει ψήγματα μαρμαρυγία. Στά άκρα τοϋ κομματιοϋ έχουμε πολλά ιζήματα-άλατα. Σωζ. ύψος λαβής 5.5 έκ., πλάτος άρχικό 5 έκ. Διαστάσεις

Εϊκ. 40. Σφράγισμα λαβής
δξυπύθμενου άμφορέα άριθ. 15.

Εϊκ. 40,1 = Πίν. 55, 15α.

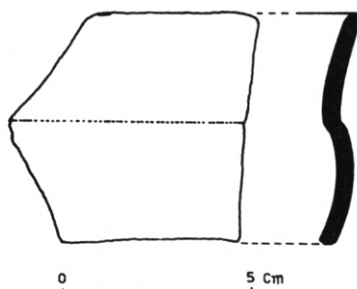
σφραγίσματος 18×20(;) χιλ., γιατί δέν άποτυπώθηκε καλά. Έπίσημα : κηρύκειο καί κάτω δεξιά καί άριστερά του τά γράμματα Κ Υ. Προέλευση άταύτιστη.

- 15α. (10-9-'70). Τομ. Ι, τ.ε'-ζ'-24-26, βόρεια πλευρά, βάθος 0.50 μ.
Μεγάλο μέρος από μιά άωτη φιάλη, κατάμιτη μέσα-έξω (Πίν. 55,15α. Εϊκ. 40,1). Πηλός πρασινωπός. Ύψος 4.5 έκ. Ύπολογιζόμενη διάμετρος στεφάνης 12 έκ. Δακτυλίδι βάσης άσυνήθιστα ψηλό, 7 χιλ. Στην έξωτερική όψη τών τοιχωμάτων φέρει χαρακτή γραμμή, λ.ά.κ., τύπου VI-VII(;).
16. (11-9-'70). Τομ. ΙΙΙ, νότιο τμήμα τοϋ δοκιμαστικοϋ τετραγώνου Ζ-Η, πού διπλασιάστηκε τὸ πλάτος του καί έγινε 4 μ., βάθος 0.80 μ., από την επάνω επιφάνεια τοϋ εκεί τοίχου (Παρένθ. Πίν. Β) καί 7 (20-7-'71), Τομ. ΙΙΙ, τ.Α-Β-12-14, βάθος 0.80 μ.
1. (Πίν. 56,16.1 καί Πίν. 62,7.1). Πολλά κομμάτια από μιά μελανόβαφη, άττική, άωτη φιάλη με πολλά κενά. Τὸ μεγαλύτερο μέρος άποτελέστηκε από δστρακα πού βρέθηκαν τὸ 1970 καί δύο άλλα πού βρέθηκαν τὸ 1971. Στην εικόνα τοϋ έσωτερικοϋ τοϋ άγγείου (Πίν. 56,16.1), οί δύο ομάδες τών δστράκων σέ φωτομοντάζ. Ύψος 5 έκ., διάμετρος στεφάνης 14 έκ., διάμετρος βάσης 7 έκ., επιφάνεια έπαφής δακτυλidioϋ βαμμένη. Τὸ χειλὸς άποκλίνει πρὸς τὰ έξω, τοίχωμα κυρτό, δακτυλίδι βάσης ύψηλό. Στην κάτω έξωτερική επιφάνεια τοϋ πυθμένα άβαφος δακτύλιος. Στὸ έσωτερικό : σταμπωτὸς έξάφυλλος ρόδακας πού άποτελείται από κέντρο καί φύλλα από ιωνικό κυμάτιο, περιβάλλεται από πέντε ζεύγη έφαπτόμενες έλικες καί άνθέμια. Τά ζεύγη τών έλικων δέν χαράχτηκαν άκριβόλογα καί όλα. Άκολουθεῖ δακτύλιος από χαρακτοϋς κύκλους καί φύλλα ιωνικοϋ κυματίου, πού περιβάλλονται από έφαπτόμενες έλικες καί άνθέμια. Πρβ. *Agora* XII, πίν. 32, 801-802, γύρω στα 380 π.Χ. καί εϊκ. 8 γιά τὸ σχήμα. Γιά τὸ ρόδακα πρβ. αὐτ. πίν. 58, 803. Γιά τὸ προφίλ τοϋ άγγείου πρβ. *Salamine de Chypre* VIII, 53, άριθ. 306-307, εϊκ. 38, β' τέταρτο τοϋ 4ου π.Χ. αϊ. (Πίν. 56,16.2).
2. Τμήμα από ένα άβαφο αύγοκέλυφο κύπελλο στη λ.ά.κ., τύπου VII(;). Σωζ. ύψος 42 χιλ. Χορδή σωζ. τόξου στεφάνης 7 έκ. Ή διάμετρος στεφάνης ύπολογίζεται σέ 12 έκ. Πρβ. άριθ. 12.1, 1970, Πίν. 53.

17. (14-9-'70). Τομ. Ι, τ.α'-β'-26-28, βόρεια πλευρά, βάθος 1.30-1.90 μ. "Όλα τὰ ὄστρακα τοῦ Πίν. 56,17.1-7 εἶναι ἀπὸ τῆ λ.γ.κ., τύπου V, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ 7, ποὺ εἶναι κόκκινο στιλβωμένο.
 1. Χεῖλος - λαιμὸς ἀπὸ ἑναν ἀμφορέα. Σωζ. διαστάσεις 10×6 ἐκ. Πηλὸς φαιὸς. Στὴ στεφάνη ζικζακωτὸ κόσμημα καὶ παρακάτω ἀπὸ αὐτὸ στὸ λαιμὸ ταινίες. Πλατιά ταινία καὶ στὸ ἐσωτερικὸ τῆς στεφάνης.
 2. Τοίχωμα ἀπὸ μεγάλο, κλειστὸ σχῆμα. Πηλὸς ἐρυθρὸς. Σωζ. διαστάσεις 10×10.5 ἐκ., πάχος 7 χιλ. Μέσα τροχήλατο κλιμακωτό, ἔξι σειρὲς ποὺ δὲν ἔγιναν μὲ τὰ δάκτυλα τοῦ κεραμέα, ἀλλὰ μὲ μιὰ σπάτουλα ἴσως. Στὸ ἐξωτερικὸ μελανὲς ταινίες ἐπάνω στὸ λευκὸ ἔδαφος καὶ χαμηλὰ κάτω στὸ θραῦσμα δύο κιντρινωπές.
 3. Πηλὸς πρασινωπὸς, σχῆμα βαρελοειδές (:). Σωζ. διαστάσεις 12.5×10 ἐκ. Μέσα τροχήλατο. "Εξω γραπτὸς ὁμόκεντρος κύκλος.
 4. Πηλὸς ἐρυθρὸς. Σωζ. διαστάσεις 14.5×11 ἐκ. "Ὡς πρὸς τὸ τροχήλατο ὅπως στὸ ὄστρακο 2. "Εξω ἀλλεπάλληλοι ὁμόκεντροι κύκλοι.
 5. "Ὁστρακο ἀπὸ κάθετο λαιμὸ κλειστοῦ σχήματος. Πηλὸς φαιὸς. Σωζ. ὕψος 7 ἐκ. Ταινίες καὶ ὁμόκεντροι κύκλοι.
 6. Πηλὸς φαιὸς. Τοίχωμα λεπτὸ. Σωζ. διαστάσεις 4×3.5 ἐκ. "Εξω ὁμόκεντροι κύκλοι.
 7. Πηλὸς ἐρυθρὸς. "Εσωτερικὸ τροχήλατο. "Εξωτερικὸ : κόκκινη ἐπιφάνεια στιλβωμένη. Πρβ. Πίν. 48,38.12.
18. (15-9-'70). Τομ. Ι, τ.μ'-ν'-36, βόρεια πλευρά, βάθος 0.40 μ. Μεγάλον κομμάτι ἀπὸ μύξα ἀττικοῦ λύχνου, μελανόβαφου (Πίν. 57,18). Σωζ. μήκος 4 ἐκ., σωζ. ὕψος 3 ἐκ. Μέσα τοῦ 4ου π.Χ. αἱ.
19. (17-9-'70). Τομ. Ι, τ.η'-θ'-36, βόρεια πλευρά, βάθος 0.30 μ. (Πίν. 57,19). Μεγάλον μέρος ἀπὸ ἕνα σφαιρικὸ μελανόβαφο ἀττικὸ λύχνο. Βάμμα κοκκινωπὸ, κακοποιημένο μέσα-ἔξω. "Υψος 47 χιλ. Διάμετρος βάσης 38 χιλ. "Ίδια ἐποχὴ μὲ τὸν ὑπ' ἀριθ. 18.
20. (17-9-'70). Τομ. ΙΙ, βορειοανατολικὸ ἄκρον τῆς τομῆς 1970 στὸ τεῖχος, πέρα ἀπὸ τὸν πύργον Α' (Παρένθ. Πίν. Β).

Θραῦσμα ἀπὸ μελανόβαφον ἀττικὴν φιάλην (Πίν. 57,20) μαζί μὲ τὸ κεφάλινον πήλινον εἰδωλίου, ἀριθ. 7, 1970, Πίν. 77,7. Σωζόμενὴ χορδὴ τόξου βάσης - δακτυλιδιοῦ 7.5 ἐκ., σωζόμενον πλάτος 3.5 ἐκ. "Υψος δακτυλιδιοῦ 1.5 ἐκ. "Η κάτω ἐπιφάνεια ἐπαφῆς τοῦ δακτυλιδιοῦ ἄβαφον καὶ διαφοροποιημένη. Στὸ σημεῖον ἔνωσης τοιχωμάτων καὶ δακτυλιδιοῦ, αὐλάκι βαμμένον κόκκινον. Στὸ ἐσωτερικὸ : σταμπωτὸ καὶ χαρακτὸ κόσμημα, γύρω ἀπὸ ἕνα κύκλον - κέντρο, ζευγάρια ἀπὸ ἐφαπτόμενες ἑλικες καὶ ἀνθήμια, ποὺ περιβάλλονται ἀπὸ διπλὰς χαρακτὲς ἀνάγλυφες ἀκτίνες. Πρβ. *Agora* ΧΙΙ, πίν. 56, 759, μόνωτη φιάλη, γύρω στὰ 375-350 π.Χ. πίν. 58, 805, ἄωτη φιάλη, γύρω στὰ 375-350 π.Χ.
21. (18-9-'70). Τομ. Ι, τ.θ'-ι'-20 μ. πλάτος, νότια πλευρά, βάθος 0.20 μ. Βρέθηκαν ἀρκετὰ κομμάτια ἀπὸ αὐγοκέλυφα κύπελλα διαφόρων μεγεθῶν στὴ λ.ἀ.κ., τύπου VII. "Ενα ἀπὸ αὐτὰ σημειώνεται ἐδῶ γιὰ τὸ μεγάλο μέγεθός του (Εἰκ. 41). Σωζ. ὕψος 6 ἐκ. Σωζ. μήκος 6.5 ἐκ.

22. (18 και 19-9-'70). Τομ. Ι, τ.ε'-ζ'-36, βόρεια πλευρά, βάθος 0.40 μ., μέσα σὲ στάχτες ἀπὸ ὅπου προέρχονται τὰ κελύφη ἀχινοῦ (Πίν. 16ε).

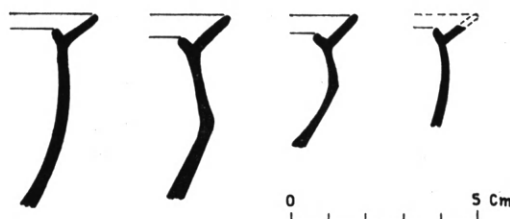

Εἰκ. 41. Ὅστρακο ἀπὸ τὸ κύπελλο ἀριθ. 21.

Διάφορα (Πίν. 57,22.1-5 καὶ Εἰκ. 42) ὅστρακα ἀπὸ ἀπλά, ἄβαφα μαγειρικά σκεύη (χύτρες). Πηλὸς κόκκινος σκούρος.

Τὸ σωζ. μήκος τοῦ 1 εἶναι 10.5 ἐκ., τὸ σωζ. ὕψος 6 ἐκ. Ἡ διάμετρος τῆς στεφάνης ὑπολογίζεται σὲ 16 ἐκ. (Εἰκ. 42,1).

Ἡ χορδὴ τοῦ σωζ. τόξου τοῦ 2 εἶναι 6.5 ἐκ. Σωζ. ὕψος 5 ἐκ. Ἡ διάμετρος στεφάνης ὑπολογίζεται σὲ 18 ἐκ. (Εἰκ. 42,2).

Εἰκ. 42 = Πίν. 57, 22. 1-4.

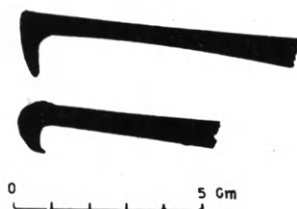
3. Χορδὴ τόξου σωζ. 8.5 ἐκ., σωζ. ὕψος 4 ἐκ. Ἡ διάμετρος στεφάνης ὑπολογίζεται ὅπως τοῦ 2 (Εἰκ. 42,3).

4. Λεῖπει τὸ χεῖλος. Σωζ. διαστάσεις 6.5×2.5 ἐκ. (Εἰκ. 42,4). Ὁ πυθμὲνας τῶν ἀγγείων στὰ ὁποῖα ἀνῆκαν τὰ ὅστρακα 1-4 ἦταν σφαιρικός καὶ στὸ σπάσιμό τους παραμένει κάπως σφαιρικό τὸ ὅστρακο. Ἔχουν περισυλλεχθεῖ μερικοὶ πυθμῆνες.

5. Τρία ὅστρακα ἀπὸ τὸ ἴδιο μαγειρικό σκεῦος ποὺ πιάνουν, ἀλλὰ ποὺ φωτογραφήθηκαν χωριστά. Ἀποτελέστηκε ἔτσι ὕψος ὥς 15 ἐκ. καὶ τόσο ὑπολογίζεται καὶ ἡ διάμετρος τῆς στεφάνης. Τὸ ὕψος τῆς κάθετης, ταινιωτῆς λαβῆς εἶναι 4.5 ἐκ., τὸ πλάτος 1.5 ἐκ.

Πρβ. *Agora* XII, πίν. 94, 1957, 375-350 π.Χ. Ἐδῶ Πίν. 71,43.6-7.

23. (19-9-'70). Τομ. II, έσωτερικά από τὸ φλοιὸ τοῦ τείχους στὸ σημ. A-B 1971-40-42 (Παρένθ. Πίν. B), βάθος 1-10 μ. (Πίν. 58,23.1-5).
1. Ὡμος ἀπὸ μιὰ οἰνοχόη στὴ λ.ἀ.κ., τύπου VI ἢ VII(;). Πηλὸς πρασινωπός. Σωζ. μῆκος 10 ἐκ., σωζ. ὕψος 9 ἐκ. Ἰχνη ρίζας λαιμοῦ καὶ λαβῆς.
 2. Χεῖλος ἀπὸ εὐρύστομο ἄγγειο. Σωζ. μῆκος 5 ἐκ., πλάτος στεφάνης 1.5 ἐκ. Πηλὸς πρασινωπός, ὑπολογιζόμενη διάμετρος στεφάνης 16 ἐκ., λ.ἀ.κ. ὅπως τὸ 1.
 3. Τοίχωμα ἀπὸ μιὰ οἰνοχόη μικροῦ μεγέθους. Πηλὸς πρασινωπός. Διαστάσεις ὀστράκου 5×3 ἐκ., λ.ἀ.κ., ὅπως τοῦ προηγούμενου.
 4. Βάση ἀπὸ ληκυθίδιο. Διάμετρος ταπεινῆς βάσης 2.5 ἐκ. Σωζ. ὕψος 26 χιλ. Πηλὸς ἐρυθροπράσινος, λ.ἀ.κ., ὅπως τῶν προηγούμενων ὀστράκων.
 5. Ταινιωτὴ λαβὴ καὶ μέρος ἀπὸ τὸν ὦμο μιᾶς οἰνοχόης. Πηλὸς κόκκινος ποὺ περιέχει ψήγματα μαρμαρυγία. Σωζ. ὕψος ὦμου 9 ἐκ., λαβῆς 11 ἐκ. Πλάτος λαβῆς 2.5 ἐκ. Μέσα : ἄβαφο τροχήλατο. Ἐξω: ἐνιαῖο βαθύ, καφετὶ ἄλειμμα καὶ στὸν ὦμο σκοῦρες ταινίες, στὸν ἴδιο χρωματικὸ τόνο. Ἐπέισακτο χωρὶς νὰ ξέρουμε ἀπὸ ποῦ, στὴν κυπροαρχαϊκὴ II φαίνεται ἐποχὴ.
24. (22-9-'70). Τομ. II, ἐξωτερικὴ ὄψη τοῦ τείχους, δεξιὰ στὸν εἰσερχόμενο τὴν κλίμακα, στὸ ὕψος τῆς εὐθυντηρίας τοῦ λιθολογήματος (Πίν. 58,24.1-3).
1. Κομμάτι ἀπὸ ἀττική, μελανόβαφη φιάλη ποὺ ἡ διάμετρος τοῦ δακτυλιδιοῦ τῆς βάσης συμπληρώνεται 115 χιλ. Τὸ ὕψος τοῦ δακτυλιδιοῦ εἶναι 1,5 ἐκ. Ἡ κάτω ἐπαφὴ τοῦ εἶναι ἄβαφη καὶ διαφοροποιημένη. Στὴ ρίζα τῶν τοιχωμάτων αὐλάκι μὲ κόκκινο πυκνὸ χρῶμα. Στὸ ἐσωτερικὸ σώζεται χαρακτὸ τόξο καὶ λοξὲς χαρακτὲς γραμμῆς - ἀκτίνες.
 2. Κομμάτι ἀπὸ τὸ ἴδιο (;) δακτυλίδι, σωζ. μῆκος 4 ἐκ.
 3. Χεῖλος ἀπὸ μελανόβαφη, ἀττικὴ φιάλη, ποὺ ἡ διάμετρος τῆς στεφάνης τῆς λογίζεται σὲ 12 ἐκ.
25. (23-9-'70). Τομ. I, τ.α'-β'-36-38 βόρεια πλευρά, βάθος 0.30-0.60 μ. Δύο κομμάτια ἀπὸ ψαροπινάκια στὴ λ.ἀ.κ., τύπου VII (Εἰκ. 43). Σωζ. μῆκος τοῦ πρώτου 7.5 ἐκ., τοῦ δεύτερου 4 ἐκ. Τὸ καμπτόμενο πρὸς τὰ κάτω χεῖλος τοὺς διαφέρει κάπως στὴν τομὴ του, ἔχει ὅμως τὶς ἴδιες διαστάσεις (1.5 ἐκ.).

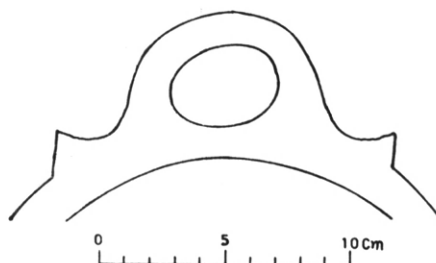
Εἰκ. 43. Δυὸ κομμάτια ἀπὸ ψαροπινάκια ἀριθ. 25.

Πρβ. τὰ ἀττικὰ παραδείγματα, *Agora XII*, 1071, εἰκ. 8, ποὺ χρονολογοῦνται γύρω στὰ 350 π.Χ.

26. (24-9-'70). Τομ. I, τ.ε'-ζ'-36, βόρεια πλευρά, βάθος 0.50-0.90 μ. (Πίν. 58,26.1-3).
1. Ρίζα τοξωτῆς λαβῆς ἀπὸ ἓνα καλαθόσχημο ἄγγειο στὴ λ.ἀ.κ., τύπου VII(;;).

- Σωζ. μήκος ὀστράκου 4 ἐκ. Στὴ ρίζα τῆς λαβῆς ἀνάγλυφο κεφαλάκι καρφιοῦ. Μίμηση μεταλλικοῦ προτύπου.
2. Κομμάτι ἀπὸ ἓνα ἀττικό ψαροπινάκιο (ὀξύβαφο). Πηλὸς ἀττικός. Σωζ. μήκος 4.5 ἐκ., ὕψος τοῦ καμπτόμενου χείλους 22 χιλ. Βάμμα μαῦρο λαμπρό, ἀπολεπισμένο στὸ κύρτωμα τοῦ καμπτόμενου χείλους. Στὴν ἐπάνω στεφάνη αὐλάκι βαμμένο μὲ πυκνὸ κόκκινο χρῶμα. Ἡ διάμετρος τῆς στεφάνης ὑπολογίζεται σὲ 18 ἐκ.
3. Ὅστρακο ἀπὸ πλακαρὴ «ὀλυνθιακὴ» φιάλη, ποὺ εἰκονίζεται ἀνεστραμμένο. Διαστάσεις 3×3.5 ἐκ. Ἡ στεφάνη ὑπολογίζεται σὲ 14 ἐκ.
27. (24-9-70). Τομ. I, τ.ε'-ζ'-38, βόρεια πλευρά, βάθος 0.40 μ. Κομμάτι ἀπὸ στόμιο καὶ λαβὴ ὀξυπύθμενου ἀμφορέα (Πίν. 58,27). Πηλὸς κόκκινος ποὺ περιέχει ψήγματα μαρμαρυγία καὶ τρίμματα λίθων. Σωζ. μήκος λαβῆς 12 ἐκ., σὲ ἀνάπτυγμα. Διαστάσεις σφραγίσματος 2.5×2.5 ἐκ. Ἐπίσημα: βότρυς ἐπιτεδόγλυφος καὶ γράμματα $I \Pi I \Delta$ στὶς τέσσερις γωνίες τοῦ σφραγίσματος κάτω ἀπὸ τὸ σχηματοποιημένο στέλεχος καὶ τὸ βότρυ. Ἐργαστήρι ἀταύτιστο. Πρβ. 43, 1969, Πίν. 50,43.2.
28. (25-9-70). Τομ. I, τ.ζ'-η'-38, βόρεια πλευρά, βάθος 0.60 μ. (Πίν. 59,28). Λύχνος στὴ λ.ἀ.κ., τύπου VI(;) μὲ ἓνα χάραγμα ποὺ μπορεῖ νὰ ταυτιστεῖ μὲ τὸ γράμμα Α. Πηλὸς ὠχρός. Ὑψος 3.2 ἐκ., μήκος 7.2 ἐκ. Διάμετρος ἀνοίγματος 18 χιλ., διάμετρος βάσης 3.5 ἐκ. Μύξα καμένη. Διάτρητος λοβὸς - λαβὴ σπασμένη. Μέσα τοῦ 4ου π.Χ. αἰώνα. Πρβ. 2.1971, Πίν. 61,2.
29. (25-9-70). Τομ. II, ἐξωτερικὰ τοῦ τείχους, ἀνάμεσα στὸ σημεῖο τῶν πλιθαρῶν τῆς ἀνωδομῆς καὶ τῆς νότιας πλευρᾶς τοῦ πύργου Α' (Πίν. 59,29.1-2).
1. Κομμάτι ἀπὸ μελανόβαφο ἀττικό σκύφο. Σωζ. ὕψος 2.5 ἐκ., διάμετρος βάσης 4.5 ἐκ., τομὴ βάσης τροχίλος. Κάτω ἐπιφάνειά της σκόπιμα βαμμένη κόκκινη μὲ μελανὸ κύκλο καὶ κέντρο. Πρβ. *Agora XII*, πίν. 17, 351-352, μέσα τοῦ 4ου π.Χ. αἰ.
2. Ὅστρακα ἀπὸ μινιατούρα «συριακοῦ» ἀμφορέα, στὴ λ.ἀ.κ., τύπου V-VI(;). Στόμιο σπασμένο. Διάμετρος ὧμου 6 ἐκ. Σωζ. ὕψος 6.5 ἐκ. Τοιχώματα χοντρά, 1 ἐκ. Μικρὴ κάθετη, στρογγυλὴ στὴν τομὴ της, λαβὴ. Στὸ ἐσωτερικὸ του σκουρὸ ἄλειμμα. Τί ἐξῆγαν μὲ αὐτὰ τὰ ἀγγεῖα;
30. (25-9-70). Τομ. I, τ.η'-θ'-36, βόρεια πλευρά, βάθος 0.50-0.60 μ. (Πίν. 59,30). Χοντρή, μικροσκοπικὴ οἶνοχόη, χωρὶς τὴ λαβὴ της, ποὺ ἔπιανε ἀπὸ τὸ χεῖλος ὡς τὸν ὧμο. Ὑψος 6.2 ἐκ. Διάμ. τῆς ἐπίπεδης βάσης ποὺ δὲν ξεχωρίζει 4.2 χιλ. Πρβ. *AA* 1978, 184, εἰκ. 33β.
- Τὰ ὄστρακα ποὺ βρέθηκαν μαζί της εἶναι λ.ἀ.κ., τύπου VII καὶ σχήματα κυρίως λεκανίδες, μὲ μία λαβὴ ποὺ οἱ ρίζες της στὴ στεφάνη ἔχουν ἄκρα «ἀποκρυσταλλωμένα» παλαιότερης μορφῆς. Τὸ ὄστρακο ποὺ παραθέτουμε σκίτσο του (Εἰκ. 44) ἔχει χορδὴ τόξου 17 ἐκ.
31. (26-9-70). Τομ. I, τ. θ'-ι'-38, βόρεια πλευρά, βάθος 0.40-0.60 μ. (Πίν. 59,31.1-2).
1. Κομμάτι ἀπὸ πυθμένα ἀκόσμητης λεκάνης (ι), ἀλλὰ μέσα - ἔξω μὲ κατάμνη στίλβωση. Πηλὸς ἐρυθρός. Διάμετρος βάσης 7 ἐκ. Στὴν ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια

τοῦ πυθμένα ἔχει ἓνα χάραγμα (Εἰκ. 45), σύμπλεγμα ἴσως ἀπὸ δύο γράμματα : ΠΑ ἢ ΠΔ ἢ ΤΑ(;). Τύπος VI ἢ VII(;).

Εἰκ. 44. Ὅστρακο ἀπὸ λεκανίδα μὲ μιὰ λαβή, ἀριθ. 30.

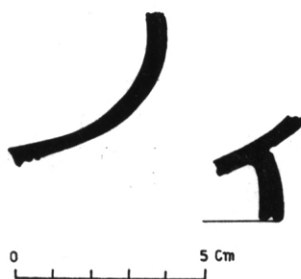
2. Ὡμος ἀπὸ ἄβαφο μικροσκοπικὸ ἀμφορίσκο στὴ λ.ἀ.κ. ποὺ εἶναι ὥστόσο κατὰμιτα στιλβωμένος. Πηλὸς ἐρυθρὸς, ἄλειμμα λευκό. Σωζ. μήκος 7 ἐκ., σωζ. ὕψος

Εἰκ. 45. Χάραγμα στὴν ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια πυθμένα, Πίν. 59, 31.1.

στὴ ρίζα τῆς λαβῆς 5 ἐκ. Τρεῖς χαρακτὲς, κατακόρυφες γραμμὲς πλαισιώνουν τὴ ρίζα τῆς λαβῆς.

32. (26-9-'70). Τομ. I, τ.ε'-δ'-26, βόρεια πλευρά, βάθος 0.90 μ. (Πίν. 59,32.1-2. Εἰκ. 46,1-2).

Εἰκ. 46 = Πίν. 59, 32. 1-2.

Δύο κομμάτια ἀπὸ ἀττικὲς μελανόβαφες φιάλες.

1. Πηλὸς ἀττικός. Διαστάσεις 8×6 ἐκ. Στὴ ρίζα τοῦ τοιχώματος καὶ στὴν ἀρχὴ τοῦ δακτυλιδιοῦ ποὺ λείπει ἔχουμε κόκκινο χρῶμα σκόπιμα ζωγραφισμένο. Πρὸς

τὸ χεῖλος ποὺ λείπει, τὸ μελανὸ βάμμα ἔγινε στὸ ψήσιμο κοκκινωπό. Στὸ ἐσωτερικὸ: ὑπολείμματα ἀπὸ πλατὺ, χαρακτὸ ἀκτινωτὸ κόσμημα.

2. Μέρος ἀπὸ τὴ βάση ὁμοίου σχήματος. Πηλὸς ἴδιος, τοιχώματα λίγο πιὸ χοντρά ἀπὸ τοῦ προηγούμενου κομματιοῦ. Χορδὴ σωζ. τόξου 7 ἐκ. Ὑψος δακτυλιδιοῦ 1.5 ἐκ. Ἡ διάμετρος τοῦ ὑπολογίζεται σὲ 8 ἐκ. Στὴ ρίζα τῶν τοιχωμάτων τοῦ ἀγγείου καὶ τοῦ δακτυλιδιοῦ τῆς βάσης χάραγμα μὲ κόκκινο χρῶμα. Κόκκινη εἶναι καὶ ἡ κάτω ἐπιφάνεια τοῦ δακτυλιδιοῦ. Στὸ ἐσωτερικὸ σώζεται μονάχα μιὰ σειρὰ ἀπὸ ἀκτινωτὸ κόσμημα. Ἡ χαρακτὴ γραμμὴ ποὺ φαίνεται στὸν Πίν. 59, 32.2 εἶναι ἀπολέπισμα. Καὶ τὰ δύο ὄστρακα πρέπει νὰ χρονολογηθοῦν γύρω στὰ μέσα τοῦ 4ου π.Χ. αἰώνα.

33. (26-9-'70). Τομ. II, ἐσωτερικὰ ἀπὸ τὸ β' τμήμα τῆς κλίμακας - πυλίδας, βόρεια πλευρά, βάθος 1 μ.

Τρία ὄστρακα στὴ λ.ἀ.κ. (Πίν. 60,33.1-2) ἐνεπίγραφα.

1. Διαστάσεις 5.5×5 ἐκ. Πέντε γραμμὲς κειμένου. Ὁ καθ. Masson ἔγραψε στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ τὸ γράμμα c.

2. Μεγαλύτερη διάσταση 5 ἐκ. Δύο γραμμὲς κειμένου. Ὁ Masson ἔγραψε στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ ὀστράκου τὸ γράμμα a.

3. Διαστάσεις 4×6 ἐκ. Σώζονται μερικὰ γράμματα. Ὁ Masson ἔγραψε στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ τὸ γράμμα b. Δὲν ἀπεικονίζεται. Ὡς πρὸς τὴν κατασκευὴ - ὑφὴ τὰ ὄστρακα 2 καὶ 3 μοιάζουν. Τὸ 1 διαφέρει ὡς πρὸς τὸν τόνο τοῦ ἐρυθροῦ πηλοῦ.

34. (28-9-'70). Τομ. II, βορείως καὶ ἐσωτερικὰ τοῦ πύργου Α' (Πίν. 60,34). Πηλὸς ἐρυθρός, μέσα ἄβαφο τροχήλατο. Ἐξω: ἄλειμμα λευκό. Σωζ. διαστάσεις 7.2×9.5 ἐκ. Ἐξί γραμμὲς κειμένου. Στὸ ἐσωτερικὸ ὁ Masson ἔγραψε «1 grand Frg. 1970».

Περὶ συλλογὴ 1970

35. 1. Πῶμα. Πηλὸς κόκκινος. Διάμετρος λαβῆς 4 ἐκ. Σωζ. διάμετρος περιφέρειας 9 ἐκ. Μέσα ἄβαφο. Ἐξωτερικά: ὠραῖο μελανὸ χρῶμα σὲ κόκκινο ἔδαφος (Πίν. 60,35.1).

2. Κομμάτι ἀπὸ λαιμὸ ἀμφορέα. Πηλὸς ἐρυθρωπός. Σωζ. ὕψος 11 ἐκ., σωζ. μήκος 14 ἐκ. Φρίζα ἀπὸ ὁμόκεντρος κύκλους καὶ ταινίες, λ.γ.κ., τύπου V (Πίν. 60,35.2).

1971

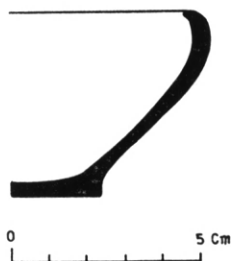
1. (17-7-'71). Τομ. III, τ.Β-Γ-2-4, βάθος 0.20 μ., μαζί μὲ κεραμίδες στέγης (Πίν. 79,1-12).

Ὅστρακα στὴ λ.ἀ.κ., τύπου VII (Πίν. 61,1.1-3).

1. Δίδυμη αὐλακωτὴ λαβὴ μὲ κεφάλι ἀπὸ καρφάκι. Πηλὸς ὠχρός. Σωζ. ὕψος 9 ἐκ. Μεγαλύτερο πλάτος στὴν ἀπόληξή της 4 ἐκ.

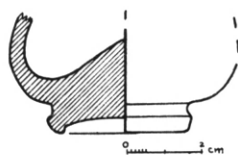
2. Ὅμοια ἐπίσης αὐλακωτὴ. Σωζ. ὕψος 5.5 ἐκ. Μεγαλύτερο πλάτος στὴν ἀπόληξή 38 χιλ.

3. Δύο οστρακα από μία άωτη φιάλη (Είκ. 47). Πηλός έρυθρός. Το λευκό άλειμμα άφησε στην έσωτερική όψη άβαφες περιοχές. Ύψος 4.5 εκ. Διάμετρος ταπεινής βάσης ύπολογίζεται σε 5 εκ., ή διάμετρος στεφάνης σε 10 εκ.

Είκ. 47 = Πίν. 61, 1.3.

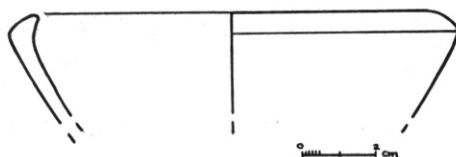
2. (19-7-71). Τομ. III, τ. Γ-2, βάθος 0.80 μ. (Πίν. 61,2. Είκ. 48). Μεγάλο μέρος από ένα έσωτερικά μελανόβαφο άττικό, άβαφο έξωτερικά λύχνο.

Είκ. 48 = Πίν. 61, 2.

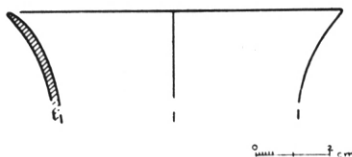
Σωζ. ύψος 3 εκ. Μεγαλύτερη διάμετρος 6 εκ., διάμετρος βάσης 3.5 εκ. Β' μισό του 4ου π.Χ. αϊ.

Πρβ. άριθ. 10 Πίν. 53. *Explor. Délos XXVI* (1965) πίν. 1, 17-19. Πίν. Α, 17 και 18. Μαζί του οστρακο από άωτη, άβαφη, φιάλη (Είκ. 49) και από κύπελλο κατά-

Είκ. 49. "Οστρακο από άβαφη φιάλη που βρέθηκε μαζί με το λύχνο, Πίν. 61, 2.

μιτο (Είκ. 50) στη λ.ά.κ., που χρονολογούνται με βάση το λύχνο στο β' μισό του 4ου π.Χ. αιώνα.

Είκ. 50. "Οστρακο από κύπελλο κατάμιτο που βρέθηκε μαζί με το λύχνο, Πίν. 61, 2.

3. (19 και 20-7-'71). Τομ. III, τ.0-A-32-36, βάθος : επιφάνεια ἐγκάρσιου παχιοῦ τοίχου (Παρένθ. Πίν. Β, ΛΠΤ) ἢ 1.10 μ. ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ χωραφιοῦ (Πίν. 61,3.1-3).

1. Μεγάλο μέρος ἀπὸ τὸν ἀποκλίνοντα λαιμὸ ἐνὸς ἀμφορέα στὴ λ.γ.κ., τύπου V. Τὰ ὄστρακα ἦταν σκόρπια σὲ δύο τετράγωνα. Πηλὸς ὠχρὸς - ἐρυθρωπὸς. Ὑψος λαιμοῦ 11 ἐκ., διάμετρος στὴ ρίζα τοῦ 17 ἐκ., πάχος στὴ στεφάνη ποὺ ἀποκλίνει σημαντικὰ πρὸς τὰ ἔξω, 1.5 ἐκ., παρακάτω 7 χιλ. Ἀπὸ τὸν ὅμοιο τοῦ ἀγγείου ἔχουμε μόλις 2.5 ἐκ. Ἀπὸ τὸ ἴδιο θραῦσμα ἔχουμε καὶ μερικὰ ἀκόμη ὄστρακα ποὺ δὲν πιάνουν ὅμως. Ἐσωτερικὰ ἀπὸ τὸ κυρτὸ στὴν τομὴ τοῦ χεῖλος ἔχουμε μαύρη ταινία, ἐπάνω σὲ αὐτὸ ὀριζόντιες ποὺ περιβάλλουν πλατύτερη ζικζακωτή. Στὸ λαιμὸ καταμεσῆς φρίζα ἀπὸ ὁμόκεντρος κύκλους 2.5 ἐκ. διαμέτρου, ἀνάμεσα σὲ πλατιεὲς ταινίες.

Πρβ. *Opusc. Athen.* III 1960, 120, εἰκ. 14, τύπος V, 8, κυπροαρχαϊκὴ II ἐποχὴ. V. Karageorghis, *Two Cypriot Sanctuaries of the End of the Cypro-archaic Period* (Roma 1972) 32, ἀμφορέας ἀριθ. 85, πίν. XIV καὶ εἰκ. 9, τύπου V, κυπροαρχαϊκὴ II ἐποχὴ.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ὄστρακα ποὺ ἀνήκουν στὸ ἴδιο θραῦσμα, ἀλλὰ δὲν πιάνουν, βρέθηκαν μαζὶ καὶ δύο ἄλλα ποὺ εἰκονίζονται ἐδῶ. Ἐνα στὴ λ.γ.κ., τύπου V (Εἰκ. 51), ἀλλὰ καὶ ἓνα ἄλλο (Πίν. 61,3.3) ποὺ φέρει λευκοὺς ὁμόκεντρος κύκλους

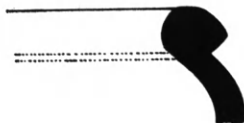
Εἰκ. 51. Ὅστρακο στὴ λ.γ.κ. ποὺ βρέθηκε μαζὶ μὲ τὸ θραῦσμα, Πίν. 61, 3.1.

ἐπάνω σὲ μελανὸ ἔδαφος (black slip and white painted) τύπου IV. Τὸ σωζ. μήκος τοῦ εἶναι 5 ἐκ. καὶ τὸ ὄστρακο θὰ πρέπει νὰ χρονολογηθεῖ στὴν κυπροαρχαϊκὴ I ἐποχὴ.

Πρβ. *Manuel* I, 23.

4. (19-7-'71). Ἀπὸ τὴ «μόθη» τοῦ δοκιμαστικοῦ τετραγώνου Δ-Ε τοῦ 1970 ἢ Α-Β-4-6 τοῦ 1971.

1. Μεγάλο κομμάτι ἀπὸ στεφάνη κρατηροειδοῦς σχήματος (Πίν. 61,4.1. Εἰκ. 52).

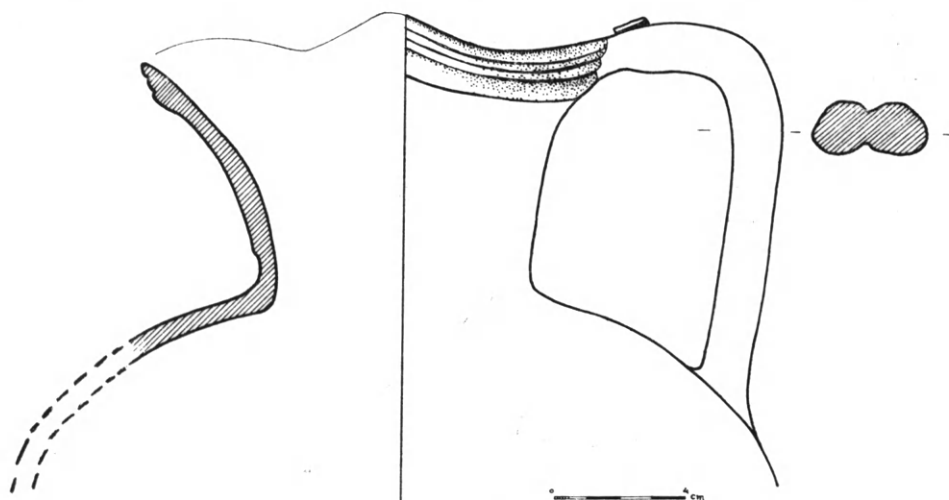
Εἰκ. 52 = Πίν. 61, 4.1.

Μελανό χρώμα σὲ κόκκινο ἔδαφος (black on red), τύπου II(IV). Σωζ. μήκος 9.5 ἐκ. Πηλὸς χοντρός, ἐρυθρός. Μέσα ἐρυθρὸ ἄλειμμα.

2. Ὑστρακο ἀπὸ ἓνα δίχρωμο κλειστὸ ἀγγεῖο τύπου IV (Πίν. 61,4.2). Μεγαλύτερη διάσταση 5.5 ἐκ. Μέσα ἄβαφο, τροχήλατο. Ἐξω: ὑπολείμματα ἀπὸ μεγάλο ὁμόκεντρο, μαῦρο καὶ ἰώδη κύκλο.

5. (19-7-'71). Τομ. III, τ.0-A-6-8, βάθος 0.80 μ., νοτιοανατολικά ἀπὸ τὶς δύο χολέτρες τοῦ δοκιμαστικοῦ τετραγώνου Δ-Ε '70 (Παρένθ. Πίν. Β), ἢ Α-Β-6-8 1971, μέσα σὲ στρώμα «κόννου».

Μεγάλο μέρος ἀπὸ μιὰ τριφυλλόστομη οἰνοχόη στὴ λ.ἀ.κ., τύπου VI(;) (Πίν. 61,5. Εἰκ. 53). Σωζ. ὕψος στὴ ροὴ 8 ἐκ., στὴ λαβὴ 14 ἐκ., ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὰ 12 ἐκ. ἀνήκουν σ' αὐτή. Πλάτος τῆς δίδυμης λαβῆς στὴ ρίζα 5 ἐκ. καὶ στὴν ἀπόληξή της, ὅπου ἔχουμε τρία καρφάκια καὶ ἓνα λογχωτὸ φύλλο, 4.5 ἐκ.

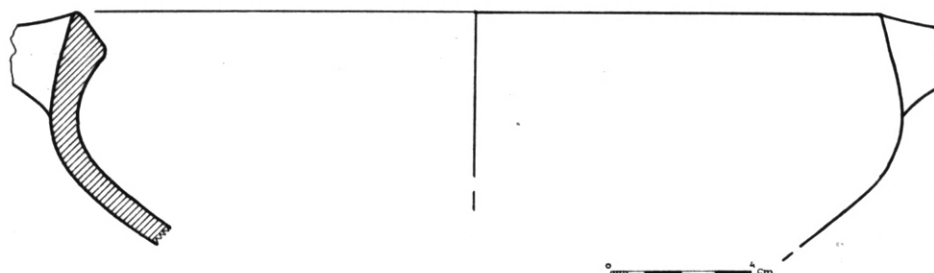
Εἰκ. 53 = Πίν. 61, 5.

Ὡς τώρα βρέθηκε ἓνα μικρὸ ὕστρακο ἀπὸ ὅμοιο ἀγγεῖο ἀνάμεσα στὰ θραύσματα ἀπὸ τὴν ἀνασκαφὴ μας (Ἀριθ. 29,1971). Ἀπὸ τὴν περιοχὴ Ἀθηαίνου προέρχονται δύο λ.ἀ.κ. οἰνοχόες, ποὺ θὰ πρέπει νὰ ἔχουν γιὰ πρότυπα τοὺς ἀττικὲς τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. (BCH 89, 1965,296.4. εἰκ. 94 [Reg. CS 1400-1401]). Γιὰ τὸ σχῆμα πρβ. *Opusc. Athen.* III (1960) 114, εἰκ. 10, τύπος VI, 475-400 π.Χ., κυπρόκλασικὴ I ἐποχὴ, ποὺ ἡ χρονολόγησις αὐτὴ συμφωνεῖ καὶ μὲ τὰ γραπτὰ ὕστρακα ποὺ βρίσκονται κάτω ἀπὸ τὶς ἴδιες περίπου συνθήκες καὶ μολονότι μᾶς λείπει ἡ στρωματογραφικὴ βεβαίωσις.

6. (20-7-'71). Τομ. III, τ.0-A-8-10, βάθος 1.50 μ. (Πίν. 61,6.1. Εἰκ. 54).

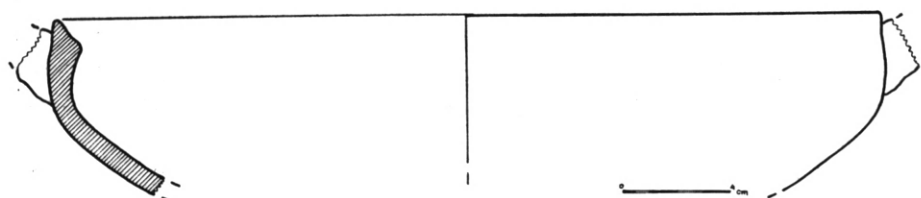
1. Τεμάχιο ἀπὸ μιὰ λεκάνη μὲ ἐγκάρσια λαβὴ ποὺ σώζεται μονάχα ἡ μιὰ ρίζα της. Πηλὸς κοκκινωπός. Ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια φέρει πρασινόλευκο ἄλειμμα. Στὸ ἐσωτερικόν, ἀμέσως μετὰ τὴ στεφάνη, μαύρη ταινία. Στὸ ἐξωτερικὸ μαύρη κάθετη ἀκτίνα, στὴ ρίζα καὶ στὴ ράχη τῆς λαβῆς. Σωζ. ὕψος ὕστρακου 7 ἐκ.,

σωζ. μήκος 9.5 εκ. Υπολογιζόμενη διάμετρος 23 εκ., λ.γ.κ., τύπου V (Πίν. 61,6.2. Είκ. 55).

Είκ. 54 = Πίν. 61, 6.1.

2. Τεμάχιο από ὁμοιο ἀγγεῖο πού βρέθηκε στὸν ἴδιο τομέα III, τ.Α-Β-18, βάθος 1 μ. Πηλὸς κοκκινωπός. Μαύρη διακόσμηση πάνω σὲ ἔδαφος κόκκινο, τύπου I(III). Σωζ. ὕψος 6.5 εκ., χορδὴ σωζ. τόξου στεφάνης 12 εκ., ὑπολογιζόμενη διάμετρος στεφάνης 30 εκ.

Είκ. 55 = Πίν. 61, 6.2.

Πρβ. *SCE* IV 2, είκ. XXIV, 9 γιὰ τὴν τομὴ τοῦ ὀστράκου ἢ αὐτ. είκ. XXVIII, 7 σὲ λ.γ.κ., τύπου IV.

7. (20-7-'71). Τομ. III, τ.Α-Β-12-14, βάθος 0.80 μ. (Πίν. 62,7.1-2).

1. Κομμάτια ἀπὸ τὴν ἀττική μελανόβαφη φιάλη 16 (11-9-'70. Πίν. 56,16.1).

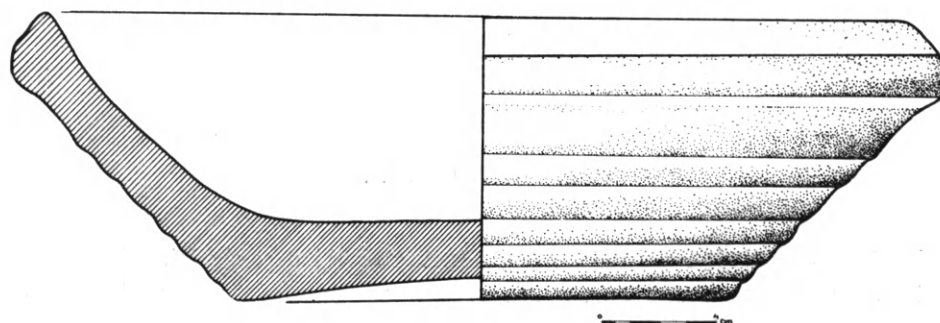
2. Ὅστρακα ἀπὸ περισσότερες ἄωτες φιάλες στὴ λ.ἀ.κ., τύπου VII ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀποτελέστηκε μεγάλο μέρος μιᾶς (Πίν. 62,7.2). Πηλὸς ὠχρὸς, ὅπως καὶ τὸ ἄλειμά του. Διάμετρος στεφάνης 12 εκ., ὕψος 4 εκ.

3-4. Δύο κομμάτια ἀπὸ χοντρά πινάκια στὴ λ.ἀ.κ. (Είκ. 56,7.3-4). Σωζ. διάσταση - ἀκτὶνὰ τοῦ 3 6 εκ., ὕψος 1.5 εκ., τοῦ 4 7 εκ., ὕψος 2 εκ.

Είκ. 56. Δύο κομμάτια (3-4) ἀπὸ χοντρά πινάκια πού βρέθηκαν μαζί με ἀριθ. 7. 1-2. Πίν. 62.

5. Λαβή αὐλακωτή στὴ λ.ἀ.κ., τύπου VII, μὲ καρφάκι στὴν ἀπόληξή της. Σωζ. μῆκος 6 ἐκ. Δὲν εἰκονίζεται.
8. (21-7-'71). Τομ. III, τ.Α-Β-6-8, βάθος 1.50 μ., κάτω ἀπὸ κόννο, μέσα σὲ ἐπίχωση ἀμμουδερή καὶ κιτρινωπὴ (μόθη), βρέθηκε :
1. Μιὰ λεκάνη ἀνεστραμμένη, μαζί μὲ ὄστρακα ποὺ ἔπесαν ἐκεῖ, ἀλλὰ τὰ ἀγγεῖα δὲν ἔσπασαν ἐπὶ τόπου, ὅπως αὐτὴ (Πίν. 62,8.1. Εἰκ. 57). Ἀνήκει στὴ λ.ἀ.κ., τύ-

Εἰκ. 57 = Πίν. 62,8.

- που V(;). Πηλὸς ὠχρός. Ὑψος 10 ἐκ., διάμετρος στεφάνης 30 ἐκ., διάμετρος ἐπιφ. βάσης 17.5 ἐκ., πάχος τοιχωμάτων στὴ στεφάνη 18 χιλ. Ἐσωτερικὴ ἐπιφάνεια ὁμαλή, ἐξωτερικὰ φέρει ὀριζόντιες τροχήλατες ραβδώσεις. Πρβ. 3,69, Πίν. 38,3, ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία. Ἰχνη τοίχου στὰ τετράγωνα αὐτὰ δὲν ἔχουμε. Πρόκειται γιὰ μπατζιές (μπαζώματα).
2. Μεγάλο κομμάτι ἀπὸ μιὰ φορητὴ πήλινη ἐστία (Πίν. 62,8.2). Ὑψος 8.5 ἐκ. Σωζ. τμήμα βάσης 7 ἐκ., πάχος τοῦ πυθμένα 2.5 ἐκ., στὴ στεφάνη 13 χιλ. Πρβ. 14 (1970) (Πίν. 55,14.5. Εἰκ. 38. 39).
9. (21-7-'71). Τομ. III, τ.0-Α-14-16 (βόρεια πλευρὰ) ἀπὸ ὑπόλειμμα δαπέδου ποὺ περιεῖχε πολλὰ σκουριὰ καὶ καμινία χαλκοῦ, μαζί μὲ τὸ λίθινο «φαρασοειδές» (Πίν. 88,3). Βάθος 1.35 μ.
- Ἀπὸ τὰ πολλὰ αὐγόφλουδα κύπελλα στὴ λ.ἀ.κ. σημειώνεται τὸ κομμάτι 1 (Πίν. 62,9.1. Εἰκ. 58,1) γιὰ τὴν ἀνάγλυφη βάση του. Μεγαλύτερη διάσταση 6 ἐκ., διάμετρος βάσης 18 χιλ.

Εἰκ. 58 = Πίν. 62, 9. 1-2.

- Τὸ κομμάτι 2 (Πίν. 62,9.2. Εἰκ. 58,2) ἀνήκει στὸν περίδρομο —στεφάνη— ἑνὸς πινακίου λ.ἀ.κ., ποὺ φέρει ὥστόσο στὴν ἐξωτερικὴ ἐπιφάνειά του μιὰ ἐρυθρωπὴ γραπτὴ ταινία. Πλάτος περιδρόμου 2.5 ἐκ. Σωζόμενη μεγαλύτερη διάσταση 3.5 ἐκ.
10. (22-7-'71). Τομ. III, τ.Α-Β-6-8, βάθος 1.30 μ. βόρεια ἀπὸ τὴν ἀνεστραμμένη λεκάνη, ἀριθ. 8 (Παρένθ. Πίν. Α).

Ἀπὸ πάρα πολλὰ γραπτὰ ὄστρακα ξεχωρίζουμε (Πίν. 63,10.1-5) διάφορες κάθετες λαβές στὴ λ.γ.κ., τύπου V.

Ἡ ὑπ' ἀριθ. 1 εἶναι δίδυμη ραβδωτὴ στὴν τομή της. Πηλὸς πρασινωπός. Σωζ. ὕψος 13 ἐκ., πλάτος 8 ἐκ. Διακόσμηση: κάθετες ταινίες στοὺς κροτάφους, στὸ αὐλάκι, καὶ ὀριζόντιες σὲ δύο διαφορετικὰ σημεῖα της.

Ἡ 2 εἶναι ταινιωτὴ στὴν τομή της. Πηλὸς ἐρυθρός. Σωζ. ὕψος 8.5 ἐκ., ἀρχικὸ πλάτος 4.5 ἐκ., στὴ ρίζα της 8 ἐκ. Πλατιὲς κάθετες καὶ στενὲς ὀριζόντιες ἐνδιάμεσες ταινίες.

3. Αὐλακωτὴ στὴν τομή της. Πηλὸς ἐρυθρός. Σωζ. ὕψος 8 ἐκ., ἀρχικὸ πλάτος 5 ἐκ. Διακόσμηση ὅπως περίπου τῆς 2, ἀλλὰ οἱ ἀποστάσεις τῶν ὀριζοντίων εἶναι πιὸ σιμές.

4. Ταινιωτὴ στὴν τομή της. Σώζεται τόξο ἀπὸ τὸ στόμιο τοῦ ἀγγείου. Πηλὸς ἐρυθρός. Σωζ. ὕψος 8.2 ἐκ., ἀρχικὸ πλάτος 4.6-4 ἐκ. Διακόσμηση: στενὲς κάθετες ταινίες στοὺς κροτάφους, ὀριζόντιες ἀνάμεσά τους.

5. Ταινιωτὴ στὴν τομή της. Πηλὸς ἐρυθρός. Σωζ. ὕψος 9 ἐκ. Πλάτος ἀρχικὸ 3 ἐκ. Ἀπὸ τὸ ἄνοιγμα τοῦ στομίου τοῦ ἀγγείου (οἰνοχόης) σώζεται ἀρκετό. Στενὲς ταινίες στοὺς κροτάφους καὶ μιὰ πιὸ πλατιά καταμεσῆς (Πίν. 63,10.6-10).

6. Χεῖλος καὶ ἀπόληξη ἀπὸ μιὰ ταινιωτὴ λαβή. Πηλὸς ἐρυθρός. Ἀπὸ τὸ χεῖλος τοῦ ἀγγείου σώζεται χορδὴ τόξου 8 ἐκ. Πλάτος τῆς λαβῆς στὴν ἀπόληξή της 5.5 ἐκ. Τὸ σχῆμα τοῦ ἀγγείου ἦταν εὐρύστομο. Δίχρωμη II (IV) κεραμική. Τὸ ὄστρακο ἔχει ἰώδη ταινία καὶ κάτω ἀπὸ τὴ λαβή, στὸ χεῖλος.

7. Ρίζα ἀπὸ μιὰ ταινιωτὴ λαβή. Πηλὸς πρασινωπός. Σωζ. μήκος - πλάτος λαβῆς 7 ἐκ., λ.γ.κ., τύπου V. Τὸ διακοσμητικὸ θέμα τῶν 6 καὶ 7 ἦταν κάθετες καὶ σταυρωτὲς ταινίες. Πρβ. *SCE* IV 2, εἰκ. XI, 2α ἀμφορέα. Ἐδῶ Πίν. 71,44.2

8. Ἀπόληξη ἀπὸ μιὰ ταινιωτὴ λαβή. Πηλὸς φαιός. Χορδὴ τόξου στὸ χεῖλος 5.5 ἐκ., σωζ. μήκος λαβῆς 6 ἐκ., λ.γ.κ., τύπου V. Διακόσμηση ὅπως τῆς 5. Τὸ ὄστρακο εἰκονίζεται πλάγια.

9-10. Ὅστρακα μὲ ρίζες ἀπὸ τοξωτὲς (ὀριζόντιες) γραπτὲς λαβὲς ἀμφορέων ἴσως. Λ.γ.κ., τύπου V. Τὸ σωζ. ὕψος τοῦ 9 εἶναι 10 ἐκ., τὸ σωζ. πλάτος 8.5 ἐκ. Πηλὸς ἐρυθρός. Τὸ σωζ. ὕψος τοῦ 10 εἶναι 11 ἐκ., τὸ πλάτος 6 ἐκ. Πηλὸς ὠχρός, ἐρυθρωπός. Κάτω ἀπὸ τὴ ρίζα τῆς λαβῆς σώζονται ἀκόμη δύο πλατιὲς ταινίες (Πίν. 62,10.11-14).

11. Ὅστρακο ἀπὸ στεφάνη ἀμφορέα μὲ χεῖλος ποὺ ἡ τομή του ἐξέχει σὰν συνεχῆς ἀστράγαλος. Πηλὸς ἐρυθρός. Χορδὴ σωζ. τόξου στεφάνης 0.10 μ. Σωζ. ὕψος 8 ἐκ. Μέσα-ἔξω ταινίες ἐρυθρὲς ἐπάνω σὲ ἔδαφος κόκκινο.

12. Μεγάλο ὄστρακο ἀπὸ βαρελόσχημο ἀγγεῖο. Πηλὸς ὠχρός, ἐρυθρός. Μέσα δυνατὸ τροχήλατο τοίχωμα, παχὺ 1 ἐκ., γιατί πλησιάζει πρὸς τὴν ἀνάγλυφη ρόγα (ὀφθαλμὸ) τῆς ὀριζόντιας δομῆς τοῦ σχήματος. Σωζ. ὕψος 10 ἐκ., σωζ. πλάτος 6 ἐκ. Πλατιά ταινία καὶ ἔξι δακτυλίδια, μέρος ἀπὸ τὸν κύκλο γύρω ἀπὸ τὴ ρόγα, λ.γ.κ., τύπου IV ἢ V(;).

13. Ὅπως τὸ προηγούμενο, ἀλλὰ ὁ πηλὸς του διαφορετικὰ ἐρυθρός. Σωζ. ὕψος 9 ἐκ., σωζ. πλάτος 7 ἐκ. Μέσα τροχήλατο. Ἐξωτερικὰ μελανὴ ταινία καὶ τέσσερα δακτυλίδια, ἴχνη ἀπὸ τὸν κύκλο.

14. Όπως και τὸ 12 καὶ 13, ὁ πηλὸς τοῦ ὅμως εἶναι κατακόκκινος. Σωζ. ὕψος 6 ἐκ., σωζ. πλάτος 4.5 ἐκ. Μελανὴ ταινία, λίγο πιὸ στενὴ ἀπὸ τοῦ προηγούμενου καὶ ἑπτὰ δακτυλίδια (Πίν. 63,10.15-23).

15. Μεγάλο ὄστρακο (στὴν πραγματικότητα τέσσερα ποὺ πιάνουν) ἀπὸ τὸν ὅμο καὶ τὴ ρίζα τοῦ λαιμοῦ ἑνὸς κλειστοῦ σχήματος. Πηλὸς ὠχρὸς ἐρυθρῶπός. Σωζ. ὕψος 15 ἐκ., σωζ. πλάτος 14.5 ἐκ., λ.γ.κ., τύπου IV ἢ V(:). Μελανὲς ταινίες περιβάλλουν φρίζα ἀπὸ ὁμόκεντρος κύκλους.

16. Όστρακο ἀπὸ κάθετο λαιμό. Πηλὸς πρασινωπός. Σωζ. ὕψος 7 ἐκ. Τοίχωμα παχύ, 12 χιλ. Διακόσμηση ὅπως τοῦ προηγούμενου, λ.γ.κ., τύπου IV ἢ V(:).

17. Κομμάτι ἀπὸ ὅμο-ρίζα λαιμοῦ, ὅπως τὸ 15, ἀλλὰ διαφορετικοῦ πηλοῦ, διαστάσεις 6×7 ἐκ. Οἱ ὁμόκεντροι κύκλοι εἶναι μεγαλύτεροι καὶ ἢ φρίζα πλησιάζει περισσότερο στὴ ρίζα τοῦ λαιμοῦ. Δίχρωμο, τύπου II (IV ἢ V).

18-19. Δύο κομμάτια ἀπὸ ἓνα (:) βαρελὸσχημο ἀγγεῖο. Τοιχώματα τοῦ πρώτου πολὺ παχιά, 125 χιλ. Πηλὸς ἐρυθρός. Μεγαλύτερη διάσταση τοῦ πρώτου 7.5 ἐκ., τοῦ δευτέρου 8×7.5 ἐκ. Ὁ πηλὸς τοῦ εἶναι ὁμοιόχρωμος, ἐρυθρός, ἀλλὰ τὰ τοιχώματά του πολὺ πιὸ λεπτά. Καὶ τὰ δύο ὄστρακα εἶναι δίχρωμα, τύπου II (IV ἢ V). Τὰ ἐπόμενα ὄστρακα 20-21 εἶναι πολὺ μικρότερα. Τοῦ 20 ὁ πηλὸς εἶναι ἐρυθρός, διαστ. 5×4 ἐκ. ἐρυθρός εἶναι καὶ τοῦ 21, ποὺ ἡ μεγαλύτερή του διάσταση εἶναι 2 ἐκ. Καὶ τὰ δύο ὄστρακα εἶναι δίχρωμα τύπου II (VI ἢ V).

Ἐρυθρός εἶναι καὶ ὁ πηλὸς τοῦ 22, ἀλλὰ διαφορετικὸς ἀπὸ τῶν δύο προηγούμενων. Μεγαλύτερο σωζ. ὕψος 5 ἐκ. Ἡ διακόσμησή του εἶναι ὁμόκεντροι κύκλοι, λ.γ.κ., τύπου V.

Τοῦ 23 ἡ μεγαλύτερη διάσταση εἶναι 8 ἐκ. Πηλὸς ἐρυθρός. Μέσα τροχήλατο. Ἡ τοποθέτηση τοῦ ὄστράκου κατὰ τὸ τροχήλατο. Δίχρωμο, τύπου II (IV ἢ V). Τρεῖς μελανὲς ταινίες πλαισιώνουν τρεῖς ἰώδεις, καὶ ἐκεῖνες μαύρους ὁμόκεντρος κύκλους.

Μαζὶ μὲ τὰ ὄστρακα αὐτὰ ξεχωρίσαμε καὶ ἓνα κομμάτι ἀπὸ πήλινη φορητὴ «έστία» καὶ ἄλλα γραπτά, ποὺ δὲν εἶναι δυνατό νὰ ἀναφερθοῦν καὶ σὲ ἀναλογία πολὺ λίγα, λ.ἀ.κ., Τὰ τετράγωνα αὐτά, ἀπὸ τὰ ὁποῖα καὶ λείπει κάθε ἴχνος τοίχου, ἦταν τὰ πιὸ πλούσια σὲ γραπτὴ κεραμικὴ ἀπὸ τὴν κυπροαρχαϊκὴ II ἐποχὴ, ὅσο καὶ ἂν ἡ στρωματογραφία δὲν εἶναι ἀτάρακτη.

11. (22-7-71). Τομ. III, τ. Γ-32-34, ὅπου ἐπιφάνεια μικρολιθικοῦ τοίχου (Παρένθ. Πίν. B).

1. Όστρακο μικροσκοπικὸ τῆς ομάδας «white slip I ware» (Πίν. 63,11.1) καὶ ἀπὸ ἓνα σημεῖο ποὺ γειτονεῦει πρὸς τὸ χεῖλος ἑνὸς ανοικτοῦ σχήματος, «milk bowl». Διαστάσεις 2×1 ἐκ., πάχος 4 χιλ. Διακόσμηση: δύο (:) εὐθεῖες μαῦρες γραμμὲς περιβάλλουν μιὰ κυματιστὴ, χρυσίζουσα, ἐπάνω σὲ λευκὸ-κρέμ ἔδαφος. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι εἴχαμε καὶ ἐπάνω ἀπὸ τὴν κυματιστὴ γραμμὴ ἀκόμη μιὰ ἢ δύο ἄλλες εὐθεῖες γραμμὲς. Λευκὸ ἦταν καὶ τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ ἀγγείου.

Πρβ. SCE IV, Ic, σ. 436 κέ., σ. 440, «The framed wavy line style» καὶ εἰκ. LXXX 2 (M.R. Popham).

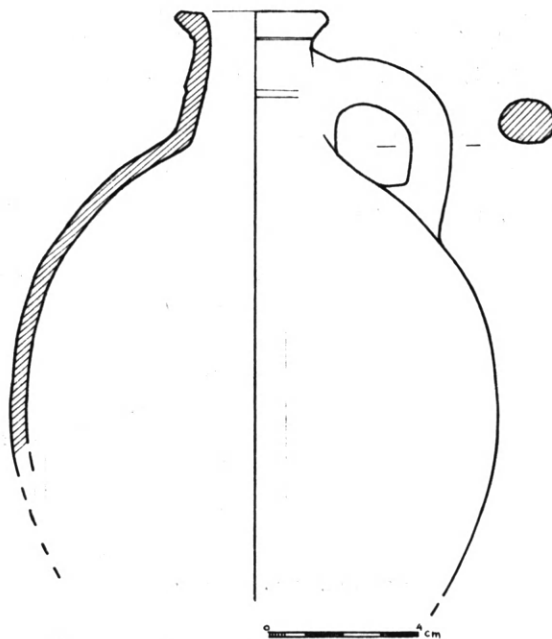
2. (30-7-71). Δύο ὄστρακα μικροσκοπικὰ ποὺ πιάνουν (Πίν. 63,11.2) καὶ προέρχονται ἀπὸ τὰ διαλυμένα ὡμὰ πλιθάρια τοῦ πυρήνα τοῦ πύργου Α', ποὺ ἀπο-

καλύφθηκαν τὸ 1970. Διαστάσεις 5×3 ἐκ., πάχος 3 χιλ. Ὅμαδα «white slip Iware». Σχῆμα ὅπως τὸ προηγούμενο. Διακόσμηση : κάθετες, παράλληλες, συνήθως τρεῖς μαυρές γραμμὲς ἐπάνω σὲ λευκὸ ἔδαφος. Σώζονται οἱ δύο.

Πρβ. ὁ.π. 436 κέ., 440 «The parallel line style» καὶ εἰκ. LXXX 5. Τὸ σχῆμα καὶ ἡ ποιότητα τῶν ὀστράκων «occur on any late Cypriot I site» (ὁ.π. 441-442). Ὑστεροκυπριακὴ I ἐποχὴ (± 1400 π.Χ.).

12. (23-7-71). Τομ. III, τ. A-B-8, βάθος 1.50 μ. ἐκεῖθε (βόρεια) ἀπὸ τὸ μάρτυρα τῆς τομῆς καὶ βορειότερα ἀπὸ τὴ θέση τῆς ἀνεστραμμένης λεκάνης ἀριθ. 8 (Παρένθ. Πίν. B).

Μεγάλο μέρος ἀπὸ ἓνα ἀπιδόσχημο, δίχρωμο ἀγγεῖο τύπου I(IV), πὺν λείπει τὸ κάτω σφαιρικὸ τμήμα του (Πίν. 64,12. Εἰκ. 59). Σωζ. ὕψος 16 ἐκ., μεγαλύτερη

Εἰκ. 59 = Πίν. 64, 12.

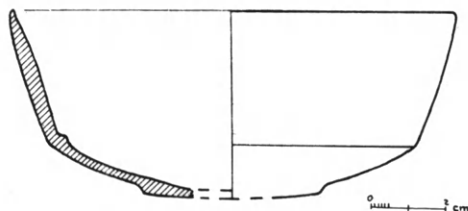
διάμετρος στὸ κάτω μέρος τοῦ ἀγγείου 13 ἐκ. Πηλὸς ὠχρὸς ἐρυθρωπός. Στόμιο πὺν ἐξέχει, λαβὴ δακτυλιδωτὴ κατὰ μῆκος τοῦ λαιμοῦ καὶ ἐπάνω στὸν ὤμο (handle ridge). Σχῆμα πολὺ παλαιό, ἀλλὰ ἐδῶ ὄχι καλοζυγισμένο. Ἡ γραπτὴ ταινιωτὴ διακόσμησή του πὺν περιορίζεται στὸ κέντρο τοῦ σώματος εἶναι φειδωλὴ ὡς πρὸς τὸ ἐρυθρωπὸ - ἰώδες χρῶμα τῆς μεσαίας ζώνης.

Γιὰ τὸ σχῆμα πρβ. Manuel I, εἰκ. 47, 11,51.1. Κυπροαρχαϊκὴ I ἐποχὴ.

13. (23-7-71). Τομ. III, τ. B-Γ-16-18, βάθος 1.30 μ. (Πίν. 64,13.1-6).

1. Θραῦσμα ἀπὸ αὐγοκέλυφο ἄβαφο κύπελλο, συνηθισμένης τομῆς, πὺν παρουσιάζει μονάχα στὸ ξεχώρισμα τοῦ χεῖλους - σφαιρικοῦ κυπέλλου ἓνα ἀνάγλυφο δοντάκι. Πηλὸς ἐρυθρωπός. Μεγαλύτερη σωζ. διάσταση 6.5 ἐκ., λ.ἀ.κ., τύπου V-VI(;)

2. Μεγάλο μέρος από αὐγοκέλυφο κύπελλο με τσάκισμα στὴν ἐξωτερικὴ καὶ ἐσωτερικὴ ἐπιφάνεια τῶν τοιχωμάτων του καὶ ἀδύναμη γραπτὴ ἐρυθρὴ ταινία στὴ στεφάνη του (Εἰκ. 60). Τοιχώματα κάθετα, χεῖλος ἀπλός, ἀνάλαφρα ὑψωμένη

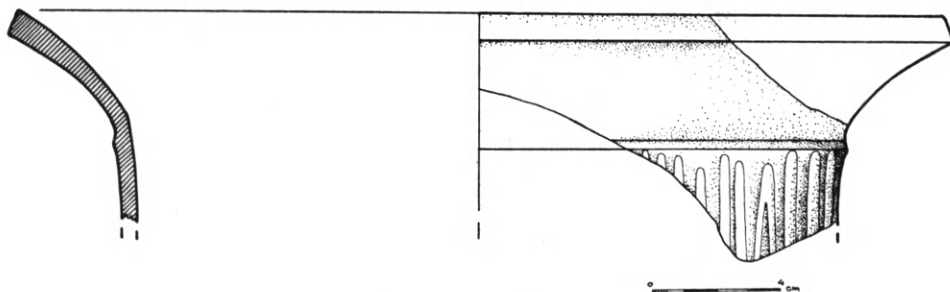
Εἰκ. 60 = Πίν. 64, 13.2.

βάση. Πηλὸς ὠχρὸς. Ὑψος 5 ἐκ. Διάμετρος στεφάνης συμπληρωμένη 12 ἐκ. Πρβ. *Manuel I*, 100, εἰκ. 36b. *Necropolis of Salamis II*, πίν. CXCI, 51.T.113 καὶ πίν. CXCIV, πυρὰ V, 1, λ.ἀ.κ., τύπου V, κυπροαρχαϊκὴ III ἐποχῇ.

3-6. Ὅστρακα ἀπὸ δίσκους σκύφους στὴ λ.ἀ.κ., τύπου VI-VII(;).

14. (23-7-71). Τομ. III, τ.Β-Γ-24-26, βάθος 1.20 μ. (Πίν. 64, 14.1-10).

Μεγάλο κομμάτι ἀπὸ τὴ στεφάνη ἑνὸς κρατηρόσχημου ἀγγείου με κάθετα τοιχώματα στὴ λ.ἀ.κ., τύπου VI(;). (Εἰκ. 61). Πηλὸς ἐρυθρῶς. Σωζ. ὕψος 8 ἐκ.

Εἰκ. 61 = Πίν. 64, 14.1.

Με βάση τὴ χορδὴ σωζ. τόξου 14 ἐκ., ἡ στεφάνη τοῦ ἀγγείου ὑπολογίζεται σὲ 29 ἐκ. Ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια τῶν τοιχωμάτων τοῦ ἀγγείου, κάτω ἀπὸ τὸ χωρίσμα τῆς στεφάνης ἦταν στιλβωμένη, «κατάμιτη».

2. Τοξωτὴ λαβὴ ἀπὸ ἕνα παρόμοιο σχῆμα. Ἰδιος πηλός. Σωζ. μῆκος 12 ἐκ. Ἐξωτερικὴ ἀπόσταση στὶς ρίζες τῆς λαβῆς 9 ἐκ. Ἀπόστασή της ἀπὸ τὸ τοίχωμα 6 ἐκ.

3. Βάση ἀπὸ κύπελλο (;). Συμπληρωμένη διάμετρος 6 ἐκ. Πηλὸς ὠχρὸς.

4. Θραῦσμα ἀπὸ μύξα κυπριακοῦ λύχνου. Σωζ. μῆκος 8 ἐκ.

5-8. Λαβές: ταινιωτὴ αὐλακωμένη (5), δίδυμες με κεφαλᾶκι καρφιοῦ (6-8). Τῆς 5 τὸ σωζ. μῆκος εἶναι 7 ἐκ., ἡ χορδὴ τόξου στεφάνης 8 ἐκ. Τῆς δίδυμης αὐλακωμένης 6 τὸ σωζ. μῆκος εἶναι 6.5 ἐκ., ἡ χορδὴ τοῦ τόξου τῆς στεφάνης 6 ἐκ. Τῆς 7 τὸ σωζ. μῆκος εἶναι 6.5 ἐκ., ἡ χορδὴ τοῦ τόξου τῆς στεφάνης 6 ἐκ. Τῆς 8 σώζεται ἀρκετὸ μέρος ἀπὸ τὸ χεῖλος τοῦ ἀγγείου (οἰνοχόης;). Χορδὴ τόξου στεφάνης 7 ἐκ. Οἱ δίδυμες αὐτὲς λαβές γίνονταν - πλάθονταν με δύο στρογγυλά,

ραβδωτά τμήματα που ένώνονταν μετά. Ἡ ἔνωσή τους αὐλακωνόταν στὴν ἐπάνω ὄψη πολὺ (6) ἢ λίγο (7), ἐνῶ στὴν κάτω ὄψη ἔμενε σχετικὰ ἀκόλλητη.

Οἱ 9 καὶ 10 λεπτότατες δακτυλιδωτὲς λαβὲς ἀνήκουν σὲ οἰνοχόες μικροῦ μεγέθους. Ἡ διάσταση τῆς 9 σὲ ἀνάπτυγμα (χεῖλος - λαβὴ - ὤμος) πιάνει τὰ 10 ἐκ. Ἡ τομὴ τῆς ἔχει πάχος 8 χιλ. Τὸ μήκος τῆς 10 σώζεται σὲ 3 ἐκ., τὸ πάχος τῆς εἶναι 5 χιλ. Ὁ πηλὸς ὅλων τῶν λαβῶν (5-10) εἶναι ὠχρὸς ἐρυθρὸς.

15. (23-7-'71). Τομ. III, τ.Α-Β-24-26, βάθος 1.35 μ. ἡ σωζ. ἐπιφάνεια δυτικοῦ κατεδαφισμένου μικρολιθικοῦ τοίχου (Παρένθ. Πίν. Β). Τὰ ὄστρακα δὲν φωτογραφήθηκαν, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἀναφερθοῦν ἐδῶ ὅπως καταγράφηκαν γιὰ τὴν παρατήρηση πὺ ἀκολουθεῖ σὲ αὐτὸ τὸν ἀριθμὸ εὐρετηρίου.

1. Λαβὴ στὴ λ.ἀ.κ., τύπου VI(;) μὲ κεφάλι ἀπὸ καρφάκι. Σωζ. μήκος 17 ἐκ., πλάτος 46 χιλ.

2. Ὅμοια, μικρότερη. Σωζ. μήκος 4.5 ἐκ.

3. Πυθμένας ἀπὸ ἓνα δίωτο σκύφο. Διάμετρος βάσης ἐξωτερικὴ 5 ἐκ., λ.ἀ.κ., τύπου VII.

4. Χεῖλος - ὤμος ἀπὸ κύπελλο μὲ ἀνάγλυφο δοντάκι. Σωζ. μήκος ὀστράκου 5 ἐκ.

5. Ρίζα λαβῆς κυπριακοῦ ὀξυπύθμενου ἀμφορέα. Σωζ. πλάτος 12 ἐκ. Ὅλων τῶν ὀστράκων ὁ πηλὸς εἶναι ἐρυθρῶπὸς πρὸς τὸ πρασινωπὸ.

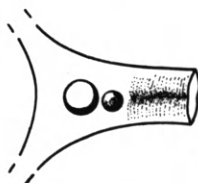
6. Ἐνα μονάχα στὴ λ.γ.κ. ὄστρακο, τύπου V, τὰ συνοδεύει. Σωζ. μήκος 6.5 ἐκ. Διακόσμηση: ὁμόκεντροι κύκλοι (Εἰκ. 62, 15.6). Ἡ λευκὴ ἀκόσμητη κεραμικὴ

Εἰκ. 62. = ἀριθ. 15.6.

τοῦ τύπου V-VI ποὺ συνεχίζεται σὲ μήκος ὥς τὰ τετράγωνα Α-Β-24-26 καὶ στὸ βάθος αὐτὸ (τοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ κατεδαφισμένου μικρολιθικοῦ συγκροτήματος, Παρένθ. Πίν. Β), ὅπως καὶ ἡ παρουσία τῶν ὀστράκων ἀριθ. 13,3-6 καὶ ἀριθ. 15,3 ποὺ δὲν εἴμαστε βέβαιοι ἂν ἀνήκουν στὸν τύπο VI ἢ VII, ὑποδηλώνουν τὴν ἐποχὴ ποὺ κατεδαφίστηκε τὸ μικρολιθικὸ συγκρότημα καὶ τὸ δομικὸ ὑλικὸ τοῦ χρησιμοποιήθηκε γιὰ τὸν διπλασιασμὸ ἑνὸς μέρους τοῦ πάχους τοῦ λιθολογήματος τοῦ ἀνατολικοῦ περιβόλου τῆς πόλης. Τέλος τοῦ 4ου π.Χ. αἰ.

16. (23-7-'71). Τομ. III, τ.Β-Δ-32-34, βάθος 1 μ. (Εἰκ. 63, ἀριθ. 16).

Εἰκ. 63. = ἀριθ. 16.

Δίδυμη λαβή με ανάγλυφο καρφάκι στη λ.ά.κ., τύπου VI(;), που εκτός από το κεφαλάκι του καρφιοῦ ἔχει καὶ μιὰ διαμπερὴ ὀπή, ποὺ ἔγινε πρὶν ψηθεῖ τὸ ἀγγεῖο. Πηλὸς κοκκινωπός. Σωζ. μήκος 6 ἐκ. Χορδὴ τόξου σωζ. χεῖλους 6 ἐκ. Μαζί της καὶ ἄλλα ὄστρακα στὴ λ.ά.κ., τύπου VI(;), ἀλλὰ καὶ ἓνα-δύο στὴ λ.γ.κ. τοῦ ἴδιου VI ἢ καὶ παλαιότερου τύπου.

17. (26-7-71). Τομ. III, τ.Α-18-20, βάθος 1.40 μ.

1. Πήλινο πῶμα (Πίν. 64,17.1. Εἰκ. 64), δίχρωμο, τύπου IV. Πηλὸς πρασινωπός. Σωζ. ὕψος 6.2 ἐκ. Σωζ. μήκος 6 ἐκ. Συμπληρωμένη διάμετρος 13 ἐκ. Πρβ. *Necropolis of Salamis II*, 48, 4A καὶ πίν. CII. CCXXI. T.23 (Πίν. 64,17.2).

Εἰκ. 64 = Πίν. 64, 17.1.

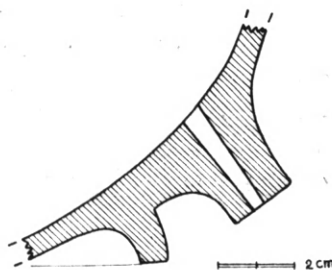
Ὅστρακο στὴ λ.γ.κ., τύπου V. Σωζ. μήκος 4.5 ἐκ. Πηλὸς χοντρόκοκκος, ἐρυθρός, ποὺ περιέχει ψήγματα μαρμαρυγία. Ὁμόκεντροι κύκλοι (Πίν. 64,17.3). Διάτρητο, πτηνόσχημο παιδικὸ ἄθλημα (παιχνίδι). Μεγαλύτερη σωζ. διάσταση 3.5 ἐκ. Πηλὸς ἐρυθρός.

18. (26-7-71). Τομ. III, τ.Α-36-38, βάθος 0.80 μ. (Πίν. 64,18.1-2).

1. Λαίμους - ὦμος ἀπὸ μιὰ οἶνοχόη στὴ λ.ά.κ., τύπου VI(;), με ἀνάγλυφο δοντάκι στὴ ρίζα τοῦ λαιμοῦ. Πηλὸς ἐρυθρός. Τοιχώματα λεπτότατα. Σωζ. ὕψος 4.5 ἐκ., σωζ. πλάτος 9.5 ἐκ.

2. Μέρος ἀπὸ ἓνα πῶμα μαγειρικοῦ σκεύους. Πηλὸς ἐρυθρός, σκληρός. Μεγαλύτερη διάσταση 7 ἐκ.

3. Ὅστρακο ἀπὸ μιὰ λεκάνη με αὐλὸ, στὴ λ.ά.κ., τύπου VII(;). Σωζ. ὕψος 6.5 ἐκ. Μήκος τοῦ αὐλοῦ 2.5 ἐκ., πλάτος στὴν ἐκροή του 2 ἐκ. (Εἰκ. 65).

Εἰκ. 65. = ἀριθ. 18. 3.

19. (27-7-71). Τομ. III, τ. Β-Γ-18-20, βάθος 1.30 ἐκ.

Μικροσκοπικὴ ἀγνύθα σὲ σχῆμα κολούρου πυραμίδας στὴ λ.ά.κ. (Πίν. 64,19). Ὑψος 22 χιλ. Διαστάσεις τετράπλευρης βάσης 1.5×2 ἐκ., ἐπίπεδης κορυφῆς 1×1

έκ. Ἡ ἀγνύθα αὐτὴ ἀποτελεῖ μοναδικὸ παράδειγμα σ' ὅλο τὸν ἀνασκαμμένο χώρο. Ἄλλες μεγαλύτερες, ποὺ εἶναι συνηθισμένο εὔρημα σὲ ἐλλαδικὲς καὶ κυπριακὲς πόλεις, δὲν βρέθηκαν.

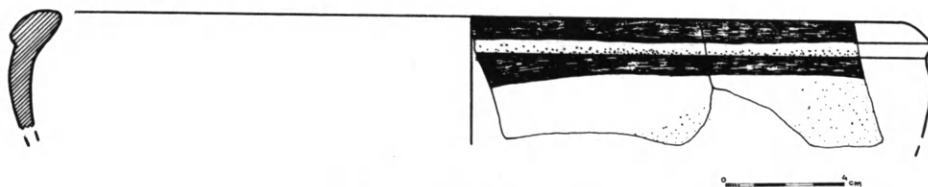
Πρβ. *Salamine de Chypre* VI, πίν. 26,261.

Τὰ ὄστρακα ποὺ συνοδεύουν τὴν ἀγνύθα εἶναι ὅλα στὴ λ.ἀ.κ., τύπου VI-VII, καὶ ἓνα μονάχα στὴ λ.γ.κ., τύπου VI(ς). Τὰ σχήματα εἶναι : ἄωτες φιάλες, κύπελλα, δίσκοι σκύφοι, λεκανίδες καὶ ἓνα πιθόσχημο.

20. (27-7-71). Τομ. III, τ.Γ-Δ-8-10, βάθος 1.40 μ. (Πίν. 65,20.1-7).

1. Κομμάτι ἀπὸ κάθετο, κυλινδρικό λαιμὸ ἀμφορέα. Πηλὸς φαιὸς, χοντρόκοκκος. Σωζ. μήκος σὲ ἀνάπτυγμα 9 ἐκ. Στὴ στεφάνη ταινία μελανὴ ζικζακωτὴ, στὸ λαιμὸ ὀριζόντια, λ.γ.κ., τύπου V.

2-3. Ὅστρακα ἀπὸ ἓνα κρατηρόσχημο ἀγγεῖο ποὺ πιάνουν, ἂν καὶ εἰκονίζονται χωριστὰ (Εἰκ. 66). Πηλὸς ἐρυθρὸς, χοντρός. Σωζ. ὕψος 4 ἐκ., μήκος 13 ἐκ. Συμ-

Εἰκ. 66 = Πίν. 65, 20. 2-3.

πληρωμένη - ὑπολογισμένη διάμετρος στεφάνης 31 ἐκ. Μαύρη διακόσμηση ἐπάνω σὲ κόκκινο ἔδαφος, τύπου IV(ς). Πρβ. Πίν. 72,49.1.

4. Ὅστρακο ἀπὸ κλειστὸ σχῆμα στὸν ἴδιο μὲ τὸν προηγούμενο τύπο. Πηλὸς κόκκινος, σκληρός. Σωζ. μήκος 10 ἐκ., σωζ. ὕψος 4 ἐκ. Κυματιστὴ μελανὴ ταινία στὴ θλάση τοῦ τοιχώματος.

5. Κομμάτι ἀπὸ μιὰ στεφάνη ἀπὸ βαρελόσχημο ἀγγεῖο. Σωζ. μήκος 11 ἐκ. Πηλὸς ἐρυθρὸς. Λ.γ.κ., τύπου V. Μελανὲς ταινίες καὶ δακτυλίδια.

6. Ὅστρακο ἀπὸ τοίχωμα καὶ μέρος ἀπὸ ταπεινὴ βάση-πυθμένα. Πηλὸς ἐρυθρός. Σωζ. ὕψος 6 ἐκ., πλάτος 4 ἐκ. Ὑπόλειμμα ἀπὸ ὁμόκεντρος κύκλους.

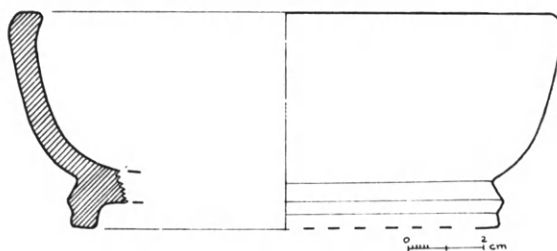
7. Ὅστρακο ἀπὸ μιὰ βαρελόσχημη οἶνοχόη. Πηλὸς φαιός. Μεγαλύτερη διάσταση 7 ἐκ. Δύο πλατιὲς ταινίες καὶ ὀκτὼ δακτυλίδια πρὸς τὸν «ὀφθαλμό». Λ.γ.κ., τύπου V.

21. (27-7-71). Τομ. III, τ.Γ-Δ-32-34, βορινὸ ὄριο τομῆς, βάθος τοίχου μικρολιθικοῦ συγκροτήματος.

Μεγάλο μέρος ἀπὸ μιὰ ἄωτη φιάλη μὲ βάση ἀσυνήθιστης τομῆς (Πίν. 65,21. Εἰκ. 67). Πηλὸς ἐρυθρός. Ὑψος 5.7 ἐκ. Ὑπολογισμένη διάμετρος στεφάνης 14.5 ἐκ., μὲ βάση χορδὴ σωζ. τόξου στεφάνης 6.5 ἐκ. Ἐρυθρὴ λ.ἀ.κ., τύπου VI(ς). Ἐπιφάνεια στιλβωμένη κατάμιτη.

22. (27-7-71). Τομ. II, τ.Ζ-Η-44-46, ἐπιφάνεια λιθολογήματος ἀνατολικοῦ περιβόλου. Ὅστρακα παλαιότερα (Πίν. 65,22.1-4), ποὺ χρησιμοποιήθηκαν γιὰ τὴν εὐθυγράμμιση τῆς ἐπιφάνειάς του, γιὰ τὴν ὑποδοχὴ τῶν ὁμῶν πλιθαρῶν.

1. Στεφάνη από κάθετο λαιμό αμφορέα στη λ.γ.κ., τύπου V. Σωζ. μήκος σέ ανάπτυγμα 12.5 έκ., ύψος 6 έκ. Πηλός φαιός. Πλατιά μαύρη ταινία έσωτερικά στη στεφάνη. Έξωτερικά πιό λεπτή ζικζακωτή στη στεφάνη έπάνω, και κάτω από

Εικ. 67 = Πίν. 65, 21.

αυτή μία πλατιά και λεπτά δακτυλίδια. Πρβ. *SCE* IV 2, εικ. XXXIX, 14 (1c) και εικ. XLVII, 2.

2. Όστρακο από ένα ευρύστομο άγγείο με ώμο καμπύλο και χειλός κοφτό. Πηλός κιτρινωπός. Σωζ. μήκος 4.5 έκ. Τοίχωμα χοντρό, έξωτερική επιφάνεια όριζόντια χαραγμένη - αλλακωμένη. Βάμμα μελανό (black slip), τύπος IV.

Πρβ. *SCE* IV 2, εικ. XLIII, 15. *Opusc. Athen.* 3 (1960) 111, εικ. 2, τύπος IV, 6. *Necropolis of Salamis* II, 131,3. Πίν. CLXVII,3. Έδω Πίν. 44,27.5.

3. Στεφάνη από ένα λεκανοειδές σχήμα. Πηλός έρυθρός. Σωζ. μήκος 9.5 έκ., ύψος 5.5 έκ. Τό όστρακο είναι μέσα και έξω βαμμένο κόκκινο, ή επιδερμίδα του όμως είναι πολύ τριμμένη. Έτσι τό μελανό χρώμα της διακόσμησης δέν διατηρείται (black on red).

4. Λαβή από ένα δξυπύθμενο αμφορέα. Σωζ. μήκος σέ ανάπτυγμα 10 έκ. Πηλός έρυθρωπός, πού περιέχει ψήγματα μαρμαρυγία. Έψος του άμυγαλόσχημου σφραγίσματος 2.5 έκ. Πρόστυπο γράμμα Φ.

23. (28-7-'71). Τομ. III, τ.Α-36, στο σημείο ένώσεως χώρου άνασκαμμένου 1970 (Τομ. II) και 1971 (Τομ. III), βάθος 0.90 μ.

Όστρακο από ένα μεγάλο άττικό κρατήρα (Πίν. 65,23). Έσωτερικά μελανό γάνωμα, έξωτερικά υπόλειμμα μαιάνδρου κάτω από την παράσταση πού λείπει, και μελανό γάνωμα πού θα συνεχιζόταν ως τη βάση του άγγείου. Σωζ. ύψος 7 έκ., μεγαλύτερο πλάτος 2.5 έκ. Πρώτο μισό του 4ου π.Χ. αϊ.

24. (28-7-'71). Τομ. III, τ.2-Γ-Δ-, στο σημείο ένώσεως άνασκαμμένου χώρου 1969 (Τομ. I) και 1971 (Τομ. III), βάθος 0.20 μ., άμέσως κάτω από την επιφάνεια του χωραφιού, μαζί με τά κομμάτια από κεραμίδες στέγης Πίν. 79,17-24. (Πίν. 65, 24.1-7 και Πίν. 66,24.8-11).

1. Όστρακο από μιá λεκάνη στη λ.ά.κ., τύπου V(:). Πηλός έρυθρός, άλειμμα λευκό. Χορδή σωζ. τόξου 10 έκ. Σωζ. ύψος 6 έκ. Πλάτος όριζόντιας στεφάνης πού εισέχει 16 χιλ.

2. Όστρακο από μιá μεγάλη λεκάνη με όριζόντια στεφάνη πού έξέχει. Πηλός έρυθρωπός. Χορδή σωζ. τόξου 19 έκ., σωζ. ύψος 11.5 έκ. Πλάτος στεφάνης 15 χιλ., λ.ά.κ., τύπου VI(:).

3. Κομμάτι από μιὰ ὁμοία με τὸ 2 λεκάνη. Πηλὸς πρασινωπός. Χορδὴ σωζ. τόξου στεφάνης 15 ἐκ., σωζ. ὕψος 5 ἐκ. Πλάτος στεφάνης ὅπως τοῦ 2.
4. Κομμάτι από μιὰ ὁμοία λεκάνη. Πηλὸς ἐρυθρός. Χορδὴ σωζ. τόξου στεφάνης 9 ἐκ., σωζ. ὕψος 3.5 ἐκ., λ.ἀ.κ., τύπου VI-VII.
- 5-6. Δύο λαβὲς από σκύφους στὴ λ.ἀ.κ., τύπου VII. Ὁ πηλὸς τοῦ 5 εἶναι κιτρινωπός, τοῦ 6 ἐρυθρός. Χορδὴ σωζ. τόξου τοῦ 5 5 ἐκ., τοῦ 6 47 χιλ. Πλάτος λαβῆς τοῦ 5 5 ἐκ., ἀπόσταση λαβῆς από τὸ τοίχωμα 4 ἐκ. Πλάτος λαβῆς τοῦ 6 37 χιλ., ἀπόσταση λαβῆς από τὸ τοίχωμα 4 ἐκ.
7. Μεγάλο ὄστρακο από ἓνα σκύφο. Στὸ ἐσωτερικὸ ἔφερε κόκκινο ὕδαρὸ ἐπίχρυσμα ποὺ ἐγίνε στὸ ψήσιμο καφετί. Στὸ ἐξωτερικὸ μιὰ πλατιά ταινία. Πηλὸς καστανός. Σωζ. μήκος 11 ἐκ., ὕψος 4.2 ἐκ. Πάχος 4 χιλ. Χεῖλος ποὺ εἰσέχει. Πρβ. Κ. Νικολάου, *RDAC* 1964, 149, τύπος με κόκκινο ἄλειμμα IV(VI), σκύφος από τάφο στὸ Μάριον, πίν. XIII, τ. 125,16. Κυπροκλασικὴ I ἐποχὴ. (Πίν. 66,24.8-11). Τέσσερα μελανόβαφα ἀττικά ὄστρακα από ἄωτες φιάλες. Ἡ μεγαλύτερη διάσταση τοῦ 8 εἶναι 7 ἐκ. Στὴν ἐξωτερικὴ ὄψη, καὶ στὸ σημεῖο ὅπου ἡ βάση ποὺ λείπει ἐνώνονταν με τὸ κύπελλο, ἔχει κόκκινο παστόζο χρῶμα. Πρῶτο μισὸ τοῦ 4ου π.Χ. αἰ. 9. Χεῖλος κάπως κάθετο καὶ ἐξέχον. Μεγαλύτερη διάσταση 5 ἐκ. Τὸ 10 εἶναι μικροσκοπικόν, καὶ ἴσως από τὸ ἴδιο ἀγγεῖο. Καὶ τὰ δύο θὰ πρέπει νὰ χρονολογηθοῦν στὸ β' μισὸ τοῦ 4ου π.Χ. αἰώνα. 11. Χεῖλος ποὺ ἐξέχει περισσότερο από ὅ,τι τὸ 9, καὶ τοίχωμα λίγο αὐλακωμένον κάτω από αὐτό. Μεγαλύτερη διάσταση 4.5 ἐκ. Τέλος τοῦ 4ου π.Χ. αἰώνα.
25. (28-7-71). Τομ. II, τ.40-42, βάθος 0.80-1.40 μ. (Παρένθ. Πίν. Β. Πίν. 32). Πρόκειται γιὰ τὸ στενὸ χῶρο ποὺ σχηματίζεται ἐσωτερικὰ από τὴ δυτικὴ ὄψη τοῦ λιθολογήματος τοῦ περιβόλου, ἀριστερὰ στὸν ἀνερχόμενον τὴν κλίμακα καὶ ποὺ ἦταν, φαίνεται, πάντοτε γεμάτος με χῶμα καὶ ἐνίσχυε τὸν περίβολο· ὁμοίος χῶρος βρίσκεται καὶ στὰ δεξιὰ μας. Τὸ σκάψιμο ἀπέβλεπε στὴ χρονολόγησιν τοῦ λιθολογήματος στὸ σημεῖο ἐκεῖνο. Δυστυχῶς τὰ ὄστρακα στὸ βάθος αὐτὸ ἦταν λίγα καὶ ἀνομοιογενή. Λίγα γραπτὰ καὶ ἐπίσης ἀκόσμητα, ἀλλὰ παλαιὰ (Πίν. 66,25.1-4).
 1. Κομμάτι από κάθετο λαιμὸ κλειστοῦ σχήματος. Πηλὸς ὠχροπράσινος. Σωζ. ὕψος 4 ἐκ., σωζ. μήκος 5 ἐκ. Ἐσωτερικά, βαμμένο μονάχα τὸ στόμιο. Ἐξωτερικά ἐπίχρυσμα κοκκινωπόν. Μαῦρες γραπτὲς ταινίες, λ.γ.κ., τύπου IV(γ).
 2. Ὁστρακο στὴν ἴδια τεχνικὴ. Πηλὸς ὠχρός. Σωζ. ὕψος 6 ἐκ. Τοίχωμα παχύ, 7 χιλ., μέσα τροχήλατο, ποὺ σημαίνει μεγάλο κλειστὸ σχῆμα.
 3. Θραῦσμα από μιὰ οἶνοχόη στὴ λ.ἀ.κ., τύπου V. Πηλὸς φαιός. Σωζ. ὕψος 12.5 ἐκ. Διάμετρος στομίου 4.5 ἐκ. Κοντός, κοῖλος λαιμός, ἀσκόσχημο σῶμα, λαβὴ ραβδωτὴ από τὸ χεῖλος στὸν ὦμο. Ἡ βάση τοῦ ἀγγείου ἦταν ταπεινὴ - ἴσια. Πρβ. *Necropolis of Salamis* II, πίν. LXXII, 1a. T 12, τύπου V, κυπροαρχαϊκὴ II ἐποχὴ. Αὐτ. πίν. LXXIII, 25, τύπου VI, κυπροκλασικὴ I ἐποχὴ.
 4. Θραῦσμα από ἴδιο σχῆμα, χωρὶς τὴ στεφάνη, τὴ λαβὴ καὶ τὸ κάτω μέρος. Σωζ. ὕψος 9 ἐκ., μεγαλύτερη διάμετρος 7.5 ἐκ., πρὸς τὸ στόμιο 3 ἐκ. Ἄν καὶ οἱ ἐνδείξεις αὐτὲς δὲν εἶναι ἀρκετές, τὸ πρὶν από τὸ διπλασιασμὸ τοῦ πλάτους λιθολόγημα —στὸ σημεῖο αὐτό— θὰ πρέπει νὰ θεμελιώθηκε στὴν κυπροαρχαϊκὴ II ἢ τὴν κυπροκλασικὴ I ἐποχὴ. Πρβ. καὶ ἐδῶ σ. 34 καὶ 117.

26. (28-7-'71). Τομ. ΙΙΙ, τ.Γ-Δ-8-10, βάθος 1.50 μ. (Πίν. 66,26.1-5).
 1. Μεγάλο μέρος από τὸ λαιμὸ μιᾶς βαρελόσχημης οἰνοχόης (οὐσιαστικά τέσσερα κομμάτια ποὺ πιάνουν). Πηλὸς πρασινωπός. Σωζ. ὕψος 9 ἐκ. Διάμετρος ρίζας λαιμοῦ 11 ἐκ. Κάτω ἀπὸ τὸ δοντάκι στὴ γραμμὴ τῆς ἀπόληξης, κυματιστὴ μαύρη ταινία, στὴ ρίζα τοῦ λαιμοῦ πλατιά, ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἀπόληξη λεπτὰ δακτυλίδια. Λ.γ.κ., τύπου V.
 2. Κομμάτι ἀπὸ ὅμοιο μέρος καὶ σχῆμα. Πηλὸς ὠχρός. Ἀνάπτυγμα 8.5 ἐκ. Σωζ. ὕψος 7 ἐκ. Ἡ πλατιά κυματιστὴ ταινία θὰ πρέπει νὰ βρισκόταν ἄρκετά κάτω ἀπὸ τὸ δοντάκι τοῦ λαιμοῦ. Λ.γ.κ., τύπου V.
 3. Ὅστρακο ἀπὸ κάθετο τοίχωμα μὲ διακόσμηση ἀπὸ ὁμόκεντρος κύκλους ἀνάμεσα σὲ ταινίες καὶ δακτυλίδια. Πηλὸς ὠχρός - κίτρινος. Σωζ. διαστάσεις 9×5.5 ἐκ. Λ.γ.κ., τύπου V.
 4. Ὅστρακο ἀπὸ τὴν ὀριζόντια δομὴ βαρελοειδοῦς σχήματος, κατὰ τὴ φορά τοῦ τροχήλατου. Πηλὸς ἐρυθρός. Σωζ. διαστάσεις 4.5×5 ἐκ. Δίχρωμο τύπου V.
 5. Μεγάλο μέρος ἀπὸ τὸν ὦμο - κοιλία κλειστοῦ σχήματος ἀγγείου. Πηλὸς φαιὸς πρὸς πρασινωπό. Σωζ. διαστάσεις 13×11.5 ἐκ., πλατιὲς ταινίες καὶ δακτυλίδια λ.γ.κ., τύπου V.
27. (29-7-'71). Τομ. Ι, ἀπὸ τὴν ἐπίχωση τῆς ἀρυκρήνης 1 (Πίν. 66,27).
 Μικροσκοπικὴ τριφυλλόσχημη οἰνοχόη. Πηλὸς χοντρός. Ὑψος 5 ἐκ. Διάμετρος βάσης 2.5 ἐκ. Τομὴ λαβῆς ραβδωτή. Μέγεθος σπάνιο.
 Πρβ. *Necropolis of Salamis* II, πίν. CCLI,21.
28. (30-7-'71). Τομ. ΙΙ, τ.Δ-Ε-36-38, βάθος 1.60 μ. (Πίν. 66,28).
 Ὅστρακο μὲ ρίζα δίδυμης λαβῆς καὶ δύο (κεφάλια), ἀλλεπάλληλα καρφάκια στὴ μιὰ πλευρὰ τῆς. Δὲν φαίνονται δύο ἄλλα στὴν ἄλλη πλευρὰ καὶ δύσκολο θὰ ἦταν νὰ δεχτοῦμε κατακόρυφη τὴν ἀπόληξη τῆς λαβῆς. Τὸ σχῆμα ταιριάζει σὲ μεγάλο ἀγγεῖο μὲ κάθετα τοιχώματα, κρατηροειδές, ὁπότε σὲ λαβὴ ὀριζόντια - τοξωτή, θὰ πρέπει στὴν ἄλλη ρίζα τῆς νὰ φανταστοῦμε δύο ἄλλα καρφάκια. Πηλὸς ἐρυθρός, λεπτός. Ἐπίχρυσμα λευκότατο. Σωζ. ὕψος 5 ἐκ., πλάτος 5 ἐκ. Λ.α.κ., τύπου VI-VII(;).
 Τὰ ὅστρακα ποὺ βρέθηκαν στὸ ἴδιο τετράγωνο, ἀλλὰ σὲ βάθος 1.20-1.60 μ., εἶναι ἀπὸ τὴ λ.α.κ., τύπου VII, ὅπως μία ἄωτη κατάμιτη φιάλη καὶ κύπελλο αὐγοκέλυφο. Καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη στὸ τετράγωνο Β-Γ-36 εἶχαμε ἤδη σὲ βάθος 0.80 μ. ἐπίχωση ποὺ περιεῖχε μερικὰ ἀρχαῖκα ὅστρακα. Τὸ ἀνακάτεμα αὐτὸ θὰ πρέπει νὰ ἐξηγηθεῖ μὲ τὴ λιθολόγηση τοῦ λοξοῦ τοίχου, ποὺ ἀντιστοιχεῖ στὸ βόρειο τοῖχο τοῦ μικρολιθικοῦ συγκροτήματος. Ἡ λιθολόγηση αὐτὴ φαίνεται πῶς ἐγίνε στὴν ἀρχαιότητα γιὰ τὸ διπλασιασμό ἑνὸς μέρους τοῦ πάχους τοῦ περιβόλου, γι' αὐτὸ καὶ βορειότερα ἀπὸ τὸν κατεστραμμένο λοξὸ τοῖχο ἔχουμε ἓνα ἀκόμη πιὸ βαθὺ σκάμμα.
29. (2-8-'71). Τομ. ΙΙΙ, τ.0 - σημεῖο α'-32-34, 1971, βάθος 1.50 μ. ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ χωραφιοῦ ἢ ἀπὸ τὴν ἐπάνω ἐπιφάνεια τοῦ μικρολιθικοῦ τοίχου (Πίν. 67,29.1-2).
 1. Πλακίδιο ἀπὸ λαβὴ κιονωτοῦ κρατήρα (ἢ κορίνθιου) στὴ λ.α.κ., τύπου V(;) - VI. Πηλὸς πρασινωπός. Διαστάσεις τοῦ πλακιδίου στὴν ἐπάνω ἐπιφάνειά του 7.5×11 ἐκ., στὴν κάτω 7.5×8 ἐκ. Ἐσωτερικὰ ἀπὸ τοὺς κροτάφους ποὺ εἶναι στὸ μέσο 2.5 ἐκ. παχοί, στίς γωνίες εἶναι 3 ἐκ. Ἀπὸ τὸ στήριγμα ποὺ ἦταν ἐνιαῖο,

τοξωτό —όχι δύο κιονίσκοι— σώζεται μεγάλο μέρος. Μια άλλη όμοια λαβή βρέθηκε στὸν τομ. Ι, τ. Β-8, νότια πλευρά (1969), ἀμέσως κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ χωραφιοῦ, ἀλλὰ δὲν ταυτίστηκε στὸ Κυπριακὸ Μουσεῖο.

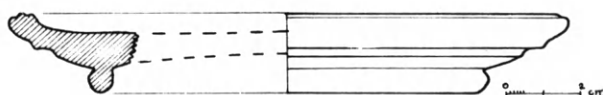
Γιὰ μιὰ ἐλληνιστικὴ παραλλαγή τοῦ κιονωτοῦ κρατήρα πρβ. *Necropolis of Salamis* IV, 34, 15 καὶ πίν. XXIII, 15. Γιὰ ἓνα ἄλλο κάπως παραδοσιακὸ σχῆμα λαβῆς πρβ. Πίν. 40, 11.

2. Ὑστρακο ἀπὸ ἓνα ἄγγεῖο στὴ λ.ἀ.κ., τύπου VI(;) μὲ πλαστικὸ ρόδακα στὸν ὅμο του. Σῶζονται τέσσερα κυρτὰ φύλλα του. Πηλὸς κοκκινωπός. Σωζ. διαστάσεις 5.5×6 ἐκ. Τὰ λιγοστὰ καὶ μικρὰ γραπτὰ ὅστρακα ποὺ βρέθηκαν μαζί θὰ πρέπει νὰ εἶναι τύπου VI(;). Ἀνάμεσα στὴ λ.ἀ.κ. ἔχουμε καὶ ἓνα μικρὸ ὅστρακο ἀπὸ τὸ χεῖλος μιᾶς τριφυλλόσχημης οἰνοχόης, ὅπως καὶ ἡ 5/71, Πίν. 61 καὶ ἓνα ἄλλο μὲ ἀνάγλυφο δοντάκι στὸν ὅμο.

30. (3-8-71). Τομ. II, τ. Z-H-42-44, βάθος 1 μ. (Πίν. 67-68, 30).

1. Ἀττικὴ μελανόβαφη φιάλη ποὺ ἀπαρτίστηκε ἀπὸ πολλὰ κομμάτια καὶ μὲ πολλὰ ἀκόμη κενά. Ὑψος 5 ἐκ., διάμετρος στεφάνης 19 ἐκ., διάμετρος βάσης 11 ἐκ. Ὑψος δακτυλιδιοῦ βάσης 1 ἐκ. Χεῖλη εἰσέχοντα, προφίλ τοιχωμάτων κυρτό. Κάτω ἐπιφάνεια δακτυλιδιοῦ βάσης ἄβαφη, κάτω ἐπιφάνεια πυθμένα πέρα ἀπὸ αὐτὸ κωνική. Στὸ ἐσωτερικόν, σταμπωτὸς ρόδακας. Γύρω ἀπὸ ἓνα κύκλο τέσσερα ζευγάρια ἀπὸ ἐφαπτόμενες ἑλικες μὲ ἀνθέμια καὶ ἀνάμεσά τους ἀνθέμια, ὅχι συμμετρικὰ ἀκριβῶς στὸ κέντρο τῶν ἐλίκων. Τέσσερις σειρὲς ἀπὸ χαρακτὲς ἀκτίνες (rouletting) περιβάλλουν τὸ σύνολο. Στὸ ἐξωτερικόν, σὲ ἓνα σημεῖο τῆς κωνικῆς ἐπιφάνειας τοῦ πυθμένα, χάραγμα ΣΙΜΟ. Ὑψος τοῦ Σ 1 ἐκ., ἡ οὐρά τοῦ Μ 2 ἐκ., τὸ Ο μικροσκοπικόν.

Τὸ ὄνομα ἀπαντᾷ καὶ σὲ λαβὴ δξυπύθμενου ἀμφορέα ἀπὸ τὴν Ταμασσὸ (Πολιτικόν), ΑΑ 1978, 173. Γιὰ τὸ σχῆμα τοῦ ἀγγείου πρβ. *Agora* XII, 832, πίν. 33 καὶ εἰκ. 8, ±350-325 π.Χ. Ἡ χρῆση τοῦ ἀγγείου θὰ πρέπει νὰ συμπίπτει μὲ τὸ τέλος τῆς ἀκόσμητης κεραμικῆς τύπου VII (τέλος κυπροκλασικῆς II ἐποχῆς) ποὺ κομμάτια τῆς βρέθηκαν μαζί (Εἰκ. 68).

Εἰκ. 68. Ἀττικὸ πινάκιο ἀριθ. 30, 2

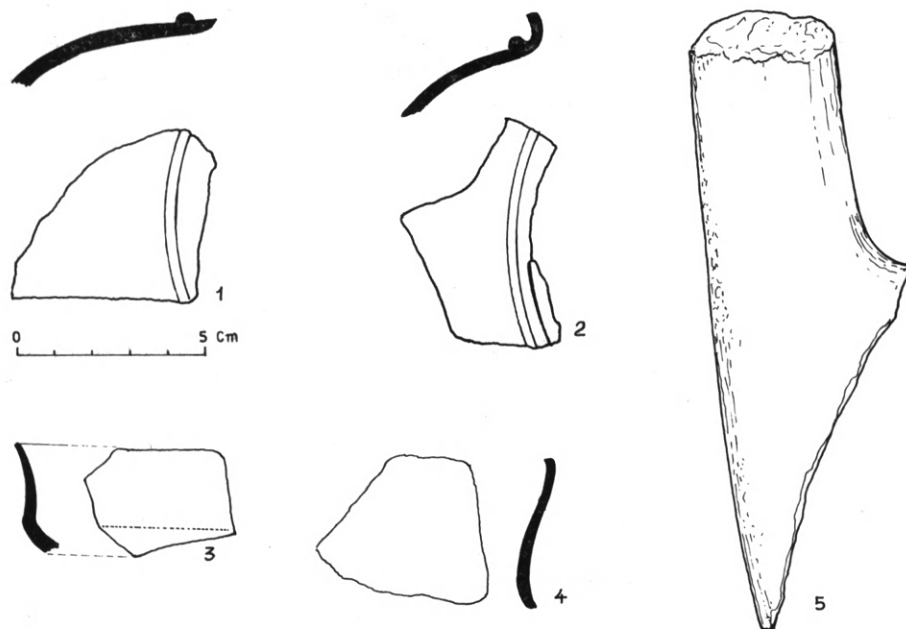
2. Μέρος ἀπὸ ἓνα ἀττικὸ ἀνάβαθο πινάκιο, ποὺ ἡ ἐσωτερικὴ ἐπιφάνειά του εἶναι σκόπιμα βαμμένη κόκκινη. Σωζ. μήκος 3.5 ἐκ., ὕψος 2 ἐκ. Ὑπολογισμένη διάμετρος περιδρόμου 15 ἐκ., ὑπολογισμένη διάμετρος βάσης 10 ἐκ.

31. (3-8-71). Τομ. II, τ. Z-H-42-44, βάθος 1 μ., ἀπὸ ὅπου ἡ ὑπ' ἀριθ. 30 φιάλη (Πίν. 68, 31.1-4).

1. Ὑστρακο ἀπὸ μιὰ οἰνοχόη μικροῦ μεγέθους στὴ λ.ἀ.κ., τύπου VII(;). Πηλὸς ἐρυθρός, ἐπίχρῖσμα λευκόν. Ἡ ταινιωτὴ λαβὴ ἀπολήγει στὸ χεῖλος. Σωζ. ὕψος 9 ἐκ., λαβῆς 6.5 ἐκ. Χορδὴ σωζ. τόξου στομίου 8 ἐκ.

2. Παρόμοια ταινιωτὴ λαβὴ ἴδιου ἴσως μεγέθους. Ὑψος τῆς λαβῆς 6.5 ἐκ. Πηλός, ἐπίχρῖσμα, ὅπως καὶ τύπος κεραμικῆς, ἴδιος μὲ τοῦ 1.

3. Λαιμός από οίνοχόη. Πηλός ώχρος. Μεγαλύτερη διάσταση 8 εκ. Ἀνάλαφρα ανάγλυφο κυμάτιο (δοντάκι) χωρίζει τὸν ὄμο ἀπὸ τὸ λαιμό, λ.ἀ.κ., τύπου VII(;).
4. Παρόμοιο κομμάτι χωρὶς τὸ κυμάτιο. Πηλός πρασινωπός. Μεγαλύτερη διάσταση 7 εκ., λ.ἀ.κ., ὅπως τὸ 3.
32. (3-8-71). Τομ. II, τ.Ε-Z-38-40, βάθος 1.20 μ. (Πίν. 68,32.1-8).
1. Ὑστρακο στῆ λ.γ.κ., τύπου VI(;). Λαιμός ἀπὸ σχῆμα κλειστό, μικροῦ μεγέθους. Πηλός ώχρος. Σωζ. διαστάσεις 6×6 εκ. Ὁμόκεντροι κύκλοι πλαισιώνονται ἀπὸ ταινίες.
 2. Λαιμός ἀπὸ οίνοχόη μὲ λεπτὸ ανάγλυφο κυμάτιο, λ.ἀ.κ., τύπου VI(;), στιλβωμένη κατάμιτη. Σωζ. ὕψος 5 εκ.
 3. Κομμάτι ἀπὸ ὅμοιο ἀγγεῖο μὲ πιὸ ἐντονο τὸ ανάλαφρο κυμάτιο. Σωζ. διαστάσεις 5×5 εκ.
 4. Δίδυμη λαβὴ μὲ κεφαλάκι ἀπὸ καρφάκι στῆ λ.ἀ.κ., τύπου VII. Σωζ. διαστάσεις 3×5 εκ.
 5. Ὑστρακο ἀπὸ αὐγοκέλυφο κύπελλο μὲ τσάκισμα στὴν ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια τοῦ τοιχώματος. Σωζ. διαστάσεις 7×6 εκ.
 6. Ἀπὸ ὅμοιο κύπελλο μὲ πιὸ χοντρὸ τοίχωμα καὶ τομὴ καμπύλη. Σωζ. διαστάσεις 5.5×6 εκ.
 7. Πυθμένας ἀπὸ ὅμοιο σχῆμα μὲ τὸ 5. Διάμετρος βάσης 5.2 εκ.
 8. Θραῦσμα ἀπὸ χοντρὴ λεκάνη στῆ λ.ἀ.κ., τύπου VI(;). Πηλός ώχρος, πρασινωπός. Σωζ. μήκος 12 εκ., ὕψος 5 εκ. Λοβόσχημη ἐξοχή στῆ στεφάνη γιὰ λαβή.
33. (4-8-71). Τομ. II, τ.Ζ-Η-42-44, βάθος 2.30 μ. (Εἰκ. 69,1-5).

Εἰκ. 69. = ἀριθ. 33, 1-5.

1. Όστρακο από ὄμο οἰνοχόης με ἀνάγλυφο κυμάτιο στὴ λ.ἀ.κ., τύπου VII. Σωζ. ὕψος 6 ἐκ. Τοίχωμα λεπτότατο 4 χιλ.
2. Ἴδιο σχῆμα, πὶο λεπτὸ τοίχωμα, σωζ. μήκος 5.5 ἐκ., ἴδιος τύπος με τὸ 1.
- 3-4. Όστρακα ἀπὸ αὐγοκέλυφα κύπελλα στὴ λ.ἀ.κ., τύπου VII. Σωζ. διαστάσεις τοῦ 3 εἶναι 4 ἐκ., τοῦ 4 4.5 ἐκ.
5. Κομμάτι ἀπὸ ρίζα λαβῆς κυπριακοῦ ὀξυπύθμενου ἀμφορέα. Σωζ. μήκος 16 ἐκ., διάμετρος λαβῆς 4.2 ἐκ. Τύπου VI ἢ VII.
Τὰ ὄστρακα αὐτὰ στὸ μεγαλύτερο αὐτὸ βάθος τοῦ σκάμματος δείχνουν τὸ πόσο ταραγμένη εἶναι ἡ ἐπίχωση. Ἡ ἴδια κατάσταση ἦταν καὶ στὸ τετράγωνο Η'-Θ'-44-46, ὅπου στὸ βάθος 2.30 μ., μαζί με ὄστρακα στὴ λ.ἀ.κ., τύπου VII, βρέθηκε καὶ ἓνα κομμάτι ἀπὸ κονίαμα δαπέδου (concrete) καὶ στὸ τ.Δ-E-36-38, σὲ βάθος 3 μ., βρέθηκε τὸ ὄστρακο 35,3.'71.
34. (4-8-'71). Τομ. II, τ.Η-Θ-48-50, ἀπὸ τὴν ἐπάνω ἐπιφάνεια τοῦ λιθολογήματος, κάτω ἀπὸ τὴν πρώτη σειρὰ τῶν ὠμῶν πλιθαρῶν, ὅπου τοποθετήθηκε τὸ ὄστρακο μαζί με ἄλλο ὑλικό, λατύπες κ.τ.λ. γιὰ τὴν ἰσοπέδωση καὶ τὴν ὑποδοχὴ τους. Μεγάλο ὄστρακο (στὴν πραγματικότητα δύο πὺ πιάνουν) ἀπὸ ἓνα βαρελοειδὲς ἄγγεϊο (Πίν. 69,34). Πηλὸς ἐρυθρὸς, τοιχώματα χοντρά, 1 ἐκ. παχιά. Ἡ τοποθέτηση τοῦ ὄστράκου στὴ φωτογραφία ἐγινε με βάση τὴν κατεύθυνση τοῦ τροχήλατου στὸ ἐσωτερικὸ του καὶ τὸν ὀριζόντιο ἄξονα τοῦ ἀγγείου. Σωζ. διαστάσεις 15×9 ἐκ. Ἐξωτερικά: Ταινία πλατιά, ἐπτὰ λεπτὰ δακτυλῖδια καὶ ἀνάγλυφο ἔξαρμα ρόγας (ὀφθαλμοῦ). Τὸ κέντρο τοῦ ὁμόκεντρου συνόλου εἶναι μιὰ μελανὴ τελεία. Τὸ κομμάτι ἢ καὶ ὅλο τὸ ἄγγεϊο ἔπαθε στὸ ψήσιμο. Λ.γ.κ., τύπου IV ἢ V(;).
35. (3-8-'71). Τομ. II, τ.Δ-E-36-38, βάθος 1.90 μ., «βαθὺ σκάμμα» (Πίν. 69,35.1-3).
1. Κομμάτι πρὸς τὴ βάση ἀπὸ ἓνα ἀκόσμητο ἄγγεϊο στὴ λ.ἀ.κ., τύπου VII. Διαστάσεις 5×7 ἐκ. Πηλὸς φαιὸς. Τὸ τροχήλατο στὸ ἐσωτερικὸ εὐλόγα εἶναι ἄδρῡ, ἀλλὰ ἐνεπίγραφο, πὺ σημαίνει ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ γράφτηκε ἀφοῦ ἔσπασε τὸ ἄγγεϊο. Ἴσως καὶ νὰ ἦταν ἡ ἐπιγραφὴ μεγαλύτερη. Δύο σειρὲς κείμενο στὸ κυπριακὸ συλλαβογραφικὸ σύστημα. Ὁ Ο. Masson σημείωσε τὸ γράμμα b στὸ ὄστρακο, χωρὶς νὰ ξέρουμε τί διάβασε.
Ἀπὸ τὰ ἄλλα ὄστρακα πὺ βρέθηκαν μαζί σημειώνεται, χωρὶς νὰ εἰκονίζεται, μία δίδυμη λαβὴ, ἢ 2, με τὸ χαρακτηριστικὸ κεφάλι καρφιοῦ στὴν ἴδια κεραμικὴ VII. Χορδὴ σωζ. τόξου στεφάνης 4 ἐκ. Σωζ. μήκος τῆς λαβῆς 10 ἐκ., σὲ ἀνάπτυγμα.
3. Ἀπὸ βάθος 3 μ. τοῦ ἴδιου τετραγώνου προέρχεται τὸ ἐνεπίγραφο ὄστρακο (Πίν. 69,35.3. 5-8-'71). Σωζ. μήκος 10 ἐκ., πλάτος 4.5 ἐκ. Ἡ τρίστιχη ἐπιγραφὴ εἶναι γραμμένη στὴν ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια τοῦ ὄστράκου, ὅπως εἰκονίζεται ὀριζόντια. Ἡ φορὰ ὥστόσο τοῦ τροχήλατου στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ ὄστράκου καὶ τὰ λοξὰ ἴχνη τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας του, δείχνουν τὴ θέση τοῦ ὄστράκου στὸ ἄγγεϊο ὀρθια περίπου. Ἐπομένως τὸ κείμενο γράφτηκε καὶ ἐδῶ μετὰ πὺ ἔσπασε τὸ ἄγγεϊο. Ὁ Masson σημειώνει τὸ γράμμα a. Μαζί με τὸ ὄστρακο, βρέθηκαν καὶ λιγοστὰ στὴ λ.γ.κ., πὺ θὰ πρέπει νὰ ἀνῆκαν στὴν κυπροαρχαϊκὴ II ἐποχὴ, ὅπως καὶ ἓνα ἀττικὸ, μικροσκοπικὸ κομμάτι ἀπὸ ἓνα σκύφο (;) μελανόμορφο.

Ἐν καὶ μόνο μερικὰ φύλλα ἀπὸ γλωσσωτὸ κόσμημα - κυμάτιο καὶ μιὰ μελανὴ ταινία σώζονται (Εἰκ. 70). Διαστάσεις 1.5×2 ἐκ.

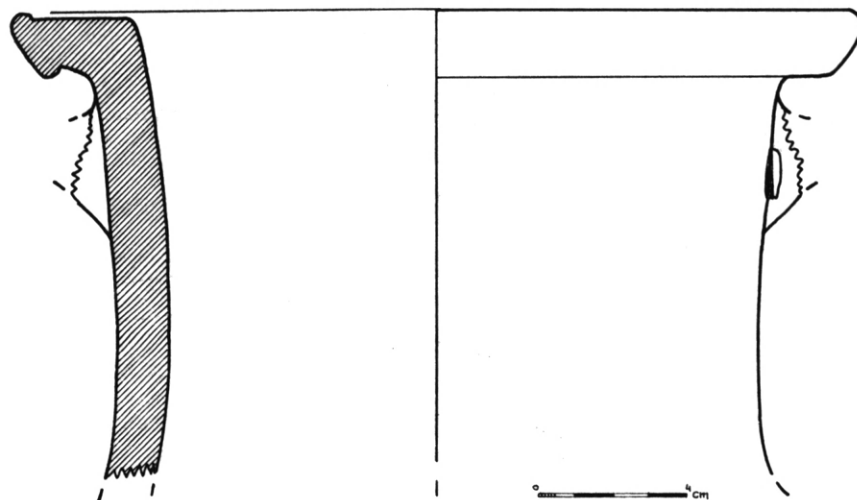
Εἰκ. 70. Ἀττικὸ κομμάτι, μαζί με τὸ ἀριθ. 35.3.

36. (5-8-71). Τομ. II, α' 1971, 46-50, βόρεια ἐξωτερικὴ πλευρὰ τοῦ πύργου Β', βάθος 0.50 μ. ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ λιθολογήματος (Πίν. 69,36.1-2).
 1. Ὑστρακο ἐνεπίγραφο στὴ λ.ἀ.κ., τύπου VII. Πηλὸς φαιὸς. Ἐσωτερικὴ ἐπιφάνεια τροχήλατη, ἐξωτερικὴ ἐρυθροκίτρινη, κατάμιτα στιλβωμένη. Σωζ. διαστάσεις 7×4.5 ἐκ. Δύο σειρὲς γραπτὸ κείμενο, στὸ συλλαβογραφικὸ σύστημα. Ὁ O. Masson σημείωσε στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ ὀστράκου τὸ γράμμα c.
 2. Ἀπὸ τὸ ἴδιο σημεῖο, ἀλλὰ σὲ βάθος 1.40 μ. ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ λιθολογήματος, προέρχεται τὸ ὀστρακο 2 στὴ λ.ἀ.κ., τύπου VII. Σωζ. διαστάσεις 6.5×3.5 ἐκ. Στὸ τροχήλατο τῆς ἐσωτερικῆς ἐπιφανείας τοῦ ἔχει ἓνα τριαινόσχημο ψηφίο. Μαζί τους βρέθηκαν ὀστρακα λ.ἀ.κ., τύπου VII ἀπὸ μεγάλο (κρατηρόσχημο), καὶ μικροῦ μεγέθους ἀγγεῖα (δίωτοι σκύφοι καὶ κύπελλα).
37. (4-8-71). Τομ. II, τ.Δ-E-40-42, βάθος 2.5 μ. ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ χωραφιοῦ (Πίν. 69,37.1-2).
 1. Ὑστρακο (στὴν πραγματικότητα δύο πού πιάνουν) ἀπὸ ἓνα πῶμα ἢ ὄμο ἀγγείου. Πηλὸς ἐρυθρὸς σκληρὸς. Μέσα ἄβαφο, ἔξω δύο πλατιᾶς μελανὲς ταινίες σὲ κόκκινο ἔδαφος. Σωζ. μῆκος 8 ἐκ., πλάτος 5 ἐκ.
 2. Στεφάνη ἀπὸ ἄβαφο πινάκιο (:) στὴ λ.ἀ.κ. Σωζ. μῆκος 4.5 ἐκ. Πρβ. 9.2.1971.
38. (5-8-71). Τομ. II, τ.α', 1971, 50-54 (ἐκτὸς τῶν τειχῶν), βάθος 0.50 μ. ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ λιθολογήματος (Πίν. 70,38).

Μεγάλο μέρος ἀπὸ ἓνα δίωτο σκύφο στὴ λ.ἀ.κ., τύπου VII, πού μιμεῖται ἀττικὸ. Σώζονται τέσσερα κομμάτια πού πιάνουν καὶ ἓνα ἄλλο πού συνανήκει ἀλλὰ δὲν πιάνει. Σωζ. ὕψος 7 ἐκ. Ὑπολογισμένη διάμετρος στεφάνης 15 ἐκ. Πλάτος τῆς λαβῆς 4 ἐκ., ἐξοχή ἢ ἀπόσταση ἀπὸ τὴ στεφάνη 46 χιλ. Πρβ. Πίν. 43,20.1.1969.
39. (5-8-71). Τομ. I, ἀπὸ τὴν ἐπίχωση τῆς ἀρυκρήνης I (Πίν. 70,39).

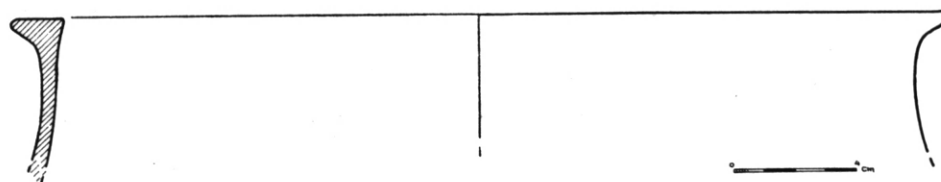
Λαβὴ αὐλακωτὴ, ταινιωτὴ στὴ λ.ἀ.κ. με χάραγμα ΣΩ στὴ ράχη τῆς. Πηλὸς ἐρυθρὸς, ἀλειμμα λευκό. Σωζ. ὕψος τῆς λαβῆς 11 ἐκ., τοῦ λαιμοῦ 6 ἐκ., ὕψος τοῦ Σ 13 χιλ., τοῦ Ω 7 χιλ.
40. (6-8-71). Τομ. II, τ.α' 1971, 50-52 (ἐκτὸς τῶν τειχῶν), βάθος 1 μ. ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ λιθολογήματος (Πίν. 70,40.1. Εἰκ. 71).
 1. Μεγάλο ὀστρακο ἀπὸ κάθετο λαιμὸ πού δίπλα στὴ ρίζα τῆς ἐγκάρσιας λαβῆς του, πού λείπει, ἔχει ἓνα κεφαλάκι καρφιοῦ, στὴ λ.ἀ.κ., τύπου VII. Πηλὸς πρα-

σινωπός. Σωζ. ύψος 12.5 έκ., πλάτος 10 έκ. Συμπληρωμένη διάμετρος στεφάνης 23 έκ. (Πίν. 70,40.2. Είκ. 72).

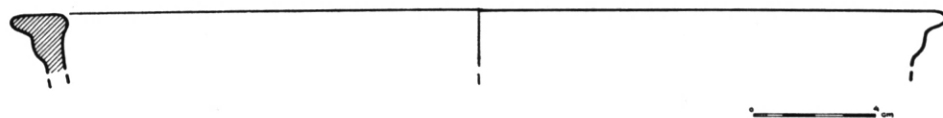
Είκ. 71 = Πίν. 70, 40. 1.

2. Ώστρακο ἀπὸ τῆ στεφάνῃ ἐνὸς ἀνοικτοῦ σχήματος στὴν ἴδια κεραμικῇ. Πηλὸς ὠχρὸς, ἐρυθρὸς. Σωζ. ὕψος 42 χιλ., χορδὴ σωζ. τόξου τῆς στεφάνης 9 έκ., πλάτος τῆς στεφάνης 17 χιλ. Ὑπολογιζόμενη διάμετρος 30 έκ.

Είκ. 72 = Πίν. 70, 40. 2.

3. (Πίν. 70,40.3. Είκ. 73). Ώστρακο ἀπὸ τῆ στεφάνῃ παρόμοιου ἀγγείου στὴν ἴδια κεραμικῇ, μὲ κυρτὸ κυμάτιο κάτω ἀπὸ τὴν ὀριζόντια ἐπιφάνεια τῆς στεφάνης ποὺ εἶναι 2 έκ. πλατιά. Πηλὸς ἐρυθρῶπός. Σωζ. μῆκος στεφάνης 8.5 έκ. Ὑπολογισμένη διάμετρος τῆς στεφάνης 30 έκ.

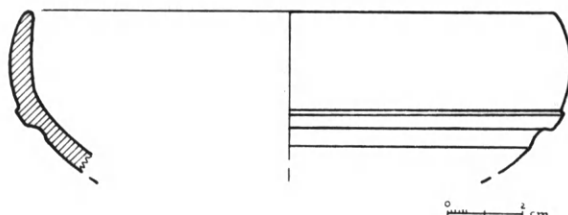
Είκ. 73 = Πίν. 70, 40. 3.

4. Ώστρακο ἀπὸ λαβὴ δῖωτου σκύφου στὴ λ.ἀ.κ., τύπου VII. Σωζ. μῆκος στεφάνης 5 έκ.

5-6. Κομμάτια από δύο λαβές στην ίδια κεραμική με καρφάκι. Πηλός ἐρυθρός τῆς πρώτης τρίδυμης, σωζ. μήκος 6 ἐκ., πλάτος 4 ἐκ. Τῆς ἄλλης αὐλακωτῆς ὁ πηλός εἶναι πρασινωπός, σωζ. μήκος 5.5 ἐκ., πλάτος 3 ἐκ.

7. Ἐμβολο σφαιρικό ἀπὸ ἐπείσακτο ὀξυπύθμενο ἀμφορέα. Πηλός ἐρυθρός. Διάμετρος ἐμβόλου 6.5 ἐκ.

8. (Πίν. 70,40.8. Εἰκ. 74). Τρία ὄστρακα ἀπὸ ἓνα ἄωτο σκύφο - φιάλη, στὴν ἐρυθρὴ ἀ.κ., τύπου VII. Πηλός ἐρυθρός, μέσα κατάμιτο, ἐπιφάνεια ἐξωτερικὰ στιλ-

Εἰκ. 74 = Πίν. 70, 40.8.

βωμένη. Τόξο χορδῆς τῶν δύο ποὺ πιάνουν 7.5 ἐκ., τοῦ ἄλλου 3 ἐκ. Μεγαλύτερο σωζ. ὕψος 4 ἐκ., τοίχωμα κυρτὸ με ἀνάγλυφο ἀστράγαλο. Ὑπολογισμένη διάμετρος στεφάνης 145 χιλ.

41. (6-8-71). Τομ. III, τ.Α-Β-18-20, βάθος 1.30 μ. (Πίν. 70,41.1-8).

1. Ρίζα κάθετου λαιμοῦ στὴ λ.γ.κ. Πηλός καφετῆς. Μεγαλύτερη διάσταση 4 ἐκ.

2. Χεῖλος ἀπὸ πινάκιο στὴ λ.ἀ.κ. Πηλός πρασινωπός. Μεγαλύτερη σωζ. διάσταση 5 ἐκ.

3. Ὅστρακο ἀπὸ τοίχωμα κλειστοῦ σχήματος. Πηλός κόκκινος. Μέσα τροχήλατο, ἄβαφο, ἔξω ταινίες μελανές ἐπάνω σὲ κόκκινο ἔδαφος (black on red). Μεγαλύτερη σωζ. διάσταση 7 ἐκ.

4. Βάση ἀπὸ κύπελλο στὴ λ.ἀ.κ., τύπου VI(:). Πηλός ἐρυθρός. Διάμετρος ὑπολογισμένη 5 ἐκ.

5. Λαβὴ καὶ τοίχωμα σκύφου (:) στὴ λ.ἀ.κ. Σωζ. μήκος 6 ἐκ.

6-7. Ἀπὸ τοιχώματα ἀγγείων στὴ λ.γ.κ. Καὶ τῶν δύο ὁ πηλός εἶναι ἐρυθρός. Σωζ. διαστάσεις 4×4 ἐκ. καὶ 2.5×2.5 ἐκ.

8. Ὅστρακο ἀπὸ ἓνα ἀνοικτὸ σχῆμα, φιάλη(:). Μεγαλύτερη διάσταση 2.5 ἐκ. Μέσα - ἔξω κόκκινη στιλπνὴ ἐπιφάνεια (red polished). Πρώιμη ἐποχὴ τοῦ χαλκοῦ ἢ κυπροαρχαϊκὴ (:).

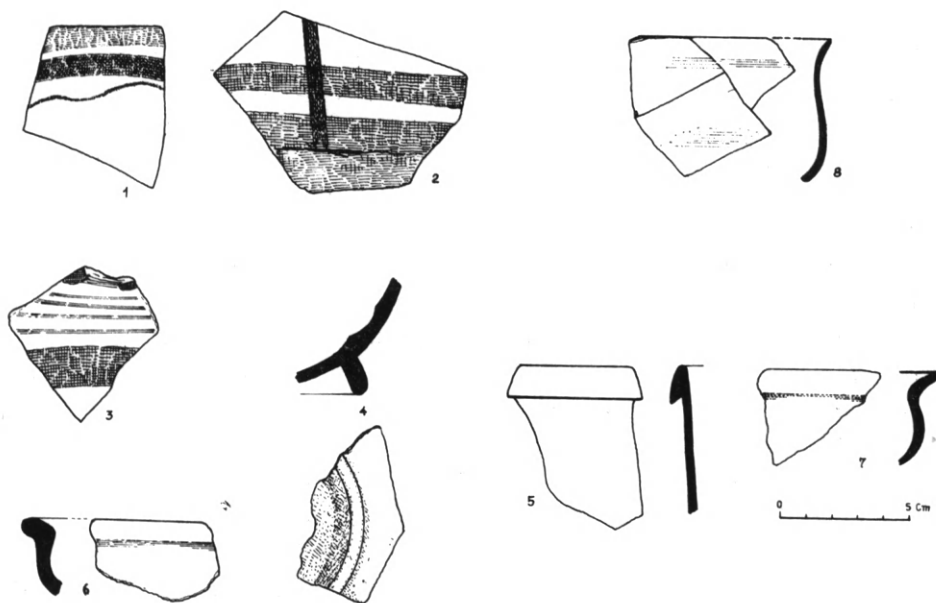
42. (6-8-71). Τομ. III, τ.Α-Β-8-10, βάθος 1.50 μ. (Πίν. 70,42).

Ὅστρακο ἀπὸ μεγάλη βαρελόσχημη οἶνοχόη. Πηλός κόκκινος. Σωζ. ὕψος 9.5 ἐκ., πλάτος 8 ἐκ. Μέσα τροχήλατο, ἄβαφο. Ἐξω ὠχρὸ ἄλειμμα καὶ μελανὸ βάμμα. Σῶζεται ἓνας ἀπὸ τοὺς κάθετα στὸ κέντρο τοῦ σχήματος βαλμένους, ὁμόκεντρους κύκλους. Πλατιά ταινία καὶ λεπτὰ δακτυλίδια πρὸς τὸ ὀριζόντιο μέρος τοῦ Α.γ.κ., τύπου V(:). Πρβ. ἐδῶ Πίν. 54,14.2.70. 50/71. Πίν. 72.

43. (6-8-71). Τομ. II, α' 1971, τ.38-40, χώρος μετὰ τὸ «παραθυροειδὲς» κτίσιμο στὸν ἀνατολικὸ τοῖχο του, κάτω ἀπὸ τὸ ὄχι πολὺ ἐπιμελημένο λιθόστρωτο δάπεδο, βάθος 1.75 μ. ἀπὸ ἐπιφάνεια χωραφιοῦ (Πίν. 71,43.1-7).

1. Όστρακο από ένα δίχρωμο άγγείο τύπου II (V). Πηλός έρυθρός. Σωζ. διαστάσεις 6×7 εκ. Μέσα άβαφο, στην εξωτερική επιφάνεια όμόκεντροι κύκλοι και κάτω από αυτούς κυματιστή ίόχρωμη και μελανή εϋθεία. Τα 2-3 είναι στη λ.γ.κ., τύπου V(;). Ό πηλός και τών δύο είναι έρυθρός, οί σωζ. διαστάσεις του πρώτου είναι 3×2.5 εκ. Του άλλου 4×2.5 εκ. Του 4 ό πηλός είναι κόκκινος. Μέσα άβαφο. Έξωτερικά: ταινίες μελανές, άκτινωτές(;)—και μιá πλατιά κάθετη— σέ κόκκινο έδαφος. Σωζ. διαστάσεις 4.5×4.5 εκ. Το 5 ανήκει σέ πυθμένα και τοίχωμα από κύπελλο - σκύφο στη λ.ά.κ., τύπου VI(;). Ό πηλός είναι έρυθρός. Η διάμετρος της βάσης ύπολογίζεται σέ 4 εκ. Τα δύο τελευταία ανήκουν σέ μιá (;) μαγειρική χύτρα. Πηλός καφετής, καμένος. Σωζ. διάσταση του μεγαλύτερου 7 εκ. Ύπολογισμένη διάμετρος στομίου 13 εκ. Πρβ. *Agora* XII, πίν. 94, 1957 και έδω Πίν. 57,22.
44. (9-8-'71). Τομ. III, τ.0-A-8, από μάρτυρα του άνασκαφικού τετραγώνου που άφαιρέθηκε άργότερα, βάθος 0.60 μ. από τις δύο άλλεπάλληλες «χολετροειδείς» πέτρες (τετρ. Δ-Ε 1970, Παρένθ. Πίν. Β) ή 1.10 μ. από την επιφάνεια του χωραφιοϋ (Πίν. 71,44.1-5).
 1. Κεφαλή - πλακαρός λαιμός από ένα ειδώλιο «άπαρου» (ίπαρίου), πήλινα ειδώλια, άριθ. 10, Πίν. 77. Πηλός όχροκίτρινος. Σωζ. ύψος 9.5 εκ., κάτω πλάτος 5 εκ.
 2. Μέρος από μιá ταινιωτή λαβή. Πηλός πρασινωπός. Σωζ. ύψος 10 εκ. Πλάτος στη ρίζα της 8.5 εκ., επάνω σπάσιμο 6.5 εκ. Τρείς κάθετες ταινίες σχηματίζουν με άλλες σταυρωτές τεμνόμενα, ρομβοειδή διάχωρα, λ.γ.κ., τύπου IV(;). Πρβ. άμφορέα *SCE* IV 2, είκ. XL, 2a και έδω άριθ. 10, 1971.7. Πίν. 63,10.6-7.
 3. Τέσσερα όστρακα που πιάνουν. Πηλός κοκκινωπός. Σωζ. μήκος 11 εκ. Σωζ. ύψος 5 εκ. Σχήμα μεγάλο κλειστό. Μαϋρες ταινίες περιβάλλουν πέντε λεπτά δακτυλίδια. Λ.γ.κ., τύπου V-VI(;).
 4. Όστρακο από σχήμα κλειστό. Πηλός πρασινωπός. Σωζ. μήκος 10 εκ., σωζ. πλάτος 6.5 εκ. Ταινίες μαϋρες. Λ.γ.κ., τύπου V(;).
 5. Ρίζα λαβής ταινιωτής. Πηλός καφετής. Σωζ. μήκος όστράκου 7 εκ. Πλάτος της λαβής 5 εκ. Σχήμα κλειστό. Μαϋρες ταινίες περιβάλλουν τη ρίζα και τους κροτάφους της λαβής, έδαφος κόκκινο. Τύπου V.
45. (7-8-'71). Τομ. II, τ.Γ-Δ-36-38, βάθος 1.40 μ. (Είκ. 75.1-8).
 1. Όστρακο δίχρωμο. Πηλός έρυθρός. Σωζ. διαστάσεις 5.5×6 εκ. Τοιχώματα λεπτά. Μιá ιδίως ταινία και μιá μελανή, άκολουθεί λεπτή κυματιστή μελανή γραμμή. Τύπος V(;).
 2. Χοντρό όστρακο από λ.γ.κ. άγγείο, ίσως από τόν όμο ένός μεγάλου κλειστοϋ σχήματος. Σωζ. διαστάσεις 7×10 εκ. Πηλός έρυθρός. Στην εξωτερική επιφάνεια φέρει πλατιές όριζόντιες και μιá κάθετη ταινία. Λ.γ.κ., τύπου VI.
 3. Όστρακο χοντρό από ένα κλειστό άγγείο. Πηλός έρυθρός. Μεγαλύτερη σωζ. διάσταση 6 εκ. Έξωτερική επιφάνεια: δύο πλατιές, μελανές ταινίες και ανάμεσά τους τέσσερα λεπτά δακτυλίδια, τύπος όπως του προηγούμενου.
 4. Βάση από λ.ά.κ., ίσως του τύπου VI. Πηλός όχρός. Χορδή σωζ. τόξου 6 εκ. Άνάπτυγμα 8 εκ. Συμπληρωμένη διάμετρος δακτυλιδιοϋ βάσης 8 εκ., σωζ. ύψος 4 εκ.

5. Στόμιο οίνοχόης (:) στη λ.ά.κ., τύπου VI ἴσως. Κάθετο τοίχωμα, στεφάνη πού ἐκφεύγει. Πηλὸς ἐρυθρωπός. Σωζ. διαστάσεις 5×6 ἐκ., τοιχώματα λεπτά.

Εἰκ. 75. = ἀριθ. 45. 1-8.

6. Στεφάνη ἀπὸ ἀνοικτὸ λεκανοειδὲς σχῆμα. Πηλὸς φαιός. Τοίχωμα ἀρκετὰ χοντρό. Στεφάνη ἀποκλίνουσα, 14 χιλ. πλατιά. Σωζ. διαστάσεις 5×3 ἐκ. Ὑπολογισμένη διάμετρος στεφάνης 16.5 ἐκ.

7. Ὅμοιο σχῆμα, ἀλλὰ λεπτότερο τοίχωμα, σωζ. διαστάσεις 3×5 ἐκ., συμπληρωμένη διάμετρος στεφάνης 13 ἐκ. Τὰ 6 καὶ 7 ὄστρακα στη λ.ά.κ., τύπου V(;).

8. Τρία ὄστρακα ἀπὸ λεπτοκέλυφο κύπελλο. Πηλὸς πρασινωπός. Σωζ. ὕψος 5.5 ἐκ. Χορδὴ σωζ. τόξου 6.2 ἐκ. Ὑπολογισμένη διάμετρος χειλῶν 14 ἐκ., λ.ά.κ. τύπου VI ἢ VII (;).

46. (7-8-71). Τομ. II, τ.Ο-Π-P-54-56, ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ τείχους (Παρένθ. Πίν. Β. Πίν. 71, 46.1-5).

1. Κομμάτι ἀπὸ ἓνα ληκύθιο στη λ.ά.κ., τύπου VII. Πηλὸς ἐρυθρός, λεπτός, ὕψος λαβῆς 4.5 ἐκ.

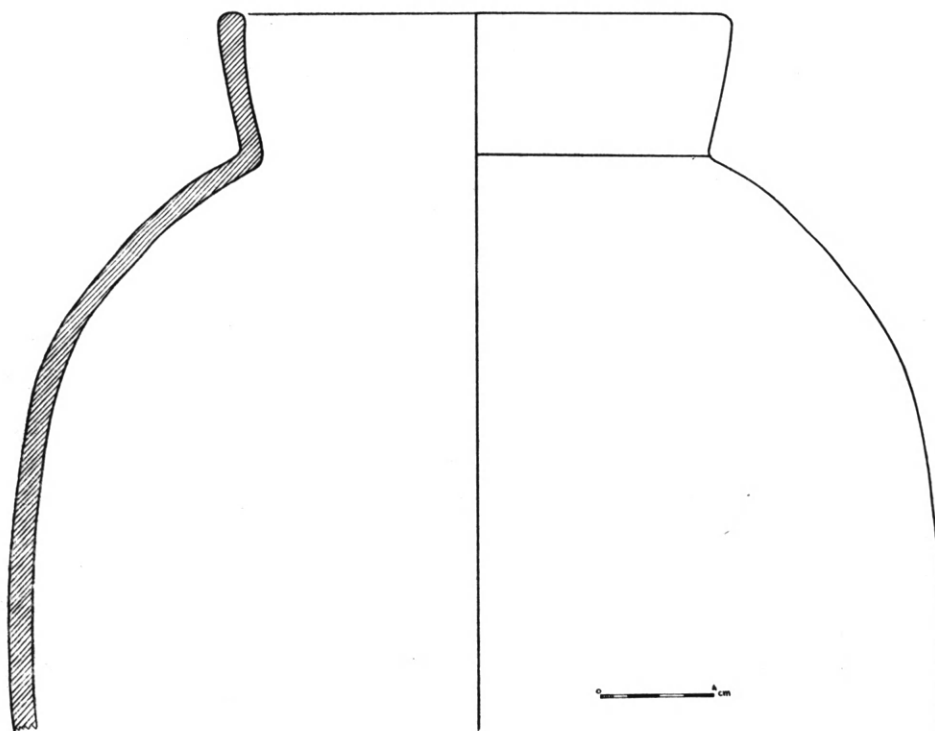
2. Ὅστρακο χοντρό, καμένο, ἀπὸ βαρελοειδὲς σχῆμα. Σωζ. διαστάσεις 5×7 ἐκ. Πλατιά ταινία καὶ πρὸς τὸν ἀνάγλυφο ὀφθαλμὸ πού λείπει, 11 λεπτὰ δακτυλίδια, λ.γ.κ., τύπου V.

3. Ὅστρακο στη λ.γ.κ., τύπου VI. Μεγαλύτερη διάσταση 47 χιλ. Πηλὸς κόκκινος. Μέσα ἄβαφο. Ἐξω: ταινίες μελανές πού ἔχουν φθαρεῖ.

4. Αὐλὸς ροῆς στη λ.ά.κ., τύπου VII. Σωζ. μήκος 6 ἐκ., πλατύτερη διάμετρος 3 ἐκ.

5. Μεταβυζαντινὸ (;) ὄστρακο ἀπὸ πυθμένα κούπας, διάμετρος 6 ἐκ.

47. (7-8-71). Τομ. III, τ.0-A-8-10, βάθος 1.50 μ. (Πίν. 71, 47. Είκ. 76).
Στόμιο καὶ ὄμος ἀπὸ ἑνα μέτριου μεγέθους ἀμφορέα. Λαιμὸς κάθετος, ὄμος κυρ-
τός, μὲ δύο κάθετες ἴσως λαβὲς ποὺ λείπουν ἄρκετὰ χαμηλὰ στὸ κάτω κυλιν-
δρικό σῶμα. Ἀποτελέστηκε ἀπὸ πολλὰ κομμάτια ποὺ πιάνουν. Πηλὸς ἐρυθρω-

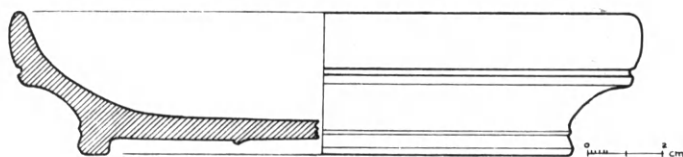
Είκ. 76 = Πίν. 71, 47.

πός. Σωζ. ὕψος 25 ἐκ., ὕψος λαιμοῦ 4.5 ἐκ. Ἡ διάμετρος τοῦ στομίου ὑπολογίζε-
ται σὲ 18 ἐκ. Βάμμα καφετί. Διακόσμηση: ἐναλλασσόμενες πλατιὲς ταινίες καὶ
λεπτὰ δακτυλίδια, λ.γ.κ., τύπου V.

Γιὰ τὸ σχῆμα πρβ. *Opusc. Athen.* III (1960) 119, τύπος V, εἰκ. 13, 15. Κυπροαρ-
χαϊκὴ II ἐποχῇ. *SCE IV* 2, εἰκ. XLI,3.

48. (9-8-71). Τομ. II, τ.Ε-Z-42-44, βάθος 1.10 μ., ἀπὸ ὅπου ἡ ἀττική φιάλη τοῦ Σίμου
(ἀριθ. 30,1971) καὶ ἀκριβῶς ἐπάνω στὸ χωριστικό σημεῖο Z (Πίν. 71,48.1. Εἰκ. 77).
1. Μεγάλο μέρος ἀπὸ ἑνα ἀττικό μελανόβαφο, τορευτὸ πινάκιο, ποὺ τὸ βάμμα
του δὲν εἶναι παντοῦ τέλειο μαῦρο, ἀλλὰ ἔχει πάρει στὸ ψήσιμο ἐρυθρωπὸ τόνο.
Σῶζεται σχεδὸν κατὰ τὴν ἡμιδιάμετρό του 8.4 ἐκ. Ὑψος 37 χιλ. Διάμετρος στε-
φάνης 16.8 ἐκ., διάμετρος βάσης 13 ἐκ. Χεῖλος κάθετο, ἀκολουθεῖ ἀστράγαλος,
τοίχωμα κοῖλο καὶ τορευτὸ δακτυλίδι βάσης. Στὸ κέντρο τῆς κάτω ἐπιφάνειας
τῆς βάσης γραπτὸς κύκλος καὶ ἕνας ἀνάγλυφος μεγαλύτερος, διαμέτρου 2 ἐκ.
Πρβ. *Agora XII*, εἰκ. 10,1086, ποὺ εἶναι λίγο παλαιότερο. 350-325 π.Χ. (Πίν.
71,48.2).

2. *Οστρακο γραπτό στη λ.γ.κ., τύπου VI. Πηλός ώχροκίτρινος. Σωζ. ύψος 6 εκ. Μέσα άβαθο, τροχήλατο. Έξωτερική επιφάνεια : «ίερό δένδρο» ή φοινικόδενδρο. Πρβ. Κ. Νικολάου, *The Historical Topography of Kition, Studies in Mediterranean Archaeology* vol. XLIII (Göteborg 1976) 262 και πίν. XXXIV, 1-2.

Εικ. 77 = Πίν. 71, 48. 1.

49. (10-8-71). Τομ. ΙΙΙ, τ.Α-Β-6-8, βάθος 1.30 μ., πιό βαθιά από το στρώμα των όστράκων αριθ. 44 (Πίν. 72, 49.1-7).
1. Κομμάτι από τη στεφάνη ενός κρατηρόσχημου αγγείου. Πηλός κόκκινος, ακαθάριστος. Σωζ. μήκος 9.5 εκ., ύψος 6 εκ. Κόκκινο έδαφος, μελανή διακόσμηση μέσα-έξω, τύπου V. Στο έσωτερικό της στεφάνης μελανή ταινία, στο έξωτερικό πλατιά μελανή, στον όμο κυματιστή και παρακάτω πάλι εύθεια. Πρβ. έδω Πίν. 61, 4.1. Εικ. 52.
- 2-3. Δύο κομμάτια από ρηγές, με κυρτά τοιχώματα και χείλη εισέχοντα, μικρού μεγέθους λεκανίδες. Ό πηλός και των δύο είναι λευκός πρασινωπός. Το 2 είναι μέσα - έξω γραπτό, το 3 μόνο μέσα. Χορδή τόξου 7 εκ., σωζ. ύψος 3 εκ. Στο έξωτερικό μαύρη πλατιά ταινία, στη στεφάνη μαύρη. Μιά πλατιά ταινία και έξι δακτυλίδια ζώνουν το έσωτερικό του όστράκου. Ό μεγαλύτερη σωζ. διάσταση του 3 είναι 6 εκ. Δύο πλατύτερες ταινίες που περιβάλλουν έξι δακτυλίδια ζώνουν το έσωτερικό του όστράκου.
4. Μέρος από όμοια λεκανίδα με την όριζόντια σαν λουρί λαβή της στη στεφάνη. Πηλός έρυθρωπός, πορώδης. Σωζ. μήκος 9 εκ. Στο έξωτερικό μελανή άμαυρή ταινία στη στεφάνη και μία άλλη κάτω από τη λαβή. Στο έσωτερικό λεπτά δακτυλίδια. Σε όμοιο σχήμα ανήκει το όστρακο.
5. Πηλός έρυθρωπός. Μεγαλύτερη σωζ. διάσταση 4.5 εκ. Ταινία μονάχα στο έξωτερικό.
- Για τα όστρακα 2-5 πρβ. *Necropolis of Salamis* II, 49, 14.22, πίν. CII, από T.23, σ. 152 κέ. και πίν. CLXXXIV, 19.43.52, από T.105, όπου τα σχήματα είναι δίχρωμα τύπου IV και χρονολογούνται από την κυπροαρχαϊκή Ι έποχή ως την κυπροαρχαϊκή ΙΙ (\pm 600 π.Χ.).
6. Τετράπλευρο όστρακο από ένα μεγάλο σχήμα. Πηλός πορώδης, φαιός. Μεγαλύτερη σωζ. διάσταση 5 εκ. Δίχρωμο, τύπου V. Πρβ. αριθ. 10.17, 1971. Πίν. 63, 10.17. Ταινία ιώδης και όμόκεντροι κύκλοι.
7. Μικροσκοπικό όστρακο. Πηλός όπως του 6. Σωζ. μήκος 3.5 εκ. Μιά κυματιστή ταινία μονάχα στο έξωτερικό.
50. (10-8-71). Τομ. ΙΙΙ, τ.0-Α-8, βάθος 2.10 μ., σύρριζα με το άνατολικό όριο του τετραγώνου (Πίν. 72, 50).

Μεγάλο κομμάτι από μιὰ βαρελόσχημη οἶνοχόη (οὐσιαστικά 5 ὄστρακα ποὺ πιάνουν). Σωζ. ὕψος 13 ἐκ., πλάτος 12 ἐκ. Πηλὸς κόκκινος. Ἐσωτερικὰ ἄβαφο, τροχήλατο. Ἐξωτερικά, ἐπίχρσιμα ὠχρό, βάμμα μαῦρο, λ.γ.κ., τύπου V. Ρίζα κάθετης ταινιωτῆς λαβῆς, βεβαιωμένη κι ἀπὸ τὸ τροχήλατο τῆς ἐσωτερικῆς ἐπιφάνειας τῶν ὀστράκων. Πλάτος λαβῆς στὴ ρίζα τῆς 5 ἐκ. Διακόσμηση: Κάθετες πλατιὲς καὶ ἐνδιάμεσες λεπτὲς ὀριζόντιες ταινίες. Κάτω ἀπὸ τὴ λαβὴ σειρά ἀπὸ ἀλλεπάλληλους ὁμόκεντρους κύκλους. Δεξιὰ μας δύο πλατιὲς ταινίες περιβάλλουν ἑπτὰ λεπτὰ δακτυλίδια. Πρβ. 14.2, 1970, Πίν. 54 καὶ 42, 1970, Πίν. 70.

51. (11-8-'71). Τομ. III, τ.Β-Γ-32, βάθος 1.40 μ. ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ χωραφιοῦ, πρῶτο ἐπίπεδο χωματοδόπεδο μικρολιθικοῦ συγκροτήματος, τὸ πολὺ 10 ἐκ. παχὺ (Πίν. 72.5I).

Στόμιο - χεῖλος ποὺ ἀποκλίνει, ἀπὸ ἀγγεῖο σχήματος κλειστοῦ. Σωζ. διαστάσεις 8×4.5 ἐκ. Πηλὸς ὠχροκίτρινος καὶ βάμμα ἀμαυρό. Στὴν ἐσωτερικὴ ὀψη μιὰ ταινία ἄβαφη, στὴν ἐξωτερικὴ πλατιὲς καὶ στενὲς γραπτὲς ταινίες, λ.γ.κ., τύπου V.

52. (11-8-'71). Τομ. I, ἀπὸ τὴν ἐπίχωση τῆς ἀρυκρήνης I (Πίν. 72.52).

Ῥωμος ἀπὸ μιὰ οἶνοχόη μικροῦ μεγέθους στὴ λ.ἀ.κ., τύπου VI(;). Σωζ. διαστάσεις 10×6.5 ἐκ. Διάμετρος ρίζας λαιμοῦ 2 ἐκ.

Καὶ ἀπὸ τὶς ἀρυκρήνες —κυρίως διαμέρισμα I— ἔχουμε πολλὰ ὄστρακα στὴ λ.ἀ.κ. VI-VII, ποὺ δὲν ἀποτελέσαν δυστυχῶς ὁλόκληρα σχήματα. Μπορεῖ φυσικὰ πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ νὰ ἀνῆκαν σὲ «ἀντλα». Ὑπάρχει ὅμως ἓνα μεγάλο ποσοστὸ ἀπὸ ὀριζόντιους πυθμένες, ἐξωτερικῆς διαμέτρου ὡς 12 ἐκ., ἀπὸ ἀπλὲς λαβές, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ὀξυπύθμενους ἀμφορεῖς, ποὺ δὲν μποροῦσαν νὰ χρησιμοποιοῦνται γιὰ ἀντληση. Ἀλλὰ καὶ ὄστρακα ἀπὸ οἶνοχόες μικροῦ μεγέθους, ὅπως ἡ 52, ὑπάρχουν ἀρκετὰ καὶ τὰ ἀγγεῖα αὐτὰ δὲν μποροῦσαν νὰ χρησιμοποιηθοῦν ὡς «ἀντλα».

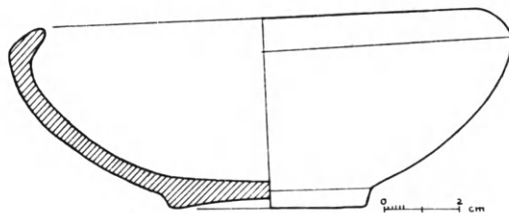
53. (13-8-'71). Τομ. I, ἀπὸ τὴν ἐπίχωση τῆς ἀρυκρήνης I (Πίν. 72.53.1-3).

Τρεῖς χαρακτηριστικὲς, δίδυμες λαβές στὴ λ.ἀ.κ. «τοῦ ἐργαστηρίου τῆς Ἀθηαίνου» (;), μὲ τὸ χαρακτηριστικὸ κεφαλάκι ἀπὸ καρφί.

1. Μὲ μέρος τοῦ ὅμου τοῦ ἀγγείου, σωζ. ὕψος τοῦ ὀστράκου σὲ ἀνάπτυγμα 19 ἐκ. Πηλὸς ἐρυθρός. Στὴ ρίζα τῆς λαβῆς δακτυλιά.

2. Μὲ μέρος τοῦ λαιμοῦ - ὅμου τοῦ ἀγγείου, σωζ. ὕψος τοῦ ὀστράκου σὲ ἀνάπτυγμα 18 ἐκ., πηλὸς ὠχρὸς ἐρυθρωπός.

3. Μὲ μέρος τοῦ ὅμου τοῦ ἀγγείου, σωζ. ὕψος τοῦ ὀστράκου σὲ ἀνάπτυγμα 21 ἐκ. Πηλὸς πρασινωπός (Πίν. 72.53.4. Εἰκ. 78).

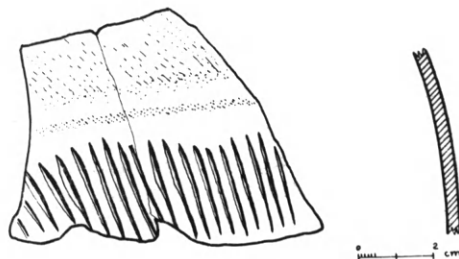

Εἰκ. 78 = Πίν. 72, 53.4.

4. Ἄωτη φιάλη στὴν ἴδια κεραμικὴ, μὲ λίγα κενά, ἓνα τριγωνικὸ στὴ στεφάνη καὶ ἓνα μεγαλύτερο στὸ τοίχωμα. Ὑψος 4.5 ἐκ. Διάμετρος ἐξωτερικῆ, μετρη-

μένη στη θλάση της στεφάνης 13.5 εκ., έσωτερική 11.5 εκ. Διάμετρος της ταπεινής βάσης 63 χιλ.

Πρβ. *Necropolis of Salamis II*, 188, πίν. XXXIII, CXCIV, 3 και έδω Πίν. 74,9.

Εικ. 79 = άριθ. 53, 5.

5. Όστρακο από τον ώμο μεγάλου, κατάμιτου —στιλβωμένου— άγγείου (Εικ. 79). Διαστάσεις σωζ. όστράκου 8×7 εκ.

1972

1. (24-10-'72). Τομ. III, τ.2-A-B, βάθος 0.40 μ., όπου το νοτιοανατολικό πέρας του λοξού μεταγενέστερου χοντρού τοίχου (Παρένθ. Πίν. B).

Κομμάτια από ένα γυάλινο¹ δίωτο άμφορίσκο ή άρυβαλλόσχημο άγγείο, μικρού μεγέθους (Πίν. 73,1), που κατασκευάστηκε με τη μέθοδο του φυσήματος (blown glass). Διάσταση του κομματιού με τις λαβές: διάμετρος στεφάνης 2 εκ., σωζ. ύψος 2.5 εκ. Του κομματιού 4 με την καμπύλωση προς τον πυθμένα το σωζ. ύψος είναι 5 εκ.

Πρβ. L.P. di Cesnola, *Salaminia* (1884) πίν. XVIII,17. O. Vessberg, *SCE IV* 3, 206, εικ. 47, 20 ή 208, εικ. 50, 33-36, που μονάχα κατά το ύψος τους διαφέρουν. *Salamine de Chypre VI*, 54, πίν. 17, 62, 146 και 147. *Opusc. Arch. (Rom) VII* (1952) 127 και πίν. V, 1-4. Τα γυάλινα άγγεία που βρέθηκαν στην Κύπρο χρονολογούνται από την εποχή των Άντωνίνων ως την εποχή των Σεβήρων και θα πρέπει να είναι έντόπια παραγωγή. Χρονολογούνται ανάμεσα στα 140-240 μ.Χ. (Vessberg, ό.π. 219).

2. (24-10-'72). Τομ. III, τ.2-A-B, βάθος 0.40 μ. (Πίν. 73,2).

Δίσκος από ένα λύχνο «χυτό» (moulée), που είναι δηλαδή έκμαγμα από μήτρα. Πηλός κιτρινωπός, βάμμα κόκκινο. Στο κέντρο του δίσκου έννεάφυλλο άνθέμιο - κοχύλι σε ανάλαφρο ανάγλυφο, που περιβάλλεται από τρεις πλαστικούς κύκλους, και όπη για το γέμισμα. Μεγαλύτερη διάσταση 6.5 εκ. Διάμετρος του μεγάλου κύκλου 6 εκ., των άλλων 4.5 εκ. Πρώτο μισό του α' μ.Χ. αϊ.

Πρβ. D. Maily, *Greek and Roman Pottery Lamps* (1963) 29, πίν. 7a, πρώιμος 1ος μ.Χ. αϊ., με όκτάφυλλο άνειμένο άνθέμιο - κοχύλι. Πίν. 7h με πραγματικό κοχύλι, πρώτο μισό του 1ου μ.Χ. αϊ. *SCE III*, πίν. XXXVIII,17,555 από το Κί-

1. Άν και δέν είναι πήλινο το άντικείμενο καταγράφεται έδω, μιά και δέν έχουμε άλλα εύρήματα από γυαλί, εκτός από έναν άλλον πυθμένα που προέρχεται από το «κτίριο της επιφάνειας».

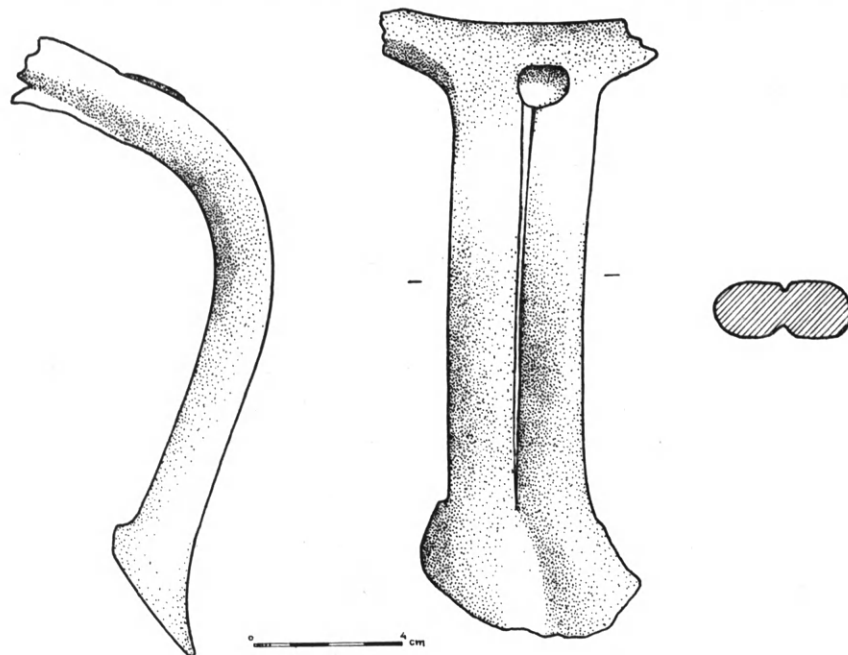
- τιον. O. Vessberg, *Hellenistic and Roman Lamps in Cyprus, Opusc. Athen.* I (1953) 121, τύπος 10, πίν. II,6, πού παραβάλλεται με δηλιακούς λύχνους ἀριθ. 4608 καὶ 4609. *Salamine de Chypre* VII, 294-296, πίν. 17, ὅπου τὸ ἀνθέμιο - κοχύλι εἶναι ἐννεάφυλλο. I,18 καὶ πίν. III ἀριθ. 110 καὶ 115, ὅπου (σ. 53) χρονολογοῦνται στὸ α' μιστὸ τοῦ 1ου μ.Χ. αἰ. καὶ τὸ ἀνθέμιο - κοχύλι εἶναι ἐνδεκάφυλλο. Πολύφυλλο (δεκαπεντάφυλλο) εἶναι καὶ τὸ ἀνθέμιο - κοχύλι στοὺς δηλιακοὺς λύχνους, *Expl. Délos XXVI* (1965) 128, πίν. 30, ἀριθ. 4607-4609, πού χρονολογοῦνται στὸ τέλος τοῦ 1ου ὡς τὶς ἀρχές τοῦ 2ου μ.Χ. αἰ. Οἱ λύχνοι Deneauve, *Lampes de Carthage* (1969) πίν. LV, 536-539, ἔχουν πολύφυλλα ἀνθέμια, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ 537 εἶναι πραγματικὸ κοχύλι, ἐνῶ τὰ ἄλλα εἶναι ἀνθέμια με στρογγυλὰ πέρατα φύλλων. Χρονολογοῦνται στὴν ἐποχὴ τῆς Δημοκρατίας. Νεώτερος ἀπὸ τὸ δικό μας εἶναι ὁ λύχνος παρὰ J. S. Young - S. H. Young, *Terracotta Figurines from Kourion in Cyprus* (1955) 140-141, εἰκ. 4, Ν τύπος XXII, γιὰ τὸ ἀνθέμιό του εἶναι ἀνειμένον καὶ ἔχει δεκατρία φύλλα· χρονολογεῖται ὁμῶς στὸν 1ο μ.Χ. αἰ. Τὸ ἴδιο καὶ οἱ λύχνοι ἀπὸ τὴν Ἀγ. Εἰρήνη, *Studi Ciprioti* I (1971) 122 ἀριθ. 41 καὶ 43, εἰκ. 70, σημ. 511 καὶ 513. Στὴ σημ. 506 χρονολογοῦνται στὸ δεύτερο μιστὸ τοῦ 1ου ἢ στὸ πρῶτο μιστὸ τοῦ 2ου μ.Χ. αἰ.
3. (24-10-'72). Τομ. III, τ.2-A-B-, βάθος 0.40 μ. (Πίν. 73,3.1-2).
 1. Θραῦσμα ἀπὸ δίσκο λύχνου. Πηλός, τεχνικὴ, βάμμα καὶ χρονολόγηση ὅπως ὁ προηγούμενος ἀριθ. 2. Μεγαλύτερη σωζ. διάσταση 5.5 ἐκ. Στὸ κέντρο τοῦ δίσκου ὑπόλειμμα ἀπὸ τὴν ἀνάγλυφη παράσταση ἐνὸς λιονταριοῦ πρὸς τὰ ἀριστερὰ καὶ ὀπὴ γεμίσματος. Πρβ. *SCE* III, πίν. CLXXV, 9. Deneauve, ὁ.π. 116, πίν. 39, 340. *Studi Ciprioti*, ὁ.π., ἀριθ. 38, εἰκ. 70 καὶ σημ. 508.
 2. Στόμιο ἀπὸ μιὰ τριφυλλόσχημη οἰνοχόη (Πίν. 73,3.2). Διάμετρος στεφάνης 4.5 ἐκ. Σωζ. ὕψος 4 ἐκ. Πηλός καὶ βάμμα ὅπως τὰ προηγούμενα ἀριθ. 2 καὶ 3,1.
 4. (24-10-'72). Τομ. III, τ.2-A-B, βάθος 0.50 μ. (Πίν. 73,4).

Θραῦσμα ἀπὸ λαβὴ δξυπύθμενου ἀμφορέα. Πηλός κοκκινωπός πού περιέχει πολὺ λεπτὰ ψήγματα μαρμαρυγία. Σωζ. ὕψος λαιμοῦ 7 ἐκ., σωζ. μήκος λαβῆς 8 ἐκ. Ὑψος τοῦ σφραγίσματος 2 ἐκ. Ἐπίσημα «ρόδο» τῶν ροδιακῶν ἀμφορέων χωρὶς ἴχνος ἐπιγραφῆς. Μίμηση τοῦ ἐπισήματος ἢ ἀποκοπὴ τῆς ἐπιγραφῆς.
 5. (30-10-'72). Τομ. III, κτίριο «ἐπιφάνειας», πρῶτο δωμάτιο (NA) ἀμέσως κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια (Παρένθ. Πίν. Β).

Δύο θραύσματα ἀπὸ πινάκια (Πίν. 73,5.1-2). Ὁ πηλός τοῦ 1 εἶναι φαιός καὶ ἡ τομὴ του εἶναι ἀκόμη παραδοσιακὴ. Σωζ. ὕψος 5 ἐκ., χορδὴ σωζ. τόξου 9 ἐκ. Οἱ δύο λευκὲς τελεῖες στὸ ἐσωτερικὸ καὶ ἡ μία στὸ ἐξωτερικὸ του εἶναι ἀπολεπίσματα. Στὸ ἐξωτερικὸ ὀριζόντιες ραβδώσεις τοῦ τροχήλατου. Βάμμα ἀραιό, μελανό. Ὅψιμη ἐλληνιστικὴ ἐποχή.

Τὸ 2 εἶναι ἀρρετηνόν. Σωζ. ὕψος 4 ἐκ., χορδὴ σωζ. τόξου 11 ἐκ., τοίχωμα κυρτό. Βάμμα κόκκινο, χωρὶς κανένα σταμπωτὸ κόσμημα ἢ ἄλλο γνῶρισμα. Πρώτοι ρωμαϊκοὶ αὐτοκρατορικοὶ χρόνοι.
 6. (30-10-'72). Τομ. II, ἐπιφάνεια τείχους στὸ σημεῖο Γ'-Δ'-38 (Παρένθ. Πίν. Γ), ἀπὸ ὅπου οἱ ψαθαρκὲς (Πίν. 73,6. Εἰκ. 80).

Δίδυμη λαβή από μια οίνοχόη στη λ.ά. VII. Ύψος της λαβής 14 εκ., πάχος 1 εκ. Στη ρίζα της λαβής μια δακτυλιά, στην απόληξή της το κεφαλάκι από καρφί.

Εικ. 80 = Πίν. 73, 6.

- Μαζί της βρέθηκε το ειδώλιο αριθ. 13,1972 και κομμάτια από γύψο με αποτυπώματα από ψαθαρκά (Πίν. 33α).
7. (1-11-'72). Τομ. Ι, από τη λασπώδη επίχωση του Ι διαμερίσματος της άρυκρήνης που αφέθηκε να στεγνώσει και έρευνήθηκε το 1972 (Πίν. 73,7.1-3).
 1. Μικροσκοπική, άβαφη οίνοχόη. Πηλός φαιός, χοντρός. Ύψος 4.2 εκ. Στόμιο κάπως τριφυλλόσχημο, λαιμός κοίλος, βάση ταπεινή, λαβή ραβδωτή. Λ.ά.κ., τύπου VII, κυπροκλασική II εποχή, μέσα - τέλος του 4ου π.Χ. αι. Πρβ. *Necropolis of Salamis II*, πίν. CCVII, 110 - 111.
 - 2-3. (Πίν. 73, 7.2-3): δύο κομμάτια από βάσεις δξυβάφων. Ό πηλός του 2 είναι φαιός. Το βάμμα του μέσα - έξω άμαυρό. Το βαθούλωμα μόλις διατηρείται. Σωζ. διαστάσεις 6×5 εκ., ύψος δακτυλιδιού βάσης 1 εκ. Ό πηλός του 3 είναι έρυθροπός. Το βάμμα του είναι καφετί και μονάχα στο έσωτερικό. Σωζ. διαστάσεις 3×5 εκ., ύψος δακτυλιδιού βάσης 8 χιλ. Άμέσως μετά το 300 π.Χ.
 8. (2-11-'72). Ρίζα ανατολικής έξωτερικής πλευράς του Β' πύργου.
 - Όστρακα στη λ.ά.κ., τύπου VI(;) και στη λ.γ.κ., τύπου VI(;) (Πίν. 74,8.1-9).
 1. Τρία όστρακα που πιάνουν από ένα εύρύστομο άγγείο με δύο όριζόντιες λαβές. Πηλός ώχροκίτρινος, άλειμμα λευκό προς κρέμ. Στη στεφάνη ανάγλυφο κυμάτιο. Χορδή σωζ. τόξου στεφάνης 13.5 εκ.
 2. Το σωζ. ύψος της ραβδωτής λαβής μικρής οίνοχόης είναι 9 εκ. Ό πηλός της έρυθρός.

Τὰ δοστρακα 3 καὶ 4 ἀνήκουν στὸν ὅμο ἴδιας (:) οἰνοχόης μὲ ἀνάγλυφο σειρήτι. Πηλὸς ἐρυθρός. Σωζ. ὕψος τοῦ 3 εἶναι 5 ἐκ., τοῦ 4 6 ἐκ. Ἡ διάμετρος τοῦ πυθμένα ἀριθ. 5 εἶναι 7.5 ἐκ., ὁ πηλὸς τοῦ ἐρυθρός.

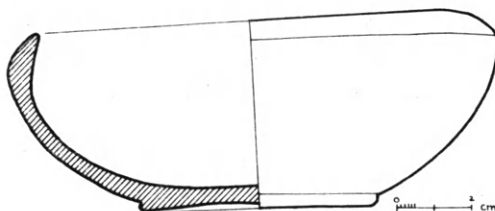
Γιὰ τὸ δοστρακο 6 πρβ. τὸ ἐπόμενο ὁλοκληρωμένο παράδειγμα ἀριθ. 9, 1972. Πηλὸς ἐρυθρός, χορδὴ σωζ. τόξου 7 ἐκ.

Τὸ δοστρακο 7 ἀνήκει σὲ μιὰ ταινιωτὴ λαβή. Πηλὸς ὠχρὸς ἐρυθρός. Σωζ. μήκος σὲ ἀνάπτυγμα 6 ἐκ., πλάτος 3 ἐκ.

Τοῦ 8 ὁ πηλὸς εἶναι ἐρυθρός. Τὸ σχῆμα κλειστό. Σωζ. μήκος 6 ἐκ.

Τοῦ 9 ὁ πηλὸς εἶναι ὠχρὸς. Σωζ. μήκος 3.5 ἐκ. Ἡ διακόσμηση τῶν δύο τελευταίων εἶναι γραπτὴ τύπου VI(;).

9. (3-11-'72). Ρίζα ἀνατολικῆς ἐξωτερικῆς πλευρᾶς τοῦ Β' πύργου (Πίν. 74,9. Εἰκ. 81). Ἐκτεταμένη φιάλη στὴ λ.ἀ.κ., τύπου VI, ποὺ ἀπαρτίστηκε ἀπὸ πολλὰ κομμάτια ποὺ

Εἰκ. 81 = Πίν. 74, 9.

πιάνουν. Πηλὸς πρασινωπός. Ὑψος 5.2 ἐκ., διάμετρος στεφάνης ἐξωτερικῆ, στὴ θάλαση, 13.5 ἐκ., τῆς ταπεινῆς βάσης 5 χιλ. Πρβ. *Necropolis of Salamis II*, 188, πίν. XXXIII, XCV, 31 καὶ ἐδῶ Πίν. 72, 53.4. Εἰκ. 78.

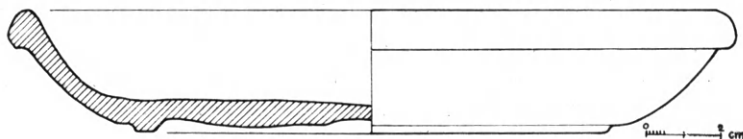
10. (2-11-'72). Ἀπὸ τὰ ὅρια τοῦ χώρου ποὺ ἀνασκάφηκε τὸ 1970 καὶ 1971, 13 μ. βορειῶς τῆς τομῆς 1972, ἐπάνω στὸ λοξό, μεταγενέστερο τοῖχο ποὺ ἐπικάθεται στὸ σπίτι I, 1969.

Βάση ἀπὸ ἓνα σκύφο ποὺ τρυπήθηκε ἀργότερα, ἴσως γιὰ νὰ χρησιμεύσει σὰν περίαπτο (Πίν. 74,10). Καὶ τὸ σταυρωτὸ χάραγμα στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ πυθμένα, ὅπου διατηρεῖται τὸ ἀμαυρὸ γάνωμα, εἶναι μεταγενέστερο. Διάμετρος βάσης 3 ἐκ., σωζ. ὕψος 1.5 ἐκ.

Πρβ. *SCE IV* 3, 62, εἰκ. 27, 13, ἐλληνιστικὴ II κεραμική.

11. (3-11-'72). Τομ. III, τ.Γ-Δ-24, ἀπὸ τὸ πέμπτο δωμάτιο τοῦ κτιρίου τῆς «ἐπιφάνειας» (ἢ ἀρίθμηση ἀπὸ τὸ ΝΑ).

Πολλὰ κομμάτια ποὺ ἔδωσαν μεγάλο μέρος ἀπὸ ἓνα μονόχρωμο, κόκκινο πιάτο (Πίν. 74,11. Εἰκ. 82). Πηλὸς ἐρυθρωπός, λεπτόκοκκος καὶ καθαρός. Ἐπίχρσιμα

Εἰκ. 82 = Πίν. 74, 11.

στιλπνὸ ἐρυθρό, πού ἔχει σὲ πολλὰ σημεῖα ἀπολεπιστεῖ. Ὑψος 3.3 ἐκ. Διάμετρος στεφάνης, ἐξωτερικὴ 19 ἐκ., τῆς βάσης 12.5 ἐκ. Στὸ ἐσωτερικὸ καμιά διακόσμησις, στὸ κέντρο τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφάνειας τῆς βάσης ἀνάγλυφος κύκλος. 1ος αἰ. μ.Χ.

SCE IV 3, 70 κέ. 79 *AJA* 50(1946) 483, 84-85, εἰκ. 16 καὶ πίν. XLIII (G. H. Mc Fadden). *RDAC* 1967, 65 κέ. 71, Form 9 καὶ 10 (J.W. Hayes).

12. (3-11-'72). Τομ. III, τ.Δ-Ε-2-4, ἀπὸ τὸ δάπεδο τοῦ χώρου, βάθος 1.20 μ. ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ χωραφιοῦ (Πίν. 74,12).

Ὡμος ἀπὸ ἓνα ληκύθιο, πού μονάχα τὸ στόμιο, ἡ ταινιωτὴ λαβὴ καὶ ὁ ὦμος ἦταν βαμμένα. Πηλὸς ἐρυθρός, πού περιέχει ψήγματα μαρμαρυγία. Διάμετρος στομίου 2 ἐκ., πλάτος λαβῆς 12 χιλ., μεγαλύτερη διάσταση ὦμου 5.5 ἐκ. Πρώιμη ἐλληνιστικὴ ἐποχή.

13. (7-11-'72). Τομ. II, τ.44-Δ'-Ε' (Παρένθ. Πίν. Γ), ἐπάνω ἐπιφάνεια πυρήνα πύργου Β', ἀνάμεσα σὲ πεσμένα καὶ διαλυμένα πλιθάρια (Πίν. 74,13.1-4).

1. Τέσσερα ὄστρακα πού πιάνουν καὶ δίνουν ἓνα μεγαλύτερο —ὀριζόντιο— μέρος ἀπὸ μιὰ βαρελόσχημη οἶνοχόη. Πηλὸς φαιός. Σωζ. διαστάσεις 10.5×9.5 ἐκ. Δίχρωμο, τύπου V.

2. Μικροσκοπικὸ κομμάτι πού ἀνήκει στὸ 1, ἀλλὰ δὲν πιάνει.

Τὸ 3 ἀνήκει σὲ ὅμοιο ἀγγεῖο, ἀλλὰ ἄλλο, γιατί ὁ πηλὸς του εἶναι κοκκινωπός. Τὸ 4, μεγαλύτερη διάσταση 3.5 ἐκ., ἀνήκει σὲ μιὰ λεκανίδα καὶ εἶναι γραμμένο μὲ μαῦρο χρῶμα ἐπάνω σὲ κόκκινο ἔδαφος (black on red). Ἐσωτερικὰ κοσμεῖται μὲ πέντε λεπτὰ δακτυλίδια, ἐξωτερικὰ μὲ μιὰ πλατιά ταινία καὶ ὀκτὼ λεπτὰ δακτυλίδια κάτω ἀπὸ αὐτή.

14. (8-11-'72). Τομ. II, τ.Δ'-Ε'-36 (Παρένθ. Πίν. Γ), βάθος 0.30 μ. μαζί μὲ τὴν αἰχμὴ ἀπὸ βέλος ἀριθ. 3.

Τρία (Πίν. 74,14) ὄστρακα πού πιάνουν καὶ δίνουν μιὰ βάση ἀπὸ ἓνα κλειστὸ σχῆμα στὴ λ.ἀ.κ., τύπου VII. Πηλὸς ὠχρός. Σωζ. ὕψος 7 ἐκ. Διάμετρος δακτυλιδιοῦ βάσης, ἐξωτερικὴ, 9 ἐκ. Ὑψος δακτυλιδιοῦ 6 χιλ. Μέσα στὸν πυθμένα του ἔχει ἄτακτα ριγμένο κόκκινο χρῶμα.

15. (9-12-'72). Τομ. II, ἐξωτερικὰ ἀπὸ τὸν πύργο Δ' (Πίν. 75,15.1-3).

1. Μεγάλον κομμάτι ἀπὸ λαιμὸ - ὦμο ὀξυπύθμενου ἀμφορέα. Πηλὸς ὠχρός, κόκκινος. Σωζ. ὕψος 24 ἐκ. Ὑψος τοῦ λαιμοῦ 18 ἐκ., τῆς μιᾶς ταινιωτῆς λαβῆς 14 ἐκ. Διάμετρος κυρτοῦ στομίου, ἐξωτερικὴ 13.5 ἐκ., ἐσωτερικὴ 11 ἐκ.

2. Κομμάτι ἀπὸ ἓναν ἄλλο λαιμὸ ὀξυπύθμενου ἀμφορέα. Πηλὸς κόκκινος πού περιέχει ψήγματα μαρμαρυγία. Σωζ. ὕψος 13 ἐκ. Διάμετρος τοῦ λοξοῦ πρὸς τὰ ἔξω στομίου, ἐξωτερικὴ 14 ἐκ., ἐσωτερικὴ 11 ἐκ. Στὸ ψηλότερο σημεῖο τοῦ λαιμοῦ ἔχει στὴ μιὰ πλευρὰ τὰ γράμματα ΤΥ, γραμμένα μὲ κόκκινο χρῶμα. Τὸ ὕψος τοῦ Τ εἶναι 13 χιλ.

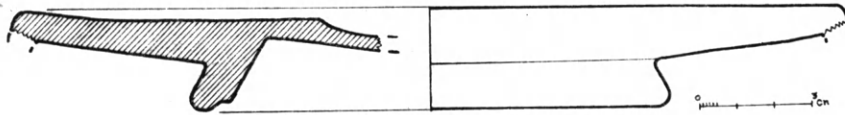
3. Κομμάτι ἀπὸ ἄβαφο κυπριακὸ λύχνο. Πηλὸς ὠχρός. Μεγαλύτερη διάσταση 12.5 ἐκ., ὕψος 2 ἐκ. Πρβ. Πίν. 38,6.

16. (15-11-'72). Τομ. II, πέρα ἀπὸ τὸ στόμιο τοῦ ἀγωγοῦ - προτειχίσματος μεταξὺ Γ' καὶ Δ' πύργου (Εἰκ. 6. Πίν. 30. Πίν. 75,16.1-3. Εἰκ. 83).

1. Μεγάλον μέρος ἀπὸ ἓνα μελανόβαφο ἀττικὸ «ὀξύβαφο» ψαροπινάκιο. Τὸ καμπτόμενον πρὸς τὰ κάτω χεῖλος δὲν σώζεται. Ἀπὸ αὐτὸ ὥς τὴν κοιλότητα στὸ ἐσω-

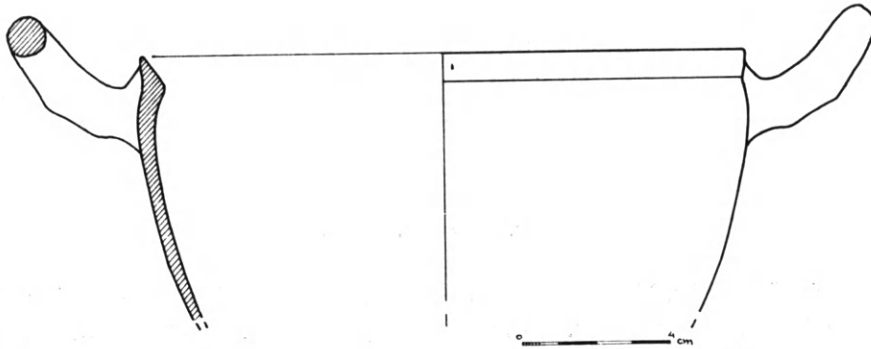
τερικὸ τοῦ πυθμένα ἔχουμε ἀκτίνα 9.5 ἐκ. Ἡ διάμετρος τῆς στεφάνης ὑπολογίζεται σὲ 22 ἐκ. Ὑψος δακτυλιδιοῦ βάσης ἐξωτερικὰ 1 ἐκ., ἐσωτερικὰ 2 ἐκ. Πρβ. *Agora* XII, πίν. 37,1073, γύρω στὰ 325 π.Χ. καὶ ἐδῶ 1969,10. Πίν. 39. Εἰκ. 13.

2. Μαζί του βρέθηκαν θραῦσμα ἀπὸ μελανόβαφο μικροσκοπικὸ, ἀττικὸ λυχνάρι (χορδὴ σωζ. τόξου 4 ἐκ.) καὶ δακτυλίδι ἀπὸ βάση μελανόβαφης ἀττικῆς φιάλης (χορδὴ σωζ. τόξου 5 ἐκ.), με ἴχνη ἀπὸ σταμπωτὸ ἀνθέμιο στὸ ἐσωτερικὸ του.

Εἰκ. 83 = Πίν. 75,16.1-3.

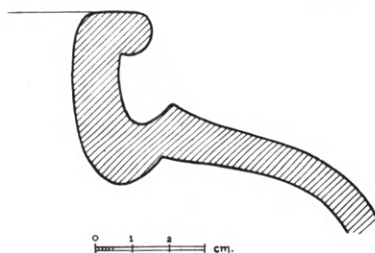
3. Μεγάλο μέρος ἀπὸ μιὰ φιάλη στὴ λευκὴ ἀκόσμητη κεραμικὴ τύπου VI(:). Σωζ. ὕψος 6.5 ἐκ., χορδὴ τόξου στεφάνης 14 ἐκ., ὑπολογιζόμενη διάμετρος στεφάνης 18 ἐκ. Τὸ εἰδῶλιο ἀριθ. 14 (Πίν. 78) βρέθηκε μαζί με αὐτά.
17. (15 καὶ 16-11-72). Τομ. II, ἀπὸ τὴν ἐπίχωση τοῦ δεύτερου δωματίου κατὰ τὸ ΝΑ ἄκρο τοῦ λόφου, ἐσωτερικὰ ἀπὸ τὸν περίβολο (Παρένθ. Πίν. Γ), βάθος 0.30 μ. ὀλικὸ (Πίν. 76,17.1-9).
1. Μεγάλο μέρος ἀπὸ ἓνα σκύφο στὴ λ.ἀ.κ., τύπου, VII, ποὺ μιμεῖται ἀττικοὺς (Εἰκ. 84). Πηλὸς ὠχρός. Πέντε κομμάτια ποὺ πιάνουν. Σωζ. ὕψος 7 ἐκ., πλάτος

Εἰκ. 84 = Πίν. 76,17.1.

- λαβῆς 4.5 ἐκ., προεξοχή 3.5 ἐκ. Διάμετρος στεφάνης συμπληρωμένη 16 ἐκ. (Πίν. 76,17.2).
2. Κομμάτι ἀπὸ ἄλλο ὅμοιο σκύφο. Δύο κομμάτια ποὺ πιάνουν καὶ ἓνα τρίτο ποὺ πιάνει στὰ ἀριστερά μας, ἀλλὰ δὲν ἀπεικονίζεται. Πηλὸς ὠχρός. Σωζ. ὕψος 8 ἐκ. Διάμετρος στεφάνης ὑπολογίζεται σὲ 17 ἐκ.
3. Μικρὸ κομμάτι ἀπὸ ὅμοιο σχῆμα. Πηλὸς κιτρινωπός. Σωζ. διαστάσεις 4×6 ἐκ.
4. Τριγωνικὸ κομμάτι ἀπὸ μιὰ ἄωτη (:) λεκανίδα, με ὀριζόντια στεφάνη ποὺ εἰσέχει. Πηλὸς ἐρυθρός. Σωζ. διαστάσεις 9×4 ἐκ. Πλάτος στεφάνης 13 χιλ. Διάμετρος στεφάνης ἐξωτερικὴ ὑπολογίζεται σὲ 22.5 ἐκ.

5. Κομμάτι από μιὰ φιάλη, με κυρτά τὰ χεῖλη πρὸς τὰ μέσα καὶ ταπεινὴ βάση. Πηλὸς ἐρυθρός. Ὑψος 4 ἐκ. Ἡ ἐξωτερικὴ διάμετρος στεφάνης ὑπολογίζεται σὲ 18 ἐκ.
6. Κομμάτι ἀπὸ ὁμοιο σχῆμα, με λιγότερο κυρτά χεῖλη, καὶ δακτυλίδι βάση. Πηλὸς ὠχρός, ἐρυθρός. Ὑψος 5 ἐκ. Διάμετρος ἐξωτερικὴ στεφάνης ὑπολογίζεται σὲ 16 ἐκ. Ὑψος δακτυλιδιοῦ βάσης 7 χιλ. Μέσα καὶ ἔξω λεῖα ἐπιφάνεια στιλβωμένη.
7. Δίδυμη ραβδωτὴ λαβὴ πού ὑπερυψωνόταν ἀπὸ τὰ χεῖλη τῆς οἰνοχόης (;). Ὑψος 12 ἐκ., πηλὸς ἐρυθρός.
8. Δίδυμη αὐλακωτὴ λαβὴ με κεφάλι καρφιοῦ. Πηλὸς φαιός. Σωζ. ὕψος 9 ἐκ.
9. Κομμάτι ἀπὸ μιὰ γραπτὴ λεκανίδα. Πηλὸς κόκκινος. Μέσα - ἔξω μαῦρο βάμμα ἐπάνω σὲ κόκκινο ἄλειμμα (black on red) τύπου V. Ἐξω ταινία γύρω ἀπὸ τὸ χεῖλος. Μέσα, πλατύτερη καὶ δύο στενὲς ταινίες. Χορδὴ σωζ. τόξου 11 ἐκ. Σωζ. ὕψος 3 ἐκ. Τοίχωμα λεπτότατο, 4 χιλ. παχύ. Διάμετρος στεφάνης ὑπολογίζεται σὲ 17 ἐκ.
- Πρβ. Πίν. 72,49.2-4.
18. (16-11-72). Τομ. II, τρίτο δωμάτιο κατὰ τὸ ΝΑ ἄκρο τοῦ λόφου, ἐσωτερικὰ ἀπὸ τὸν περίβολο (Παρένθ. Πίν. Γ). Κομμάτι ἀπὸ τὴ στεφάνη, λαιμὸ - ὅμο ἐνὸς κρατηρόσχημου ἀγγείου (Πίν. 75,18. Εἰκ. 85). Πηλὸς κόκκινος σκληρός. Τὸ ὕψος τοῦ λαιμοῦ, μετρημένο στὸ ἐσω-

Εἰκ. 85 = Πίν. 75, 18.

τερικό, εἶναι 5 ἐκ. Ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴ ρίζα τοῦ λαιμοῦ ὡς τὸ σημεῖο τοῦ ὤμου πού σώζεται ἔχουμε 8.5 ἐκ. Σωζ. μῆκος στεφάνης 8 ἐκ., πλάτος 2 ἐκ., χορδὴ σωζ. τόξου στεφάνης 7 ἐκ. Ἐσωτερικὴ διάμετρος στεφάνης ὑπολογίζεται σὲ 26 ἐκ. Μέσα - ἔξω ἄλειμμα λευκὸ, ἐπάνω στὸ ὁποῖο γράφεται με κόκκινο χρῶμα μιὰ φυλλοστοιχία σὲ τρόπο πού νὰ φαντάζει ἐνδιάμεση λευκὴ βλαστόσπειρα. Τὸ κόκκινο χρῶμα ἐπάνω στὸ λευκὸ ἄλειμμα φαίνεται λίγο ἀραιό, παρακάτω εἶναι πιὸ πυκνό.

Τὸ μόνο ὄστρακο πού προσφέρεται γιὰ σύγκριση προέρχεται ἀπὸ τὴ νεκρόπολη τῆς Σαλαμίνας (*Necropolis of Salamis* I, 15, 85. 18 καὶ πίν. XIII, 85 καὶ CVIII,85) καὶ εἶναι, ὅπως καὶ τὸ δικό μας, ἐπείσακτο, ἀνατολικὸ ἐλληνικὸ κεραμικὸ προϊόν, ὅπως καὶ τὸ ἀγγεῖο Dikaios, *Guide*³, 79, ped. 24.

19. (16-11-72). Τομ. II, ἐσωτερικὴ νότια πλευρὰ πύργου Δ' μέσα σὲ «κόννο» (Πίν. 76,19.1-7).

1. Μικρή κομματιασμένη πρόχους. Πηλός ώχρος, πρασινωπός. Σωζ. ύψος 6.5 έκ. Διάμετρος σφαιρικού σώματος 6 έκ. Διάμετρος ταπεινής βάσης 28 χιλ. Σώζεται ή ρίζα της λαβής. Λ.γ.κ., τύπου V, κυπροαρχαϊκή II - κυπροκλασική I εποχή. Στόν ώμο όμόκεντροι κύκλοι, γύρω στό σώμα δύο πλατιές ταινίες περιβάλλουν πέντε λεπτά δακτυλίδια.
Πρβ. *Necropolis of Salamis* II, πίν. LXXVII, 10 καί CCXII, 10, τάφος 14.
2. Ώστρακο άπό κάθετο τοίχωμα. Πηλός έρυθρός. Σωζ. ύψος 4 έκ. Πλατιές μελανές ταινίες πλαισιώνουν λεπτά δακτυλίδια. Λ.γ.κ., τύπου V.
3. Ώστρακο άπό κλειστό άγγείο μικρού μεγέθους. Πηλός έρυθρωπός. Σωζ. μήκος 5.5 έκ. Γραπτοί μελανοί όμόκεντροι κύκλοι έπάνω σέ λευκό έδαφος. Λ.γ.κ., τύπου όμοιου μέ τών προηγούμενων.
4. Κομμάτι άπό μιá κάθετη ταινιωτή λαβή. Πηλός ώχροπράσινος. Σωζ. ύψος 5 έκ. Κατακόρυφες μελανές ταινίες πλαισιώνουν όριζόντιες, λ.γ.κ., όμοιου τύπου μέ τά προηγούμενα όστρακα.
Τό μικροσκοπικό όστρακο 5 άνήκει σέ μιá ταινιωτή λαβή, τό έπίσης μικροσκοπικό 6 άνήκει σέ μιá δίχρωμη βαρελοειδή (:) οίνοχόη.
Τό τελευταίο όστρακο της εικόνας Πίν. 76,7, άπό ένα κλειστό σχήμα μικρού μεγέθους, είναι γραπτό μέ μαύρο βερνίκι έπάνω σέ κόκκινο έδαφος (black on red). Πηλός έρυθρός, τύπου V. Σωζ. μήκος 6 έκ., υπόλειμμα διακόσμησης άπό μιá ταινία καί όμόκεντρους κύκλους.
20. (18-11-72). Τομ. II, έσωτερική βόρεια πλευρά τοϋ πύργου Δ' πού διατηρείται κάπως ψηλότερα άπό ό,τι ή νότια, άνάμεσα σέ πεσμένες πέτρες (Πίν. 76,20.1-15).
 1. Χοντρό όστρακο άπό ένα μεγάλο, κλειστό άγγείο. Πηλός έρυθρός. Μέσα άβαφο. Διαστάσεις 8.5×8 έκ. Πάχος τοιχώματος 1.5 έκ. Δύο πλατιές μαύρες ταινίες. Λ.γ.κ., τύπου V(;).
 2. Άπό ένα κλειστό σχήμα μέ λεπτότερα τοιχώματα άπό ό,τι τό προηγούμενο. Πηλός έρυθρός. Διαστάσεις 6×5 έκ. Πλατιά ταινία καί λεπτά δακτυλίδια. Λ.γ.κ. τύπου V.
 - 3-4 καί 12. Τρία όστρακα πού ίσως συνανήκουν, αλλά δέν πιάνουν. Πηλός πρασινωπός, τοιχώματα λεπτά, σχήμα κλειστό. Διαστάσεις τοϋ 3 8.5×6.5 έκ., τρεις ταινίες καί όπή γιά μαντάρισμα (:). Διαστάσεις τοϋ 4 10×7 έκ., μιá ταινία πιό στενή καί μιá όπή γιά μαντάρισμα (:). Διαστάσεις τοϋ 12 4.5×4.5 έκ. Πρός τό λαιμό, δύο ταινίες.
 5. Πηλός έρυθρός. Διαστάσεις 7×7.5 έκ. Μέσα τροχήλατο. Ώξω δύο μελανές άμαυρές ταινίες περιβάλλουν λεπτά δακτυλίδια. Λ.γ.κ., τύπου V(;).
 6. Πηλός έρυθρός, τοιχώματα λεπτά. Διαστάσεις 4×4 έκ. Μελανή ταινία καί τέσσερα λεπτά δακτυλίδια. Λ.γ.κ., τύπου V(;).
 7. Πηλός ώχρος. Σχήμα κλειστό. Τοιχώματα άρκετά χοντρά. Μέσα τροχήλατο. Διαστάσεις 4.5×3.5 έκ. Ώπόλειμμα όμόκεντρου κύκλου. Λ.γ.κ., τύπου V.
 8. Πηλός ώχρος. Τοιχώματα λεπτά. Σχήμα βαρελοειδές. Διαστάσεις 4×6 έκ. Μελανή ταινία καί 14 λεπτά δακτυλίδια. Λ.γ.κ., τύπου V.
 9. Ώπως τά 2 καί 6, αλλά τοιχώματα λεπτότερα. Πηλός κόκκινος. Διαστάσεις 4.5×6 έκ.

10. Χοντρό ὄστρακο πού ἔπαθε στή φωτιά. Σχήμα ἀνοικτό. Τοιχώματα χοντρά 1 ἐκ. Εἰκονίζεται ἀνεστραμμένο. Ἦταν μαῦρο στιλπνό(;). Στήν ἐξωτερική ὄψη βάμμα καί ἔδαφος ἔχουν ἀνακατευτεῖ. Μέσα, πλατιές καί στενές ταινίες πού ἐγίναν λίγο ἀμαυρές.

11. Πηλὸς κόκκινος. Μέσα τροχήλατο. Σχήμα κλειστό. Ἐπάνω στοῦ λευκοῦ ἄλειμμα, ὑπόλειμμα ἀπὸ καμπύλο σχῆμα πού ἐγγίζει ὀριζόντια ταινία. Διαστάσεις 5×6.5 ἐκ.

13. Δύο ὄστρακα πού πιάνουν ἀπὸ ἓνα λεκανοειδὲς σχῆμα. Πηλὸς ἐρυθρὸς σκοῦρος. Εἰκονίζεται ἡ ἐσωτερική ὄψη. Ἐξί λεπτά δακτυλίδια κάτω ἀπὸ πιὸ πλατιά ταινία. Ἐξω: ρίζα λαβῆς πού περιβάλλεται μὲ βάμμα, δύο πλατιὲς ταινίες. Διαστάσεις 4×6 ἐκ. Μαῦρο ἔπάνω σὲ κόκκινο ἔδαφος. Τύπου V. Πρβ. Πίν. 74,13.4.

14. Πηλὸς ἐρυθρὸς. Μέσα τροχήλατο. Σχήμα κλειστό. Ἐξω, λεπτὸ δακτυλίδι καί ἐνιαῖο μελανὸ τμήμα πρὸς τὴ βάση (εἰκονίζεται ἀντίστροφα). Διαστάσεις 5×5 ἐκ.

15. Ὅπως τὸ 14, ἀπὸ ἄλλο ὅμως ἀγγεῖο. Πηλὸς ὠχρὸς, ἐρυθρωπὸς. Διαστάσεις 5×2.5 ἐκ. Μελανὴ ταινία καί λεπτά δακτυλίδια.

Πήλινα εἰδῶλια (τερρακόττες)

Ἀνασκαφικὴ περίοδος 1969

1. (3-12-'69). Τομ. I, τ.Α-2-8, νότια πλευρά, βάθος 0.80 μ. ἀπὸ ὅπου τὸ γλυπτὸ ἀριθ. 2, 1969 (Πίν. 77,1).
1. Κεφάλι ἀπὸ ἓνα ἱππάριο. Ἀτόφιο, χειροποίητο. Πηλὸς ἐρυθρωπὸς. Μῆκος 4 ἐκ., σωζ. ὕψος 3 ἐκ.
Πρβ. *Heraion von Samos* VII, T.1890 καί 1934, ὁμάδα πρώτη. J. H. Young - S. H. Young, *Terracotta Figurines from Kourion in Cyprus* (1955) 149 κέ., εἰκ. 6.9, πρῶτο μισὸ τοῦ 6ου π.Χ. αἰ., εἰκ. 7,11, μέσα τοῦ 6ου π.Χ. αἰ., εἰκ. 8,19, δεῦτερο μισὸ τοῦ 6ου π.Χ. αἰ.
2. (5-12-'69). Τομ. I, τ.Β-Γ-4, βάθος 0.40 μ. (Πίν. 77,2).
Κεφάλι ἀπὸ ἓνα ἱππάριο. Ἀτόφιο, χειροποίητο. Πηλὸς κόκκινος. Σωζ. ὕψος 4 ἐκ. Πρβ. Young, ὁ.π., εἰκ. 9,25, δεῦτερο μισὸ τοῦ 6ου π.Χ. αἰ.
3. (8-12-'69). Τομ. I, τ.Ζ-Η-8-10, νότια πλευρά, δάπεδο τοῦ δωματίου 2, τοῦ οἰκοδομικοῦ συγκροτήματος II (Πίν. 77,3).
Ἀνάγλυφο μὲ παράσταση σφίγγας πρὸς τὰ δεξιὰ. Λεῖπουν τὰ μπροστινὰ πόδια τῆς καί ὅλο τὸ κάτω μέρος τῆς παράστασης. Πηλὸς φαιὸς, ἐπίχρυσμα ἐρυθρωπὸ. Σωζ. ὕψος 6 ἐκ., πλάτος 4.5 ἐκ. Ἡ ἔπάνω καμπυλωτὴ ἀπόληξη τοῦ ἔδαφους εἶναι ἀρχική. Ἀπὸ τοὺς κροτάφους ἐλάχιστο λείπει. Τὸ ἀποκεκρουσμένο ἔδαφος κάτω ἀπὸ τὴν παράσταση ἦταν πλατύτερο καί σχημάτιζε δύο ἀγκῶνες κατὰ τὰ ἀκέραια παραδείγματα τοῦ Κυπριακοῦ Μουσείου. Κυπροκλασικὴ I(;) ἐποχή.
4. (9-12-'69). Τομ. I, τ.α-0-4, βορειοανατολικὴ γωνία τοῦ δωματίου 4, τοῦ σπιτιοῦ I, βάθος 0.40 μ.

*Επάνω στο δάπεδο που είναι περασιά με το κονίαμα του δαπέδου (concrete) της αὐλῆς (6) τοῦ σπιτιοῦ I, μαζί με δύο χάλκινα δισκάρια T.4.α καὶ T.4.β καὶ καρφιά, βρέθηκε ἡ κεφαλὴ κόρης με πλούσια κόμμωση καὶ ὀξυκόρυφο «σκιάδιο». Πηλὸς κίτρινος. Σωζ. ὕψος 5.5 ἐκ. Κυπροκλασικὴ (;) ἐποχὴ (Πίν. 77,4).

1970

5. (5-9-'70). Τομ. I, τ.η'-θ'-20, δυτικὰ ἀπὸ τὴν εἴσοδο τοῦ δωματίου I 70, βάθος 0.90 μ. (Πίν. 77,5).
Κεφάλι ἀπὸ ἓνα ἱππάριο, σπασμένο σὲ δύο στὸ λαιμό. Ἀτόφιο, χειροποίητο. Πηλὸς κόκκινος. Ὑψος κεφαλιοῦ κατενώπιον 3.5 ἐκ. Σωζ. μήκος λαιμοῦ 3 ἐκ. Ὁ γεωμετρισμὸς τοῦ κεφαλιοῦ φαίνεται ὅταν τὸ βλέπει κανεὶς ἀπὸ ἐπάνω.
Πρβ. Young, ὁ.π., 153, εἰκ. 10, 5ος-4ος αἰ. π.Χ.
6. (10-9-'70). Τομ. III, δοκιμαστικὸ τετράγωνο, K-A-1970 (A-B-22-24. Παρένθ. Πίν. B), βάθος 2.20 μ. (Πίν. 77,6).
Πήλινο κεφάλι ἀνδρὸς κρανοφόρου. Χειροποίητο, ἀτόφιο. Πηλὸς φαιός. Σωζ. ὕψος 3.5 ἐκ. Κράνος, μαλλιά, αὐτὰ βαμμένα κόκκινα καὶ μαῦρα. Τὰ χρώματα μῆκαν ἐπάνω σὲ λευκὸ ἐπίχρισμα - ἔδαφος.
Πρβ. Young, ὁ.π., 31, 357, πίν. 4 καὶ πίν. 8,473. Πρὶν ἀπὸ τὸ 500 π.Χ.
7. (17-9-'70). Τομ. II, BA ἄκρο τῆς τομῆς τοῦ τείχους 1970, πέρα ἀπὸ τὸν πύργο Α', μαζί με θραῦσμα ἀπὸ μελανόβαφη ἀττική φιάλη ἀριθ. εὐρ. 20 (Πίν. 57).
Κομμάτι (Πίν. 77,7) ἀπὸ ἓνα ὁμορφο κεφάλι κόρης με πλούσια κόμμωση καὶ στεφάνη. Πηλὸς κοκκινωπός. Σωζ. ὕψος 6 ἐκ. Πρὶν ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 4ου π.Χ. αἰ.
8. (22-9-'70). Τομ. I, τ.γ'-δ'-36, βόρεια πλευρά, βάθος 0.60 (Πίν. 77,8).
Κεφάλι «νηοπόλου παιδός» (;) (Temple boy?). Πηλὸς φαιός, σωζ. ὕψος 4 ἐκ. Διατηρεῖ λευκὸ χρῶμα.
Πρβ. Young, ὁ.π., πίν. 40, Mold A 11, σ. 102-103. Γιὰ τὸ κάλυμμα πρβ. τὸ γλυπτὸ θυμιατήρι 8,1969, πίν. 83,8. Πρῶτο μισὸ τοῦ 4ου π.Χ. αἰ.

1971

9. (5-8-'71). Τομ. II, τ.α'-44-46, βάθος ἐπιφάνειας τοῦ λιθολογήματος τοῦ τείχους (Πίν. 77,9).
Εἰδῶλιο, ἀκέφαλο καὶ ἀποκεκρουσμένο με ὕψωμένα (;) τὰ χέρια. Χειροποίητο, ἀτόφιο. Σῶμα σχηματοποιημένο, βαμμένο κόκκινο, πίσω μαλλιά μαῦρα. Πηλὸς ὠχροπράσινος. Σωζ. ὕψος 8 ἐκ. Διαστάσεις βάσης 4×3 ἐκ.
Πρβ. Young, ὁ.π., 28 καὶ πίν. 8-10. Χρονολόγηση πρὶν ἀπὸ τὸ 500 π.Χ.
10. (9-8-'71). Τομ. III, τ.0-A-8, μαζί με τὰ ὄστρακα ἀριθ. εὐρ. 44,71, βάθος 1.10 μ. (Πίν. 77,10).
Κεφάλι - λαιμὸς πλακαρὸς ἀπὸ ἓνα εἰδῶλιο «ἄππαρου» (ἱππαρίου). Πηλὸς ὠχροκίτρινος. Σωζ. ὕψος 9.5 ἐκ., κάτω πλάτος 5 ἐκ. Χειροποίητο, ἀτόφιο. Καὶ ἐδῶ ἡ γεωμετρικὴ δομὴ φαίνεται καλὰ στὸν Πίν. 77,10, ἐνῶ στὸν Πίν. 71,44.1 ἔχει φωτογραφηθεῖ πλαγιασμένο.
Πρβ. ἀριθ. 2. Κυπροαρχαϊκὴ II ἐποχὴ.

11. (9-8-71). Τομ. Ι, από την επίχωση της ἀρυκρήνης Ι (Πίν. 77,11).
Λάτρης (adorant) με κωνικό κάλυμμα στο κεφάλι. Χειροποίητο, ατόφιο. Πηλός
φαιός. Σωζ. ύψος 6.5 εκ., πλάτος 3 εκ.
Πρβ. *Heraion von Samos* VII, πίν. 1, T.2152, πίν. 4, T.782 καὶ 1100. Ἀρχή κυ-
προαρχαϊκῆς ἐποχῆς.

1972

12. (26-10-72). Τομ. ΙΙΙ, «κτίριο ἐπιφάνειας», ἀμέσως κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ
χωραφιοῦ πρὶν διαγραφῆ ἀκόμα ἢ ΝΑ γωνία τοῦ (Πίν. 78,12).
Κομμάτι ἀπὸ ἓνα θεατρικὸ προσωπεῖο. Πηλός ὠχρός, ἐρυθρωπός, ποὺ περιέχει
ψήγματα μαρμαρυγία. Ἐπείσακτο. Ὑπολείμματα ἀπὸ λευκὸ ἐπίχρισμα. Σωζ.
ὑψος 6 εκ., σωζ. πλάτος 5 εκ. Τέλος τοῦ 4ου π.Χ. αἰ.
13. (30-10-72). Τομ. ΙΙ, ἐπιφάνεια τείχους στὸ σημεῖο Γ'-Δ'-38 (Παρένθ. Πίν. Γ),
ἀπὸ ὅπου οἱ «ψαθαρκές», μαζὶ μετὰ τὴ λαβὴ ἀριθ. εὐρ. 6/1972 (Πίν. 73,6).
Δυὸ κομμάτια ἀπὸ μιὰ γυναικεῖα ντυμένη μορφὴ (Πίν. 78,13). Λεῖπει τὸ κεφάλι
καὶ ἡ δεξιὰ τοῦ ἐπάνω πλευρά. Πηλός ἐρυθρός, ἐπίχρισμα λευκὸ. Σωζ. ὑψος 10.5
εκ., σωζ. πλάτος 4.5 εκ. Πίσω ἐπιφάνεια πλακαρή. Κάτω ἐπιφάνεια κάπως κοί-
λη, γιὰ νὰ στέκει στὸ εἰδῶλιο.
Γιὰ τὶς πτυχὲς τοῦ ρούχου ἐπάνω καὶ ἀνάμεσα στὰ σκέλη πρβ. Μ. Ohnefalsch -
Richter, *Die ant. Kultusstätten*, 47 καὶ πίν. XII, 6, ἀπὸ τὸ τέμενος τῆς Ἀρτεμῆς -
Κυβέλης στὴν Ἀχνα, Ι, 1, ἀνασκαφὴ τοῦ Ch. Newton στὰ 1882 (Βρετ. Μουσεῖο).
4ος π.Χ. αἰ.
14. (15-11-72). Τομ. ΙΙ, δάπεδο ἀγωγοῦ, ἀμέσως πέρα ἀπὸ τὸ στόμιό του, ἔξω ἀπὸ
τὸ προτείχισμα (Πίν. 30).
Κόρη ἀκέφαλη (Πίν. 78,14) καὶ ἀκρωτηριασμένη ἀπὸ τὰ γόνατα καὶ κάτω. Πη-
λός ἐρυθρός. Ἐπίχρισμα λευκὸ. Σωζ. ὑψος 7.5 εκ. Πλάτος 3.8 εκ. Φέρει τὸ δεξιὸ
χέρι στὸ κεντρικὸ δισκόμορφο κόσμημα τοῦ ἀστραγαλωτοῦ περιδεραιῖου, τὸ ἀρι-
στερὸ «καθημμένο» στὸ μηρό. Καμιὰ δήλωση πτυχῆς τοῦ χειριδωτοῦ χιτώνα.
Πρβ. *Heraion von Samos* VII, 100.

Περὶ συλλογῆς (ἐπιφάνεια λόφου κατὰ τὰ ΝΑ τῆς πόλης) 1971

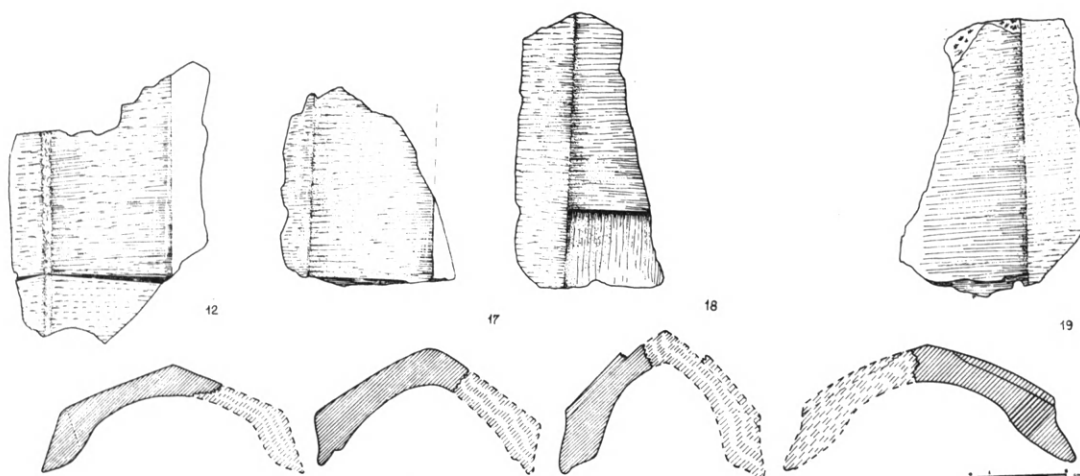
15. Ἀκέφαλο εἰδῶλιο κόρης (Πίν. 78,15). Πηλός ὠχροπράσινος. Σωζ. ὑψος 11 εκ.,
πλάτος 5 εκ. Φορεῖ χοντρόχαντρο περιδέραιο, χιτῶνα χειριδωτὸ καὶ ἱμάτιο(:).
Ὁ κόλπος τοῦ χιτῶνα δένεται στὸ στήθος μετὰ ἓνα διπλὰ σταυρωτὸ ἀνάλαβο.
Πρβ. τὴ Νίκη τοῦ λίθινου θυμιατηρίου ἀριθ. 2/1969 καὶ τὰ γλυπτὰ ἀπὸ τὸ Ἄρ-
σος, *SCE* III, πίν. CCI, 2 καὶ 5, κυπροελληνιστικὸ στὴν IX. Τὸ εἰδῶλιό μας, ὅπως
καὶ τὰ παλαιότερα μετὰ τὸν τριπλὸ, σταυρωτὸ ἀνάλαβο ἀπὸ τὴ Σάμο, ποὺ ἐρμηνεύ-
τηκαν σὰν εἰδῶλια τῆς «λυγόμενης» Ἥρας (*Heraion von Samos* VII, I, 498, πίν.
26 καὶ 496x, σ. 20, σημ. 19), ἀποσχετίζονται σήμερον τὴν ἐρμηνεία ἐκείνη. Τὸ ἴδιο
καὶ τὴν ἐρμηνεία τοῦ μαρμάρινου ἀγάλματος ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ (I. Jucker, *Artemis*
Kindyas, Gestalt und Geschichte, Festschrift K. Schefold, 1967, 142).

16. Κεφάλι καὶ μέρος κορμοῦ κούρου (Πίν. 78,16). Πηλὸς ὠχρὸς. Σωζ. ὕψος 7.5 ἐκ. Χειροποίητο, ἀτόφιο.
Πρβ. Young, ὁ.π., 35, πίν. 8, ἀριθ. 729, 6ος αἰ. π.Χ.
17. Κεφάλι - κορμὸς ἀπὸ ἓνα εἰδῶλιο κρανοφόρου λάτρη (Πίν. 78,17). Πηλὸς ἐρυθρός, ἄλειμμα λευκό. Σωζ. ὕψος 10 ἐκ., πλάτος 4 ἐκ. Χειροποίητο, ἀτόφιο.
Γιὰ τὸ κράνος ποὺ ὁ λόφος του πέφτει πίσω πρβ. Young, ὁ.π., 28 κέ. καὶ εἰκ. 3, 9· σ. 34, ἀριθ. 724· σ. 36, ἀριθ. 748, 6ος αἰ. π.Χ.
18. Σῶμα ἀλόγου - κενταύρου(;) ἀκέφαλο, ἀποκεκρουσμένο (Πίν. 78,18). Πηλὸς ἐρυθροκίτρινος. Σωζ. ὕψος 8 ἐκ., σωζ. μήκος 11 ἐκ. Σῶμα βαμμένο μαῦρο. Τὸ τριγωνικὸ στῆθος ὀρίζεται καὶ μὲ μαῦρες κάθετες γραμμὲς καὶ διακοσμεῖται μὲ μαῦρες καὶ ἰώδεις ὀριζόντιες ζῶνες, τριγωνικὰ διάχωρα καὶ κυμάτιο. Κυπροαρχαϊκὴ II ἐποχὴ.

Κεραμίδες στέγης. Κιούνκι

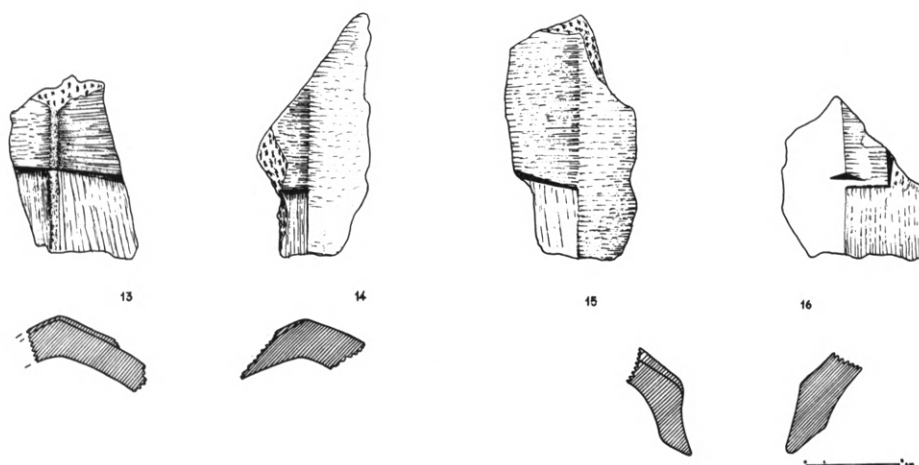
- 1-12. (17-7-'71). Τομ. III, τ.Β-Γ-2-4, βάθος 0.20 μ. Τὰ ὄστρακα 1/1971 Πίν. 61,1-1-3 καὶ τὸ κομμάτι ἀπὸ κιούνκι, ἀριθ. 25, βρέθηκαν μαζί (Πίν. 79,1-12).
1. Κομμάτι ἀπὸ πλευρὰ στρωτήρα πρὸς τὴ γωνία του. Πηλὸς κόκκινος. Σωζ. μήκος 10.5 ἐκ., ὕψος 4.5 ἐκ., ἀπὸ τὰ ὁποῖα 2 ἐκ. ἀνήκουν στὸ πάχος τοῦ στρωτήρα καὶ τὰ 2.5 ἐκ. στὸ ὕψος τῆς ταινίας. Πλάτος ταινίας 3.5 ἐκ.
2. Κομμάτι ἀπὸ πλευρὰ στρωτήρα. Πηλὸς ὠχροπράσινος. Σωζ. μήκος 14.5 ἐκ., ὕψος 4.5 ἐκ., ἀπὸ τὰ ὁποῖα 23 χιλ. ἀνήκουν στὴν ταινία. Πλάτος τῆς ταινίας 42 χιλ.
3. Ὅπως τὸ 2. Πηλὸς ὁμοῖος μὲ τοῦ 2. Σωζ. μήκος 13 ἐκ., ὕψος 4.5 ἐκ., ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὰ 23 χιλ. ἀνήκουν στὴν ταινία. Πλάτος τῆς ταινίας 4.5 ἐκ.
4. Κομμάτι ἀπὸ πλευρὰ καλυπτήρα μὲ τομὴ ἀετωματικὴ. Πηλὸς ὅπως καὶ ὄλων τῶν κομματιῶν 4-10, ὠχροπράσινος. Σωζ. μήκος 22.5 ἐκ.
5. Πλευρὰ ἀπὸ ἀετωματικὸ καλυπτήρα. Σωζ. μήκος 12 ἐκ.
6. Πλευρὰ ἀπὸ ἀετωματικὸ καλυπτήρα. Σωζ. μήκος 13 ἐκ.
7. Πλευρὰ ἀπὸ ἀετωματικὸ καλυπτήρα. Σωζ. μήκος 12 ἐκ. Σῶζεται καλὰ τὸ κοῖλο πλάγιο, πλάτος 3 ἐκ.
8. Πλευρὰ ἀπὸ ἀετωματικὸ καλυπτήρα. Σωζ. μήκος 11 ἐκ. Σῶζεται τὸ κοῖλο πλάγιο.
9. Σωζ. μήκος 9 ἐκ. Κορυφὴ ἀετωματικὴ.
10. Πλάγιο, σωζ. μήκος 13 ἐκ.
11. Πλάγιο, πηλὸς κόκκινος. Σωζ. μήκος 8 ἐκ.
12. (Πίν. 79,12. Εἰκ. 86,12). Κομμάτι ἀπὸ ἀετωματικὸ καλυπτήρα. Πηλὸς κόκκινος. Σωζ. μήκος 15 ἐκ. Ἡ ἀπόσταση τῆς μιᾶς πλευρᾶς ποὺ σώζεται μετρᾷ ἐπάνω στὴν πατούρα 3 ἐκ. Τῆς ἄλλης 7 ἐκ. Μεγαλύτερο πλάτος τῆς πατούρας 4 ἐκ. Σωζ. πλάτος τοῦ δεξιοῦ σὲ μᾶς κοίλου πλάγιου 3.5 ἐκ.
- 13-16. (28-7-'71). Τομ. III, τ.Γ-Δ-2, βάθος 0.20 μ. (Πίν. 79,13-16. Εἰκ. 87,13-16). Ὁ πηλὸς ὄλων τῶν κομματιῶν ποὺ ἀνήκουν σὲ καλυπτῆρες εἶναι ὠχρὸς.
13. Διατηρεῖ καλὰ τὴν ἀετωματικὴ κορυφὴ του καὶ ἀρκετὸ ἀπὸ τὸ πλάτος τῆς πατούρας, 4 ἐκ.
14. Μόλις σώζεται ἡ γραμμὴ τῆς πατούρας. Σωζ. μήκος 12.5 ἐκ., πλάτος 6 ἐκ.
15. Σῶζεται ἀρκετὸ ἀπὸ τὴν πατούρα καὶ τὸ κοῖλο πλάγιο, πλάτος 3.5 ἐκ. Σωζ. μήκος 12 ἐκ., πλάτος 6.2 ἐκ., πλάτος πατούρας 4 ἐκ.

16. Σώζει τὴν πατούρα καὶ μέρος ἀπὸ τὸ ἕνα πλάγιο. Σωζ. μήκος 8.5 ἐκ., πλάτος 7.5 ἐκ.
17-19. (28-7-'71). Τομ. III, τ.2-Γ-Δ, βάθος 0.20 μ. (Πίν. 79,17-19. Εἰκ. 86,17-19), μαζί
τους βρέθηκαν τὰ ὄστρακα ἀριθ. 24/1971. Κομμάτια ἀπὸ ἀετωματικούς καλυ-
πτῆρες. Ὁ πηλὸς καὶ τῶν τριῶν κομματιῶν εἶναι ὠχρός.

Εἰκ. 86 = Πίν. 79, 12, 17-19.

17. Σωζ. μήκος 10.5 ἐκ. Ἀπὸ τὴ μιὰ ἀετωματικὴ πλευρὰ σώζονται μόλις 2 ἐκ., ἀπὸ
τὴν ἄλλη ὅλο τὸ πλάτος τῆς 6.6 ἐκ. Σωζ. πλάτος τοῦ κοίλου πλάγιου 3 ἐκ.

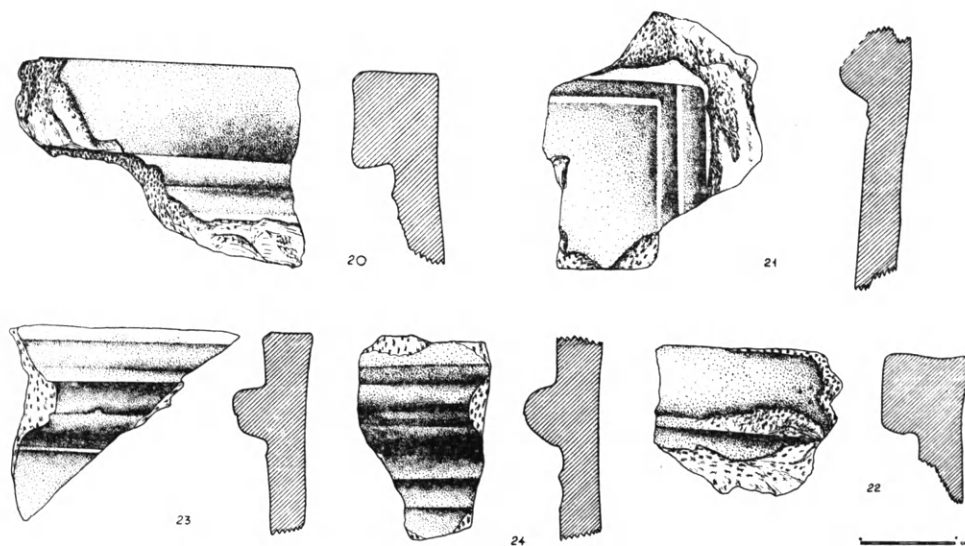

Εἰκ. 87 = Πίν. 79, 13-16.

18. Ἀριστερὸ σὲ μᾶς πλάγιο. Σωζ. μήκος 14 ἐκ. Πλάτος κοίλου πλάγιου 3 - 4 ἐκ.
Πλάτος πατούρας 4 ἐκ., σωζ. μήκος τῆς 4.5 - 5 ἐκ. Πελεκήθηκε κατὰ τὴν τοπο-
θέτηση στὴ στέγη.
19. Ράχη καλυπτῆρα. Σωζ. μήκος 14 ἐκ., πλάτος μιᾶς πλευρᾶς 4 ἐκ., τῆς ἄλλης 2 ἐκ.

Καλυπτήρες σάν τούς δικούς μας βρέθηκαν στis υποβρύχιες ἔρευνες πού ἔγιναν στό ἀκρωτήρι τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέα (J. N. Green, *The Research Laboratory for Archaeology, Cape Andreas Expedition* 1969, 20-21, καὶ εἰκ. 9, 3 καὶ 8. Ἡ κεραμική σ. 18 εἶναι τοῦ David Squire. J. N. Green, *An Underwater Archaeological Survey of Cape Andreas, Cyprus 1969/70, Colston Papers*, XVIII (1971) 153, εἰκ. 9 [καλυπτήρας], 164, εἰκ. 24 [στρωτήρας], 165 [καλυπτήρας]). Ἡ χρονολόγησή τους εἶναι δύσκολη, ἀλλὰ ὅπως-δήποτε προέρχονται ἀπὸ τὰ μεταγενέστερα χρόνια.

20-24. Προέλευση ἴδια μὲ τῶν κομματιῶν 17-19. Κομμάτια ἀπὸ στρωτήρες (Πίν.79, 20-24. Εἰκ. 88,20-24).

Εἰκ. 88 = Πίν. 79, 20-24.

20. Πηλὸς κόκκινος. Μῆκος πλάγιου πού σώζεται 15 ἐκ., σωζ. πλάτος 10 ἐκ., πάχος 4.5 ἐκ. Πλάτος πλάγιας ταινίας 4.8 ἐκ., ὕψος της 2 ἐκ.
21. Γωνία. Πηλὸς ἐρυθρωπός, ἐπίχρσιμα λευκό. Σωζ. διαστάσεις 14×11.5 ἐκ. Διαστάσεις πλευρῶν ἐσωτερικὰ ἀπὸ τῆς γωνίας 8×6 ἐκ., πάχος 3.5 ἐκ. Ἀρχικὸ πλάτος τῆς μιᾶς ταινίας 4 ἐκ., τῆς ἄλλης σωζ. 2.5 ἐκ. Ὑψος σωζ. 2 ἐκ.
22. Πηλὸς κόκκινος. Σωζ. μῆκος πλάγιου 9 ἐκ., πλάτος 7 ἐκ., πάχος 4.5 ἐκ. Πλάτος ταινίας 4 ἐκ.
23. Πηλὸς κοκκινωπός. Σωζ. μῆκος πλάγιου 12.5 ἐκ., πλάτος 10 ἐκ. Πάχος χωρὶς τὴ ραβδωτὴ ταινία 23 χιλ. Τὸ πλάτος της 18 χιλ., τὸ ὕψος της 2.5 ἐκ.
24. Πηλὸς κόκκινος. Σωζ. διαστάσεις 10×5 ἐκ. Πάχος χωρὶς τὴ ραβδωτὴ ταινία 2 ἐκ., τὸ ὕψος της 2 ἐκ., τὸ πλάτος της στὴ βάση της 2.5 ἐκ.

Ὅπως εἰπώθηκε ἤδη τὰ θραύσματα αὐτὰ ἀπὸ κεραμίδες στέγης δὲν μποροῦν νὰ χρονολογηθοῦν μὲ κάποια ἀκρίβεια. Ὁ τύπος τῶν στρωτήρων καὶ κυρίως τῶν καλυπτήρων, ποὺ εἶναι λεπτοὶ καὶ ὁ πηλὸς τοὺς σαθρός, ὑποβάλλει μιὰ χρονολόγηση κάπως μετὰ καὶ ἀπὸ τὸν 1ο μ.Χ. αἰ. καὶ ὥς τὰ χρόνια τῆς Τετραρχίας.

Πήλιнос σωλήνας (κιούνκι)

Ἀντίθετα μὲ τὰ κομμάτια ἀπὸ τὶς κεραμίδες στέγης, παραθέτουμε ἐδῶ ἓνα μονάχα θραῦσμα ἀπὸ πήλινο κιούνκι, ἂν καὶ μεταφέρθηκαν ἄρκετὰ θραύσματα ἀπὸ τὴν ἀποθήκη τῆς Ἀθηαίνου στὸ Κυπριακὸ Μουσεῖο.

25. (17-7-71). Τομ. III, τ.Β-Γ-2-4, βάθος 0.20 μαζί μὲ ὄστρακα (Πίν. 61, I.1-3). Κομμάτι ἀπὸ κιούνκι (Πίν. 79, 25). Πηλὸς ἐρυθρωπὸς, καθαρὸς. Ἐπίχρισμα λευκὸ μέσα - ἔξω. Σωζ. μήκος 15 ἐκ. Πλάτος τῆς πατούρας 4 ἐκ. Χορδὴ σωζ. τόξου 8 ἐκ. Ἡ ἐξωτερικὴ διάμετρος ὑπολογίζεται σὲ 20 ἐκ., ἡ ἐσωτερικὴ σὲ 17 ἐκ. Δὲν ἔχει ἴχνη ἀπὸ ἴζημα.

Ὅπως εἰπώθηκε παραπάνω καὶ ἡ χρονολόγηση τῶν θραυσμάτων αὐτῶν εἶναι δύσκολη, γιὰτὶ δὲν βρέθηκε καμιὰ γραμμὴ γιὰ ὕδρευση στὴ θέση της. Θὰ πρέπει ὥστόσο νὰ μὴν εἶναι πολὺ παλαιά. Σύγχρονα ἴσως μὲ τὶς κεραμίδες. Πήλινοι σωλήνες χρησιμοποιήθηκαν γιὰ τὴν ὕδρευση τοῦ Κιτίου στὰ ἐλληνιστικὰ χρόνια (Κ. Nikolaou, *The Historical Topography of Kition, Studies in Mediterranean Archaeology* XLIII, Göteborg 1976, 143 κέ., 152, σημ. 14, 155 καὶ πίν. XI 3) καὶ τοῦ Κουρίου στὰ ἐλληνιστικὰ καὶ ρωμαϊκὰ χρόνια (J. S. Last, Kourion, *The Ancient Water Supply, Proceedings of the American Philosophical Society* 119, 1975, 39 κέ. 51, πίν. C 52, εἰκ. 7, πίν. XI, κιούνκια ἀπὸ τὰ Κούκλια, ρωμαϊκῶν χρόνων καὶ πίν. XII, ἀπὸ τὸ 2ο π.Χ. αἰ.). Στὶς ἐλλαδικὲς πόλεις χρησιμοποιήθηκαν πολὺ νωρίς. Στὴ Σάμο π.χ. (*Samos* XIV, 125) πρὶν ἀπὸ τὰ ἐλληνιστικὰ καὶ ρωμαϊκὰ χρόνια. Στὴν Ὀλυνθο καὶ στὴν Πέλλα ἀπὸ τὸν 4ο π.Χ. αἰ.

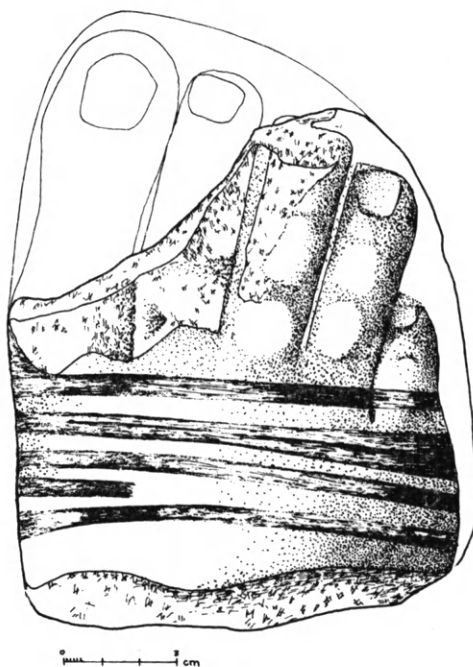
Γλυπτὰ

1969

Μαρμάρينو

- α1. (27-11-69). Τομ. I, τ.0-2-E-Z, ἀνατολικά ἀπὸ τὴ μεγάλη πέτρα ἢ δωμάτιο τῆς μεγάλης πέτρας, βάθος 0.15 μ.
Μεγάλο μέρος ἀπὸ τὸ δεξιὸ μπροστινὸ πέλμα (Πίν. 80, α1. Εἰκ. 89). Σώζονται τὰ δύο μικρότερα δάκτυλα, τὰ ἄλλα εἶναι σπασμένα, τὸ τρίτο μονάχα στὸ νύχι, τὰ

δύο μεγαλύτερα σχεδόν από τη ρίζα τους. Μάρμαρο λευκό, όχι φυσικά κυπριακό. Μέγεθος περίπου φυσικό. Μεγαλύτερο σωζ. μήκος 13 εκ., πλάτος 11 εκ., ύψος 9.5 εκ. Τò ύψος τοῦ καττύματος ἢ τῆς πλίνθου εἶναι 3 εκ. πρὸς τὸ πίσω μέρος, στὰ ἄκρα τῶν δακτύλων 1.5 εκ. Ἡ κάτω ἐπιφάνεια τοῦ μαρμάρου εἶναι δουλεμένη με βελόνι. Τὸ ἴδιο καὶ ἡ τομὴ τοῦ πέλματος στὴν καμάρα. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι τὸ πέλμα προσαρμοζόταν σ' ἓνα ντυμένο περίοπτο ἔργο — γλυπτὸ — ποὺ τὸ

Εἰκ. 89 = Πίν. 80, αΙ.

ἐνδυμά του ἦταν ἀπὸ ἄλλο ὕλικό. Ἴσως ἀπὸ ἡμερο λίθο. Ὅποτε ἔχουμε ἓνα εἶδος ἀκρόλιθου ἔργου, ποὺ παρίστανε μιὰ γυναικεία ἴσως μορφή. Ἡ ἐπιδερμίδα πέρα ἀπὸ τὴ ρίζα τῶν δακτύλων εἶναι δουλεμένη με ράσπα, γι' αὐτὸ καὶ διατηρεῖ ἴχνη ἀπὸ τὴ γραπτὴ δήλωση ἑξὶ ἐγκάρσιων ἱμάντων καὶ τοῦ λοξοῦ, λεπτότερου, ἀνάμεσα στὸ μεγάλο δάκτυλο καὶ στὸ διπλανό του. Τέλος τοῦ 4ου π.Χ. αἱ.

Λίθινα (ἡμερος λίθος)¹

1. (2-12-'69). Τομ. Ι, τ.2-8-Γ-Δ, βάθος 0.40 μ. (Πίν. 80, Ι).

Ἀκέφαλο ἀγαλμάτιο καθισμένου τραγοπόδαρου δαίμονα, Ὁπάονας Μελανθίου. Φορεῖ χλαμύδα (;) ποὺ δένεται σταυρωτὰ στὸ στήθος, κρατεῖ με τὸ ἀριστερὸ ὑψωμένο χέρι ἀσπίδα (;) καὶ ἀκουμπᾷ τὸ δεξιὸ ἐπάνω σὲ ἓνα ἀγρίμι. Σωζόμενες διαστάσεις τῆς βάσης 10×5.5 εκ. Σωζ. ὕψος στὴν ἀσπίδα 10 εκ. Κόκκινο χρῶ-

1. Ὅλων τῶν παρακάτω κομματιῶν ὁ λίθος εἶναι ἡμερος.

μα, σὲ διάφορα σημεία, τονίζει τὶς ἀδρὰ δουλεμένες πλαστικὲς λεπτομέρειες. Τέλος τοῦ 4ου π.Χ. αἱ.

Γιὰ τὴ λατρεία τοῦ Ἀπόλλωνος στὴν Κύπρο ὡς Ἀπόλλωνος Μελανθίου ἢ Ὀπάωνος Μελανθίου βλ. Hill, *H.C.* I, 80: Myres, *Hd of the Cesnola Coll.* 1912, 549 «Ὀπάωνι Μελανθίῳ». Γιὰ τὸ φαλλικὸ στοιχεῖο στὴ λατρεία τοῦ Ὀπάωνος Μελανθίου, δαίμονα γονιμοποιοῦ βλ. Herter, *RE* XIX: 1696, σ.λ. Phallos (1938): E. Kirsten, *Reallex. für Antike u. Christentum* III, 488, σ. λ. Cyprus: O. Masson, *Cultes indigènes, cultes grecs et cultes orientaux à Chypre*, στὸν τόμο: *Éléments orientaux dans la religion grecque ancienne, Colloque de Strasbourg 22-24 mai 1958* (1960) IX, 136 καὶ σημ. 5.

2. (2-3-12-69). Τομ. I, τ.2-8-A ἢ δωμάτιο I τοῦ σπιτιοῦ I, βάθος 0.80 μ. μέσα στὴν ταραγμένη ἀπὸ τοὺς πετροκόπους ἐπίχωση (μπατζιά) (Πίν. 81).

Ἀγαλμάτιο Νίκης, στήριγμα στὴν πραγματικότητα γιὰ ἓνα καλυκόςχημο θυμιατήρι (καπνιστήρι). Βρέθηκε σὲ δύο κομμάτια στὸ ἴδιο σημεῖο σὲ δύο ἀπανωτὲς μέρες. Τὰ δύο κομμάτια πιάνουν στὴ μέση τῆς Νίκης. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἀποκρουσμένα χέρια, λείπει τὸ προβαλλόμενο δεξιὸ πόδι, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀριστερὸ στάσιμο καὶ γενικὰ τὸ κάτω μέρος τῆς μορφῆς, ὅπως καὶ ἡ ἀπαραίτητη στατικά καὶ αἰσθητικά βάση γιὰ τὸ σύνολο. Ἐνα-δύο ἄλλα κομμάτια ποὺ μπορεῖ νὰ ἀνήκουν στὸ γλυπτὸ δὲν πιάνουν. Σωζ. ὕψος 17 ἐκ. Διάμετρος τοῦ καλυκόςχημου θυμιατηρίου 7.5 ἐκ., βάθος 5 ἐκ. Τὸ ἔδαφος τοῦ σκεύους στὸ βάθος τοῦ πυθμένα του εἶναι κάπως ὁμαλωτό. Ἐξὶ ὁμάδες ἀπὸ δύο ἀντωπά, κυρτά, σπαθωτὰ φύλλα, ποὺ πλαισιώνουν ἐνδιάμεσα κάπως κατακόρυφα, ἀποτελοῦν τὸ ἐξωτερικὸ τοῦ καλυκόςχημου σκεύους, ποὺ τὸ ὑποβαστάζουν τὰ φτερά τῆς Νίκης. Αὐτὴ εἰκονίζεται κατενώπιον μὲ μιὰ ἀνάλαφρη κίνηση πρὸς τὰ κάτω. Φορεῖ χιτῶνα ποὺ ἀναδένεται στὸ στήθος σταυρωτά, μὲ ἀνάλαβο καὶ κόμβο διακοσμητικό, καὶ σχηματίζει κόλπο κάτω ἀπὸ τὴ μέση. Τὸ ἱμάτιο σώζεται ἀνεμιζόμενο ἐπάνω στὸ δεξιὸ τῆς ὁμο. Τὸ κρατοῦσε μὲ τὸ κεκαμμένο στὸν ἀγκῶνα χέρι τῆς. Τὸ ἀριστερὸ μὲ μιὰ κίνηση ἀντίθετη, πρὸς τὰ κάτω καὶ τὰ πλάγια, θὰ κρατοῦσε τὴν ἄλλη ἄκρη τοῦ κολπωμένου ἱματίου, ἐπάνω στὸ ὁποῖο θὰ προβαλλόταν. Φορεῖ σκουλαρίκια καὶ ἡ κόμη τῆς καταλήγει σὲ «λαμπάδιον», ποὺ προβάλλεται ἐπάνω στὴν κύρια ὄψη τοῦ καλυκόςχημου σκεύους. Τὸ κάτω μέρος τῆς μορφῆς, καὶ κυρίως στὴν πίσω ὄψη, δὲν ἀποδίδεται πλαστικά. Τὸ δεξιὸ πόδι πρόβαλλε ὅπωςδήποτε κεκαμμένο στὸ γόνατο, γι' αὐτὸ καὶ ἀνυψώνεται ἀδέξια κάπως ὁ ποδόγυρος τοῦ χιτῶνα ποὺ κατεβαίνει πάνω ἀπὸ τὸ ἀριστερὸ στάσιμο σκέλος σχεδὸν ἀπύχτως. Μερικὲς κυματιστές, χαρακτὲς γραμμὲς ἀποδίδουν τὶς πτυχὲς τοῦ ρούχου. Τὸ κόκκινο χρῶμα ποὺ σώζεται σὲ πολλὰ σημεία, ζωντάνευε κάπως τὴ χαρακτὴ πραγμάτευση τῶν λεπτομερειῶν. Γύρω στὰ 325 π.Χ.

Ἀπεικονίζεται στὸ *BCH* 94(1970) 273 καὶ εἰκ. 133. Πρβ. M. Ohnefalsch - Richter, *Kypros, Die Bibel und Homer* (1893) 196 καὶ εἰκ. 167 καὶ πίν. 102,1· 197,2· *Salamine de Chypre* VI, 128 καὶ σημ. 2, πίν. 38,390, κομμάτια σὰν τὸ δικό μας, ποὺ εἶναι ἴσως λίγο νεώτερα. Αὐτ. 119 κέ., 368 κέ., πίν. 36 κέ. γενικὰ γιὰ λίθινα θυμιατήρια. Γιὰ τὸ σκεῦος - θυμιατήρι, ὅπως καὶ γιὰ τὰ ἐπόμενα ὅμοια ὡς πρὸς τὴ χρῆση τους, εἶναι γνωστὸ ὅτι εἰδικὰ σχετίζεται μὲ τὴ λατρεία τῆς θεᾶς Ἀφροδίτης, ποὺ κατὰ τὸ ἀπόσπασμα τοῦ Ἑμπεδοκλέους (Ἀθήναιος XII 310) ...*ἐλάσκοντο*...

- λιβάνου τε θνώδους... Τὸ «κάπνισμα» μὲ φύλλα ἐλιάς τῆς μεγάλης ἐβδομάδας ἐπιζει ἀκόμη στὴν Κύπρο ὡς τὰ σήμερα.
3. (10-12-69). Τομ. Ι, τ.Ζ-Η-12 (νότια πλευρά), βάθος 0.65 μ. (Πίν. 82,3). Ἀγαλμάτιο κόρης, ἀκέφαλο καὶ ἀκρωτηριασμένο. Σωζ. ὕψος 8.5 ἐκ., ἀρχικὸ πλάτος στὸ στήθος - δεξιὸ ἀγκώνα 6.5 ἐκ. Τὸ δεξιὸ χέρι στὸ στήθος, τὸ ἀριστερὸ κατημμένο στὸ πλάι. Πίσω ὄψη ὁλότελα ἀχαρακτήριστη. Ὑπολείμματα ἀπὸ κόκκινο χρῶμα στὴν τραχηλιά, δεξιὸ χέρι - παρυφὴ ρούχου καὶ παράλληλα μὲ τὸ ἀριστερὸ χέρι. Ἡ φειδωλὴ πλαστικὴ πραγμάτευση δείχνει τύπο ἀρχαϊκὸ, ἢ ἐποχὴ ὅμως πρέπει νὰ εἶναι κυπροκλασικὴ Ι, ἂν ὅχι καὶ ΙΙ.
 4. (11-12-69). Τομ. Ι, τ.Η-Θ-10-12, βάθος 0.80 μ. (Πίν. 82,4). Κεφάλι - λαιμὸς ἀπὸ ἓνα ἄλλο, μικροῦ μεγέθους, σπασμένο σὲ δύο. Μεγαλύτερο σωζ. ὕψος 9 ἐκ. Μεγαλύτερο μῆκος 12 ἐκ. Κόκκινα χρώματα στὸ χαλινὸ καὶ σὲ ἄλλες «πελεκητές» λεπτομέρειες ἐπάνω σὲ κίτρινο ἔδαφος - δερμα. 4ος π.Χ. αἰ. Μαζι βρέθηκαν ἡ χάλκινη αἰχμὴ ἀπὸ βέλος ἀριθ. 24, ἡ σιδερένια ἀριθ. 25 καὶ τὸ λίθινο κομμάτι Πίν. 84,10.
 5. (15-12-69). Τομ. Ι, τ.Θ-2-Γ-Δ, ἀνάμεσα στὸ β' καὶ γ' στρῶμα τοῦ δρόμου (Πίν. 82,5-5α). Πλίνθος ἀπὸ ἐπιπεδόγλυφο γλυπτό, ποὺ σώζει τὶς ὁπλὲς τριῶν ἀλόγων ἀπὸ ἓνα τέθριππο. Δύο κομμάτια στὴν πραγματικότητα ποὺ πιάνουν. Σωζ. μῆκος 11 ἐκ. Ἰχνη ἀπὸ κόκκινο χρῶμα στὰ ὅρια τῆς πλίνθου. Γιά τὴν εἰκόνα τοῦ συνόλου χρήσιμο εἶναι ἓνα ἄλλο κομμάτι (5α) ποὺ προέρχεται ἀπὸ περισυλλογὴ (ἐπιφάνεια χωραφιοῦ). Σ' ἐκεῖνο σώζονται ἀρκετὰ καλὰ τὰ κεφάλια δύο ζώων, ἀλλὰ τὰ σώματα ὧν εἶναι ἀποκεκρουσμένα. Μεγαλύτερο σωζ. ὕψος τοῦ πρώτου ἀλόγου 8 ἐκ., μεγαλύτερο μῆκος 10 ἐκ., πλάτος στὸ μέτωπο 12 ἐκ. Κόκκινο χρῶμα στίς λεπτομέρειες τοῦ χαλινοῦ. Καὶ τὰ δύο εἶναι χοντρές καὶ ἀπέριτες ἐργασίες, ποὺ δὲν πᾶνε ὥστόσο πιὸ κάτω ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 4ου π.Χ. αἰ.
 6. (18-12-69). Τομ. Ι, τ.Γ-Δ-18, βάθος 0.30 μ. (Πίν. 82,6). Λαιμὸς - κεφάλι ἀπὸ ἓνα ἱππάριο. Σωζ. ὕψος 7.5 ἐκ. Κόκκινα χρώματα.
 7. (18-12-69). Τομ. Ι, τ.Ε-Ζ-14-16, νότια πλευρά (Πίν. 82,7α-7β), βάθος 0.30-0.40 μ.
α. Κάτω μέρος ἀπὸ ἓνα ἀγαλμάτιο κόρης κατενώπιον. Σωζ. ὕψος 8.5 ἐκ., μεγαλύτερο πλάτος 7.5 ἐκ. Διαστάσεις βάσης 5.5×2.5 ἐκ. Πίσω ὄψη ἐπιπεδόγλυφη. Πρόσοψη: πολὺ ἀβαθεῖς, σχεδὸν χαρακτές, κατακόρυφες πτυχές. Χρῶμα κόκκινο σὲ διάφορα σημεῖα.
β. Μεγάλον μέρος ἀπὸ ἓνα ἀριστερὸ πόδι ἢ ὑπόδημα, ποὺ δὲν εἶχε ποτὲ βάση, γιατί ἡ κάτω ὄψη του καὶ τὰ ἄκρα εἶναι δουλεμένα μὲ ράσπα. Σωζ. μῆκος 14 ἐκ. Μεγαλύτερο πλάτος 7 ἐκ., ὕψος 6 ἐκ. Στὰ πλάγια του ἔχει μιὰ σειρὰ ἀπὸ τρεῖς συγκεντρικοὺς κύκλους.
Πρβ. Πίν. 85,5, 1970 καὶ *Revue du Louvre* XXI (1971) 333, εἰκ. 6, σημ. 8, ἀριθ. 3349 καὶ 3350 ἀναθηματικά σὲ θεὸ θεραπευτή, ἀπὸ τὸν Ἄγ. Φῶτη.
 8. (19-12-69). Τομ. Ι, τ.Ζ-Η-16-18, νότια πλευρά, βάθος 0.40 μ. (Πίν. 83). Λίθινο θυμιατήριον («καπνιστήρι») σὲ σχῆμα ὁμφαλωτῆς φιάλης, ποὺ στηριζόταν σὲ ἓνα κιονίσκο (;) καὶ στὴν κορμοστασιὰ ἐνὸς «νηοπόλου παιδός»¹ («ταμένου παι-

1. Ἐτσι ἀποδίδεται ὁ ξένος ὄρος «temple boy» μὲ βάση τὴ *Θεογονία* τοῦ Ἡσιόδου, στίχ. 987 κέ., ὅπου ἡ Ἀφροδίτη *ποιήσατο νηοπόλον* τὸ Φαέθοντα.

διοῦ», temple boy). Ἀπὸ τὸ στήριγμά του δὲν ἔχουμε παρὰ μονάχα στὴν ἀπόληξη τοῦ κιονίσκου καὶ τὸ κεφάλι τοῦ παιδιοῦ. Διάμετρος τῆς φιάλης 12.5 ἐκ. Βάθος 2 ἐκ. Διάμετρος τῆς ἀπόληξης τοῦ κιονίσκου 3 ἐκ. Ἀπόστασή της ἀπὸ τὴ βάση τῆς καλυκόσχημης φιάλης 5.5 ἐκ. Στὸ χεῖλος τῆς φιάλης ἔχουμε γραπτὴ κόκκινη ταινία καὶ μὲ κέντρο τὸν ἀνάγλυφο καὶ γραπτὸ ἐπίσης κόκκινο ὀμφαλὸ (διάμετρος 2 ἐκ.), μεγάλο τετράφυλλο ρόδακα. Στεφάνι ἀπὸ γραπτὰ φύλλα, ἐναλλάξ κόκκινα καὶ κίτρινα, μὲ ἐνδιάμεσες «ὄστλιγγες», ποὺ δένει πίσω, ὅχι ὅμως ἀκριβῶς στὸν ἄξονα τοῦ κεφαλιοῦ τοῦ παιδιοῦ, κοσμεῖ τὸ ἐξωτερικὸ τοῦ τοιχώματος τῆς φιάλης. Γραπτὲς κόκκινες σταυρωτὲς ταινίες κοσμοῦν τὴν κάτω ἐξωτερικὴ ὄψη τῆς φιάλης καὶ τὴν ἀπόληξη τοῦ κιονίσκου. Οἱ ἀναλογίες τοῦ κεφαλιοῦ τοῦ παιδιοῦ καὶ οἱ ἐπιμέρους λεπτομέρειές του εἶναι ἀρκετὰ αὐστηρές. Ἡ σχηματοποιημένη κόμη εἶναι βαμμένη κόκκινη. Τὸ χαρακτηριστικὸ κάλυμμα τοῦ κεφαλιοῦ εἶναι βαμμένο κίτρινο. Πρὶν ἀπὸ τὸ τρίτο τέταρτο τοῦ 4ου π.Χ. αἰ.

Εἰκονίζεται στὸ *BCH* 94(1970) 273 καὶ εἰκ. 134. Πρβ. ἓνα λίθινο κεφάλι ἀπὸ τὸν 3ο π.Χ. αἰ. *BCH* 86(1962) 349, εἰκ. 28. Γιά τὸ κάλυμμα βλ. E. Sjöqvist, *AJA* LIX (1955) 45 καὶ πίν. 31,1-3, κεφάλι σὲ ἰδιωτικὴ συλλογὴ W. Stanford στὸ Princeton, N.J., ὅπου στὴ σ. 47 δίνεται ἓνας κατάλογος ἀπὸ περίοπτα ἀγαλμάτια «ταμένων παιδιῶν» (temple attendants) καὶ τὸ πολὺ ἐνδιαφέρον αὐτό, ὅσο καὶ «curius headgear» κάλυμμα, σχετίζεται μὲ τὸ «ritual headgear» τῆς μιᾶς μορφῆς ἀπὸ τὴν τοιχογραφία στὸ Boscoreale (αὐτ. πίν. 31,4). Ἐτσι ἡ τοιχογραφία ἐκείνη παίρνει δυναμωμένο τὸ διονυσιακὸ νόημα ποὺ τῆς ἔδωσε ἡ Ph. Williams-Lehmann, καὶ ἀποσχετίζεται ἀπὸ τὶς «μακεδονικὲς μορφές». Γιά πολλὰ παραδείγματα «νηόλων παίδων», βλ. H. G. Buchholz, *AA* 1973, 339 καὶ 343, εἰκ. 46 καὶ σημ. 109. *AA* 1978, 223, εἰκ. 67β καὶ σημ. 138. Ὁ Κ. Χατζηιωάννου, *RDAC* 1978, 109 κέ., σχετίζει τοὺς «νηοπόλους παῖδας» μὲ τὰ νεοελληνικὰ «ταμένα παιδιὰ».

Διάφορα λίθινα ἀντικείμενα

9. (9-12-69). Τομ. I, τ.Η-Θ-10-12, νότια πλευρά, βάθος 0.40 - 0.60 μ. (Πίν. 84,9-9α). Μεγάλον μέρος ἀπὸ τὴ μαυρισμένη φιάλη ἐνὸς θυμιατηρίου, μὲ δακτυλίδι ἀπὸ ἄργον λέσβιον κυμάτιον στὴν ἀπόληξη τοῦ κιονίσκου ποὺ λείπει. Ἐξωτερικὴ διάμετρος φιάλης 15 ἐκ., βάθος 3 ἐκ. Σωζ. ὕψος τῆς φιάλης καὶ τοῦ ὑποβαστάζοντος κυματίου 8 ἐκ. Διάμετρος τῆς ἀπόληξης τοῦ κιονίσκου 6 ἐκ. Κόκκινο χρῶμα στὴ στεφάνη, στὰ τοιχώματα τῆς φιάλης καὶ στὴν ἀπόληξη τοῦ κιονίσκου. Ἐνα παρόμοιον κομμάτι 9α προέρχεται ἀπὸ τὸ τετράγωνον 0-2-E-Z, γυνολιτικὸ δάπεδον δωματίου 1 (μεγάλης πέτρας ἢ οἰκοδομικοῦ συγκροτήματος II). Σωζ. ὕψος 9 ἐκ., φιάλης 5.5 ἐκ., κυματίου 2.5 ἐκ., ραβδωτοῦ κίονος 1 ἐκ. Ἡ διάμετρος τῆς στεφάνης ὑπολογίζεται σὲ 18 ἐκ. Πρβ. καὶ γιά τὰ δύο *Necropolis of Salamis* II, 185, πίν. XXXII, U 6, τέλος τοῦ 4ου π.Χ. αἰ.
10. (11-12-69). Τομ. I, τ.Η-Θ-10-12, βάθος 0.80 μ., μαζὶ μὲ τὴ χάλκινη αἰχμὴ ἀπὸ βέλος ἀριθ. 24 καὶ τὴ σιδερένια ἀριθ. 25 καὶ τὸ γλυπτὸ ἀριθ. 4/1969 (Πίν. 84,10). Κομμάτι ἀρχιτεκτονικόν (:) μὲ μιὰ κυρτὴ ἑλικά. Σωζ. μήκος 19 ἐκ. Με-

γαλύτερο πλάτος 10 εκ. Ἀπόσταση τῆς ἑλικας ἀπὸ τὸ δεξι σὲ μᾶς ἄκρο 6.5 εκ. Μεγαλύτερο πάχος 9 εκ. Ἡ κάτω ἐπιφάνεια τοῦ λίθου εἶναι ἀνώμαλη. Τὰ δύο πλάγια πέρατα εἶναι ἀρχικά. Τὸ ἐπάνω μέρος μετὰ ἀπὸ τὴν ἑλικά εἶναι σπασμένο. Ἡ ἐπάνω ὄψη τῆς ἑλικας εἶναι ἀρχική. Στὴν πίσω ὄψη ὁ λίθος παρουσιάζει κάποια γωνία ποὺ ἐγινε μὲ πελέκημα.

11. (11-12-'69). Τομ. I, τ.Ζ-Η-8-10 ἡ δεῦτερο δωμάτιο οἰκοδομικοῦ συγκροτήματος II (σπιτιοῦ τῆς μεγάλης πέτρας), δεῦτερο δάπεδο, μαζί μὲ τὰ ἐνεπίγραφα ὄστρακα ἀριθ. 37/'69 Πίν. 47,1-4 (Πίν. 84,11). Κομμάτι ἀπὸ ἓνα ἀνθέμιο. Σωζ. ὕψος 5 εκ., πλάτος 8 εκ., πάχος 2.5 εκ. Πίσω ἐπιφάνεια ἀδρὰ πελεκημένη. Τομὴ ἐπιφάνειας τῶν φύλλων τοῦ ἀνθεμίου δξυκόρυφη. Πρῶτο μισὸ τοῦ 4ου π.Χ. αἱ.
 12. (18-12-'69). Τομ. I, τ.γ-δ-30, ἀμέσως κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ ἐδάφους (Πίν. 84,12). Κορύφωμα μηλόσχημο. Βάση ἢ ἀπόληξη θυμιατηρίου(.). Σωζ. ὕψος 6 εκ. Μεγαλύτερη διάμετρος ἐπίσης 6 εκ., μικρότερη 2 εκ. Σὲ δύο σημεία τοῦ ἔχει δύο ὀπὲς ποὺ δὲ συναντῶνται.
- Πρβ. *Salamine de Chypre* VI, 121 κέ., ἀριθ. 387-389, πίν. 37 καὶ 67.

Ἀλάβαστρα

13. (10-12-'69). Τομ. I, τ.Ε-Ζ-10-12, βάθος 0.75 μ. ἡ νοτιοανατολικὴ γωνία τοῦ τρίτου δωματίου τοῦ οἰκοδομικοῦ συγκροτήματος II, ἐπάνω στὸ πλακόστρωτο δάπεδο (Πίν. 84,13α). Μεγάλο μέρος ἀπὸ ἓνα ἀλάβαστρο, ποὺ διατηροῦνται κάπως οἱ δύο ἀγκῶνες - λαβές του. Κακὴ διατήρηση. Σωζ. ὕψος 14 εκ. Διάμετρος στομίου 2 εκ. Μεγαλύτερη διάμετρος 6 εκ. Ἐνα ἄλλο μικρότερο παράδειγμα, ἀλλὰ κάπως καλύτερα διατηρημένο (13β) βρέθηκε στὸ τ.Γ-Δ-2-14, νότια πλευρά, βάθος 0.50 μ., στὶς 12-12-'69. Ὑψος 8 εκ. Διάμετρος στομίου 1.5 εκ. Μεγαλύτερη διάμετρος 3.5 εκ. Λεῖπει τὸ ἐνθετο στόμιό του. Τὸ ὑλικὸ καὶ τῶν δύο εἶναι ντόπιο, κυπριακό. Βλ. *BCH* 92(1968) 23 καὶ σημ. 5· *RDAC* 1964, 75.

Προϊστορικοὶ πελέκεις

14. (10-12-'69). Τομ. I, τ.Ε-Ζ-10-12, βάθος 0.75 μ. ἡ ΝΑ γωνία τοῦ τρίτου δωματίου οἰκοδομικοῦ συγκροτήματος II ἡ σπιτιοῦ τῆς μεγάλης πέτρας, μαζί μὲ τὸ χάλκινο νόμισμα ἀριθ. 4/'69 (Πίν. 85,14γ). Κομμάτι ἀπὸ ἓναν λίθινο, προϊστορικὸ πέλεκη. Μελανὸς τιτανόλιθος. Σωζ. ὕψος 5.5 εκ. Πρβ. δύο πελέκεις (Πίν. 85,14 α-β) ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὸν κατὰ τὰ ΝΑ τῆς πόλης λόφο. Περισυνελέγησαν στὶς 26-9-1970. Ὑψος τοῦ πρώτου 10 εκ., χρῶμα λίθου γκριζωπό. Ὑψος τοῦ δεύτερου 12.5 εκ. Χρῶμα λίθου γκριζοκόκκινο.
- Βλ. *Salamine de Chypre* VI, 117, ὅπου ἡ παρουσία τέτοιων ἀντικειμένων σὲ στρώματα ἀπὸ τὰ ἱστορικὰ χρόνια σχετίζεται μὲ τὴ μαγεία.

1970

Λίθινα γλυπτά

1. (8-9-'70). Τομ. III, δοκιμαστικὸ τετράγωνο Δ-Ε, προέκταση πρὸς τὰ ἀνατολικά (Παρένθ. Πίν. Β), βάθος 1.2 μ. (Πίν. 85,1). Ἀκέφαλο πουλί, μικροῦ μεγέθους, ποὺ

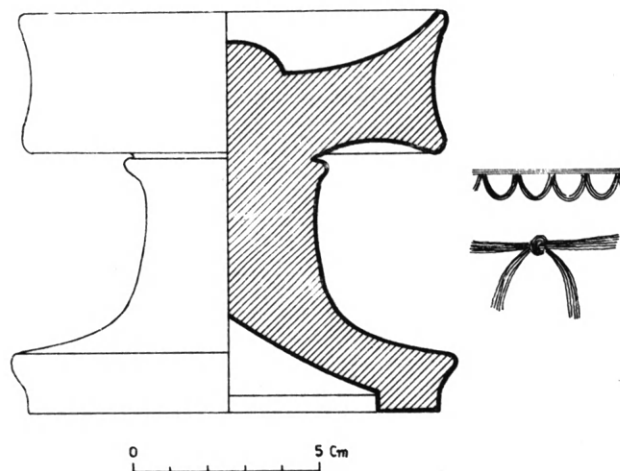
διατηρεῖ κόκκινες γραμμές στις λοξές ραβδώσεις τῶν φτερῶν του. Μῆκος τῆς βάσης 10 ἐκ.

2. (11-9-'70). Τομ. I, τ.α'-β'-24-26, βόρεια πλευρά, βάθος 0.50 μ. Ἀκέφαλος καὶ ἀκρωτηριασμένος, μικροῦ μεγέθους κορμός. Σωζ. ὕψος 35 ἐκ. Μεγαλύτερο πλάτος 18 ἐκ. Δὲν ταυτίστηκε στὸ Κυπριακὸ Μουσεῖο καὶ δὲν ἀπεικονίζεται ἐδῶ. Πρβ. 1971,1.
3. (14-9-'70). Ἀπὸ τὴν καμένη ἐπίχωση ἔξω ἀπὸ τὴν πυλίδα, στὸ ὕψος τοῦ τρίτου σκαλοπατιοῦ τῆς κλίμακας (Πίν. 85,3). Κεφαλὴ κούρου μικροῦ μεγέθους· ὕψος 10.5 ἐκ.
Γιὰ τὴν ἀπόδοση τῶν ματιῶν πρβ. τὸ κεφάλι ἀπὸ τὸ γειτονικὸ ἱερὸ στὸ Ἄρσος, *SCE* III, 589, πίν. CXCI, 8 «style VI».
4. (14-9-'70). Ἀπὸ τὸ ἴδιο σημεῖο, ὄχι ὅμως ἀπὸ τὴν καμένη ἐπίχωση, προέρχεται ἡ δεξιὰ παλάμη μὲ ἡμιτελὲς στήριγμα ὑπὸ μορφὴ ρούχου ποὺ κρέμεται ἀπὸ τὸ μεταξὺ τοῦ ἀντίχειρα καὶ τοῦ δείκτη κενό. Σωζ. ὕψος 50 ἐκ., Κυπριακὸ Μουσεῖο. Δὲν ἀπεικονίζεται. Ἀναφέρεται διότι ἡ ἀνεύρεση τοῦ κομματιοῦ σημαίνει ἴσως ὅτι κάπου ἐκεῖ ὑπῆρχε ἐργαστήρι πλαστικῆς.
5. (18-9-'70). Τομ. I, τ.ι'-κ'-36, βόρεια πλευρά (Πίν. 85,5). Ἀριστερὸ πόδι μικροῦ μεγέθους, ποὺ δὲν ἀνῆκε ποτὲ σὲ γλυπτὸ ἔργο. Μῆκος πέλματος 12 ἐκ. Σωζ. ὕψος 5 ἐκ. Πρβ. 7β/1969, Πίν. 82,7β.

Διάφορα λίθινα ἀντικείμενα

6. (15-9-'70). Τομ. II, ἐπιφάνεια ἀμέσως ἐσωτερικὰ ἀπὸ τὴν πυλίδα (Πίν. 85,6). Κομμάτι μὲ μιὰ κυρτὴ ἔλিকা ποὺ περιβάλλει ὠραῖο, δωδεκάφυλλο, χαρακτὸ ρόδακα. Ἀκολουθεῖ λεπτὴ ἔλিকা καὶ παραπληρωματικὸ, μισχωτὸ ἀνθέμιο. Σωζ. μῆκος 12 ἐκ., ὕψος 8 ἐκ. Διάμετρος ρόδακα 3.5 ἐκ. Μεγαλύτερη ἀναγλυφικὴ ἔξαρση τῆς κυρτῆς ἔλικας 1.5 ἐκ.
Δὲν μποροῦμε νὰ ξέρουμε ἂν τὸ κομμάτι ἀνῆκε σὲ ἓνα ἀρχιτεκτονικὸ μέλος ἢ σὲ ἓνα ἀνάγλυφο, ὅπως τὸ ἀρχαῖκὸ ἀνάγλυφο μὲ τὴ Χίμαιρα στὸ Μητροπολιτικὸ Μουσεῖο τῆς Νέας Ὑόρκης ἀπὸ τὸν Ἄγ. Φώτη : 74,51,2320· *BCH* 92(1968) 384 εἰκ. 7, ποὺ εἶναι καλὸ παράδειγμα καὶ γιὰ τὴ χρονολόγηση τοῦ δικοῦ μας ἀπολεπίσματος, στὸ τέλος τῆς κυπροαρχαϊκῆς II ἐποχῆς.
7. (21-9-'70). Τομ. I, ἀρυκρήνη I (Πίν. 86,7). Κομμάτι ἀπὸ ἓναν κανόνα ἰωνικοῦ κυματίου καὶ ἀστραγάλου. Ἡ ἀρχικὴ πλάγια πλευρὰ —κρόταφός του— στὰ ἀριστερά μας. Ἡ κάτω ἐπιφάνεια τοῦ λίθου, ἔχει ἀναθύρωση. Σωζ. ὕψος 14.5 ἐκ., πλάτος 9 ἐκ. Σῶζεται ἓνα φύλο κυματίου μὲ τὸ περίγραμμά του βαμμένο κόκκινο, καὶ δύο χάντρες ἀστραγάλου. Πρβ. 5/1971.
8. (23-9-'70). Τομ. I, ἀρυκρήνη I, βάθος 2.20 μ. ἀπὸ τὴν ὀροφή, κατὰ τὴ ΝΑ γωνία (Πίν. 86,8). Κομμάτι ἀπὸ ἓναν κιονίσκο. Σωζ. ὕψος 18 ἐκ. Διάμετρος 0.26 μ. Φέρει 16 ταινιωτὲς ραβδώσεις. Πλάτος ραβδώσεων 4 ἐκ., ταινιῶν 1 ἐκ. Πρβ. 6/1971.
9. (25-9-'70). Τομ. I, τ.ζ'-η'-38, βόρεια πλευρά, βάθος 0.60 μ., μαζί μὲ τὸ λύχνο 28/'70 (Πίν. 86,9. Εἰκ. 90). Φιαλόσχημο θυμιατήρι πολὺ καμένο καὶ κατεστραμμένο.

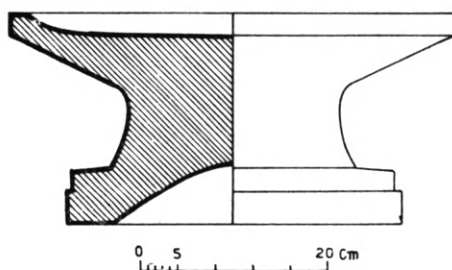
Συγκροτήθηκε από πολλά κομμάτια. Ύψος 10.5 εκ. Διάμετρος της φιάλης 11 εκ. Βάθος 1.5 εκ. Διάμετρος του ὀμφαλοῦ 3 εκ. Διάμετρος της βάσης 11 εκ. Παρ' ὅλη τὴν κάκωση διατηρεῖται τὸ κόκκινο χρῶμα ποὺ στόλιζε τὸ ἀργὸ ἰωνικὸ κυ-

Εἰκ. 90 = Πίν. 86,9.

μάτιο στὴ βάση τῆς φιάλης καὶ ἡ κόκκινη ταινία, ἀπὸ μαλλὶ στὴν πραγματικότητα («λημνίσκος»), ποὺ ζώνει τὸν κορμὸ του, μὲ τὸ ἐπίσης κόκκινο ἄμμα τῆς (κόμβο - φιόγκο).

10. (26-9-'70). Τομ. I, τ.ε'-ζ'-28, βόρεια πλευρά, στενὸς χώρος, οἰκοδομικὸ συγκρότημα III (Παρένθ. Πίν. A. Πίν. 37), βάθος 0.60 μ. (Εἰκ. 91). Λίθινο σκεῦος, ὁμοιο μὲ «πύελο» ἢ περιρραντήριο, σὲ πολλὰ κομμάτια σπασμένο, ποὺ πιάνουν μεταξὺ τους. Βάση τετράπλευρη, βαθμιδωτή, κοίλη στὸ ἐσωτερικὸ τῆς. Κορμὸς

Εἰκ. 91 = ἀριθ. 10, 1970. Λίθινο τραπέζι, βωμὸς ἢ φορητὸς πύραυλος.

κυλινδρικός, χαμηλός, ποὺ ἀπολήγει σὲ ἀνάβαθη κυκλικὴ λεκάνη. Ύψος 27.5 εκ. Διάμετρος ἐξωτερικὴ τῆς στεφάνης 60 εκ. Μήκος κάθε πλευρᾶς τῆς βάσης 4.5 εκ. Μονάχα ἡ στεφάνη εἶναι λίγο καμένη. Τραπέζι, βωμὸς ἢ φορητὸς πύραυλος (μαγκάλι);

Γλυπτά

1. (20-7-'71). Τομ. III, τ.Α-Β-12-14 (Παρένθ. Πίν. Β), βάθος 0.70 μ., ανάμεσα σε ριχτές πέτρες (Πίν. 87). Κορμός μικρού μεγέθους, ακρωτηριασμένος και άκέφαλος, γυμνού νέου με τη χλαμύδα ριγμένη επάνω στον άριστερό ώμο και πίσω. Έπάνω στο στήθος έχει μια κηλίδα από φωτιά και η πλάτη του είναι πελεκημένη. Δεξί σκέλος στάσιμο, δεξιός γοφός υψωμένος. Το δεξί χέρι θα πρέπει να καμπόταν στον άγκώνα και το πρόβαλλε κάπως προς τα εμπρός, το άριστερό κατευθυνόταν προς τα κάτω και λίγο προς τα πίσω. Ένας αρκετά δυνατός σύνδεσμος επάνω στη δεξιά πλευρά ενίσχυε το δεξί χέρι, που θα κρατούσε κάποιο σημάδι. Ένας άλλος πολύ μικρός βρίσκεται στην άκρη του ρούχου στην άριστερή πλευρά. Η πλαστική απόδοση των λεπτομερειών στην πρόσοψη είναι αρκετά καλή. Στην πίσω όψη το ρούχο αποδίδεται άδρομερῶς. Μεγαλύτερο σωζ. ύψος 37 εκ., πλάτος στους ώμους 20 εκ. Τέλος του 4ου π.Χ. αϊ. Ένας άλλος παρόμοιος κορμός βρέθηκε το 1970/2.

Διάφορα λίθινα αντικείμενα

2. (20-7-'71). Μέρος από μια βάση (;) με κυμάτιο συνεχές (Πίν. 88,2). Προέρχεται από όπου το γλυπτό άριθ. 1. Σωζ. μήκος 13 εκ., άριστερής πλευράς 11 εκ., σωζ. ύψος 6 εκ. Στην κάτω επιφάνεια έχει μια πατούρα 2 εκ. πλατιά. Δεν είναι βέβαιο αν χρησιμοποιόταν όπως εικονίζεται ή ανεστραμμένη.
3. (21-7-'71). Τομ. III, τ.0-Α-14-16, βάθος 1.20 μ. (Πίν. 88,3). Μέρος από ένα λίθινο «φαρασοειδές» - «φκυάρι», καμένο. Πλάτος 11 εκ., σωζ. μήκος 13.5 εκ. Από αυτά τα 6 εκ. ανήκουν στη λαβή του. Βάθος 4 εκ. Έξωτερικό ύψος 5 εκ. Το έσωτερικό της πλευράς προς τη λαβή διχαλώνεται.
Πρβ. το επόμενο και *Salamine de Chypre* VI, 32 και πίν. 11, άριθ. 96 και 97.
4. (7-8-'71). Τομ. II, τ.α'-44-46, επιφάνεια λιθολογήματος στη ΒΔ γωνία της βόρειας πλευράς του πύργου Β' (Πίν. 88,4). Όμοιο με το ύπ' άριθ. 3 λίθινο «φαρασοειδές» - «φκυάρι», και αυτό καμένο. Σωζ. μήκος της λαβής 3 εκ., πλάτος της πλευράς προς τη λαβή 14 εκ. Μήκος της μιας μακρής πλευράς άρχικό (;) 16 εκ., έσωτερικό βάθος 5 εκ. Η πλευρά προς τη λαβή διχαλώνεται έσωτερικά, όπως στο προηγούμενο.
5. (2-8-'71). Τομ. I, από το δεύτερο διαμέρισμα της άρυκρήνης (Πίν. 88,5). Κομμάτι από κανόνα ιωνικού κυματίου. Η άρχική πλάγια πλευρά - κρόταφος του λίθου προς τα δεξιά μας. Ύψος 14 εκ., από τα όποια τα 4 ανήκουν στην ταινία που στεφάνωνε τα φύλλα. Στο πλαίσιο του φύλλου σώζεται κόκκινο χρώμα.
Πρβ. 1970/7, Πίν. 86,7.
6. (3-8-'71). Από όπου το ύπ' άριθ. 5.
Κομμάτι από μικρού μεγέθους κίονα, που ανήκει ίσως στο 1970/8 (Πίν. 86,8).
7. (3-8-'71). Από όπου τα ύπ' άριθ. 5 και 6 κομμάτια (Πίν. 89,7).
Ραβδωτός κιονίσκος με μείωση, από βάση θυμιατηρίου(;). Σωζ. ύψος 9 εκ., επάνω διάμετρος 4 εκ., κάτω 6 εκ. Κάτω επιφάνεια λεία.

8. (9-8-'71). Τομ. III, διαχωριστική γραμμή τετραγώνου 0-A-6-8, βάθος άμέσως κάτω από την επιφάνεια (Πίν. 89,8). Λίθινος δίσκος με λαβή ραβδωτή πελεκητή. Διάμετρος 9 εκ., σωζ. μήκος λαβής 3 εκ., διάμετρος επίσης 3 εκ.
9. (9-11-'71). Τομ. I, διαχωριστική γραμμή ανασκαμμένου χώρου 1969 και 1970, βόρειο πέρας δρόμου (Παρένθ. Πίν. Α), κατά τα ΒΑ του δωματίου με το λίθινο γουδι στην άρχική θέση του. Λίθινο (Πίν. 89,9), λεπτοκαμωμένο καλυκωτό αντικείμενο. Σωζ. ύψος 5.5 εκ., διάμετρος στεφάνης 62 χιλ. Βάθος έσωτερικό 3 εκ. Διάμετρος πυθμένα 2.5 εκ. 'Η βάση —ό κιονίσκος του— είναι σπασμένος. Διάμετρος 22 χιλ. "Αν και δέν είναι καμένο, μπορεί νά έρμηνευτεί σάν θυμιατήρι. Πρβ. *Salamine de Chypre* VI, 121 κέ. αριθ. 388 και 389, πίν. 37, 38 και 67.

1972

Γλυπτά

1. (1-11-'72). Τομ. I. 'Από τη λασπώδη επίχωση του πρώτου διαμερίσματος της άρungskρήνης που βγήκε τó 1971, αλλά άφέθηκε νά έρευνηθεί άφού στέγνωσε τó 1972. Μαζί με τη μικροσκοπική οίνοχόη 1972/7 (Πίν. 89,1). 'Απολέπισμα από ένα γυναικείο κεφάλι. Σωζ. ύψος 9.5 εκ., σωζ. πλάτος 13 εκ. 'Η παρυφή του ίματίου άφηνε άκάλυπτο μέρος από τη σχηματοποιημένη κόμη. Στο βάθος του ματιού ή κόρη άποδίδεται με έναν κόκκινο κύκλο. Πρώιμη κυπροκλασική I (;) έποχή.
2. (6-11-'72). Τομ. II, τρίτο δωμάτιο έσωτερικά από τó τείχος (Παρένθ. Πίν. Γ), μαζί με τó δσπρακο 1972/18 (Πίν. 89,2). Κομμάτι με πτυχή και δεξιά παλάμη μιās γυναικείας μορφής. Σωζ. ύψος 9.5 εκ.

Λεκάνη

3. (18-11-'72). Τομ. III, τ.2-4-A, βάθος 0.40 μ. (Πίν. 89,3). Κομμάτι από μιá λεκάνη με κάθετα τοιχώματα (τετράπλευρη;). Σωζ. ύψος 7 εκ., πάχος τοιχώματος 1.5-2 εκ. Στο έξωτερικό ύπολείμματα από χαρακτούς συγκεντρικούς κύκλους. Στο μέσο της όριζόντιας στεφάνης όπ ή πρόσ τó έσωτερικό για άνάρτηση (;).

Περισυλλογή (έπιφάνεια λόφου κατά τά ΝΑ της πόλης)

4. (Πίν. 89,4). Κεφάλι κούρου, μικρού μεγέθους. Σωζ. ύψος 10 εκ. Μεγαλύτερο πλάτος 6 εκ. 'Η κόμη άποδίδεται συνολικά, χωρίς λεπτομέρειες, αλλά ξεχωρίζει πλατú διάδημα. Παρά την καταστροφή, διατηρείται κάτι από τó μαλακό πλάσιμο στα χαρακτηριστικά του προσώπου. Κυπροκλασική I (;) έποχή.
5. (Πίν. 89,5). Δύο κομμάτια από μιá καθισμένη μορφή. 'Η ταύτιση τών κομματιών όφείλεται στη δεξιότητα του καθηγητή κ. Γ. Δεσπίνη, που άνεϋρε τó μικρότερο κομμάτι άνάμεσα σε πολλά άλλα. 'Επειδή τó κεφάλι του άριστερά πρόσ έμās ζώου, διακρίνεται καλά ότι είναι λιονταριού, τó γλυπτό θά πρέπει νά παριστάνει τή θεά Κυβέλη. 'Η ένθρονη θεά φορεί ένα είδος επενδύτη ή ίματίου, που κατεβαίνει παρακάτω από τά γόνατα, όπου φαίνονται οί πτυχές του χιτώνα. Σωζ. ύψος 16 εκ., μεγαλύτερο πλάτος 17.5 εκ., μεγαλύτερο σωζ. πάχος του άριστερά σε μās λιονταριού 10 εκ. Δεύτερο μισό του 4ου π.Χ. αϊ.

Μεταλλουργία καὶ μέταλλα ἀντικείμενα

Καμινία καὶ σκουριές ἀπὸ καμίνευση χαλκοῦ

Σὲ ὅλο τὸν τομέα I καὶ σὲ πολλὰ σημεῖα τοῦ τομέα III εἴχαμε, χωρὶς καμιά ἄλλη ἔνδειξη γιὰ μεταλλουργικὴ δραστηριότητα στὸν ἀνασκαμμένο χῶρο, κομμάτια ἀπὸ πρασινωπὴ «καμινία». Ἀπὸ μέταλλευμα δηλαδὴ χαλκοῦ ποὺ εἶναι δευτερογενὴς μαλαχίτης, βασικὸς ἀνθρακικὸς χαλκός. Ὅταν μὲ τὴν καμίνευση ἡ ποσότητα τοῦ χαλκοῦ δὲν ἐξαντλεῖται, τὰ ὑπολείμματα τοῦ μεταλλεύματος ὀξειδώνονται καὶ παίρνουν ἓνα πρασινωπὸ χρῶμα. Ἡ ὀξείδωση εἰσχωρεῖ κάποτε ἀρκετὰ καὶ μέσα στὸ κομμάτι τῆς σκουριᾶς. Παράλληλα στοὺς ἴδιους τομεῖς εἴχαμε καὶ σκουριές ἀπὸ καμίνευση χαλκοῦ, ποὺ ἡ ὑπόστασή τους ἦταν σήμερα παρόμοια μὲ πυριτόλιθο (silica). Καὶ αὐτὲς οἱ σκουριές καλύπτονται σὲ πολλὰ σημεῖα μὲ πρασινωπὴ καμινία¹.

Οἱ σκουριές ἀπὸ καμίνευση χαλκοῦ (Πίν. 90, I-6) προέρχονται ἀπὸ τὸν τομέα III, τ.0-A-14-16, βάθος 1.20 μ. 26-7-71.

1. Στιλπνὴ ἐπιφάνεια καφετόχρωμη. Ψήγματα λίθων λευκῶν. Στὴν πίσω ὄψη φανερά χαλίκια. Διαστάσεις 10×6.5 ἐκ. Πάχος μεγαλύτερο 5 ἐκ.
2. Μεγάλες φουσαλίδες ποὺ κάνουν τὸ περίγραμμα τοῦ κομματιοῦ κάπως ἀνθεμωτό. Αὐτὸ φαίνεται πιὸ καλὰ στὴν πίσω ἐπιφάνεια. Διαστάσεις 5×6 ἐκ., πάχος 4 ἐκ.
3. Διαστάσεις 7×3 ἐκ., πάχος 4 ἐκ., φουσαλίδες σπασμένες.
4. Ἡ πίσω ὄψη τῆς σκουριᾶς ποὺ ἔχει πολλὰ λιθαράκια. Ἡ ἄλλη ἐπιφάνεια εἶναι κοίλη. Διαστάσεις 10×5×2 ἐκ.
5. Ἐπιφάνεια καλυμμένη ἀπὸ πρασινωπὴ καμινία. Κάτω ἀπὸ αὐτὴ συμπαγὲς μίγμα καφετί. Ἐδῶ ἔμεινε χαλκός ποὺ ὀξειδώθηκε, ἐνῶ στὰ ἄλλα κομμάτια ἔχουμε μονάχα σκουπίδια. Διαστάσεις 8×6×4 ἐκ.
6. Ἡ πιὸ λεία, κυματιστὴ ἐπιφάνεια. Διαστάσεις 6×4.5×2 ἐκ.

Χάλκινα νομίσματα²

- 1-2. (1-12-69). Τομ. I, τ.Η-Θ-2, βάθος 0.40 μ., ἐπιφάνεια ἀνατολικοῦ τοίχου τοῦ δωματίου τῶν «χαλκῶν αἰχμῶν ἀπὸ βέλη», πρὸς τὸ χαλασμένο νότιο ἄκρο του. ΧΑ. Διάμετρος τοῦ καθενὸς 16 χιλ. Διατήρηση, προπάντων τοῦ πρώτου, ὄχι καλὴ (Πίν. 90, I-2A-B).

A. Κεφαλὴ Ἡρακλέους μὲ λεοντὴ πρὸς τὰ δεξιὰ μας.

1. Χρῶσθ' τις πληροφορίες αὐτὲς στὴν καλοσύνη τῶν καθηγητῶν Π. Πεντζεπέρη, τῆς Φυσικομαθηματικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, καὶ J.D. Muhly, Prof. of Oriental Studies at the University of Pennsylvania, ποὺ θερμὰ τοὺς εὐχαριστῶ.

2. Τὰ χάλκινα νομίσματα τῶν τεσσάρων ἀνασκαφικῶν περιόδων εἶναι περισσότερα, ξεκαθαρίστηκαν ὅμως μονάχα αὐτὰ ἐδῶ. Εὐχαριστῶ θερμότατα τὶς κυρίες Μ. Οἰκονομίδου - Καραμεσίνη καὶ Ἀ. Γαλάνη - Κρίκου, τοῦ Νομισματικοῦ Μουσείου, γιὰ κάθε πρόθυμη βοήθειά τους.

Β. Ρόπαλο καὶ φαρέτρα, ἀνάμεσά τους ἐπιγραφή: ΑΛΕΞΑΝΔΡΟ[Υ] (διαβάζεται στὸ 2) καὶ ἐπάνω ἀπὸ τὸ ρόπαλο [ΣΑ].

Παλαιότερα τὰ νομίσματα αὐτοῦ τοῦ τύπου Ἀλεξάνδρου, ἀποδίδονταν στὸ Δημήτριο τὸν Πολιορκητὴ καὶ στὰ χρόνια τῆς διένεξής του μὲ τὸν Πτολεμαῖο Α' (306-294 π.Χ. Hill, *Cat. of Greek Coins - Cyprus*, 65, πίν. XII, 20-23· Π. Δίκαιος, *Ὁδηγός*, 161, 30-31). Τελευταῖα ὁμοῦς ὁ Β. Helly (*Necropolis of Salamis* II, 151, App. I, 241, IV, ἀριθ. 19, 15-18, εἰκ. 1) τὰ ἀπέδωσε στὴ Σαλαμίνα καὶ τὰ χρονολόγησε ἀνάμεσα στὰ 332 καὶ 322 π.Χ.

3. (10-12-69). Τομ. I, τ.2-8, σημ. 24-26, προέκταση πρὸς τὰ ἀνατολικά ἢ ἀπὸ τὴν αὐλὴ τοῦ σπιτιοῦ I, βάθος 0.60 μ. (Πίν. 90,3A-3B).

ΧΑ. Διάμετρος 16 χιλ., πολὺ κατεστραμμένο.

Α-Β ὄψη ὅπως τὰ 1-2.

4. (10-12-69). Τομ. I, τ.Ε-Z-10-12, βάθος 0.75 μ., μαζί μὲ τὸ κομμάτι ἀπὸ προϊστορικό πέλεκυ (14γ. Πίν. 85), πάνω στὸ πλακόστρωτο δάπεδο τοῦ τρίτου χώρου τοῦ οἰκοδομικοῦ συγκροτήματος II.

ΧΑ. Μεγαλύτερη διάσταση τοῦ ἐλλειψοειδοῦς σχήματος 6 χιλ. (Πίν. 90,4A-4B).

Α. Κεφαλὴ γυναικεῖα (Ἀθηνᾶς) πρὸς τὰ ἀριστερά μας, μὲ σκουλαρίκι καὶ κράνος (:).

Β. Πλὴρὴ πλοίου. Διατήρηση ὅχι καλὴ.

Ἄλλοτε ὁ τύπος αὐτὸς ἀποδιδόταν στὸν Εὐαγόρα Β' τῆς Σαλαμίνας (361-351 π.Χ. Hill, ὁ.π., 61 καὶ πίν. XII,9). Ὁ Β. Helly ὁμοῦς, ὁ.π., 245, 45 καὶ εἰκ. 1,45, τὸν ἀπέδωσε στὴ Σαλαμίνα καὶ τὸ χρονολόγησε ἀνάμεσα στὰ 322 καὶ 312 π.Χ.

5. (18-9-70). Τομ. I, τ.γ'-δ'-26-28, βόρεια πλευρά, βάθος 0.40 μ., ἐπάνω στὸ δάπεδο τοῦ χώρου - ὑπολείμματος δωματίου (Πίν. 90,5A-5B, σὲ μεγέθυνση).

ΧΑ. Διάμετρος 19 χιλ. Ὅπως τὰ 1-3.

Α. Κεφαλὴ Ἡρακλέους μὲ λεοντὴ πρὸς τὰ δεξιὰ μας.

Β. Ρόπαλο καὶ φαρέτρα, ἀνάμεσά τους ἐπιγραφή [Α]ΛΕΞΑΝΔΡ[ΟΥ], πάνω ἀπὸ τὸ ρόπαλο [ΣΑ]. Κακὴ διατήρηση, ἀλλὰ ἡ ἐπιγραφή κάπως διαβάζεται.

6. (23-9-70). Τομ. II, δυτικά ἀπὸ τὸ πλατύσκαλο τῆς β' κλίμακας, κάτω ἀπὸ κονιάματα, βάθος 0.40 μ. ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ χωραφιοῦ, 0.20 μ. ἀπὸ τὰ κονιάματα. Σὲ βάθος 1 μ. ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ χωραφιοῦ βρίσκεται ὁ ὑπόνομος ποῦ ἀχρηστεύτηκε ἀπὸ τὴ νεώτερη φάση τῆς κλίμακας (Πίν. 91,6A-6B, σὲ μεγέθυνση).

ΧΑ. Διάμετρος 18 χιλ.

Α. Μακεδονικὴ ἀσπίδα μὲ ἐπίσημα γοργόνειο.

Β. Κράνος κάτω ἀπὸ δύο ἀντωπὰ κέρατα Ἀμάλθειας, ποῦ τὰ πλαισιώνουν τὰ γράμματα Β Α.

Πρβ. Macedonia, SNG, Copenhagen, πίν. 29.1122 κέ., μετὰ ἀπὸ τὸ 311 π.Χ.

Ὅμοιο νόμισμα, ἀλλὰ πολὺ κατεστραμμένο, βρέθηκε στὴ ΒΑ γωνία τῆς πυλίδας.

7. (31-8-70). Τομ. I, τ.Α-Β-10, βάθος μόλις 0.15 μ. (Πίν. 91,7A-7B καὶ σὲ μεγέθυνση 7Γ-7Δ).

ΧΑ. Διάμετρος 26 χιλ.

Α. Κεφαλὴ Διὸς δαφνοστεφανωμένου, πρὸς τὰ δεξιὰ μας.

Β. Ἄετὸς σὲ 3/4 ἐπάνω σὲ κεραυνὸ πρὸς τὰ ἀριστερά μας. Στὸ πεδίο δεξιὰ μας, ὑστερόσημο τρίαινα.

Χρόνοι βασιλείας Πτολεμαίου Β' (284-247/6 π.Χ.).

Πρβ. 'Ι. Ν. Σβορώνου, *Τὰ νομίσματα τοῦ κράτους τῶν Πτολεμαίων*, 59 ἀριθ. 381, πίν. XI, 20· *The Coinage of Ancient Egypt*, Auction II (1978) Joel L. Matter and Co, N.C. California, ἀριθ. 57, ἐνεπίγραφο.

8. (25-10-'72). Τομ. III, τ.Α-Β-2, βάθος 0.40 μ., μαζί με τὸ μολύβδινο ἔλασμα M1/'72. (Πίν. 91, 8Α-8Β, σὲ μεγέθυνση).

ΧΑ. Διάμετρος 19 χιλ.

Α. Ἄγαλμα θεᾶς καθισμένης σὲ ναῖσκο.

Β. Λογχοφόρος μορφή πρὸς τὰ δεξιὰ μας.

Ρωμαϊκοὶ αὐτοκρατορικοὶ χρόνοι. Ἀταύτιστο.

9. (2-9-'70). Τομ. I, τ.Α-16-18, βάθος 0.20 μ. (Πίν. 91, 9Α-9Β, σὲ μεγέθυνση).

Ἀσσύριο χάλκινο (Aes II), ποὺ λείπει ἀρκετὸ μέρος του. Διάμετρος 15 χιλ.

Α. Κεφαλὴ Βαλεντινιανοῦ πρὸς τὰ δεξιὰ μας. Ἐπιγραφή: *DNVALENTINIANUS* [PPFAUG].

Β. Μορφή πρὸς τὰ δεξιὰ μας. Ἐπιγραφή: *GLORIA* [ROMANORUM].

Βλ. H. Mattingly, *RIC* IX, 274 ἀριθ. 10(a).

Νομισματοκοπεῖο Ἀντιόχειας. Χρόνοι κοπῆς 364-367 μ.Χ.

Χάλκινες αἰχμὲς ἀπὸ βέλη¹ (Πίν. 92)

1969

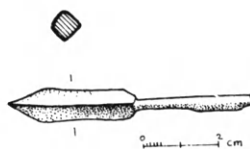
- M4. (2-12-'69). Τομ. I, ΒΑ γωνία τοῦ δωματίου «τῶν χαλκῶν αἰχμῶν ἀπὸ βέλη», βάθος 0.60 μ., μαζί με τὸ μολύβδινο βλήμα σφενδόνης ἀριθ. M3/1969, ἐδῶ σ. 103. Ἡ τομὴ τῆς αἰχμῆς εἶναι τετράπλευρη, ἡ τομὴ τοῦ μίσχου ἢ τῆς ρίζας τῆς αἰχμῆς εἶναι, ὅπως ὄλων, στρογγυλή. Ὀλικὸ μῆκος 62 χιλ. Ἀπὸ αὐτὰ τὰ 0.24 χιλ. ἀνήκουν στὴ ρίζα τῆς αἰχμῆς ποὺ μπηγόταν στὸ ξύλινο στέλεχος καὶ τὰ 0.38 χιλ. στὴν κυριολεκτικὰ αἰχμή. Πλάτος κάθε πλευρᾶς 5 χιλ. Ἀπὸ τίς καλύτερα σωζόμενες αἰχμὲς.

Πρβ. *Necropolis of Salamis* II, πίν. XXXIII ἀριθ. 6 καὶ 22. Ὁ τύπος εἶναι κοινὸς στὸ β' μιστὸ τοῦ 4ου π.Χ. αἰ. (*SCE* II, 575, πίν. CLXXI, 14, 727a, τύπος 4, καὶ 15, ἀριθ. 346, τύπος 5, σιδερένιες· 578, πίν. CLXXIV, 52, τύπος 6, χάλκινη· E. Erdmann, *Nordosttor und persische Belagerungsrampe in alt-Paphos*, I Waffen und Kleinfunde, Univ. Konstanz, 1977, πίν. II, 113 κέ.).

- M5. (3-12-'69). Ἀπὸ ὅπου ἡ ὑπ' ἀριθ. 4. Ἡ τομὴ τῆς αἰχμῆς εἶναι ρομβοειδῆς. Πλ. π. 4 χιλ., ὁ.μ. 0.065 χιλ., μ.ρ. 3 ἐκ., μ.αἰ. 3.5 ἐκ.
- M6. (3-12-'69). Τομ. I, ΝΑ, γωνία τοῦ δωματίου «τῶν χαλκῶν αἰχμῶν ἀπὸ βέλη», βάθος 0.40 μ. Φυλλόσχημη αἰχμή. Πλ. π. 6 χιλ., ὁ.μ. 7 ἐκ., μ.ρ. 37 χιλ., μ.αἰ. 33 χιλ.
- M7. (3-12-'69). Τομ. I, τ.2-8-Α, νότια πλευρά, ἀπὸ ὅπου τὸ γλυπτὸ 1969/2. Τομὴ ρομβοειδῆς. Πλ. π. 5 χιλ., ὁ.μ. 72 χιλ., μ.ρ. 34 χιλ., μ.αἰ. 38 χιλ.

1. Στὸν κατάλογο: Μ = μέταλλα κατὰ τὴν καταγραφή στὸ Κυπριακὸ Μουσεῖο. Ὁ.μ. = ὀλικὸ μῆκος. Μ.ρ. = μῆκος ρίζας. Μ.αἰ. = μῆκος αἰχμῆς. Πλ.π. = πλάτος κάθε πλευρᾶς ρομβοειδοῦς τομῆς.

- M8. (3-12-'69). Τομ. Ι, νότια πλευρά δωματίου «χαλκῶν αἰχμῶν ἀπὸ βέλη», βάθος 0.60 μ. Πλ. π. 4 χιλ., ὁ.μ. 83 χιλ., μ.ρ. 45 χιλ., μ.αἰ. 38 χιλ. Ρίζα λυγισμένη.
- M10. (3-12-'69). Τομ. Ι, ΒΑ γωνία τοῦ δωματίου «χαλκῶν αἰχμῶν ἀπὸ βέλη», βάθος 0.60 μ. Πλ. π. 5 χιλ., ὁ.μ. 6 ἑκ., μ.ρ. 25 χιλ., μ.ρ. 35 χιλ.
- M11. (3-12-'69). Τομ. Ι, πρὸς τὸν ἀνατολικὸ τοῖχο τοῦ δωματίου «τῶν χαλκῶν αἰχμῶν ἀπὸ βέλη», βάθος 0.40 μ. Πλ. π. 5 χιλ., ὁ.μ. 68 χιλ., μ.ρ. 31 χιλ., μ.αἰ. 37 χιλ.
- M12. (3-12-'69). Τομ. Ι, ἀπὸ ὅπου ἡ ὑπ' ἀριθ. 11. Πλ. π. 4 χιλ., ὁ.μ. 67 χιλ., μ.ρ. 30 χιλ., μ.αἰ. 37 χιλ. Ἀριστη διατήρηση.
- M14. (3-12-'69). Τομ. Ι, δάπεδο δωματίου τῶν «χαλκῶν αἰχμῶν ἀπὸ βέλη». Πλ. π. 5 χιλ., ὁ.μ. 7 ἑκ., μ.ρ. 23 χιλ., μ.αἰ. 47 χιλ. Ἐλαφρὰ φυλλόσχημη αἰχμή. Καλὴ κατασκευὴ καὶ ἄριστη διατήρηση.
- M15. (3-12-'69). Τομ. Ι, τ.0-Α-4-6 (βορινὴ πλευρά), βάθος 0.60 μ. ἀπὸ τὸ βορινὸ τοῖχο τοῦ σπιτιοῦ Ι. Πλ. π. 5 χιλ. Μίσχος ἀσυνήθιστα παχὺς. Ὁ.μ. 6.5 ἑκ., μ.ρ. 3 ἑκ., μ.αἰ. 3.5 ἑκ.
- M16. (4-12-'69). Τομ. Ι, ἀπὸ ὅπου ἡ ὑπ' ἀριθ. 15, βάθος 0.70 μ. Ρίζα σπασμένη σὲ δύο καὶ κολλημένη. Πλ. π. 5 χιλ. Σωζ. μήκος 55 χιλ., μ.ρ. 18 χιλ., μ.αἰ. 37 χιλ.
- M17. (6-12-'69). Τομ. Ι, τ.Ζ-Η-8-10 (νότια πλευρά), βάθος 0.20 μ. Πλ. π. 4 χιλ., ὁ.μ. 5.5 ἑκ., μ.ρ. 3 ἑκ., μ.αἰ. 2.5 ἑκ. Δὲν ἀπεικονίζεται.
- M18. (2-3-12-'69). Τομ. Ι, δωμάτιο τῶν «χαλκῶν αἰχμῶν ἀπὸ βέλη», βάθος 0.60 μ. Φυλλόσχημη αἰχμή (Εἰκ. 92). Πλ. π. 5 χιλ., ὁ.μ. 6.5 ἑκ., μ.ρ. 3 ἑκ., μ.αἰ. 3.5 ἑκ.

Εἰκ. 92 = M18.

- M20. (9-12-'69). Τομ. Ι, τ.Η-Θ-12 (νότια πλευρά), βάθος 0.60 μ. Πλ. π. 4 χιλ., ὁ.μ. 5.5 ἑκ., μ.ρ. 2.5 ἑκ., μ.αἰ. 3 ἑκ. Δὲν ἀπεικονίζεται.
- M21. (9-12-'69). Τομ. Ι, ἀπὸ τὸ δάπεδο τῆς αὐλῆς (6) τοῦ σπιτιοῦ Ι ἢ τ.α-β-10-12. Πλ. π. 3.5 χιλ. Σώζεται μονάχα ἡ αἰχμή, μήκος 4 ἑκ.
- M24. (11-12-'69). Τομ. Ι, τ.Η-Θ-10-12, βάθος 0.80 μ., μαζί της καὶ μιὰ σιδερένια αἰχμή ἀπὸ βέλος M25 καὶ σιδερένια στλεγγίδα M26 (Πίν. 93 M25-M26). Πλ. π. 5 χιλ., ὁ.μ. 68 χιλ., μ.ρ. 30 χιλ., μ.αἰ. 38 χιλ.
- M28. (15-12-'69). Τομ. Ι, τ.0-α-12-14, βάθος 0.60 μ., ἐπάνω στὸ καμένο δάπεδο τοῦ νοτιότερου δωματίου (3) σπιτιοῦ Ι, περασιὰ μὲ τὸ δάπεδο τῆς αὐλῆς (6). Πλ. π. 5 χιλ., ὁ.μ. 7 ἑκ., μ.ρ. 3.5 ἑκ., μ.αἰ. 3.5 ἑκ.
- M29. (15-12-'69). Τομ. Ι, ἀπὸ ὅπου ἡ ὑπ' ἀριθ. 28. Πλ. π. 4.5 χιλ., ὁ.μ. 68 χιλ., μ.ρ. 28 χιλ., μ.αἰ. 40 χιλ.
- M30. (15-12-'69). Τομ. Ι, τ.0-α-14-16, κοντὰ στὴ νοτιοανατολικὴ ἄκρη τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τοῦ δωματίου, ἀπὸ ὅπου οἱ ὑπ' ἀριθ. 28 καὶ 29. Φυλλόσχημη αἰχμή, ἡ μικρότερη ἀπὸ ὅλες. Πλ. π. 4 χιλ., ὁ.μ. 4.8 ἑκ., μ.ρ. 2.5 ἑκ., μ.αἰ. 2.3 ἑκ.

M32. (19-12-'69). Τομ. Ι, τ.Ζ-Η-16-18, βάθος 0.90 μ. Ρίζα λυγισμένη. Πλ. π. 4.5 χιλ., ό.μ. 65 χιλ., μ.ρ. 35 χιλ., μ.αί. 30 χιλ.

ΉΑπό τις 20 χάλκινες αίχμές τής πρώτης άνασκαφικής περιόδου, οί 9 προέρχονται άπό τó δωμάτιο «τών χαλκών αίχμών άπό βέλη» (Παρένθ. Πίν. Α, τ.Η-Θ-2).

1970 (Πίν. 92)

M2. (3-9-'70). Τομ. Ι, τ.Α-10-12, βάθος 0.60 μ. Πλ. π. 5 χιλ., ό.μ. 6.3 έκ., μ.ρ. 2.3 έκ., μ.αί. 4 έκ.

7. (12-9-'70). Τομ. Ι, 0-α'-26-28, βόρεια πλευρά, βάθος 0.20 μ. Πλ. π. 5 χιλ., ό.μ. 5 έκ., μ.ρ. 2 έκ., μ.αί. 3 έκ. Ρίζα λυγισμένη.

8. (14-9-'70). Τομ. Ι, τ.κ'-λ'-24-26, βόρεια πλευρά, επιφάνεια χωραφιού. Πλ. π. 4.5 χιλ., ό.μ. 6.5 έκ., μ.ρ. 3 έκ., μ.αί. 3.5 έκ.

9. (17-9-'70). Τομ. ΙΙ, ύψος τού τρίτου άπό κάτω πρós τά επάνω σκαλοπατιού τής β' κλίμακας τού τείχους. Φυλλόσχημη. Πλ. π. 5 χιλ., ό.μ. 73 χιλ., μ.ρ. 30 χιλ., μ.αί. 43 χιλ.

10. (17-9-'70). Τομ. ΙΙ, επιφάνεια τού τοίχου, δεξιά πλευρά στόν άνερχόμενo τή β' κλίμακα τού τείχους. Πλ. π. 4 χιλ., ό.μ. 57 χιλ., μ.ρ. 27 χιλ., μ.αί. 30 χιλ.

11. (18-9-'70). Τομ. Ι, τ.ι'-κ'-38 (βόρεια πλευρά), βάθος 0.40 μ. Πλ. π. 3.5 χιλ., ό.μ. 6.5 έκ., μ.ρ. 3 έκ., μ.αί. 3.5 έκ.

13. (21-9-'70). Τομ. ΙΙ, έσωτερική όψη τείχους, άριστερή πλευρά τής κλίμακας, βάθος 1.30 μ. άπό τήν επιφάνεια τού λιθολογήματος. Φυλλόσχημη. Άριστη διατήρηση καί κατασκευή. Πλ. π. 5 χιλ., ό.μ. 72 χιλ., μ.ρ. 32 χιλ., μ.αί. 40 χιλ.

14. (22-9-'70). Τομ. ΙΙ, τ.Α-Β-40-42, βάθος 0.90 μ. άπό τόν παχύ λοξό τοίχο πού εΐναι παράλληλος καί έσωτερικά τού τείχους (Παρένθ. Πίν. Β). Πλ. π. 4 χιλ., ό.μ. 62 χιλ., μ.ρ. χοντρής 27 χιλ., μ.αί. 35 χιλ.

1971 (Πίν. 92)

M1. (21-7-'71). Τομ. ΙΙΙ, τ.Γ-Δ-36, βάθος 1.35 μ. Σώζεται μόνον ή αίχμή. Πλ. π. 5 χιλ., μ.αί. 4 έκ.

M2. (29-7-'71). Τομ. ΙΙΙ, τ.Δ-Ε-36-38, βάθος 0.60 μ. Πλ. π. 5 χιλ., ό.μ. 6 έκ., μ.ρ. 2.5 έκ., μ.αί. 3.5 έκ.

M4. (30-7-'71). Τομ. ΙΙΙ, τ.α'-36-38 (Παρένθ. Πίν. Β). Βάθος 0.60 μ. επάνω στόν παχύ, λοξό τοίχο. Πλ. π. 5 χιλ., ό.μ. 64 χιλ., μ.ρ. 25 χιλ., μ.αί. 39 χιλ.

M5. (2-8-'71). Τομ. ΙΙ, τ.Δ-Ε-40-42, βάθος 1 μ. Πλ. π. 5 χιλ., ό.μ. 57 χιλ., μ.ρ. 2 έκ., μ.αί. 37 χιλ.

M6. (5-8-'71). Τομ. ΙΙ, τ.α'-48, βάθος άπό τήν επιφάνεια τού λιθολογήματος 0.40 μ., άπόσταση άπό αυτό 2 μ., άριστερά στόν εισερχόμενo. Πλ. π. 5 χιλ., ό.μ. 6 έκ., μ.ρ. 2 έκ., μ.αί. 4 έκ.

M7. (10-8-'71). Τομ. ΙΙ, επιφάνεια λιθολογήματος τείχους στó βορειότερο σημείο πού άποκαλύφθηκε τó 1971. Πλ. π. 5.5 χιλ., ό.μ. 55 χιλ., μ.ρ. 23 χιλ., μ.αί. 32 χιλ.

1972 (Πίν. 92)

- M1. (27-10-'72). Τομ. III, τ.4-Θ-I, ὄρια ἀνασκαμμένου χώρου 1971, βάθος 1.20 μ. Πλ. π. 5 χιλ., ὁ.μ. 55 χιλ., σωζ. μ.ρ. 22 χιλ., μ.αἰ. 33 χιλ.
- M2. (6-11-'72). Τομ. III, ρίζα ἀνατολικῆς πλευρᾶς πύργου Β'. Σπασμένη στὰ δύο καὶ κολλημένη. Πλ. π. 3 χιλ., ὁ.μ. 7.5 ἐκ., μ.ρ. 3 ἐκ., μ.αἰ. 4.5 ἐκ.
- M3. (8-11-'72). Τομ. II, τ. Δ, E-36 (Παρένθ. Πίν. Γ), βάθος 0.40 μ. Πλ. π. 5 χιλ., ὁ.μ. 7.5 ἐκ., μ.ρ. 3 ἐκ., μ.αἰ. 4.5 ἐκ.
 ε1, ἐπιφανειακὸ εὔρημα 1972. Σώζεται μονάχα ἡ αἰχμή. Μῆκος 3.6 ἐκ. Πλ.π. 4 χιλ.
 ε2, ἐπιφανειακὸ εὔρημα 1972. Κοίλη, τρίπλευρη αἰχμή με αὐλὸ καὶ δύο λεπτές ὀπές γιὰ κάρφωμα. Μεγαλύτερο πλάτος κάθε πλευρᾶς 1 ἐκ. Μῆκος τῆς αἰχμῆς 3.6 ἐκ.
 Πρβ. *Necropolis of Salamis II*, 193, K6, πίν. XXXV, 4ος π.Χ. αἰ.

Διάφορα χάλκινα ἀντικείμενα

- M16. (4-12-'69). Τομ. I, τ.Κ-Λ-0-4, βάθος 0.60 μ. (Πίν. 93, M16). Κορύφωμα χάλκινο δισκάριο, στὸ ὁποῖο πέρασαν μιὰ καμπύλη περόνη καὶ στράβωσαν μετὰ τὰ αἰχμηρὰ ἄκρα τῆς. Στὸ παράδειγμα αὐτὸ τὰ ἄκρα τῆς περόνης μόλις ξεπερνοῦν τὸ πάχος τοῦ δισκαρίου. Διάμετρος τοῦ σπασμένου στὰ δύο δισκαρίου 2.5 ἐκ. Ὑψος τῆς περόνης 18 χιλ., πάχος 5 χιλ. Τὸ ὑλικὸ ἐπάνω στὸ ὁποῖο ἦταν τοποθετημένο τὸ δισκάριο καὶ κάτω ἀπὸ τὸ πάχος τοῦ ὁποίου λύγιζαν τὰ αἰχμηρὰ ἄκρα τῆς περόνης ἦταν λεπτὸ δέρμα ἢ ξύλο. Πρβ. *SCE II*, 582, πίν. CLXXVIII, 8, 1167 ἀπὸ τὸ Ἰδάλιον. *SCE IV* 2, 154, εἰκ. 30,4.
- T4a καὶ 4β (9-12-'69). Τομ. I, τ.α-β-4, βόρεια πλευρά, μαζί με τὸ πῆλινο εἰδῶλιο ἀριθ. 4/1969 (Πίν. 93, 4a-4β). Δυὸ ὅμοια με τὸ προηγούμενο δισκάρια, ποὺ τὰ λυγισμένα ἄκρα τῆς περόνης ξεπερνοῦν πολὺ τὸ δισκάριο. Διάμετρος δισκαρίων 2.5 ἐκ. Ὑψος περόνης 1.5 ἐκ. ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ δισκαρίου. Πάχος περόνης 4 χιλ. Τὸ δισκάριο τοῦ τ.4β παραδείγματος φαίνεται κωνικὸ γιὰτὶ ἔπαθε.
- M16,α. (11-12-'69). Τομ. I, ἀπὸ τὸ β' δάπεδο τοῦ δεύτερου δωματίου τοῦ οἰκοδομικοῦ συγκροτήματος II (Πίν. 95, M16,α). Στὸ παράδειγμα αὐτὸ τὰ ἄκρα τῆς περόνης ξεχωρίζουν καλά. Διάμετρος δισκαρίου 2.5 ἐκ. Ὑψος περόνης 2.5 ἐκ. Πάχος 4 χιλ.
- M31. (17-12-'69). Τομ. I, τ.Η-Θ-16, νότια πλευρά, βάθος 0.30 μ. (Πίν. 93, M31). Τρίδυμος «γιγγλυμὸς» (στροφεὺς κ. μεντεσές). Μῆκος τοῦ κάθε τμήματος 18 χιλ. Λεῖπει ἡ περόνη ποὺ περνοῦσε ἐγκάρσια. Τὸ ἔλασμα ἦταν προσηλωμένο με τρία καρφιά σὲ κάθε πλευρά του.
 Πρβ. *SCE II*, 581, πίν. CLXXVII, 14, 325. *SCE IV* 2, 148 καὶ εἰκ. 27,1.
- M4-5. (8-9-'70). Τομ. I, τ.α'-β'-18-24, βόρεια πλευρά, βάθος 0.20 μ. (Πίν. 93, M4-5). Ἐνα μεγάλο πλατυκέφαλο καρφί. Σωζ. μῆκος 8 ἐκ. Μεγαλύτερη διάμετρος πάρχους 7 χιλ. Διάμετρος κεφαλίου 18 χιλ.
 Ἐνα κοντὸ, πλατυκέφαλο καρφί. Μῆκος ἀρχικὸ 2.5 ἐκ., μεγαλύτερο πάχος 3 χιλ. Διάμετρος κεφαλίου 1.5 ἐκ.

Σιδερένια αντικείμενα

- M9. (3-12-'69). Τομ. I, ΒΑ γωνία δωματίου των «χαλκῶν αἰχμῶν ἀπὸ βέλη», βάθος 0.60 μ. (Πίν. 93,M9). Σιδερένια, τετράπλευρη αἰχμὴ βέλους, μὲ αἰχμηρὴ ρίζα. Μῆκος ρίζας 2.5 ἐκ. Μῆκος αἰχμῆς 4 ἐκ. Πρβ. *Necropolis of Salamis II*, 189 καὶ πίν. XXXIV,a4, τέλος κυπροκλασικῆς II ἐποχῆς καὶ 192, πίν. XXXV,K4, 4ος π.Χ. αἰώνας.
- M19. (6-12-'69). Τομ. I, τ.Η-Θ-10, νότια πλευρά, βάθος 0.30 μ. (Πίν. 93,M19). Μιὰ σιδερένια αἰχμὴ βέλους(.). Σωζ. μῆκος 5 ἐκ. Πρβ. προηγούμενη.
Σιδερένιο καρφί(;) τετράπλευρης τομῆς, κεκαμμένο στὸ ἓνα ἄκρο. Σωζ. μῆκος 7.5 ἐκ., μεγαλύτερο πᾶχος κάθε πλευρᾶς 1 ἐκ.
- M22. (10-12-'69). Τομ. I, τ.Ζ-Η-10, βάθος δαπέδου δεύτερου δωματίου οἰκοδομικοῦ συγκροτήματος II (Πίν. 93,M22). Λάμα ἀπὸ μιὰ λόγχη(;) σὲ τρία κομμάτια. Σωζ. μῆκος 12 ἐκ. Μεγαλύτερο πλάτος 1.5 ἐκ. Αἰχμὴ λόγχης(.). Σωζ. μῆκος 4.5 ἐκ., μεγαλύτερο πλάτος 1 ἐκ.
- M23. (10-12-'69). Τομ. I, τ.Ζ-Η-10-12, βάθος 0.75 μ. (Πίν. 93,M23). Μαχαίρι ἢ ξυράφι (.). Σωζ. μῆκος 14.5 ἐκ., πλάτος 1.5 ἐκ., πᾶχος ἐλάχιστο.
Στραβὸ καρφί. Σωζ. μῆκος 8 ἐκ., διάμετρος κεφαλιοῦ 2 ἐκ.
Τρία μέρη ἀπὸ καρφιά(.). Σωζ. μῆκος 6 ἐκ., 4 ἐκ. καὶ 3.5 ἐκ. Ἡ τομὴ τοῦ τελευταίου εἶναι κάπως πλακαρή.
- M25. (11-12-'69). Τομ. I, Η-Θ-10-12, βάθος 0.80 μ. Μαζὶ μὲ τὴ χάλκινη αἰχμὴ ἀπὸ βέλος M24/1969 (Πίν. 93,M25). Σιδερένια τετράπλευρη αἰχμὴ βέλους. Σωζ. μῆκος αἰχμῆς 4.8 ἐκ., ρίζας 1.5 ἐκ. Μεγαλύτερο πλάτος πλευρᾶς 1.5 ἐκ.
- M26. (11-12-'69). Τομ. I, τ.Η-Θ-10-12, βάθος 0.80 μ., ἀπὸ ὅπου καὶ ἡ χάλκινη αἰχμὴ ἀπὸ βέλος M24/1969 καὶ ἡ προηγούμενη σιδερένια M25/1969 (Πίν. 93,M26). Σιδερένια στλεγγίδα σὲ τρία κομμάτια. Σωζ. μῆκος 19.5 ἐκ. Μῆκος κεκαμμένης λαβῆς 9 ἐκ. Μεγαλύτερο πλάτος κοίλου ξέστρου 3 ἐκ.
Πρβ. *Necropolis of Salamis II*, 160, T.108, 13, πίν. CCLIX, κυπροκλασικὴ I ἐποχῇ· 165, T.113,17, πίν. CXC 17 καὶ CCLX, κυπροκλασικὴ II ἐποχή, μαζὶ μὲ λ.ἀ.κ. τύπου VI.
- M27. (15-12-'69). Τομ. I, τ.Θ-4-Γ-Δ, βόρεια πλευρά, ἀνάμεσα σὲ β' καὶ γ' στρῶμα δρόμου (Πίν. 93,M27). Καρφί τετράπλευρης τομῆς. Μῆκος 8 ἐκ. Μεγαλύτερο πλάτος πλευρᾶς 1.5 ἐκ.
- M3. (4-9-'70). Τομ. I, τ.θ'-ι'-22, νότια πλευρά, βάθος 0.20 μ. (Πίν. 93,M3). Τετράπλευρη αἰχμὴ βέλους μὲ ρίζα τομῆς στρογγυλῆς. Πρβ. M9/1969. Μῆκος 8.5 ἐκ. Πλάτος κάθε πλευρᾶς 1 ἐκ. Μῆκος αἰχμῆς 5 ἐκ., ρίζας 3.5 ἐκ. Μαζί της βρέθηκε ἡ ἀττική μελανόβαφη φιάλη 8/1970.
- M6. (11-9-'70). Τομ. I, τ.β'-γ'-26, βόρεια πλευρά, βάθος 0.60 μ. (Πίν. 93,M6). Αἰχμὴ λόγχης (.). Σωζ. μῆκος 63 χιλ., μεγαλύτερο πλάτος 1 ἐκ., πᾶχος 5 χιλ.
«Τζινέτι» μὲ στρογγυλὸ πλακαρὸ κεφάλι. Σωζ. μῆκος 12 ἐκ. Μεγαλύτερο πλάτος 1 ἐκ. Διάμετρος κεφαλιοῦ 3 ἐκ.
- M3. (29-7-'71). Τομ. III, τ.Δ-Ε-36-38, βάθος 0.60 μ. (Πίν. 93,M3). Αἰχμὴ βέλους(.). Σωζ. μῆκος 4.8 ἐκ.

Μολύβδινα αντικείμενα

- M3. (2-12-'69). Τομ. I, BA γωνία του δωματίου «των χαλκων αἰχμῶν ἀπὸ βέλη», βάθος 0.60 μ. Βλῆμα σφενδόνης (πεσσός). Μεγαλύτερο μήκος 3 ἐκ., μεγαλύτερο πλάτος 1.9 ἐκ., μεγαλύτερο πάχος 15 χιλ. Βάρος 38 γραμ. Α ὄψη ἐπιγραφῆς : ΜΕΛΑΝ[ΟΣ]. Β : ΣΑΛΑ[ΜΙΝΙΩΝ].
 Ἀνάγνωση Ἰ. Μιχαλίδου - Νικολάου, *Ann. di Athene*, XLVII-XLVIII (1969 - 1970) 359 κέ., 367,6, εἰκ. 3.5.
- M1. (24-10-'72). Τομ. III, τ.0-A-2, βάθος 0.40 μ. Ἐλασμα (Πίν. 93,M1) με μιὰ τετρά- πλευρη κάπως ὀπὴ στὸ ἓνα στρογγυλὸ πέρας του. Μῆκος 4 ἐκ. Μαζὶ τὸ χάλκινο νόμισμα 8/'72.

Κοσμήματα

- (5-12-'69). Τομ. I, τ.0-4-A-B ἢ ἀπὸ τὴν «ἐστία» τοῦ β' πηλόχριστου δαπέδου τοῦ δωματίου 1 τοῦ σπιτιοῦ I, βάθος 1 μ. ἀπὸ τὸ δυτικὸ τοῖχο μετὰ τὴν χολέτρα (Παρένθ. Πίν. Α). Χάντρα (Πίν. 94,1 καὶ μεγέθυνση), κάθετα διάτρητη, ἀπὸ ὀρεῖα κρύσταλλο. Διάμετρος 1.5 ἐκ. Ὑψος 12 χιλ. Κυπροαρχαϊκὴ II (;) ἐποχή.
 Πρβ. *SCE* II, πίν. CLX, 16, A137.
- (9-9-'70). Τομ. I, τ.μ'-ν'-22, νότια πλευρά, ἀπὸ τὸ δεύτερο δάπεδο τοῦ χώρου, ἀπὸ ὅπου τὰ μεγάλα μέρη γραπτῶν ἀγγείων 14/'70. Σκαρβαῖος (Πίν. 94, 2 μεγεθύνσεις καὶ ἔκμαγμα). Ἀνδεσίτης(;), μελανὸς λίθος. Ὅριζόντια διάτρηση. Μεγαλύτερη διάσταση σφενδόνης 1.5 ἐκ., μεγαλύτερο ὕψος 1 ἐκ. Πρόστυπη παράσταση : Φοινικόδενδρο, ἀνάμεσα σὲ δύο κορμούς —βλαστοὺς— χωρὶς κλαδιά. Κυπροαρχαϊκὴ I-II(;) ἐποχή.
- (31-8-'70). Τομ. I, τ.Ε-Z-0-4, ἢ ἐπάνω στὸ βορινὸ κοινὸ τοῖχο τοῦ δωματίου «τῆς μεγάλης πέτρας» καὶ τοῦ χώρου μετὰ τὸ γουδί στὴ θέση του, ἀπόσταση ἀπὸ τὸ πέρας τοῦ κονιάματος - δαπέδου ποὺ τὸ περιβάλλει 0.20 μ. (Παρένθ. Πίν. Α. Πίν. 94,3) (μεγεθύνσεις καὶ ἔκμαγμα).
 Ταπεινός, ὀριζόντια διάτρητος, ἐλλειψοειδὴς σφραγιδόλιθος. Στεατίτης. Διαστάσεις 2×1.5 ἐκ. Πάχος 7 χιλ. Πρόστυπη ἀνάγλυφη παράσταση καὶ στὶς δύο πλευρές, χωρὶς πλαστικὴ πραγμάτευση καὶ πολὺ σχηματοποιημένη.
 Α. Ἄρμα πρὸς τὰ δεξιὰ μας —πρὸς τὰ ἀριστερὰ στὸ ἔκμαγμα— μετὰ δύο ἀναβάτες. Στὸ πεδίο, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἄξονα τοῦ τροχοῦ, κοιλότητες ποὺ στὸ ἔκμαγμα εἶναι κουκίδες.
 Β. Μακρόλαιμο τετράποδο καὶ φίδι πρὸς τὰ ἀριστερὰ μας —στὸ ἔκμαγμα πρὸς τὰ δεξιὰ μας— καὶ τρεῖς κοιλότητες - κουκίδες. Ἡ παράσταση ἐγγράφεται σὲ ἐλλειψοειδὲς πλαίσιο. Γιά τὴ χρονολόγηση τοῦ λίθου δὲν ἔχουμε κανένα ἐπιχείρημα ἐκτὸς ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι τὰ ἀνασκαφικὰ δεδομένα στὸ σημεῖο αὐτὸ δὲν καταβαίνουν πέρα ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνα.
- (21-9-'70). Τομ. I, τ.ε'-ζ'-32-34, νότια πλευρά, κατὰ τὴν ἀφαίρεση τῶν διαχωριστικῶν τῶν τετραγώνων, ἀμέσως κάτω ἀπὸ τὰ ἐπιφανειακὰ χρώματα. Κάθετα διάτρητη μισὴ χάντρα. Κόκκινος λίθος, χαλκηδόνιος (;). Διάμετρος 1 ἐκ. (Πίν. 94,4).
- (9-8-'71). Τομ. I, ἀπὸ τὴν ἐπίχωση τοῦ δευτέρου διαμερίσματος τῆς ἀρυκρήνης. Δισκάριο ὀστέينو, διάτρητο (Πίν. 94,5). Διάμετρος 2.5 ἐκ.
 Πρβ. *Salamine de Chypre* VI, πίν. 14,512.

Γ. ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ

Ὁ ἐρειπιώνας πὺν ἀποκαλύφθηκε μὲ τὴν ἀνασκαφὴ μας ἐπάνω στὸ λόφο Γιόρκους, νομίζουμε ὅτι παρὰ τὴν ἔλλειψη κάποιου ρυμοτομικοῦ σχεδίου ἀπὸ τὴ μιὰ καὶ μὲ τὴ συνολικὴ, ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἐντύπωση πὺν δίνει στὴν πρώτη ματιὰ, σὰν νὰ πρόκειται γιὰ ἓνα προϊστορικὸ συνοικισμό, μπορεῖ νὰ χαρακτηριστεῖ σὰν ἓνα τμήμα ἀπὸ μιὰ ἀρχαία κυπριακὴ πόλη (βλ. πίνακα, φάση II). Ὅσο κι ἂν δὲν ὑπάρχουν ὅλες οἱ ἀπαιτούμενες προϋποθέσεις γιὰ ἓναν τέτοιο χαρακτηρισμό, ἔτσι πὺν τὶς ἀραδιάζει λ.χ. ὁ Πausanías καὶ ἀρνεῖται τὸ χαρακτηρισμὸ αὐτὸ γιὰ τὸ Φωρικὸ Πανοπέα¹.

Ἔχουμε βέβαια ἓνα ἀπανωτὸ στοίβαγμα ἀπὸ ἄθλια ἢ καὶ κάπως καλύτερα σπίτια, ὅχι ὅμως καὶ καλύβες. Ἔχουμε ἓνα τεῖχος πὺν τὰ περιβάλλει καὶ ἀντὶ γιὰ «ὔδωρ κατερχόμενον εἰς κρήνην» ἔχουμε στὸν τομέα I μιὰ δίδυμη, ὑπόγεια ἀρυκρήνη. Ἐνα ἔργο πὺν ξεπερνᾷ ἀναμφίβολα κάθε ἀτομικὴ πρωτοβουλία. Δὲν ἔχουμε ὡς τώρα κανένα «ἀρχεῖο» (δημόσιο οἰκοδόμημα). Μιὰ κεφαλὴ ὅμως πὺν βρέθηκε ἐπάνω στὸ λόφο πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνασκαφὴ μας καὶ ταυτίστηκε μὲ τὸ πορτραῖτο Δημητρίου τοῦ Πολιορκητῆ², μονάχα σὲ ἓνα δημόσιο οἰκοδόμημα μπορούσε νὰ εἶχε στηθεῖ.

Γιὰ τὴν πιθανὴ τοποθέτηση τῶν ἱερῶν ἢ τοῦ ἐνὸς καὶ κύριου, πὺν θὰ ἦταν ἀφιερωμένο στὴ λατρεία τῆς «γολγίας» θεᾶς, καὶ πὺν τὸ δεχόμαστε, ὡς προηγούμενο, νὰ βρίσκεται κάπου ἔξω ἀπὸ τὸν περίβολο τῆς πόλης, θὰ γίνεῖ λόγος ἐδῶ παρακάτω.

Γιὰ τὴν ἀπουσία ἄλλων οἰκοδομημάτων κάποιου κοινοῦ χαρακτήρα, μπορεῖ νὰ προβληθεῖ ἡ δικαιολογία ὅτι μονάχα ἓνα μικρὸ σχετικὰ μέρος ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο οἰκισμό ἀποκαλύφθηκε, πὺν ἀπλωνόταν κάποτε σ' ὁλόκληρο τὸ λόφο.

Ἀκόμη ἴσως καὶ ἡ κάπως μεγάλη ἔκτασή του μπορεῖ νὰ ἐπιτρέψει τὸν χαρακτηρισμὸ τῆς πόλης, φτάνει νὰ μὴν ξεχνᾷ κανεῖς ὅτι πρόκειται πρῶτα γιὰ μιὰ πόλη ὅχι ἐλλαδικὴ καὶ ὕστερα τὸν κάπως ἀνατολίτικο χα-

1. Πausanías X,4,1-5: ... ἐς Πανοπέας ἐστὶ πόλιν Φωκίων, εἶγε ὀνομάσαι τις πόλιν καὶ τούτους, οἷς γε οὐκ ἀρχεῖα οὐδ' γυμνάσιον ἐστίν, οὐδ' θέατρον οὐκ ἀγορὰν ἔχουσιν, οὐχ' ὔδωρ κατερχόμενον εἰς κρήνην, ἀλλ' ἐν στέγαις κοίλαις καὶ καλύβας μάλιστα τὰς ἐν τοῖς ὄρεσιν, ἐνταῦθα οἰκοῦσιν ἐπὶ χαράδρῃ. Εἶχε ὡστόσο ὁ τόπος ἐκεῖνος τεῖχος, γιὰτὶ ὁ Πausanías λίγο παρακάτω, στὸ 2, λέγει: Πανοπέων δὲ τὸν ἀρχαῖον θεώμενοι περίβολον ἐπὶ εἶναι σταδίων εἰκάζομεν.

2. Κυπριακὸ Μουσεῖο ἀριθ. εὔρ. 1959/11-9/1. BCH 84(1960) 252, εἰκ. 20· 95(1971) 325 σημ. 82.

ρακτήρα πού είχαν ίσως οί κυπριακές πόλεις στα ιστορικά χρόνια, έστω και άν δέν έχει ακόμη καμιά άλλη ανασκαφεϊ¹.

Σύμφωνα μέ τά ανασκαφικά δεδομένα από όλο τόν ανασκαμμένο χώρο και ιδιαίτερα από τόν τομέα I, τά έρείπια τής πόλης πού δείχνουν μιá όμοιογένεια και πού, παρά τīs άμέτρητες κακώσεις, επικρατούν επάνω στο λόφο, είναι εκείνα πού ανάγονται στη φάση II τής ζωής τής πόλης (βάθος 0.40 - 0.60 μ. από τήν επιφάνεια του χωραφιοϋ· βλ. πίνακα, φάση II).

Τά σπίτια της και φυσικά και τó τμήμα του περιβόλου πού ανασκάφηκε, θά πρέπει νά καταστράφηκαν «διά πυρός και σιδήρου» στο τέλος του 4ου π.Χ. αι., στα χρόνια τής γνωστής και από άλλοϋ σύγκρουσης Δημητρίου Πολιορκητή και Πτολεμαίου Α' (306 - 294 π.Χ.).

Η έντόπια, λευκή άκόσμητη κεραμική (plain white ware) τής κυπροκλασικής II έποχής (400 - 325 π.Χ.), δέν διαφέρει και πολύ από εκείνη πού χρησιμοποιείται στην πόλη τής επόμενης φάσης IIIβ. Έπικρατούν όμως ακόμη τὰ λεπτά, λεία και «κατάμιτα» στιλβωμένα άγγεία (stroke polished ware). Γενικά ή κεραμική αυτή, πού αίσθητά διαφέρει από τήν γνωστή από άλλες περιοχές, λευκή άκόσμητη, θά πρέπει νά αποδοθεϊ σέ ένα έργαστήρι τής περιοχής τής Αθηαίνου. Χαρακτηριστικό γνώρισμα για τὰ σχήματα πού έχουν κάθετες λαβές, είναι ένα πλαστικό, ανάγλυφο κομπάκι —μίμηση μεταλλικοϋ καρφιοϋ— πού έχουμε στην απόληξη των λαβών.

Η κεραμική αυτή, όπως και ή επείσακτη άττική μελανόβαφη, κομμάτια από λυχνάρια και άλλα μικροεργήματα, οί χάλκινες αίχμες από βέλη και τὰ λιγοστά χάλκινα νομίσματα, όρίζουν τó χρόνο τής καταστροφής λίγο μετά τó τέλος τής κυπροκλασικής II έποχής (- 325 π.Χ.), γύρω στα 306 - 294 π.Χ., όπως ειπώθηκε ήδη.

Υστερα από τήν καταστροφή αυτή, καθόλη τή διάρκεια τής μακρόχρονης «πτολεμαϊκής ειρήνης» και ως τó 58 π.Χ., φυτοζωοϋσε μιá άραιοκατοικημένη πόλη (φάση IIIβ), πού χρησιμοποίησε έν μέρος τὰ άθλια ύπολείμματα από τὰ μισοκατεστραμμένα σπίτια τής πόλης του 4ου π.Χ. αι. (φάση II), πού ήταν ή πού τὰ μετέτρεψαν σέ κάπως κατοικήσιμους χώρους.

Οί κάτοικοι τής φάσης IIIβ (βάθος 0.20 - 0.40 μ. από τήν επιφάνεια του χωραφιοϋ), όπως και οί νεώτεροι πετροκόποι κατάστρεψαν σέ πολλά σημεία τīs κάπως φροντισμένες κατασκευές ή κατόψεις σπιτιών τής πόλης II. Ειπώθηκε πολλές φορές ότι από τó δομικό ύλικό των σπιτιών επά-

1. G. F. Maier, *Cyprern* (1964) 34-35.

νω στο λόφο κτίστηκε όχι μονάχα ἡ Ἀθηαῖνου, ἀλλὰ καὶ ἓνα μέρος ἀπὸ τὸ ὁδικὸ δίκτυό της.

Ἡ λευκὴ ἀκόσμητη κεραμικὴ ποὺ χρησιμοποιεῖται στὴν πόλη τῆς φάσης IIIβ, δὲν ξεχωρίζει εὐκόλα ἢ ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ἡ ἴδια περίπου μὲ τὴ λευκὴ ἀκόσμητη κεραμικὴ τοῦ τύπου VI. Τὰ σχήματα ὅμως τῶν ἀγγείων δὲν εἶναι τώρα τόσο λεπτοκαμωμένα ὅσο ἐκεῖνα ποὺ χρησιμοποιοῦνται στὴ φάση II τῆς πόλης καὶ ἔχουμε καὶ λιγοστὰ μελανόβαφα ποὺ μόλις κατεβαίνουν μέσα στὶς ἀρχὲς τοῦ 3ου π.Χ. αἰώνα.

Μιὰ ἐξίσου φτωχὴ καὶ ἀραιοκατοικημένη πόλη (;) συνέχισε τὴν ἀδύναμη ζωὴ της ἐπάνω στὸ λόφο καὶ κατὰ τὴ διάρκειά της «*pacis romanae*» (φάση IIIα). Πολλὰ κομμάτια ἀπὸ τοίχους ποὺ εἶναι διαφορετικὰ κτισμένοι καὶ ἔχουν ἄλλη κατεύθυνση σὲ σχέση μὲ τὶς κατόψεις τῶν σπιτιῶν τοῦ 4ου π.Χ. αἰ. (βάθος 0.20 μ.) καὶ κυρίως τὸ «κτίριο τῆς ἐπιφάνειας» στὸν τομέα III, ἀνήκουν σ' αὐτὴ τὴ φάση. Μὲ βάση τὰ λιγοστὰ κεραμικὰ εὐρήματα: δύο κομμάτια ἀπὸ «χυτὰ» λυχνάρια τῶν μέσων τοῦ 1ου μ.Χ. αἰ., μερικὰ κομμάτια ἀπὸ κοκκινωπὰ ρωμαϊκὰ πινάκια ποὺ χρονολογοῦνται ὡς τὰ μέσα τοῦ 2ου, θραύσματα ἀπὸ ἓνα γυάλινο ἀγγεῖο, καμωμένο μὲ τὴ μέθοδο τοῦ φουσημάτος, κομμάτια ἀπὸ χοντροκαμωμένους στρωτήρες καὶ πολὺ ἀδύναμους καλυπτῆρες —κεραμίδες στέγης— ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς Τετραρχίας¹, τὸ χάλκινο ἀσφάλιο τοῦ Βαλεντινιανοῦ (364 - 367 μ.Χ. Πίν. 91, 9A-B), χρονολογοῦνται τὰ κομμάτια τῶν τοίχων αὐτῶν κλιμακωτὰ ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 1ου μ.Χ. αἰ. ὡς τὰ πρῶιμα παλαιοχριστιανικὰ χρόνια. Τὰ συνοδεύουν ἀρκετὰ θραύσματα ἀπὸ πήλινους σωλῆνες (κιούνκια)² γιὰ ὕδρευση καὶ ὑποδηλώνουν ὅτι ἡ πόλη στὰ δύο (;) τελευταῖα στάδια τῆς ζωῆς της τροφοδοτοῦνταν μὲ πηγαῖα νερά. Καμιά ὥστόσο γραμμὴ ὕδρευσης δὲν βρέθηκε στὴ θέσιν της. Οἱ σωλῆνες αὐτοὶ σχετίζονται ἴσως μὲ τὸ ὕδραγωγεῖο ποὺ ἀναφέρει ὁ Ἀθ. Σακελλάριος³.

Δυστυχῶς τὰ κομμάτια ἀπὸ τὰ κιούνκια δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ χρονολογηθοῦν, ὅχι μονάχα στὴ δική μας πόλη, ἀλλὰ καὶ σὲ ἄλλες περιπτώσεις λ.χ. στὸ Κίτιον⁴. Στὴ Σάμο⁵ πᾶνε ὡς τὰ πρὶν ἀπὸ τὰ ἐλληνιστικὰ καὶ ρωμαϊκὰ χρόνια. Στὴν Ὀλυνθο καὶ Πέλλα ὡς τὸν 4ο π.Χ. αἰ. Ἡ παρουσία τους κάνει μεγάλη ἐντύπωση, ὅταν βρίσκονται σχεδὸν στὴν ἐπιφάνεια

1. Πίν. 79,1-24 καὶ εἰκ. 86 - 88.

2. Πίν. 79,25.

3. *Τὰ Κυπριακὰ* I², ὁ.π. 194.

4. Βλ. ἐδῶ σ. 11 σημ. 1.

5. Βλ. *Samos* XIV, 124.

τοῦ χωραφιοῦ καὶ ὅταν ἀναλογιστεῖ κανεῖς τὴ σημερινή γυμνότητα τοῦ «ἀναδρου» τόπου.

Στὸ σημεῖο πού τὸ μονοπάτι ἀπὸ τὴν Ἀθηαίνου καταλήγει στὴ νότια πλευρὰ τοῦ τομέα I, βρέθηκαν στὴν ἐπιφάνεια τοῦ χωραφιοῦ ἀρκετὰ ἐξαγωνικά πλακίδια ἀπὸ κάποιο μαρμαροθέτημα δαπέδου («opus sectile»), ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς ὀψιμῆς ἀρχαιότητος ἢ τὰ πρῶιμα παλαιοχριστιανικά¹.

Τότε (5ο ἢ 6ο αἰ. μ.Χ.) ὑψώθηκε ἐπάνω στὸ λόφο, δυτικὰ ἀπὸ τὸν τομέα I, καὶ μιὰ μικρὴ παλαιοχριστιανικὴ βασιλική, πού μὲ ἐντολή μας, τὴν ἀνέσκαψε καὶ τὴ μελέτησε ὁ κ. Χ. Ν. Μπακιρτζής². Ἡ δύναμη τῆς καινούργιας τότε πίστεως —ὁ ἐπίσκοπος τῆς γειτονικῆς Τριμυθοῦντος Σπυρίδων μετέχει στὴν Α΄ Οἰκουμενικὴ Σύνοδο τῆς Νικαίας (325) μαζί μὲ δύο ἄλλους ἐπισκόπους Κύπρου, τὸν Ἰλαρίωνα καὶ τὸν Ἐπιφάνιο— ἴσως νὰ ἐνίσχυσε καὶ τὴν ἀδύναμη ὡς τότε ζωὴ ἐπάνω στὸ λόφο, πού ἔφθινε, ὥσπου νὰ ἐκλείψει, ὅπως φαίνεται, ὁλότελα στὸ τέλος τῆς ἴδιας ἐποχῆς, μὲ τὴν κατάληψη ἴσως τῆς Κύπρου ἀπὸ τοὺς Ἀραβες τοῦ Μωαβία (648).

Στὴ βασιλικὴ βεβαιώνονται ἀνασκαφικά, τρεῖς ἀλλεπάλληλες ἐποχές. Γιὰ τὸν οἰκισμὸ στὰ παλαιοχριστιανικά χρόνια δὲν ξέρουμε τίποτε ἄλλο. Ὅπως σωστὰ παρατηρεῖ ὁ Ἀθ. Σακελλάριος³ «ἐρείπια νεωτέρων χρόνων δὲν ὑπάρχουσι καὶ φαίνεται ὅτι ἡ πόλις ἐκπαλαί κατεστράφη».

Καθόλο τὸ μακρόχρονο αὐτὸ διάστημα ἀπὸ τὰ 300 περίπου π.Χ. ὡς τὰ πρῶιμα παλαιοχριστιανικά χρόνια, γινόταν ἐπάνω στὸ λόφο, κατὰ κάποιο πρωτόγονο τρόπο, καμίνευση χαλκοῦ, πράγμα πού βεβαιώνεται ἀπὸ τὰ πολλὰ κατάλοιπα πρασινωπῆς καμινίας καὶ πολλὲς σκουριές⁴. Δουλειὰ πού δὲν μπορούμε νὰ τὴ βεβαιώσουμε γιὰ τὴν παλαιότερη φάση I τῆς ζωῆς τῆς πόλης (βλ. πίνακα), γιατί δὲν πετύχαμε ἀτάραχο στρῶμα πού νὰ διαφύλαξε τίποτε περισσότερο ἀπὸ ὄστρακα χωρὶς κατάλοιπα ἐρειπίων. Ἡ ἐργασία αὐτὴ βεβαιώνεται στὸ γειτονικὸ «Παμπουλάριν τῆς Κουκκουρίνας»⁵ ἀπὸ τὴ μέση ἐποχὴ τοῦ χαλκοῦ στὴν Κύπρο. Σὲ ἄλλους τόπους φυσικά ἀπὸ ἀκόμη παλαιότερα χρόνια.

Τὸ πρόβλημα εἶναι πόσο νωρίτερα ἀπὸ τὸ 325 π.Χ. θὰ χρονολογήσουμε τὴ θεμελίωση τῶν τοίχων τοῦ σπιτιοῦ I καὶ τῶν ἄλλων σύγχρονων τοῦ οἰκοδομῶν. Εἰπώθηκε ὅτι στὸ βάθος τῶν ἀρχαίων τάφρων πού σκάφτηκαν

1. Π. Ἀσημακοπούλου - Ἀτζακά, *Ἡ τεχνικὴ opus sectile στὴν ἐντοίχια διακόσμηση* (1978) 84 καὶ πίν. 40β, δάπεδο βασιλικῆς Κουρίου.

2. Βασιλικὴ στοὺς «Γιόρκους» ΒΑ τῆς Ἀθηαίνου, *RDAC* 1976, 200 κέ.

3. *Τὰ Κυπριακά I* (Ἀθῆναι 1855) 190.

4. Βλ. ἐδῶ σ. 23, Πίν. 90, I-6, σ. 134.

5. Βλ. ἐδῶ σ. 152 σημ. 3 καὶ E. Oberhummer, *Die Insel Cypern* (1903) 177.

για τὴ θεμελίωση τῶν τοίχων κυρίως τοῦ σπιτιοῦ I, ποὺ διάλυσαν οἱ πετροκόποι, ὅπως καὶ κάτω ἀπὸ τὰ δάπεδα μερικῶν δωματίων ἢ τμημάτων ποὺ κατοικήθηκαν ὡς τὸ τέλος τοῦ 4ου π.Χ. αἰ. (τετράγωνο μ'-ν'-20-22 στὸν τομέα I), βρέθηκαν ὄστρακα ἀπὸ τὴν ἀκόσμητη καὶ γραπτὴ κεραμικὴ τῆς κυπροαρχαϊκῆς II ἐποχῆς (600 - 475 π.Χ.), ὅπως καὶ ἀπὸ τὴν κυπροκλασικὴ I (475 - 400 π.Χ.). Ἔτσι τὰ δύο μεγάλα οἰκοδομήματα, σπίτι I καὶ οἰκοδομικὸ συγκρότημα II, ὅπως καὶ μερικὰ ὑπολείμματα ἀπὸ τοίχους ἢ τμήματα σπιτιῶν τῆς πόλης II, ποὺ εἶναι γιὰ μᾶς τὰ πρῶτα δείγματα τῆς ἰδιωτικῆς κυπριακῆς ἀρχιτεκτονικῆς¹, ἔχουν πίσω τους μιὰ ἀρκετὰ μακρόχρονη ζωὴ καὶ ἀρχιτεκτονικὴ παράδοση ἢ χρῆση.

Ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ τὰ ἀλλεπάλληλα δάπεδα τῶν δωματίων, τὰ σπίτια αὐτὰ χρησιμοποιήθηκαν τουλάχιστον σὲ δύο ἀλληλοδιαδοχικὲς ἐποχὲς ποὺ δὲν ἀπέχουν χρονικὰ καὶ πολὺ μεταξύ τους, κυπροκλασικὴ I (475 - 400 π.Χ.) καὶ κυπροκλασικὴ II (400 - 325 π.Χ.). Κι ἀπὸ τὴν ἄλλη τὸ πρὶν ἀπὸ τὸ διπλασιασμὸ λιθολόγημα τοῦ τμήματος τοῦ ἀνατολικοῦ περιβόλου τῆς πόλης ποὺ ἀποκαλύφθηκε, μπορεῖ νὰ θεμελιώθηκε στὸ τέλος τῆς κυπροαρχαϊκῆς II - ἀρχὴ κυπροκλασικῆς I ἐποχῆς.

Ὅπως εἰπώθηκε στὴν ἐπὶ μέρους περιγραφή τῶν ἐρειπίων, ἡ ἀρχιτεκτονικὴ καὶ ἡ δομικὴ τῶν σπιτιῶν αὐτῶν εἶναι πολὺ ἀπλή. Λίθινα θεμέλια, πλίνθινες ἀνωδομές. Οἱ ἐσωτερικὲς ὀψεις τῶν τοίχων τους φαιδρύνονταν ὥστόσο μὲ χρωματιστὰ κονιάματα. Ἐνα - δύο ἀρχιτεκτονικὰ θραύσματα ἔχουμε ἀπὸ ἓνα ἐλικωτὸ κυπριακὸ ἐπίκρανο παραστάδας (;) καὶ μερικοὺς κανόνες ἀπὸ ἰωνικὸ κυμάτιο (Πίν. 84, 10-11. Πίν. 86,7. Πίν. 88,5). Τὰ τελευταῖα κομμάτια βγῆκαν ἀπὸ τὴν ἐπίχωση τῆς ἀρυκρήνης καὶ δὲν ξέρουμε καθόλου ποῦ ἦταν ἀρχικὰ στημένα.

Εἶναι πιθανὸ ἐπάνω σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο τοῦ λόφου (τομέα I) καὶ φυσικὰ ὄχι γιὰ λόγους νεωτεριστικούς, ἀλλὰ γιὰ λόγους ἀνάγκης, νὰ ἐφαρμόστηκε τὸ σύστημα τῆς κοινοτοιχίας - μεσοτοιχίας, γιὰτὶ ἡ ζωὴ γενικὰ μέσα στὰ «χαμόσπιτα» ἦταν κατὰ τὰ ἄλλα πάρα πολὺ πρωτόγονη.

Ξεχωρίζουν σὲ μερικὰ σημεῖα τῶν ἀπλῶν αὐτῶν σπιτιῶν πῆλινες «ἐστίες» ποὺ τίς ἔπλαθαν ἐπὶ τόπου. Χρησιμοποιοῦσαν γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ καὶ μεγάλα τμήματα ἀπὸ πιθάρια καὶ ἄλλα μεγάλα σχήματα.

Ἀπὸ τὰ στολίδια τῶν σπιτιῶν αὐτῶν (φάση II) δὲν λείπουν τὰ ἐράσματα πῆλινα εἰδῶλια ἢ λίθινα ἀγαλμάτια ποὺ ἦταν κατὰ κανόνα στηρίγματα γιὰ θυμιατήρια («καπνιστήρια»), πολὺ συνηθισμένα λατρευτικὰ σκεύη

1. P. Dikaios, «A conspectus of Architecture in ancient Cyprus», *Κυπριακαὶ Σπουδαὶ* 24 (1960) 23 κέ.

στην Κύπρο γενικά και πού συνδέονται ειδικά με τη λατρεία της «γολγίας» θεάς.

Τò γεγονòς òτι àπο τὴν «ἐντόπια» λευκὴ ἀκόσμητη κεραμικὴ τύπου VI καὶ VII δὲν ἔχουμε ὁλόκληρα σχήματα àπο μεγάλα ἀγγεῖα, σημαίνει ἴσως òτι τὰ σπίτια αὐτὰ ἐκκενώθηκαν λίγο πρὶν ἢ ἀμέσως μετὰ àπο τὴν καταστροφὴ τοῦ 306 - 294 π.Χ., καὶ ἐπάνω στὰ ἐρείπιά τους μετὰ ἐπικάθησαν οἱ χωρὶς σχέση καὶ σχέδιο μετὰ τὰ προηγούμενα σπίτια πρόχειρες οἰκοδομές.

Στὰ σπίτια ὅλων τῶν ἐποχῶν κοινὰ λίθινα σκεύη σὲ διάφορα μεγέθη καὶ σχέδια ἦταν οἱ σκαλισμένες στὸν ἥμερο λίθο λεκάνες, ἀπλές ἢ καὶ κάπως καλύτερες, φορητὲς καὶ μὴ, πού βρέθηκαν παντοῦ. Χρησιμοποιήθηκαν ἀκόμη καὶ σὰν δομικὸ ὑλικὸ (Πίν. 10β). Μιὰ πελώριον διαστάσεων γούρνα ἢ γουδι βρίσκεται στὴν ἀρχικὴ θέση τῆς καὶ γύρω τῆς σώζεται τὸ κονίαμα τοῦ δαπέδου πού κάλυπτε ἀρχικὰ ἓνα μέρος μονάχα τοῦ χώρου (Πίν. 11α-β). Στὸν τομέα III ἔχουμε μιὰ μεγάλη λαρνακοειδὴ λεκάνη μετὰ ροὴ στὴ μιὰ στενὴ πλευρὰ τῆς, πού δὲν ξέρουμε ποῖος ἦταν ὁ προορισμὸς τῆς. Βέβαιο εἶναι ὅτι βρίσκεται σὲ κάποια σχέση μετὰ ἓνα μικρὸ κτιστὸ κανάλι (Πίν. 33β).

Στὸ κατώτατο στρώμα πού βρίσκεται σχεδὸν ἐπάνω στὸ φυσικὸ, παρθένο ἔδαφος, ἐπάνω στὸ «ντενιὸ ἢ κόννο», καὶ σύρριζα μετὰ τὸ μεγαλύτερο βάθος τῶν τάφρων πού ἀνοιζαν γιὰ νὰ θεμελιώσουν τοὺς τοίχους τοῦ σπιτιοῦ I, τοῦ οἰκοδομικοῦ συγκροτήματος II καὶ μερικοὺς ἄλλους, πού θὰ πρέπει νὰ εἶναι σύγχρονοὶ τους ἢ βεβαιώνουν ὑπολείμματα σύγχρονων σπιτιῶν, ἔχουμε τὸ πιὸ πρῶμο γιὰ τὴν πόλη μας εἶδος τῆς λευκῆς ἀκόσμητης κεραμικῆς τῶν τύπων V καὶ VI, πού πολὺ δύσκολα ξεχωρίζουν, ἀλλὰ καὶ μεγαλύτερα κομμάτια àπο λευκὰ γραπτὰ ἀγγεῖα τύπου V καὶ VI (white painted V καὶ VI ware) καὶ δίχρωμα τύπου V τῆς κυπροαρχαϊκῆς II ἐποχῆς (600 - 475 π.Χ.). Στὸ τέλος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης (κυπροαρχαϊκῆς II) - ἀρχὴ κυπροκλασικῆς I, φαίνεται ὅτι θεμελιώθηκε τὸ πρὶν àπο τὸν διπλασιασμὸ λιθολόγημα τοῦ τμήματος τοῦ ἀνατολικοῦ περιβόλου πού ἀποκαλύφθηκε.

Στὰ περισσότερα πλούσια σὲ ὄστρακα —μεγάλα μέρη àπο ἀγγεῖα— àπο τὴν ἐποχὴ αὐτὴ, στὰ ἐλεύθερα àπο νεώτερες οἰκοδομὲς τετράγωνα (Τομ. III, τ.0-Δ-10, 1971. Παρένθ. Πίν. Β) καὶ àπο τὸ κατώτερο στρώμα τους δὲν βρέθηκε ὥς τὸ βάθος 1.50 μ. κατὰ μέσο ὄρο, κανένα ἐκτὸς àπο τὸν παλαιότερο περίβολο οἰκοδομικὸ κατάλοιπο, ἐρείπιο ἢ οἰκοδόμημα, πού θὰ μπορούσε νὰ ἀνήκει στὴν ἐποχὴ τῶν ὀστράκων καὶ πού θὰ μαρτυροῦσε ἔτσι κατασκευὴ àπο τὴν περίοδο ἐκείνη (φάση I) τῆς πόλης μας.

Ἐπειδὴ μερικὰ ὄστρακα εἶναι ἴσως ἀκόμη ἀρχαιότερα (Πίν. 46,33

καὶ 48,38.13-16) ἢ μποροῦν νὰ ἀναχθοῦν στὴν κυπρογεωμετρικὴ III καὶ τὴν κυπροαρχαϊκὴ I ἐποχὴ (700 - 600 π.Χ.), θὰ μποροῦσε ἴσως, ἂν συνεχίζονταν οἱ ἐργασίες μας, νὰ βεβαιωθεῖ καὶ κάποιο οἰκοδομικὸ κατάλοιπο ἀκόμη παλαιότερο. Καὶ ἀκόμη ἀπὸ τὴ μία καὶ μόνη σειρὰ τῶν λίθων ποὺ ἀπέμεινε ἀπὸ τὰ θεμέλια τῶν σπιτιῶν ποὺ κατεδαφίστηκαν (τομέας III) γιὰ νὰ διπλασιαστεῖ ἓνα μέρος ἀπὸ τὸ λιθολόγημα τοῦ ἀνατολικοῦ περιβόλου, λίγο πρὶν ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 4ου π.Χ. αἰ., δὲν μποροῦμε νὰ τὰ χρονολογήσουμε. Ὑποθέτουμε μονάχα πὼς τὰ σπίτια αὐτά, ὅπως καὶ τὰ ἐρείπια ποὺ διατηρήθηκαν μέσα στὰ βαθύτερα στρώματα γιὰ τὴν ἐνίσχυση τοῦ περιβόλου, στὰ σημεῖα ἀμέσως ἐσωτερικὰ ἀπὸ τὴν πυλίδα, ἀνήκουν στὴ φάση I τῆς πόλης μας.

Ἡ ζωὴ ὥστόσο ἐπάνω στὸ λόφο Γιόρκους θὰ πρέπει νὰ εἶχε ἀρχίσει ἀκόμη νωρίτερα καὶ ἀπὸ τὴν κυπροαρχαϊκὴ I περίοδο (700 - 600 π.Χ.), γιὰτὶ μέσα στὰ χώματα ποὺ θὰ πῆραν ὄχι ἀπὸ κάπου ἄλλοῦ ἢ ὄχι ἀπὸ κάπου μακριὰ γιὰ νὰ στρώσουν τὸ δάπεδο ἐνὸς ὑπολείμματος ἀπὸ δωμάτιο τοῦ 4ου π.Χ. αἰ. (ἀμέσως κατὰ τὰ ἀνατολικά τοῦ σπιτιοῦ I), βρέθηκε ὁ δίσκος ἀπὸ ἓναν ψευδόστομο ἀμφορέα «πρωτόλευκου» τύπου (Πίν. 52, 5.1. Εἰκ. 33), ποὺ χρονολογεῖται πρὶν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς κυπρογεωμετρικῆς I ἐποχῆς, γύρω στὸ δεῦτερο τέταρτο τῆς 11ης ἐκατονταετίας π.Χ. ἢ λίγο πρὶν ἀπὸ τὸ 1050 π.Χ.

Ἐνα κομμάτι ἀπὸ μιὰ διχαλωτὴ λαβὴ τῆς κεραμικῆς τῆς ὁμάδας μὲ λευκὸ ἐπίχρισμα II (white slip II ware) βρέθηκε στὸν τομέα I, τ. 0-A-18 (1/70, Πίν. 51, I.1) καὶ χρονολογεῖται πρὶν ἀπὸ τὸ 1230 π.Χ., ποὺ εἶναι τὸ τέλος τῆς ὕστερης Ib ἐποχῆς τοῦ χαλκοῦ στὴν Κύπρο. Δύο ἄλλα μικρότερα κομμάτια ἀπὸ τὴν ἴδια ὁμάδα κεραμικῆς, μὲ λευκὸ ἐπίχρισμα I (white slip I ware) βρέθηκαν στὰ διαλυμένα πλιθάρια τοῦ πυρήνα τοῦ πύργου Α' (Πίν. 63, II.1) τὸ ἓνα καὶ τὸ ἄλλο (Πίν. 63, II.2) στὸν τομέα III, τ. Γ-32-34, ὅπου κατεδαφίστηκαν τὰ σπίτια γιὰ νὰ διπλασιαστεῖ μὲ τὸ ὑλικό τους τὸ πάχος τοῦ λιθολογήματος τοῦ τείχους. Χρονολογοῦνται ἀπὸ τὰ 1400 - 1300 π.Χ., στὴν ὕστερη ἐποχὴ τοῦ χαλκοῦ στὴν Κύπρο IIa. Ἐνα μικροσκοπικὸ τέλος μυκηναϊκὸ κομμάτι ὑστεροελλαδικῆς IIIb ἐποχῆς, βρέθηκε στὸν τομέα I, τ. A-16-18 (6/70, Πίν. 52, 6) καὶ χρονολογεῖται ἀπὸ τὰ 1190 - 1150 π.Χ.

Ὅσο μικροσκοπικὰ καὶ ἐλάχιστα κι ἂν εἶναι τὰ κεραμικὰ αὐτὰ κατάλοιπα, εἴμαστε ὄχι μονάχα ὑποχρεωμένοι νὰ μὴν τὰ ἀγνοήσουμε, ἀλλὰ καὶ νὰ προσπαθήσουμε νὰ δοῦμε ποῦ μπορεῖ νὰ μᾶς ὀδηγήσουν.

Ἐνῶ στὴν Κύπρο «τὰ πάντα εἶναι μεστὰ» ἀπὸ τὴ λατρεία τῆς Ἀφρο-

δίτης, εἶναι γνωστὸ πὼς δύο σημεῖα προβάλλουν στὸ νησί ὡς κύριες «ἔδρες» τῆς λατρείας αὐτῆς, ἔτσι ποὺ καὶ τὰ ἐπίθετα *παφία* καὶ *γολγία* (θεὰ) ἔχουν ἀντικαταστήσει πιά τὸ ὄνομα τῆς θεότητας, ποὺ καὶ στίς δύο περιοχὲς ἀναφέρεται καὶ ἀπλῶς ὡς «ἄνασσα»¹.

Μὲ βάση τὶς σχετικὲς εἰδήσεις θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ χαρακτηρίσει τὴν Πάφο ὡς κύρια ἔδρα τῆς περισσότερο ἐλληνικῆς λατρείας μιᾶς παλαιότερης ἐντόπιας θεότητας τῆς γονιμότητας, ποὺ ταυτίστηκε μὲ τὴν Ἀφροδίτη, εἴτε γιατί στὸ θ ἤδη τῆς Ὀδύσσειας (στ. 363) ἀναφέρεται τὸ ἐκεῖ *τέμενος καὶ ὁ θυήεις βωμός* της, εἴτε γιατί ὡς οἰκιστὴς τῆς ἐλληνικῆς Πάφου καὶ ἱδρυτὴς τοῦ ἱεροῦ της φέρεται, στίς ἐλληνικὲς παραδόσεις γιὰ τὸν ἀποικισμό τῆς Κύπρου, ὁ Ἀγαπήνωρ ἀπὸ τὴν Ἀρκαδία². Ἀντίθετα ὅμως, ὄχι μονάχα ἀπὸ τὸ ἴδιο χωρίο τοῦ Πausanias, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἄφιξη στὴ *γαῖαν θεᾶς Γόλγων ἀνάσσης* τοῦ Κηφέα καὶ τοῦ Πράξανδρου, οἱ Γόλγοι παραμένουν καὶ μετὰ τὴν ἀποικιακὴ κίνηση «ἔδρα» τῆς περισσότερο ἀνατολίτικης λατρείας τῆς ἰδίας θεότητας³. Ἡ λατρεία τῆς «γολγίας» θεᾶς καὶ πρὶν καὶ μετὰ τὸν ἀποικισμό παραμένει ἔτσι περισσότερο ἐντόπια.

Τὴν ἀντίθεση αὐτὴ θέλησαν νὰ ἐξουδετερώσουν παλαιότερα καὶ χωριστὰ οἱ F. Münter, *Der Tempel der himmlischen Göttin zu Paphos* (Copenhagen 1824) καὶ R. Neubauer, *Der angebliche Aphroditentempel zu Golgoi und die daselbst gefundenen Inschriften in kyprischer Schrift, Comm. Th. Mommseni* (Berlin 1877) 673 - 693, καὶ θέλησαν νὰ τοποθετήσουν τοὺς Γόλγους στὴν περιοχὴ τῶν Κουκλιῶν (Πάφου).

Ὅσο γιὰ τὴν ἐνδεχόμενη παρατήρηση ποὺ ἔχει κιόλας γίνει, ὅτι ἡ πληροφορία γιὰ τὴν ἱδρυση τῆς λατρείας στὴν Πάφο ἀνταποκρίνεται σ'

1. Hill, H.C. I, 55 κέ. *Reallex. für Antike u. Christentum*, herausgeg. von Th. Klauser, III (Stuttgart 1957) σ.λ. *Cyprus*, 486 κέ., II, *Kulte u. Heiligtümer* (E. Kirsten). O. Masson, «Cultes indigènes, cultes grecs et cultes orientaux à Chypre», στὸν τόμο: *Éléments orientaux dans la religion grecque ancienne, Colloque de Strasbourg 22-24 mai 1958* (1960) IX, 129 κέ., 130 καὶ σημ. 4 ἡ παλαιότερη βιβλιογραφία. J. Karageorghis, *La grande Déesse de Chypre et son culte* (Lyon 1977) 220-224.

2. Πausanias VIII,5,2 ...Πάφον τε Ἀγαπήνωρ ἐγένετο οἰκιστὴς καὶ τῆς Ἀφροδίτης κατεσκευάσατο ἐν Παλαιπάφῳ τὸ ἱερόν· τέως δὲ ἡ θεὸς παρὰ Κυπρίων τιμὰς εἶχεν ἐν Γολγοῖς καλουμένῳ χωρίῳ.

3. Λυκόφρων, Ἀλεξάνδρα, στίχ. 586 κέ.: Κηφεὺς δὲ καὶ Πράξανδρος, οὐ νανκληρίας / λαῶν ἄνακτες, ἀλλ' ἀνώνυμοι σποραὶ / πέμπτοι τέταρτοι γαῖαν ἴξονται θεᾶς / Γόλγων ἀνάσσης, ὧν ὁ μὲν Λάκων ὄχλον / ἄγων Θεράπνης, θάτερος δὲ ἀπὸ Ὀλένου Δύμης τε, Βονπραΐσι/ησιν ἡγεμὼν στρατοῦ. Πρβ. καὶ σχόλια εἰς Λυκόφωνα 586: ἦν δὲ Κηφεὺς ἐξ Ἀχαΐας, ὁ δὲ Πράξανδρος ἐκ Λακεδαιμόνος, καὶ οὗτοι παρεγένοντο εἰς Κύπρον, ὡς φησὶ Φιλοστέφανος [εἰς] τὴν γῆν παραγενήσονται τῆς θεᾶς Ἀφροδίτης, τῆς βασιλίσσης τῶν Γόλγων. Εἰς 589: Γόλγοι τόπος καὶ ἔθνος Κύπρου. θεᾶς δὲ τῆς Ἀφροδίτης. Γιὰ τὶς ἀποικίαις τῶν Λακόνων βλ. Στράβωνα XIV, 602: Λάπαθος καὶ Κερύνεια, Λακόνων κτίσμα καὶ Πραξάνδρου. W.H. Engel, *Kypros* 1 (Berlin 1841) 222· II, 81 καὶ 290 γιὰ τὴ λατρεία τῆς θεᾶς ποὺ τὴ θέση της δὲν τὴν γνωρίζουν ἀκόμη. Κ. Χατζηγιάννου, Ἡ ἀρχαία Κύπρος εἰς τὰς ἐλληνικὰς πηγὰς Α' (1971) 58,21 κέ.· 64,24.

ένα ιστορικό γεγονός, στο δεύτερο δηλαδή αποικιακό ρεύμα των Ἑλλήνων - Ἀρκάδων¹ στη δυτική Κύπρο, θα πρέπει να παρατηρηθεῖ ὅτι τὸ ἴδιο ιστορικό γεγονός θα πρέπει να μνημονεύεται καὶ μετὰ τὴν ἄφιξη στὴν περιοχή τῶν Γόλγων (στὴ νότια Μεσαορία) τῶν Ἀχαιῶν μετὰ ἀρχηγὸ τὸν Κηφέα καὶ τῶν Λακῶνων μετὰ ἀρχηγὸ τὸν Πράξανδρο, ἀδιάφορο ἂν αὐτοὶ δὲν φέρονται ρητὰ ὡς ἰδρυτὲς ἀποικιῶν στὴν περιοχή μας, ἀλλὰ ὡς «εὐσεβεῖς», ὡς ποῦμε, «προσκυνητές». Ἡ Λάπηθος καὶ ἡ Κερύνεια εἶναι ἐκεῖθε ἀπὸ τὴ βόρεια Μεσαορία καὶ δὲν ἀπέχουν τόσο πολὺ ἀπὸ τὴν περιοχή τῶν Γόλγων, ὅσο ἡ Πάφος. Ἡ εἶδηση θα πρέπει ἔτσι να σημαίνει κίνηση τῶν Ἑλλήνων ἀποίκων πρὸς τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ νησιοῦ.

Ἐνῶ οἱ παραπάνω ἀναφερόμενοι ὡς «ἐπισκέπτες - προσκυνητές», ὅπως θα λέγαμε, δὲν ἱδρυσαν στὸ χῶρο τῆς λατρείας τῆς «γολγίας» θεᾶς καμιὰ ἀποικία, ξέρουμε ἀπὸ ἓνα «ἄπαξ λεγόμενον» τοῦ Στεφάνου Βυζαντίου, ὅτι ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἀποικίας τῶν Σικωνίων στὴν περιοχή μας λεγόταν Γόλγος².

Ἄν οἱ πληροφορίες αὐτές, οἱ ἐλληνικὲς δηλαδή παραδόσεις γιὰ τὴν ἱδρυση ἀποικιῶν στὴν Κύπρο, ἀπηχοῦν, κατὰ τὴ γνώμη ἢ τὴν ἐκτίμηση πάντοτε τῶν ἐρευνητῶν, ἱστορικὰ γεγονότα ἢ ἀποτελοῦν αἰτιολογικοὺς μύθους γιὰ μιὰ «ἀναδρομικὴ» προσέγγιση ὁρισμένων πόλεων, ἢ ἀξία τους δὲν ἀλλάζει, οὔτε καὶ ξεχωρίζουν εὐκόλα. «Ἡ ἀρχαιολογικὴ ἐρευνα ὅπως-δήποτε τις ὑποστήριξε πάρα πολὺ»³.

1. Τὸ δεύτερο ἀποικιακὸ ρεῦμα τῶν Ἑλλήνων στὴν Κύπρο ὁ Gjerstad (*SCE IV 2*, 428 κέ. καὶ *Opusc. Arch. (Rom)* 3(1944) 107 κέ., 121) τὸ τοποθετεῖ στὴν ὕστερη κυπριακὴ IIIb ἐποχὴ τοῦ χαλκοῦ, 12η ἑκατονταετία π.Χ. ἢ γύρω στὰ 1100 π.Χ. περίπου. Βλ. τοῦ ἴδιου καὶ στὸν ἴδιο τόμο: «The Initial Date of the Cyp. Iron Age», 87. Ὁ Catling (*CAH*, fasc. 43(1966)72· *CAH*³, 2, 215 καὶ «Patterns of Settlement in Bronze Age Cyprus», *Opusc. Athen.* 4(1963) 144) ἀπὸ τὸ τέλος τῆς 13ης ἑκατονταετίας π.Χ. καὶ ὡς τὸ τέλος τῆς ὕστερης ἐποχῆς τοῦ χαλκοῦ στὴν Κύπρο. Ἡ M. Yon (*Salamine de Chypre II, La tombe I*, 96) στὴν ὕστερη IIIb ἐποχὴ τοῦ χαλκοῦ στὴν Κύπρο, στὶς ἀρχὲς τῆς 12ης ἑκατονταετίας π.Χ.

2. Στέφανος Βυζάντιος σ.λ. *Γολγοί, πόλις Κύπρου ἀπὸ Γόλγον τοῦ ἡγησαμένου τῆς Σικωνίων ἀποικίας. λέγεται καὶ Γόλγιον οὐδετέρως, ἀφ' οὗ γολγία ἢ Ἀφροδίτη, τὸ ἐθνικὸν Γόλγιος, Γολγία, Γόλγιον. Χατζηνωάννου, δ.π. Α'*, 66,28.

Σύμφωνα μετὰ μιὰ ἄλλη πληροφορία, ποὺ θα πρέπει νὰ προέρχεται ἀπὸ ἓνα τοπικὸ κυπριακὸ μῦθο καὶ ποὺ εἶναι σημαντικὴ, γιὰ τὸν ἓνα ἀπὸ τοὺς δύο κύριους τόπους τῆς λατρείας τῆς θεᾶς, ὁ ἐπώνυμος ἥρωας τῆς πόλης μας εἶναι γιὸς τοῦ Ἀδωνι καὶ τῆς ἰδίας τῆς θεᾶς Ἀφροδίτης (*Scholia in Theocritum vetera*, ed. C. Wendel, σ. 314, στὸ εἰδύλλιο 15, 100 - 101: *Δέσποιον*, ἢ *Γολγῶς τε καὶ Ἰδάλιον ἐφίλησας*... Ἀφροδίτα: πόλις Κύπρου ὠνομασμένη ἀπὸ Γολγοῦ τινος τοῦ Ἀδωνίδος καὶ τῆς Ἀφροδίτης. Ἰδάλιον δὲ πόλις Κύπρου.

Ἡ πληροφορία αὐτὴ δὲν ἀντιτάσσεται στὴν ἄλλη ποὺ φέρνει τὸν Γόλγο ὡς ἡγησάμενον τῆς Σικωνίων ἀποικίας, ἀλλὰ ἀποτελεῖ μιὰ προσπάθεια προφανῶς νὰ δεθοῦν ἡ λατρεία καὶ ὁ τόπος ἀμεσότερα μετὰ τὴ θεότητα. Ὅπως καὶ δείχνουν τὴν καθολικότητα ἢ τὴν ἐπιβολὴ τῆς λατρείας σ' ὅλο τὸ νησί, τὸ σχόλιο στὸ Λυκόφωνα, δ.π. 589: *Γόλγοι τόπος καὶ ἔθνος Κύπρου, θεᾶς δὲ τῆς Ἀφροδίτης*, καὶ ἡ πληροφορία τοῦ Ἰωάννου Ζωναρᾶ: *Γολγοί· οἱ Κύπριοι* (Λεξ. ἐκδοσὴ², S.A.H. Tittmann, Hakket, Amsterdam 1967).

3. Catling, *CAH*, fasc. 43(1966)73· *CAH*³, 2, 216. Einmann, *Kypros und die Ursprung des Aphrodite Kultus*, Abh. Petersburger Akademie (1886)38,58. Beloch, *Griechische Geschichte I*, 2² (1913) 106. Gjerstad, *SCE IV 2*, 428 καὶ σημ. 2· *Opusc. Arch. (Rom)* 3 (1944) 107 κέ., 121.

Καὶ ἡ πληροφορία γιὰ τὸν ἀποικισμό τῶν Σικωνίων στοὺς Γόλγους θὰ πρέπει νὰ ἀνάγεται στὰ χρόνια τῆς ὕστερης ἐποχῆς τοῦ χαλκοῦ στὴν Κύπρο, μιὰ πὺ δὲν ἔχουμε καμιὰ ἀποικιακὴ κίνηση στὴν πρώιμη ἐποχὴ τοῦ σιδήρου¹. Ἔτσι δὲν μποροῦμε νὰ βγάλουμε ἀπὸ τὸ ὅλο σχῆμα τοὺς Γόλγους. Κι ὕστερα, ὅπως θὰ ἰδοῦμε ἐδῶ παρακάτω, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἐλάχιστα παλαιότερα ὄστρακα τῆς ἀνασκαφῆς μας ἐπάνω στὸ λόφο Γιόρκους, ἔχουμε φορεῖς μυκηναϊκῆς κεραμικῆς τῆς ομάδας IIIc στὸ γειτονικὸ στὸ λόφο μας «Παμπουλάριν τῆς Κουκκουνίνας».

Εἶναι βέβαια γεγονὸς ὅτι οἱ Σικωνιοὶ δὲν εἶχαν κανένα πολιτικὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν Κύπρο, οὔτε καὶ ξέρουμε καμιὰ ἄλλη ἀποικία τους. Ἄν δεχτοῦμε ὅμως ὅτι κάποια μεταγενέστερη προσπάθεια γιὰ ἀμοιβαία συσχέτιση τῆς σικωνίας καὶ τῆς κυπριακῆς λατρείας συνετέλεσε στὴ δημιουργία τῆς μυθολογικῆς παράδοσης γιὰ τὸν ἀποικισμό στοὺς Γόλγους², τότε προβάλλει ἀμέσως τὸ ἐρώτημα πόσο νεώτερη εἶναι ἡ προσπάθεια αὐτή.

Δὲν μποροῦμε ἔτσι νὰ ξέρουμε τί στέκει πίσω ἀπὸ μιὰ τέτοια παράδοση, ξέρουμε ὅμως ὅτι καὶ στὴ Σικώνα προεῖχε ἡ λατρεία τῆς Ἀφροδίτης (Παυσ. II, 10.4.11.8. Πρβ. καὶ τὸ περιστέρι ὡς ἐπίσημα τῶν νομισμάτων τῆς πόλης), ὅπως καὶ στὴν Κύπρο καὶ εἰδικὰ στὴν Πάφο καὶ στοὺς Γόλγους, κυριαρχεῖ ἡ λατρεία τῆς θεᾶς, πὺ ταυτίστηκε μὲ τὴν ἐλληνικὴ Ἀφροδίτη³.

Μιὰ ἔμμεση σχέση τῆς περιοχῆς τῶν Γόλγων μὲ τὴ Σικώνα, πὺ φέρεται ὡς μητρόπολη τῆς ἀποικίας στὴν πόλη μας, κερδίζουμε ἀπὸ τὴ μιὰ μὲ τὸ ἀρχαῖκὸ ἀνάγλυφο τῆς Χίμαιρας (6ος π.Χ. αἰ., Μητροπολιτικὸ Μουσεῖο τῆς Ν. Ὑόρκης, 74.51.2320. Masson, *BCH* 92, 1968, 384 καὶ εἰκ. 7), πὺ εἶναι σκαλισμένο ἐπάνω σὲ μιὰ «θρῆνυ», τῆς ἄλλοτε συλλογῆς Cesnola, γιὰ τὸ μυθολογικὸ αὐτὸ τέρας ἰδιαίτερα σχετίζεται μὲ τὴ Σικώνα, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη, μὲ τὰ νομίσματά της, πὺ ἔχουν γιὰ ἐπίσημα τὴν ἴδια τὴ Χίμαιρα (Masson, ὁ.π., σημ. 2 καὶ L. Lacroix, *Rev. Belge de Numism.* 1964, 39 καὶ σημ. 156).

Ἀπὸ τὴν ἀνάγνωση τῆς ἐπιγραφῆς ἐνὸς ὀστράκου πὺ βρέθηκε στὴν ἀνασκαφὴ μας (Πίν. 47, I) ὁ καθηγ. Ο. Masson παρατήρησε ὅτι τὸ κύριο ὄνομα ΠολίFας εἶναι συνηθισμένο στὴν Τεγέα.

Μιὰ ἔμμεση νύξη ἢ ἀντίστροφη συσχέτιση τοῦ τόπου μὲ τὴν Πελοπόννησο μᾶς παρέχεται μὲ τὴν πληροφορία πάλι τοῦ Στεφάνου Βυζαντίου

1. Catling, *CAH*, fasc. 43(1966) 72.

2. Gjerstad, *Opusc. Arch.* (Rom) 3(1944) 121.

3. Masson, «Cultes indigènes, cultes grecs et cultes orientaux à Chypre», ὁ.π. 134 καὶ 137.

πὸ στή λ. Ἡραία λέγει ὅτι «ἔστι καὶ πόλις Ἀρκαδίας, ἣ ἐλέγετο Σολογοργός, κεῖται δὲ κατὰ Μεσσήνην πρὸς Πελοπόννησον». Πρόκειται γιὰ τὴν Ἡραία τῆς Ἀρκαδίας, πὸ οἰκιστὴς τῆς ἦταν ὁ Ἡραιεύς, γιὸς τοῦ Λυκάονος (Παυσ. VII,26,1) καὶ πὸ τὸ προηγούμενο ὄνομά τῆς θυμίζει τὰ κυπριακὰ τοπωνύμια Σόλοι¹ καὶ Γολγοί. Ἡ συγγένεια αὐτὴ ἐπέτρεψε στὸν C. Bursian (*Geographie von Griechenland* 2, 255 καὶ σημ. 3) νὰ ὑποθέσει ὅτι πρόκειται γιὰ μιὰ σημιτικὴ ἀποικία ἀπὸ τὴν Κύπρο, πὸ ἀπὸ τὰ παράλια τῆς Ἡλείας ἔφτασε ὡς τὴν καρδιά τῆς Ἀρκαδίας καὶ ἱδρύσε ἔτσι ἐκεῖ τὴν πόλη, πὸ ἀργότερα ὀνομάστηκε Ἡραία. Ὁ Bursian ὑπέθεσε ἀκόμη ὅτι πρόκειται γιὰ μιὰ πόλη, ὅπου μεταφυτεύτηκε ἡ λατρεία τῆς κυπρίας Ἀφροδίτης καὶ πὸς ἡ θεά, μὲ τὸν ἐξελληνισμό τοῦ πληθυσμοῦ τῆς, ταυτίστηκε μὲ τὴν Ἡρα καὶ στάθηκε ἔτσι ἀφορμὴ γιὰ τὴ μετονομασία τῆς.

Στὸ δεύτερο τώρα συνθετικὸ τοῦ τοπωνυμίου Σολογοργός, ἔχουμε ἴσως ὄχι μονάχα τὴν ἐναλλαγὴ τοῦ γράμματος λ μὲ τὸ ρ, ὅπως ἀργότερα στὸν τύπο τοῦ νεοελληνικοῦ Γιόρκους, ἀλλὰ καὶ κάποια παρηχητικὴ σύγχυση τοῦ ὀνόματος τῆς πόλης μὲ τὸ ὄνομα τοῦ βασιλιᾶ τῆς κυπριακῆς Σαλαμίνας Γόργου².

Οἱ μυθολογικοὶ ἔτσι δεσμοὶ τῆς περιοχῆς τῆς πόλης μας μὲ τὴν Πελοπόννησο ἢ μὲ τὸ δεύτερο κύμα τῶν Ἑλλήνων ἀποίκων στὴν Κύπρο δὲν εἶναι καὶ τόσο ἀδύναμοι. Οἱ δεσμοὶ αὐτοὶ θὰ ὑποστηριχτοῦν ἀκόμη ἀμέσως ἐδῶ παρακάτω καὶ μὲ τὰ ἀρχαιολογικὰ δεδομένα. Καὶ θὰ μπορέσουμε ἀκόμη ἴσως νὰ ὑποστηρίξουμε καὶ μιὰ σχέση τοῦ τόπου μας καὶ μὲ τοὺς Ἑλλήνες ἀποίκους τοῦ πρώτου κύματος, πὸ ἦλθαν στὴν Κύπρο ἀπὸ τὴν Ἀνατολή, ἔτσι πὸ αὐτὴ βεβαιώνεται μὲ τὴν προηγούμενη ἀπὸ τὰ χρόνια τοῦ δευτέρου ἀποικιστικοῦ ρεύματος φάση τῆς μυκηναϊκῆς IIIb κεραμικῆς (πρὶν ἀπὸ τὴ 13η καὶ τὶς ἀρχὲς τῆς 12ης ἑκατονταετίας π.Χ.) στὸ γειτονικὸ στὸ λόφο Γιόρκους «Παμπουλάριν τῆς Κουκκουνίνας»³. Ὅσο κι ἂν ὁ Cattling (*Patterns*, ὁ.π., 144) δὲν δέχεται τὸν ἀποικισμό τῆς Κύπρου πρὶν ἀπὸ τὴ 12η ἑκατονταετία π.Χ. καὶ ἐρμηνεύει «τὸ πλῆθος τῆς μυκηναϊκῆς κε-

1. Γιὰ τοὺς Σόλους βλ. *The Princeton Encycl. of Class. Sites* (1976) σ.λ. *Soloi* (Nikolaou). Χατζηιωάννου, ὁ.π. Α', 16, 93, 12· 93, 12α, 152, 3.

2. Ἡροδ. V, 104. Hill, *H.C.* I, 115 καὶ σημ. 5. Γιὰ τὰ νομίσματα τοῦ βασιλιᾶ: *BMC* 24(1904) XC, 1. Πρβ. καὶ Χατζηιωάννου, ὁ.π. Α', 88, 94· 43, 2· 46 κέ.· Γοργία Ἀρτεμῖς, 25.1· Γοργία Ἀφροδίτη, 15, 25, 1.

3. Τὸ «Παμπουλάριν» ἀπέχει πολὺ λίγο ἀπὸ τὸ λόφο Γιόρκους. Ὁ Σακελλάριος τὸ γνωρίζει, γιὰ τὰ *Κυπριακά* I(1855)190 λέγει: «Μεταξὺ δ' Ἀθηνῶν εἰς τὸ καλούμενον Παμπουλάριν (λοφίσκον) καὶ εἰς αὐτοὺς ἔτι τοὺς Γόλγους πλῆθος κατ' αὐτὰς εὐρέθησαν ἀγγείων, ἅτινα οἱ ἀρχαῖοι εἰς τὰς κηδεῖας τῶν μετεχειρίζοντο, καὶ ἐκ τούτου συμπεραίνομεν ὅτι εἰς ἐκεῖνο τὸ μέρος ἐργαστήριον ὑπῆρχε πηλοποιίας· λέγεται δ' ἐνταῦθα ὅτι πρότερον καὶ τάφοι τινὲς εὐρέθησαν». Ἡ εἰδηση αὐτὴ βεβαιώνεται, γιὰ τὰ πολλὰ ἀγγεῖα πὸ βρέθηκαν στὴν ἀνασκαφὴ στὸ «Παμπουλάριν» ἔγιναν ἐπὶ τόπου (*BCH* 97, 1973, 657).

ραμικής πού βρέθηκε στις διάφορες τοποθεσίες της ύστερης κυπριακής εποχής του χαλκού, από το 1400 π.Χ. περίπου και έξης, ως αποτέλεσμα των εμπορικῶν ἐπαφῶν - ἀνταλλαγῶν, στις ὁποῖες χωρὶς καμιά ἀμφιβολία ὁ χαλκὸς ἔπαιξε σπουδαῖο ρόλο».

Ἡ ἔρευνα στὸ «Παμπουλάριν» ἄρχισε μὲ σωστικὲς ἀνασκαφὲς πού ἔκανε ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία τῆς Κύπρου καὶ ὕστερα μὲ τὶς συστηματικὲς πού ἔκανε τὸ Ἑβραϊκὸ Ἰνστιτοῦτο Ἀρχαιολογίας.

Ἡ πρώτη ἐγκατάσταση ἑνὸς μεταλλουργικοῦ (;) σταθμοῦ (πολιτιστικὴ φάση IV) στὴ μέση κυπριακὴ III - ὕστερη κυπριακὴ I ἐποχὴ τοῦ χαλκοῦ βεβαιώνεται ἤδη στὴ 16η - 15η ἑκατονταετία π.Χ. Ἡ ἀνθήση τῆς μεταλλουργικῆς δραστηριότητος βρίσκεται στὴν πολιτιστικὴ φάση II, στὸ τέλος τῆς 13ης καὶ ὡς τὰ μέσα τῆς 12ης ἑκατονταετίας π.Χ. (κυπριακὴ ὕστερη III ἐποχὴ τοῦ χαλκοῦ). Τότε ἐμφανίζονται νέα στοιχεῖα πού ἀποδίδονται σὲ κύματα ἀπὸ νεήλυδες ἀπὸ τὸν αἰγαῖο κόσμο¹. Ἀπὸ τὴν πολιτιστικὴ φάση III, ὕστερη III ἐποχὴ τοῦ χαλκοῦ στὴν Κύπρο, 14η - 13η ἑκατονταετία π.Χ., ἡ μεταλλουργικὴ δραστηριότητα εἶναι στενὰ δεμένη μὲ τὴ λατρεία², πού πρέπει νὰ ἔχει ἀνατολίτικες καταβολές.

Ἔτσι τὰ μυκηναϊκὰ ἀγγεῖα τῆς ομάδας IIIb (ὕστερη II ἐποχὴ τοῦ χαλκοῦ στὴν Κύπρο, 14η - 13η ἑκατονταετία π.Χ.), πού βρέθηκαν στὸ «Παμπουλάριν» (πολιτιστικὴ φάση III)³, θὰ πρέπει νὰ ἀντιστοιχοῦν μὲ τὸ πρῶτο ἀποικιστικὸ κύμα στὴν Κύπρο, πού ἤλθε ἀπὸ τὴν Ἀνατολή⁴, ἐνῶ τὰ μυκη-

1. *RDAC* 1958, 26 κέ. *BCH* 83(1959) 354. *AA*(1963) 526. H. W. Catling, «Patterns of Settlement in Bronze Age Cyprus», ὁ.π. 145, 155, 15 (μέση ἐποχὴ τοῦ χαλκοῦ στὴν Κύπρο) 161, 23 (ὕστερη ἐποχὴ τοῦ χαλκοῦ στὴν Κύπρο), ὅπου ἐκτός ἀπὸ τὸ «Παμπουλάριν» στὸν ἀριθ. 24 σημειώνονται καὶ ταφές στὴν τοποθεσία «Γάστρα». *BCH* 95(1971) 325-96(1972) 1064-1066-97(1973) 654, 656 καὶ 658. T. Dothan - A. Ben-Tor, «Excavations at Athienou, Cyprus, 1971-1972», ὁ.π. 201 κέ. καὶ κατάλογο ἀριθ. 116 γιὰ τὴν ἐκθεση πού ἔγινε στὸ Ἰσραηλινὸ Μουσεῖο, Ἱερουσαλὴμ, τὴν ἀνοιξή 1974.

2. *BCH* 97(1973) 658. *Israel Expl. Journal* 22, 205 καὶ εἰκ. 4, 6. A. Caubet, *La religion à Chypre dans l'antiquité* (1979) 13, εἰκ. 16 «ἀποθέτης μὲ μικκύλα ἀγγεῖα, ἀπὸ τὸν XIV ἕως τὸν XIII π.Χ. αἰ. in situ», ὕστερα κυπριακὴ ἐποχὴ τοῦ χαλκοῦ 1600-1200 π.Χ. Ἡ ἴδια, σ. 9, εἰκ. 8, ὑποστηρίζει ὅτι ἀνάμεσα στὸ νέο κύμα τῶν ἀποίκων Ἀχαιῶν πού ἐγκαταστάθηκαν στὴν Κύπρο τὸν XI π.Χ. αἰ. θὰ βρίσκονταν ἀσφαλῶς καὶ Κρήτες. Σ' αὐτοὺς θὰ πρέπει νὰ ἀποδοθεῖ ἡ ἀπεικόνιση τῆς καινούργιας μεγάλης κυπρίας θεᾶς πού κυριαρχεῖ ἀπὸ τὴν 1η π.Χ. χιλιετία ὡς τὴν κυπριακὴ ἀρχαϊκὴ ἐποχὴ. Ἡ θεὰ μὲ ὑψωμένα τὰ χέρια: Louvre AM 159, εἰκ. 8. Πρωτόλευκη γραπτὴ εἰδωλοπλαστικὴ γύρω στὰ 1100 π.Χ. Πρβ. καὶ σ. 24, εἰκ. 42, πῆλινο ἐδῶλιο 6ου π.Χ. αἰ. Louvre AM 249 καὶ πῆλινο ἐδῶλιο, *Ὁδηγὸς Θάσου* (1974) 166, εἰκ. 122. Πρβ. P. Åström, *Kalopsida*, 7.137. J. Karageorghis, ὁ.π. 115 κέ.

3. *Israel Expl. Journal*, ὁ.π., πίν. 50b. Κατάλογος ἐκθεσης, ὁ.π., εἰκ. στὴ σ. [19].

4. Πρόκειται γιὰ τὸ κύμα τῶν Ἑλλήνων ἀποίκων πού εἰσέβαλε στὴν ἀνατολικὴ Κύπρο προερχόμενο ἀπὸ τὴ Μ. Ἀσία καὶ ἀφοῦ μαζὶ μὲ τοὺς Ἑλλήνες ἀνακατεύτηκαν καὶ ἀνατολικά - συριακὰ καὶ «λεβαντοχαϊκά» στοιχεῖα. Μὲ τὸ κύμα ἐκεῖνο ἀντιστοιχοῦσε ἀπὸ τὴ μιά ἡ ἐλληνικὴ παράδοση «τῶν Νόστων» ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀλωση τῆς Τροίας καὶ ἀπὸ τὴν ἀλλή «οἱ κινήσεις τῶν λαῶν τῆς θαλάσσης», ὅπως τὶς ξέρουμε ἀπὸ τὰ ἀνατολίτικα κείμενα. Πρόκειται γιὰ τὸ τέλος τῆς 14ης καὶ τὶς ἀρχὲς τῆς 13ης ἑκατονταετίας π.Χ. (ὕστε-

ναϊκά αγγεία της ομάδας IIIc¹ (ύστερη III εποχή του χαλκού στην Κύπρο, τέλος της 13ης εκατονταετίας π.Χ. ως τα μέσα της 12ης εκατονταετίας π.Χ. -πολιτιστική φάση II), που βρέθηκαν στον ίδιο τόπο, θα πρέπει να αντιστοιχούν με το δεύτερο αποικιστικό κύμα, που ήλθε στην Κύπρο έναν αιώνα αργότερα και από τα δυτικά.

Το «Παμπουλάριν» εγκαταλείπεται στα μέσα της 12ης εκατονταετίας π.Χ. και ύστερα από ένα κενό ξανακατοικείται στην κυπρογεωμετρική III (850 - 700 π.Χ.) και στην κυπροαρχαϊκή I εποχή (8ος και 7ος π.Χ. αι.). Η νέα αυτή κατοίκηση είναι αδύναμη. Βεβαιώνεται με ελάχιστα υπολείμματα τοίχων και κυρίως με την κεραμική. Η κατοίκηση αυτή ακριβώς μάς ενδιαφέρει, γιατί δένει χρονικά και τοπικά εκείνη που αρχίζει να αναπτύσσεται επάνω στο λόφο Γιόρκους και που βεβαιώνεται εκεί επάνω με τα ελάχιστα ως τώρα κεραμικά δείγματα από την ύστερη III εποχή του χαλκού στην Κύπρο, με τα κάπως περισσότερα από την κυπροαρχαϊκή I και τα άφθονα από την κυπροαρχαϊκή II εποχή.

Επειδή το «Παμπουλάριν» βρίσκεται στα πεδινά και πλησιέστερα προς την κεντρική αρτηρία Λευκωσίας - Αθηαίνου - Άρσους, στα βόρεια κράσπεδα της Αθηαίνου, από ό,τι ο λόφος Γιόρκους και οι ταφές στην τοποθεσία «Γάστρα», κατά τα βόρεια του φυλακίου της Αστυνομίας, επάνω στην αρτηρία, κατά τα ΝΔ του λόφου, υποστηρίχτηκε ήδη ότι έχουμε μια μετακίνηση της εγκατάστασης από το «Παμπουλάριν», που έγινε για περισσότερο χώρο επάνω στο φυσικό έξαρμα - λόφο κατά το τέλος της ύστερης εποχής του χαλκού στην Κύπρο (μέσα της 12ης εκατονταετίας π.Χ.)².

Η μετακίνηση αυτή και τα προηγούμενα στοιχεία από τον αϊγαίο κόσμο —αγγεία της μυκηναϊκής IIIc ομάδας— συμφωνούν με τους παραδοσιακούς μύθους ή υποδηλώνουν την άφιξη στην περιοχή μας Ελλήνων «προσκυνητών - έπισκεπτών» προηγουμένως και έπειτα αποίκων. Έτσι δέν χρειάζεται να παραδεχτούμε ότι ήλθαν πραγματικά οι πρώτοι από την Άχαΐα και τη Λακωνία και να άμφισβητήσουμε ότι οι δεύτεροι ήλθαν από τη Σικώνα.

Τα δύο αυτά σημεία, το «Παμπουλάριν» και ο οικισμός στον οποίο

ρη κυπριακή εποχή του χαλκού IIa-IIIb, 1230-1190 π.Χ.), για την εποχή στην οποία τοποθετείται ο Τεϋκρος, ο μυθικός ιδρυτής της κυπριακής Σαλαμίνας, δηλ. της Έγκωμης. Gjerstad, *Opusc. Arch.* (Rom) 3(1944) 73 κέ., 87, 109, 117-118. *Salamine de Chypre* II, 96.

1. Κατάλογος της έκθεσης, *δ.π.*, εικ. σ. [18].

2. Catling, «Patterns of Settlement in Bronze Age Cyprus», *δ.π.* 142, 145, 161 και εικ. 3.

ἀνήκουν οἱ ταφές στὴ «Γάστρα»¹ θὰ πρέπει νὰ εἶναι οἱ προκάτοχοι τῆς πόλης τῶν Γόλγων².

Καὶ ὁ πληθυντικὸς τύπος τοῦ τοπωνυμίου «Γόλγοι» ἀποτελεῖ ἴσως μιὰ ἔνδειξη ὅτι ἔχουμε ἓνα συνοικισμό σὲ ἓνα σημεῖο ἀπὸ περισσότερους ἄλλους καὶ μικρότερους, πρβ. Σόλοι, Φίλιπποι κ.ἄ.

Τὴ δῆθεν φοινικικὴ προέλευση τοῦ ὀνόματος τῆς πόλης κανεῖς πιὰ σήμερα δὲν τὴν παραδέχεται³. Καὶ ὅχι πολὺ βεβαιωμένη ὥς πρὸς τὸν τόπο τῆς ἀνεύρεσης δύο, ὥς τώρα ὀλιγόγραμμων φοινικικῶν ἐπιγραφῶν στὴν περιοχὴ Ἀθηαίνου⁴, μπορεῖ βέβαια νὰ δείχνει κάποια παρουσία Φοινίκων ἐκεῖ, ὅχι ὅμως καὶ μιὰ μόνιμη ἐγκατάστασή τους, ἓναν οἰκισμό. Οἱ Φοίνικες ἤλθαν ἀργότερα ἀπὸ τοὺς Ἑλληνες στὴν Κύπρο στὴν 11η ἑκατονταετία π.Χ. καὶ μονάχα γιὰ τὸ Κίτιον ἡ ἐγκατάστασή τους εἶναι βέβαιη⁵.

Ἡ πόλη μας ἦταν μικρὴ σὲ ἔκταση (Σακελλάριος I², 194) καὶ γι' αὐτὸ ἴσως δὲν ἀναφέρεται στὸν κατάλογο τῶν βασιλείων τῆς Κύπρου⁶, ποὺ ἀναγράφονται στὸ πρίσμα τοῦ Asserhaddon⁷, ὅπως θὰ περίμενε κανεῖς ἀνάμεσα στὸ γειτονικὸ Ἰδάλιον καὶ τοὺς Χύτρους. Μήπως ὅμως δὲν λεί-

1. Τὸ 1966 κατασχέθηκαν ὡς προερχόμενα ἀπὸ κάποια ἀπροσδιόριστη νεκρόπολη ἢ ἀπροσδιόριστο σημεῖο τῆς νεκρόπολης Ἀθηαίνου μαζί μὲ διάφορα ἄλλα ἀγγεῖα τῆς γεωμετρικῆς I περιόδου: μιὰ οἰνοχόη σπάνιου μελανοῦ γανώματος, τύπου I, BCH 91(1967) 280 καὶ σημ. 4, ἀριθ. 5, εἰκ. 9, ἀριθ. εὐρ. Κυπριακοῦ Μουσείου 1966/VIII-19/15· ἓνα κύπελλο τύπου λευκοῦ γραπτοῦ I, ἀριθ. εὐρ. Κυπριακοῦ Μουσείου 1966/VIII-19/12, αὐτόθι 283, ἀριθ. 6, εἰκ. 10· ἓνα λίθινο κιβωτίδιο, αὐτόθι 286, εἰκ. 25. Ἡ κεραμικὴ ποὺ βρέθηκε μαζί του εἶναι κατὰ μεγάλο μέρος ἀπὸ τὴν κυπροαρχαϊκὴ II ἐποχὴ· ἀριθ. εὐρ. Κυπριακοῦ Μουσείου 1966/II-24/44.

2. Γιὰ τὴ σημασία ποὺ ἔχει τὸ «Παμπουλάριν» σχετικὰ μὲ τὴν πόλη τῶν Γόλγων, βλ. AA(1963) 526. Catling, «Patterns of Settlement in Bronze Age Cyprus», ὁ.π. 145, ὅπου παράλληλα παραδείγματα γιὰ μετακινήσεις πληθυσμῶν φέρονται οἱ μικροὶ οἰκισμοὶ Κυθραίας στοὺς Χύτρους, Ἀγίου Σωζόμενου στὸ Ἰδάλιον, Πολιτικοῦ καὶ Πέρα στὴν Ταμασσό, Τούμπας Σκούρου στοὺς Σόλους, ποὺ ἀπέχουν πολὺ περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι τὰ δύο γειτονικά στὸ λόφο Γιόρκους σημεῖα.

3. RE, σ.λ. Golgoi, 1581 (Oberhammer). BCH 95(1971) 326, σημ. 94: «L'étymologie 'phénicienne' du nom de Golgoi, chez Oberhammer col. 1581, est superficielle».

4. Θραῦσμα μιᾶς ἐπιγραφῆς ποὺ παρουσιάστηκε στὰ χρόνια τοῦ Cesnola καὶ ποὺ μπορεῖ νὰ βρέθηκε ἀπὸ τὸν ἴδιο, δημοσιεύτηκε ὅμως ἀπὸ ἔκτυπο τοῦ Colonna - Ceccaldi (CIS I, ἀριθ. 96. Hill, H.C. I, 99. SEC IV 2, 440 καὶ σημ. 4. O. Masson - M. Sznycer, Recherches sur les Phéniciens à Chypre (1972) 113-114. BCH 95(1971) 326 καὶ σημ. 95. RDAC 1974, σημ. 4.85). Ἀμφορέας ἐνεπίγραφος, τοῦ 6ου π.Χ. αἰ., ἀπὸ τὴ συλλογὴ Πασχαλίδου (Masson - Sznycer), ὁ.π. 113-114, πίν. XIV 3-4. BCH 95(1971) 326 καὶ σημ. 96. Δὲν μπόρεσα νὰ ἰδῶ S. Moscati, The World of the Phoenicians, 103-110, γιὰ τοὺς Φοίνικες στὴν Κύπρο.

5. Βλ. SCE IV 2, 436 γιὰ τὸ πρόβλημα ποὺ λύθηκε μὲ τίς νεώτερες ἀνασκαφές. V. Karageorghis, Kition, Mycenaean and Phoenician Discoveries in Cyprus (1976) 95 κέ. View from the Bronze Age, Mycenaean and Phoenician Discoveries at Kition (1976) 95 κέ.

6. Στὴν Κύπρο ὑπῆρχαν ἑννέα «ἀξιόλογοι» πόλεις, ἀπὸ τίς ὁποῖες ἐξαρτῶνταν «πολίσματα» ποὺ ὑπάγονταν σ' αὐτές. Δὲν ξέρομε ἡ δική μας πόλη σὲ ποῖο βασιλεῖο ἀνήκε, ὥς τὴν ἐποχὴ τῆς «πτολεμαϊκῆς εἰρήνης» (Διόδωρος XVI, 42, 2). L. Antoniadès, «L'institution de la royauté en Chypre antique», Κυπριακαὶ Σπουδαὶ 45 (1981) 32.

7. 673/72 π.Χ. Hill, H.C. I, 105-107. J. B. Pritchard, Ancient Near East Texts (1955) 291.

πουν από τον κατάλογο εκείνο και άλλες σημαντικές κυπριακές πόλεις, όπως το Κίτιον και η Άμαθοις; Για το πρώτο, στην ανάπτυξη του οποίου οι μυκηναίοι άποικοι έπαιξαν έναν κυρίαρχο ρόλο, ούτε και η έλληνική παράδοση για τις άποικίες στην Κύπρο αναφέρει τίποτε¹.

Έπίσης, όπου αυτή αναφέρεται —άργα σχετικά— στην αρχαία έλληνική γραμματεία², άφορμή γι' αυτό στέκει πάντα η λατρεία της γολγίας θεάς, που την έπισκίασε κάπως και σύμφωνα με τα έδω παραπάνω η νεώτερη λατρεία της παφίας. Πρόκειται βέβαια στην πραγματικότητα για τη λατρεία της ίδιας πάντοτε ανατολίτικης θεάς της γονιμότητας ή «θεάς μητέρας»³, που στο άνθρωπομορφικό στάδιό της λατρεύτηκε σε περισσότερα μέρη του νησιού και στους Γόλγους.

Μπορούμε ίσως να υποθέσουμε ότι ήταν μιá ιερή πόλη, που δεν πήρε, ποιος ξέρει γιατί, αίγλη ή δύναμη πολιτική⁴, μολονότι έστω και με κάποιο δισταγμό αποδόθηκαν σ' αυτήν και άργυρά νομίσματα, δραχμές και στατήρες, με βάση μονάχα τον κυπριακό χαρακτήρα $A = KO - Γο[λγίων]$ κάτω από το έπίσημα που είναι βόδι⁵.

Ξαναγυρίζοντας, ύστερα από τη διαμυθολόγηση αυτή για τα πολύ παλαιά χρόνια, μιá και δεν έχουμε άλλα άχνάρια, εκτός από τα κεραμικά θραύσματα στα έρείπια που άφησε η καταστροφή της πόλης (φάση II) στο τέλος του 4ου π.Χ. αϊ., υπενθυμίζουμε ότι λίγο πριν από αυτή διπλασιάστηκε το πάχος του λιθολογήματος σε ένα σημείο του ανατολικού περιβόλου της και ότι κατά τον ίδιο τρόπο ενισχύθηκαν δύο πύργοι Α' και Β' από τους τέσσερις που άποκαλύφθηκαν ως τώρα. Η δουλειά αυτή έγινε ίσως και σε άλλα σημεία του λόφου που δεν ανασκάφηκαν ή όπου ο περίβολος δεν σώζεται ίσως.

1. Catling, *CAH*, fasc. 43(1966) 73.

2. Η παλαιότερη μνεία της πόλης μας είναι στο 15ο ειδύλλιο του Θεοκρίτου στίχ. 100, όπου η θεά άποκαλείται *Δέσποινα*, *ά Γολγώς τε και 'Ιδάλιον έφίλησας ... 'Αφροδίτα*. Βλ. και σχόλια της έκδοσης Α. S.F. Gow, Cambridge 1952, II, 292-93. Πρβ. Κάτουλο, 64.96: «quaeque regis Golgos, quaeque Idalium frondosum».

3. Hill, *H.C. I*, 80. Kirsten, *δ.π.* (έδω σ. 149 σημ. 1) 486: «Herrin der Vegetation». Masson, *δ.π.* (έδω σ. 149 σημ. 1), 137 για την *έτεοκυνπριακή* υπόσταση της θεάς. J. Karageorghis, *La grande Déesse de Chypre et son culte*, *δ.π.* 225. Είναι η θεά *εύκαρπος 'Αφροδίτη* των τραγικών (W.H. Engel, *Kypros* 2(1841) 290. Λεξ. Liddel-Scott σ.λ. άπόσπασμα Σοφοκλέους 847, έκδ. A.C. Picarson, Cambr. 1917), που η *θυσία* της ως *'Αφροδίτης* εν *'Αμαθοῦντι* λεγόταν *κάριωσις* ('Ησύχιος σ. λ., πρβ. και έπιγραφή Βρετ. Μουσείου IV, II, 975, στ. 6 κέ. *υπερ της σωτηρίας του 'Αμαθονσίων δήμου και των καρπών*). Hill, *H.C. I*, 78, σημ. 1. Kirsten, *δ.π.* 486), όπως η *'Ηρα εν Κύπρω* λεγόταν *έλεία* ('Ησύχιος σ. λ. Hill, *H.C. I*, 48, σημ. 2. Kirsten, *δ.π.* 487).

4. Έτσι δικαιολογείται και το γεγονός ότι η μνεία της πόλης μας συνάπτεται πάντοτε με το 'Ιδάλιον.

5. BMC 24(1904) XC. Masson, *Inscript. chypre. syll.*, *δ.π.* 300-301, monaies de Golgoi? και εικ. 87.

Τότε ανοίχτηκε και σὲ δύο οἰκοδομικὲς ἴσως περιόδους μιὰ μικρὴ πυλίδα καὶ κατασκευάστηκε ἡ ἔξω ἀπὸ αὐτὴν κλίμακα. Μιὰ ἐξωτερικὴ κλίμακα ὅχι μονάχα δὲν προσθέτει τίποτε στὴν ἀντοχὴ ἐνὸς τείχους, ποὺ τὸ μικρολίθικὸ λιθολόγημά του δὲν ἦταν καὶ πολὺ ὑψηλὸ καὶ ἐπάνω σ' αὐτὸ συνεχίζονταν πολλὲς σειρὲς ἀπὸ πλιθάρια ὠμά, ἀλλὰ ἀντίθετα τὴν ἀποδυναμώνει, ὅσο καὶ ἂν παρεμβάλλεται ἀκόμη καὶ τὸ ὅχι παχὺ καὶ ὑψηλὸ προτείχισμα. Γι' αὐτὸ ἡ προσθήκη, προπάντων τῆς ἐξωτερικῆς κλίμακας, μονάχα στὰ χρόνια ποὺ ἐπικρατοῦσε ἡ «πτολεμαϊκὴ εἰρήνη» μπορεῖ ἴσως νὰ δικαιολογηθεῖ.

Μιὰ τέτοια πυλίδα καὶ κλίμακα μπορεῖ νὰ δηλώνουν τὸ δρόμο ποὺ ὀδηγοῦσε σὲ κάποιο ἱερό, ποὺ βρισκόταν ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη. Ἐνα ἱερὸ βεβαιώθηκε μὲ ἐπιφανειακὰ εὐρήματα —θραύσματα ἀπὸ γλυπτὰ καὶ ὄστρακα— ἐπάνω σὲ ἓνα λόφο κατὰ τὰ ΝΑ τῆς πυλίδας¹. Καὶ ἀκόμη, ἀπὸ τὴν πυλίδα αὐτὴ θὰ ἐπικοινωνοῦσαν μὲ τὴν ἀνατολικὴ νεκρόπολη ποὺ βρισκόταν σὲ ὅλη τὴν ἔκταση τοῦ κάμπου καὶ κατὰ μῆκος τοῦ δρόμου ποὺ ὀδηγοῦσε καὶ ὀδηγεῖ ἀκόμη καὶ σήμερα ἀπὸ τὴν Ἀθηαίνου πρὸς τὴ Μελούσσα καὶ τὸ Ἄρσος². Μήπως μιὰ «ἱερὴ» πυλίδα ὑποδηλώνει ὅτι μέσα στὴν πόλη δὲν εἶχαμε κανένα ἱερό, γιατί αὐτὰ ἦταν πολὺ παλαιότερα ἀπὸ τὴ θεμελίωσή της καὶ βρίσκονταν στὴν εὐρύτερη περιοχὴ τῶν Γόλγων;

Ὅτι τὰ ἱερὰ μπορεῖ νὰ βρίσκονταν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἔξω ἀπὸ τὸν περίβολο τῆς πόλης ὑπέθεσε ὁ Σ. Μενάρδος πολὺ πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνασκαφὴ μας ἐπάνω στὸ λόφο Γιόρκους³, γιατί δέχτηκε τὴν ἀρχὴ τῆς λατρείας τῆς «γολγίας» θεᾶς γιὰ πολὺ παλαιότερη ἀπὸ τὴ θεμελίωσή της πόλης.

Εἶναι γνωστὸ πὼς τὰ δύο ἱερὰ ποὺ ἀνέσκαψαν ἐν μέρει ὁ M. de Vogüé καὶ ὁ E. Duthoit καὶ μετὰ ὁ L.P. di Cesnola τὸν περασμένο αἰῶνα στὸν Ἅγιο Φῶτη καὶ ποὺ ἦταν πλούσια σὲ κυπριακὴ πλαστικὴ—στὸ Μητροπολιτικὸ Μουσεῖο σήμερα στὴ Ν. Ὑόρκη—ἀπέχουν ἐλάχιστα καὶ βρίσκονται κατὰ τὰ ΝΑ τῆς πόλης μας⁴. Σύμφωνα ὅμως μὲ τὶς συλλαβογραφικὲς ἐπιγραφές

1. Τὸ σημειώνει καὶ ὁ Σακελλάριος, *Τὰ Κυπριακά* I², 194.

2. Σακελλάριος, ὁ.π. Τὴν ἀνέσκαψε ἐν μέρει ὁ M. de Vogüé καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὸν ὁ Cesnola (*BCH* 95 (1971) 307, σημ. 15). Κομμάτια ἀπὸ ἐπιτύμβιες στήλες μὲ τὸ χαρακτηριστικὸ κυπριακὸ κορύφωμα περιμαζέψαμε καὶ ἐμεῖς κατὰ τὴ διάρκεια τῶν ἀνασκαφῶν. Βρίσκονται στὸ Κυπριακὸ Μουσεῖο.

3. *Ἀθηνᾶ* 22(1910) 417-418.

4. R. Neubauer, «Der angebliche Aphroditentempel zu Golgoi und die daselbst gefundenen Inschriften in kyprischer Schrift», *Comment. in honorem Th. Mommseni* (Berlin 1877) 673-693, ποὺ ἡ τοποθέτησή τῶν Γόλγων στὴν περιοχὴ Πάφου (Κούκλια) σ. 677 δὲν στέκει. M. Ohnefalsch - Richter, *Die antiken Kultusstätten auf Kypros* (Berlin 1891) 15 καὶ ἀριθ. 25 καὶ 26. Τοῦ ἴδιου, *Kypros, die Bibel und Homer I-II* (Berlin 1893) I, 15, 25-26. Hill, H.C. I, 67, 4. *The Princeton Encycl. of Ancient Sites*, σ.λ. Golgoi (Nikolaou).

πὸν βρέθηκαν ἐκεῖ ξέρουμε ὅτι σ' αὐτὰ λατρευόταν ὁ Ἀπόλλων καὶ ἄλλες θεότητες, ὅχι ὅμως —ὥς τώρα τουλάχιστον— καὶ ἡ «γολγία» θεά. Ποιὸς ξέρει μιὰ μελλοντικὴ ἔρευνα τί μπορεῖ νὰ φέρει στὸ φῶς;

Ἄν ἡ πόλη πὸν τμῆμα της ἀνασκάφηκε εἶναι πραγματικὰ οἱ ἀρχαῖοι Γόλγοι —κανεῖς δὲν ἀμφιβάλλει ἀπὸ τοὺς σημερινοὺς μελετητὲς τῆς ἀρχαίας Κύπρου γιὰ τὴν ταύτιση αὐτῇ¹ — προηγεῖται φαίνεται ἡ καθιέρωση μιᾶς πρότερης λατρείας τῆς ὁμώνυμης θεᾶς, πὸν ἡ ἀρχὴ της ξεκινᾷ ἀπὸ τὰ προϊστορικὰ χρόνια καὶ ἀπὸ τοὺς οἰκισμοὺς πρὶν ἀπὸ τὸ συνοικισμό ἐπάνω στὸ λόφο Γιόρκους. Μιὰ λατεία τῆς «εὐκάρπου» Ἀφροδίτης, ἐπάνω σὲ κάποιον λόφο, ὅπως περίπου τὰ ἱερὰ κορυφῆς τῆς μινωικῆς Κρήτης².

Στὴν περιοχὴ μας ἔχουμε πραγματικὰ μιὰ σειρὰ ἀπὸ σημαντικὰ καὶ παλαιὰ ἱερὰ: Στὸ Ἄρσος³ (ἄλσος) μὲ τὴ λατεία τοῦ Ἀπόλλωνος «ὑλάτη» καὶ τῆς Ἀφροδίτης «ἐν ἄλσει». Στὴν Τριμυθούντα, μὲ τὴ λατεία τῆς «τρεμιθίας» Ἀφροδίτης καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος «τρεμιθίου», στὴν ὁποία «ἐνυπάρχει» ἡ θεοποιημένη βλάστηση πὸν ὑποδηλώνεται καὶ μὲ τὸ τοπωνύμιο. Στὴ Μελούσσα (ἀρχ. Μηλούχεια) καὶ τέλος στὸν Ἅγιο Φῶτη, πὸν τὰ ἀναφέραμε ἐδῶ ἀμέσως παραπάνω.

Ἔτσι κάπου ἐδῶ κοντὰ στὴν πόλη μας θὰ πρέπει νὰ βρισκόταν καὶ τὸ ἱερὸ τῆς θεᾶς «ἐν βολβοῖς > γολγοῖς»⁴ ἢ τῆς «γολγίας» θεᾶς, πὸν ἡ λατεία της φαίνεται πὼς στάθηκε ἀφορμὴ γιὰ τὴ δημιουργία ἀργότερα καὶ τὴ συνέχιση ἑνὸς οἰκισμοῦ, μιᾶς πόλης πὸν βρισκόταν πάντοτε σὲ ἄμεση σχέση μὲ τὴν προϋπάρχουσα λατεία.

1. BCH 95(1971)306: «L'argument a rencontré depuis cette époque —1851— peu de contradicteurs sérieux, et l'on peut dire actuellement que l'identification est généralement acceptée, bien qu'une preuve définitive n'ait pas encore été découverte».

2. Ἐδῶ σ. 156, σημ. 3. Ὁ Kirsten, ὁ.π. 487 δέχεται «Heilige Bäume der Aphrodite in Golgoi».

3. Σ. Μενάρδος, «Τοπωνυμικὸν τῆς Κύπρου», Ἀθηνᾶ XVIII (1906) 321. Γιὰ τὸ ἱερὸ βλ. H. Westholm, SCE III, 583 κέ. Γιὰ τὶς ἀλφαβητικὲς ἐπιγραφὰς βλ. ἐδῶ σ. 159, σημ. 3. J. Karageorghis, *La grande Déesse de Chypre et son culte*, ὁ.π. 219. Πρβ. καὶ τὴ γραπτὴ ἐπιγραφὴ σὲ ἀμορέα στὴ λευκὴ ἀκόσμητη κεραμικὴ, *Necropolis of Salamis* III, πίν. CLXVIII, 108 καὶ app. V τοῦ ἄλσους ἢ ἱεροῦ ἄλσους. 4ος π.Χ. αἰώνας.

4. Σ. Μενάρδος, ὁ.π. 419: «...ὅτι Γολγοῖ οὐδὲν ἄλλο ἦσαν ἢ κυπριακὴ προφορὰ τοῦ βολβοῦ καὶ ἐπομένως ἐξ αὐτῶν εἶχε ἡ Ἀφροδίτη τὴν ἐπὶ κλήσιν» (πρβ. RE λ. Βολβός)· σὲ συνέχεια παραθέτει διάφορες ἐπικλήσεις τῆς Ἀθηνᾶς: Κολοκασία, Κυδωνία καὶ Κυπαρισσία.

Ἴσως ἡ ἐν βολβοῖς θεὰ φωτίζεται κάπως μὲ τὴν ἀθηναϊκὴ Ἀφροδίτη ἐν κήποις ὅπου πάλι οἱ ἐκεῖ κήποι σχετίζονται μὲ τοὺς κήπους Ἀδώνιδος (*Hesperia* I (1932) 53 κέ. IV(1935) 574 κέ. Hill, H.C. I, 74, σημ. 4. J. Travlos, *Bildlexikon zur Topographie des antiken Athen* (Tübingen 1971) 228-232, εἰκ. 91 ἀριθ. 137). Ἐδῶ παραπάνω ἀνιχνεύσαμε τὸ νόημα τῆς λατρείας τῆς θεᾶς μὲ ἐκεῖνο τῆς θυσίας τῆς καρπώσεως καὶ παραδεχθήκαμε τὴν παρουσία στὸν τόπο τῆς λατρείας της καὶ ἱερῶν δένδρων.

Ἀναθηματικὲς ἐπιγραφὲς ἀπὸ τὰ ὄψιμα χρόνια στὸ ἑλληνικὸ —φοινικικὸ— ἀλφάβητο, ἔχουμε ὥς τὰ σήμερα ἀπὸ τὸ ἱερὸ στὸ Ἄρσος¹, ὅχι ὅμως ἀπὸ τὸ γειτονικὸ στὴν πόλη μας ἱερὸ στὸν Ἅγιο Φῶτη, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἀκόμη πιὸ ἀπόμακρη Ἄχνα.

Ἡ παλαιότερη ἀναθηματικὴ ἐπιγραφὴ στὴ θεὰ στὸ τοπικόν, συλλαβογραφικὸ κυπριακὸ σύστημα εἶναι χαραγμένη ἐπάνω στὴ λαβὴ ἐνὸς ἀσημένιου χουλιarioῦ καὶ προέρχεται ἀπὸ τὸ Ἰδάλιον. Βρίσκεται σήμερα στὸ Βρετ. Μουσεῖο καὶ χρονολογεῖται στὰ ὄψιμα ἀρχαῖα χρόνια². Μιὰ ἄλλη χαραγμένη ἐπάνω σὲ ἓνα πῶμα ἀγγείου βρέθηκε στοὺς Χύτρους (ἀνατολικά τῆς Κυθραίας)³.

Τὸ ὄνομα τοῦ γλύπτη Ζωίλου Γολγίου, μᾶς παραδίδεται σὲ ἓνα ἐπιτύμβιο ἀγαλμάτιο ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 1ου μ.Χ. αἰ., πού προέρχεται ἀπὸ τὴ νεκρόπολη κατὰ τὰ ἀνατολικά τῆς πόλης. Βρίσκεται σήμερα στὸ Μητροπολιτικὸ Μουσεῖο τῆς Νέας Ὑόρκης, ἄλλοτε συλλογὴ Cesnola⁴.

Ἡ ἀνασκαφὴ μας δὲν ἐπιβεβαίωσε, μέχρι τότε τουλάχιστον πού μπορέσαμε νὰ ἐργαστοῦμε, τὴν παραδοχὴ ὅτι ὁ λόφος Γιόρκους ταυτίζεται μὲ τὴν πόλη τῶν Γόλγων, πρόβλημα πού τὸ θεώρησαν λυμένο ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά του, τὴ φιλολογικὴ, ἄλλοι σοφοὶ πού ἦσαν τόσο καθοδηγητικοὶ γιὰ μᾶς. Δεχόμαστε ἔτσι⁵ ὅτι τὸ τοπωνύμιον «Γιόρκους < Γόλγους»⁶ εἶναι ἡ ζωντανὴ φωνὴ τοῦ τόπου, ἡ φωνὴ τῆς ἀρχαίας πόλης, πού ἐπέζησε, ὅπως π.χ. τὸ νεοελληνικὸ τοπωνύμιον «Παλατίτσα» ἦταν ἡ ζωντανὴ φωνὴ τοῦ ἐρειπωμένου καὶ καταχωσμένου ὥς τότε μακεδονικοῦ ἀνακτόρου, τῆς πόλης καὶ τῶν τάφων τῆς Βεργίνας· καὶ τὰ «Καλούπια» ἐπάνω στὸ βουνὸ Πάικο ἦταν ἡ φωνὴ τοῦ ἀρχαίου λατομείου, ἀπὸ τὸ «στῆθος» τοῦ πετρώματος τοῦ ὁποίου κτίστηκαν τὰ τεῖχη τῆς μακεδονικῆς πόλης Κύρρου⁷.

1. *Κυπριακὰ Χρονικά* 1(1923) 65 κέ., 7(1927)182. *BCH* 51(1927) 151 κέ. καὶ 503. *SEG* VI, 830-833. Masson, *Inscript. chyp. syll.*, 275, σημ. 4: Ὁνάσιον ὑπὲρ θυγατρὸς Τασίου Ἀφροδίτῃ Γολγία εὐχήν. [...θυγατρὸς Γολγία ἐν τύχη. Πυθι... κράτους... ἐνάλλεις (;) Γολγία. Ἀφροδίτης τῆς Γολγίας εἰσοῦ.

2. Masson, *δ.π.* 254 ἀριθ. 219, εἰκ. 64 καὶ πίν. XXXVII, Ἀμ(μ)υς κατέθηκε τῇ θεῇ Γολγία.

3. *BCH* 86 (1962) 358,4 καὶ εἰκ. 40: τᾶς Γολγία[ς].

4. *BCH* 95(1971)330,10 εἰκ. 18. E. Vermeule, *Greek and Roman Cyprus* (Boston 1976) 57 σημ. 27 καὶ 28, εἰκ. II 24.

5. Βλ. καὶ σ. 2 σημ. 2.

6. «Κατ' ἐναλλαγὴν τοῦ λ εἰς ρ»: Σακελλάριος, *Τὰ Κυπριακὰ* I², *δ.π.* 193 κέ. Σ. Μενάρδος, «Τοπωνυμικὸν τῆς Κύπρου», *Ἀθηνᾶ* XVIII(1906) 321. Γιὰ τὴν ἀναζήτησιν τῆς θέσης τῆς λατρείας τῆς γολγίας θεᾶς βλ. V. Karageorghis, *Cyprus Archaeologia Mundi* (1968) 75.

7. Γ. Μπακαλάκης, *Ἀρχαία Μακεδονία, Α' Συμπόσιον 1968* (Θεσσαλονίκη 1970) 189. Ἀ. Βαβρίτσας, *Ἀρχαία Μακεδονία, Β' Συμπόσιον 1973* (Θεσσαλονίκη 1977)9.

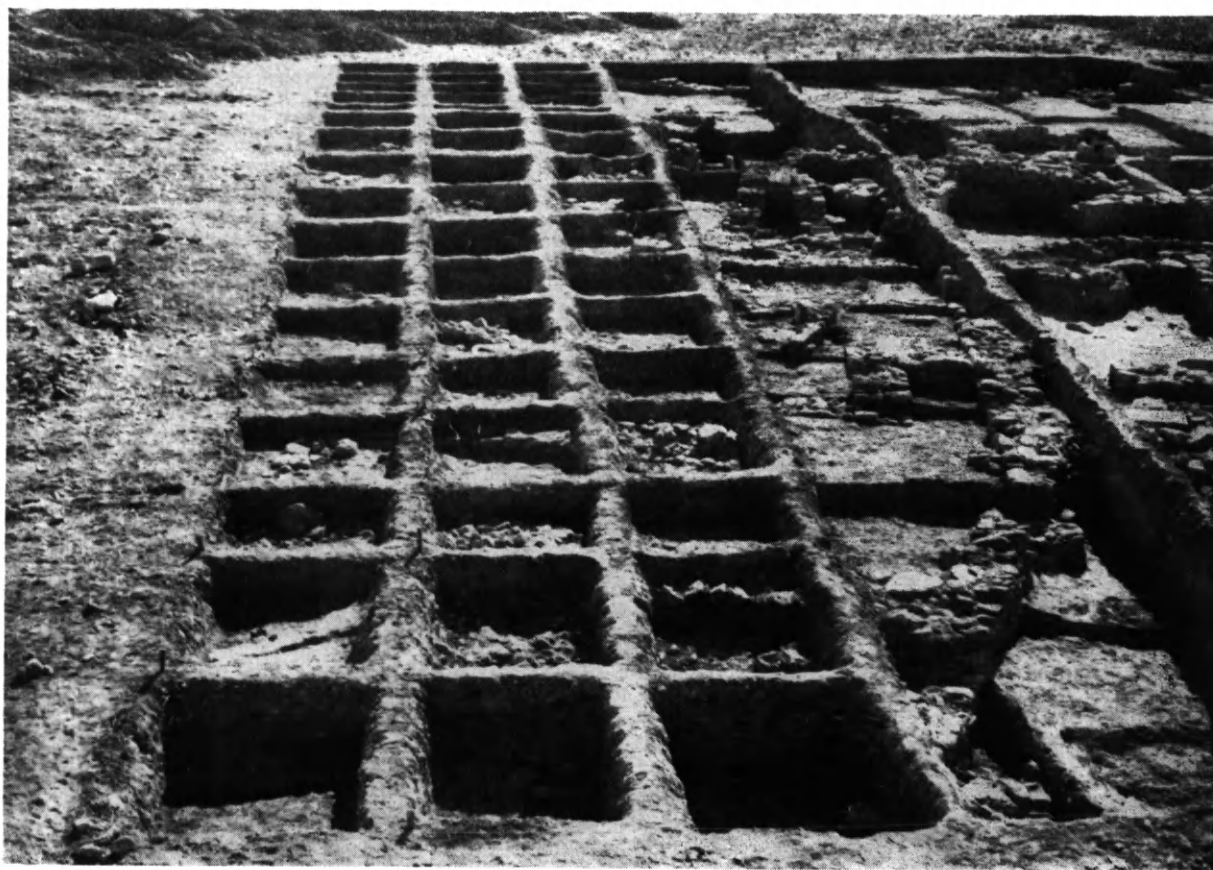
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΦΑΣΕΩΝ ΕΠΑΝΩ ΣΤΟ ΛΟΦΟ ΓΙΟΡΚΟΥΣ
(Από επάνω πρὸς τὰ κάτω)

- Φάση IIIa:* Ἀραιή καὶ πολὺ ἀδύναμη κατοίκηση. Βάθος ἀπὸ ἐπιφάνεια χωραφιοῦ ὥς 0.20 μ. Διάρκεια ἀπὸ τὸ 58 π.Χ. ὡς τὰ χρόνια τῆς Τετραρχίας καὶ τὴν παλαιοχριστιανικὴ ἐποχὴ.
- Φάση IIIβ:* Μερικὴ χρησιμοποίησις τῶν ἐρειπίων τῆς προηγούμενης φάσεως II. Βάθος 0.20 - 0.40 μ. Διάρκεια ἀπὸ τὸ 294 περίπου π.Χ. ὡς τὸ 58 π.Χ.
- Φάση II:* Κύρια πολιτιστικὴ φάση ἡ πόλις. Τομέας I, βάθος 0.40-0.60 μ. Σ' αὐτὴν ἀνήκουν: τὸ σπῖτι I, τὸ οἰκοδομικὸ συγκρότημα II, ἡ δίδυμη ἀρυκρήνη καί, λίγο πρὶν ἀπὸ τὸ τέλος τῆς, ὁ διπλασιασμός τοῦ πάχους ἑνὸς τμήματος τοῦ ἀνατολικοῦ περιβόλου τῆς πόλεως. Λευκὴ γραπτὴ καὶ ἀκόσμητη κεραμικὴ ἀπὸ τὴν κυπροκλασικὴ I (475-400 π.Χ.) καὶ ἀκόσμητη ἀπὸ τὴν κυπροκλασικὴ II ἐποχὴ (400-325 π.Χ.). Ἡ πόλις καταστρέφεται «διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου» πιθανότατα λίγο πρὶν ἀπὸ τὸ 300 π.Χ., στὴ σύγκρουση Δημητρίου Πολιορκητῆ καὶ Πτολεμαίου Α' (306-294 π.Χ.).
- Φάση I:* Τομέας I, βάθος πέρα ἀπὸ τὰ 0.60 μ.. Τομέας III, βάθος 1.50 μ. κατὰ μέσο ὄρο. Λευκὴ γραπτὴ καὶ ἀπλὴ ἀκόσμητη κεραμικὴ ἀπὸ τὴν κυπροαρχαϊκὴ II ἐποχὴ (600-475 π.Χ.). Τομέας II, τμήμα παλαιότερου ἀνατολικοῦ περιβόλου τῆς πόλεως ποὺ φαίνεται ὅτι θεμελιώθηκε στὴν ὀψιμὴ κυπροκλασικὴ II - κυπροκλασικὴ I ἐποχὴ. Λίγα δείγματα ἀπὸ τὴ λευκὴ γραπτὴ κεραμικὴ τῆς κυπροαρχαϊκῆς I (700-600 π.Χ.) καὶ ἀκόμη ἕνα-δύο ἀπὸ τὴν κυπρογεωμετρικὴ III ἐποχὴ (800 π.Χ.). Χωρὶς ἐρείπια ἰδιωτικῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ ἀπὸ τὶς δύο προηγούμενες ἐποχές.
- Πάνω στὸ λόφο Γιόρκους* Ἡ ἀρχὴ τοῦ οἰκισμοῦ βεβαιώνεται μὲ τὰ ἐλάχιστα καὶ μικροσκοπικὰ ὄστρακα ἀπὸ τὴν κεραμικὴ τῆς ὕστερης ἐποχῆς τοῦ χαλκοῦ στὴν Κύπρον καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν πρωτογεωμετρικὴ I ἐποχὴ, πρὶν ἀπὸ τὸ 1050 π.Χ.

Π Ι Ν Α Κ Ε Σ

α. Ὁ λόφος «Γιόρκους» ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς Ἀθηαίνου (ἀπὸ τὰ ΝΑ του). β. Μέρος τοῦ τομέα Ι = Παρένθ.
Πίν. Α, τ. Δ - Λ - 6 - 10.

Τομέας Ι: α. Ἀπὸ τὰ ΝΔ, 1969. β. Ἐπέκταση πρὸς Β, 1970. ἀπὸ τὰ ΒΔ.

Τομέας Ι: α. 'Από τη ΒΔ γωνία, 1970. 'Επάνω άριστερά τὸ πηγάδι. Στὴν άριστερὴ γωνία τὸ πῶμα τοῦ διαμερίσματος ΙΙ τῆς κρήνης. β. 'Απὸ τὰ ΒΔ, 1969 - 70.

α. Τομέας Ι. ΝΔ γωνία από Δ, 1970. Έπάνω άριστερά τὸ κατώφλι Γ' 70 ('69) = Παρένθ.
Πίν. Α, τ. η'-θ'-20. β. Ἡ λιθόσπαρτη ἐπιφάνεια τοῦ λόφου.

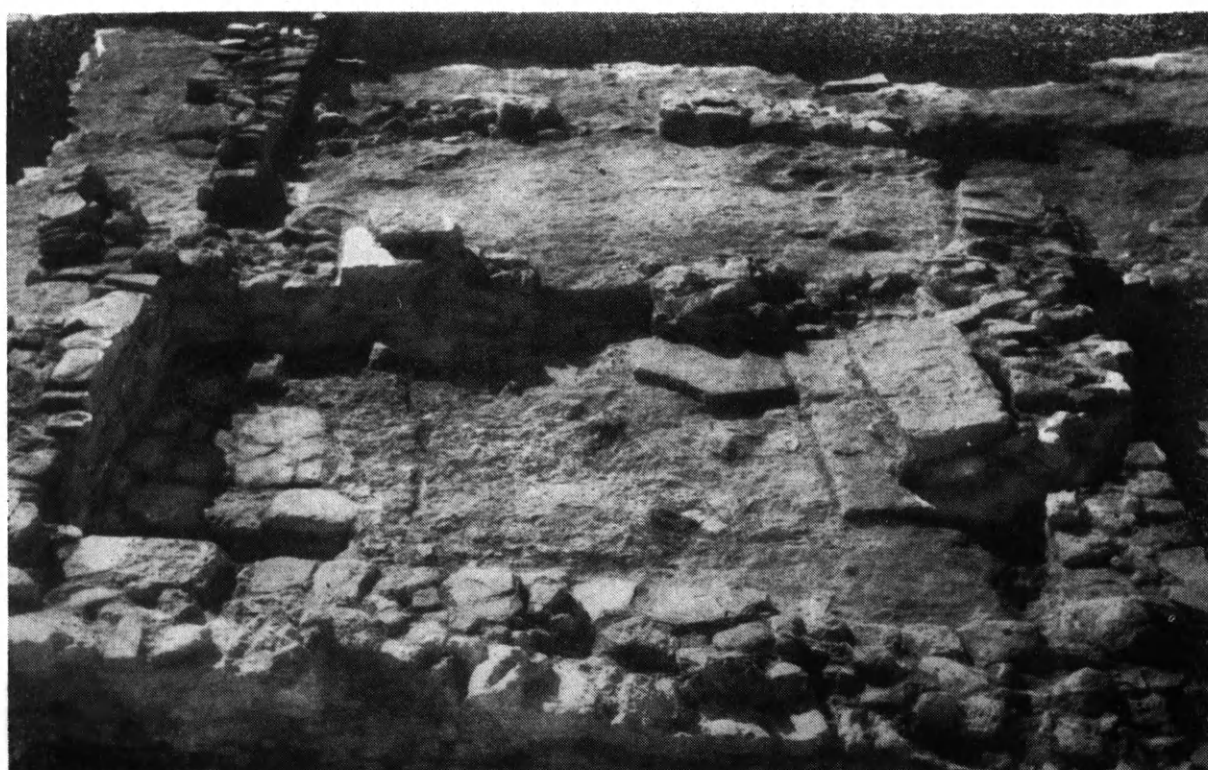
Σπίτι Ι από τα ΒΑ : α. Δεξιά μας τὰ δωμάτια 5, 4, 1. Ἀριστερὰ ἡ αὐλή. Ἀπέναντι στοῦ βάθος τὰ
 δωμάτια 1 - 3. β. Μπροστά μας ὁ βορινὸς ἐξωτερικὸς τοῖχος τοῦ καὶ τὸ δωμάτιο 4.
 Στὰ δεξιά τὰ δωμάτια 1 - 3.

Σπίτι Ι: α. Ἡ ΝΔ ἐσωτερικὴ γωνία τοῦ δωματίου 1. Πρὸς τὰ ἀριστερά μας ἡ χολέτρα τοῦ δυτικοῦ τοίχου. β. Τὰ δωμάτια 2 καὶ 1. Ἐπάνω δεξιὰ ἡ ἴδια χολέτρα.

Σπίτι Ι: α - β. Ἡ πήλινη «έστία» τοῦ δωματίου Ι, πλασμένη στή θέση της.

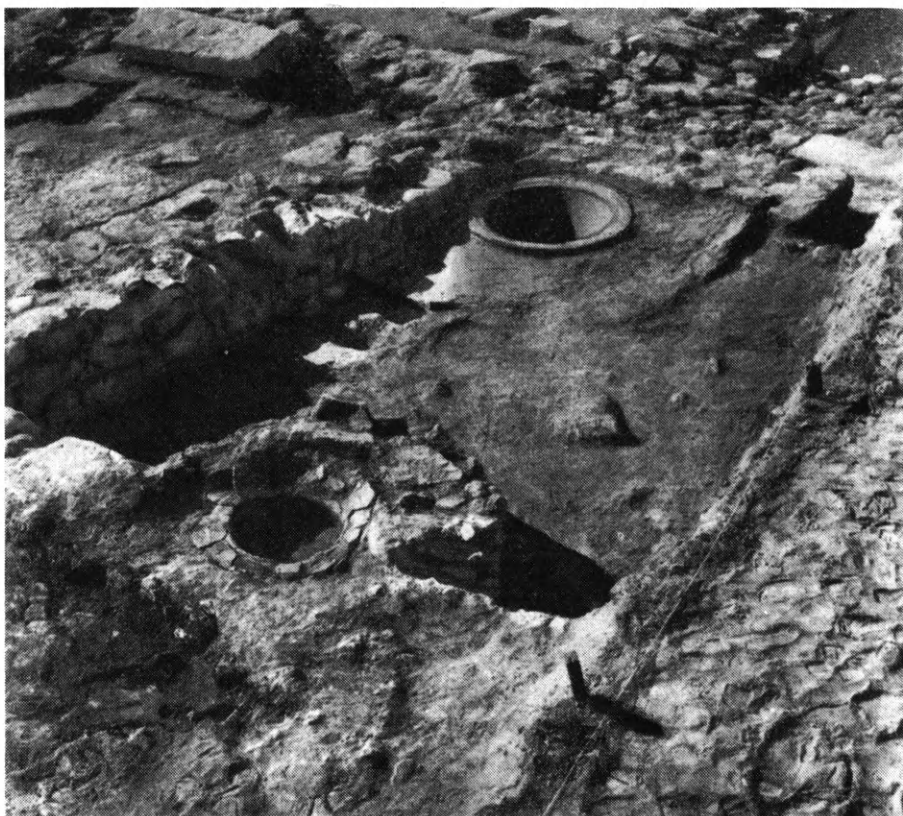
α. Ἡ ΒΔ ἐξωτερικὴ γωνία τοῦ σπιτιοῦ Ι'70 (1969) κάτω ἀπὸ τὸν καμπύλο τοῖχο τοῦ χώρου '69α. Δεξιὰ τὸ κατώφλι τοῦ δυτικοῦ τοίχου στὴ θέση του. β. Τὸ δωμάτιο τῆς μεγάλης πέτρας καὶ τὸ δεύτερο τοῦ οἰκοδομικοῦ συγκροτήματος ΙΙ, ἀπὸ Β.

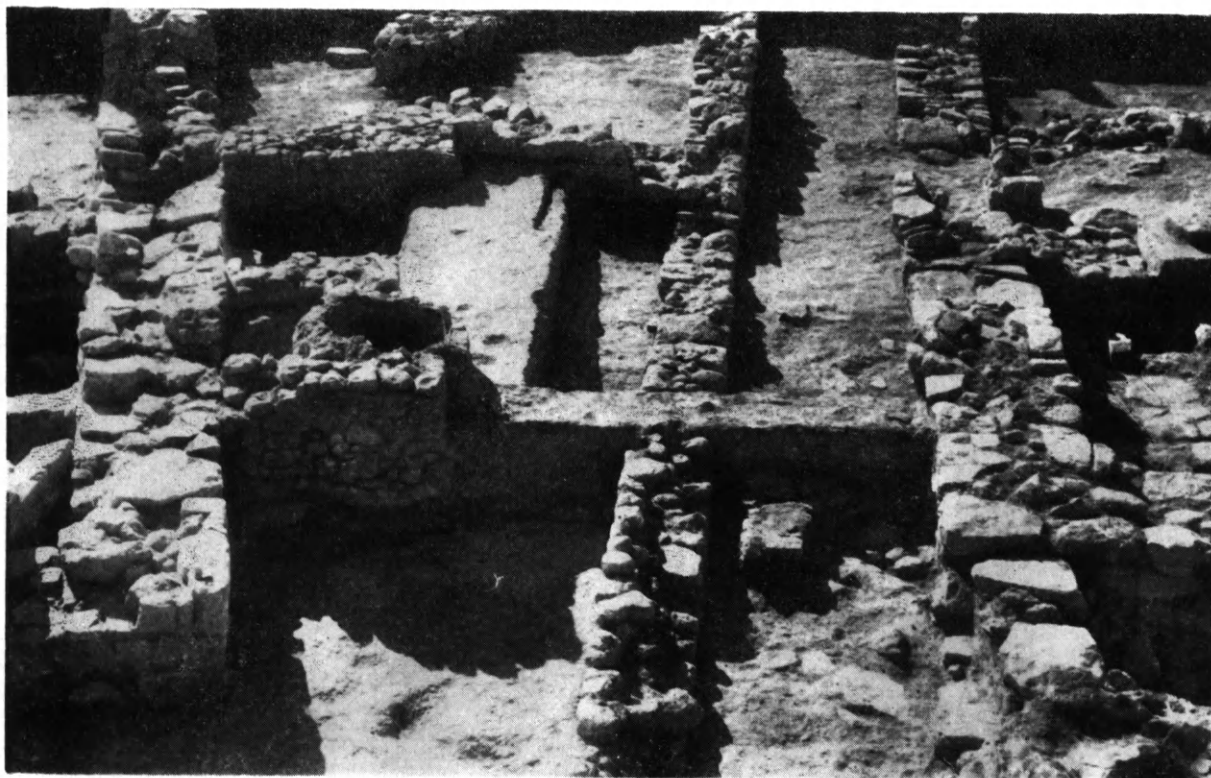
Οικοδομικό συγκρότημα II: α. Το τρίτο δωμάτιο από Δ. β. Τα δωμάτια 3 και 5 από Δ.

α. Ὁ «παχὺς» τοῖχος καὶ τὰ πέρα ἀπὸ αὐτὸν ἐρείπια = Παρένθ. Πίν. Α, τ. Ε - Ζ - Η - 12 - 18, ΠΧΤ. β. = Παρένθ.
Πίν. Α, τ. Ι - Κ - 4, συνέχιση τοῦ βόρειου τοίχου τοῦ οἰκοδομικοῦ συγκροτήματος ΙΙ πρὸς Δ.

α. Ὁ χώρος με τὸ γουδί στὴ θέση του ἀπὸ ΒΑ. Ἐπάνω ἀριστερὰ ἡ «μεγάλη πέτρα» καὶ δεξιὰ ὁ λιθόστρωτος δυτικὸς χώρος. β. Ἡ ΝΑ γωνία τοῦ χώρου με τὸ γουδί στὴ θέση του ἀπὸ Β.

α. Ἡ ΒΔ ἐξωτερικὴ γωνία τοῦ σπιτιοῦ I, ὁ τριγωνικὸς χώρος μετὰ τὴν «ἐστία» καὶ ὁ δρόμος ἀπὸ Β. β. Ὁ δρόμος ἀπὸ Β.

α - β. Ἡ κτιστή «έστία» στο χῶρο = Παρένθ. Πίν. Α, τ. Β - Γ - 2.

α - β. Ἡ κτιστή «έστία» στό χῶρο = Παρένθ. Πίν. Α, τ. Β - Γ - 2.

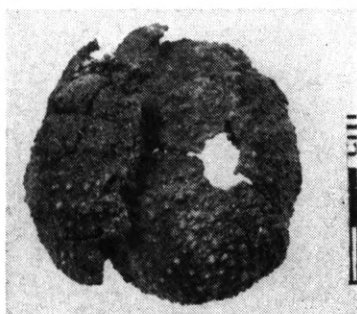
- α. Ὁ «παχὺς» τοῖχος καὶ οἱ γυψοπλιθόκτιστες «ἀποθήκες» ἀπὸ ΝΔ = Παρένθ. Πίν. Α, τ. Β - Δ - 12 - 14, ΠΧΤ.
 β. Ὁ δεύτερος «παχὺς» τοῖχος καὶ ὁ χώρος ὁ69α ἀπὸ ΝΔ = Παρένθ. Πίν. Α, τ. Β - Γ - Δ - 14 - 16, ΠΧΤ.

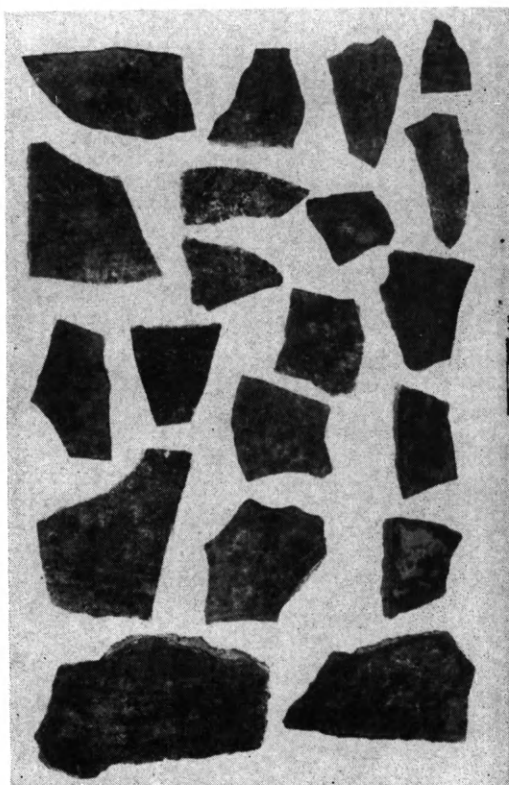
α

γ

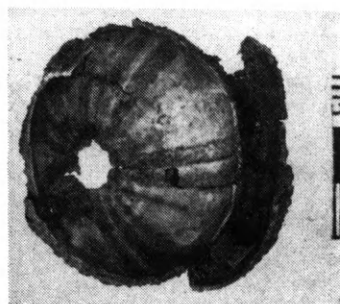
ε

β

δ

α-γ. Κονιάματα τοίχων : α. Από τὸ πετρογέμισμα τοῦ διαμερίσματος τῆς κρήνης. β. = Παρένθ. Πίν. Α, τ. γ'-ζ'- 24-42. γ. = Παρένθ. Πίν. Α, τ. ε'-ζ'- 36).
δ. Κονίαμα δαπέδου ἀπὸ τὸ συγκρότημα III = Παρένθ. Πίν. Α, τ. ζ'-η' = 36. ε. Κέλυφος ἀχινού = Παρένθ. Πίν. Α, τ. ε'-ζ'- 36.

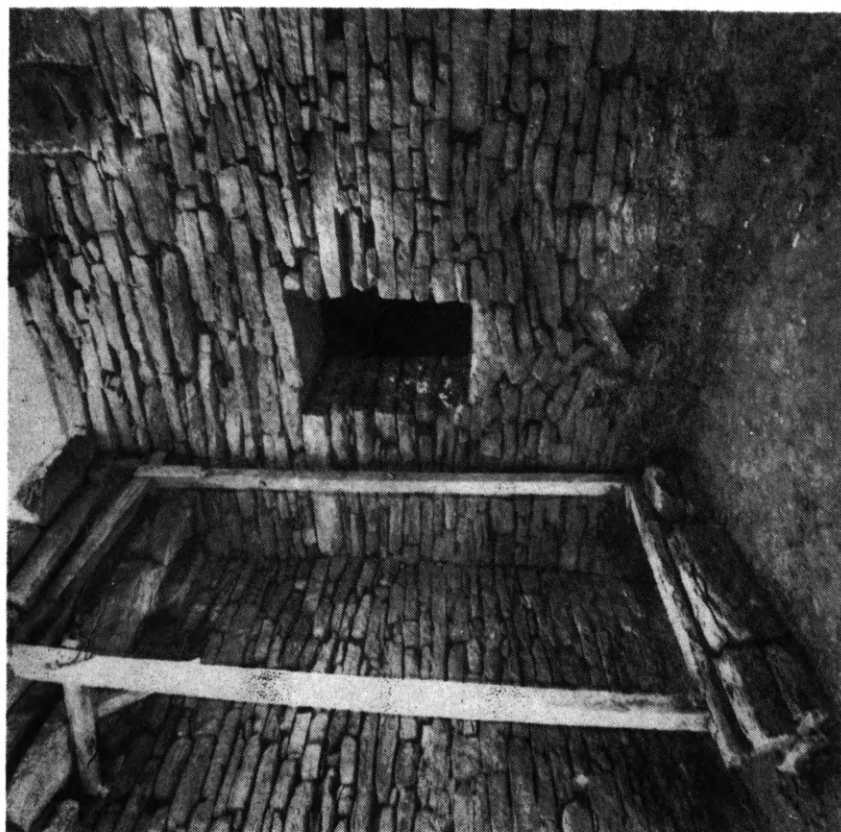
α. Τὸ σωρολίθι ἐπάνω ἀπὸ τὴν κρήνη = Παρένθ. Πίν. Α, τ. 28 - 38 - Α - Β. β. Ἡ μερική ἀφαίρεση ἀπὸ τὸ πετρογέμισμα τῆς κρήνης.

α. Τα κόκαλα πρὸς τὴ ΒΔ γωνία τοῦ διαμερίσματος Ι τῆς κρήνης. β. Ἡ ἐπιφάνεια τοῦ νεροῦ στὸ διαμέρισμα Ι τῆς κρήνης.

α. Ἡ ΒΔ ἐσωτερικὴ γωνία τοῦ διαμερίσματος Ι τῆς κρήνης. β. Ἡ ΝΔ ἐσωτερικὴ γωνία τοῦ ἰδίου διαμερίσματος.

α. 'Η ΒΑ έσωτερική γωνία του διαμερίσματος Ι τής κρήνης και τὸ παραθυροειδές άνοιγμα. β. 'Η ΝΑ έσωτερική γωνία του ίδιου διαμερίσματος.

α

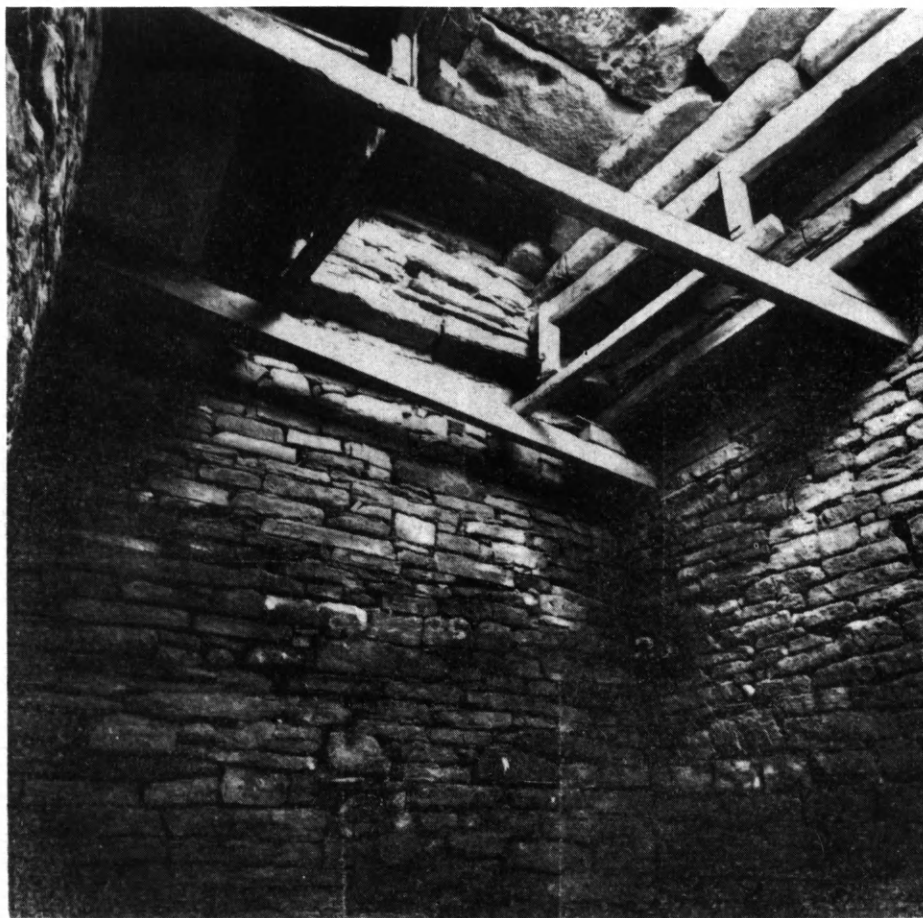

β

γ

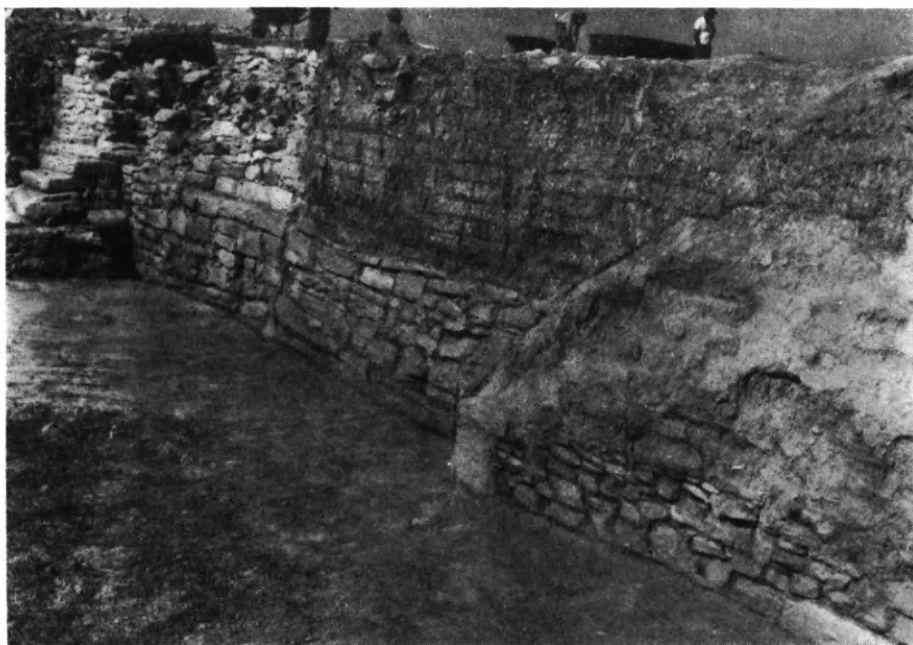
α. Τὸ βαθυύλωμα τῆς ὀροφῆς τοῦ διαμερίσματος I τῆς κρήνης β. Τὸ φρεάτιο τοῦ διαμερίσματος II τῆς κρήνης.
γ. Οἱ δύο ἐσωτερικὲς γωνίαι καὶ ἡ ὀροφή τοῦ διαμερίσματος II τῆς κρήνης.

α. Ἡ ΝΑ ἐσωτερικὴ γωνία καὶ μέρος τῆς ὀροφῆς τοῦ διαμερίσματος II τῆς κρήνης.
 β. Τὸ σημεῖο ὅπου πρωτοσυναντήσαμε τὸν ἀνατολικὸ περίβολο τῆς πόλης. Τομέας
 II = Παρένθ. Πίν. Β, ΠΡ '70.

α. Τὸ ἀρχικὸ ὕψος τοῦ λιθολογήματος στὰ ἀριστερὰ τῆς κλίμακας - πυλίδας.
β. Ἡ πυλίδα καὶ ἡ κλίμακα ἀπὸ τὰ ΝΑ.

α. Τὰ πλιθάρια τῆς ἀνωδομῆς τοῦ τείχους καὶ τὸ «μπάλωμα» τοῦ λιθολογήματος = Παρένθ. Πίν. Β, τ. Ζ - Η - 48 - 50, ἀπὸ τὰ ΒΑ. β. Ἡ πυλὶδα καὶ ἡ κλίμακα καθ' ὅλο τὸ διπλάσιο πάχος τοῦ τείχους.

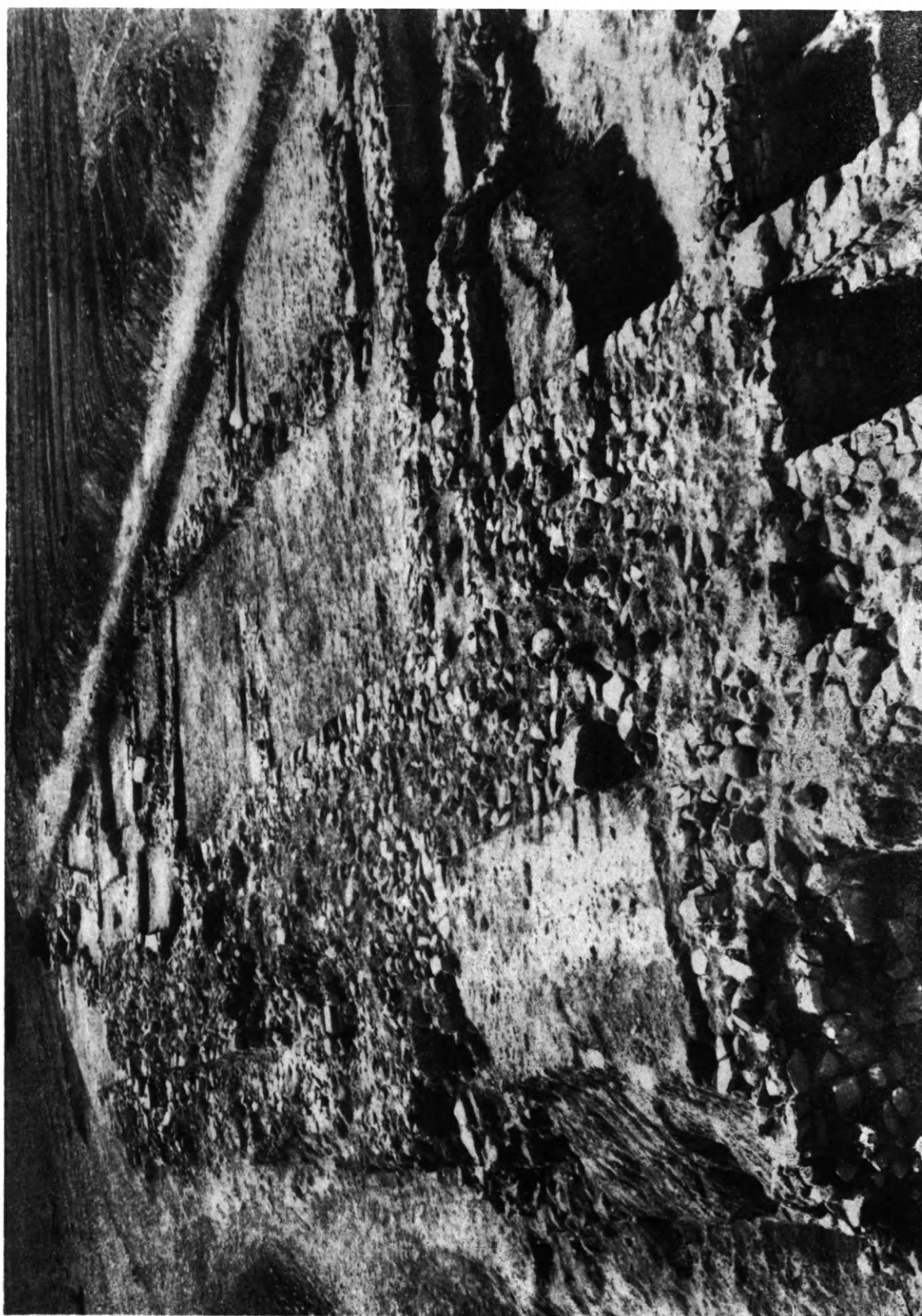
α. Τὸ «μπάλωμα» τοῦ λιθολογήματος, πρβ. Πίν. 24α. β. Ὁ διπλασιασμός τοῦ πλάτους τοῦ τείχους στὸ σημεῖο τῆς κλίμακας καὶ τῆς πυλίδας, ἀπὸ ἐπάνω.

α. 'Ο πύργος Α' από τὰ ΒΑ. β. 'Η νότια πλευρά τοῦ πύργου Α'.

Τὸ τεῖχος καὶ οἱ χώροι ἐσωτερικὰ ἀπὸ τὴν κλίμακα, ἀπὸ Β= Παρένθ. Πίν. Β, 1970 - 1971, 34 - 44 καὶ Παρένθ. Πίν. Γ.

‘Ο πύργος Β’ και ή έκταση του περιβόλου προς τὰ ΝΑ, κατά τὸ φρύδι τοῦ λόφου (τομέας II = Παρένθ. Πίν. Γ), ἀπὸ Β. Στὰ δεξιὰ μας μέρος ἀπὸ κονίαμα
δαπέδου ποὺ σκέπασε κάποτε τοὺς χώρους. Πρβ. Πίν. 27.

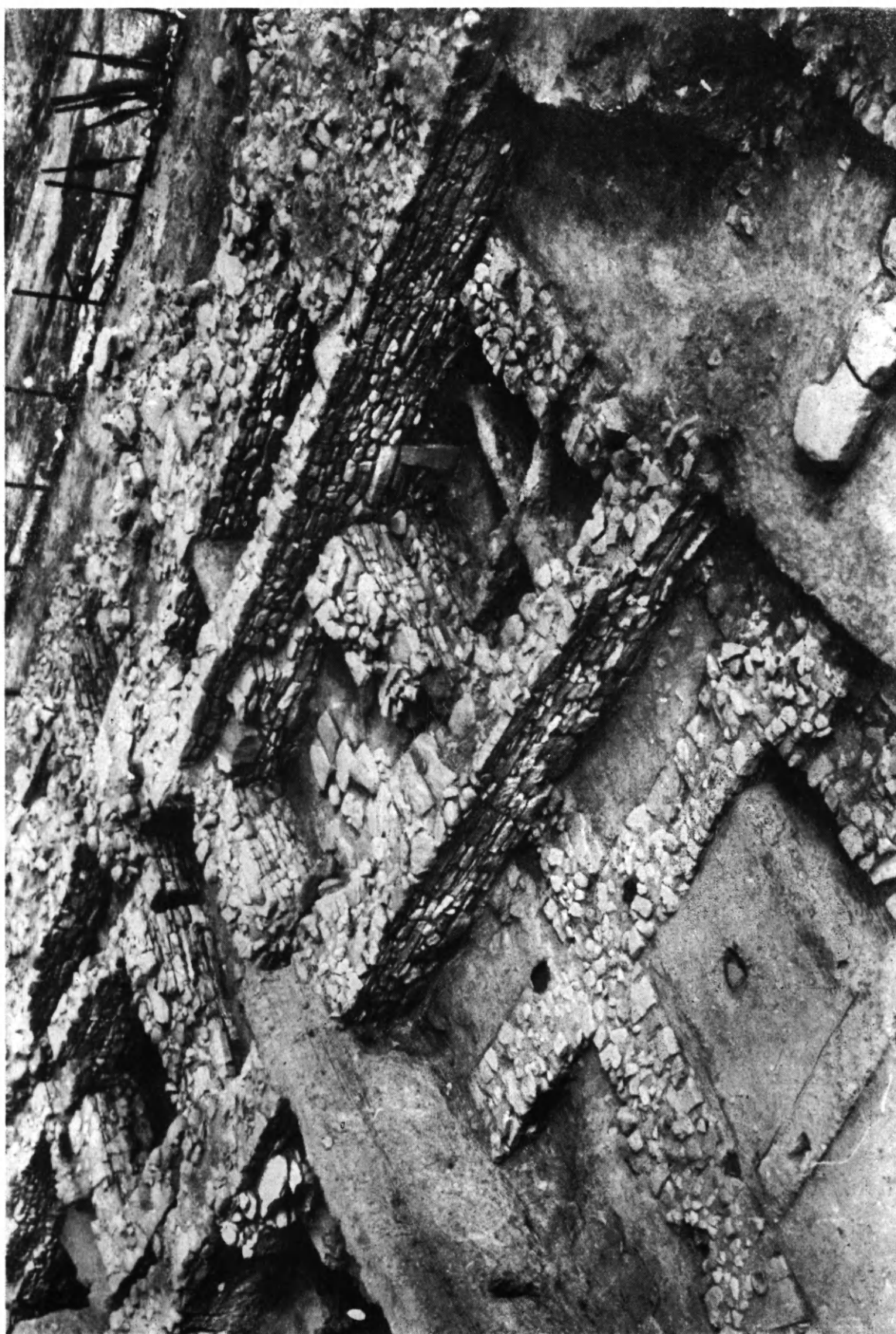
α. 'Ο πύργος Α' καὶ ἡ ἐξωτερικὴ γραμμὴ τοῦ τείχους ἀπὸ Β. β. 'Η ΝΑ γωνία - πλευρὰ τοῦ πύργου Α'. 'Αριστερά μας τὰ
πλιθάρια τῆς ἀνωδομῆς τοῦ τείχους (Πίν. 24α) στεγασμένα.

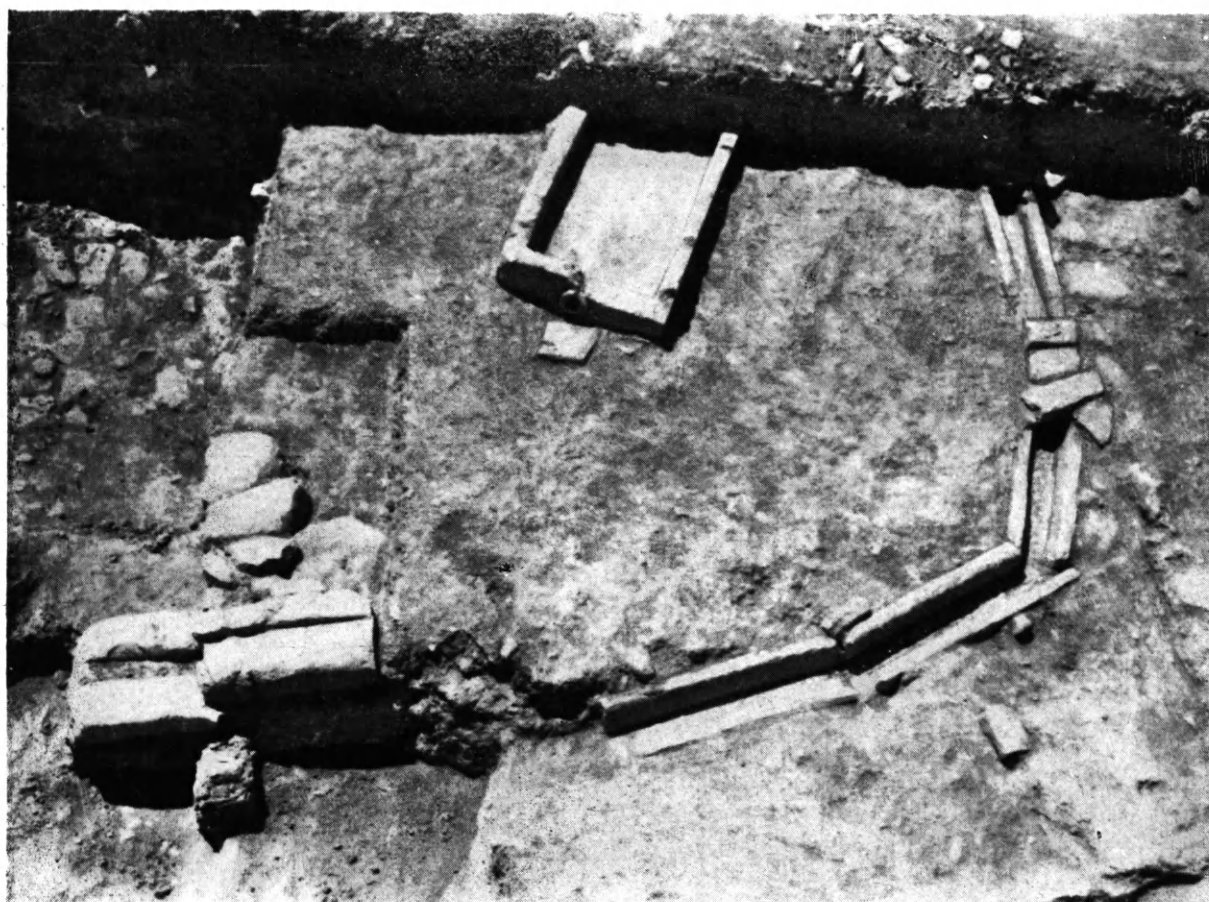
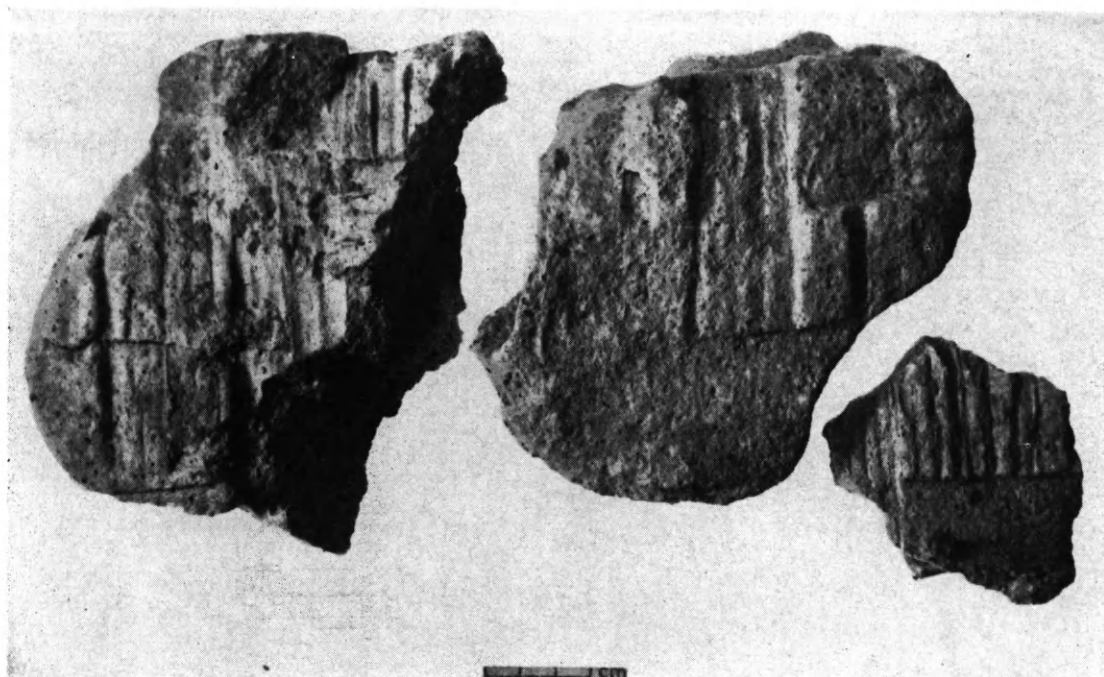
Οί πύργοι Α', Γ' και Δ' από τῆς ΒΑ. Ἀνάμεσα σὸν πύργο Γ' καὶ Δ' ὁ ὁδὸς ποὺ ἐκβάλλει σὲ πρὸς τὴν ἑκκλῆσιαν. Πρὸς εἰκ. 6.

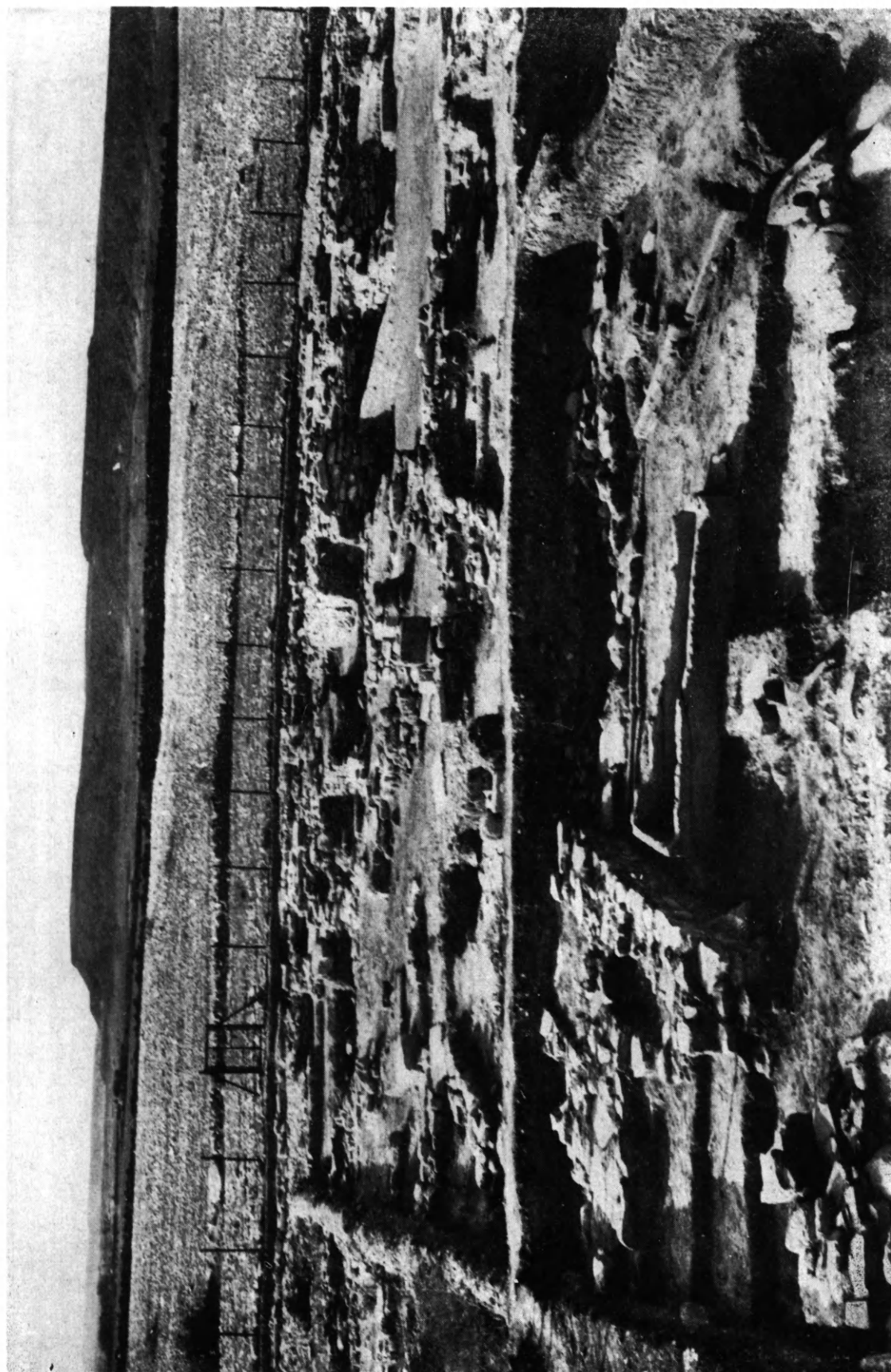
α. Ὁ κεντρικός χώρος ἐσωτερικά ἀπὸ τὴν κλίμακα μὲ τὸν πλακόστρωτο ἀγωγὸ στοῦ βάθους = Παρένθ. Πίν. Β, τ. Β-Γ, 1971, 40-42. β. Ἡ ἐσωτερικὴ ὄψη τοῦ τοίχου τοῦ νότιου χώρου τοῦ Πίν. 32 = Παρένθ. Πίν. Β, τ. 2-4, 1972, 36-40.

Οί απογυλωμένοι τοίχοι από τὰ ΝΔ. Ὁ λοξὸς ἐγκάρσιος τοίχος ΔΠΤ καὶ οἱ δύο γόφοι στὰ δοτικά τῆς ἐσωτερικῆς ὀψης τοῦ περιβόλου. Πίν. 31β = Παρένθ. Πίν. Β', τ. 0 - 7, 1972, 34 - 40.

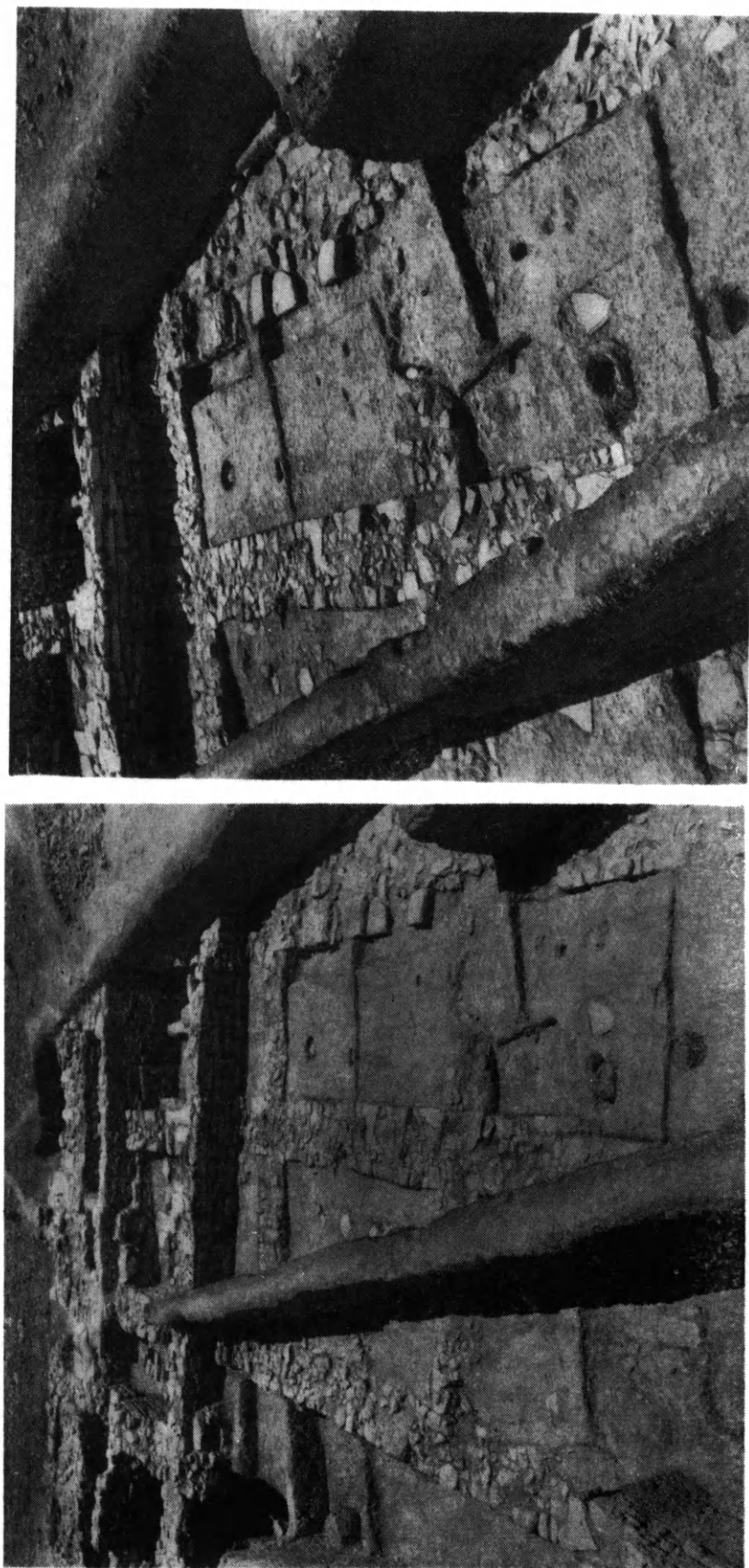
α. Ἀποτυπώματα «ψαθαρκᾶς» σὲ γόψο = Παρένθ. Πίν. Γ, τ. Γ'-Δ'-38. β. Πρὶν ὁλοκληρωθεῖ ἡ ἀποκάλυψη τῆς λεκάνης = Παρένθ. Πίν. Β, τ. Ο - Α, 1971, 4. Πρβ. Πίν. 34.

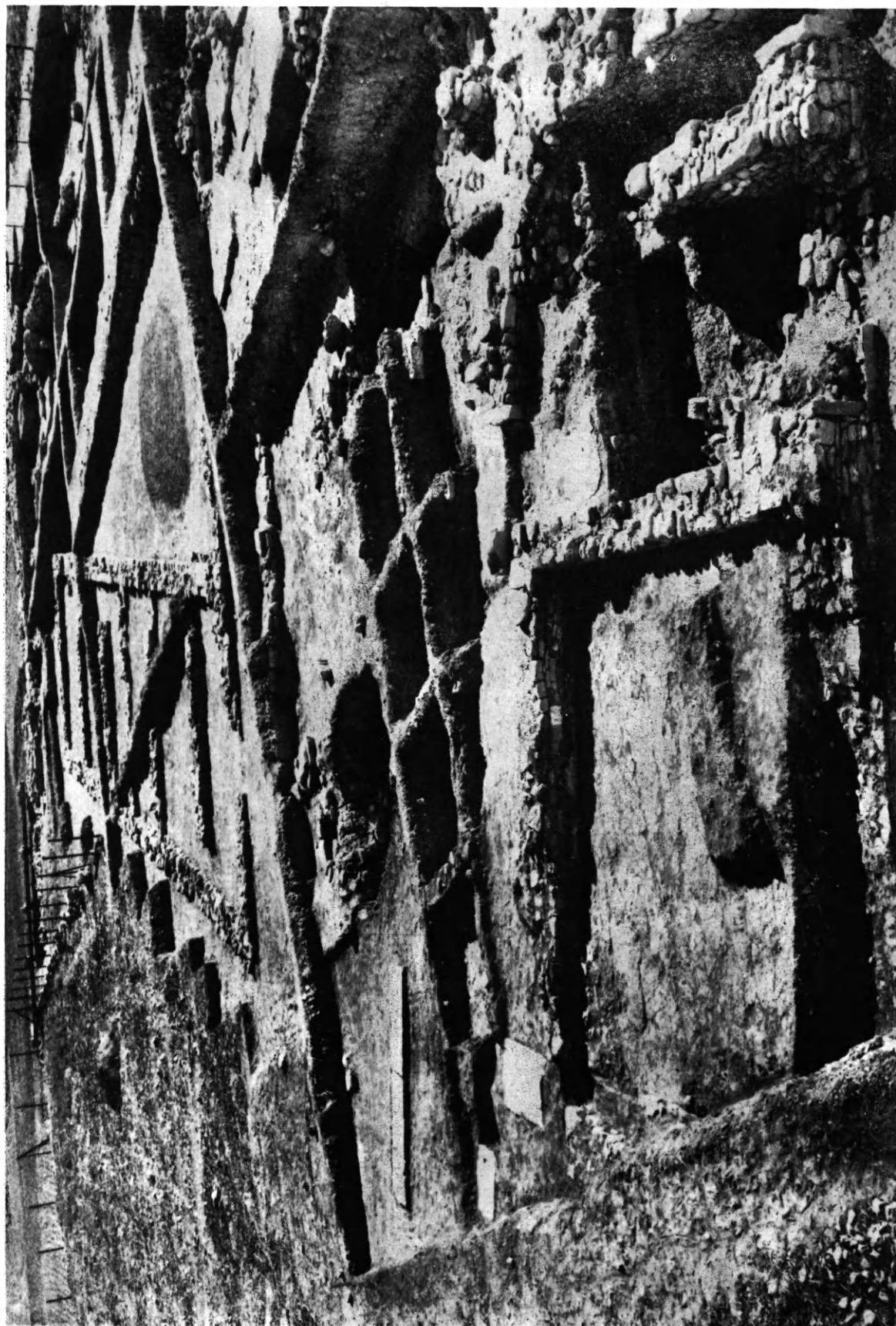
Πέρα από την εγκάρσια διαχωριστική γραμμή το ανατολικό όριο του τομέα Ι. Δόθε από αυτή το ΝΔ τμήμα του τομέα ΙΙ = Παρένθ. Πίν. Β, τ. Ο - Α - Β - 4, 1971 και Ο - 4 - Α - Β, 1972. Πρβ. Πίν. 33β.

Τομέας III. Στο κέντρο και κάτω άριστερά μας οι αποψλωμένοι τοίχοι = Παρένθ. Πίν. Β, τ. Α - Ρ - 22 - 34, 1972 και Ο - Δ - 24, 1971. Έπάνω δεξιά μας το οικόδομημα της «επιφάνειας», από τὰ Α.

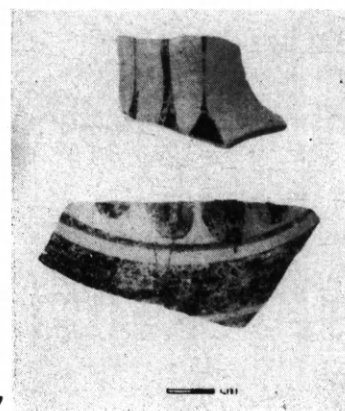
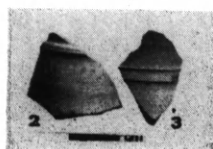
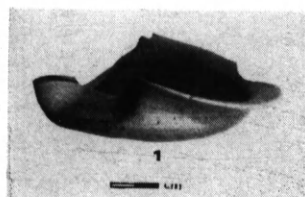
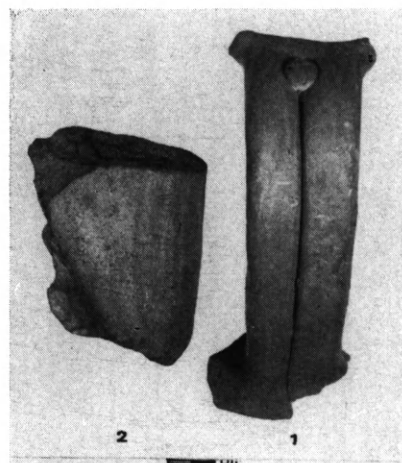
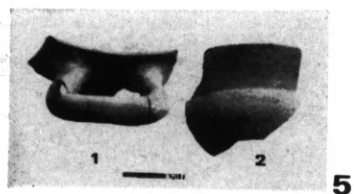
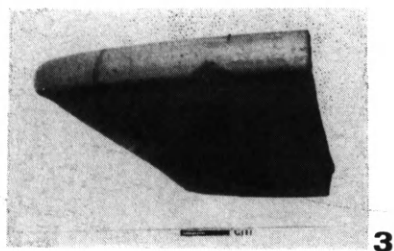
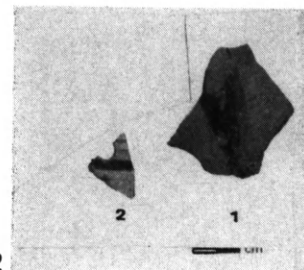
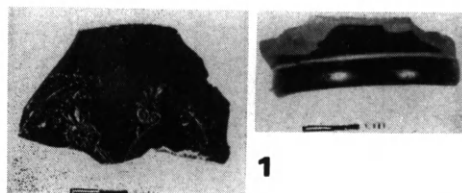
Τομέας III : α - β. Οί αποψιλωμένοι τοίχοι από τὰ Δ. Στο βάθος ὁ λοξὸς ἐγκάρσιος τοῖχος = Παρένθ. Πίν. Β, ΑΠΤ, τ. α' - Δ, 1971, 30 - 40, ἀπὸ τὰ Δ. Στο α οἱ πέρα ἀπὸ τὸ ΑΠΤ χῶροι.

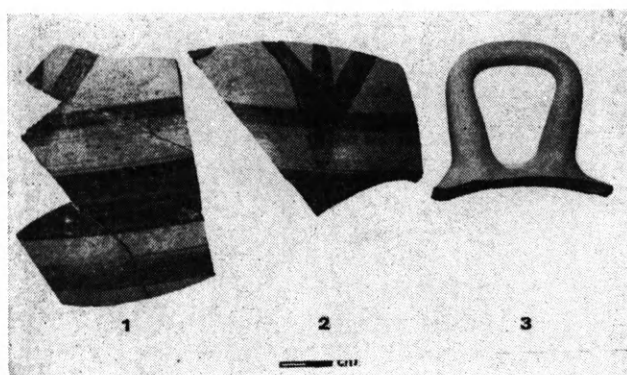

Τὸ οἰκοδομικὸ συγκρότημα III τοῦ τομέα I = Παρένθ. Πίν. Α, 26 - 42 - β' - γ', ἀπὸ τὰ ΒΔ. Στὸ κέντρο ἡ κρήνη (βαθούλωμα) καὶ τὸ φρέατο τοῦ διαμερίσματος II. Πέρα ἀπὸ τὴ διαχωριστικὴ γραμμὴ — ἀνατολικὸ ὄριο τοῦ τομέα I καὶ δυτικὸ τοῦ III — τὸ οἰκοδόμημα τῆς «ἐπιφάνειας».

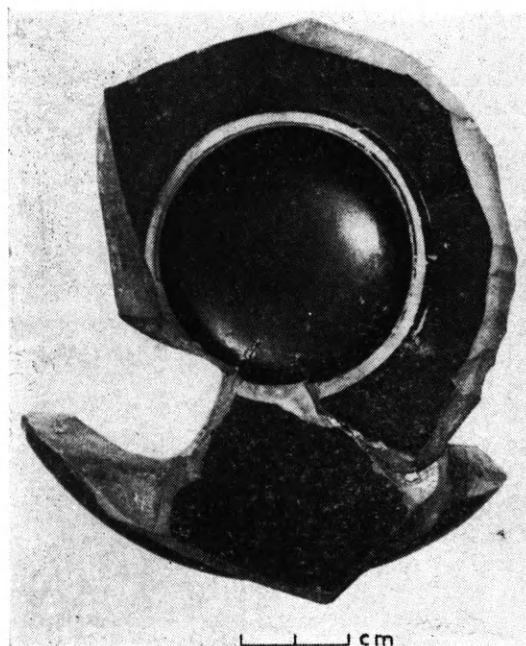
α. Πάρος

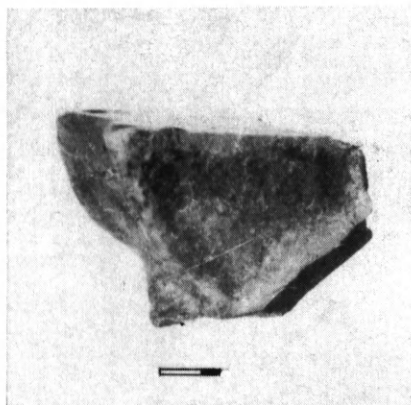
9

8

10

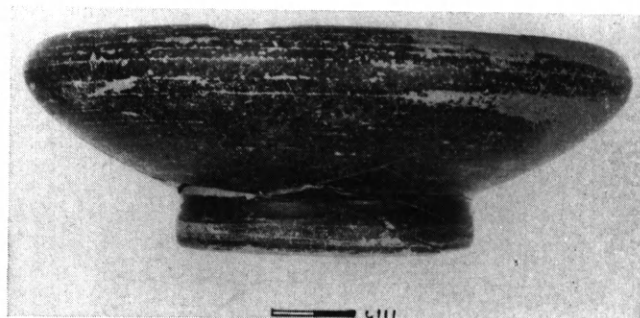

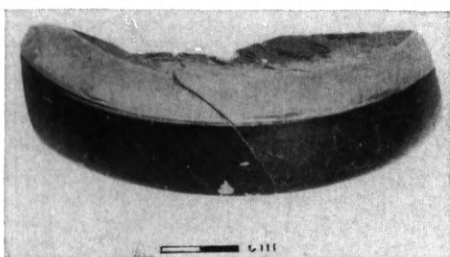
11

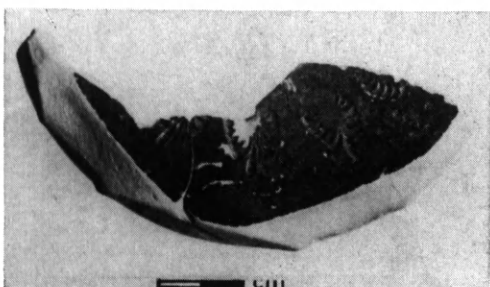
12

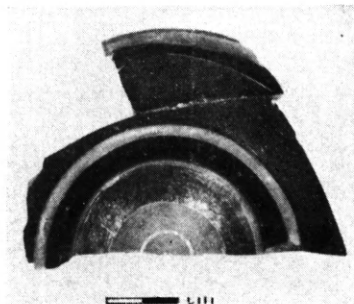
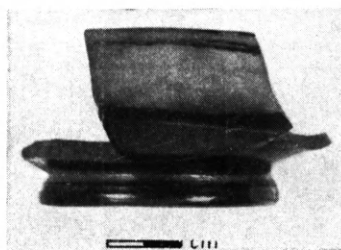

14

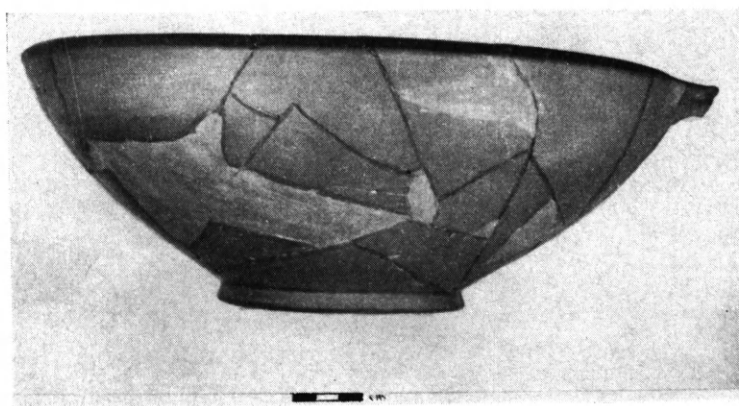

13

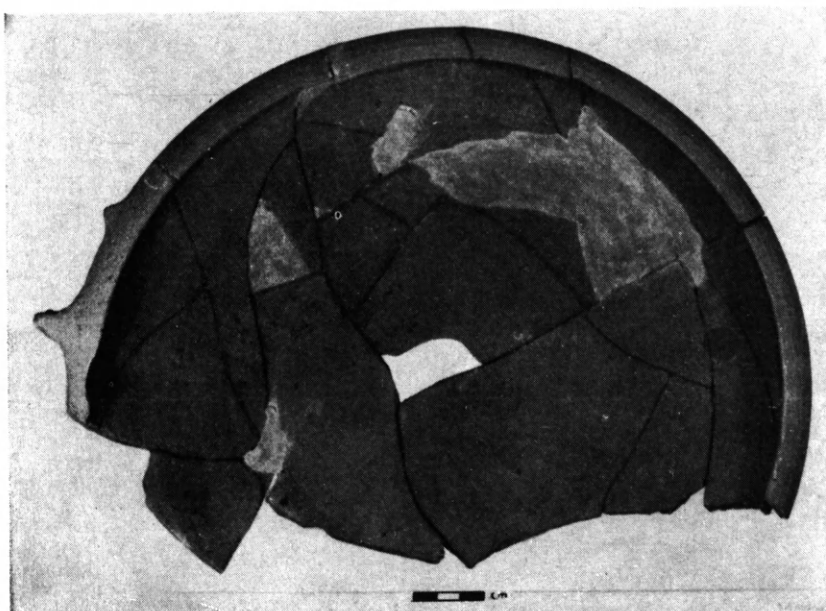

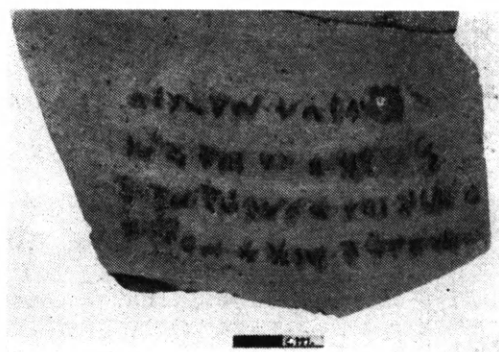

15

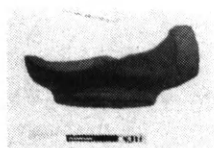

16

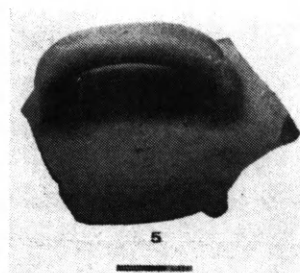

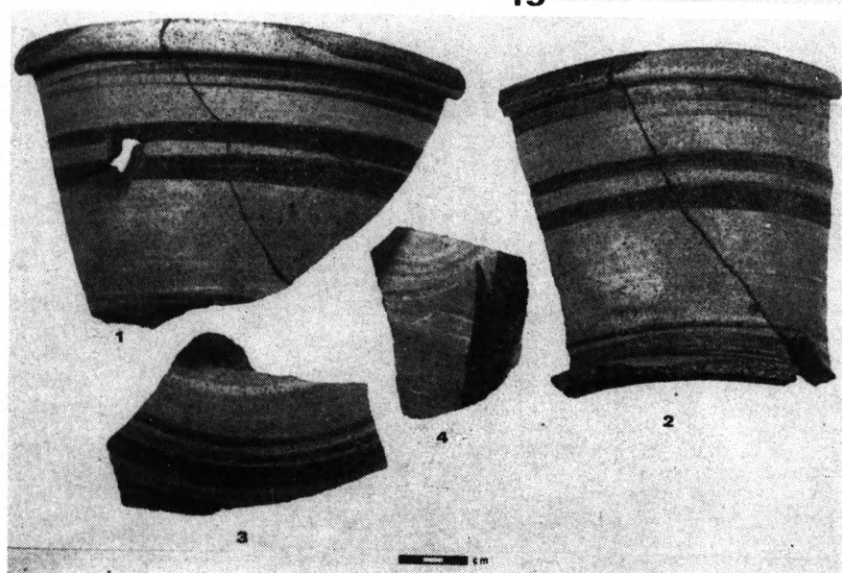
17

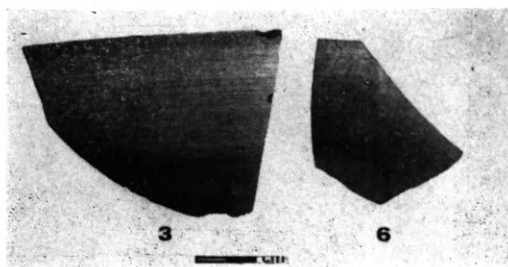
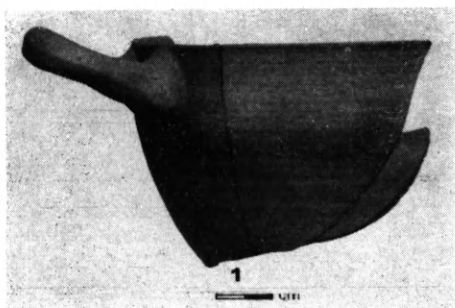

18

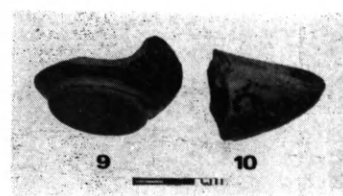
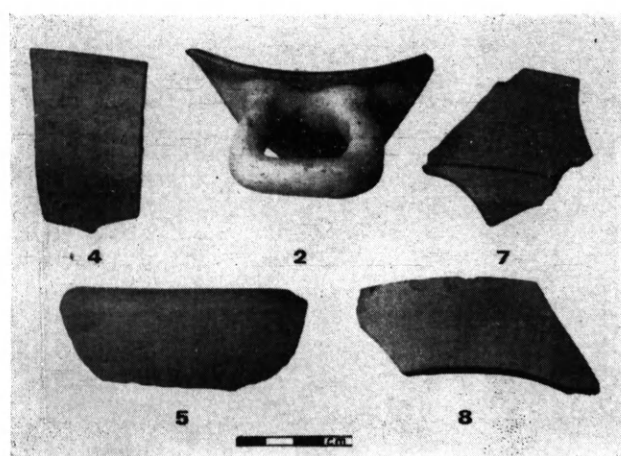

19

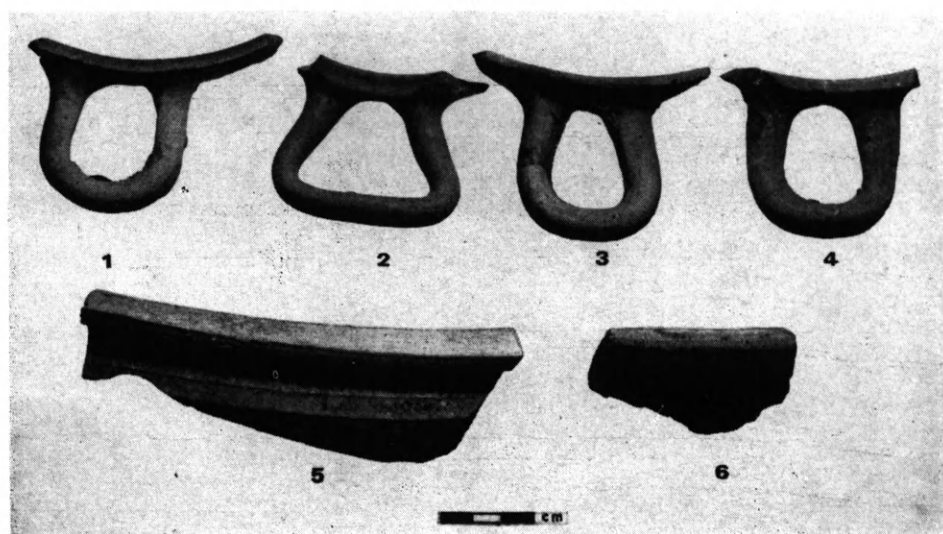

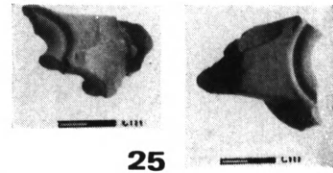
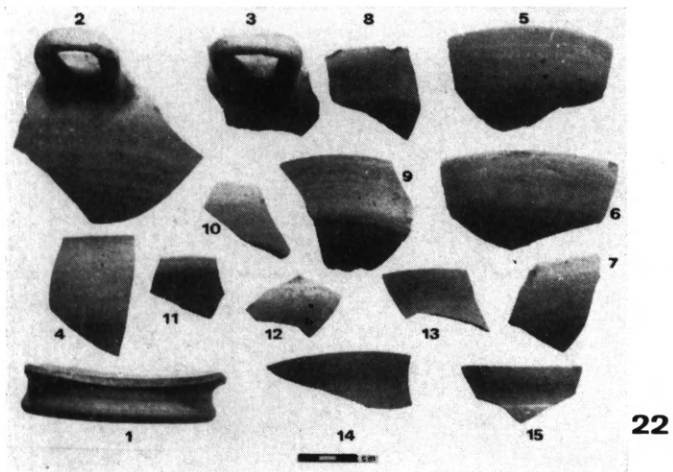

20

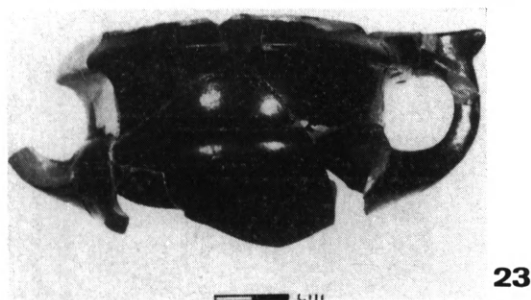

21

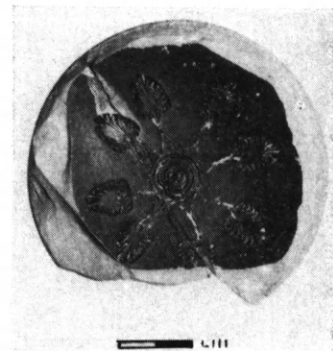

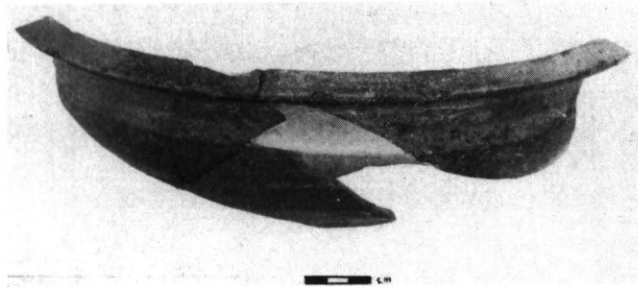
25

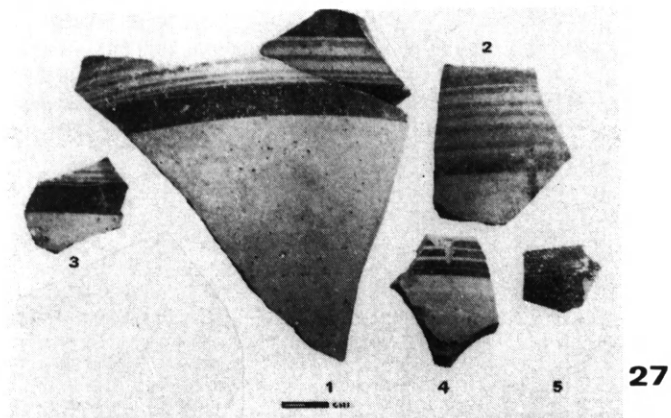
23

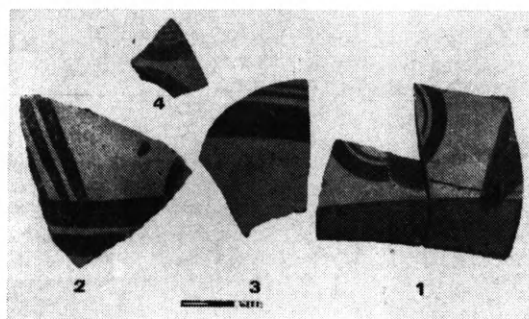
26

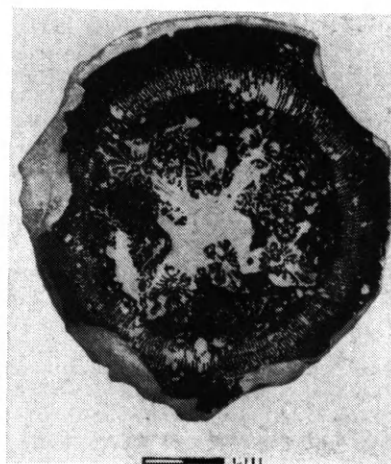
24

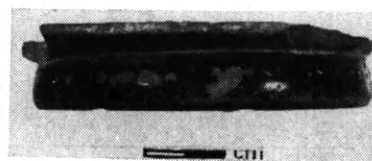
27

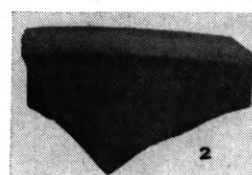
28

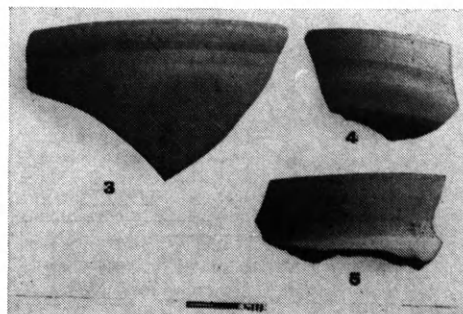
29

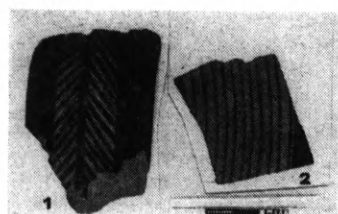

30

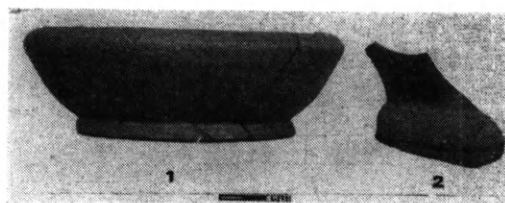

31

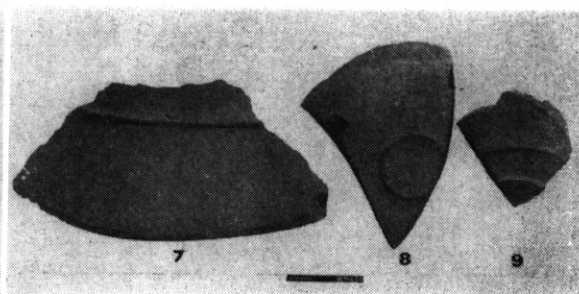
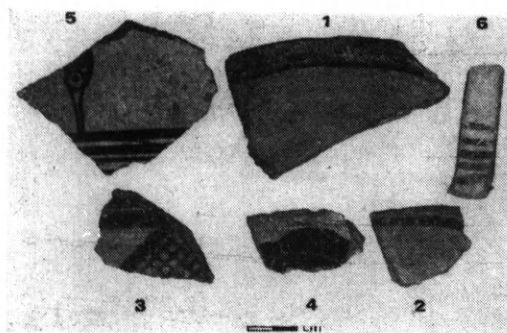

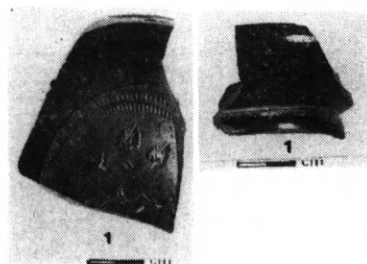
33

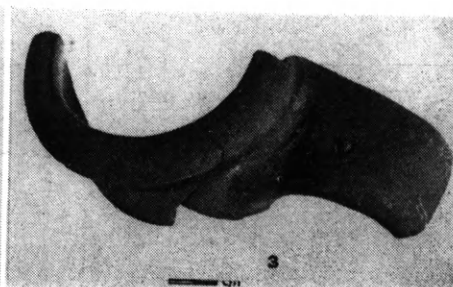
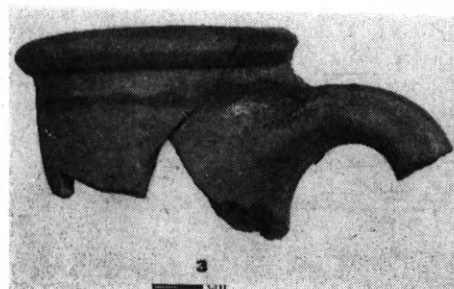
34

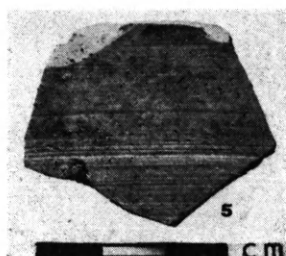
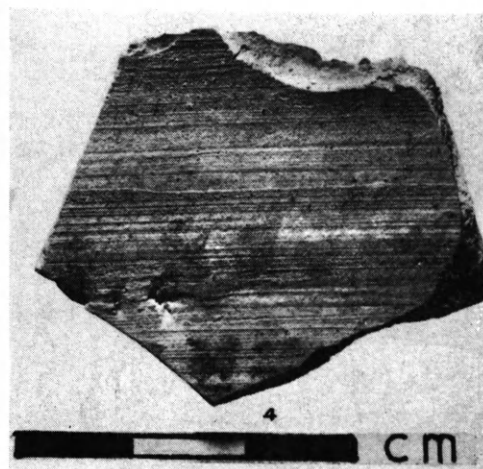
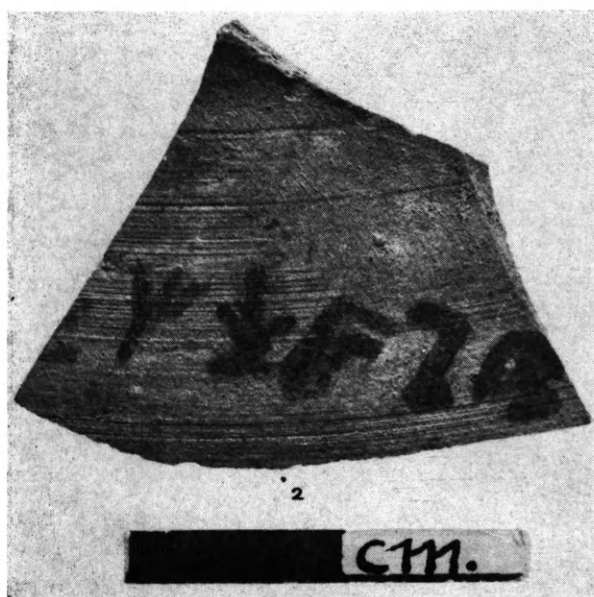
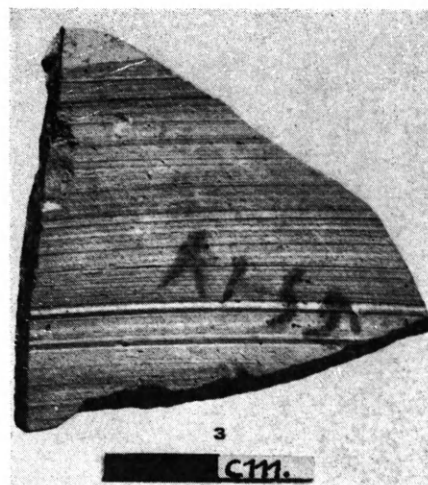

35

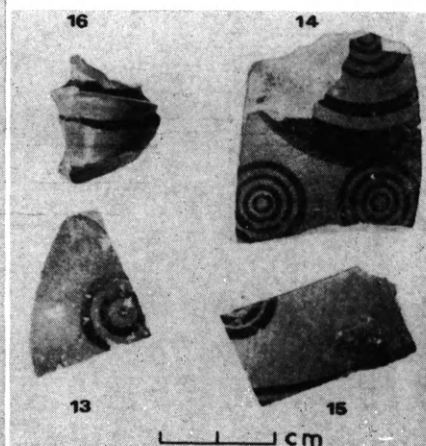
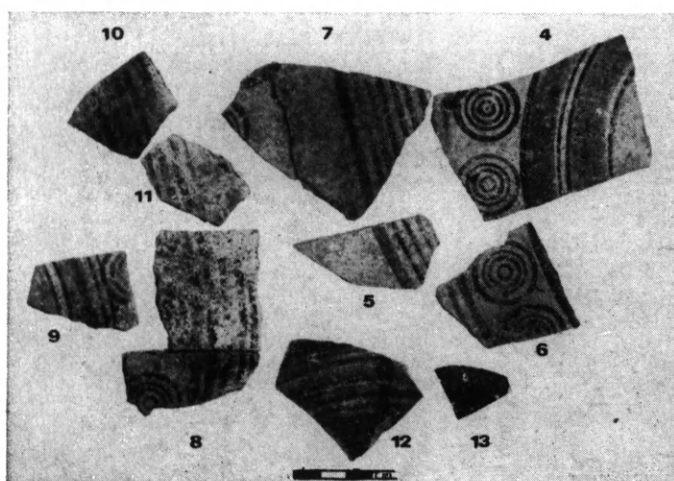
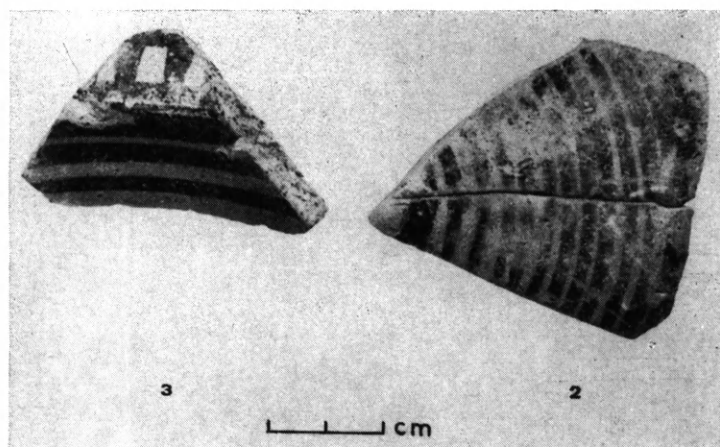

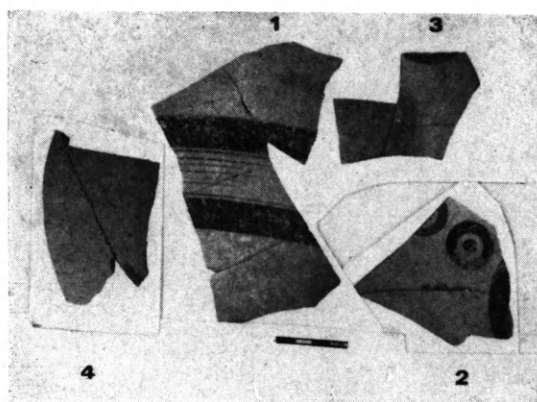
36

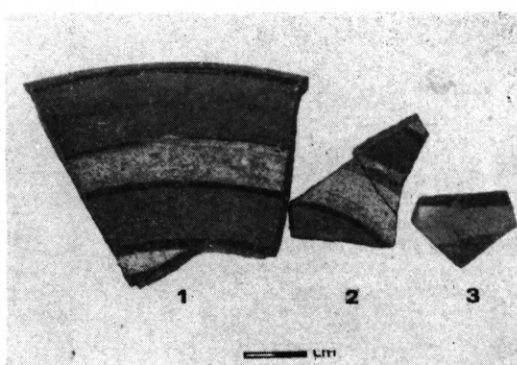
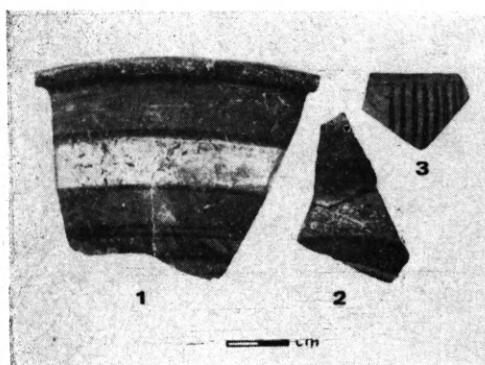

37

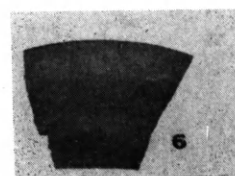
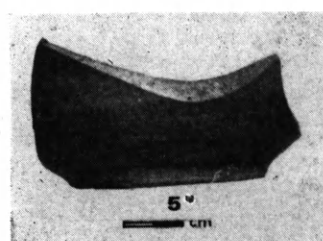
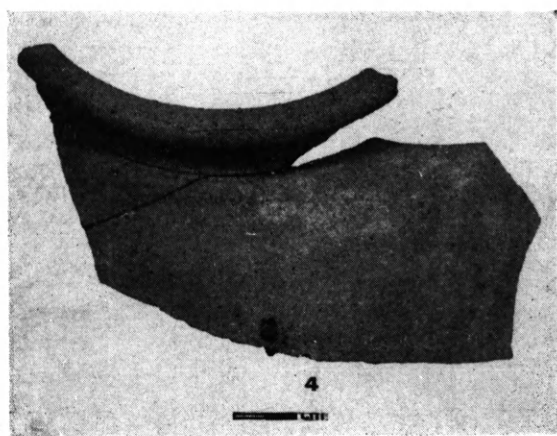

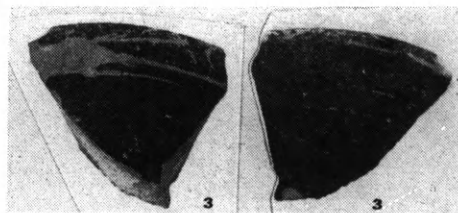
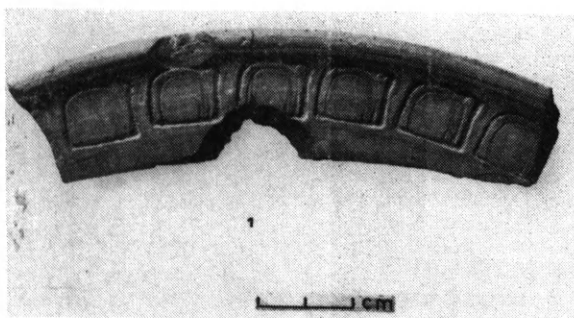

39

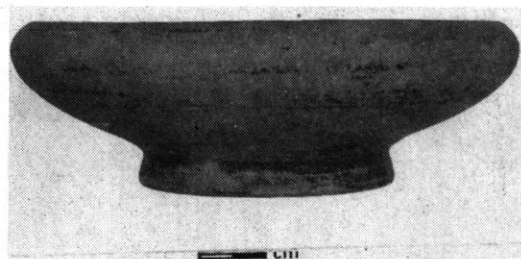
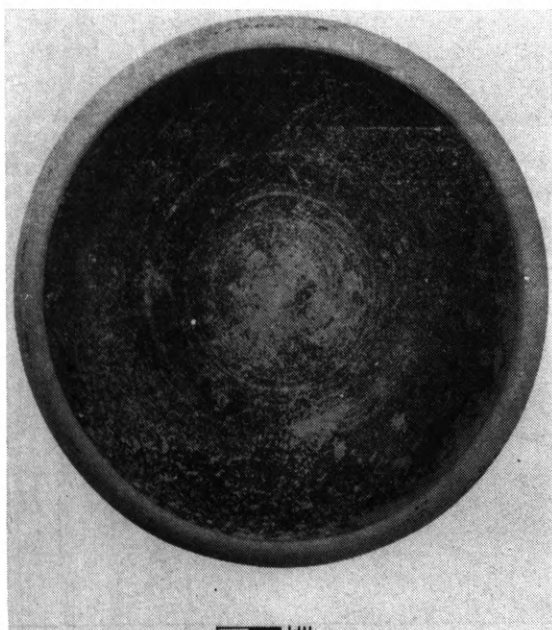

40

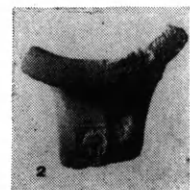
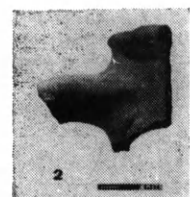
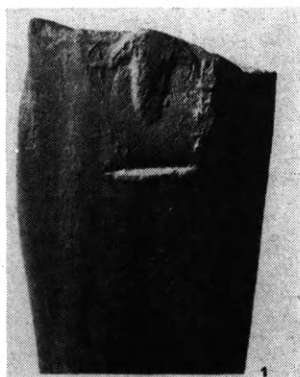
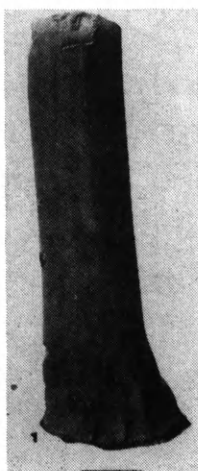
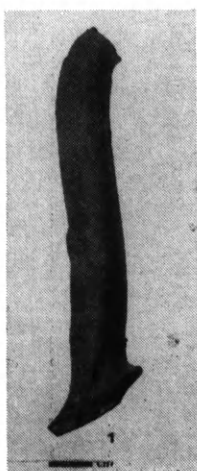
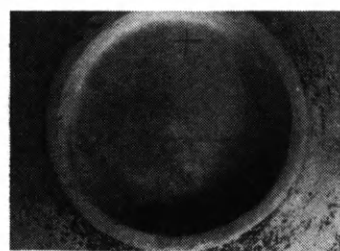

41

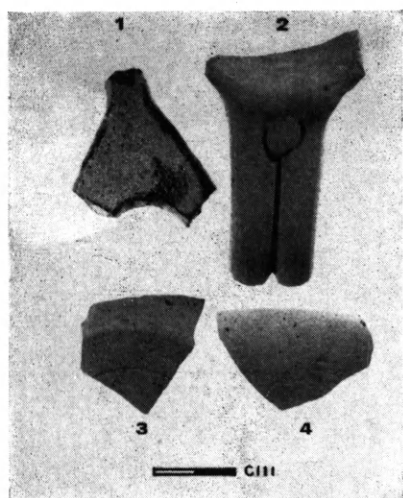

42

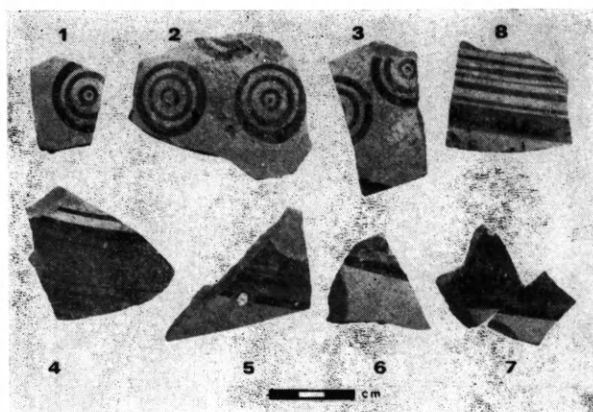

43

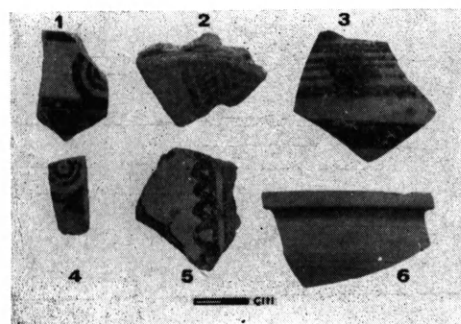
1970

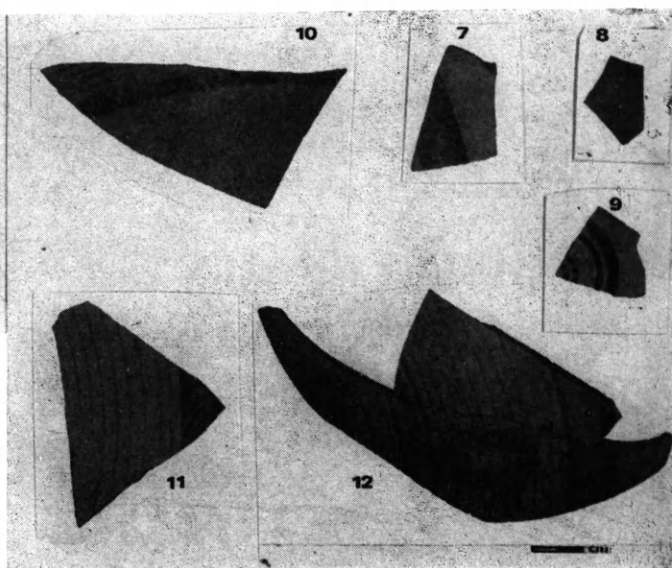
1

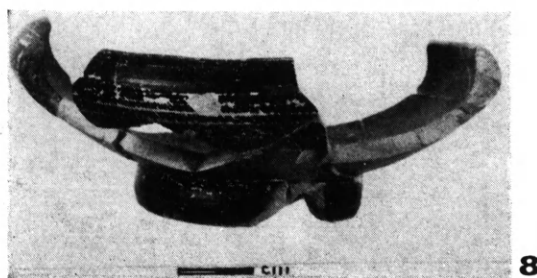
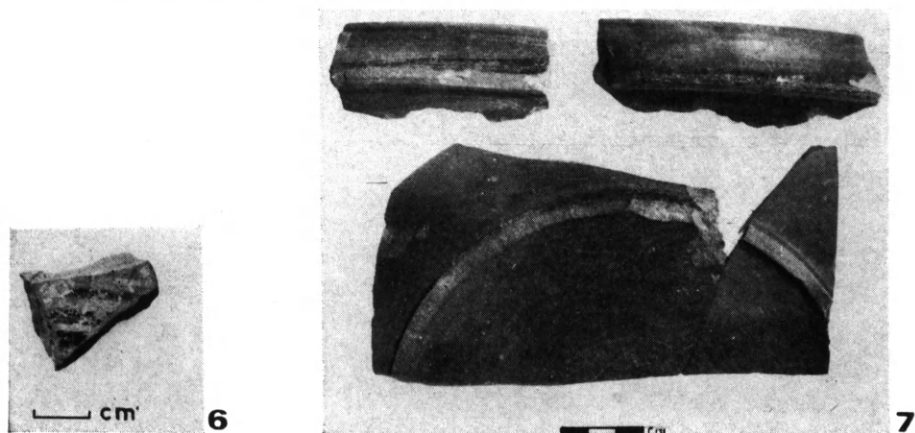
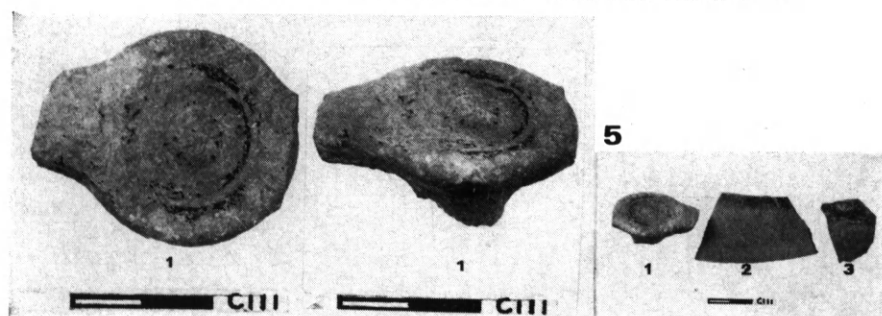
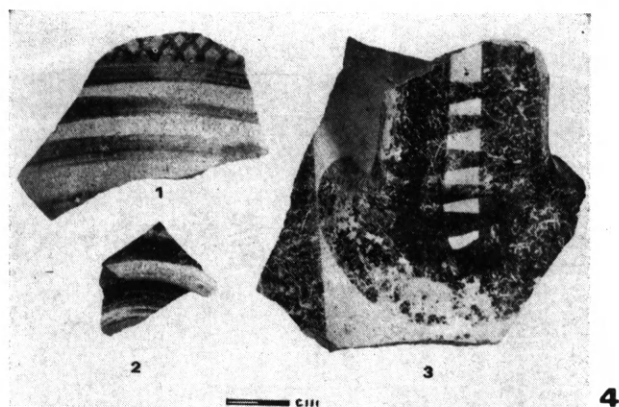

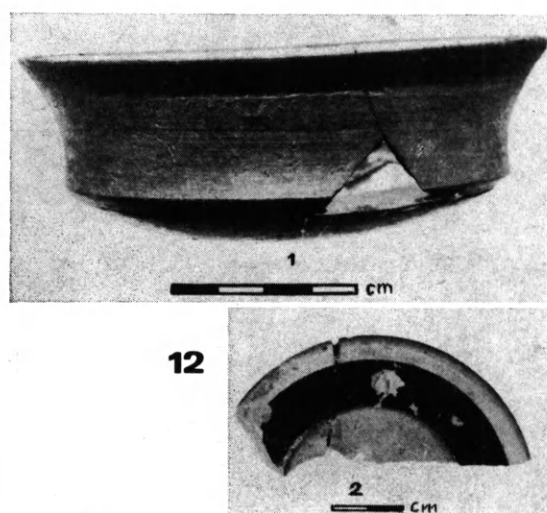
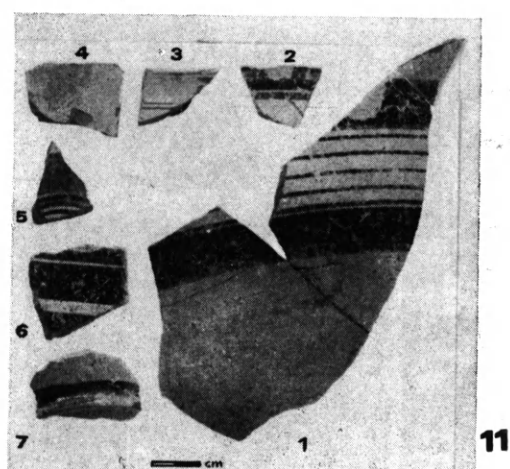
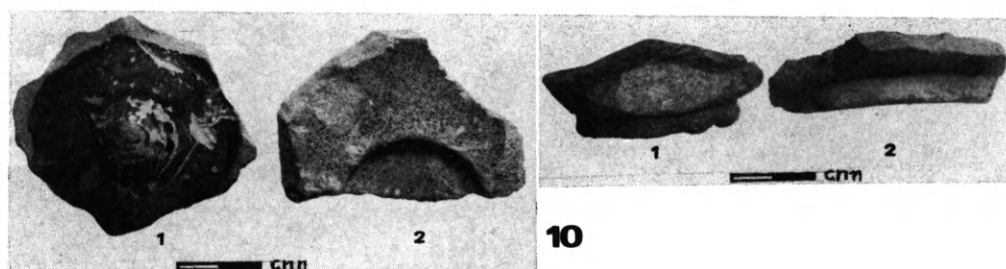
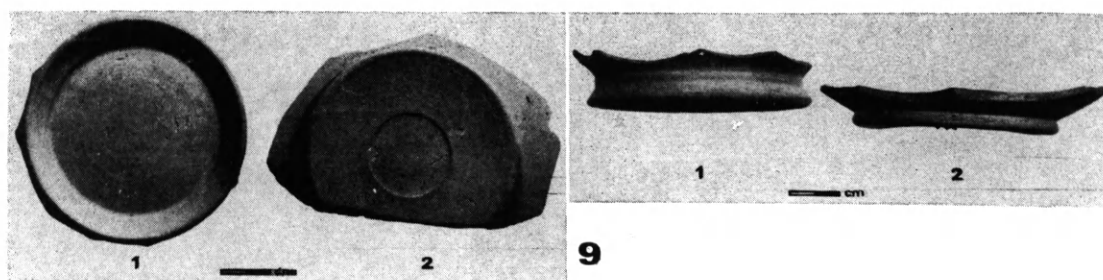
2

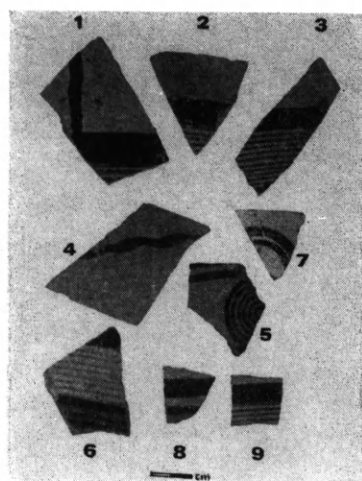

3

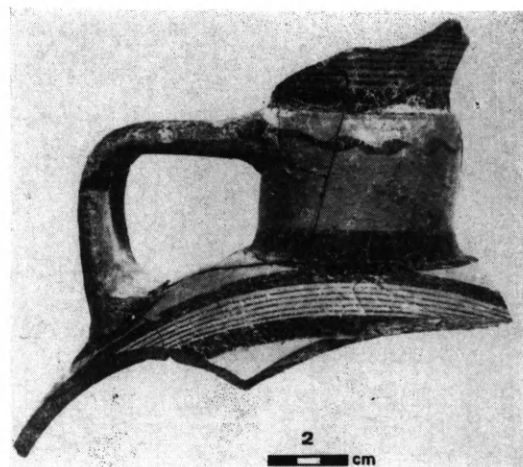

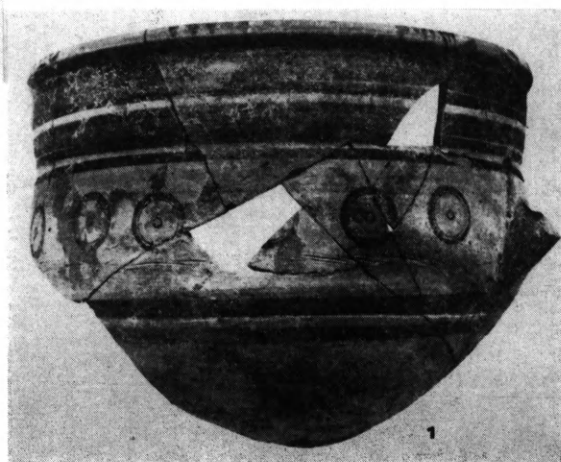
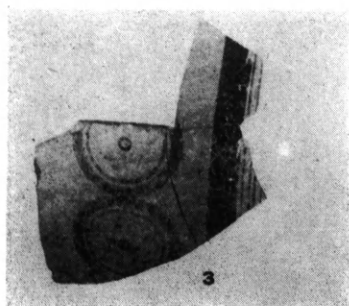

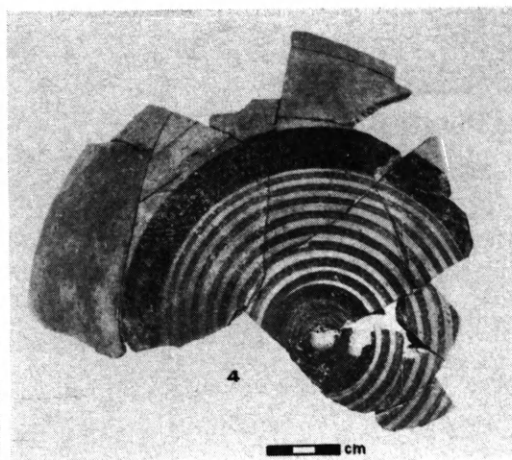
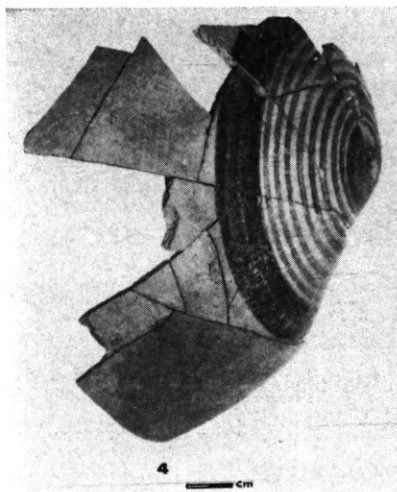

13

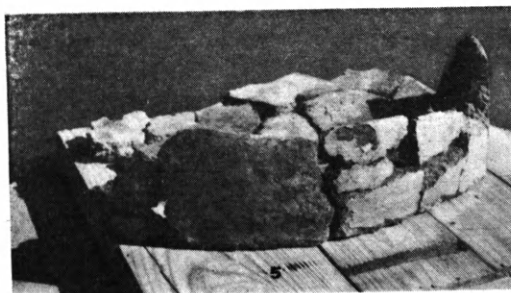

14

14

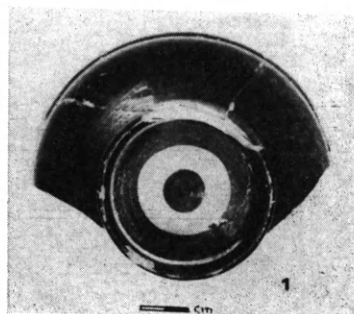
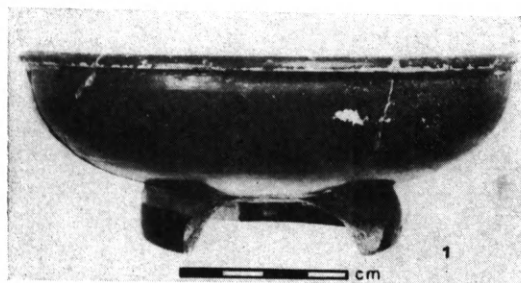

14

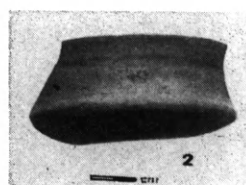

15a

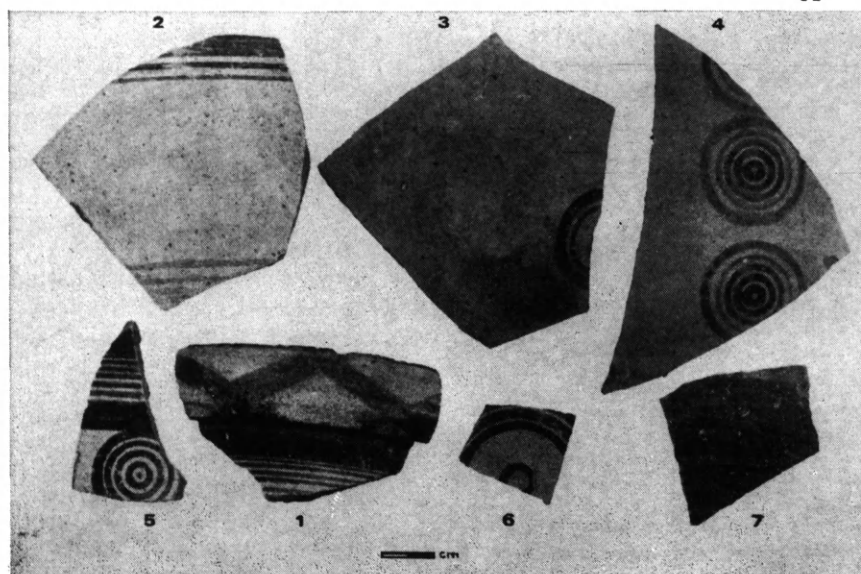

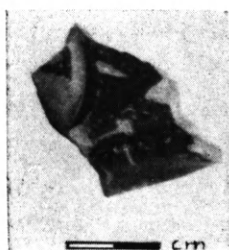

16

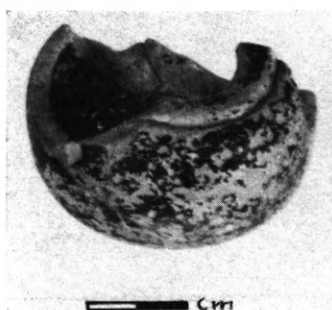

17

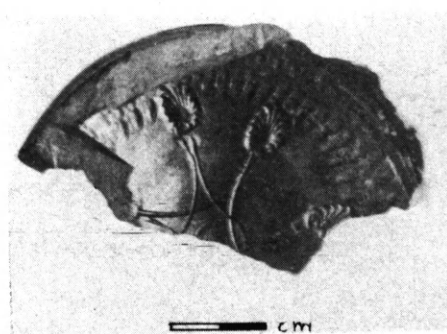

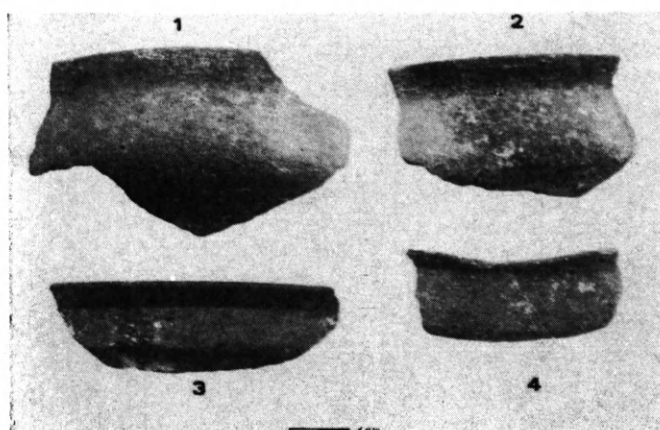
18

19

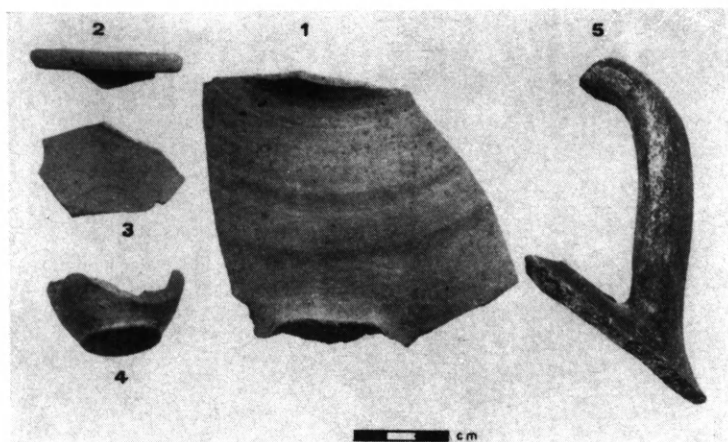

20

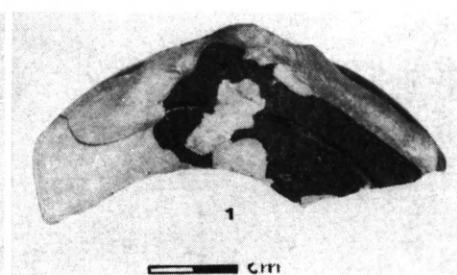
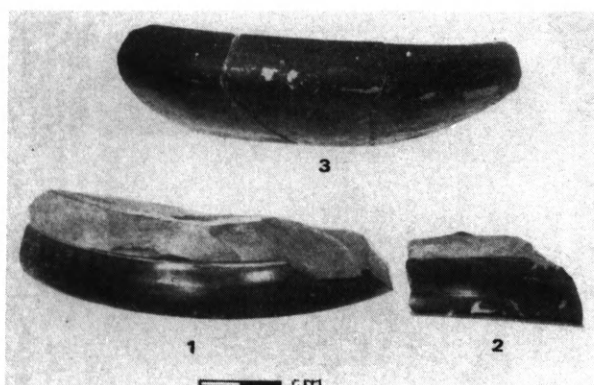

22

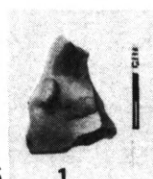

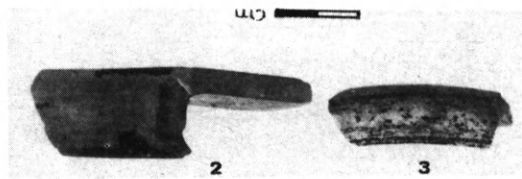
23

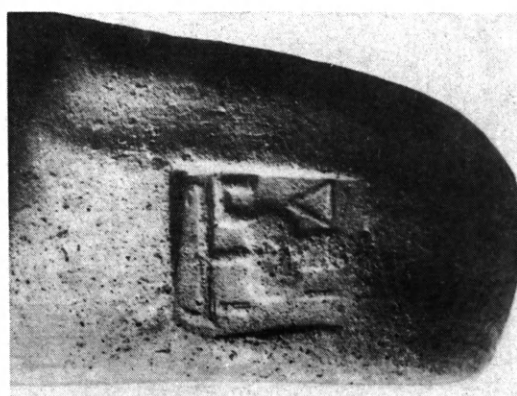
24

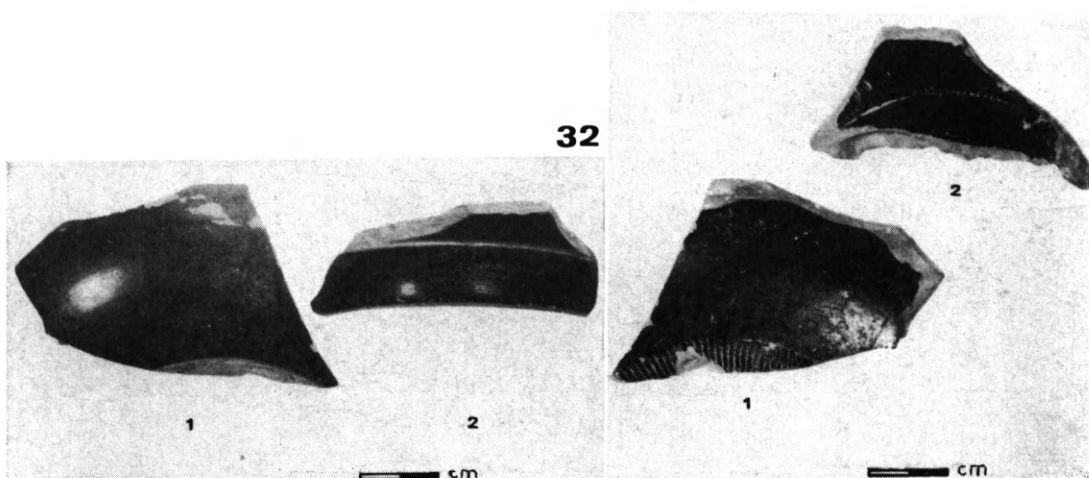
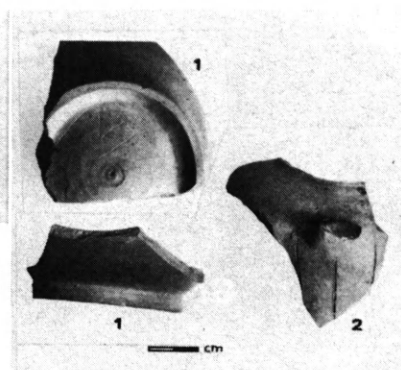
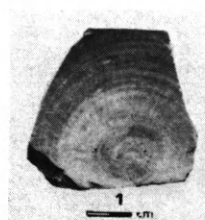
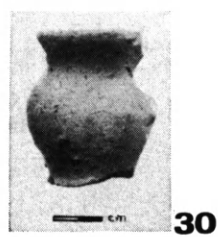
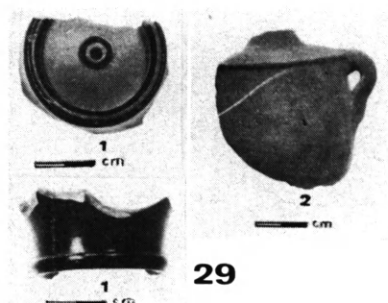
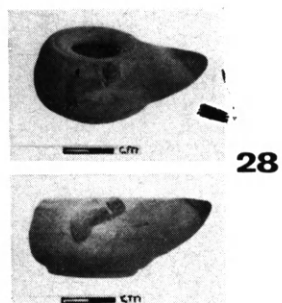

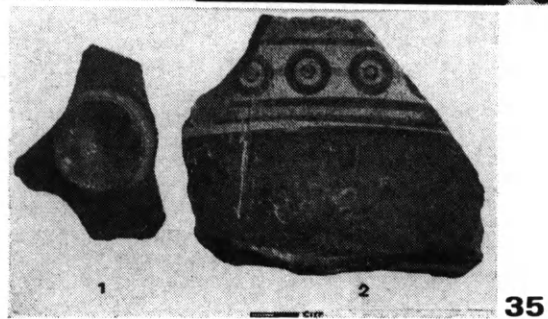
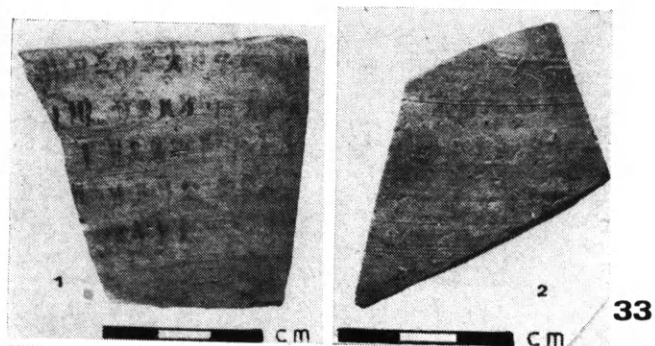
26

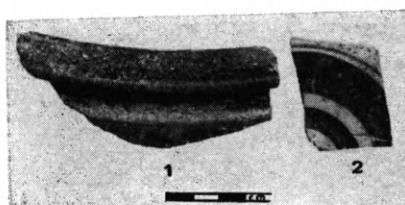
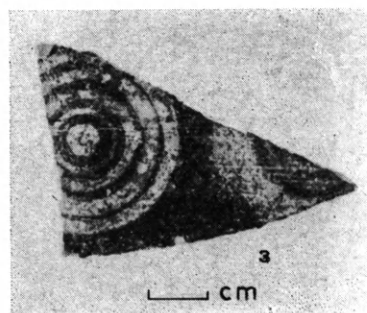
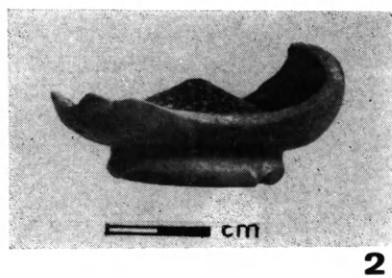
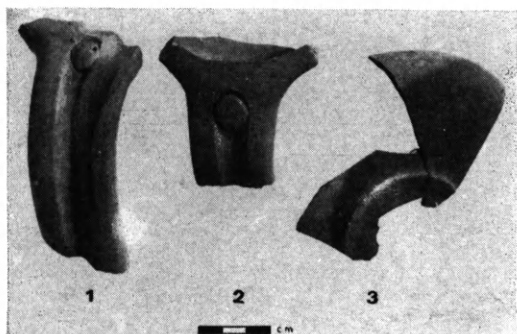
27

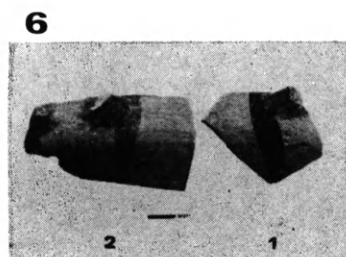
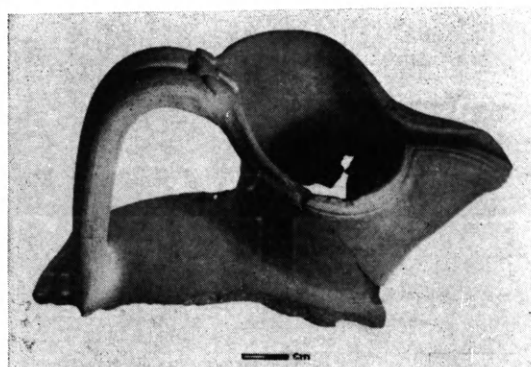

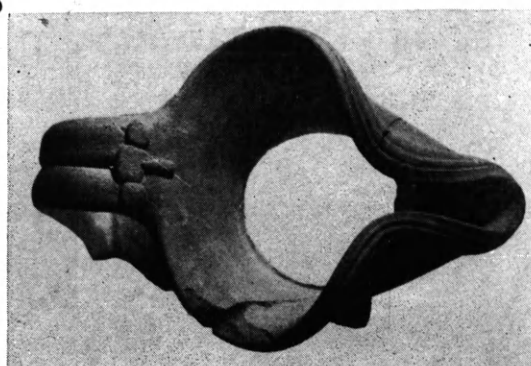
1971

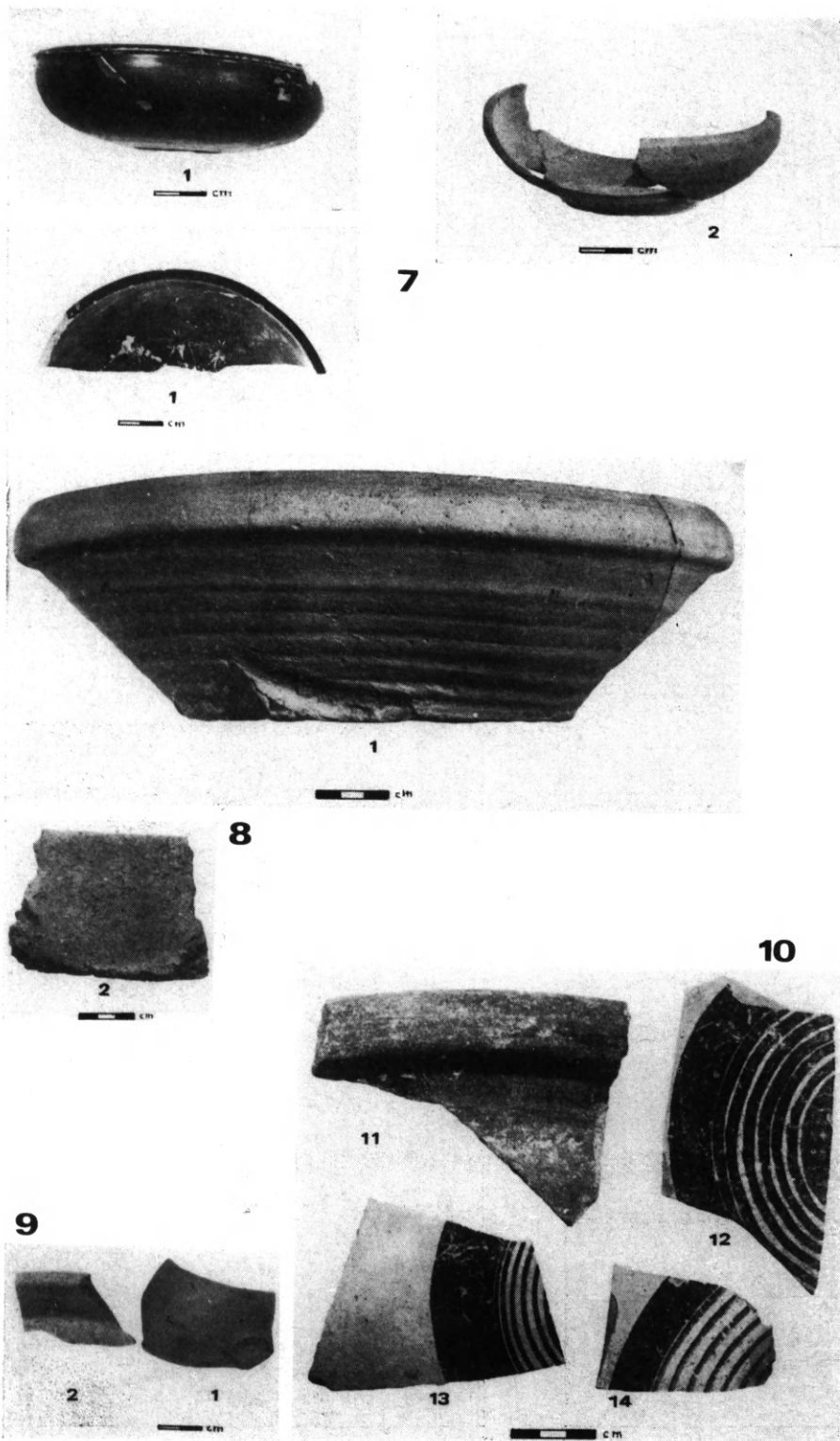

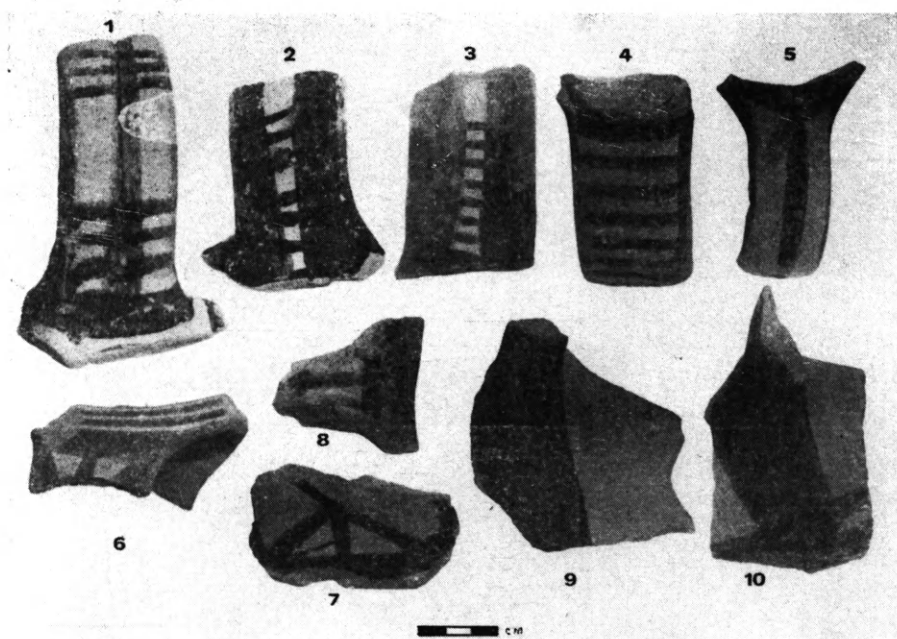
4

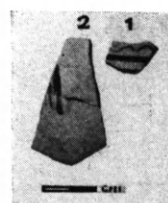
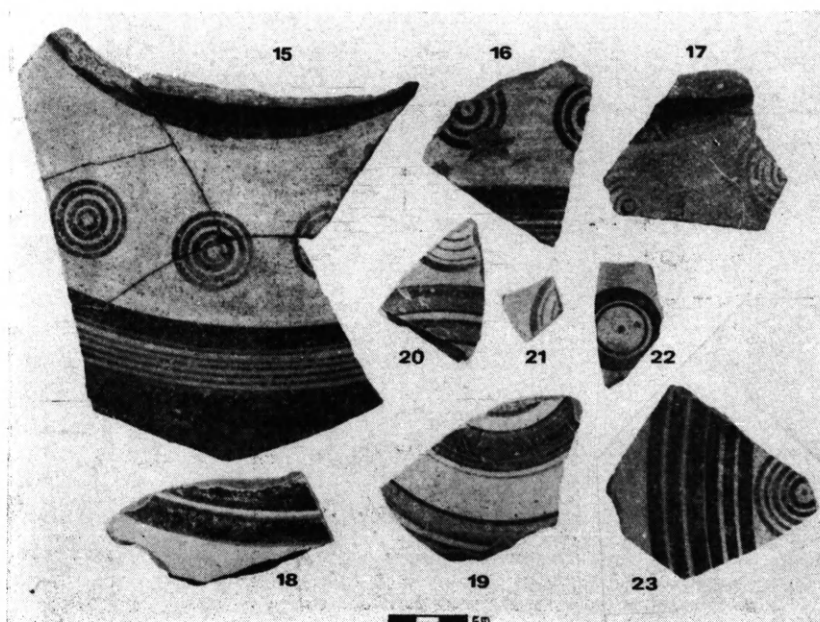
6

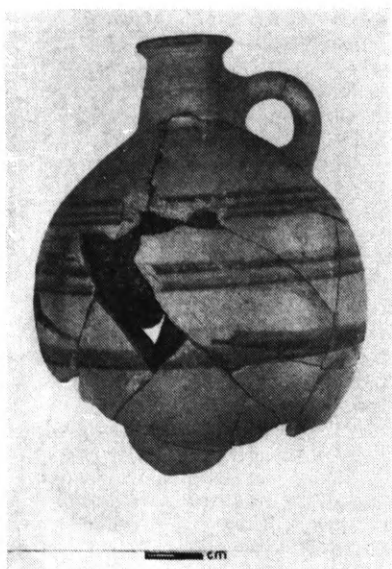

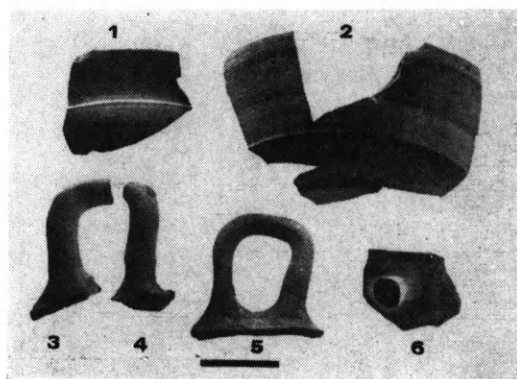
10

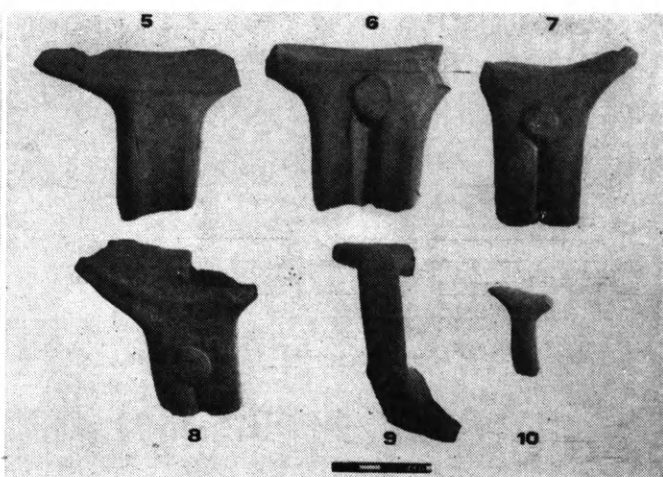
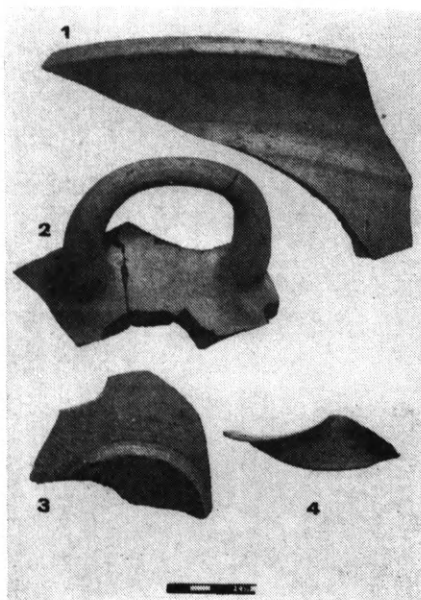
11

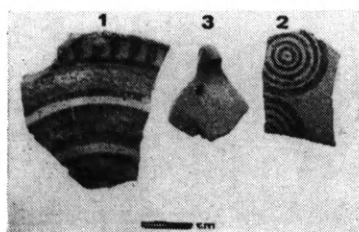
12

13

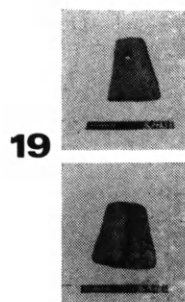
14

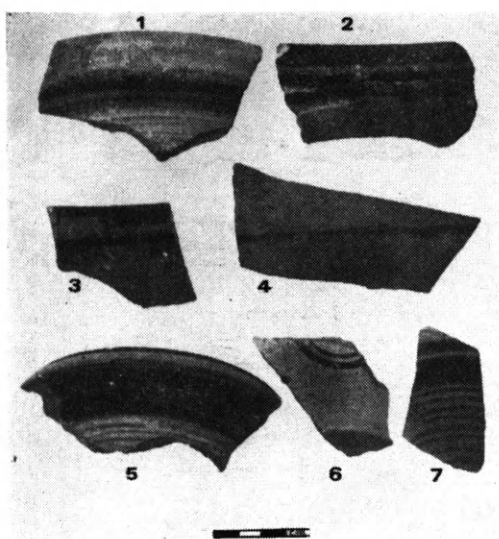
17

18

19

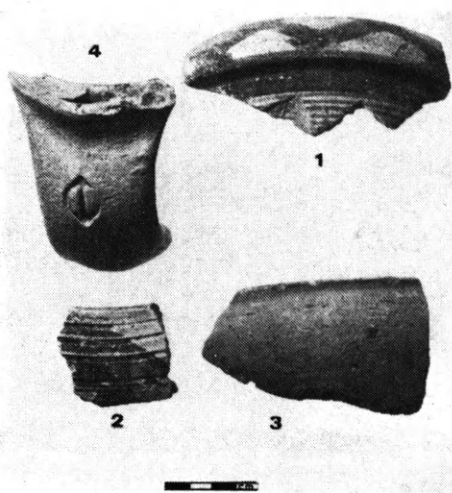
20

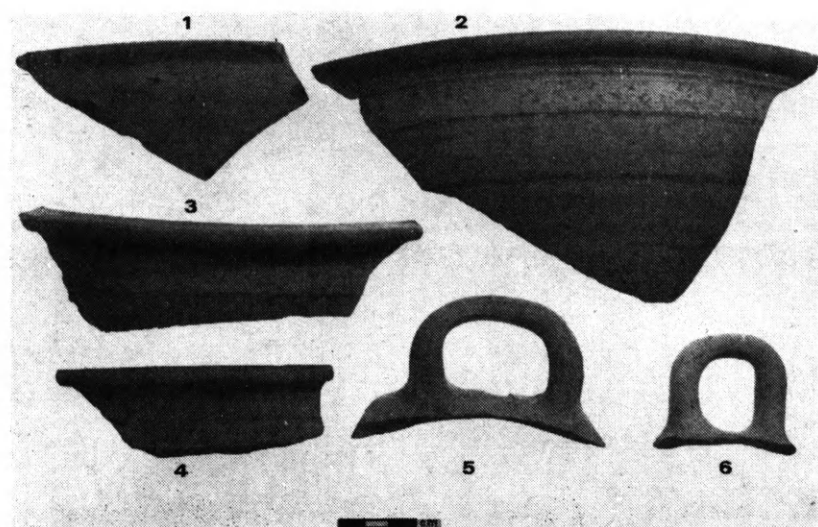
21

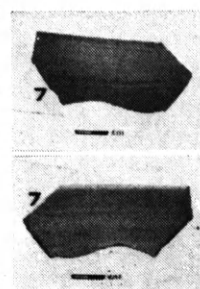
23

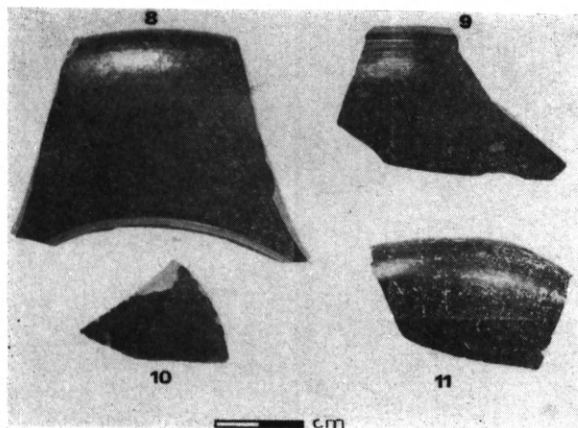

22

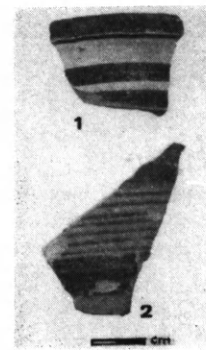

24

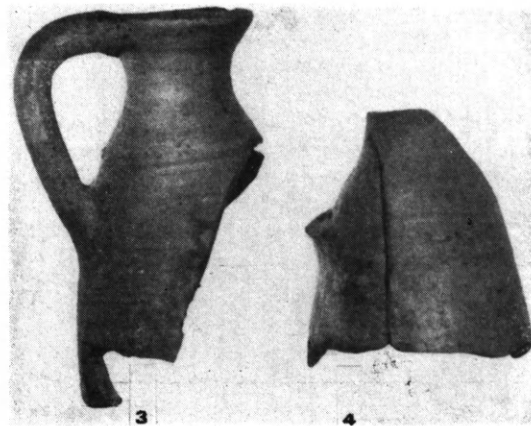
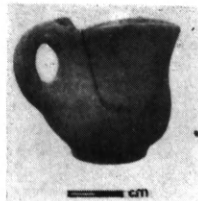

24

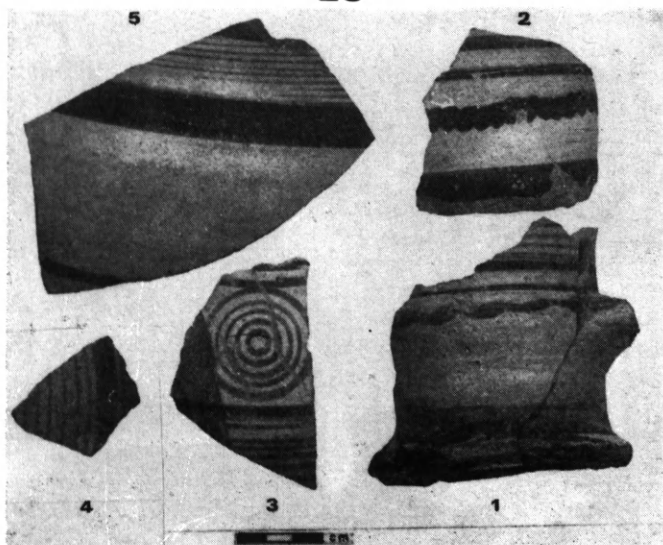

25

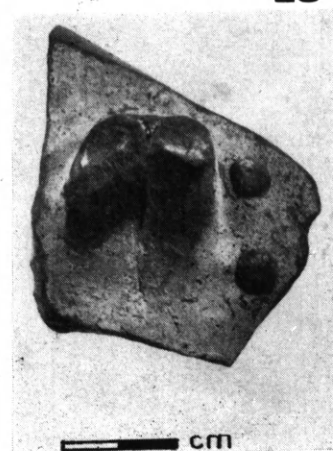
27

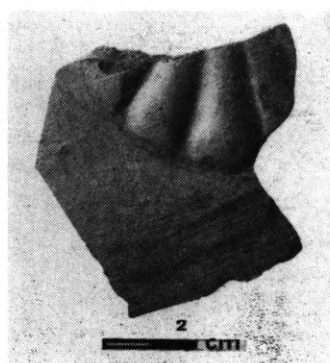
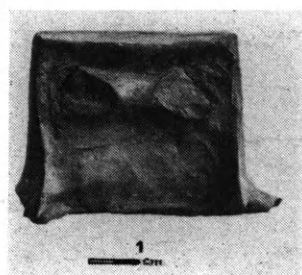
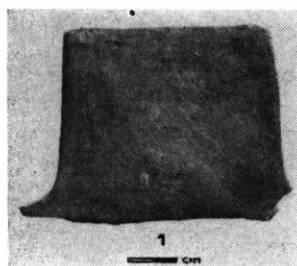

26

28

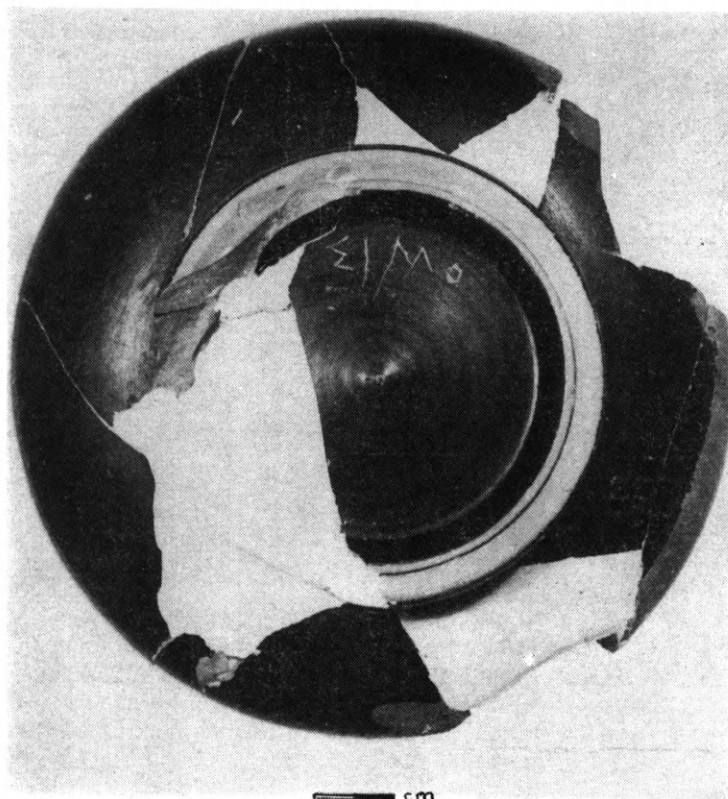

29

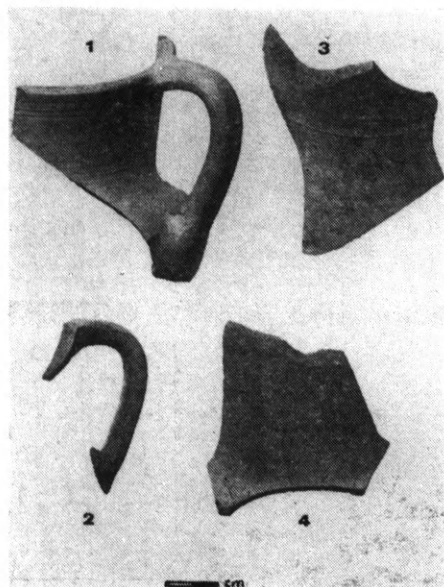
30

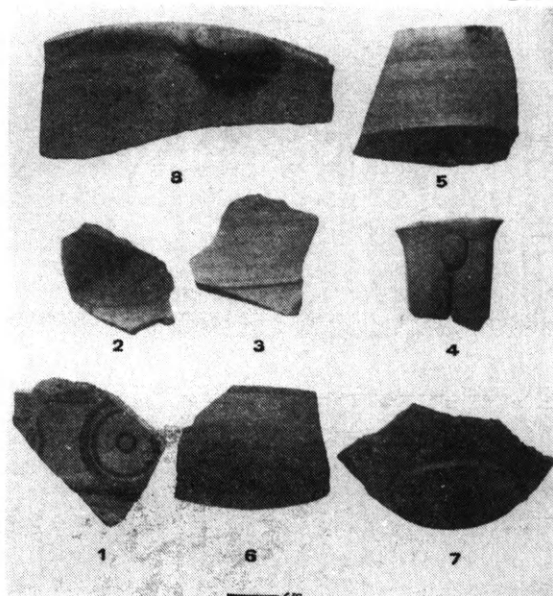

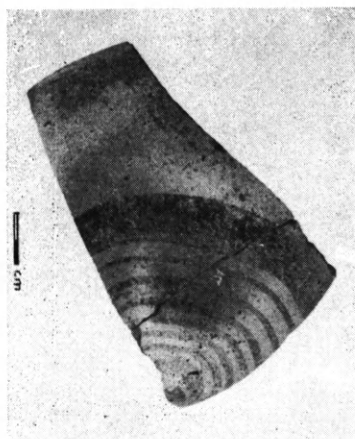
30

31

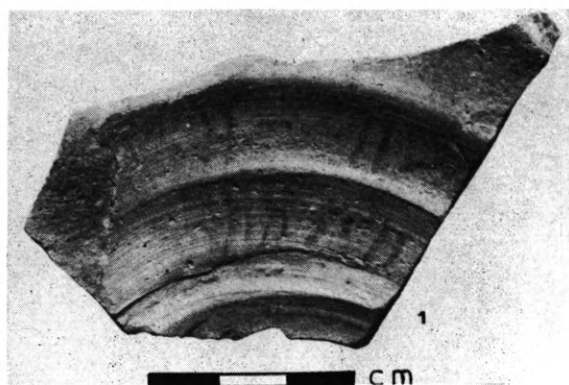

32

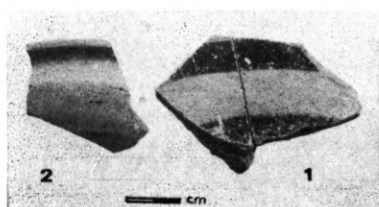

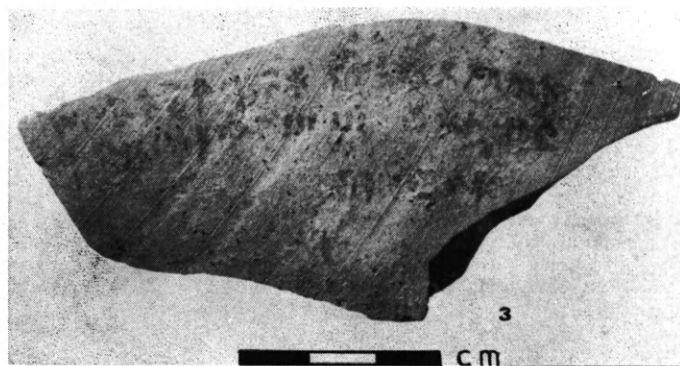
34

35

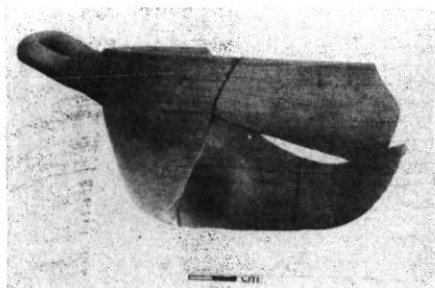

37

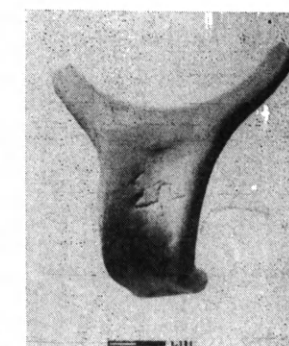
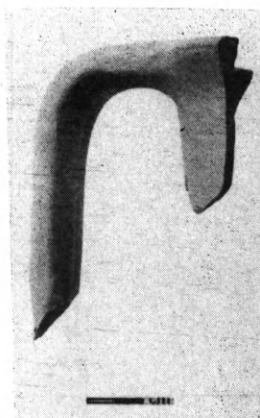

36

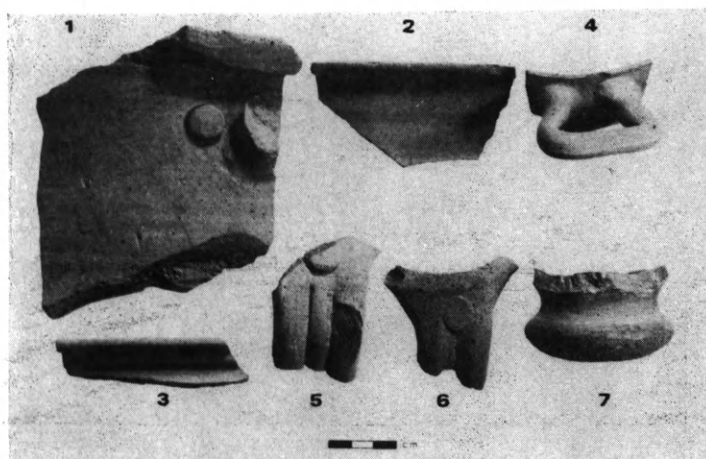

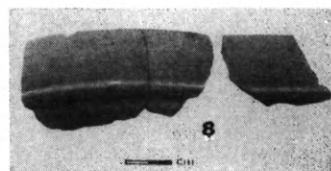
38

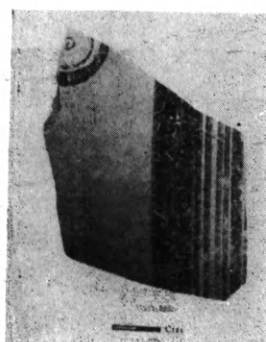
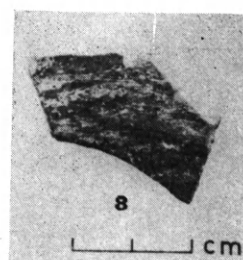
39

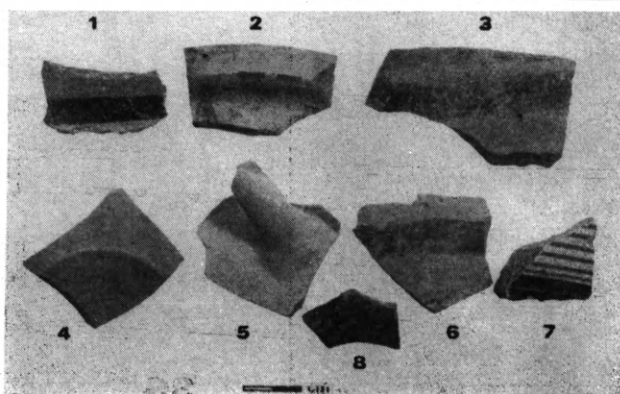
40

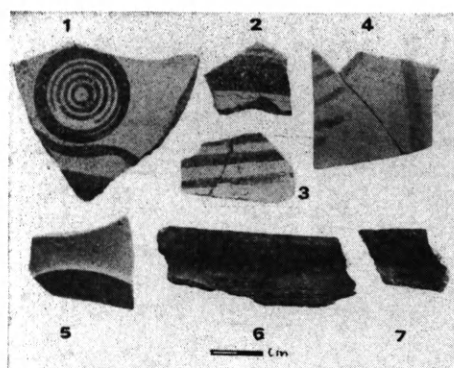

41

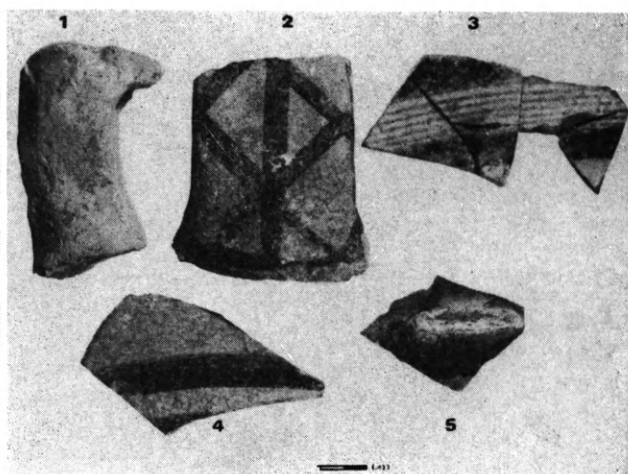

42

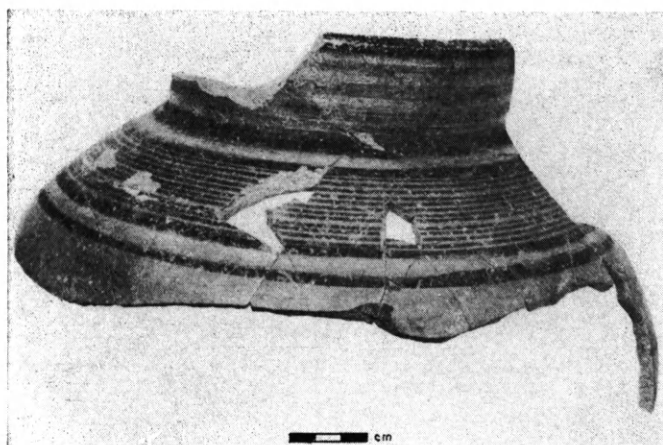

43

44

47

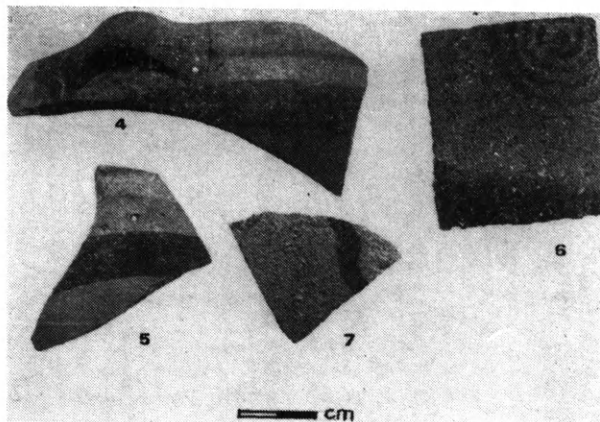
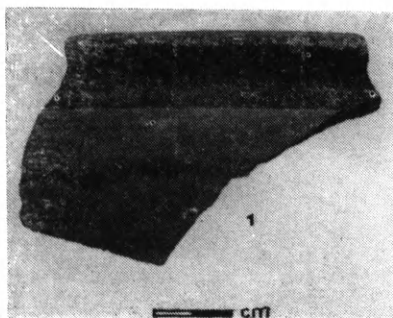

46

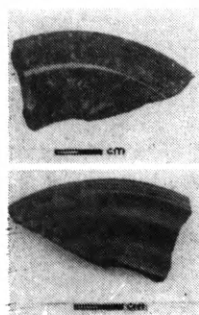
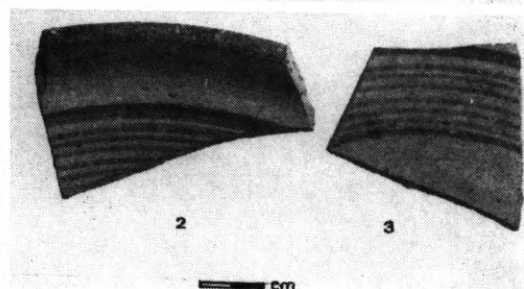
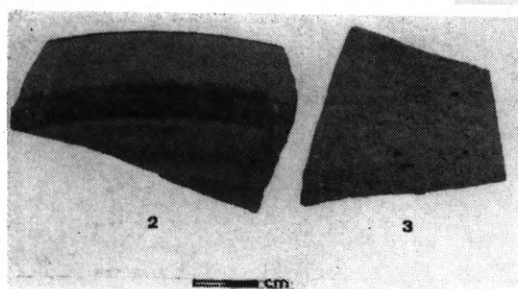

48

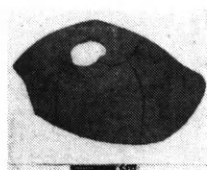

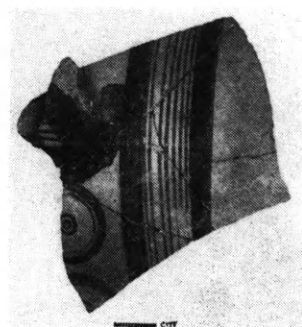
49

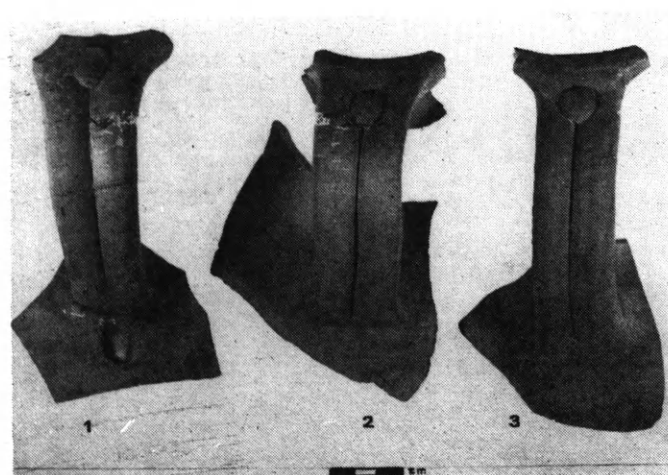
51

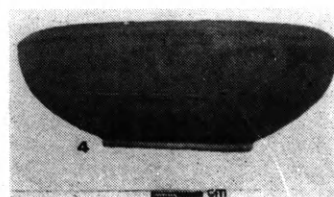
52

50

53

1972

1

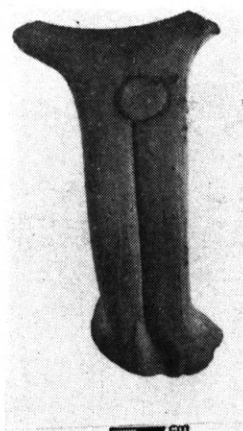
2

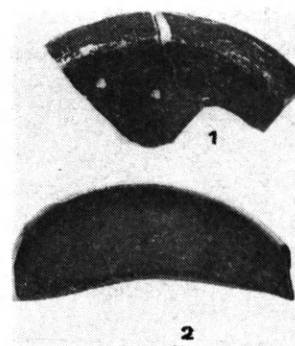
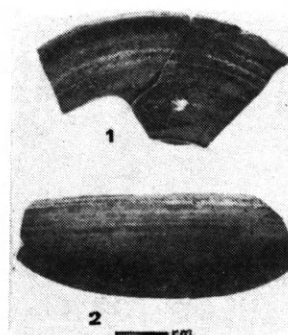
3

4

6

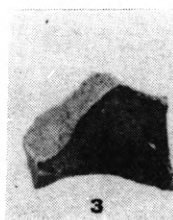

5

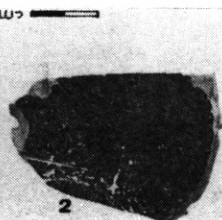
7

1

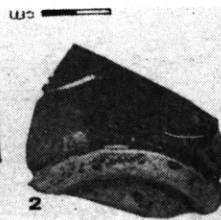
3

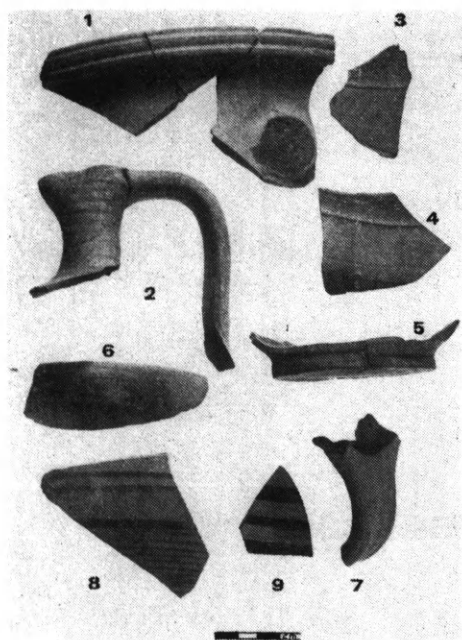
2

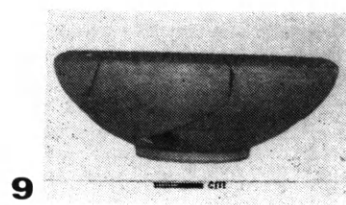
3

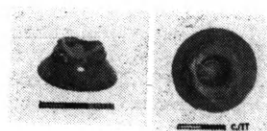
2

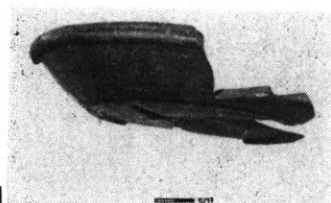
8

9

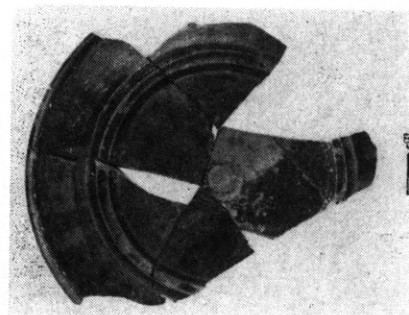
10

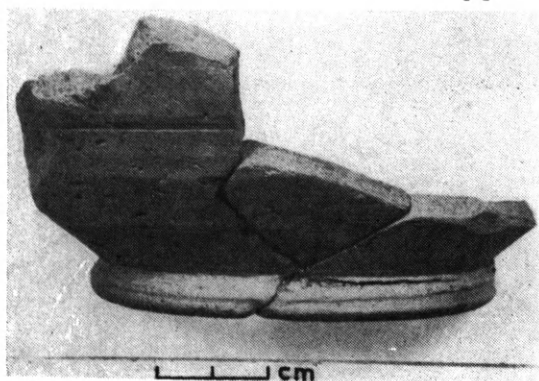
11

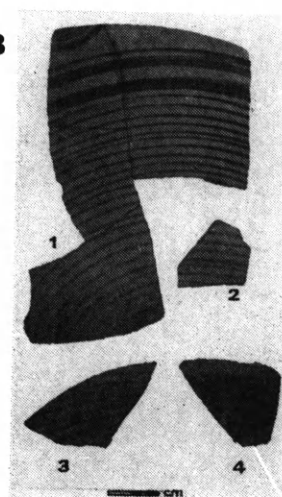
12

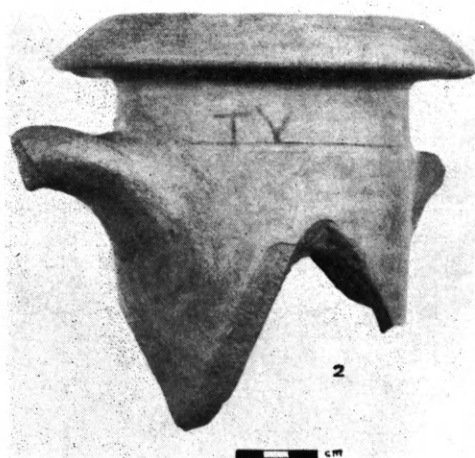

13

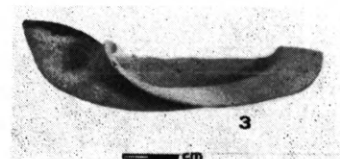

14

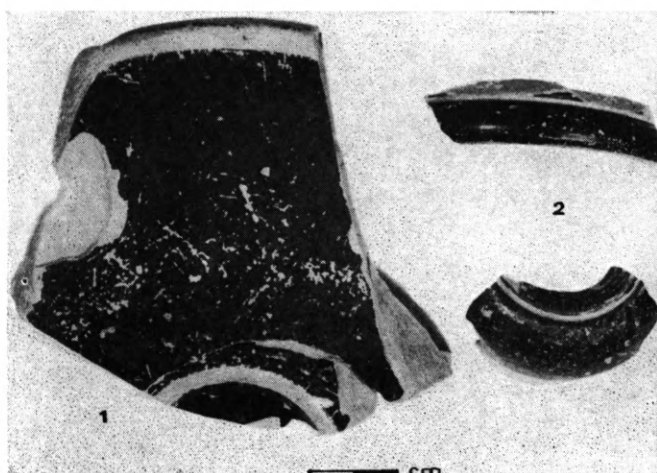
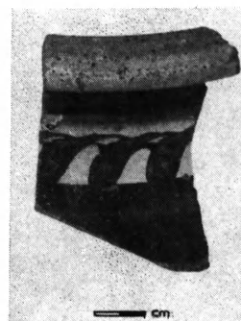

15

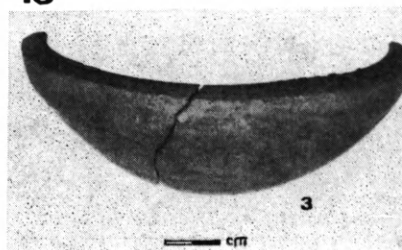

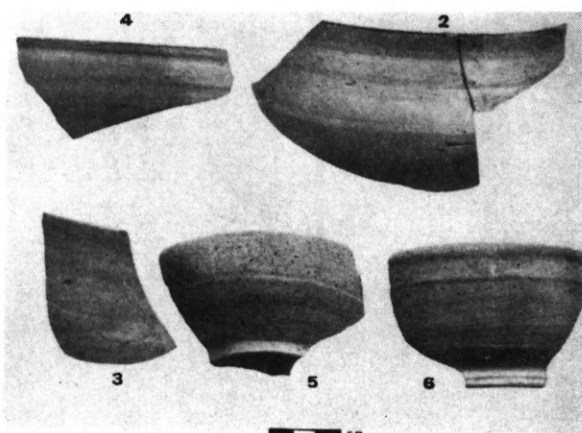
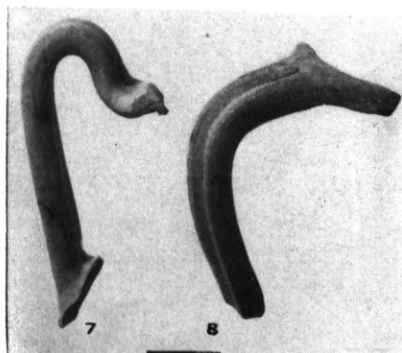
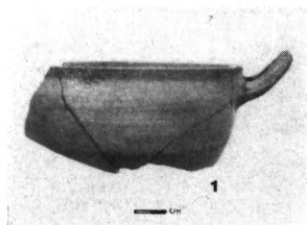
18

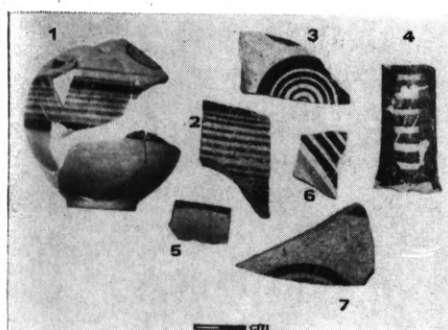
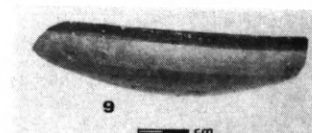
2

16

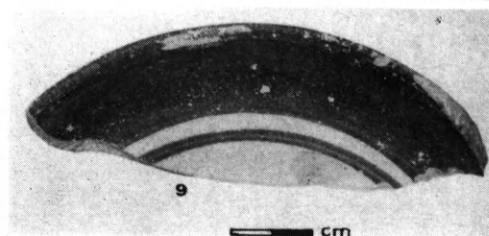

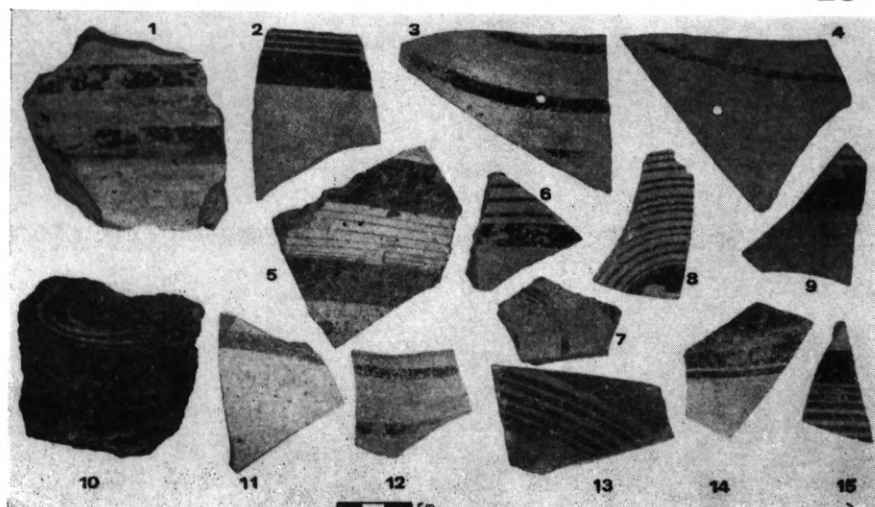
17

19

20

1969

1

2

3

4

1970

5

6

cm

7

cm

cm

8

1971

cm

cm

9

10

cm

cm

11

1972

cm

12

cm

13

cm

14

1971

cm

15

cm

16

cm

17

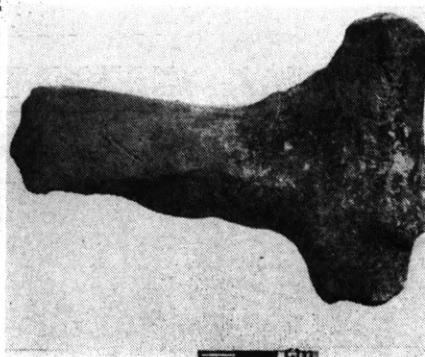

cm

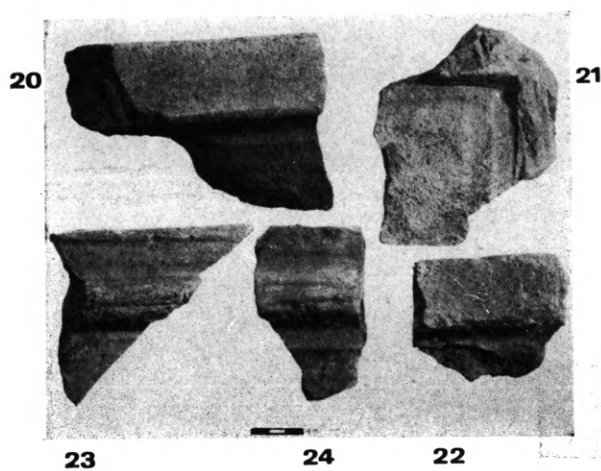
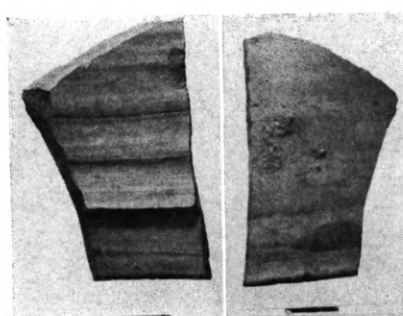
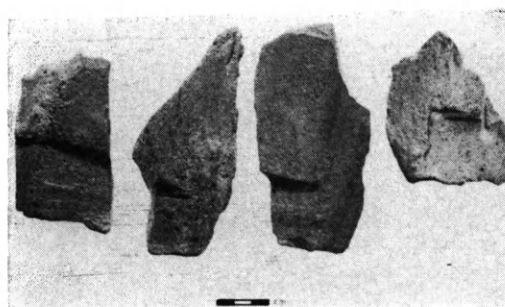
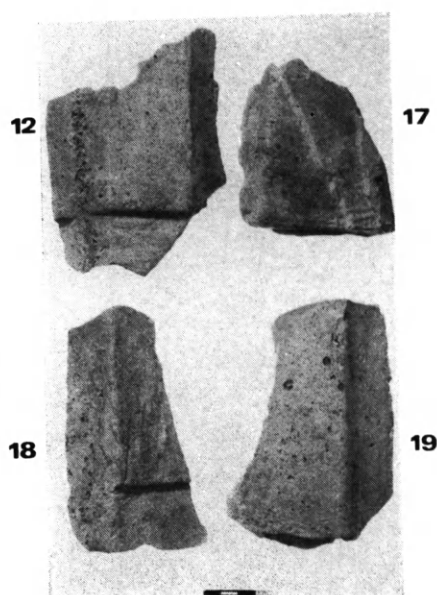
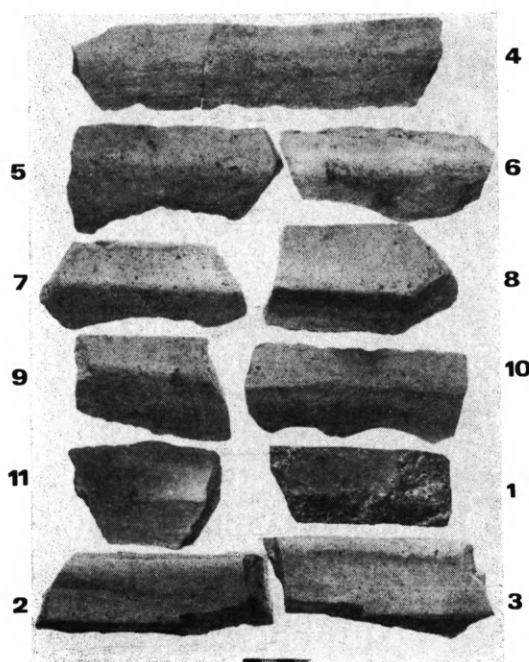
18

cm

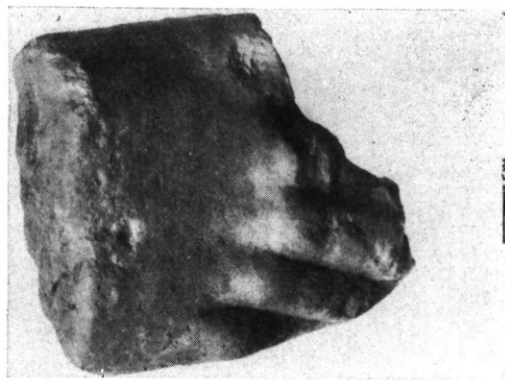
cm

Κεραμίδες στέγης και
κομμάτι από κιούνκι

α1

1

α1: Μαρμάρινο πέλμα

1: Αγαλμάτιο Οπάσωνα - Μελανθίου

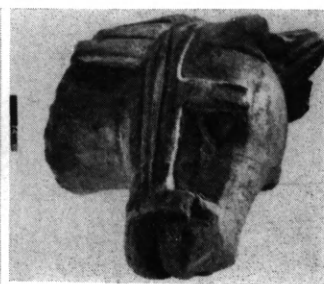
2

2: Αγαλμάτιο Νίκης-θυμιατήρι

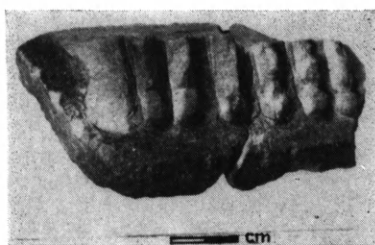
3

4

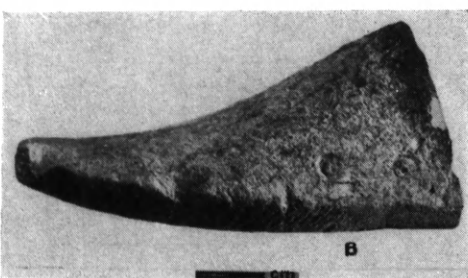
6

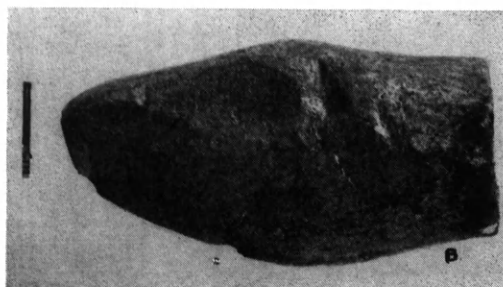
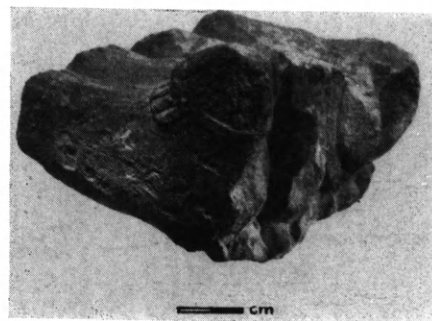
5

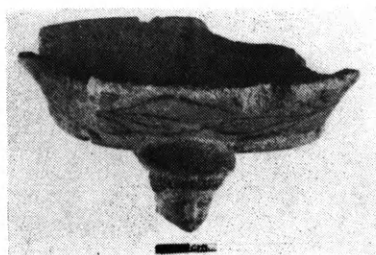
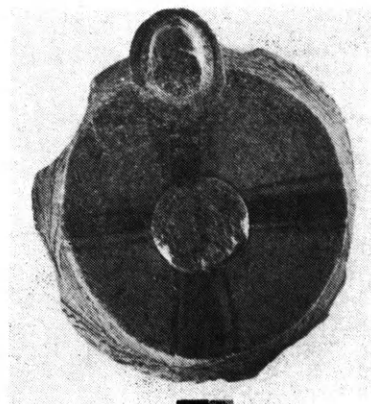
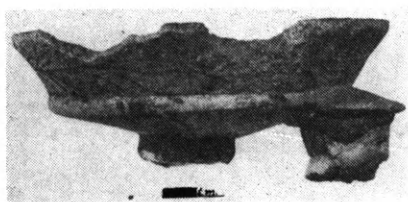
5a

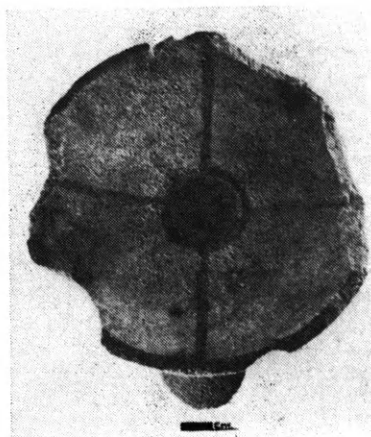
7

3 - 76: Λιθίνα γλυπτά

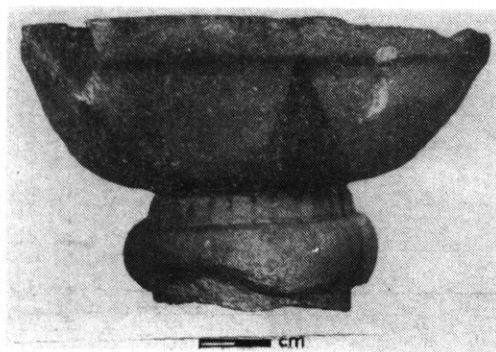
8

8: Λίθινο θυριατήρι

Από το Μουσείο Εθνικής Αρχαιολογίας, Αθήνα.

Εκτίμηση: 100 x 100 x 100 cm.

9

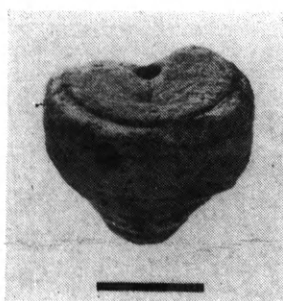
9α

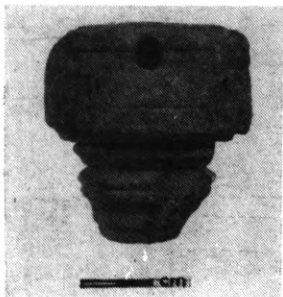
10

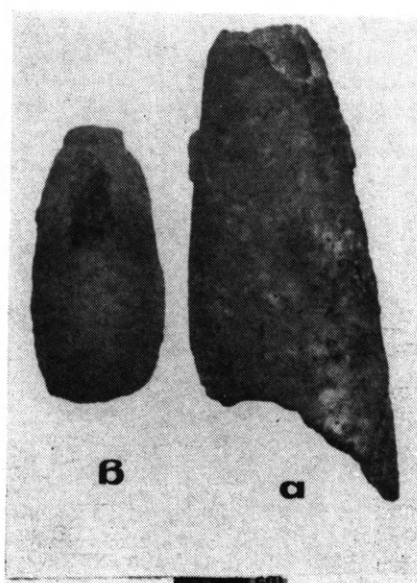
11

12

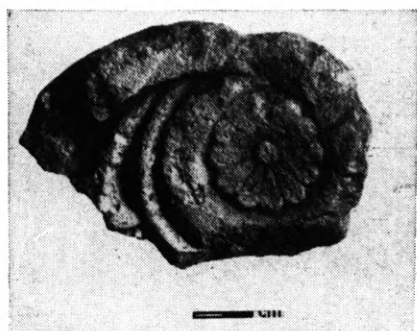
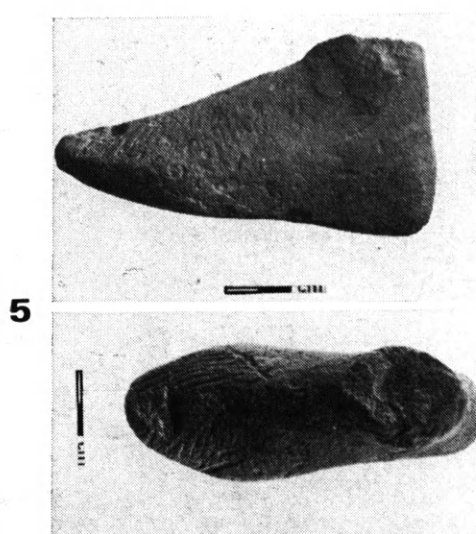
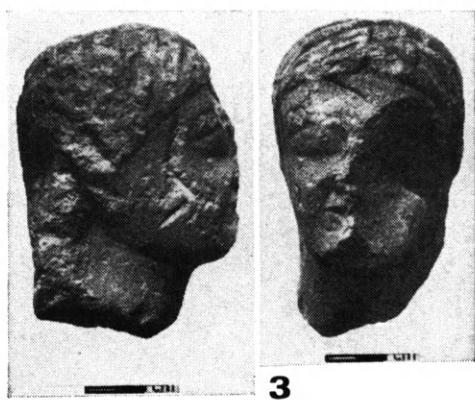
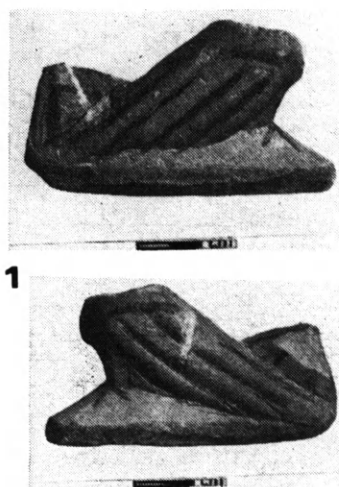
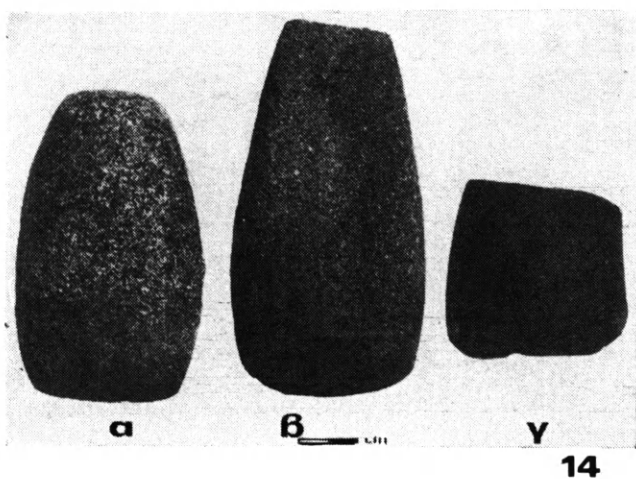

13

9-12: Διάφορα λίθινα αντικείμενα

13: Δύο αλάβαστρα

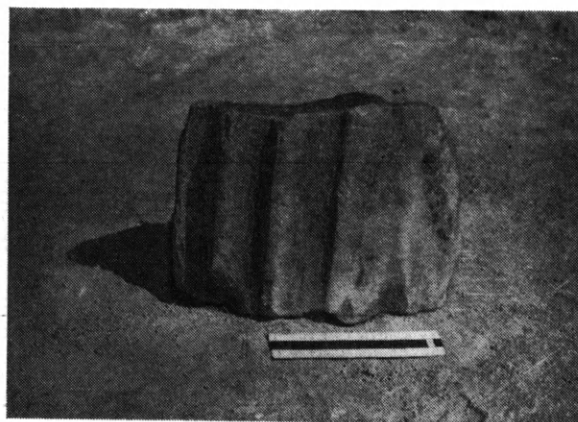
14: προϊστορικοί πελεκεῖς

1,3,5: γλυπτά (θραύσματα)

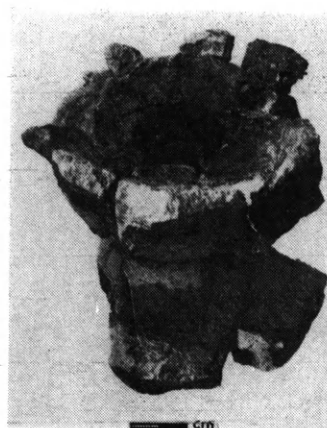
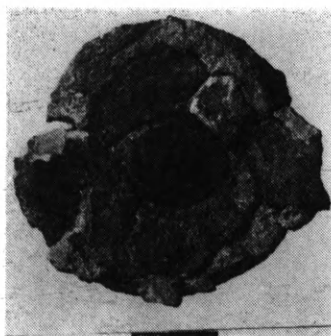
6: ελικά

7

8

9

7-8 Αρχιτεκτονικά θραύσματα

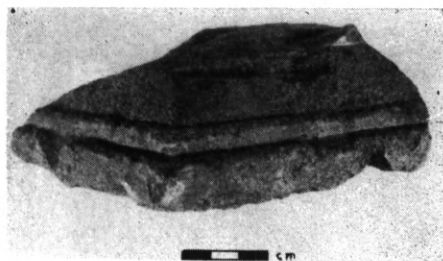
9: Λιθινό θυματήρι

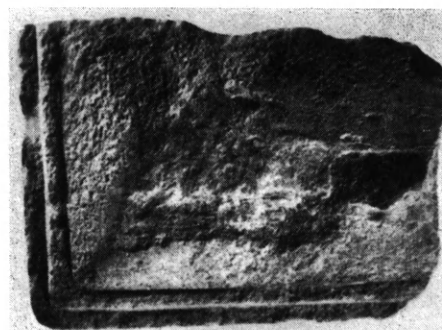
1

1 : Κορμός μικρού μεγέθους

2

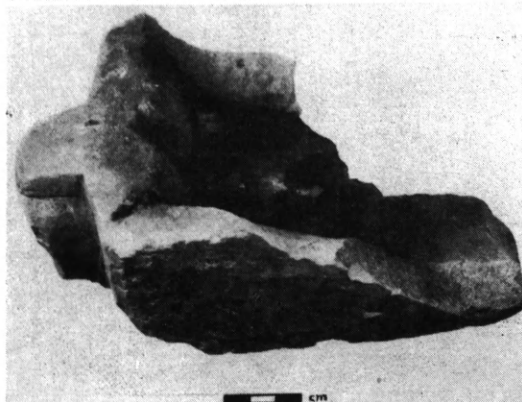
3

4

5

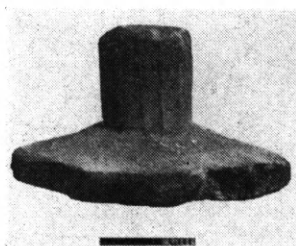

2-4 : Διάφορα λίθινα

5 : Αρχιτεκτονικό κομμάτι

7

8

9

1

2

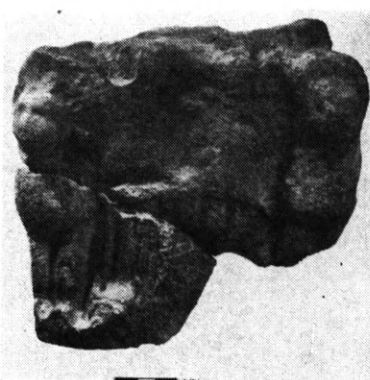
3

4

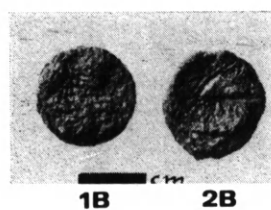
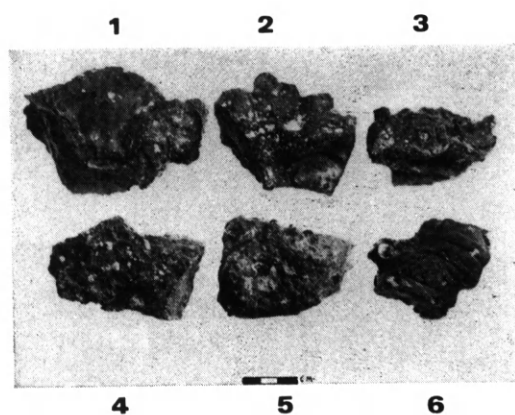

5

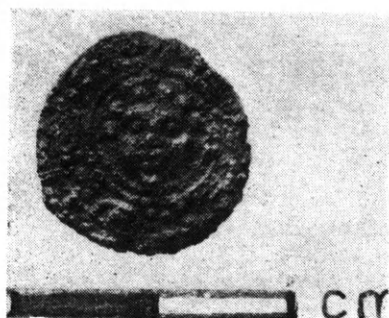
7-9 : Διάφορα λίθινα

1-5 : Θραύσματα γλυπτών

1-6 : Σκουριές από καμίνευση χαλκού

1-5 : Χάλκινα νομίσματα

6A

6B

7A

7B

7Γ

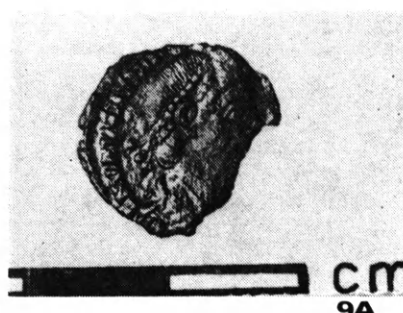
7Δ

8A

8B

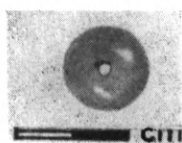

9A

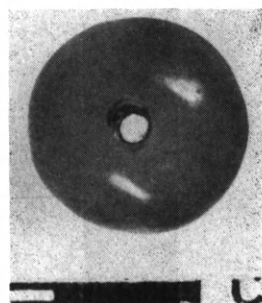

9B

6-9: Χαλκίνα νομίσματα

1

2

4

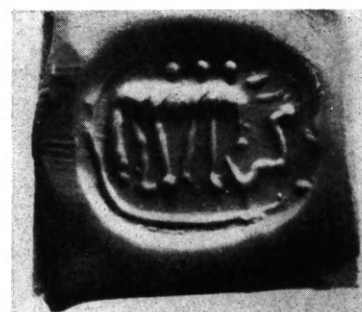
5

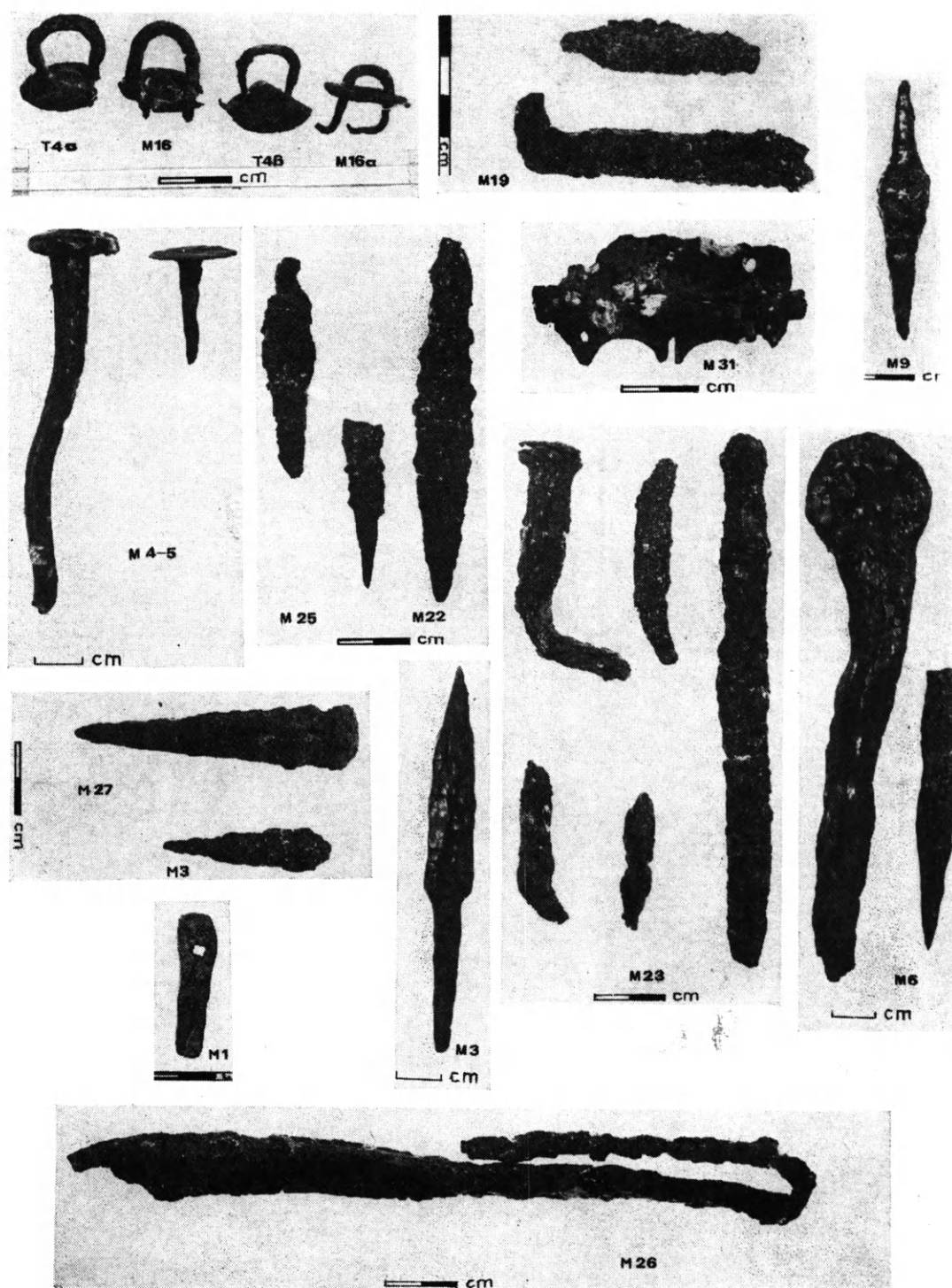
3

3

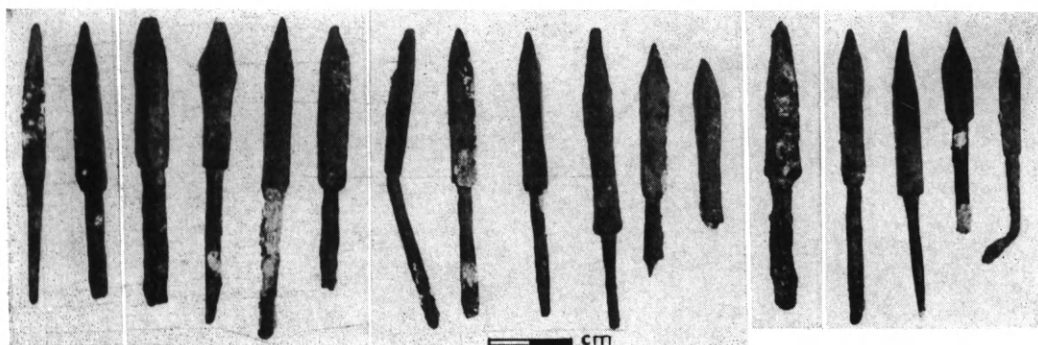

Κοσμήματα

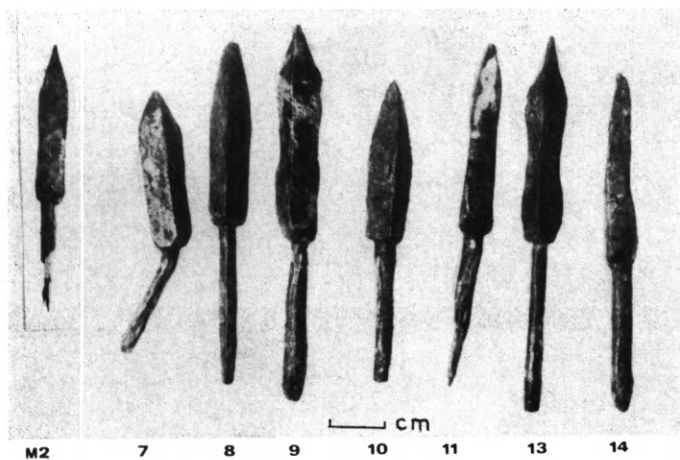
Χάλκινα και σιδερένια αντικείμενα

1969

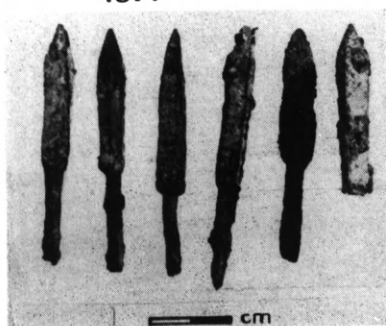
M5 M4 M15 M6 M7 M10 M8 M11 M12 M14 M16 M21 M24 M28 M29 M30 M32

1970

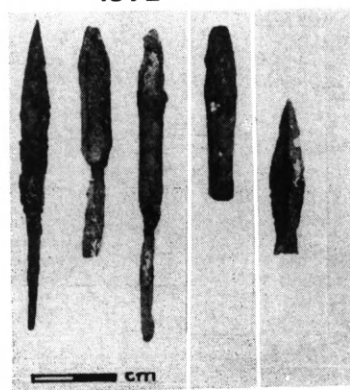
M2 7 8 9 10 11 13 14

1971

M5 M2 M6 M4 M7 M1

1972

M3 M1 M2 ε1 ε2

Χάλκινες αιχμές από βέλη

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΗ Γ. ΜΠΑΚΑΛΑΚΗ
ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΣΤΟ ΛΟΦΟ ΓΙΟΡΚΟΥΣ
Β.Α. ΤΗΣ ΑΘΗΑΙΝΟΥ, ΚΥΠΡΟΣ
ΤΥΠΩΘΗΚΕ ΤΟ 1988

ΜΕ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΤΟΥ ΓΡΑΦΕΙΟΥ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΣΤΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ Ε. ΠΑΠΑΔΑΚΗ
ΤΣΙΓΚΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ Κ. ΧΑΛΚΙΟΠΟΥΛΟΣ